memorii | jurnale

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ 2015
PRIX MÉDICIS 2013

SVETLANA ALEKSIEVICI

VREMURI SECOND-HAND

book HUMANITAS

Svetlana Aleksievici s-a născut la 31 mai 1948 la Ivano-Frankivsk (fost Stanislav), în vestul Ucrainei. După ce tatăl ei a fost demobilizat din armată, familia – tatăl bielorus şi mama ucraineană – s-a stabilit în Bielorusia, unde părinţii au lucrat ca profesori la sat. A studiat jurnalismul la Minsk, considerând facultatea de profil drept lucrul „cel mai apropiat de o şcoală de scriere“. După absolvire, a lucrat în redacţii din provincie şi apoi din capitală. Prima ei carte, compusă din mărturiile unor oameni care şi-au părăsit locurile natale, a fost retrasă din librării de autorităţi. Următoarea apariţie, *Războiul nu are chip de femeie* (1985), publicată simultan la Moscova şi la Minsk, are la bază interviuri cu femeile care au luptat în Armata Roşie în al Doilea Război Mondial şi a reprezentat o ieşire din cadrele mitologiei sovietice din epocă. Titlul cărţii a fost folosit de Mihail Gorbaciov într-un discurs oficial. *Băieţii din zinc* (1990) cuprinde mărturii ale militarilor sovietici care au participat la războiul dus de URSS în Afganistan (1979–1989). În 1997 a publicat *Dezastrul de la Cernobîl. Mărturii ale supravieţuitorilor*, rezultat al unei documentări începute în 1986, imediat după accidentul nuclear din Ucraina. La începutul anilor 2000 a plecat din Bielorusia, atât în semn de protest faţă de dictatura lui Aleksandr Lukaşenko, cât şi pentru a se putea dedica plenar scrisului. După perioade petrecute în Italia, Germania, Spania şi Suedia, a revenit, în 2011, la Minsk.

În 2015 i s-a decernat Premiul Nobel pentru Literatură, pentru „scrierile sale polifonice, un monument dedicat suferinţei şi curajului în zilele noastre“. A devenit astfel unul dintre puţinii scriitori distinşi pentru nonficţiune. *Vremuri second-hand* (2013), cea mai recentă carte a sa, întregeşte seria „Vocile Utopiei“, consacrată de autoare celor care s-au aflat timp de aproape un secol sub semnul ideologiei comuniste.

Svetlana Aleksievici
Vremia sekond hend
© 2013 by Svetlana Aleksievici
All rights reserved.

© Humanitas, 2016, pentru prezenta versiune românească

ISBN: xxxxx (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

SVETLANA ALEKSIEVICI

VREMURI SECOND-HAND

Traducere din rusă și note de
LUANA SCHIDU

„Adevărul este că şi victima, şi călăul erau josnici; iar că lecţia lagărelor este această înfrăţire întru abjecţie.“

David Rousset, *Les Jours de notre mort*
(*Zilele morţii noastre*)

„În orice caz, nu trebuie să uităm că pentru victoria răului în lume sunt răspunzători în primul rând nu înfăptuitorii orbi ai acestuia, ci spiritele clarvăzătoare ale slujitorilor binelui.“

Feodor Stepun, *Bîvşee i nesbîvşeesia*
(*Ce-a fost şi ce-ar fi putut să fie*)

ÎNSEMNĂRILE UNUI COMPLICE

Ne despărţim de vremurile sovietice. De viaţa aceea a noastră. Încerc să-i ascult cu onestitate pe toţi participanţii la drama socialistă…

Comunismul a avut un plan smintit: să-l schimbe pe omul „vechi“, pe bătrânul Adam. Şi i-a reuşit… poate că e singurul lucru care i-a reuşit. Vreme de mai bine de şaptezeci de ani, în laboratoarele marxism-leninismului a fost creat un tip aparte de om – *homo sovieticus*. Unii îl socotesc un personaj tragic, alţii îl numesc *sovok*. Mie mi se pare că-l cunosc pe acest om, îl cunosc bine, am trăit mulţi ani alături de el, umăr la umăr. El – sunt eu. El – sunt cunoştinţele, prietenii, părinţii mei. Vreme de câţiva ani am călătorit prin toată fosta Uniune Sovietică, pentru că *homo sovieticus* nu e numai rus, ci şi bielorus, turkmen, ucrainean, kazah… Acum trăim în state diferite, vorbim limbi diferite, dar suntem inconfundabili. Ne recunoşti imediat! Noi toţi, oamenii din socialism, semănăm între noi şi nu semănăm cu ceilalţi oameni – avem propriul vocabular, propriile reprezentări despre bine şi rău, despre eroi şi martiri. Avem o relaţie aparte cu moartea. În poveştile pe care le notez, îţi zgârie mereu urechea cuvinte ca: „a trage“, „a împuşca“, „a lichida“, „a trimite la moarte“, sau variante sovietice ale dispariţiei, precum „arest“, „zece ani fără drept de corespondenţă“, „emigraţie“. Cât poate preţui viaţa omului dacă ne amintim că nu demult oamenii piereau cu milioanele? Suntem plini de ură şi de prejudecăţi. Toţi provenim din locul care a cunoscut Gulagul şi un război cumplit. Colectivizarea, deschiaburirea, strămutarea populaţiilor…

Acesta a fost socialismul, aceasta a fost, pur şi simplu, viaţa noastră. Pe atunci vorbeam puţin despre ea. Iar acum, când lumea s-a schimbat ireversibil, pe toţi a început să-i intereseze viaţa aceea a noastră; oricum ar fi fost ea, era viaţa noastră. Scriu, refăcând din bucăţele, din fărâme, istoria

socialismului „domestic“… „intern“. Aşa cum a sălăşluit el în sufletul omului. Mă atrage mereu tocmai această perspectivă măruntă – omul… doar omul. În definitiv, acolo se petrece totul.

De ce sunt în carte atâtea poveşti cu sinucigaşi, şi nu cu oameni sovietici obişnuiţi, cu biografii sovietice obişnuite? La urma urmelor, oamenii îşi pun capăt zilelor din dragoste, din pasiune, din pură curiozitate sau doar aşa, din dorinţa de a afla taina morţii… I-am căutat pe cei în care s-a înrădăcinat adânc idealul, care l-au lăsat să crească în ei în asemenea măsură, încât nu l-au mai putut smulge – Statul a devenit universul lor, a înlocuit totul, chiar şi propria lor viaţă. Ei nu puteau ieşi din istoria mare, nu se puteau despărţi de ea, nu puteau fi fericiţi altfel. Să plonjezi… să te arunci în abisul existenţei private, aşa cum se desfăşoară ea astăzi, când ce e mic a devenit mare. Omul vrea pur şi simplu să trăiască, fără vreun ideal măreţ. Aşa ceva n-a existat niciodată în viaţa ruşilor, aşa ceva nu cunoaşte nici literatura rusă. În general, noi suntem războinici. Fie ne războiam, fie ne pregăteam de război. Niciodată n-am trăit altfel. De aici şi o psihologie războinică. Chiar şi în viaţa pe timp de pace totul era ca în război. Bătea toba, flutura drapelul… inima îţi sărea din piept… Omul nu-şi vedea statutul de rob, ba chiar îl iubea. Şi eu îmi amintesc: după şcoală ne adunam toată clasa să mergem la desţelenit, îi dispreţuiam pe cei care refuzau să meargă, regretam până la lacrimi că revoluţia, războiul civil au avut loc fără noi. Priveşti în urmă şi te întrebi: oare aşa eram noi? Eu? Mi-am amintit totul împreună cu eroii mei. Unul dintre ei spunea: „Numai un om sovietic poate înţelege alt om sovietic.“ Eram oameni cu una şi aceeaşi memorie comunistă. Vecini de memorie.

Tata îşi amintea că el personal a crezut în comunism după zborul lui Gagarin. Noi am fost primii! Puteam înfăptui orice! Aşa ne-au educat şi pe noi el şi mama. Am fost *oktiabrionok*[1], am purtat insigna cu băieţelul buclat, am fost pionieră, comsomolistă. Dezamăgirea a venit mai târziu.

După perestroika, toată lumea aştepta să se deschidă arhivele. S-au deschis. Am aflat istoria care ne fusese ascunsă…

„Trebuie să atragem nouăzeci de milioane din cele o sută de milioane de locuitori ai Rusiei Sovietice. Cu ceilalţi nu trebuie discutat – ei trebuie distruşi.“ (Zinoviev, 1918)

„Să fie spânzuraţi (neapărat spânzuraţi, ca să vadă poporul) nu mai puţin de 1 000 de culaci inveteraţi, de bogătani… să le fie rechiziţionate toate grânele, să fie luaţi prizonieri… Să facem în aşa fel, încât pe sute de verste de jur împrejur oamenii să vadă şi să tremure…“ (Lenin, 1918)

„Moscova moare literalmente de foame“ (profesorul Kuzneţov către Troţki). „Asta nu e foame. Când Titus a cucerit Ierusalimul, mamele evreice îşi mâncau copiii. Când voi pune mamele să-şi mănânce copiii, atunci să veniţi la mine şi să-mi spuneţi: «Ne e foame!»“ (Troţki, 1919)

Oamenii citeau ziarele, revistele şi tăceau. Se abătuse peste ei o nenorocire insuportabilă! Cum să trăieşti aşa? Mulţi vedeau în adevăr un duşman. La fel şi-n libertate. „Nu ne cunoaştem ţara. Nu ştim ce gândesc majoritatea oamenilor; îi vedem, îi întâlnim în fiecare zi, dar nu ştim ce gândesc, ce-şi doresc. Avem însă îndrăzneala să-i educăm. Curând vom afla – şi ne vom îngrozi“, spunea un cunoscut de-al meu, cu care stăteam deseori de vorbă la mine în bucătărie. Era în 1991… Fericite vremuri! Credeam că mâine, literalmente mâine, va începe libertatea. Va veni din senin, din dorinţele noastre.

Din *Caietul de însemnări* al lui Şalamov[2]: „Am participat la marea bătălie pierdută pentru reînnoirea reală a vieţii.“ Asta scria un om care a stat şaptesprezece ani în lagărele staliniste. Dorul de ideal a rămas… Aş împărţi oamenii sovietici în patru generaţii: stalinistă, hruşciovistă, brejnevistă şi gorbaciovistă. Eu sunt din ultima. Nouă ne-a fost mai uşor să ne împăcăm cu prăbuşirea ideii comuniste, căci noi n-am trăit acele vremuri când ideea era tânără, puternică, încununată de magia nespulberată încă a unui romantism catastrofal şi a unor speranţe utopice. Noi am crescut pe lângă bătrânii cetăţii. În zile de post, vegetariene[3]. Râurile de sânge ale comunismului fuseseră deja uitate. Patosul subzista încă, dar apăruse conştiinţa faptului că utopia nu poate fi transformată în realitate

Era pe vremea primului război din Cecenia… Atunci am făcut cunoştinţă la Moscova, în gară, cu o femeie, era de undeva de pe lângă Tambov. Se ducea în Cecenia să-şi scape fiul de război. „Nu vreau să moară. Nu vreau să ucidă.“ Statul nu-i mai stăpânea sufletul. Era un om liber. Astfel de oameni au fost puţini. Mai mulţi erau cei pe care libertatea îi agasa: „Am cumpărat trei ziare şi fiecare are adevărul lui. Unde e adevărul autentic? Înainte citeai dimineaţa ziarul *Pravda* şi ştiai totul. Înţelegeai totul.“ Se ieşea greu din narcoza ideii. Dacă începeam o discuţie despre căinţă, primeam răspunsul: „Pentru ce să mă căiesc?“ Toţi se simţeau victime, dar nu complici. Unul spunea: „şi eu am fost închis“, altul – „am luptat“, al treilea – „eu mi-am salvat oraşul de distrugere, zi şi noapte am cărat cărămizi“. Se întâmpla ceva total neaşteptat: toţi erau îmbătaţi de libertate, dar nu erau pregătiţi pentru ea. Unde era libertatea asta? Doar în bucătărie, unde din obişnuinţă continuau înjurăturile la adresa

puterii. Îi înjurau pe Elţîn şi pe Gorbaciov. Pe Elţîn pentru că a schimbat Rusia. Iar pe Gorbaciov? Pe Gorbaciov pentru că a schimbat totul. Întreg secolul XX. Şi acum o să fie şi la noi ca la alţii. Ca la toată lumea. Credeam că de data asta o să ne iasă.

Rusia se schimba şi se ura pe sine pentru că se schimba. „Mongolul inert“, cum scria Marx despre Rusia.

Civilizaţia sovietică… Mă grăbesc să-i fixez amprenta. Chipurile cunoscute. Pun întrebări nu despre socialism, ci despre iubire, gelozie, copilărie, bătrâneţe. Muzică, dansuri, coafuri. Miile de amănunte ale unei vieţi dispărute. Este singurul mod în care poţi să încadrezi catastrofa într-un mediu familiar şi să încerci să povesteşti ceva. Să ghiceşti ceva. Nu încetez să mă minunez de cât de interesantă e viaţa omului. De numărul infinit al adevărurilor umane… Istoria e interesată numai de fapte, emoţiile sunt lăsate pe dinafară. Ele nu sunt, de obicei, incluse în istorie. Eu însă privesc lumea cu ochii umanistului, nu ai istoricului. Sunt uluită de fiinţa umană…

Tata nu mai e. Şi nu pot să termin una dintre conversaţiile mele cu el… Spunea că lor le era mai uşor să moară în război decât băieţilor netrecuţi prin foc care pier acum în Cecenia. În anii ’40, ei intraseră într-un infern venind din altul. Înainte de război, tata studia la Minsk, la Institutul de Jurnalistică. Îşi amintea că atunci când se întorceau din vacanţă deseori nu mai întâlneau nici un profesor cunoscut, toţi fuseseră arestaţi. Nu înţelegeau ce se petrece, dar le era frică. Frică, aşa, ca la război.

Am avut puţine discuţii deschise cu tata. Îi era milă de mine. Oare îmi era şi mie milă de el? Mi-e greu să răspund la întrebarea asta… Eram necruţători cu părinţii noştri. Ni se părea că libertatea e un lucru simplu. A trecut ceva vreme şi ne-am cocârjat toţi sub greutatea ei, căci nimeni nu ne-a învăţat nimic despre libertate. Am fost învăţaţi doar cum să murim pentru ea.

Iată libertatea! Aşa ne aşteptam să fie? Eram gata să murim pentru idealurile noastre. Să ne aruncăm în luptă. Dar a început o viaţă „cehoviană“. Fără istorie. S-au prăbuşit toate valorile, în afară de valorile vieţii. Ale vieţii în general. Vise noi: să ne construim o casă, să ne cumpărăm o maşină bună, să plantăm un coacăz… libertatea s-a dovedit a fi reabilitarea spiritului mic-burghez, îndeobşte denigrat în Rusia. Libertatea Maiestăţii Sale Consumul. A imensităţii întunericului. Întunericul dorinţelor, al instinctelor – al vieţii omeneşti tainice, despre care aveam doar o idee aproximativă. Întreaga noastră istorie am supravieţuit, n-am trăit. Iar acum experienţa războiului nu mai e necesară, trebuie s-o

uităm. Mii de noi emoţii, stări, reacţii… Cumva, brusc, totul în jur s-a schimbat: semnele, lucrurile, banii, drapelul… Şi omul însuşi. A devenit mai colorat, mai izolat, a fost spart monolitul şi viaţa s-a împărţit în insuliţe, atomi, celule. Ca la Dal[4]: libertatea-voinţă… de voie, de nevoie… slobod. Marele Rău s-a transformat într-o străveche legendă, într-un thriller politic. Nimeni nu mai vorbea despre ideal, se vorbea despre credite, procente, poliţe de schimb, banii nu mai sunt munciţi, ci „făcuţi“, „îţi vin“. Va dura oare această stare de lucruri? Injustiţia banului e indestructibilă în sufletul rus“, scria Ţvetaeva. Parcă ar fi înviat şi s-ar plimba printre noi personajele lui Ostrovski şi Saltîkov-Şcedrin.

Pe toţi cei cu care m-am întâlnit i-am întrebat: „Ce este libertatea?“ Părinţii şi copiii au răspuns diferit. Cei născuţi în URSS şi cei nenăscuţi în URSS nu au o experienţă comună. Sunt oameni de pe planete diferite.

Părinţii: libertatea este absenţa fricii; cele trei zile din august când am învins puciul[5]; omul care poate alege în magazin din o sută de sortimente este mai liber decât cel care alege din zece; să nu fii biciuit, dar nu vom ajunge niciodată să cunoaştem o generaţie nebiciuită, rusul nu înţelege libertatea, el are nevoie de cazac şi de cravaşă.

Copiii: libertatea înseamnă iubire; libertatea interioară e valoarea absolută; libertatea înseamnă să nu te temi de propriile dorinţe; să ai mulţi bani, atunci o să ai totul; libertatea e când poţi să trăieşti astfel încât să nu te mai gândeşti la libertate. Libertatea este normalitate.

Caut un limbaj. Omul are multe limbaje: cel pe care-l foloseşte cu copiii, cel pe care-l foloseşte în dragoste… Dar e şi un limbaj pe care-l folosim pentru a vorbi cu noi înşine, pentru a purta conversaţii interioare. Pe stradă, la lucru, în călătorii – peste tot răsună altceva, se schimbă nu numai cuvintele, ci şi altceva. Omul vorbeşte limbi diferite chiar şi dimineaţa faţă de seară. Iar ceea ce se petrece noaptea între doi oameni dispare cu totul din istorie. Noi avem de-a face doar cu istoria omului diurn. Sinuciderea e o temă nocturnă, omul se găseşte atunci la graniţa dintre fiinţă şi nefiinţă. Visul. Eu vreau să înţeleg asta cu meticulozitatea omului diurn. Mi s-a spus: „Nu vă temeţi că o să vă placă?“

Mergeam prin Smolensk. Într-un sat, ne-am oprit lângă un magazin. Ce feţe familiare (eu însămi am crescut la ţară), frumoase, bune, şi ce viaţă înjositoare, mizerabilă în jur! Am stat de vorbă despre viaţă. „Întrebaţi de libertate? Intraţi în magazinul nostru – avem vodcă de care vreţi: Standart, Gorbaciov, Putinka, salamuri din belşug, brânză, peşte. Banane cu duiumul. Ce libertate vă mai trebuie? Nouă ne ajung toate astea.“ „Dar pământul vi l-

au dat?“ „Cine să trudească la el? Vrei să-l iei – ia-l. La noi numai Vaska Krutoi l-a luat. Băiatul lui mai mic are opt ani şi merge după taică-su la plug. La el, dacă te duci să munceşti, nu ciupeşti nimic, nu pui geană pe geană. Un fascist!“

La Dostoievski, în „Legenda Marelui Inchizitor“, e o discuţie despre libertate. Despre faptul că drumul libertăţii e anevoios, chinuitor, tragic… „La ce bun să cunoşti blestematele concepte de bine şi rău, când te costă atât de mult?“ Omul trebuie să aleagă tot timpul: libertatea sau prosperitatea şi orânduirea vieţii, libertatea însoţită de suferinţe sau fericirea fără libertate. Şi majoritatea oamenilor merg pe a doua cale.

Marele Inchizitor îi spune lui Hristos, care a revenit pe pământ:

„De ce ai venit atunci să ne tulburi? Căci venirea ta nu face decât să ne tulbure, cred că-ţi dai seama.[…] Preţuindu-l peste măsură [pe om], ai procedat ca şi când n-ai fi avut nici cea mai mică îngăduinţă, fiindcă însemna să ceri de la el mai mult decât putea să dea. […] Dacă însă l-ai fi preţuit mai puţin şi nu i-ai fi cerut decât ceea ce putea să-ţi dea, ar fi simţit mai mult dragostea ta, fiindcă nu l-ai fi îndatorat să poarte o povară chiar atât de grea. Omul este slab de înger şi bicisnic. […] Cu ce este vinovat un suflet plăpând dacă nu poate cuprinde asemenea haruri înfricoşate? […] Fiindcă nu există pentru omul liber o grijă mai statornică şi mai chinuitoare decât aceea de a afla mai degrabă în faţa cui se cuvine să se plece până la pământ […] şi cui să-i încredinţeze mai degrabă harul libertăţii cu care această nefericită făptură se naşte pe lume…“[6]

* * *

În anii ’90… da, am fost fericiţi, naivitatea de atunci n-o vom mai regăsi. Ni se părea că alegerea era făcută, comunismul era înfrânt pentru totdeauna. Dar nu era decât începutul…

Au trecut douăzeci de ani… „Nu ne mai speriaţi cu socialismul“, le spun copiii părinţilor.

Dintr-o conversaţie cu un cunoscut profesor universitar: „La sfârşitul anilor ’90“, povestea el, „studenţii râdeau când aminteam de Uniunea Sovietică, erau siguri că în faţa lor se deschide un viitor nou. Acum tabloul e altul… Studenţii de astăzi au aflat deja, au simţit pe pielea lor ce înseamnă capitalismul – inegalitate, sărăcie, bogăţie arogantă –, au în faţa ochilor viaţa părinţilor, care nu s-au ales cu nimic din jefuirea ţării. Şi au opinii radicale. Visează la propria lor revoluţie. Poartă tricouri roşii cu portretele lui Lenin şi Che Guevara.“

În societate a apărut „cererea“ pentru Uniunea Sovietică. Pentru cultul lui Stalin. Jumătate din tinerii între nouăsprezece şi treizeci de ani consideră că Stalin a fost „cel mai mare om politic“. Un nou cult al lui Stalin în ţara în care Stalin a distrus la fel de mulţi oameni ca Hitler?! E din nou la modă tot ce e sovietic. De exemplu, cafelele „sovietice“ – cu denumire sovietică – şi felurile de mâncare sovietice. Au apărut bomboane „sovietice“ şi salam „sovietic“ – cu mirosul şi gustul cunoscute nouă din copilărie. Şi, bineînţeles, vodca „sovietică“. La televiziune sunt zeci de emisiuni, iar pe Internet zeci de site-uri nostalgic „sovietice“. În lagărele staliniste – la Solovki, la Magadan – poţi merge ca turist. Reclama promite că, pentru o experienţă totală, vei primi un costum de deţinut şi un târnăcop. Ţi se vor arăta barăcile renovate. Şi, la sfârşit, ţi se va organiza o partidă de pescuit…

Învie idei demodate: despre marele imperiu, despre „mâna de fier“, despre „specificul căii ruseşti“… Au readus la suprafaţă imnul sovietic, există Comsomol, doar că se cheamă „Ai noştri“, există partidul puterii, copie a partidului comunist. Preşedintele are aceeaşi putere ca secretarul general. Absolută. În locul marxism-leninismului e ortodoxia…

Înainte de revoluţia din 1917, Aleksandr Grin scria: „Iar viitorul a încetat cumva să stea la locul său.“ Au trecut o sută de ani şi viitorul iar nu e la locul lui. Acum trăim vremuri second-hand.

Baricada este un loc primejdios pentru artist. O capcană. Acolo vederea se tulbură, pupila se îngustează, lumea îşi pierde culoarea. Este o lume în alb-negru. De acolo nu mai distingi omul, vezi doar un punct negru – o ţintă. Mi-am petrecut toată viaţa pe baricade, dorindu-mi să plec de-acolo. Să învăţ să mă bucur de viaţă. Să-mi recapăt vederea normală. Dar zece mii de oameni ies din nou în stradă. Se iau de mâini. Au panglici albe la haină. Simbol al renaşterii. Al luminii. Şi eu sunt cu ei.

Am întâlnit pe stradă nişte băieţi în tricouri cu secera şi ciocanul şi cu portretul lui Lenin. Ştiu ei oare ce este comunismul?

Note

1. Echivalent al „şoimilor patriei“ din România socialistă.

2. Varlam Şalamov (1907–1982), poet şi prozator rus care a lăsat valoroase mărturii despre viaţa de deţinut politic.

3. „Vegetarian“, termen atribuit poetei Anna Ahmatova care se referă la anii de dinainte şi de după apogeul terorii staliniste, caracterizat drept „carnivor“ sau „canibal“.

4. Vladimir Dal (1801–1872), unul dintre cei mai mari lexicografi şi folclorişti ruşi, autor al unui important dicţionar explicativ al limbii ruse.

5. În august 1991, un grup de conservatori comunişti care considerau că reformele lui Mihail Gorbaciov ajunseseră prea departe au încercat să-l înlăture pe acesta de la putere. Tentativa a eşuat după numai trei zile.

6. F.M. Dostoievski, *Fraţii Karamazov*, traducere de Ovidiu Constantinescu şi Isabella Dumbravă, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1965.

Partea I
ALINAREA PRIN APOCALIPSĂ

DIN ZGOMOTUL STRĂZII ŞI DIN CONVERSAŢII ÎN BUCĂTĂRIE (1991–2001)

Despre Ivanuşka-Duraciok şi peştişorul de aur

„Ce-am înţeles? Am înţeles că eroii unui timp sunt rareori eroi ai altui timp, în afară de Ivanuşka-Duraciok. Şi Emel. Eroi îndrăgiţi ai basmelor ruseşti. Basmele noastre vorbesc despre noroace, despre reuşite de-o clipă. Despre aşteptarea unui ajutor miraculos, despre para mălăiaţă. Să stai pe cuptor şi să ai de toate. Cuptorul să facă singur blinii, iar peştişorul de aur să-ţi îndeplinească toate dorinţele. Vreau asta, vreau astălaltă. O vreau pe Prinţesa Preafrumoasă! Şi vreau să trăiesc în altă împărăţie, cu râuri de lapte şi maluri de dulceaţă. Suntem visători, fireşte. Sufletul trudeşte şi suferă, dar treaba nu prea merge, că nu avem destulă putere pentru ea. Treaba stă. Misteriosul suflet rusesc… Toţi se străduiesc să-l înţeleagă… îl citesc pe Dostoievski… Ce suflet au ăştia? Suflet ca toate sufletele. Ne place să stăm la taclale în bucătărie, să citim o carte. Profesiunea principală e cea de cititor. De spectator. Şi astfel avem sentimentul că suntem speciali, excepţionali, deşi nu avem pentru asta nici un temei în afară de petrol şi gaze. Pe de o parte, asta ne împiedică să ne schimbăm viaţa, iar pe de altă parte, ne dă senzaţia unui anumit sens. Mereu pluteşte în aer ideea că Rusia trebuie să creeze, să arate lumii ceva ieşit din comun. Poporul ales de Dumnezeu. Specificul căii ruseşti. E plin la noi de Oblomovi care zac pe divan şi aşteaptă o minune. Dar nu şi de Stolzi[7]. Stolzii activi şi dibaci sunt dispreţuiţi pentru că ne-au retezat crângul iubit de mesteceni, livada de vişini. Construiesc acolo uzine, fac bani. Ne sunt străini aceşti Stolzi…“

„Bucătăria rusească… O chicinetă «hruşcioviană» de nouă–doisprezece metri pătraţi (fericire mare!), despărţită de baie printr-un perete subţirel. Planificare sovietică. La fereastră, cepe în borcane de maioneză şi un aloe în ghiveci, împotriva guturaiului. La noi, bucătăria nu este numai locul unde se pregăteşte mâncarea, ci şi sufragerie şi cameră de oaspeţi, şi birou, şi tribună. Locul şedinţelor de psihoterapie colectivă. În secolul al XIX-lea întreaga cultură rusă sălăşluia la moşiile nobililor, iar în secolul XX, în bucătării. La fel şi perestroika. Toată viaţa anilor ’60 este o viaţă «de bucătărie». Mulţumită lui Hruşciov! Căci pe vremea lui am ieşit din apartamentele comune şi ne-am făcut bucătării proprii, unde puteam să înjurăm puterea şi mai ales să nu ne temem, pentru că în bucătărie erau numai ai noştri. Acolo se năşteau idei, proiecte fantastice. Se spuneau bancuri… Bancurile înfloreau! Comunist era cel care-l citea pe Marx, iar anticomunist cel care-l înţelegea. Am crescut în bucătării, copiii noştri la fel, ei îi ascultau alături de noi pe Galici[8] şi Okudjava[9]. Ne petreceam timpul cu Vîsoţki. Prindeam BBC-ul. Vorbeam despre toate: despre faptul că totul e de rahat, despre sensul vieţii, despre fericirea tuturor. Îmi amintesc o întâmplare hazlie… Stătuserăm până către miezul nopţii, iar fiica noastră, care avea doisprezece ani, adormise acolo, pe micul divan. Şi noi ne tot certam cu voci ridicate. Şi ea începe să strige în somn: «Nu mai discutaţi politică! Iar Saharov… Soljeniţîn… Stalin…» *(Râde.)*

Ceai cât vrei. Cafea. Iar în anii ’70, rom cubanez. Toţi eram îndrăgostiţi de Fidel! De revoluţia cubaneză! De Che, cu bereta lui. Vedetă de Hollywood! Flecăreală nesfârşită. Teama că ne ascultă, certitudinea aproape. În toiul discuţiei, cineva se uita râzând la lustră sau la întrerupător: «Auziţi, tovarăşe maior?» Senzaţia de risc… de joc… Viaţa asta în minciună ne aducea şi o oarecare satisfacţie. Un număr infim de oameni se opuneau deschis, dar majoritatea erau «disidenţi de bucătărie». Cu pumnii strânşi, dar în buzunar.“

„Acum e ruşine să fii sărac, să nu faci sport… Pe scurt, să nu reuşeşti. Eu sunt însă din generaţia măturătorilor şi a paznicilor. Exista această formă de emigraţie interioară. Trăieşti şi nu remarci ce e în jur, e ca un peisaj văzut pe fereastră. Eu şi nevastă-mea am terminat Facultatea de Filozofie a Universităţii din Petersburg (pe atunci Leningrad), ea s-a angajat ca măturător, iar eu ca fochist la o cazangerie. Lucram o zi întreagă, două stăteam acasă. La vremea aceea un inginer avea o sută treizeci de ruble, eu, la cazangerie, aveam nouăzeci – adică acceptam să pierd

patruzeci de ruble, dar primeam în schimb libertate absolută. Citeam cărţi, citeam foarte mult. Stăteam de vorbă. Ni se părea că avem idei. Visam la revoluţie, dar ne temeam că n-o apucăm. Duceam în general o viaţă închisă, nu ştiam nimic din ce se petrece pe lume. Eram «plante de apartament». Toate astea au fost în mintea noastră, după cum s-a văzut mai târziu, nişte fantezii – şi Occidentul, şi capitalismul, şi poporul rus. Trăiam miraje. Rusia aia din cărţi sau din bucătăriile noastre n-a existat niciodată decât în capul nostru.

Odată cu perestroika, totul s-a sfârşit… Capitalismul se iţea… Nouăzeci de ruble au devenit zece dolari. Nu se putea trăi din atâta. Am ieşit din bucătărie pe stradă, şi acolo ne-am dat seama că nu avem idei, pur şi simplu stătuserăm la taclale în tot acest timp. De undeva, nu se ştie de unde, au apărut oameni cu totul diferiţi – tineri în sacouri zmeurii, cu ghiuluri de aur. Şi cu noi reguli ale jocului: ai bani, eşti om; n-ai bani, eşti nimeni. Pe cine interesează că l-ai citit integral pe Hegel? «Umanist» suna ca un diagnostic. Ăştia, pare-se, nu ştiu decât să ţină în mâini un volumaş de Mandelştam. Am descoperit o grămadă de lucruri necunoscute. Inteligheţia a sărăcit halucinant. În parcul nostru, în zilele libere, adepţii lui Krişna veneau cu o bucătărie ambulantă şi împărţeau supă şi ceva simplu ca felul doi. Se forma o asemenea coadă de bătrânei foarte curaţi, că ţi se punea un nod în gât. Unii dintre ei îşi ascundeau faţa. Pe vremea aia, noi aveam deja doi copii mici. Pur şi simplu flămânzeam. Eu şi nevastă-mea am început să facem comerţ. Luam de la o fabrică patru până la şase lăzi de îngheţată şi ne duceam la piaţă, unde e lume multă. Nu existau nici un fel de frigidere, după câteva ore îngheţata curgea. Atunci o dădeam pe gratis tinerilor flămânzi. Ce bucurie! Nevastă-mea vindea, iar eu duceam, aduceam – eram gata să fac orice, numai să nu vând. Multă vreme m-am simţit ruşinat.

Înainte îmi aminteam deseori de «viaţa noastră de bucătărie»… Ce iubiri! Ce femei! Femeile alea îi dispreţuiau pe bogătani. Nu le puteai cumpăra. În timp ce acum nimeni nu mai are timp de sentimente – toţi câştigă bani. Descoperirea banilor a fost ca explozia unei bombe atomice…“

Despre cum l-am îndrăgit şi cum am încetat să-l îndrăgim pe Gorby

„Vremea lui Gorbaciov… Mulţimi uriaşe de oameni cu chipuri fericite. Li-ber-ta-te! Toţi respiram libertate. Ziarele dispăreau cât ai clipi. Era vremea marilor speranţe – uite-acuşi ajungem în paradis. Democraţia era o fiară necunoscută pentru noi. Alergam ca nebunii la mitinguri: uite-acuşi o să aflăm tot adevărul despre Stalin, despre Gulag, o să citim *Copiii Arbatului*, cartea interzisă a lui Rîbakov, şi alte cărţi bune, şi o să devenim democraţi. Cât de tare ne înşelam! Din toate radiourile se răcnea acest adevăr… Mai repede, mai repede! Citiţi! Ascultaţi! Se pare că nu toţi eram pregătiţi pentru asta… Majoritatea oamenilor nu aveau o structură antisovietică, ei voiau un singur lucru – să trăiască bine. Să-şi poată cumpăra jeanşi, casete video şi, visul suprem, o maşină! Toţi voiau haine colorate, mâncăruri gustoase. Când am adus acasă *Arhipelagul Gulag* al lui Soljeniţîn, mama a fost îngrozită: «Dacă nu pleci imediat de-aici cu cartea asta, te dau afară din casă.» Bunică-mii îi împuşcaseră soţul înainte de război şi ea zicea: «Nu mi-e milă de Vaska. L-au arestat pe drept. Îl mânca limba.» «Bunico, de ce nu mi-ai povestit nimic?» întrebam eu. «Mai bine să se ducă viaţa mea odată cu mine, să nu aveţi de suferit.» Aşa au trăit părinţii noştri, şi părinţii lor. Totul era netezit cu tăvălugul. Perestroika n-a făcut-o poporul, ci un singur om – Gorbaciov. Gorbaciov şi o mână de intelectuali…“

„Gorbaciov e agent secret american… Mason… A trădat comunismul. Comuniştii – la coşul de gunoi, comsomoliştii – la groapa de gunoi! Îl urăsc pe Gorbaciov pentru că mi-a furat patria. Îmi păstrez paşaportul sovietic ca pe lucrul cel mai de preţ. Da, stăteam la coadă pentru nişte pui vineţii şi nişte cartofi putrezi, dar era patria noastră. O iubeam. Voi trăiaţi în „Volta Superioară cu rachete“[10], eu trăiam într-o ţară măreaţă! Rusia a fost întotdeauna un duşman pentru occidentali, care se tem de ea. Le stă în gât. Nimeni n-are nevoie de o Rusie puternică – cu sau fără comunişti. Se uită la noi ca la un depozit – petrol, gaze, păduri şi metale neferoase. Ne dăm petrolul pe chiloţi. Dar a existat o civilizaţie fără ţoale şi fleacuri. Civilizaţia sovietică! Unii au avut nevoie ca ea să dispară. O operaţiune CIA. Pe-ai noştri deja îi conduc americanii. Pe Gorbaciov l-au plătit bine pentru asta… Mai devreme sau mai târziu, va fi judecat. Sper că acest Iuda va apuca să simtă mânia poporului. Eu l-aş împuşca cu plăcere în grumaz în poligonul de la Butovo[11]. *(Bate cu pumnul în masă.)* Asta-i fericire, ai? Au apărut cârnaţi şi banane. Ne scăldăm în rahat şi ne hrănim numai cu mâncare străină. În loc de patrie avem un mare supermarket. Dacă asta se

cheamă libertate, mie nu-mi trebuie aşa o libertate. Pfui! Au îngropat poporul sub plintă, suntem sclavi. Sclavi! Pe vremea comuniştilor, statul era condus de o bucătăreasă, vorba lui Lenin[12] – de muncitori, lăptărese, ţesătoare –, acum în Parlament sunt nişte bandiţi. Milionari în dolari. Ăştia trebuie să stea la închisoare, nu în Parlament. Ne-au păcălit cu perestroika asta!

Eu m-am născut în URSS şi-mi plăcea acolo. Tata era comunist, m-a învăţat să citesc după ziarul *Pravda*. La fiecare sărbătoare, mergeam cu el la demonstraţie. Cu lacrimi în ochi… Eram pionier, purtam cravată roşie. A venit Gorbaciov şi n-am apucat să devin comsomolist, ceea ce regret. Sunt *sovok*[13], da? Şi părinţii, bunicul şi bunica sunt la fel. Bunicul meu *sovok* a murit lângă Moscova în patruş'unu… Iar bunică-mea *sovok* a fost la partizani… Domnii liberali îşi merită papara. Vor să ne considerăm trecutul o pată neagră. Îi urăsc pe toţi: pe gorbaciov, pe şevarnadze, pe iakovlev – să scrieţi cu literă mică, atât de tare îi urăsc. Eu nu vreau în America, vreau în URSS…"

„Au fost nişte ani minunaţi, plini de naivitate… Credeam în Gorbaciov, acum nu mai credem în nimeni atât de uşor. Mulţi ruşi se întorceau din emigraţie în patrie… Ce entuziasm era! Credeam că o să dărâmăm coşmelia asta. Că o să construim ceva nou. Eu am terminat Facultatea de Filologie la Universitatea de Stat din Moscova şi mi-am început doctoratul. Visam să mă ocup de ştiinţă. Idolul nostru era, pe vremea aia, Averinţev, toată Moscova luminată se ducea la cursurile lui. Ne întâlneam şi ne întreţineam unii altora iluzia că în curând ţara o să fie alta, că noi pentru asta luptăm. Când am aflat că o colegă de-a mea pleacă în Israel, m-am mirat foarte tare: «Nu-ţi pare rău să pleci? Aici totul abia începe.»

Cu cât vorbeam şi scriam mai mult «Libertate! Libertate!», cu atât dispăreau mai repede de pe rafturi nu numai brânza şi carnea, ci şi zahărul, ba şi sarea. Magazinele erau goale. Înspăimântător. Totul era pe raţie, ca în război. Pe noi ne-a salvat bunica, alerga ziua-ntreagă prin oraş şi făcea rost de cartele. Umpluse balconul de detergenţi, în dormitor aveam saci de zahăr şi grâu. Când au apărut cartele şi pentru şosete, tata a început să plângă: «E sfârşitul URSS-ului.» Presimţea… Tata lucra la un birou de cercetări dintr-o uzină militară, se ocupa de rachete şi îi plăcea enorm ce făcea. Avea două diplome de studii superioare. În loc de rachete, uzina a început să fabrice maşini de spălat şi aspiratoare. Pe tata l-au concediat. El

şi mama erau perestroikişti înfocaţi: scriau pancarte, împărţeau pliante – şi uite cum sfârşeau. Asta-i nedumerea. Nu puteau să creadă că aşa arată libertatea. Nu se puteau împăca cu asta. Pe străzi se striga deja: «De Gorbaciov ne dezbărăm, pe Elţîn vrem să-l păstrăm!» Se agitau pancarte cu Brejnev acoperit de decoraţii şi pancarte cu Gorbaciov acoperit de cartele. Începea domnia lui Elţîn: reformele lui Gaidar[14] şi acel «cumpără- vinde» atât de detestat de mine… Ca să supravieţuiesc, mergeam în Polonia cu saci de becuri şi jucării pentru copii. Un vagon întreg: profesori, ingineri, medici… Toţi cu saci şi genţi. Stăteam toată noaptea şi discutam despre *Doctor Jivago* al lui Pasternak… despre piesele lui Şatrov… Ca la Moscova în bucătărie.

Îmi amintesc de colegii de la universitate… Am ajuns orice, numai filologi nu – manageri de top la agenţii de publicitate, funcţionari la bancă, „buticari“… Eu lucrez la o agenţie imobiliară a unei cucoane care a venit din provincie, o fostă activistă comsomolistă. Cine are astăzi firme? Vile în Cipru şi la Miami? Fosta nomenclatură de partid. Cei la care trebuie căutaţi banii partidului… Cât despre conducătorii noştri… Oamenii anilor ’60… Au simţit mirosul sângelui în război, dar erau naivi ca nişte copii… Ar fi trebuit să stăm zi şi noapte în piaţă. Să ducem treaba până la capăt – să obţinem un Nürnberg pentru PCUS. Ne-am împrăştiat prea repede pe la casele noastre. Traficanţii şi bişniţarii au preluat puterea. Şi, contrar spuselor lui Marx, după socialism construim capitalismul. *(Tace.)* Dar sunt fericită că am trăit vremurile astea. A căzut comunismul! Gata, nu se mai întoarce. Trăim într-o altă lume şi privim lumea cu alţi ochi. Aerul de libertate al acelor zile n-o să-l uit niciodată…“

Despre cum a venit dragostea, iar sub ferestre erau tancuri

„Eram îndrăgostită, nu mă mai puteam gândi la nimic altceva. Trăiam exclusiv asta. Şi într-o dimineaţă mă trezeşte mama: «Sunt tancuri sub ferestre! Se pare că-i o lovitură de stat!» Eu, pe jumătate adormită: «Mamă, e un exerciţiu.» Aiurea! Sub ferestre erau tancuri adevărate, n-am văzut niciodată tancuri atât de aproape. La televizor se transmitea baletul *Lacul lebedelor*… A venit în fugă o prietenă de-a mamei, era foarte neliniştită că nu mai plătise cotizaţia de partid de câteva luni. Spunea că la ele la şcoală era un bust al lui Lenin pe care ea îl dusese într-o magazie, iar acum – ce să

facă cu el? Totul redevenise brusc ca înainte: asta nu se poate, ailaltă nu se poate. Crainica a citit comunicatul despre instaurarea stării de urgenţă… Prietena mamei striga la fiecare cuvânt: «Doamne-Dumnezeule! Doamne-Dumnezeule!» Tata scuipa televizorul…

L-am sunat pe Oleg… «Mergem la Casa Albă?» «Mergem!» Mi-am pus o insignă cu Gorbaciov. Am făcut sendvişuri. La metrou, oamenii nu erau deloc vorbăreţi, toţi se aşteptau la ce e mai rău. Peste tot tancuri… tancuri… În turelă nu se aflau nişte asasini, ci nişte băieţandri speriaţi, cu feţe vinovate. Nişte băbuţe îi hrăneau cu ouă fierte şi blinii. M-am mai liniştit când am văzut lângă Casa Albă zeci de mii de oameni! Toţi eram entuziasmaţi. Cu senzaţia că putem orice. Se scanda: «Elţîn! Elţîn! Elţîn!» Deja se formau detaşamente de autoapărare. Erau înscrişi doar tineri, cei în vârstă erau refuzaţi, şi asta-i nemulţumea. Un bătrân s-a înfuriat: «Mie comuniştii mi-au furat viaţa! Lăsaţi-mă măcar să mor frumos!» – «Tataie, du-te…» Acum se spune că voiam să apărăm capitalismul… Nu e adevărat! Eu apăram socialismul, dar unul diferit… nu pe cel sovietic… Şi ce l-am mai apărat! Aşa credeam. Toţi credeam asta… După trei zile tancurile au plecat din Moscova, deja erau tancuri bune. Victorie! Şi ne sărutam, ne sărutam…“

Stau în bucătăria cunoştinţelor mele de la Moscova. S-a adunat lume multă aici: prieteni, rude din provincie. Şi-au amintit că mâine este aniversarea puciului din august.

— Mâine e sărbătoare…

— Ce-i de sărbătorit? O tragedie. Poporul a pierdut.

— Sovietele au fost îngropate pe muzică de Ceaikovski…

— Primul lucru pe care l-am făcut a fost să iau bani şi să dau fuga la magazin. Ştiam că, oricum s-ar termina, o să crească preţurile.

— Mă bucuram: îl dau jos pe Gorby! Mă săturasem de palavragiul ăla.

— Revoluţia a fost ceva decorativ. Un spectacol pentru popor. Îmi aduc aminte de indiferenţa totală a tuturor oamenilor cu care vorbeam. Aşteptau.

— Eu am sunat la serviciu – şi am plecat să fac revoluţie. Am luat din bufet toate cuţitele pe care le aveam în casă. Ştiam că la război e nevoie de arme…

— Eu eram pentru comunism! La noi în familie toţi sunt comunişti. În loc de cântece de leagăn, mama ne cânta cântece revoluţionare. Acum le

cântă şi nepoţilor. „Ai înnebunit?“ o întreb. Şi ea: „Alte cântece nu ştiu.“ Şi bunicul a fost bolşevic… şi bunica…

— Şi spuneţi că comunismul e o poveste frumoasă… Părinţii tatălui meu au dispărut în lagărele Mordoviei…

— Eu m-am dus la Casa Albă împreună cu părinţii. Tata a zis: „Să mergem. Altfel n-o să avem niciodată cârnaţi şi cărţi bune.“ Au scos pietre din pavaj şi au construit baricade.

— Acum poporul s-a trezit şi atitudinea faţă de comunişti se schimbă. Poţi să nu te mai ascunzi… Eu lucram la un comitet regional al Comsomolului. În prima zi, am luat acasă toate carnetele de comsomolist, formularele şi insignele, nu mai aveam unde să pun nici măcar un cartof. Nu ştiam la ce-mi trebuie, dar îmi imaginam că o să vină să ia matriţele şi o să distrugă toate lucrurile astea, şi pentru mine erau simboluri dragi.

— Puteam să ne omorâm între noi… Ne-a ferit Dumnezeu!

— Fiica noastră era la maternitate. M-am dus la ea, şi ea zice: „Mami, o să fie revoluţie? Începe războiul civil?“

— Ei, eu am terminat liceul militar. Am lucrat la Moscova. Dacă ni s-ar fi ordonat să arestăm pe cineva, am fi îndeplinit ordinul fără discuţie. Mulţi l-ar fi îndeplinit cu osârdie. Erau sătui de haosul din ţară. Înainte totul era clar şi cum se cuvine, conform instrucţiunilor. Era ordine. Militarilor aşa le place să trăiască. Oamenilor în general aşa le place să trăiască.

— Eu mă tem de libertate, vine un beţiv şi-ţi demolează *dacea*[15].

— La naiba cu ideile, fraţilor! Viaţa e scurtă. Hai să bem!

19 august 2001 – aniversarea a zece ani de la puciul din august. Mă aflu la Irkutsk – capitala Siberiei. Iau câteva interviuri-fulger pe străzile oraşului.

Întrebare:

— Ce s-ar fi întâmplat dacă Comitetul de Stat pentru Stare de Urgenţă ar fi câştigat?

Răspunsuri:

— Am fi rămas cu o ţară măreaţă…

— Uitaţi-vă la China, unde comuniştii sunt la putere. China a devenit a doua economie din lume…

— Gorbaciov şi Elţîn ar fi fost judecaţi pentru trădare de patrie.

— Ar fi fost vărsare de sânge în ţară… Şi lagărele ar fi pline până la refuz.

— N-ar fi fost trădat comunismul. Nu s-ar fi împărţit ţara în bogaţi şi săraci.

— N-ar fi fost nici un război în Cecenia.

— Nimeni n-ar fi îndrăznit să spună că Hitler a fost învins de americani.

— Aş fi fost chiar eu la Casa Albă. Şi am senzaţia că am fost păcălit.

— Ce-ar fi fost dacă puciul ar fi reuşit? Păi a reuşit! Statuia lui Dzerjinski a dispărut, dar Lubianka a rămas. Construim capitalismul sub conducerea KGB-ului.

— Viaţa mea ar fi fost aceeaşi…

Despre cum lucrurile erau egale cu ideile şi cuvintele

„Lumea s-a spart în zeci de bucăţele multicolore. Cât am fi vrut ca mohorâtul cotidian sovietic să se transforme mai repede în dulci imagini din filmele americane! Despre cum stăteam în faţa Casei Albe puţini îşi mai aminteau… Acele trei zile au zguduit lumea, dar pe noi nu ne-au zguduit… Două mii de oameni manifestează, iar ceilalţi trec pe lângă ei şi îi consideră nişte idioţi. Se bea mult, la noi întotdeauna s-a băut mult, dar atunci se bea extraordinar de mult. Societatea era încremenită: încotro ne îndreptăm? O să fie capitalism sau un socialism bun? Capitaliştii sunt îmbuibaţi, sunt înfricoşători – asta ni se inducea din copilărie… *(Râde.)*

Ţara s-a umplut de bănci şi de chioşcuri. Au apărut cu totul alte lucruri de îmbrăcat. Nu cizme grosolane şi rochii bătrâneşti, ci lucrurile la care am visat mereu: jeanşi, cojoace… lenjerie de damă şi veselă bună… Totul colorat, frumos. Lucrurile noastre sovietice erau cenuşii, ascetice, semănau cu cele din război. Bibliotecile şi teatrele s-au golit. Au fost înlocuite de bazaruri şi magazine alimentare. Toţi am început să vrem să fim fericiţi, să căpătăm fericirea pe loc. Descopeream o lume nouă, ca nişte copii… Nu mai leşinam când intram în supermarket… Un băiat pe care-l cunosc s-a apucat de afaceri. Mi-a povestit: prima dată a adus o mie de borcane de cafea solubilă – s-au dat în vreo două zile, pe urmă a cumpărat o sută de aspiratoare – şi astea s-au epuizat pe loc. Geci, pulovere, orice fleac – numai să le dai! Toată lumea îşi schimba hainele, încălţămintea. Îşi schimba aparatura şi mobila. Îşi renova casa de vacanţă… Voia să facă garduri şi acoperişuri frumoase… Eu şi prietenii mei ne amintim uneori şi

murim de râs… Eram nişte sălbatici! Unii erau îngrozitor de săraci. A trebuit să ne învăţăm cu toate… În vremurile sovietice aveai dreptul să ai multe cărţi, dar nu şi o maşină sau o casă scumpă. Şi am învăţat să ne îmbrăcăm bine, să gătim gustos, să bem suc şi iaurt dimineaţa… Până atunci dispreţuiam banii pentru că nu ştiam ce sunt. La noi în familie nu se vorbea despre bani. Era ruşine. Am crescut într-o ţară în care banii, am putea spune, lipseau. Eu, ca toată lumea, îmi primeam cele o sută douăzeci de ruble – şi-mi ajungeau. Banii au venit odată cu perestroika. Cu Gaidar. Banii adevăraţi. În loc de «Viitorul nostru e comunismul», peste tot erau atârnate pancarte pe care scria «Cumpăraţi! Cumpăraţi! Cumpăraţi!» Dacă vrei, călătoreşti. Poţi să vezi Parisul… Sau Spania… Fiesta… luptele cu tauri… Am citit despre asta în Hemingway, am citit şi am înţeles că aşa ceva n-o să văd niciodată. Cărţile înlocuiau viaţa… Aşa s-a sfârşit cu veghile noastre nocturne în bucătării şi a început goana după bani, după ciubucuri. Banii au început să fie sinonimi cu libertatea. Asta îi însufleţea pe toţi. Cei mai puternici şi mai agresivi s-au apucat de afaceri. Am uitat cu toţii de Lenin şi Stalin. Aşa am scăpat de războiul civil, altfel iar am fi avut «albi» şi «roşii». «Ai noştri», «ceilalţi». În loc de sânge – obiecte… Viaţă! Am ales viaţa frumoasă. Nimeni nu voia să moară frumos, toţi voiau să trăiască frumos. Că plăcinta n-ajungea pentru toată lumea era altceva.“

„Epoca sovietică… Cuvântul avea un statut sacru, magic. Şi, din inerţie, în bucătăriile intelectuale încă se vorbea despre Pasternak, făceai supă fără să laşi din mână volume de Astafiev sau de Bîkov, dar viaţa demonstra mereu că lucrurile astea nu mai aveau importanţă. Cuvintele nu înseamnă nimic. În ’91… Am internat-o pe mama în spital cu o pneumonie gravă şi ea s-a întors de acolo eroină, nu închisese gura o clipă. Povestise despre Stalin, despre asasinarea lui Kirov, despre Buharin… Ar fi ascultat-o zi şi noapte. Pe atunci oamenii voiau să li se deschidă ochii. De curând însă a fost din nou internată în spital şi, cât a stat acolo, a tăcut. N-au trecut decât vreo cinci ani, şi realitatea deja a împărţit altfel rolurile. De data asta eroina a fost nevasta unui mare om de afaceri… Toţi se minunau de povestirile ei… Ce casă are – trei sute de metri pătraţi! Câţi servitori: bucătăreasă, bonă, şofer, grădinar… Se duce în concediu cu soţul în Europa… Muzee – fireşte, dar buticurile… Buticurile! Un inel avea atâtea carate, celălalt… Pandantive… Clipsuri de aur… Avea un succes de public imens. Despre Gulag sau despre altele asemenea, nici un cuvânt. Bine, toate astea or fi fost cândva. Dar ce rost are să te mai cerţi cu bătrânii?

Din obişnuinţă, am intrat într-un anticariat – acolo stăteau liniştite toate cele două sute de volume din «Literatura universală», ca şi cele din «Biblioteca aventurilor», aceeaşi ediţie portocalie care mă făcea să visez... M-am uitat la cotoare şi am inspirat îndelung mirosul acela. Erau munţi de cărţi! Intelectualii îşi vindeau bibliotecile. Publicul, fireşte, sărăcise, dar nu de asta îşi scoteau cărţile din casă, nu numai pentru bani; cărţile îi dezamăgiseră. Îi dezamăgiseră total. Deja nu se mai cădea să pui întrebarea «Ce mai citeşti acum?» În viaţă se schimbaseră prea multe, şi toate astea nu erau în cărţi. Romanele ruseşti nu te învaţă cum să ai succes în viaţă. Cum să devii bogat… Oblomov stă pe divan, iar eroii lui Cehov beau tot timpul ceai şi se plâng de viaţă… *(Tace.)* Să te ferească Dumnezeu să trăieşti în vremuri de schimbare, spun chinezii. Puţini dintre noi au rămas aşa cum fuseseră. Oamenii de bine au dispărut, nu se ştie unde. Peste tot, numai gheare şi dinţi…“

„Dacă e să vorbim despre anii ’90… N-aş zice că a fost o perioadă frumoasă, a fost oribilă. S-a produs o schimbare de o sută optzeci de grade în minţile noastre… Unii n-au suportat şi au luat-o razna, spitalele pentru bolnavii psihic dădeau pe dinafară. Am vizitat un prieten acolo; cineva striga: «Eu sunt Stalin! Eu sunt Stalin!», altcineva: «Eu sunt Berezovski[16]! Eu sunt Berezovski!» Întreaga secţie era plină de stalini şi berezovski. Pe străzi se trăgea tot timpul. Au fost omorâţi enorm de mulţi oameni. În fiecare zi erau reglări de conturi. Să înhaţi. Să reuşeşti. Înaintea altora. Unii au fost ruinaţi, alţii au ajuns în închisoare. De pe tron – direct în beci. Pe de altă parte, ce încântare, totul se petrecea chiar în faţa ochilor tăi…

În bănci stăteau la coadă oameni care voiau să pornească o afacere: să-şi deschidă o brutărie, să vândă electronice… Şi eu am stat la o coadă din asta. Şi m-a uluit cât de mulţi eram. O tanti cu beretă tricotată, un băiat în geacă sport, un mujic zdravăn, cu mutră de puşcăriaş… Am fost învăţaţi mai bine de şaptezeci de ani: banii n-aduc fericirea, omul primeşte gratuit ce-i mai bun în viaţă. Dragostea, de pildă. Dar a fost de ajuns să rostească cineva de la tribună: «faceţi comerţ, îmbogăţiţi-vă», şi am uitat totul. Am uitat toate cărticelele sovietice. Oamenii ăştia nu semănau deloc cu cei cu care stăteam până dimineaţa şi zdrăngăneam la chitară. (Învăţasem, de bine, de rău, trei acorduri.) Singurul lucru care-i lega de oamenii «din bucătărie» era că şi ei se săturaseră de drapelele roşii şi de toată strălucirea aia falsă: adunările comsomoliste, învăţământul politic… Socialismul credea că omul e tâmpit…

Eu ştiu foarte bine ce e visul. Toată copilăria m-am rugat să-mi cumpere părinţii bicicletă, şi nu mi-au cumpărat. Eram săraci. La şcoală făceam bişniţă cu jeanşi, la facultate – cu uniforme militare sovietice şi cu tot felul de simboluri. Le cumpărau străinii. Bişniţa obişnuită. În epoca sovietică pentru asta stăteai la zdup între trei şi cinci ani. Tata fugea după mine cu cureaua şi striga: «Speculantule! Eu mi-am vărsat sângele pentru Moscova şi uite ce jeg am crescut!» Ieri era o infracţiune, azi e business. Cumpăram dintr-un loc cuie, din altul flecuri, le ambalam într-o pungă de plastic şi le vindeam ca pe un produs nou. Aduceam bani acasă. Cumpăram de toate, frigiderul era plin. Părinţii aşteptau să vină să mă aresteze. *(Râde în hohote.)* Făceam comerţ cu aparate electrocasnice. Oale sub presiune, aparate de fiert în aburi… Veneam din Germania cu maşina plină de astfel de obiecte. Se cumpărau cu toptanul… În birou aveam o cutie de calculator plină cu bani, numai aşa am înţeles ce înseamnă banii. Tot iei, iei din cutia aia şi nu se termină. Deja îmi cumpărasem cam de toate: o rablă, un apartament… un ceas Rolex… Îmi amintesc beţia asta… Poţi să-ţi îndeplineşti toate dorinţele, toate fanteziile secrete. Am aflat multe despre mine: în primul rând, că nu am gust, în al doilea rând că am complexe. Nu ştiu ce să fac cu banii. Nu ştiam că banii mulţi trebuie să circule, nu pot să stea. Banii sunt o încercare pentru om, ca puterea, ca dragostea… Visam… Şi m-am dus la Monaco. La cazinoul din Monte Carlo am pierdut o sumă uriaşă. Nu mă mai puteam opri. Eram robul cutiei mele. Mai sunt bani acolo sau nu? Câţi? Trebuie să fie mai mulţi, tot mai mulţi. Nu m-a mai interesat ce mă interesa înainte. Politica… mitingurile… A murit Saharov. M-am dus să-mi iau rămas-bun de la el. Sute de mii de oameni… Toţi plângeau, şi eu plângeam. Şi apoi, nu demult, citesc despre el în ziar: «A murit marele imbecil al Rusiei.» Şi mi-am zis că a murit la timp. S-a întors din America Soljeniţîn, toţi s-au aruncat asupra lui. Dar el nu ne înţelegea, şi nici noi nu-l înţelegeam pe el. Era un străin. Venise în Rusia, dar sub ferestrele lui era Chicago…

Oare ce aş fi devenit dacă n-ar fi fost perestroika? Un inginer sau un tehnician cu un salariu de mizerie… *(Râde.)* Acum însă am o clinică de oftalmologie. Câteva sute de oameni depind de mine împreună cu familiile lor, cu bunici cu tot. Voi vă stoarceţi creierii, voi gândiţi, eu n-am problema asta. Muncesc zi şi noapte. Am cumpărat cea mai nouă aparatură, îmi trimit chirurgii să-şi facă stagiatura în Franţa. Dar nu sunt un altruist, câştig bine. Am făcut totul singur… Aveam doar trei sute de dolari în buzunar… Dacă acum ar intra în cameră partenerii cu care mi-am început afacerea, aţi cădea

pe spate. Nişte gorile! Cu o înfăţişare cruntă! Acum nu mai sunt, au dispărut, ca dinozaurii. Mergeam cu vestă antiglonţ, se trăgea în mine. Dacă cineva mănâncă un salam mai prost, nu mă interesează. Doar toţi aţi vrut să fie capitalism. Aţi visat! Nu răcniţi acum că aţi fost păcăliţi…“

Despre cum am crescut între călăi şi victime

„Ieşim într-o seară de la cinema. Un bărbat zace într-o baltă de sânge. Pe spate, în mantaua de ploaie, o gaură de glonţ. Lângă el stă un miliţian. Atunci am văzut pentru prima dată un om ucis. Curând m-am învăţat cu asta. Blocul nostru e mare, are douăzeci de scări. În fiecare dimineaţă afară era găsit un cadavru, deja nici nu mai tresăream. Începuse capitalismul adevărat. Cu sânge. Mă aşteptam să fiu tulburat, dar nu eram. După Stalin, relaţia noastră cu sângele s-a schimbat… Să ne amintim cum ai noştri îi omorau pe ai noştri… Şi uciderea în masă a unor oameni care nu ştiau de ce sunt omorâţi… Asta a rămas, există în viaţa noastră. Am crescut între călăi şi victime… Pentru noi e normal să trăim laolaltă. Nu există graniţă între starea de pace şi cea de război. E mereu război. Deschizi televizorul şi toţi vorbesc în jargonul hoţilor – şi politicienii, şi oamenii de afaceri, şi preşedintele: şpagă, şperţ, mită… O viaţă de om – un rahat! Ca în lagăre…“

„De ce nu l-am condamnat pe Stalin? O să vă răspund… Ca să-l condamnăm pe Stalin, ar trebui să ne condamnăm toate rudele, toate cunoştinţele. Oamenii cei mai apropiaţi. Să vă povestesc despre familia mea… Pe tata l-au luat în ’37; slavă Domnului, s-a întors, dar a stat zece ani. S-a întors şi îşi dorea foarte tare să trăiască… Se minuna singur că, după toate câte văzuse, vrea să trăiască… Nu cu toţi s-a întâmplat aşa, nici vorbă… Generaţia mea a crescut cu taţi întorşi fie din lagăr, fie din război. Ne puteau povesti doar despre violenţă. Despre moarte. Rareori râdeau, tăceau îndelung. Şi beau… beau… În cele din urmă, băutura le venea de hac. A doua variantă… Cei care nu fuseseră luaţi se temeau să nu-i ia. Şi toate astea nu au durat o lună-două, ci ani de zile – ani! Iar dacă nu-i luau, se punea întrebarea: de ce pe toţi i-au luat, şi pe mine nu? Ce fac greşit? Puteau să fie arestaţi sau trimişi să lucreze pentru NKVD… Partidul cere, partidul porunceşte. Alegerea e grea, dar mulţi au fost nevoiţi s-o facă… Iar acum, despre călăi… Despre cei obişnuiţi, nu cei crunţi… Pe tata l-a turnat

un vecin… nenea Iura… Pentru un fleac, spunea mama. Aveam şapte ani. Nenea Iura mă lua la pescuit cu el şi cu copiii lui, călărea. Ne repara gardul. Înţelegeţi, se conturează un portret al călăului cu totul diferit – un om obişnuit, chiar cumsecade… Normal… L-au arestat pe tata şi după câteva luni l-au luat şi pe fratele lui. Pe vremea lui Elţîn am primit dosarul lui, erau acolo câteva denunţuri, unul îl scrisese tanti Olea… nepoata lui… O femeie frumoasă, veselă… Cânta bine… Când era deja bătrână, am rugat-o: «Tanti Olea, povesteşte-mi despre anul 1937…» «A fost anul cel mai fericit din viaţa mea. Eram îndrăgostită», mi-a răspuns ea… Fratele tatei nu s-a mai întors acasă. A pierit. În închisoare sau în lagăr – nu se ştie. Mi-a fost greu, dar i-am pus întrebarea care mă chinuia: «Tanti Olea, de ce ai făcut asta?» «Unde ai văzut tu om de treabă pe vremea lui Stalin?» *(Tace.)* Şi mai era şi unchiul Pavel, care a lucrat în Siberia în trupele NKVD… Înţelegeţi, nu există rău pur din punct de vedere chimic… Nu-i vorba numai despre Stalin şi Beria… E vorba şi despre nenea Iura, şi despre frumoasa tanti Olea…“

1 mai. În această zi comuniştii organizează pe străzile Moscovei marşuri de mii de oameni. Capitala „se înroşeşte“ din nou: steaguri roşii, baloane roşii, tricouri roşii cu secera şi ciocanul. Poartă portrete ale lui Lenin şi Stalin. Portretele lui Stalin sunt mai numeroase. Pe pancarte stă scris: „Moarte capitalismului vostru!“, „Steagul roşu pe Kremlin!“. Moscoviţii obişnuiţi stau pe trotuare, avalanşa „roşie“ se rostogoleşte pe carosabil. Între ei izbucneşte mereu câte-o gâlceavă, care se transformă uneori în bătaie. Poliţia e neputincioasă când trebuie să despartă aceste două Moscove. Iar eu nu apuc să notez tot ce aud…

— Îngropaţi-l pe Lenin, dar fără onoruri.

— Lachei ai americanilor! De ce aţi vândut ţara?

— Proşti sunteţi, fraţilor…

— Elţîn şi banda lui ne-au furat tot. Beţi! Îmbogăţiţi-vă! Cândva o să se termine toate astea…

— Le e frică să spună poporului pe şleau că se construieşte capitalismul? Toţi sunt gata să pună mâna pe arme, până şi mama mea casnică.

— Poţi să faci multe cu o baionetă, dar să stai pe ea e incomod.

— Eu aş trece cu tancurile peste blestemaţii de burjui!

— Comunismul a fost inventat de evreul Marx…

— Un singur om ne poate salva: tovarăşul Stalin. Dacă l-am avea

măcar vreo două zile… Să-i împuşte pe toţi, apoi poate să se ducă înapoi să se odihnească.

— Slavă Ţie, Doamne. Mă închin la toţi sfinţii.

— Stalinişti nenorociţi! Încă nu vi s-a uscat sângele de pe mâini. Familia ţarului de ce aţi omorât-o? Nici de copii nu v-a fost milă.

— Marea Rusie nu se poate face fără marele Stalin.

— Aţi spălat poporul pe creier…

— Eu sunt om simplu. Stalin nu se atingea de oamenii simpli. În neamul nostru n-a avut nimeni de suferit, toţi sunt muncitori. Zburau capetele şefilor, dar omul simplu trăia liniştit.

— Slugă comunistă! Mai e un pic şi ne spuneţi că n-au fost nici un fel de lagăre, doar tabere pionereşti. Bunicul meu a fost măturător.

— Al meu, geodez.

— Mecanic…

Într-o gară din Bielorusia a început un miting. Mulţimea a izbucnit în aplauze, se aud strigăte de „Ura! Ura! Slavă!“. La sfârşit, întreaga piaţă începe să răcnească un cântec pe melodia Varşoviana, Marseilleza *rusească, cu un text nou: „Să frângem lanţurile liberale/ Să scăpăm de regimul criminal sângeros.“ După aceea, strângându-şi steagurile roşii, unii s-au îndreptat spre metrou, alţii s-au aşezat la coadă la chioşcurile cu piroşti şi bere. A început serbarea populară. Jucau şi se veseleau. O bătrână cu basma roşie se învârtea şi tropăia în jurul unui acordeonist: „Vesel noi jucăm/La bradul cel mare/ Ca-n patria noastră/mai bine nu-i niciunde!/ Vesel noi jucăm/Şi tare cântăm/Şi cântecul nostru/ Lui Stalin i-l închinăm…“ Chiar şi la metrou mă ajungeau din urmă strigăturile vulgare ale beţivilor: „Pe ce-i rău să ne căcăm/ Numai bine să pupăm.“*

Despre ce trebuie să alegem: marea istorie sau viaţa banală?

În berărie e întotdeauna gălăgie. Oameni de toate felurile. Aici întâlneşti profesori, muncitori, studenţi, cerşetori… Beau şi filozofează. Mereu despre acelaşi lucru: despre soarta Rusiei. Despre comunism.

— Eu sunt beţiv. De ce beau? Nu-mi place viaţa mea. Vreau să fac o tumbă nemaivăzută cu ajutorul alcoolului şi să mă teleportez cumva altundeva. Şi acolo o să fie totul bine şi frumos.

— Pentru mine problema se pune mult mai concret: unde vreau să

trăiesc – într-o ţară măreaţă, sau într-una normală?

— Eu iubeam imperiul… Viaţa de după imperiu mi se pare plictisitoare. Neinteresantă.

— O idee măreaţă cere sânge. Astăzi nimeni nu vrea să moară pe undeva, în vreun război. Ca în cântecul ăla: „Bani, bani, bani, bani peste tot / Bani peste tot, domnii mei…“ Iar dacă insistaţi că avem un scop, care e acela? Pentru fiecare câte un Mercedes şi o călătorie la Miami?

— Rusul are nevoie să creadă în ceva… Să creadă în ceva luminos, înălţător. Avem imperiul şi comunismul întipărite pe cortex. Nouă eroismul ne e mai aproape.

— Socialismul l-a făcut pe om să trăiască în istorie… să simtă că asistă la ceva măreţ…

— Mă piş! Suntem atât de spirituali, atât de speciali.

— La noi n-a fost democraţie. Ce democraţi suntem noi?

— Ultimul mare eveniment din viaţa noastră a fost perestroika.

— Rusia nu poate fi decât măreaţă sau deloc. Avem nevoie de o armată puternică.

— Ce mama naibii să fac cu o ţară măreaţă? Eu vreau să trăiesc într-una mică, aşa, ca Danemarca. Fără arme nucleare, fără petrol şi gaze. Să nu mă pocnească nimeni cu revolverul în cap. Poate atunci am învăţa să ne spălăm şi trotuarele cu şampon…

— Comunismul e o problemă prea mare pentru puterile omului… la noi mereu a fost aşa: ba vrem constituţie, ba vrem păstrugă cu hrean…

— Cât îi invidiez pe oamenii care au avut un ideal! Noi acum trăim fără ideal. Vreau Rusia măreaţă! Nu mi-o amintesc, dar ştiu c-a existat.

— A fost odată o ţară măreaţă, cu coadă la hârtie igienică… Îmi amintesc bine cum miroseau cantinele şi magazinele sovietice.

— Rusia va salva lumea! Şi astfel se va salva şi pe ea!

— Tata a trăit până la nouăzeci de ani. Spunea că n-a existat nimic bun în toată viaţa lui, numai război. Asta-i tot ce ştim să facem.

— Dumnezeu e infinitul din noi… Suntem făcuţi după chipul şi asemănarea…

Despre toate…

„Eu eram nouăzeci la sută sovietică… Nu înţelegeam ce se petrece.

Îmi amintesc când a apărut Gaidar la televizor: învăţaţi să faceţi comerţ… piaţa o să ne salveze… Am cumpărat pe stradă o sticlă de apă minerală şi am vândut-o pe altă stradă – asta se cheamă business. Oamenii ascultau nedumeriţi. Veneam acasă. Închideam uşa şi plângeam. Mama a avut un atac cerebral, atât de tare o speriau toate astea. Poate că voiau să facă ceva mai bun, dar le lipsea compasiunea faţă de propriul popor. Niciodată n-o să-i uit pe bătrânii cerşetori, cum stăteau aliniaţi de-a lungul străzii. Cu şepcile lor decolorate şi hainele cârpite… Fug la muncă şi de la muncă – mă tem să ridic privirea… Lucram la o fabrică de parfumuri. În loc de bani ne dădeau parfumuri… cosmetice…“

„La noi în clasă era o fată săracă, părinţii ei muriseră într-un accident de maşină. Rămăsese cu bunica ei. Tot anul a venit în aceeaşi rochie. Dar nimănui nu-i era milă de ea. Cumva, foarte repede, devenise ruşinos să fii sărac…“

„Nu regret anii ’90… A fost o perioadă luminoasă, efervescentă. Eu, care înainte nu aveam nici cel mai mic interes pentru politică şi nu citeam ziare, m-am dus să candidez pentru un mandat de deputat. Cine erau artizanii perestroikăi? Scriitorii, artiştii… Poeţii… La Primul Congres al Deputaţilor Poporului ai URSS puteai să faci colecţie de autografe. Soţul meu, economist, înnebunea când auzea toate astea: «Poeţii ştiu să aprindă inima oamenilor. Faceţi revoluţie. Iar mai departe, mai departe ce-o să fie? Cum o să construiţi democraţia? Cu cine? Acum e clar ce-o să iasă.» Râdea de mine. De-asta ne-am despărţit… Dar s-a dovedit că avea dreptate…“

„Ni s-a făcut frică, de-aia oamenii au început să frecventeze bisericile. Când credeam în comunism n-aveam nevoie de biserică. Iar nevastă-mea vine cu mine fiindcă la biserică părintele îi spune «porumbiţo».“

„Tata era un comunist cinstit. Eu nu-i acuz pe comunişti, acuz comunismul. Nici acum nu ştiu ce să cred despre Gorbaciov… Despre Elţîn ăsta… Cozile şi prăvăliile goale se uită mai repede decât imaginea steagului roşu pe Reichstag.“

„Am învins. Dar pe cine? Pentru ce? La televizor pe un canal se dă un film în care «roşiii» îi bat pe «albi», iar pe altul, vitejii «albi» îi bat pe «roşii». Schizofrenie curată!“

„Tot timpul vorbim despre suferinţă… Asta e calea cunoaşterii pentru noi. Occidentalii ni se par naivi, pentru că ei nu suferă, ca noi, ei au un leac pentru orice mărunţiş. Noi, în schimb, am stat în lagăre, în război am acoperit pământul cu cadavrele noastre, am adunat combustibilul nuclear cu mâinile goale la Cernobîl. Şi acum stăm pe ruinele socialismului. Ca după război. Suntem atât de hărtăniţi, atât de loviţi. Avem un limbaj al nostru. Limbajul suferinţei.

Încercam să vorbesc despre asta cu studenţii mei… Îmi râdeau în faţă: «Noi nu vrem să suferim. Pentru noi viaţa înseamnă altceva.» Încă n-am înţeles nimic despre lumea noastră recentă, dar trăim într-una nouă. O întreagă civilizaţie aruncată la gunoi…“

Note

7. Prietenul cel tânăr, activ şi energic al lui Oblomov, eroul romanului omonim al lui Ivan Goncearov.

8. Aleksandr Arkadievici Galici (1918–1977), pe numele adevărat Aleksandr Aronovici Ghinzburg, poet, dramaturg, scenarist şi compozitor-interpret sovietic, forţat să emigreze din Uniunea Sovietică în 1974 pentru că în cântecele sale critica vehement regimul sovietic.

9. Bulat Okudjava (1924–1997), poet, romancier şi compozitor-interpret sovietic cu origini georgiene şi armene.

10. Expresie folosită în 1988 într-un articol din revista *The Economist* cu referire la URSS, frecvent citată în epocă.

11. Loc în apropiere de Moscova, unde au fost executate şi aruncate în gropi comune multe dintre victimele Marii Terori din 1937.

12. Referire la o frază atribuită lui Lenin: „Orice bucătăreasă trebuie să înveţe să conducă statul.“

13. Om sovietic (peiorativ).

14. Egor Gaidar (1956–2009), economist şi om politic rus, prim-ministru interimar al Federaţiei Ruse între 15 iunie şi 14 decembrie 1992, artizanul unei serii de reforme tip „terapie de şoc“, extrem de controversate, cu scopul liberalizării economiei ruseşti.

15. Casă aflată în afara oraşului; casă de vacanţă.

16. Boris Berezovski, unul dintre primii oligarhi ruşi, eminenţă cenuşie pe vremea lui Boris Elţîn, a căzut în dizgraţie după venirea la putere a lui Vladimir Putin, pe care l-a criticat în repetate rânduri. În anul 2000 a cerut refugiu politic în Marea Britanie, iar în 2013 a murit în împrejurări încă neelucidate.

ZECE ISTORII ÎNTR-UN INTERIOR ROŞU

Despre frumuseţea dictaturii şi misterul fluturelui captiv în ciment

Elena Iurievna S. – al treilea secretar al comitetului raional de partid, 49 de ani

Mă aşteptau împreună – Elena Iurievna, cu care mă înţelesesem să mă întâlnesc, şi prietena ei din Moscova, Anna Ilinicina M., care venise în vizită. Aceasta a intervenit imediat în conversaţie: „De mult vreau să-mi explice cineva ce se petrece cu noi.“ Nimic nu coincidea în poveştile lor, în afară de numele proprii: Gorbaciov, Elţîn… Numai că fiecare avea Gorbaciovul ei, Elţînul ei. Şi anii ’90 ai ei.

Elena Iurievna:

— Oare deja trebuie să povestim despre comunism? Cui? Deocamdată toţi am fost martori. Ca să fiu sinceră, mă mir că aţi venit la mine. Eu sunt comunistă… nomenclaturistă… Noi acum nu suntem lăsaţi să vorbim… ni se închide gura. Lenin e un bandit, Stalin… Suntem toţi nişte criminali, deşi mâinile mele n-au picătură de sânge pe ele. Dar suntem cu toţii înfieraţi…

Poate că peste cincizeci sau o sută de ani despre viaţa aia a noastră care

s-a numit socialism se va scrie obiectiv. Fără lacrimi, fără înjurături. O să înceapă să se spună poveşti ca despre Troia antică. Nu demult, era total interzis să spui ceva bun despre socialism. Occidentul, după prăbuşirea Uniunii Sovietice, a înţeles că ideile marxiste nu-s de tot depăşite, ci trebuie dezvoltate. Nu idolatrizate. Acolo, Marx n-a fost un idol, ca la noi. Un sfânt! Noi la început l-am idolatrizat, apoi am aruncat anatema asupra lui. Am anulat totul. Şi ştiinţa a adus omenirii nenumărate nenorociri. Hai să-i exterminăm pe oamenii de ştiinţă! Să-i blestemăm pe părinţii bombei atomice, ba, şi mai bine, să începem cu cei care au inventat praful de puşcă! Cu ei… N-am dreptate? *(Nu apuc să-i răspund la întrebare.)* Bine aţi făcut… bine aţi făcut că aţi ieşit din Moscova. Se poate spune că aţi venit în Rusia. În Moscova, oriunde te plimbi, ţi se pare că şi la noi e Europa: maşini de lux, restaurante… Strălucesc cupolele de aur! Ascultaţi însă despre ce vorbesc oamenii la noi, în provincie… Rusia nu e Moscova, Rusia e Samara, Toliatti, Celiabinsk… un „fundulinsk“ oarecare… Ce puteţi afla despre Rusia în bucătăriile moscovite? La întruniri? Bla-bla-bla… Moscova e capitala altui stat, nu al celui de dincolo de centură. Un paradis turistic. Să nu credeţi în Moscova…

Îndată ce ajung la noi, ne şi cataloghează: ăsta-i *sovok*. Oamenii de pe-aici trăiesc foarte prost până şi după standardele ruseşti. Îi înjură pe bogătani, sunt supăraţi pe toată lumea. Înjură guvernul. Consideră că au fost păcăliţi, nu le-a spus nimeni că o să fie capitalism, ei au crezut că începe să fie reformat socialismul. Viaţa aia pe care o cunoşteau toţi. Sovietică. În timp ce strigau pe rupte la mitinguri „Elţîn! Elţîn!“, au fost jefuiţi. Fabricile şi uzinele au fost împărţite fără ei. Şi petrolul, şi gazul – tot ce ne-a dat Dumnezeu, cum se spune. Dar asta au înţeles abia acum. În ’91 s-au dus toţi la revoluţie. Pe baricade. Au vrut libertate şi ce-au căpătat? Revoluţia banditească a lui Elţîn… Pe fiul unei prietene numai că nu l-au omorât pentru ideile lui socialiste. Cuvântul „comunist“ era o insultă. Erau să-l omoare prieteni de-ai lui aici, în curte. Stăteau cu chitarele, conversau, spuneau: curând, cică, o să dăm de pământ cu comuniştii, o să-i spânzurăm de felinare. Mişka Sluţer – tatăl lui lucra la noi, la comitetul raional –, băiat cultivat, le cita din scriitorul englez Chesterton: „…Un om fără utopie e mult mai înfricoşător decât un om fără nas…“ Şi pentru asta l-au bătut cu bocancii, cu cizmele… „Jidan împuţit! Cine-a făcut revoluţia în 1917?“ Îmi amintesc sclipirea aia din ochii oamenilor la începutul perestroikăi, n-o s-o uit niciodată. Erau gata să-i linşeze pe comunişti, să-i trimită în lagăre… Cărţile lui Maiakovski, Gorki erau aruncate în tomberoanele de gunoi…

Operele lui Lenin erau date la maculatură. Eu le-am luat… da! Uite-aşa! Nu mă dezic de nimic, nimic! Nu mi-e ruşine de nimic! Nu mi-am schimbat părul, nu m-am colorat din roşu în cenuşiu. Sunt astfel de oameni: dacă vin „roşiii“, îi întâmpină cu bucurie pe „roşii“, dacă vin „albii“, îi întâmpină cu bucurie pe „albi“. Se făceau tumbe uluitoare: ieri erai comunist, azi ultrademocrat. Sub ochii mei, comunişti „cinstiţi“ s-au transformat în credincioşi şi liberali. Eu însă iubesc, şi niciodată nu voi înceta să iubesc cuvântul „tovarăş“. Un cuvânt frumos! *Sovok*? Muşcaţi-vă limba! Omul sovietic era un om de nădejde, putea să se ducă în Ural, în stepă – de dragul unei idei, nu al dolarului. Nu pentru bancnotele verzi ale altora. Hidrocentrala de pe Nipru, bătălia de la Stalingrad, călătoria în Cosmos – el le-a făcut pe toate. Marele *Sovok*! Şi acum îmi place să scriu „URSS“. Asta a fost ţara mea, iar acum nu trăiesc în ţara mea. Trăiesc într-o ţară străină.

M-am născut sovietică… Bunica noastră nu credea în Dumnezeu, dar credea în comunism. Iar tata a aşteptat până la moarte să se întoarcă socialismul. Deja căzuse zidul Berlinului, se prăbuşise Uniunea Sovietică, dar el tot mai aştepta. S-a certat pe veci cu cel mai bun prieten când acela a numit drapelul cârpă roşie. Drapelul nostru roşu! Drapelul nostru de stambă roşie! Tata a fost în războiul finlandez, n-a priceput niciodată pentru ce luptau, dar a trebuit să se ducă, şi s-a dus. Despre războiul ăsta nu se vorbea, nu era numit război, ci „campania din Finlanda“. Dar tata ne povestea… Încet. Acasă. Rar, dar îşi amintea. Când bea… Peisajul acestui război era iernatic: o pădure cu zăpadă înaltă de un metru. Finlandezii luptau pe schiuri, în salopete albe de camuflaj, apăreau peste tot pe neaşteptate, ca nişte îngeri. „Ca nişte îngeri“ – astea-s cuvintele tatei… Puteau să masacreze într-o singură noapte un avanpost, o companie întreagă. Morţii… În amintirile tatei morţii zăceau întotdeauna în bălţi de sânge, dintr-un om adormit iese foarte mult sânge. Era atâta sânge, încât străbătea zăpada de un metru. După război, tata nu putea să taie nici măcar o găină. Un iepure. Îl tulbura imens vederea oricărei fiinţe ucise şi mirosul cald al sângelui. Se temea de copacii mari, cu coroane dese, după astfel de copaci erau ascunşi de-obicei puşcaşi finlandezi, erau numiţi „cuci“. *(Tace.)* Aş vrea să adaug… De la mine… După Victorie, orăşelul nostru a fost inundat de flori, a fost de-a dreptul o explozie de flori. Cea mai importantă era dalia, tuberculii ei trebuiau să fie ocrotiţi iarna, să nu îngheţe. Fereascăne Dumnezeu! Erau înfăşurate, ţinute ca nişte prunci. Florile creşteau pe lângă case, în spatele caselor, lângă fântâni şi de-a lungul gardurilor. După

o spaimă, dorinţa de viaţă, de bucurie creşte. Iar apoi florile au dispărut, acum nu mai sunt. Dar eu îmi amintesc… Mi-am amintit acum… *(Tace.)* Tata… A luptat tata jumătate de an şi a fost luat prizonier. Cum a căzut prizonier? Au pornit-o pe lacul îngheţat, iar artileria inamică a spart gheaţa. Puţini au reuşit să înoate până la mal, iar cei care au reuşit erau deja epuizaţi şi neînarmaţi. Pe jumătate dezbrăcaţi. Atunci, finlandezii i-au tras de mâini. I-au salvat. Unii apucau mâinile alea, alţii… Au fost mulţi cei care n-au acceptat ajutorul inamicului. Aşa erau învăţaţi. Tata însă s-a prins de mâna cuiva, a fost tras. Îmi amintesc bine uimirea lui: „Mi-au dat un schnaps, să mă încălzesc. M-au îmbrăcat în haine uscate. Râdeau şi mă băteau pe spinare: «Trăieşti, Ivan!»“ Tata nu mai văzuse niciodată inamici de aproape. Nu înţelegea de ce se bucură…

În 1940 s-a încheiat campania din Finlanda… Prizonierii de război sovietici au fost schimbaţi cu finlandezii aflaţi în captivitate la noi. Mergeau încolonaţi unii în întâmpinarea celorlalţi. Finlandezii, când ajungeau la ai lor, erau îmbrăţişaţi, li se strângea mâna… Ai noştri nu erau întâmpinaţi aşa, erau întâmpinaţi ca nişte duşmani. „Fraţilor! Dragilor!“ le spuneau ei compatrioţilor, alergând spre ei. „Stai! Un pas greşit şi tragem!“ Coloana lor a fost flancată de soldaţi cu câini de pază şi au fost duşi în nişte barăci special pregătite. În jurul barăcilor era sârmă ghimpată. Au început interogatoriile: „Cum ai ajuns prizonier?“ l-a întrebat anchetatorul pe tata. „M-au scos finlandezii din lac.“ „Eşti un trădător! Ţi-ai salvat pielea, nu patria.“ Şi tata se credea vinovat. Aşa fuseseră învăţaţi… N-a fost nici un proces. I-au adunat pe toţi şi le-au citit sentinţa: şase ani de lagăr pentru trădare de patrie. I-au dus la Vorkuta. Acolo au construit calea ferată pe un ger necontenit. Doamne-Dumnezeule! În 1941… Nemţii erau deja la porţile Moscovei… Iar lor nu li se spusese că începuse războiul – doar erau inamici, s-ar fi bucurat. Întreaga Bielorusie era deja sub nemţi. Ocupaseră Smolenskul. Când au aflat asta, toţi au vrut imediat pe front, au scris scrisori şefului lagărului… Lui Stalin… Li s-a răspuns: voi, ticăloşilor, munciţi pentru victorie în spate, pe front n-avem nevoie de trădători. Şi ei… tata… eu de la tata am auzit asta… Toţi plângeau… *(Tace.)* Uite cu cine ar fi trebuit să vă-ntâlniţi… Dar tata nu mai e. I-a scurtat viaţa lagărul. Şi perestroika. A suferit foarte mult. Nu înţelegea ce se întâmplă. Cu ţara, cu partidul. Tatăl nostru… În şase ani în lagăr a uitat ce-i ăla măr sau cotor de varză… cearceaf sau pernă… De trei ori pe zi primeau o fiertură şi un codru de pâine – la douăzeci şi cinci de oameni. Iar de dormit – un buştean sub cap, iar în loc de saltea, scânduri puse pe jos. Tata… Era ciudat, nu

semăna cu alţi taţi… Nu putea lovi un cal sau o vacă, nu putea trage un şut unui câine. Întotdeauna mi-a fost milă de tata. Alţi bărbaţi râdeau de el: „Ce fel de bărbat eşti tu? Muiere!“ Mama plângea că el… că el nu era ca alţii. Lua în mână un cotor de varză şi îl privea îndelung… O roşie… La început mai mult tăcea, nu ne împărtăşea nimic. După vreo zece ani a început să vorbească. Nu mai devreme… da… La un moment dat, în lagăr, transporta morţii. Se adunau câte zece-cincisprezece cadavre pe zi. Cei vii se întorceau în barăci pe jos, iar morţii în sănii. Li se ordona să ia hainele morţilor şi aceştia zăceau goi pe sănii ca nişte şoareci. Aşa zicea tata… Îmi amintesc fragmentar… Din cauza emoţiei… mă tulbur, da… În primii doi ani în lagăr nici unul dintre ei nu credea că o să supravieţuiască; de casă îşi aminteau cei care aveau condamnări de cinci-şase ani, cei care aveau zece-cincisprezece ani nu pomeneau de ea. Nu povesteau despre nimeni: nici de neveste, nici de copii. Nici de părinţi. „Dacă începi să-ţi aminteşti, nu supravieţuieşti“ – tot cuvintele tatei. Şi noi îl aşteptam… „O să se întoarcă tata şi n-o să mă recunoască…“, „Tăticul nostru…“ Îmi venea mereu să pronunţ cuvântul ăsta, „tata“. Şi s-a întors. Bunica a văzut lângă poartă un om în manta soldăţească. „Soldăţele, pe cine căutaţi?“ „Mamă, nu m-ai recunoscut?“ Bunica, unde stătea, acolo s-a prăbuşit. Aşa s-a întors tata… Era îngheţat tot, nu-şi putea încălzi niciodată mâinile şi picioarele. Mama? Mama spunea că tata s-a întors bun din lagăr, iar ea se temea… o speriaseră… că de acolo te întorci înrăit. Iar tata voia să se bucure de viaţă. Avea câte o zicală pentru orice împrejurare: „Curaj, ce-i mai rău abia urmează.“

Am uitat… Am uitat unde se întâmpla asta… în ce loc? Într-un lagăr de tranzit sau unde? Se târau în patru labe prin curte şi mâncau iarbă. Distrofici, bolnavi de pelagră. În prezenţa tatei nu ne puteam plânge de nimic, el ştia: „Ca să supravieţuiască, omul are nevoie de trei lucruri – pâine, ceapă şi săpun.“ Doar trei lucruri... atât... Oamenii ăştia nu mai sunt, părinţii noştri... Dacă a rămas vreunul, ar trebui pus într-un muzeu, sub sticlă, să nu-l poţi atinge. Câte au îndurat! Când l-au reabilitat pe tata, i-au dat două salarii de soldat pentru întreaga suferinţă. Dar la noi în casă multă vreme a stat pe perete portretul lui Stalin. Foarte multă vreme... asta îmi amintesc bine... Tata trăia fără ranchiună, îşi zicea că aşa au fost vremurile. Vremuri crude. Se construia o ţară puternică. Şi au construit-o, şi l-au învins pe Hitler! Aşa spunea tata...

Am crescut ca o fată serioasă, o adevărată pionieră. Acum toată lumea crede că înainte copiii erau obligaţi să intre în organizaţia de pionieri. Nu

era nimeni obligat. Toţi copiii visau să fie pionieri. Să defileze împreună. Cu tobe, cu trompete. Să cânte cântece pionereşti: „Patrie pe veci iubită / Nu-i alta ca tine-n lume!“, „Pui de vultur, milioane, patria-i mândră de noi…“ În familia noastră era totuşi pata asta, că tata fusese în lagăr; mama se temea că n-o să fiu făcută pionieră, sau că o să mă amâne. Iar eu voiam să fiu alături de toţi ceilalţi. Neapărat, da... „Cu cine ţii: cu luna ori cu soarele?“ mă întrebau băieţii în clasă. Trebuia să ai mare grijă! „Cu luna.“ – „Cu patria, preabuna!“ Dar dacă spuneai „cu soarele“ – „Cu japonezul, bătu-l-ar popoarele“. Râd, te zădărăsc. Jurămintele noastre sunau astfel: „pe cuvânt de pionier“ sau „pe cuvânt de leninist“. Cel mai puternic jurământ era „pe cuvânt de stalinist“. Părinţii ştiau că dacă spun „pe cuvânt de stalinist“ nu mint. Doamne! Nu de Stalin îmi amintesc, ci de viaţa noastră… M-am înscris la un cerc şi am învăţat să cânt la acordeon. Mama a primit o medalie de muncitor fruntaş. Nu erau numai mizerii... şi viaţă de cazarmă… În lagăr, tata vedea adeseori oameni educaţi. Nu mai întâlnise nicăieri oameni atât de interesanţi. Unii dintre ei scriau versuri, şi aceştia reuşeau mai des să supravieţuiască. Ca şi preoţii, se rugau. Şi tata voia să ajungă copiii lui să aibă studii superioare. Era visul lui. Toţi – suntem patru fraţi – am absolvit facultăţi. Dar el ne-a învăţat şi să arăm cu plugul, şi să cosim iarba. Ştiu să pun fânul în căruţă, să fac căpiţe. „Orice poate să-ţi folosească“, socotea tata. Avea dreptate.

Acum aş vrea să-mi amintesc... Vreau să înţeleg ce-am trăit. Nu numai viaţa mea, ci a noastră… a sovieticilor… Nu sunt încântată de poporul meu. Nici de comunişti, sau de conducătorii noştri comunişti. Mai ales astăzi. Toţi au devenit meschini, s-au îmburghezit, toţi vor să trăiască bine, călduţ. Au numai pretenţii. Numai să apuce! Nici comuniştii nu mai sunt ce-au fost. Avem comunişti cu un venit anual de sute de mii de dolari. Milionari! Apartament la Londra… palat în Cipru... Ce fel de comunişti sunt ăştia? În ce cred ei? Îi întrebi şi se uită la tine ca la o proastă. „Nu ne mai spuneţi poveşti sovietice. N-avem nevoie de asta.“ Au distrus o asemenea ţară! Au vândut-o la preţ de nimic. Patria noastră… Numai ca să poată unii să-l înjure pe Marx şi să se plimbe prin Europa. Viaţa-i la fel de dură ca pe vremea lui Stalin… Răspund pentru cuvintele mele! Notaţi? Nu cred… *(Văd şi eu: nu crede.)* Nu mai sunt nici comitete raionale, nici regionale. S-a terminat cu puterea sovietică. Şi cu ce ne-am ales? Un ring, o junglă… Puterea hoţilor... Au apucat care cât a putut mai mult din plăcintă. Doamne! Ciubais[17]… „părintele perestroikăi“… Acum se-mpăunează, ţine conferinţe prin toată lumea. Cică în alte ţări capitalismul s-a clădit în sute

de ani, iar la noi numai în trei. Au acţionat prin metoda chirurgicală... Iar dacă cineva fură, slavă Domnului, n-are decât, poate nepoţii lui vor fi oameni de ispravă. Brrr! Şi democraţii ăştia… *(Tace.)* Au îmbrăcat haine americane, ascultă de Unchiul Sam. Numai că hainele americane le vin prost. Stau strâmb pe ei. Asta e!! N-au alergat după libertate, ci după jeanşi… după supermarketuri… S-au lăsat păcăliţi de ambalaje strălucitoare... Acum şi magazinele noastre sunt pline cu de toate, din belşug. Dar munţii de cârnaţi n-au nici o legătură cu fericirea. Cu gloria. A fost un popor măreţ! Au făcut din el traficanţi şi hoţi. Negustori şi manageri…

A venit Gorbaciov… Se vorbea despre revenirea la principiile leniniste. Un entuziasm general. O renaştere. Lumea aştepta de mult o schimbare. La vremea lui, au crezut în Andropov… Era kaghebist, da… Cum să vă explic? Deja nu ne mai era frică de PCUS. În faţa berăriilor, oamenii puteau înjura partidul, dar KGB-ul niciodată… Cum aşa? Era întipărit în memorie… Se ştia că e mâna de fier, de fier înroşit, care ţinea totul din scurt… băieţii ăştia păstrau ordinea. N-aş vrea să repet banalităţi, dar Genghis-Han ne-a lăsat câteva gene… şi iobăgia… Ne-am obişnuit cu faptul că trebuie să-i batem pe toţi, fără bătaie nu iese nimic. Andropov cu asta a început – cu strângerea şurubului. Toţi se relaxaseră: în timpul serviciului mergeau la cinema, la băi, cutreierau magazinele. Beau ceai. Miliţia a început să facă raiduri, descinderi. Controla actele şi îi prindea pe plimbăreţi direct pe stradă, la cafenea, în magazine, apoi comunicau la locul de muncă. Erau amendaţi, concediaţi. Dar Andropov era foarte bolnav. A murit repede. Am făcut înmormântare după înmormântare. Brejnev, Andropov, Cernenko… Cel mai popular banc dinainte de Gorbaciov: „Comunicat al agenţiei TASS: O să râdeţi în hohote, dar a murit şi noul secretar general al CC al PCUS…“ Ha, ha, ha… Oamenii râdeau prin bucătăriile lor, noi prin ale noastre. În peticul nostru de libertate. Relaxarea din bucătărie… *(Râde.)* Îmi aduc aminte foarte bine cum în timpul conversaţiilor dădeam mai tare televizorul sau radioul. O întreagă ştiinţă. Învăţam unii de la alţii cum să trişăm, astfel încât kaghebiştii care ne ascultau telefoanele să nu audă nimic: Învârteşti discul – telefoanele vechi erau cu găuri pentru cifre – pui într-una dintre găuri un creion şi îl fixezi… poţi să-l ţii şi cu degetul, dar degetul îţi oboseşte… Poate aţi învăţat şi dumneavoastră? Vă amintiţi? Voiai să spui ceva „secret“, te îndepărtai la doi-trei metri de telefon, de receptor. Turnătoria, spionajul erau peste tot, în întreaga societate de sus până jos, chiar şi noi, la comitetul

raional încercam să ghicim: la noi cine-i turnătorul? După cum s-a lămurit mai târziu, am bănuit un om nevinovat, iar turnători n-am avut doar unul, ci mai mulţi. Uite, la asta nu m-aş fi gândit niciodată… Unul dintre ei era femeia de serviciu. O femeie plăcută, blajină. Nefericită. Avea un bărbat beţiv. Doamne-Dumnezeule! Până şi Gorbaciov… secretar general al CC al PCUS… Am citit într-un interviu dat de el că în timpul discuţiilor confidenţiale din biroul lui făcea acelaşi lucru – dădea drumul la televizor sau la radio la sonor maxim. Era o lecţie cunoscută. Pentru discuţiile importante îşi invita oaspeţii la casa de vacanţă din afara oraşului. Şi acolo… Acolo se duceau în pădure, se plimbau şi stăteau de vorbă. Păsărelele nu toarnă… Toţi se temeau de ceva, chiar şi cei de care ne temeam se temeau. Şi eu mă temeam.

Ultimii ani sovietici… Ce-mi amintesc? Sentimentul ruşinii nu mă părăsea. Pentru acel Brejnev acoperit de medalii şi stele şi pentru că în popor se spunea despre Kremlin că era un confortabil cămin de bătrâni. Pentru prăvăliile goale. Îndeplineam şi depăşeam planuri, dar în magazine nu era nimic. Unde era laptele nostru? Carnea? Nici acum nu înţeleg unde se duceau toate. Laptele se termina la o oră după deschiderea magazinelor. Începând de la prânz, vânzătorii stăteau în spatele unor tarabe proaspăt spălate. Pe rafturi erau borcane de trei litri cu suc de mesteacăn şi pachete de sare, nu se ştie de ce mereu umede. Nişte hamsii la borcan. Atât! Dacă scoteau la vânzare un salam, se epuiza pe loc. Cârnaţii şi colţunaşii erau o delicatesă. De la comitetul raional se împărţea mereu câte ceva: la fabrica asta, zece frigidere şi cinci cojoace, la colhozul ăla, două garnituri de mobilă iugoslavă şi zece genţi de damă poloneze. Se împărţeau străchini şi lenjerie de damă… dresuri… O asemenea societate putea fi stăpânită numai prin frică. Într-o stare de urgenţă – mai mulţi împuşcaţi, mai mulţi deportaţi. Dar socialismul cu Solovki[18] şi Canalul la Marea Albă[19] se sfârşise. Ne trebuia un altfel de socialism.

Perestroika… A fost un moment când oamenii s-au întors din nou către noi. Se înscriau în partid. Toţi aveau aşteptări mari. Toţi eram naivi pe vremea aceea – şi cei de stânga, şi cei de dreapta, comunişti sau antisovietici. Toţi eram romantici. Astăzi mi-e ruşine de naivitatea asta. Soljeniţîn era un idol. Marele stareţ din Vermont! Nu numai Soljeniţîn, mulţi înţelegeau deja că nu mai putem trăi aşa cum trăiam. Ne încurcam în minciuni. Şi comuniştii – mă credeţi sau nu? – înţelegeau asta. Printre comunişti erau mulţi oameni inteligenţi şi cinstiţi. Sinceri. Eu personal am cunoscut astfel de oameni, cel mai des îi întâlneai în provincie. Ca tatăl

meu… Pe tata nu l-au primit în partid, el a suferit din cauza partidului, dar credea în el. Credea în partid şi în ţară. Fiecare dimineaţă şi-o începea deschizând ziarul *Pravda* şi citindu-l de la cap la coadă. Erau mai mulţi comunişti fără carnet de partid decât cu, erau comunişti în sufletul lor. *(Tace.)* La toate demonstraţiile se purtau pancarte cu „Poporul e una cu Partidul!“ Cuvintele astea n-au fost vorbă-n vânt, erau adevărate. Nu fac propagandă, povestesc cum a fost. Deja au uitat toţi… Mulţi se înscriau în partid din convingere, nu numai pentru carieră sau din considerente pragmatice: dacă nu sunt membru de partid şi fur, o să mă închidă, dacă mă bag în partid şi fur, o să mă dea afară din partid, dar n-o să mă închidă. Sunt indignată când se vorbeşte despre marxism cu dispreţ, în derâdere. La tomberon cu el! La groapa de gunoi! Este o teorie măreaţă, o să supravieţuiască oricărei prigoane. Chiar şi eşecului nostru sovietic. Pentru că… sunt multe motive… Socialismul nu înseamnă numai lagăre, denunţuri şi Cortina de Fier, este şi o lume dreaptă, limpede: să împarţi cu toţi, să-ţi fie milă de cei slabi, să ai compasiune şi nu să acaparezi singur totul. Mi se spune: nu-ţi puteai cumpăra maşină – dar nimeni n-avea maşină. Nimeni nu purta costume Versace şi nu-şi cumpăra casă în Miami. Doamne! Conducătorii URSS trăiau la nivelul unui businessman mediu, nu-i ajungeau pe oligarhi. Slăbuţ! Nu-şi construiau iaht cu duş cu şampanie. Numai când te gândeşti! La televizor e o reclamă la căzi de aramă, care costă cât un apartament de două camere. Pentru cine sunt astea, spuneţi-mi? Clanţe aurite… Asta înseamnă libertate? Omul mărunt, de rând, nu e nimic, e un nimeni. E la marginea vieţii. Pe atunci însă putea scrie la ziar, putea să se ducă la comitetul raional să reclame un şef sau o servire proastă… un soţ infidel… Erau prostii, nu neg asta, dar cine-l mai ascultă vreun pic pe omul ăsta simplu? Cine mai are nevoie de el? Vă mai amintiţi denumirile sovietice – Strada Metalurgilor, Entuziaştilor… Uzinei, Proletariatului… Omul mărunt… era important… Vorbe mari, paravane, cum spuneţi dumneavoastră, dar acum nici să te ascunzi nu mai e nevoie. Dacă n-ai bani, du-te dracului! Capul la fund! Străzile sunt redenumite: Mica Burghezie, Negustorilor, Aristocraţilor… Am văzut până şi un salam „Princiar“ şi un vin „General“. E un cult al banilor şi al succesului. Supravieţuieşte cel mai puternic, cel cu bicepşi de fier. Dar nu toţi putem să ne aruncăm asupra altora, să le luăm îmbucătura de la gură. Aşa e firea unora, nu pot; alţii – dimpotrivă.

Cu ea… *(Face un semn spre prietena ei.)* Ne certăm, fireşte… Ea îmi demonstrează că pentru un socialism autentic e nevoie de oameni ideali, şi

aceştia nu există. Ideea asta e o aiureală… un basm… Omul nostru nu-şi mai dă pentru nimic în lume maşina străină uzată şi paşaportul cu viză Schengen pe socialismul sovietic. Eu însă cred altceva: omenirea merge spre socialism. Spre dreptate. Nu există alt drum. Uitaţi-vă la Germania… la Franţa… E şi varianta suedeză. Dar capitalismul rus ce valori are? Dispreţul faţă de „oamenii nepricopsiţi“… Faţă de cei care n-au milioane, n-au Mercedes. În locul steagului roşu – Hristos a înviat! Şi cultul consumerismului… Omul nu adoarme cu gândul la ceva înalt, ci la faptul că astăzi n-a cumpărat nu ştiu ce. Credeţi că ţara s-a năruit pentru că s-a aflat adevărul despre Gulag? Aşa cred cei care scriu cărţi. Iar omul… omul normal nu trăieşte cu istorie, el trăieşte mai simplu: se îndrăgosteşte, se căsătoreşte, i se nasc copii. Construieşte o casă. Ţara a pierit din cauza deficitului de cizme de damă şi de hârtie igienică, din cauză că n-au fost portocale. Jeanşii ăştia blestemaţi! Acum magazinele noastre parc-ar fi muzee. Teatre. Şi vor să mă convingă că zdrenţele de la Versace şi Armani sunt tot ce-i trebuie omului. Că asta-i ajunge. Viaţa înseamnă piramide financiare şi bilete la ordin. Libertatea înseamnă bani, iar banii înseamnă libertate. Iar viaţa noastră nu valorează nici o copeică. Ei, asta… asta… înţelegeţi… Nici nu-mi găsesc cuvinte pentru asta… Mi-e milă de nepoţeii mei. Milă. Asta li se bagă în cap în fiecare zi la televizor. Nu sunt de acord. Eu am fost şi rămân comunistă.

Ne întrerupem pentru mai multă vreme. Nelipsitul ceai, de data asta cu dulceaţă de vişine, făcută după reţeta personală a gazdei.

În 1989… La vremea aia eram deja al treilea secretar al comitetului raional de partid. Pentru munca de partid m-au luat de la şcoală, predam limba şi literatura rusă. Scriitorii mei preferaţi – Tolstoi, Cehov… Când mi-au propus, m-am speriat. O asemenea răspundere! Dar n-am şovăit o clipă, a fost un elan sincer – să fiu de folos partidului. În vara aceea am venit acasă în concediu. De obicei nu port bijuterii, dar atunci mi-am cumpărat nişte mărgele ieftine şi m-a văzut mama: „Eşti ca o regină.“ Mă admira… Dar nu pentru mărgele! Tata a zis: „Nici unul dintre noi n-o să-ţi ceară nimic. Trebuie să fii curată în faţa oamenilor.“ Părinţii erau mândri de mine! Erau fericiţi! Şi eu… eu… ce simţeam eu? Credeam în partid? Vă răspund cinstit: credeam. Şi acum cred. De carnetul de partid nu mă despart, orice s-ar întâmpla. Credeam în comunism? Vă spun cinstit, n-o să mint: credeam în posibilitatea unei orânduiri drepte. Şi acum… v-am spus deja… cred. M-am săturat să ascult poveşti despre cât de prost trăiam în socialism. Sunt mândră de vremurile sovietice! Viaţa nu era distractivă, dar

era normală. Aveam iubire şi prietenie… rochii şi pantofi. Îi ascultam cu sete pe scriitori şi artişti, ceea ce nu se mai întâmplă acum. Pe stadioane, locul poeţilor a fost luat de vrăjitori şi paranormali. Se crede în magie ca-n Africa. Viaţa noastră… sovietică… a fost, dacă vreţi, o tentativă de civilizaţie alternativă. Dacă e s-o spunem cu patos… Puterea poporului! Dar nu pot să mă liniştesc! Unde mai vedeţi acum mulgătoare, strungari sau mecanici de metrou? Nu mai sunt nicăieri. Peste tot, alţi eroi: bancheri şi businessmeni, modele şi prostituate… manageri… Tinerii se mai pot obişnui, dar cei bătrâni mor în tăcere, în spatele uşilor închise. Mor în mizerie şi uitare. Pensia mea e de cincizeci de dolari… *(Râde.)* Am citit că şi Gorbaciov tot cincizeci de dolari are… Se spune despre noi: „Comuniştii trăiau în palate, mâncau icre negre cu lingura. Şi-au construit comunismul pentru ei înşişi.“ Doamne! V-am condus prin „palatul“ meu – un apartament obişnuit de două camere cu suprafaţa totală de cincizeci şi şapte de metri. Nu v-am ascuns nimic: cristal sovietic, aur sovietic…

— Şi policlinicile speciale, raţiile speciale, prioritatea la obţinerea de apartamente şi case de vacanţă… sanatoriile de partid?

— Sincer? Au existat şi astea… au existat, dar… dar mai mult acolo… *(Arată cu mâna în sus.)* Eu am fost întotdeauna jos, pe cel mai de jos palier al puterii. Jos, printre oameni. Mereu la vedere. Dacă a fost pe undeva… nu contest… Nu neg! Am citit, ca şi dumneavoastră, în ziarele perestroikiste… că odraslele secretarilor CC zburau în Africa la vânătoare. Că-şi cumpărau diamante… Şi tot nu se pot compara cu viaţa pe care o duc acum „noii ruşi“. Cu palatele şi iahturile lor. Uitaţi-vă ce-au construit în jurul Moscovei. Adevărate castele! Cu garduri din piatră de doi metri înălţime, sârmă ghimpată electrificată, supraveghere video. Paznici înarmaţi. Ca în lagăr sau la obiectivele militare secrete. Ce, locuieşte acolo Bill Gates, geniul computerelor? Sau Gari Kasparov, campionul mondial la şah? Acolo locuiesc învingătorii. Război civil parcă n-a fost, dar învingători avem. Acolo, după gardurile de piatră. De cine se ascund? De popor? Poporul a crezut că-i goneşte pe comunişti şi că o să vină vremuri minunate. O viaţă ca-n paradis. Şi-n loc de oameni liberi au apărut ăştia... cu milioane şi miliarde... Nişte gangsteri! Se împuşcă în plină zi… Până şi aici, la noi, i-au distrus balconul unui om de afaceri. Nu le e frică de nimeni. Zboară în avioane private cu closete aurite şi se mai şi laudă. Am văzut chiar eu la televizor… Unul îşi arăta ceasul, care a costat cât un bombardier. Altul, un telefon mobil cu briliante. Şi nimeni – nimeni în toată Rusia nu strigă că e o ruşine. E josnic. Pe vremuri existau Uspenski[20] şi Korolenko[21]. Şolohov i-a

scris lui Stalin o scrisoare în apărarea ţăranilor. Acum aş vrea… Dumneavoastră mă întrebaţi, dar aş vrea să vă întreb şi eu: unde ne sunt elitele? De ce citesc mereu în ziare părerile despre orice problemă ale lui Berezovzki sau Potanin[22], dar nu ale lui Okudjava… Iskander[23]… Cum se face că v-aţi părăsit postul? Tribuna... Şi aţi fost primii care aţi dat fuga să adunaţi firimiturile rămase de la masa oligarhilor. Să vă puneţi în slujba lor. Înainte, inteligheţia rusă nu fugea şi nu slujea pe nimeni. Iar acum n-a mai rămas nimeni – nimeni nu mai vorbeşte despre spirit în afară de popi. Unde-s perestroikiştii?

Comuniştii din generaţia mea au puţine în comun cu Pavel Korceaghin[24]. Cu primii bolşevici cu serviete şi revolvere. De la ei ne-a rămas doar vocabularul de război: „soldaţi ai partidului“, „front de lucru“, „bătălia pentru recoltă“. Noi nu ne mai simţeam soldaţi ai partidului, eram slujitori ai partidului. Funcţionari. Exista un ceremonial al viitorului luminos: în sala de conferinţe era atârnat portretul lui Lenin, în colţ stătea drapelul roşu. Un ceremonial… un ritual… Soldaţii nu mai erau necesari, era nevoie de înfăptuitori: „hai-hai“, dacă nu, „pune carnetul de partid pe masă“. Ţi se ordona, făceai. Raportai. Partidul nu e un stat-major, ci un aparat. O maşină. O maşină birocratică. Umaniştii erau rareori angajaţi, partidul nu avea încredere în ei de pe vremea lui Lenin, care scria despre inteligheţia: „Nu este creierul naţiunii, ci excrementele ei.“ Cei ca mine erau puţini. Filologi, adică. Cadrele se recrutau dintre ingineri, zootehnişti, dintre cei a căror specialitate erau maşinile, carnea sau grânele, şi nu omul. Cadrele de partid se forjau în institutele agronomice. Era nevoie de copii de muncitori şi ţărani. Din popor. Se cădea şi în ridicol: un veterinar, de pildă, putea servi partidul, dar un medic nu. N-am întâlnit acolo nici poeţi, nici fizicieni. Ce-ar mai fi fost? Ierarhie, ca în armată... Avansai încet, treaptă cu treaptă: lector al comitetului raional de partid, apoi şef al celulei de partid… instructor… Al treilea secretar... secretar-adjunct... Eu am trecut prin toate treptele în zece ani. Acum ţara e condusă de tineri cercetători, teoreticieni fără experienţă[25], un preşedinte de colhoz sau un electrician ajunge preşedinte. În loc de colhoz, brusc conduce ţara! Asta se întâmplă numai la revoluţii… Nu ştiu cum să numesc ce s-a întâmplat în 1991… Revoluţie sau contrarevoluţie? *(Nu e clar dacă mă întreabă pe mine sau se întreabă pe ea însăşi.)* Nimeni nu încearcă măcar să explice în ce ţară trăim. Ce altă idee avem în afară de cârnaţi? Ce construim… Mergem înainte – spre victoria capitalismului. Aşa? O sută de ani am înjurat capitalismul: e o fiară… un monstru… Iar acum ne mândrim că o să fie şi

la noi ca la toată lumea. Dacă devenim la fel ca toţi ceilalţi, pe cine o să mai interesăm? Poporul care-l poartă pe Dumnezeu în suflet… Speranţa omenirii progresiste… *(Ironic.)* Despre capitalism toţi au aceeaşi reprezentare pe care o aveau nu de mult despre comunism. Vise! Îl judecă pe Marx, dau vina pe idee… Ideea criminală! Eu însă dau vina pe înfăptuitori. La noi a fost stalinism, nu comunism. N-a fost nici model oriental, nici occidental. Nici imperiu, nici republică. Ne tot bălăbănim ca… O să tac… Stalin! Stalin! Îl înmormântează… îl înmormântează… dar nu reuşesc nicicum să-l îngroape. Nu ştiu cum e la Moscova, dar la noi i se pun portretele pe parbrizul automobilelor. În autobuze. Şoferii de tir îl iubesc în mod special. În uniformă de generalissim… Poporul! Poporul! Ce-i cu poporul? Poporul însuşi spunea despre sine: din el se poate face şi ghioagă, şi icoană. Ca din lemn… Ce faci, aia o să fie… Viaţa noastră oscilează între baracă şi bordel. Acum, pendulul e la mijloc… Jumătate de ţară aşteaptă un nou Stalin. O să vină şi o să pună el ordine… *(Tace din nou.)* Şi la noi… sigur… la comitetul raional s-a vorbit mult despre Stalin. Mitologie de partid. Era transmisă din generaţie în generaţie. Tuturor le plăcea să discute despre cum se trăia pe vremea Tătucului… Regulile lui Stalin erau acestea: de pildă, şefilor de secţii ale CC li se dădea ceai cu sendvişuri, iar lectorilor doar ceai. A fost creat postul de locţiitor de şef de secţie. Cum să facem? Li s-a permis să bea ceai fără sandviciuri, dar pe un şervet alb. Deja se evidenţiau… se ridicau în Olimp la zei, la eroi. Acum trebuie să dai din coate să-ţi faci loc la troacă… Aşa era şi pe vremea lui Cezar, şi a lui Petru cel Mare. Şi aşa o să fie mereu. Admiraţi-vă democraţii… Au luat puterea şi acum aleargă… Încotro? La troacă. La Cornul Abundenţei. Troaca a pus capăt multor revoluţii. Sub ochii noştri… Elţîn lupta împotriva privilegiilor şi îşi zicea democrat, iar acum îi place când i se spune ţarul Boris. A devenit „naş“…

Am recitit *Zile blestemate* de Ivan Bunin. *(Ia o carte de pe un raft. Găseşte semnul şi citeşte.)* „Îmi amintesc de un bătrân muncitor în poarta clădirii în care fusese înainte *Odesskie novosti*, în prima zi a instaurării bolşevicilor. Deodată, pe poartă a ţâşnit o bandă de tineri cu teancuri de *Izvestia* proaspăt ieşite de sub tipar şi strigând: «Burjuiii din Odessa vor plăti o contribuţie de 500 de milioane!» Muncitorul a început să ţipe răguşit, sufocat de furie şi răutate: «E puţin! E puţin!»“ Nu vă aminteşte de nimic? Mie… da… îmi aminteşte… De anii lui Gorbaciov… primele revolte… Când lumea a început să se reverse în pieţe şi să ceară care pâine, care libertate… care vodcă şi ţigări… Groaznic! Mulţi activişti de partid au

făcut accident vascular sau infarct. Trăiam „încercuiţi de duşmani“, cum ne învăţa partidul, „într-o cetate asediată“. Ne pregăteam pentru un război mondial… Cel mai tare ne temeam de războiul nuclear, nu ne aşteptam la o năruire. Nu ne aşteptam… nicicum… Eram obişnuiţi cu defilările din mai şi din octombrie, cu pancarte: „Cauza lui Lenin va dăinui pe veci“, „Partidul ne este călăuză“. Dar acum nu mai erau defilări, ci stihii. Nu era poporul sovietic, ci un altul, necunoscut nouă. Şi pancartele erau altele: „Comuniştii să fie judecaţi!“, „Să strivim vipera comunistă!“ Îmi vine în minte pe dată Novocerkassk… Informaţia era secretă, dar noi ştiam… cum pe vremea lui Hruşciov muncitorii flămânzi au ieşit în stradă… au tras în ei… Cei care au rămas în viaţă au fost duşi în lagăre, rudele nu ştiu nici acum unde sunt… Iar acum… acum e perestroika… Nu te mai pot nici împuşca, nici deporta. Trebuie să se discute. Dar care dintre noi putea să iasă în faţa mulţimii şi să ţină un discurs? Să înceapă un dialog… să facă muncă de convingere… Noi eram *aparatciki*, nu oratori. Eu, de pildă, ţineam cursuri şi îi înfieram pe capitalişti, îi apăram pe negrii din America. În birou aveam operele complete ale lui Lenin… cincizeci şi cinci de volume… Dar cine l-a citit cu adevărat? Era răsfoit în facultăţi înainte de examene: „Religia e opium pentru popoare“ şi „Orice cult al unei divinităţi este necrofilie“.

Eram speriaţi, panicaţi… Conferenţiari, instructori, secretari de comitet raional sau regional – tuturor ne era frică să ieşim în faţa muncitorilor din fabrici, în faţa studenţilor din cămine. Tresăream când suna telefonul. Dacă te-ntreabă brusc de Saharov sau de Bukovski… ce răspunzi? Sunt duşmani ai puterii sovietice, sau nu mai sunt? Ce să spui despre *Copiii Arbatului* a lui Rîbakov sau despre piesele lui Şatrov? Nici un ordin de sus… Înainte ţi se spunea – îndeplineai o sarcină, transpuneai linia partidului în viaţă. Dar acum profesorii fac grevă, cer mărirea salariilor, un regizor tânăr din nu ştiu ce club de uzină repetă o piesă interzisă… Doamne! La fabrica de cartoane muncitorii l-au pus pe director în roabă şi l-au aruncat afară pe poartă. Răcneau. Spărgeau geamuri. Noaptea au legat statuia lui Lenin cu un cablu metalic şi au dărâmat-o. Făceau semne obscene spre ea. Partidul era derutat… Îmi amintesc deruta partidului… Activiştii şedeau în birourile lor, cu storurile trase. La intrarea în clădirea comitetului raional stătea de pază zi şi noapte un pluton de miliţieni înarmaţi. Ne temeam de popor, iar poporul, din inerţie, se temea încă de noi. Apoi a încetat să se teamă… Se adunau în pieţe mii de oameni… Îmi amintesc de o pancartă: „Jos anul 1917! Jos Revoluţia!“ Eram uluită. Erau cu ei nişte elevi de şcoală

profesională… băieţi tineri… Nişte copilandri! Odată au venit la comitetul raional nişte reprezentanţi: „Arătaţi-ne magazinul special! La voi e plin cu de toate, iar copiii noştri leşină de foame prin clase.“ N-au găsit nici o haină de nurcă şi nici o icră neagră la bufetul nostru, dar tot nu credeau: „Înşelaţi oamenii simpli.“ Totul era în mişcare. Se clătina. Gorbaciov era slab. Şovăia. Parcă ar susţine socialismul… dar şi capitalism ar vrea… Se gândea mai mult cum să facă pe plac Europei. Americii. Acolo era aplaudat: „Gorby! Gorby! Trăiască Gorby!“ Tot flutura perestroika... *(Tace.)*

Socialismul murea în faţa ochilor noştri. Şi au venit băieţii ăştia cu nervi de oţel.

Anna Ilinicina:

— Toate astea s-au întâmplat recent, dar au fost într-o altă epocă… În altă ţară… Acolo au rămas naivitatea noastră, romantismul nostru. Încrederea. Unii nu vor să-şi mai amintească, fiindcă e neplăcut, am trăit multe dezamăgiri. Dar cine a zis că nu s-a schimbat nimic? Nu puteai să vii cu o Biblie în ţară. Asta au uitat? Le aduceam cadou de la Moscova rudelor mele din Kaluga făină şi macaroane. Şi le făceam fericite. S-a uitat? Nimeni nu mai stă la coadă la zahăr şi săpun. Şi nu-ţi mai iei palton pe cartele.

L-am îndrăgit pe Gorbaciov de la început! Acum îl înjură: „A trădat URSS!“, „Gorbaciov a vândut ţara pe mâncare!“ Dar eu îmi amintesc uimirea noastră. Uluirea! În sfârşit aveam un conducător normal. Nu ne era ruşine cu el! Ne povesteam unii altora cum la Leningrad a oprit coloana oficială şi a ieşit printre oameni, iar la nu ştiu ce uzină a refuzat un cadou scump. La un dineu oficial a băut doar un pahar de ceai. Zâmbea. Vorbea fără hârtie. Era tânăr. Nici unul dintre noi nu credea că se va termina vreodată cu sistemul sovietic şi că-n magazine vor apărea salamuri, şi n-o să mai fie cozi kilometrice la sutienele de import. Eram învăţaţi să ne procurăm totul prin relaţii: un abonament la seria de literatură universală, bomboane de ciocolată sau treninguri din Germania de Est. Ne împrieteneam cu măcelarul ca să cumpărăm o bucăţică de carne. Puterea sovietică părea veşnică. Aveau s-o prindă şi copiii, şi nepoţii! Şi ea s-a terminat pe neaşteptate pentru toţi. Acum e clar că nici Gorbaciov nu s-a aşteptat la asta, el a vrut să schimbe ceva, dar n-a ştiut cum. Nimeni nu era pregătit. Nimeni! Nici cei care au cioplit acest zid. Eu sunt o simplă tehniciană. Nu sunt eroină, nu… şi nici comunistă… Datorită soţului meu,

el e pictor, am intrat de timpuriu într-un mediu boem. Poeţi, pictori… Printre noi nu erau eroi, nimeni nu era destul de curajos ca să devină disident, să stea în închisoare sau în vreun ospiciu pentru convingerile lui. Trăiam fără să ne exprimăm nemulţumirea.

Stăteam în bucătării, înjuram puterea sovietică şi spuneam bancuri. Citeam în samizdat. Dacă cineva făcea rost de o carte nouă, putea să vină în vizită la prieteni la orice oră din zi şi din noapte – chiar şi la două-trei noaptea era un oaspete bine- venit. Îmi amintesc bine viaţa aceea de noapte moscovită… specială… Aveam acolo eroii noştri… laşii şi trădătorii noştri… Entuziasmul nostru. Nu poţi explica toate astea unui neiniţiat. Mai ales entuziasmul nostru nu mi-l pot explica. Şi încă ceva… Uite, asta… Viaţa noastră de noapte… ei bine, nu semăna deloc cu cea de zi. Nici un pic! Dimineaţa ne duceam toţi la lucru şi deveneam oameni sovietici obişnuiţi. Ca toţi ceilalţi. Trudeam pentru regim. Fie te conformai, fie trebuia să te faci măturător sau paznic, altfel nu te puteai proteja. Ne întorceam acasă de la serviciu… Şi iar beam vodcă în bucătării şi îl ascultam pe Vîsoţki, care era interzis. Prindeam Vocea Americii printre bruiaje. Ţin minte şi acum hârâitul acela minunat. Eram prinşi neîncetat în poveşti amoroase. Ne îndrăgosteam, ne despărţeam. Şi mulţi simţeam astfel că suntem conştiinţa naţiei, socoteam că avem dreptul să dăm lecţii poporului. Dar ce ştiam noi despre el? Ce citisem în *Povestirile unui vânător* de Turgheniev şi la alţi „scriitori rurali“. La Rasputin… Belov… Nici măcar pe propriul meu tată nu-l înţelegeam. Ţipam la el: „Tată, dacă nu le dai înapoi carnetul de partid, nu mai vorbesc cu tine.“ Tata plângea.

Gorbaciov avea mai multă putere decât ţarul. O putere nelimitată. Şi el a venit şi a zis: „Aşa nu se mai poate trăi.“ Celebra lui frază. Şi ţara s-a transformat într-un club de discuţii. Dezbăteam acasă, la serviciu, în mijloacele de transport. Se despărţeau familii, copiii se certau cu părinţii din cauza opiniilor diferite. O cunoştinţă de-a mea s-a certat atât de tare cu fiul şi nora din cauza lui Lenin, că i-a dat afară din casă, au trăit iarna în afara oraşului, într-o casă de vacanţă îngheţată. Teatrele s-au golit, toţi stăteam acasă în faţa televizorului. Se dădeau reportaje întregi cu Primul Congres al Deputaţilor Poporului. Înainte de asta fusese o întreagă istorie despre cum îi alegem pe aceşti deputaţi. Primele alegeri libere! Adevărate! În cartierul nostru au fost doi candidaţi: un funcţionar de partid şi un tânăr democrat, profesor universitar. Îmi amintesc şi acum numele lui de familie – Malîşev… Iura Malîşev. Acum, am aflat întâmplător, are o afacere în agricultură – vinde roşii şi castraveţi. Dar atunci era revoluţionar! Ţinea

discursuri, spunea lucruri atât de rebele! Nemaiauzite! Zicea că literatura marxist-leninistă e maculatură… că e depăşită… Cerea să se schimbe articolul 6 din Constituţie, articolul despre rolul conducător al PCUS. Piatra unghiulară a marxism-leninismului… Ascultam şi nu-mi puteam imagina aşa ceva. Nişte aiureli! Cine o să ne lase… o să ne permită să ne atingem de ea? Totul se va destrăma… Astea nu-s decât provocări… Atât eram de zombificaţi. Am scos omul sovietic din mine ani de zile, am golit găleţi întregi. *(Tace.)* Echipa noastră… Ne-am adunat vreo douăzeci de oameni, voluntari, după slujbă ne duceam prin apartamentele din sectorul nostru şi făceam campanie. Desenam pancarte: „Votează pentru Malîşev!“ Şi, închipuiţi-vă, a câştigat! Cu un procent mare. Prima noastră victorie! Apoi am jubilat cu toţii la reportajele de la congres – deputaţii vorbeau mai deschis decât vorbeam noi în bucătăriile noastre sau la maximum doi metri de bucătărie. Toţi stăteam lipiţi de televizoare ca narcomanii. Nu ne puteam desprinde. Acuşi le arată el Travkin! Aşaaaaa! Şi Boldîrev? Acuşi o să… Bravo!

Era o pasiune de nedescris pentru ziare şi reviste, pentru periodice, mai mare decât pentru cărţi. Tirajele revistelor au crescut la două milioane de exemplare. Dimineaţa, la metrou, zi de zi vedeai în faţa ochilor unul şi acelaşi tablou: întreg vagonul stă şi citeşte. Citeau şi cei care stăteau în picioare. Făceau schimb de ziare. Oameni necunoscuţi. Eu şi soţul meu ne-am abonat la douăzeci de titluri, un salariu întreg se ducea pe abonamente. De la serviciu, fugeam repede acasă, să mă bag în halat şi să citesc. Nu demult a murit mama, spunea: „O să mor ca un şobolan într-un coş de gunoi.“ Garsoniera ei aducea cu o sală de lectură: ziare, reviste – teancuri întregi în bibliotecă, în dulap. Pe podea şi în holul de la intrare. Preţioasele *Novîi mir* şi *Znamia*… *Daugava*… Peste tot – cutii cu tăieturi din ziare. Cutii mari. Am dus totul la *dacea*. Mi-e milă să le arunc, iar de dat – cui să le dau? Acum sunt maculatură! Şi totul e citit şi răscitit. Multe sublinieri – cu creion roşu, galben. Cu roşu ce era mai important. Cred că s-a adunat jumătate de tonă. *Dacea* e plină până la refuz.

Credinţa ne era autentică… naivă… Credeam că acum… deja ne aşteaptă pe stradă autobuze gata să ne ducă în democraţie. O să locuim în case frumoase, nu în cenuşiile *hruşciovki*, o să construim autostrăzi în locul drumurilor desfundate, o să devenim toţi mai buni. Dovezi raţionale pentru toate acestea nu căuta nimeni. Nici nu existau. Şi la ce bun? Credeam cu sufletul, nu cu raţiunea. Şi în cabinele de vot, votam cu sufletul. Nimeni nu spunea concret ce trebuia făcut: voiam libertate şi gata. Dacă stai într-un lift

închis, visezi la un singur lucru: ca liftul să se deschidă. Eşti fericit când se deschide. Euforic! Nu te gândeşti că acum trebuie să faci ceva… în sfârşit tragi aer în plămâni… Deja eşti fericit! O prietenă de-a mea era căsătorită cu un francez care lucra la ambasada din Moscova. Şi el auzea de la ea tot timpul: uite câtă energie avem noi, ruşii. „Explică-mi şi mie, ce faceţi cu energia asta?“ o întreba el. Nici ea, nici eu nu-i puteam explica nimic. Aşa îi şi răspundeam: energia pulsează în noi şi gata. Vedeam în jurul meu oameni vii, chipuri vii. Ce frumoşi erau toţi pe atunci! De unde apăruseră oamenii ăştia? Ieri încă nu existau!

La noi în casă televizorul nu se stingea… Ne uitam la ştiri la fiecare oră. Tocmai se născuse fiul meu, ieşeam cu el afară şi invariabil luam cu mine şi un radio. Oamenii îşi plimbau câinele cu radioul după ei. Acum râdem de băiat: ai făcut politică de când erai mic – dar pe el nu-l interesează. Ascultă muzică, învaţă limbi străine. Vrea să vadă lumea. Trăieşte altfel. Copiii noştri nu seamănă cu noi. Cu cine seamănă? Cu epoca lor, între ei. Iar noi pe atunci… Of-of! Acuşi vorbeşte Sobceak[26] la congres… Toţi îşi lasă treburile şi dau fuga în faţa ecranului. Mie îmi plăcea că Sobceak era îmbrăcat într-un veston frumos, parcă din catifea, cu cravata legată „după model european“. E Saharov la tribună… asta înseamnă că socialismul poate avea „faţă umană“? Iat-o… Pentru mine, aceasta era faţa academicianului Lihaciov, şi nu a generalului Jaruzelski. Dacă spuneam „Gorbaciov“, soţul meu adăuga „Gorbaciov… şi Raisa Maksimova“. Vedeam pentru prima dată o soţie de secretar general de care să nu ne fie ruşine. O siluetă frumoasă, bine îmbrăcată. Se iubesc. Cineva ne-a adus un ziar polonez în care scria că Raisa e şic! Ce mândri am fost! Mitinguri fără sfârşit… Străzile erau năpădite de pliante. Se termina un miting, începea altul. Oamenii mergeau, mergeau, fiecare credea că se duce acolo şi are vreo revelaţie. Uite, acum oamenii drepţi vor primi răspunsuri drepte… Ne aştepta o viaţă necunoscută, care ne atrăgea pe toţi. Părea că suntem deja în pragul împărăţiei libertăţii…

Dar viaţa a devenit tot mai rea. În scurt timp, nu mai puteai cumpăra nimic în afară de cărţi. Numai cărţi mai erau pe tejghele…

Elena Iurievna:

19 august 1991… Ajung la comitetul raional. Merg pe coridor şi aud: în toate birourile, la toate etajele sunt deschise radiourile. Secretara îmi transmite rugămintea „primului“ de a trece pe la el. Trec. În biroul „primului“ televizorul e dat tare, iar el, întunecat la faţă, stă lângă radio şi

încearcă să prindă ba Europa Liberă, ba nemţii, ba BBC… Orice se putea. Pe masă avea o listă cu membrii Comitetului de Stat pentru Stare de Urgenţă… CSSU… cum avea să fie numit mai târziu.

— Numai Varennikov inspiră respect, mi-a spus el. E, totuşi, general de război. A luptat în Afganistan.

Intră secretarul-adjunct… şeful secţiei de organizare… Începem o conversaţie:

— Ce nenorocire! O să curgă sânge… O să fim scăldaţi în sânge.

— Nu toată lumea, numai cine trebuie.

— De mult trebuia să salvăm Uniunea Sovietică.

— O să fie munţi de cadavre.

— Ei, asta e, Gorbaciov şi-a luat-o. În sfârşit o să vină la putere oameni normali, generali. O să se termine cu haosul ăsta.

„Primul“ ne-a explicat că a hotărât să nu ţină şedinţa de dimineaţă – ce să discutăm? Nu s-au primit nici un fel de indicaţii. A sunat la miliţie în faţa noastră:

— Ce-aţi auzit?

— Nimic.

Am mai vorbit despre Gorbaciov – c-o fi bolnav, c-o fi arestat. Înclinam tot mai mult spre a treia variantă – că a fugit cu familia în America. Unde altundeva?

Aşa am stat toată ziua la televizor şi la telefon. Eram îngrijoraţi: cine-o să câştige acolo, sus? Aşteptam. Vă spun sincer, aşteptam. Toate astea îmi aminteau puţin de căderea lui Hruşciov. Îi citisem deja memoriile… Se discuta, fireşte, despre un singur lucru… Ce libertate? Libertatea pentru omul nostru e cum sunt ochelarii pentru o maimuţă. Nimeni nu ştie că să facă cu ea. Toate tarabele astea, bazarele… n-au pic de suflet în ele. Îmi aminteam cum cu vreo două zile înainte mă întâlnisem cu fostul meu şofer. Ce mai istorie… Băiatul a ajuns la noi, la comitetul raional, imediat după armată. Printr-o pilă grasă. Era tare mulţumit. Dar au început schimbările, s-a dat liber la cooperative, şi a plecat de la noi. S-a apucat de afaceri. L-am recunoscut cu greu: ras în cap, în trening şi cu o geacă din piele. Asta era uniforma lor, din câte am înţeles. Se lăuda că într-o zi câştigă mai mult decât primul-secretar al comitetului raional într-o lună. Avea o afacere sigură – cu jeanşi. Închiriase împreună cu un prieten o spălătorie obişnuită şi făceau acolo „prespălaţi“. Tehnica era simplă (nevoia e mama invenţiei): nişte jeanşi obişnuiţi, banali sunt aruncaţi într-o soluţie cu înălbitor sau clor şi se adaugă cărămidă sfărâmată. Se „fierb“ vreo două ore, şi pe pantaloni

rămân dungi, pete, desene… Abstracţionism! Se coase şi se lipeşte eticheta „Montana“. M-am luminat brusc: dacă nu se schimbă nimic, în curând o să ne conducă ei, aceşti vânzători de jeanşi. Aceşti *nepmeni*[27]! Şi o să ne hrănească pe toţi, o să ne îmbrace, oricât de caraghios ar părea. Construiesc fabrici în subsoluri… Chiar aşa s-a întâmplat. Uite!! Acum flăcăul ăsta e milionar sau miliardar (pentru mine milionul şi miliardul sunt aceeaşi sumă nebunească), e deputat în Duma de Stat. O casă în Canare… Alta la Londra… Pe vremea ţarului, la Londra trăiau Herzen şi Ogariov, acum ei… „noii ruşi“… Regi ai jeanşilor, ai mobilei, ai ciocolatei. Ai petrolului.

La nouă seara, „primul“ ne-a adunat din nou pe toţi la el. Raporta şeful KGB-ului pe raion. Vorbea despre starea de spirit a oamenilor. După spusele lui, poporul susţinea CSSU. Nu se răzvrătea. Se săturaseră toţi de Gorbaciov… Totul era pe raţie, în afară de sare… vodcă nu era… Băieţii de la KGB alergau prin oraş şi înregistrau conversaţii. Sfade pe la cozi:

— Ce răsturnări! Ce-o să se întâmple cu ţara?

— Da’ ce ţi s-a răsturnat, mă rog? Patul stă pe loc. Vodca – la fel.

— Ei, s-a terminat cu libertatea.

— Aha! Libertatea de a lichida salamul.

— Unii au vrut gumă de mestecat. Au vrut să fumeze Marlboro.

— Era de mult timpul! Ţara e în pragul prăbuşirii!

— Gorbaciov e un Iuda! A vrut să vândă ţara pe dolari.

— O să curgă sânge…

— Păi la noi fără sânge nu se poate…

— Pentru salvarea ţării… a partidului… e nevoie de jeanşi. De lenjerie frumoasă de damă şi de salam, nu de tancuri.

— Aţi vrut o viaţă bună? Na-vă! I-aţi pus cruce! *(Tace.)*

Într-un cuvânt, oamenii aşteptau… la fel ca noi… La sfârşitul zilei, la biblioteca de partid nu mai era nici un roman poliţist, fusese devalizată. *(Râde.)* Ar fi trebuit să-l citim pe Lenin, nu romane poliţiste. Pe Lenin şi pe Marx. Apostolii noştri.

Îmi amintesc conferinţa de presă a CSSU… Lui Ianaev îi tremurau mâinile. Stătea şi se justifica: „Gorbaciov merită respectul nostru al tuturor… e prietenul meu…“ Îi fugeau ochii… o privire speriată… Am simţit un ghimpe în inimă. Nu ăştia erau oamenii care ar fi putut… pe care îi aşteptaserăm… Nişte pigmei… nişte mărunţi *aparatciki* de partid… Să salveze ţara! Să salveze comunismul! N-aveau pe cine să salveze… Pe ecran: străzile Moscovei – o mare de oameni. O mare! Din trenurile de navetişti, oamenii se revărsau în Moscova. Elţîn era pe tanc. Împărţea

pliante… „Elţîn! Elţîn!“ scanda mulţimea. Triumf! *(Frământă nervos marginea feţei de masă.)* Faţa asta de masă… e chinezească… S-a umplut lumea de mărfuri chinezeşti. China e o ţară unde CSSU a învins… Şi noi unde suntem? O ţară de lumea a treia. Unde sunt cei care strigau: „Elţîn! Elţîn!“? Au crezut că vor trăi ca în America şi Germania, dar trăiesc ca în Columbia. Am pierdut… Am pierdut ţara… Şi noi, comuniştii, eram pe vremea aceea cincisprezece milioane! Partidul ar fi putut… l-au trădat… Din cincisprezece milioane nu s-a găsit nici un lider. Nici măcar unul! Dar tabăra cealaltă a avut un lider. L-a avut pe Elţîn! Am pierdut totul în mod jalnic! Jumătate de ţară s-a aşteptat să învingem. Nu mai era o singură ţară. Erau două.

Cei care îşi ziceau comunişti s-au trezit brusc că urau comunismul din leagăn. Renunţau la carnetele de partid… Unii veneau şi-şi depuneau carnetele de partid în tăcere, alţii dădeau uşa de perete. Dădeau buzna noaptea în clădirea comitetului raional… Ca nişte hoţi. Despărţiţi-vă de comunism cinstit. Nu pe furiş. Dimineaţa măturătorii mergeau şi adunau de prin curte carnete de partid, adeverinţe de comsomolist şi ni le aduceau nouă. Ni le aduceau în pachete, în saci mari din celofan… Ce să facem cu ele? Unde să le predăm? Nu aveam nici un fel de indicaţii. De sus – nici un fel de semnale. O tăcere de moarte. *(Rămâne pe gânduri.)* Aşa au fost vremurile acelea… oamenii au început să schimbe totul… Absolut totul. Radical. Plecau – îşi schimbau patria. Alţii îşi schimbau convingerile şi principiile. Alţii – lucrurile din casă, cu toptanul. Aruncau tot ce era vechi şi sovietic, cumpărau totul din import… Mărfurile de mâna a doua au năpădit piaţa: ceainice, telefoane, mobilă… frigidere… Nu se ştie de unde, toate se revărsau în valuri.

— Eu am maşină de spălat Bosch.

— Eu mi-am cumpărat un televizor Siemens.

În fiecare discuţie auzeai: „Panasonic“, „Sony“, „Phillips“… M-am întâlnit cu o vecină: „E ruşinos să te bucuri de o râşniţă de cafea nemţească… Dar sunt fericită!“ Până nu demult… nu demult… stătea noaptea la coadă pentru un volumaş de Ahmatova, iar acum înnebuneşte după o râşniţă de cafea. După tot felul de fleacuri… S-a descotorosit şi de carnetul de partid, ca de un lucru inutil. Nu-mi venea să cred… Dar în câteva zile totul s-a schimbat. Rusia ţaristă, cum citim în memorii, a apus în trei zile; la fel şi comunismul. În două-trei zile. Nu-mi intra în cap… Erau, e drept, şi unii care-şi ascundeau carnetele roşii, le păstrau pentru orice eventualitate. Nu demult, eram în vizită la o familie şi mi-au adus de la

mezanin un bust al lui Lenin. Îl păstrează… poate-o fi bun la un moment dat… Dacă se întorc comuniştii, ei vor fi primii care vor arbora o panglică roşie. *(Tace îndelung.)* La mine pe birou stăteau sute de cereri de ieşire din partid… N-a durat mult până am aruncat totul la gunoi. Au putrezit într-o groapă de deşeuri. *(Caută ceva în nişte dosare de pe masă.)* Am păstrat câteva hârtiuţe… Cândva o să mi le ceară pentru vreun muzeu. O să fie căutate… *(Începe să citească.)*

„…eram o comsomolistă fidelă… am intrat în partid cu inima sinceră. Acum vreau să spun că partidul nu mai are nici o putere asupra mea…“

„…vremurile m-au indus în eroare… Am crezut în Marea Revoluţie din Octombrie. După ce l-am citit pe Soljeniţîn, am înţeles că «minunatele idealuri ale comunismului» sunt pătate de sânge. A fost o înşelătorie…“

„…am intrat în partid din frică… Bolşevicii leninişti l-au împuşcat pe bunicul meu, iar comuniştii stalinişti mi-au nimicit părinţii în lagărele din Mordovia…“

„…în numele meu şi al defunctului meu soţ declar că ieşim din partid…“

A trebuit să supravieţuiesc tuturor acestor lucruri… Să nu-mi dau sufletul de oroare… La comitetul raional erau cozi, ca la magazin. Cozi ale celor care voiau să-şi depună carnetele de partid. S-a apropiat de mine o femeie simplă. Mulgătoare. Plângea: „Ce să fac? Cum să procedez? În ziare scrie că trebuie să ne aruncăm carnetele de partid.“ Se justifica spunând că are trei copii şi că se teme pentru ei. Cineva împrăştiase zvonul că toţi comuniştii vor fi trimişi în judecată. Deportaţi. Deja se repară în Siberia vechile barăci… la miliţie au adus cătuşe… cineva a văzut cum le scoteau din camioane înfăşurate în pânză de cort. Cumplite lucruri, da! Dar îmi aduc aminte şi de comunişti adevăraţi. Dedicaţi ideii. Un tânăr profesor… Cu puţin înainte de CSSU îl primiseră în partid, dar nu apucaseră să-i dea carnetul, şi el se ruga: „Curând birourile o să vă fie sigilate. Eliberaţi-mi acum carnetul de partid, altfel n-o să-l mai primesc niciodată.“ În momentul acela oamenii îşi dezvăluiau mai limpede ca oricând adevăratul chip. A venit un soldat… Era acoperit de medalii primite în luptă. Pieptul lui era un adevărat iconostas! A depus carnetul de partid, care-i fusese înmânat pe front, cu cuvintele: „Nu vreau să fiu în acelaşi partid, trădătorul ăsta de Gorbaciov!“ Clar… clar… oamenii îşi dădeau arama pe faţă. Şi cei străini, şi cei cunoscuţi. Ba chiar şi rudele. Înainte mă întâmpinau cu: „Ah, Elena Iurievna!“, „Cum vă mai simţiţi, Elena Iurievna?“ Acum mă văd de departe şi trec pe partea cealaltă a străzii, ca să nu mă salute. Directorul

celei mai bune şcoli din raion… Cu puţin înainte de aceste evenimente, am ţinut în şcoala lui o conferinţă de partid pe teme ştiinţifice, bazată pe cărţile lui Brejnev *Pământ mic* şi *Renaştere*. Atunci a venit cu un referat strălucit despre rolul conducător al partidului comunist în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei… şi al tovarăşului Brejnev personal… I-am înmânat diploma comitetului raional de partid. Un adevărat comunist! Leninist! Doamne! N-a trecut o lună… M-a întâlnit pe stradă şi a început să mă insulte: „S-a dus vremea voastră! O să răspundeţi pentru toate! În primul rând, pentru Stalin!“ M-am sufocat de supărare. Îmi spunea asta mie! Mie? Mie, al cărei tată a stat în lagăr… *(Stă câteva minute să se liniştească.)* Eu nu l-am iubit niciodată pe Stalin. Tata l-a iertat, dar eu nu. Eu nu l-am iertat… *(Tace.)* Reabilitarea „politicilor“ a început după Congresul al XX-lea. După discursul lui Hruşciov… Dar asta… Asta era deja pe vremea lui Gorbaciov… M-au numit preşedinte al comisiei raionale pentru reabilitarea victimelor represiunii politice. Ştiu că la început postul le fusese propus altora: procurorului nostru şi secretarului-adjunct al comitetului raional de partid. Au refuzat. De ce? Probabil le-a fost frică. Până atunci ne fusese frică de orice avea legătură cu KGB-ul. Dar eu n-am şovăit nici o clipă: da, sunt de acord. Tatăl meu a suferit. De ce să-mi fie frică? Prima dată m-au dus undeva la subsol… Zeci de mii de dosare… Un „caz“ are două pagini, altul – un întreg volum. Aşa cum în anul 1937 era un plan, o cotă… în ce privea „demascarea şi dezrădăcinarea duşmanilor poporului“, tot astfel în anii optzeci se fixaseră cifre privind reabilitarea pe raioane şi regiuni. Planul trebuia îndeplinit şi depăşit. În stil stalinist: comisii, cifre umflate, mustrări. Hei-rup… *(Clatină din cap.)* Noaptea stăteam şi citeam, răsfoiam volume întregi. Sincer… sincer vă spun… Mi se făcea părul măciucă… Fratele îşi denunţa fratele, vecinii se denunţau între ei… Se certau pe grădină, pe o cameră în apartamentul comun. Unul cântase o strigătură la o nuntă: „Lui Stalin, gruzinul, tare-i mulţumim, că ne-a făcut pe toţi să ne ferim.“ Era de-ajuns. Pe de-o parte, sistemul îi zdrobea pe oameni, iar pe de alta, oamenii n-aveau milă unii faţă de alţii. Erau gata să…

Un apartament comun tipic… Locuiesc împreună cinci familii – douăzeci şi şapte de oameni. O singură bucătărie şi o singură baie. Două vecine se împrietenesc: una are o fetiţă de cinci ani, cealaltă e singură. În apartamentele comune era ceva obişnuit ca oamenii să se spioneze între ei. Trăgeau cu urechea. Cei care aveau o cameră de zece metri îi invidiau pe cei care aveau una de douăzeci şi cinci. Aşa e viaţa… Şi într-o noapte vine

un „corb negru“, o dubă… Mama fetiţei e arestată. Înainte de a fi luată, reuşeşte să-i strige prietenei sale: „Dacă nu mă întorc, ia-o pe fetiţa mea la tine. N-o lăsa la orfelinat.“ Şi aceasta ia copilul. Mai primeşte o cameră… Fetiţa începe să o considere mama ei… „mama Ania“… Au trecut şaptesprezece ani… După şaptesprezece ani s-a întors mama adevărată. I-a sărutat prietenei sale mâinile şi picioarele. De obicei, poveştile se termină aici, dar în viaţă a fost un alt fel de final. Fără happy-end. Pe vremea lui Gorbaciov, când s-au deschis arhivele, fosta deţinută în lagăr a fost întrebată: „Vreţi să vă vedeţi dosarul?“ „Vreau.“ Şi-a luat dosarul… l-a deschis… Deasupra trona denunţul… un scris cunoscut… Vecina… „mama Ania“… scrisese denunţul… Înţelegeţi ceva? Eu nu. Nici femeia aia n-a putut înţelege. S-a dus acasă şi s-a spânzurat. *(Tace.)* Eu sunt atee. Am multe întrebări pentru Dumnezeu… Îmi amintesc… Îmi amintesc cuvintele tatei: „Lagărului îi poţi supravieţui, dar oamenilor nu.“ Şi mai spunea: „Mori tu azi, şi eu mâine – cuvintele astea nu în lagăr le-am auzit prima dată, ci la vecinul nostru. La Karpuşa…“ Karpuşa s-a certat toată viaţa cu părinţii mei din cauza găinilor noastre, care intrau în grădina lui. Alerga pe sub ferestrele noastre cu o puşcă de vânătoare… *(Tace.)*

Pe 23 august… i-au arestat pe membrii CSSU. Ministrul de interne, Pugo, s-a împuşcat… înainte de asta şi-a împuşcat soţia… Oamenii se bucurau: „S-a împuşcat Pugo!“ Mareşalul Ahromeev s-a spânzurat în biroul lui de la Kremlin. Au mai fost câteva morţi ciudate… Însărcinatul cu afaceri al CC Nikolai Krucina a căzut de la etajul al cincilea… Sinucidere, sau crimă? Nici acum nu se ştie… *(Tace.)* Cum să trăieşti? Cum să ieşi pe stradă? Pur şi simplu să ieşi pe stradă şi să te întâlneşti cu cineva. Eu pe-atunci… Deja trăiam singură de câţiva ani. Fiică-mea se măritase cu un ofiţer şi plecase la Vladivostok. Soţul îmi murise de cancer. Seara mă întorceam în apartamentul pustiu. Nu sunt un om slab… Dar îmi veneau tot felul de gânduri… înspăimântătoare… Vă spun sincer… Au fost, da… *(Tace.)* O vreme ne-am mai dus la lucru la comitetul raional. Acolo ne închideam în birourile noastre. Ne uitam la ştiri la televizor. Aşteptam. Speram ceva. Unde e partidul nostru? Partidul nostru leninist invincibil! Lumea s-a prăbuşit… Primim telefon de la un colhoz: bărbaţi cu coase şi greble, cu puşti de vânătoare – care cu ce avea, s-au adunat lângă sediu să apere puterea sovietică. Primul-secretar a ordonat: „Trimiteţi oamenii acasă.“ Ne-am speriat… Toţi ne-am speriat… Da, erau şi oameni hotărâţi. Cunosc câteva astfel de cazuri. Noi însă ne-am speriat…

Şi iată… în ziua aceea… Au sunat de la comitetul executiv pe raion:

„Trebuie să vă sigilăm birourile. Aveţi două ore să vă strângeţi lucrurile.“ *(Nu mai poate vorbi de emoţie.)* Două ore… două… Birourile au fost sigilate de o comisie specială… Democraţi! Un lăcătuş, un ziarist tânăr, o mamă a cinci copii… Pe ea o ştiam deja de la mitinguri. Din scrisorile către comitetul nostru raional… din ziar… Trăia cu familia ei numeroasă într-o baracă. Se ducea peste tot şi cerea apartament. Îi înjura pe comunişti. Mi-am amintit chipul ei… În momentul acela triumfa… Când au venit la „prim“, el a aruncat cu un scaun în ei. La mine în birou, o femeie membră în comisie s-a apropiat de fereastră şi a rupt demonstrativ jaluzelele. Ca să nu le iau acasă, sau ce? Doamne! M-au pus să-mi deschid geanta… După câţiva ani am întâlnit-o pe stradă pe acea mamă a cinci copii. Îmi amintesc până şi numele ei – Galina Avdei. Am întrebat-o:

— Aţi primit apartament?

Ea a ameninţat cu pumnul clădirea administraţiei regionale:

— M-au păcălit şi nenorociţii ăştia.

Mai departe… mai departe ce-o să fie? La ieşirea din clădirea comitetului raional ne aştepta o mulţime: „Comuniştii judecaţi! E rândul lor să meargă în Siberia!“ „Acum să luăm nişte mitraliere şi să tragem în ferestrele lor!“ Mă întorc – în spatele meu, doi beţivi – ei vorbeau de mitraliere… Le răspund: „Aveţi grijă, o să trag şi eu.“ Alături era un miliţian care se făcea că n-aude nimic. Un miliţian pe care-l cunoşteam.

Tot timpul am avut o senzaţie… parcă auzeam în urma mea: huo!… Nu numai eu am trăit aşa… La şcoală, de fiica instructorului nostru s-au apropiat două fete de la ea din clasă:

— Nu mai vrem să fim prietene cu tine. Tatăl tău a lucrat în comitetul raional de partid.

— Tata e bun.

— Un tată bun n-ar fi putut să lucreze acolo. Noi am fost ieri la miting…

În clasa a cincea… copii… Deja sunt nişte Gavroche, gata să vină cu cartuşele. „Tovarăşul prim“ a făcut infarct. A murit în maşina salvării, n-a ajuns la spital. Am crezut că o să fie multe coroane, fanfară, ca înainte, când colo – nimeni şi nimic. Au trecut pe la mormânt câţiva oameni… un grup de tovarăşi… Soţia lui a pus să se graveze pe mormânt secera şi ciocanul şi primele versuri din imnul sovietic: „Neclintită uniune de libere state…“ Au râs de ea. Eu auzeam tot timpul vuietul ăsta: huo!… Am crezut c-o să înnebunesc… O femeie necunoscută, la magazin: „Ei, comuniştilor, aţi dus ţara de râpă!“ Direct în faţă mi-a zis-o.

Ce m-a salvat? M-au salvat telefoanele… Un telefon de la o prietenă: „Dacă te trimit în Siberia, să nu te temi. E frumos acolo.“ *(Râde.)* Fusese acolo în excursie. Îi plăcuse. Telefon de la o verişoară din Kiev: „Vino la noi. Îţi dau cheile. Poţi să te ascunzi la *dacea* noastră. Acolo n-o să te găsească nimeni.“ „Nu sunt o criminală. N-am de gând să mă ascund.“

Părinţii mă sunau în fiecare zi: „Ce faci?“ „Pun castraveţi la murat.“

Zile în şir am tot fiert borcane. Le-am legat. Nu citeam ziare şi nu mă uitam la televizor. Citeam cărţi poliţiste, nu terminam bine o carte, că începeam alta. Televizorul mă îngrozea. Ziarele la fel.

Multă vreme nu mi-am putut găsi o slujbă… Toţi credeau că ne-am împărţit între noi banii partidului şi că fiecare are câte o bucată de conductă de petrol sau, în cel mai rău caz, o mică staţie de benzină. Eu n-am nici staţie de benzină, nici magazinaş, nici chioşc. Acum se numesc „ambulanţi“… Nu mai recunoşti marea limbă rusă: voucher, fluctuaţie valutară… tranşă FMI… Vorbim o altă limbă. M-am întors la şcoală. Îi recitesc alături de elevi pe dragii mei Tolstoi şi Cehov. Cum a fost la alţii? Destinele tovarăşilor mei au fost complicate, fiecare în felul lui… Un instructor de-al nostru s-a sinucis … Şeful de cabinet a făcut o depresie, stătea numai prin spitale. Unul a devenit businessman… Secretarul-adjunct e director de cinematograf. Iar un instructor de comitet raional e preot. Mă întâlneam cu el. Stăteam de vorbă. Omul trăieşte o a doua viaţă. Îl invidiam. Îmi amintesc… Am fost la o galerie de artă… Într-un tablou, ţin minte, era multă, multă lumină – o femeie pe un pod. Privind undeva în depărtare… multă, multă lumină… Nu mai voiam să plec de lângă tabloul acela. Plecam şi mă tot întorceam, mă atrăgea. Şi eu aş fi putut avea o altă viaţă. Doar că nu ştiu de care.

Anna Ilinicina:

— M-a trezit un zgomot mare… Deschid geamul… Prin Moscova! Prin capitală trec tancuri şi blindate. Radioul! Să deschid repede radioul! La radio se transmitea Comunicatul către poporul sovietic: „Asupra patriei planează un pericol de moarte… Ţara e îngrozită de violenţe şi nelegiuiri… să curăţăm străzile de elemente criminale… Să punem capăt acestor vremuri tulburi…“ Nu era clar – ori Gorbaciov se retrăsese din motive de sănătate, ori îl arestaseră. Îi telefonez soţului meu, care era la *dacea*:

— A fost o lovitură de stat, puterea e în mâinile…

— Proasto! Închide imediat, acuşi vin şi te ridică.

Deschid televizorul. Pe toate canalele, baletul *Lacul lebedelor*. Iar prin

faţa ochilor mei se perindă alte imagini, toţi suntem copii ai propagandei sovietice: Santiago de Chile… arde palatul prezidenţial… Vocea lui Salvador Allende… Au început telefoanele: în oraş e plin de tehnică militară, sunt tancuri în Piaţa Puşkin, în Piaţa Teatrului… Pe atunci era la noi în vizită soacra mea, care s-a speriat cumplit: „Nu ieşi pe stradă. Eu am trăit sub dictatură, ştiu ce înseamnă asta.“ Dar eu nu vreau să trăiesc sub dictatură!

După-amiază s-a întors soţul meu de la *dacea*. Am stat în bucătărie. Am fumat mult. Ne temeam să nu ne fie ascultat telefonul, am pus o pernă pe el… *(Râde.)* Citiserăm literatură disidentă. Auzisem atâtea poveşti. În sfârşit ne foloseau la ceva… Ne-au lăsat să respirăm un pic, iar acum uşa se trânteşte. Ne trimit înapoi în colivie, ne îngroapă din nou în asfalt… O să fim ca nişte fluturi prinşi în ciment… Ne aminteam de evenimentele recente din Piaţa Tiananmen. Cum la Tbilisi demonstranţii fuseseră împrăştiaţi de genişti cu lopeţi. Protestele de la turnul de televiziune din Vilnius… „În timp ce noi îi citeam pe Şalamov şi Platonov“, zicea soţul meu, „a început războiul civil. Mai devreme ne certam în bucătării, mergeam la mitinguri, acum o să ne împuşcăm între noi.“ Asta era starea de spirit… Se apropia o catastrofă… Nu închideam radioul nici o clipă, tot învârteam de buton – peste tot se transmitea muzică, muzică clasică. Şi deodată – o minune! Radio Rusia începuse să funcţioneze: „Preşedintele ales legal a fost înlăturat de la putere… A avut loc o cinică tentativă de lovitură de stat…“ Aşa am aflat că mii de oameni ieşiseră deja în stradă. Gorbaciov era în pericol… Să mergem sau să nu mergem? Nici nu-ncăpea discuţie: mergem! La început, soacră-mea a încercat să mă descurajeze: „Gândeşte-te, zice, ai copil, eşti nebună, unde pleci?“ Eu tăceam. Dar ea vedea că ne pregăteam să plecăm: „Dacă sunteţi atât de idioţi, măcar luaţi cu voi nişte soluţie de sodă cu care să vă udaţi batistele şi să vi le puneţi pe faţă în caz de atac cu gaze.“ Am pregătit un borcan de trei litri cu soluţie din asta, am rupt în bucăţi un cearceaf. Ba chiar am luat tot ce aveam de mâncare, am scos toate conservele din bufet.

Mulţi oameni, ca şi noi, mergeau spre metrou… Unii stăteau la coadă la îngheţată… Cumpărau flori. Am trecut pe lângă un grup vesel… Am prins cuvintele: „Dacă mâine nu ajung la concert din cauza tancurilor, n-am să-i iert niciodată.“ Venea în fugă spre noi un bărbat în chiloţi, cu o plasă în mână, iar în plasă – sticle goale. Ajunge lângă noi: „Nu vă supăraţi, strada Constructorilor?“ I-am arătat pe unde trebuie s-o ia – la dreapta, apoi înainte. „Mulţumesc“, a zis. Puţin îi păsa, voia doar să dea sticlele. Dar ce,

în 1917 a fost altfel? Unii trăgeau, alţii dansau la bal. Lenin era pe tanc…

Elena Iurievna:

— O farsă! Ne-au jucat o farsă! Dacă ar fi învins CSSU, astăzi am trăi în altă ţară. Dacă Gorbaciov n-ar fi fost laş… Nu ne-am primi salariile în cauciucuri şi păpuşi. În şampoane. Fabrica de cuie ar face cuie. Cea de săpun – săpun. Tuturor le spun: uitaţi-vă la chinezi… Ei au drumul lor. Nu depind de nimeni, nu imită pe nimeni. Şi acum întreaga lume se teme de chinezi… *(Din nou mă priveşte cu îndoială.)* Sunt sigură că veţi şterge ce vă spun.

Îi promit – vor fi două poveşti. Vreau să rămân un istoric obiectiv, nu unul care poartă o torţă aprinsă. Timpul să le judece pe toate. Timpul e drept, dar cel îndepărtat, nu cel apropiat. Timpul în care noi nu vom mai fi. Nici ataşamentele noastre.

Anna Ilinicina:

— Putem să râdem de vremurile acelea, să le numim de operetă. Zeflemeaua e la modă. Dar atunci totul s-a petrecut serios. Sincer vă spun. Totul era autentic, noi toţi eram autentici. Oameni neînarmaţi stăteau în faţa tancurilor, gata să moară. Eu stăteam pe aceste baricade şi îi vedeam pe oamenii ăştia, veneau din toată ţara. Nişte băbuţe moscovite au adus chiftele, cartofi calzi, înveliţi în ştergare. I-au hrănit pe toţi… Şi pe tanchişti: „Mâncaţi, copii. Dar să nu trageţi. Doar n-o să trageţi?“ Soldaţii nu pricepeau nimic… Când au deschis trapele şi au ieşit din tancuri, au încremenit. Toată Moscova era în stradă! Fetele se aruncau asupra blindatelor, îi îmbrăţişau, îi sărutau. Îi serveau cu chifle. Mame de soldaţi, ai căror fii muriseră în Afganistan, plângeau: „Copiii noştri au pierit pe pământ străin, şi voi, ce, aţi venit să muriţi pe pământul vostru?“ Un maior… Când a fost înconjurat de femei, i-au cedat nervii, striga: „Păi şi eu sunt tată. Eu n-o să trag! Vă jur: n-o să trag! Nu ne întoarcem împotriva poporului!“ Se întâmplau acolo o grămadă de lucruri amuzante, şi altele înduioşătoare până la lacrimi. Deodată, ţipete în mulţime: „Are cineva validol? Îi e rău cuiva aici.“ S-a găsit pe loc un validol. O femeie cu un copil în cărucior (s-o fi văzut soacră-mea!) a scos un scutec, să deseneze pe el o cruce roşie. Cu ce? „Cine are un ruj?“ Au început să-i arunce rujuri ieftine şi rujuri Lancôme… Christian Dior… Chanel… Nimeni n-a fotografiat asta, n-a imortalizat astfel de amănunte. Păcat. Tare păcat. Eleganţa evenimentului, frumuseţea lui… Astea apar mai târziu, steagurile,

muzica… şi totul se toarnă în bronz… În viaţă însă totul e fragmentat, murdar şi vineţiu: oamenii stăteau toată noaptea în jurul focului, aşezaţi pe jos. Pe ziare şi pliante. Flămânzi, înrăiţi. Înjurau şi beau, dar nimeni nu era beat. Unii aduseseră salam, brânză, pâine. Cafea. Se spunea că erau directori de cooperative… oameni de afaceri… Odată chiar am văzut câteva borcane de icre de Manciuria. Icrele au dispărut în buzunarul cuiva. Se dădeau şi ţigări gratis. Lângă mine stătea un flăcău tatuat ca un puşcăriaş. Un tigru! Rockeri, punkişti, studenţi cu chitare. Şi profesori. Toţi erau împreună. Poporul! Acesta era poporul meu! Am întâlnit acolo colegi de facultate, pe care nu-i văzusem de vreo cincisprezece ani, dacă nu mai mult. Care trăia în Vologda… care în Iaroslavl… Dar se urcaseră în tren şi veniseră la Moscova! Apărau ceva important pentru noi toţi. Dimineaţa i-am dus acasă la noi. Ne-am spălat, am luat micul dejun şi ne-am dus înapoi. La ieşirea din metrou fiecare primea deja câte o bucată de blindaj sau o piatră. „Piatra de pavaj e arma proletariatului“, râdeam. Am construit baricade. Am răsturnat troleibuze, am culcat la pământ copaci.

Aveam deja o tribună. Deasupra ei am atârnat pancarte: „Fără lovitură de stat!“, „Poporul nu-l calci în picioare“. Vorbitorii îşi ţineau discursurile la megafon. Le începeau cu cuvinte normale – şi oamenii simpli, şi politicienii cunoscuţi. După câteva minute cuvintele normale nu mai erau suficiente pentru nimeni şi atunci începeau să devină obsceni. „Pe nenorociţii ăştia...“ Şi iar o obscenitate! De-aia bună, rusească! „S-a dus vremea lor, a...“ Şi – marea, puternica limbă rusă! Obscenitatea ca strigăt de luptă. Şi asta înţelegeau toţi. Se potrivea cu momentul. Erau clipe atât de înălţătoare! Atât de puternice! Cuvintele vechi nu erau de ajuns, iar cele noi nu se născuseră încă… Tot timpul aşteptam atacul. Liniştea, mai ales noaptea, devenise neverosimilă. Toţi eram extrem de tensionaţi. Mii de oameni – şi linişte. Îmi amintesc mirosul benzinei turnate în sticle. Era mirosul războiului…

Erau acolo oameni buni! Erau oameni extraordinari! Acum se tot scrie despre vodcă şi narcotice. Ce revoluţie, cică? Nişte beţivi şi nişte narcomani s-au urcat pe baricade. Minciuni! Toţi au venit cu inima deschisă la moarte. Ştiam că maşinăria asta transforma de şaptezeci de ani oamenii în nisip… nimeni nu credea că o să se strice atât de uşor... Fără mult sânge… Se zvonea: au minat un pod, acuşi dau drumul la gaze. Un student la medicină ne explica cum să ne comportăm în caz de atac cu gaze. Situaţia se schimba din jumătate în jumătate de oră. O ştire cumplită: trei băieţi au murit sub tancuri... Dar nimeni nu se clintea, nu pleca din piaţă.

Atât de important era pentru noi ce se petrecea. Indiferent de ce s-a întâmplat după aceea, indiferent de cât de dezamăgiţi am fost, am trăit asta… Aşa am fost! *(Plânge.)* Dimineaţa, în piaţă: „Urraa! Ura!“ Din nou obscenităţi... lacrimi… strigăte… Se transmitea în lanţ: armata a trecut de partea poporului, forţele speciale din regimentul Alfa au refuzat să participe la atac. Tancurile pleacă din capitală… Iar când s-a anunţat că puciştii au fost arestaţi, oamenii s-au repezit să se îmbrăţişeze – eram atât de fericiţi! Ai noştri învinseseră! Ne apăraserăm libertatea! Reuşiserăm împreună! Aşadar, putem! Murdari, muraţi de ploaie, mult timp după aceea tot nu ne venea să ne împrăştiem pe la casele noastre. Ne-am dat adresele unii altora. Ne-am jurat să ţinem minte. Să rămânem prieteni. Miliţienii de la metrou erau foarte politicoşi, nici înainte, nici după n-am mai văzut miliţieni atât de politicoşi.

Am învins... Gorbaciov s-a întors de la Foros într-o cu totul altă ţară. Oamenii mergeau prin oraş şi îşi zâmbeau unii altora. Am învins! Multă vreme nu m-a părăsit sentimentul acesta... Mergeam şi-mi aminteam... Îmi treceau prin faţa ochilor tot felul de scene... Cum cineva striga: „Tancuri! Vin tancuri!“ Toţi ne-am luat de mâini şi am format un lanţ. Era ora două sau trei noaptea. Un bărbat de lângă mine a scos un pachet de biscuiţi: „Vreţi biscuiţi?“ – şi toţi au luat biscuiţi de la el. Râdeam fără motiv. Vrem biscuiţi… vrem să trăim! Dar eu… până acum… Sunt fericită că am fost acolo. Cu soţul, cu prietenii. Pe atunci eram încă toţi foarte sinceri. Îmi pare rău pentru noi… că acum nu mai suntem aşa… Mai demult, mai ales, îmi părea rău.

Luându-mi rămas-bun, le întreb cum au reuşit să păstreze prietenia dintre ele, care, după cum am aflat, data din studenţie.

— Avem o convenţie – să nu abordăm temele astea. Să nu ne facem rău una alteia. Cândva ne-am certat, am rupt relaţiile. N-am vorbit ani de zile. Dar am trecut peste.

— Acum vorbim doar despre copii şi nepoţi. Şi ce plante mai creştem la casele de vacanţă.

— Când ne adunăm cu prietenii… Tot aşa, nici o vorbă despre politică. Fiecare a ajuns aici în felul lui. Trăim laolaltă: şi domni, şi tovarăşi. „Albi“ şi „roşii“. Dar acum nimeni nu mai vrea să tragă. A curs destul sânge.

Note

17. Anatoli Borisovici Ciubais (n. 1955), politician şi om de afaceri rus, membru marcant al administraţiei Elţîn la începutul anilor ’90 şi unul dintre personajele-cheie în introducerea economiei de piaţă în Rusia după destrămarea

Uniunii Sovietice.

18. Lagăr de muncă forţată pentru deţinuţii politici în vremea ţarismului şi apoi a Uniunii Sovietice.

19. Canal între Marea Baltică şi Marea Albă (Belomorkanal), în timpul construirii căruia şi-au pierdut viaţa sute de mii de oameni, între 1931 şi 1933.

20. Gleb Ivanovici Uspenski (1843–1902), scriitor rus, participant la mişcarea narodnicistă, de la sfârşitul secolului al XIX-lea, care susţinea apropierea inteligheţiei de popor.

21. Vladimir Galaktionovici Korolenko (1853–1921), scriitor rus considerat un maestru al prozei scurte, aflat sub influenţa revoluţionarilor ruşi şi a mişcării narodniciste.

22. Miliardar rus, bancher, viceprim-ministru al Federaţiei Ruse între 1996 şi 1997.

23. Fazil Iskander (n. 1929), scriitor abhaz, cunoscut în Uniunea Sovietică pentru povestirile sale despre viaţa în Caucaz, scrise în majoritate în limba rusă.

24. Personajul principal al romanului *Aşa s-a călit oţelul*, de Nikolai Ostrovski, apărut în 1932 şi considerat operă emblematică a realismului socialist.

25. Termenul utilizat în original, *zavlab* (literal, prescurtare a sintagmei „şef de laborator“), desemna peiorativ, în jargonul cadrelor de partid, decidenţi fără o experienţă politică sau administrativă anterioară la nivel guvernamental. A fost folosit cu referire la Egor Gaidar şi la cei care au implementat reformele din perioada perestroikăi.

26. Anatoli Sobceak (1937–2000), politician rus, coautor al Constituţiei Federaţiei Ruse şi primul primar ales democratic al Sankt-Petersburgului. A fost mentorul lui Vladimir Putin şi al lui Dmitri Medvedev.

27. Denumire dată celor care s-au îmbogăţit în urma Noii Politici Economice (*Novaia Ekonomiceskaia Politika*) introduse de Lenin în anii ’20, care permitea micile întreprinderi private, şi căreia Stalin i-a pus capăt în 1929.

Unde este vorba despre fraţi şi surori, călăi şi victime… şi electorat

Aleksandr Porfirievici Şarpilo – pensionar, 63 de ani

Din povestirea vecinei Marina Tihonovna Isaicik

— Nu sunteţi de pe la noi, ce vreţi? Tot trece, trece lume pe aici. Ei… nu-i moarte fără motiv, întotdeauna există un motiv. Moartea găseşte motiv.

A ars omul în grădina lui, printre castraveţi… Şi-a turnat acetonă-n cap şi şi-a dat foc cu un chibrit. Stau în faţa televizorului, aud ţipete. O voce de bătrân… cunoscută… Parc-ar fi vocea lui Saşka, şi încă una, tânără. Trecea pe acolo un student, politehnica e aici, aproape de noi, şi a văzut un om arzând. Ei, ce spui? A dat fuga, a încercat să-l stingă. S-a ars şi el. Când am ajuns eu, Saşka era deja la pământ, gemea… cu capul ars… Dumneavoastră nu sunteţi de pe aici, ce vreţi… De ce vă interesează nenorocirea altora?

Toată lumea e ahtiată să vadă moartea. Of, of! În fine… în fine… În satul nostru, unde trăiam cu părinţii când eram mică, era un bătrân căruia îi plăcea să vină să vadă oamenii murind. Femeile se puneau cu gura pe el, îl izgoneau din izbe: „Piei, drace!“, dar el stătea. A trăit mult. Poate chiar era un drac! Ce-i de văzut? La ce să te uiţi? După moarte nu mai e nimic. Ai murit şi gata, te-au îngropat. În viaţă, chiar dacă eşti nefericit, poţi să te plimbi în aer liber, prin grădina ta… Dar când sufletul a ieşit, nu mai eşti om, eşti ţărână. Sufletu-i suflet, tot restul – ţărână. Ţărână şi nimic mai mult. Unul moare în leagăn, altul trăieşte până încărunţeşte. Oamenii fericiţi nu vor să moară… nici ei, nici cei pe care-i iubesc. Cer scutire. Dar unde sunt oamenii fericiţi? Am auzit cândva la radio că după război o să fim fericiţi cu toţii, şi Hruşciov, ţin minte, ne-a promis… că în curând se va instaura comunismul. Gorbaciov ne jura, vorbea aşa de frumos… aşa de

bine. Acum ne jură Elţîn, ameninţă că se culcă pe şinele de tren… Am aşteptat eu, am tot aşteptat viaţa bună. O aşteptam când eram mică… şi când am crescut… Acum sunt deja bătrână… Pe scurt, toţi ne-au păcălit, viaţa s-a înrăutăţit şi mai tare. Aşteaptă, rabdă, şi iar aşteaptă, iar rabdă. Aşteaptă, rabdă… Mi-a murit soţul. A ieşit pe stradă, a căzut şi gata – l-a lăsat inima. Prin câte am trecut noi nu se poate măsura cu metrul, nici cântări cu cântarul. Şi uite, trăiesc. Trăiesc. Copii au plecat: băiatul la Novosibirsk, iar fata a rămas cu familia ei la Riga – acuma cică e în altă ţară. În străinătate. Acolo nici nu se mai vorbeşte ruseşte.

Am o iconiţă într-un colţ, ţin şi un căţeluş, ca să am cu cine vorbi. Un singur tăciune, şi noaptea nu arde, dar eu mă străduiesc. Aşaaaa… E bine că Domnul i-a dat omului şi câinele, şi pisica… şi copacul, şi pasărea… I-a dat toate acestea ca omul să se bucure şi viaţa să nu i se pară lungă. Să nu se sature. Singurul lucru de care nu m-am săturat e să privesc grâul devenind auriu. Atâta am flămânzit la viaţa mea, că cel mai mult îmi place când se coace grâul, când se clatină spicele. Pentru mine asta… e ca un tablou la muzeu pentru dumneavoastră… Nici azi nu alerg după o chiflă albă, cea mai gustoasă e pâinea neagră cu sare şi cu ceai îndulcit. Aşteaptă, rabdă… şi iar aşteaptă, iar rabdă… Pentru orice boală avem acelaşi tratament: răbdarea. Aşa mi-a trecut viaţa. Uite, şi Saşka… Porfirici al nostru… A răbdat, a răbdat, până n-a mai răbdat. A obosit omul. Acum trupul zace în pământ, iar sufletul trebuie să dea socoteală. *(Îşi şterge lacrimile.)* Asta e! Aici plângem… şi când plecăm, tot plângem…

Oamenii au început iar să creadă în Dumnezeu, fiindcă n-au altă speranţă. Dar pe vremuri învăţam la şcoală că Lenin e Dumnezeu şi Karl Marx e Dumnezeu. În biserici se ţineau grâne, sfeclă... Aşa a fost până a început războiul. A început războiul… Stalin a deschis bisericile, ca să se rostească rugăciuni pentru victoria armatei ruse, şi s-a adresat poporului: „Fraţi şi surori… prieteni…“ Şi până atunci cine eram? Duşmani ai poporului… chiaburi şi susţinători ai chiaburilor… La noi în sat au fost deschiaburite toate familiile solide, dacă aveai doi cai şi două vaci în curte deja erai chiabur. Îi duceau în Siberia, îi aruncau acolo, în pădurea pustie a taigalei… Femeile îşi sufocau copiii ca să nu se chinuie. Of, câtă suferinţă… câte lacrimi… mai multe decât apă pe pământ. Şi Stalin zicea „Fraţi şi surori…“ L-am crezut. L-am iertat. Şi l-am învins pe Hitler! Hitler venise la noi cu blindate… fier… Şi tot l-am învins! Iar acum cine sunt? Cine suntem? Electoratul… Mă uit la televizor. Nu scap ştirile… Acum noi suntem electoratul. Treaba noastră e să mergem să votăm corect – şi basta.

Odată am fost bolnavă, nu m-am dus la vot, aşa că au venit ei la mine cu maşina. Cu o cutie roşie. În ziua aceea îşi amintesc de noi… Uite-aşa…

Cum trăim, aşa şi murim… Eu merg şi la biserică, port şi cruciuliţă, dar fericită nici n-am fost, nici nu sunt. N-am avut parte de fericire. Şi de la o vreme nici nu mai ai pretenţii. Numai de-aş muri mai repede… De-aş ajunge mai repede în Împărăţia Cerurilor, m-am săturat să rabd. Aşa şi Saşka… Acuma zace în cimitir… se odihneşte… *(Îşi face cruce.)* L-au înmormântat cu muzică, cu lacrimi. Toţi plângeau. În ziua de azi mulţi plâng. Le pare rău. Dar pentru ce să-ţi pară rău? După moarte, cine te mai aude? Au rămas: două camere într-o baracă, un răzor, diplome comuniste şi medalia de „Câştigător în întrecerea socialistă“. Am şi eu o medalie de-asta în dulap. Am fost şi stahanovistă, şi deputat. De mâncare n-am avut întotdeauna, dar diplome comuniste îţi dădeau. Te fotografiau. Aici, în baraca asta, suntem trei familii. Ne-am stabilit aici când eram tineri, am crezut că va fi pentru un an-doi, dar am rămas toată viaţa. În baracă o să şi murim. Unii douăzeci, alţii treizeci de ani ne-am aşteptat rândul la apartament… Acum a apărut Gaidar şi râde: poftiţi, cumpăraţi. Cu ce parale? Banii noştri s-au dus… o reformă, încă una… ne-au jefuit! Ce ţară au aruncat la closet! Fiecare familie are două cămăruţe, o mică magazie şi un răzor. Suntem singuratici. Ei, ce-am mai câştigat! Ce ne-am mai îmbogăţit! Toată viaţa am crezut că vom trăi bine cândva. O păcăleală! O mare păcăleală! Iar viaţa… mai bine să nici nu-mi amintesc… Am răbdat, am muncit şi am suferit. Iar acum nu mai trăim, ci ne ducem zilele.

Eu şi Saşka suntem din acelaşi sat… Acolo… lângă Brest… Uneori şedeam cu el seara pe laviţă şi depănam amintiri. Păi despre ce altceva să vorbim? Era un om cumsecade. Nu bea, nu era beţiv… nuuu… deşi trăia singur. Ce să facă un bărbat singur? Să bea, să doarmă… să bea… Ies în curte. Mă plimb. Merg şi mă gândesc: viaţa pământească nu înseamnă sfârşitul a toate. Moartea-i eliberarea sufletului… Unde s-a dus el? Apoi s-a gândit la vecini. N-a uitat. Baraca-i veche, a fost construită imediat după război, lemnul s-a uscat şi, precum hârtia, ar fi ars, s-ar fi aprins. Într-o clipă! Într-o secundă! Ar fi ars până la iarbă… până la nisip… Le-a scris un bilet copiilor: „Să-mi educaţi bine nepoţii. Rămâneţi cu bine“ şi l-a pus undeva la vedere. S-a dus în grădină… pe răzorul lui…

Of, of! În fine.. în fine… A venit Salvarea, l-au pus pe targă, dar el se tot ridica agitat, voia să meargă singur. „Ce-ai făcut, Saşka?“ – l-am condus până la maşină. „Am obosit să trăiesc. Sună-l pe fiul meu, să vină la spital.“ Mai putea să vorbească cu mine… Haina îi arsese, dar pe umeri era albă,

curată. Lăsase cinci mii de ruble… Cândva erau bani mulţi! Îi luase de pe carnetul de economii şi îi pusese lângă bilet. Toată viaţa a strâns bani. Până la perestroika cu banii ăştia puteai să-ţi cumperi o Volga. Cea mai scumpă! Iar acum? Ajungeau pentru o pereche de cizme noi şi o coroană de flori. Na! Zăcea pe targă şi se înnegrea… Se înnegrea sub ochii mei… L-au luat medicii şi pe flăcăul care-l salvase, smulsese de pe sârmă cearceafurile mele ude (spălasem în ziua aceea) şi le aruncase pe el. Un tânăr străin… un student… trece pe acolo şi vede că arde un om! Şade pe răzor ghemuit şi arde. Fumegă. Tace! Aşa ne-a şi povestit mai târziu: „Tăcea şi ardea.“ Un om viu… Dimineaţa, băiatul lui mi-a bătut în uşă: „Tata a murit.“ Zăcea în sicriu… cu capul ars complet, şi mâinile… Negru… negru… Avea mâini de aur! Ştia să facă de toate. Era şi tâmplar, şi pietrar. Aici tuturor ne-a rămas câte o amintire de la el – ba un scaun, ba nişte rafturi de cărţi… etajere… Uneori stătea până noaptea târziu în curte şi cioplea, parcă-l văd şi acum – stă şi ciopleşte. Iubea lemnul. Îl recunoştea după miros, după aşchii. Fiecare lemn, spunea el, are mirosul lui, cel mai puternic miroase pinul: „Pinul miroase ca un ceai bun, iar arţarul are un miros zglobiu.“ Până-n ultima zi a muncit. E adevărată zicala: Câtă vreme poţi munci, n-ai de ce flămânzi. Din pensie astăzi n-ai cum să trăieşti. Eu m-am făcut dădacă, am grijă de copii străini. Primesc câte-o copeică, cumpăr un pic de zahăr şi nişte parizer. Păi ce-i pensia noastră? Cumperi pâine şi lapte, dar papuci de vară nu mai cumperi. Nu-ţi ajung banii. Înainte bătrânii şedeau pe laviţă în curte, fără griji. Bârfeau. Dar acum nu… Unul adună sticle goale prin oraş, altul stă lângă biserică… cerşeşte… Altul vinde seminţe ori ţigări în staţia de autobuz. Cartele pentru vodcă. La noi l-au călcat în picioare pe un om în raionul de băuturi. L-au omorât. Vodca acum e mai valoroasă decât ăsta… cum se cheamă? Ăsta – dolarul american. Cu vodcă poţi cumpăra orice. Vine şi instalatorul, şi electricianul. Altfel, poţi să-i chemi cât vrei. În fine… în fine… Viaţa a trecut… Timpul nu-l mai cumperi, oricâţi bani ai avea. Oricât ai plânge în faţa Domnului, nu-l cumperi. Aşa stă scris.

Dar Saşka n-a vrut să trăiască. A refuzat. I-a dat înapoi bancnota lui Dumnezeu… Of, Doa-amne! Acuma tot vine miliţia. Ne pune întrebări… *(Ascultă atent.)* Aşaaa… Trece trenul… Ăsta-i ăl de Moscova, Brest–Moscova. Mie nici nu-mi trebuie ceas. Mă trezesc când scrâşneşte ăl de Varşovia – la şase dimineaţa. Apoi ăl de Minsk, primul de Moscova… Dimineaţa, seara, strigă cu glasuri diferite. Câteodată, le ascult toată noaptea. La bătrâneţe nu prea mai ai somn… Cu cine să mai stau de vorbă

acum? Acum stau singură pe laviţă… Îl linişteam: „Saşka, găseşte-ţi o femeie bună. Însoară-te.“ „O să se-ntoarcă Liza. O aştept.“

N-am văzut-o de şapte ani, de când a plecat de la el. S-a combinat cu un ofiţer. Era tânără… cu mulţi ani mai tânără decât el. O iubea foarte tare. Ea se lovea cu capul de sicriu: „Eu i-am distrus viaţa lui Saşka.“ Of, of! În fine… Dragostea nu-i ca părul, n-o smulgi uşor. Şi nici n-o reînvii cu o cruce. Ce rost are să plângi apoi? Cine te mai aude de sub pământ… *(Tace.)* Of, Doa-amne! Până la patruzeci de ani poţi să faci orice, poţi să şi păcătuieşti. Dar după patruzeci de ani trebuie să te căieşti. Atunci te iartă Dumnezeu.

(Râde.) Scrii tot? Păi scrie, scrie. Îţi mai povestesc… Necazuri am cu toptanul… (*Înalţă capul*.) Aşaaa… Au venit rândunicile… O să se-ncălzească. Îţi spun drept, odată a venit la mine un corespondent… Mă întreba despre război… Eu aş da tot ce am prin bătătură, numai să nu fie război. Nimic nu-i mai cumplit ca războiul! Stăteam sub ploaia de gloanţe nemţeşti şi izbele noastre trosneau în foc. Ardeau şi grădinile. Of, of! Eu şi Saşka ne aminteam în fiecare zi de război… Tatăl lui a dispărut fără urmă, iar fratele i-a pierit la partizani. Au dus prizonieri la Brest – mii de oameni! Îi mânau pe drum ca pe cai, îi ţineau la marginea oraşului, mureau şi putrezeau ca gunoiul. Toată vara Saşka s-a dus cu mama lui şi l-au căutat pe acolo pe tatăl lui… Începea să-mi povestească… şi nu se putea opri… L-au căutat printre morţi, l-au căutat printre vii. Nimeni nu se mai temea de moarte, moartea devenise un lucru obişnuit. Înainte de război se cânta: „Din taiga pân’la marea cea mare / Armata Roşie ca toţi e mai tare…“ Cântam cu mândrie! Primăvara se topea gheaţa… se mişca… Râul care trecea prin satul nostru era plin de cadavre goale, înnegrite, numai cataramele de la centuri străluceau. Cataramele cu stea roşie. Nu-i mare fără apă, şi nici război fără sânge. Dumnezeu îţi dă viaţă, şi în război ţi-o ia oricine… *(Plânge.)* Merg prin curte, mă plimb. Şi mi se pare că Saşka e în spatele meu. Îi aud vocea. Mă uit – nimeni. În fine… în fine… Ce-ai făcut, Saşka? Ai ales aşa un chin! Dar poate că dacă a ars pe pământ n-o să mai ardă în cer. A ispăşit. Undeva trebuie să se păstreze toate lacrimile noastre… Cum o să fie întâmpinat acolo? Ologii se târăsc pe pământ, paraliticii stau în pat, muţii o duc bine. Nu noi hotărâm… nu-i după voia noastră… *(Se închină.)*

În veci n-o să uit războiul… Nemţii au intrat în sat… Tineri, veseli. A fost aşa un vacarm! Mergeau cu camioane uriaşe, aveau motociclete cu trei roţi. Eu până atunci nu văzusem vreodată o motocicletă. Maşinile de la

colhoz erau camioane de o tonă şi jumătate, joase, cu remorci de lemn. Dar astea – erau cât o casă! Le-am văzut caii – nu cai, ci munţi! Au scris pe şcoală cu vopsea: „Armata Roşie v-a părăsit!“ A început ordinea nemţească… Trăiau la noi mulţi evrei: Avraam, Iankel, Morduh… I-au adunat şi i-au dus într-un loc. Unii îşi luaseră perne, îmbrăcăminte, dar i-au omorât pe toţi odată. I-au adunat din tot raionul şi i-au împuşcat într-o singură zi. I-au aruncat într-o groapă… Mii… mii de oameni… Se povestea că trei zile la rând a ieşit sângele la suprafaţă… Pământul respira… Era viu pământul… Pe locul acela este acum un parc. O zonă de odihnă. Cei din mormânt n-au glas. Nimeni nu ţipă… Iaca… Aşa cred… *(Plânge.)*

Nu ştiu… cum a fost? Ei or fi venit la ea sau ea i-o fi găsit în pădure? Vecina noastră ascundea doi băieţei evrei, frumuşei nevoie-mare. Ca nişte îngeri! Îi împuşcaseră pe toţi, dar ei se ascunseseră. Fugiseră. Unul avea opt, celălalt zece ani. Femeia asta le ducea lapte… „Copii, nici o vorbă“, ne ruga ea. „Nici o vorbă nimănui.“ Şi în familia aceea era un moşneag tare, tare bătrân, îşi mai amintea de celălalt război cu nemţii… Primul… Îi hrănea şi plângea: „Of, copilaşi, o să vă prindă şi o să vă chinuie. Dac-aş putea, mai bine v-aş omorî eu.“ Asemenea cuvinte… Iar diavolul aude totul… *(Se închină.)* Au venit trei nemţi pe o motocicletă neagră, cu un câine mare, negru. Cineva turnase… Mereu există astfel de oameni cu sufletul întunecat. Trăiesc… parcă n-ar avea suflet… inima lor e medicinală, nu umană. N-au milă de nimeni. Băieţii au fugit pe câmp… în secară… Nemţii au asmuţit câinele asupra lor. I-au adunat oamenii după aceea bucată cu bucată… zdreanţă cu zdreanţă… N-au avut ce înmormânta şi nimeni nu le ştia numele de familie. Pe vecină nemţii au legat-o de motocicletă, ea a alergat până i-a crăpat inima… *(Nu-şi mai şterge lacrimile.)* În război oamenii se temeau unii de alţii Şi de ai lor, şi de ceilalţi. Spui ceva ziua – te aud păsările, spui noaptea – te aud şoarecii. Mama ne-a învăţat rugăciuni. Fără Dumnezeu, te înghite şi-un vierme.

Pe 9 Mai… la noi e sărbătoare… Beam cu Saşka câte un păhărel… plângeam… E greu să-ţi înghiţi lacrimile. În fine… în fine… La zece ani a rămas în familie să ţină loc şi de tată, şi de frate. Eu, când s-a terminat războiul, împlinisem şaisprezece ani. M-am dus să lucrez la fabrica de ciment. Trebuia s-o ajut pe mama. Căram saci de ciment de cincizeci de kile, încărcam în camioane nisip, pietriş, armături. Dar eu voiam să învăţ… Aram şi treieram cu o vacă… Vaca urla de atâta trudă… Ce mâncam? Ce mâncam? Pisam ghinde, adunam conuri din pădure. Şi totuşi visam… Cât a durat războiul am visat: o să termin şcoala, o să mă fac învăţătoare. Ultima

zi de război… Era cald, cald… mergeam cu mama pe câmp… A apărut un miliţian călare: „Am învins! Nemţii au semnat capitularea!“ Străbătea câmpurile pe cal şi le spunea tuturor: „Am învins! Am învins!“ Oamenii dădeau fuga în sat. Ţipau, plângeau, înjurau. Cel mai mult plângeau. A doua zi au început să se gândească: cum o să trăim mai departe? În izbe – pustiu, în hambare suflă vântul. Căni făcute din cutii de conserve… rămăseseră cutii de conserve de la soldaţii germani… Lămpi din cartuşe. De sare uitaserăm în timpul războiului cum arată, ne ieşeau oasele prin piele când mergeam. Când au plecat, nemţii ne-au luat porcul, ne-au tăiat şi ultimele găini. Iar înainte de asta, partizanii ne-au luat vaca într-o noapte… Mama nu voia s-o dea, aşa că un partizan a tras un foc de armă în sus. În acoperiş. Au pus într-un sac şi maşina de cusut, şi rochiile mamei. Partizani erau ăştia, sau bandiţi? Cu arme… În fine… în fine… Omul vrea întotdeauna să trăiască, chiar şi în război. În război afli multe… Nu-i fiară mai rea ca omul. Omul te omoară, nu glonţul. Omul… Ei, draga mea!!

Mama a chemat o ghicitoare… Ghicitoarea a prezis: „O să fie totul bine.“ Dar noi n-aveam ce să-i dăm. Mama a găsit două sfecle într-o groapă şi s-a bucurat. Şi ghicitoarea s-a bucurat. M-am dus să mă înscriu, cum visasem, la liceul pedagogic. Acolo trebuia completat un formular… Am scris tot şi am ajuns la întrebarea: aţi fost, dumneavoastră sau rudele dumneavoastră, prizonieri sau sub ocupaţie? Am răspuns – da, sigur, am fost. Directorul liceului m-a chemat în cabinetul lui: „Fetiţo, ia-ţi actele.“ Era veteran, îi lipsea o mână. Avea mâneca goală. Aşa am aflat că noi… toţi cei care fuseserăm sub ocupaţie… nu eram de încredere. Eram sub observaţie. Nimeni nu ne mai numea „fraţi şi surori“… Abia după patruzeci de ani au eliminat formularul ăsta. Patruzeci de ani! Mi s-a terminat viaţa până l-au eliminat. „Dar cine ne-a pus sub nemţi?“ „Încet, fetiţo, încet…“ Directorul a închis uşile, să nu ne audă nimeni. „Încet, încet…“

Cum să ocoleşti soarta? E ca şi cum ai vrea să tai apa cu secera… Saşka s-a înscris la liceul militar. A scris în formular că familia lor a fost sub ocupaţie, iar tatăl lui a dispărut fără urmă. L-au respins pe loc… *(Tace.)* Nu vă deranjează că vă vorbesc despre mine şi viaţa mea? Toţi am trăit în singurătate. Numai să nu mă aresteze după discuţia asta. Mai există oare puterea sovietică, sau s-a dus de tot?

De atâta necaz, am uitat ce-a fost bun... Cum eram tineri şi iubeam. Am fost şi la nunta lui Saşka... O iubea pe Lizka, i-a făcut curte multă vreme. Era mort după ea! I-a adus de la Minsk un văl alb de mireasă. A intrat în baracă cu ea în braţe... Obiceiuri vechi de-ale noastre… Mirele o

duce pe mireasă în braţe, ca pe un copil, ca să nu-i urmărească domovoiul[28]. Să nu-i bage de seamă. Domovoiului nu-i plac străinii, îi goneşte. Că doar el e stăpânul casei, lui trebuie să-i placă. Aaa... *(Dă din mână.)* Acum nu mai crede nimeni în nimic. Nici în domovoi, nici în comunism. Trăiesc oamenii fără nici o credinţă! Ei, poate în dragoste să mai creadă... „Sărut-o! Sărut-o!“ – îi strigam noi lui Saşka peste masă. Şi cum se bea pe atunci? O sticlă la toată masa, la zece oameni... Acuma pui câte o sticlă de persoană. Trebuie să-ţi vinzi vaca dacă vrei să-i faci nuntă băiatului sau fetei. Tare o mai iubea pe Lizka... Dar dragoste cu sila nu se poate. În fine… în fine… Era plimbăreaţă ca o pisică. După ce-au crescut copiii, l-a părăsit. Nici n-a privit în urmă. Eu îl sfătuiam: „Saşka, găseşte-ţi o femeie bună. O s-ajungi beţiv.“ „Îmi torn un păhărel, mă uit la patinaj şi mă duc la culcare.“

Când dormi singur, nici plapuma nu-ţi ţine de cald. Şi în rai ţi-e urât de unul singur. Bea, dar nu se îmbăta. Nu... nu se îmbăta, ca alţii. Oho! Avem aici un vecin... bea şi odicolon Gvozdika, şi loţiuni, şi spirt denaturat, şi detergenţi… Şi ce credeţi – trăieşte! Acum o sticlă de vodcă te costă cât un palton înainte. Şi mâncarea? Juma’ de kil de salam – jumate din pensia mea. Cântaţi libertatea! Libertate să mâncaţi! Au distrus aşa o ţară! Un imperiu! Fără un glonţ… Un singur lucru nu pricep, pe noi de ce nu ne-a întrebat nimeni? Toată viaţa, zi de zi, am construit o ţară măreaţă. Aşa ni se spunea. Ni se promitea.

Am tăiat şi copaci, am cărat şi lemne cu spinarea… Am plecat cu soţul în Siberia. Pe un şantier comunist. Îmi aduc aminte râurile: Enisei, Biriusa, Mana... Se construia calea ferată Abakan–Taişet. Ne-au dus acolo în vagoane de marfă: două rânduri de scânduri bătute în cuie, nu tu saltele, nu tu aşternuturi, iar sub cap – doar pumnul. În podea, o gaură… Şi pentru treaba mare, o găleată, după un cearceaf. Când s-a oprit trenul în câmp, am adunat fân: patul nostru! Lumină nu era în vagoane. Dar tot drumul am cântat cântece comsomoliste! Până ne-a durut gâtul. Am mers şapte zile… Şi am ajuns! În plină taiga, omătul era de înălţimea unui om. Curând am început să facem scorbut, ni se clătinau toţi dinţii. Păduchi. Iar norma – oho! Bărbaţii care ştiau să vâneze mergeau după urşi. Atunci mai căpătam şi noi un pic de carne în gamele, altfel – caşă şi iar caşă. Îmi amintesc că urşii trebuie împuşcaţi direct în ochi. Trăiam în barăci – fără duşuri, fără băi. Vara mergeam în oraş şi ne spălam la fântână. *(Râde.)* Dacă vrei să mă asculţi, îţi mai zic…

Am uitat să-ţi povestesc cum m-am măritat… Aveam 18 ani. Deja

lucram la fabrica de cărămizi. Fabrica de ciment se închisese, aşa că m-am dus la cea de cărămizi. La început m-am ocupat de lut. Pe atunci lutul se scotea manual, cu lopeţile… Încărcam maşinile şi puneam lutul în curte în strat egal, ca să se „odihnească“. După jumătate de an deja conduceam vagonetele de la presă la cuptoare: mă duceam cu cărămizile „crude“ şi mă întorceam cu ele arse, fierbinţi. Scoteam noi cărămizile din cuptoare… Era o temperatură nebunească! Într-o zi de muncă, scoteai între patru şi şase mii de cărămizi. Până la douăzeci de tone. Aici lucrau numai femei şi fete… Erau şi băieţi, dar băieţii lucrau în general pe camioane. La volan. Şi a început unul să-mi facă curte… Se apropia, începea să râdă şi îmi punea mâna pe umăr… Odată mi-a spus:

— Vii cu mine?

— Vin.

Nici măcar n-am întrebat unde. Aşa am plecat în Siberia. Să construim comunismul! *(Tace.)* Şi acum… of! În fine… în fine… Tot în zadar… în zadar ne-am chinuit… E greu să recunoşti, e greu să trăieşti cu asta. Cât am muncit! Am construit. Cu mâinile goale. Pe vreme rea! Lucram la fabrica de cărămizi… Odată, am dormit mai mult dimineaţa. După război, dacă întârziai la muncă… dacă întârziai zece minute, te păştea închisoarea. M-a salvat şeful de echipă: „Spui că te-am trimis eu la carieră…“ Dacă l-ar fi turnat cineva, ar fi fost şi el arestat. După ’53 nu te mai pedepseau dacă întârziai. După moartea lui Stalin oamenii au început să zâmbească, dar până atunci au trăit cu mare prudenţă. Fără zâmbete.

Ei… ce să-mi mai amintesc? Parcă aş aduna cuiele după un incendiu. Totul a ars! Toată viaţa noastră… tot ce-am avut s-a prăpădit… Am construit… am construit… Saşka s-a dus pe pământ nedesţelenit. Acolo a construit comunismul! Viitorul luminos. Povestea că dormeau iarna în corturi, fără saci de dormit. Doar cu hainele de pe ei. Acolo i-au degerat mâinile… Dar era mândru! „Drumul şerpuieşte lin / Te salut, pământ virgin!“ Avea carnet de partid, un carneţel roşu cu Lenin pe copertă, tare îl preţuia. A fost deputat şi stahanovist, ca şi mine. A trecut viaţa, a zburat. N-a mai rămas nici o urmă… Ieri am stat trei ceasuri la coadă la lapte – şi n-am apucat. Am primit acasă un pachet din Germania cu daruri: griş, ciocolată, săpun… Pentru învingători de la învinşi. N-am nevoie de pachete din Germania. Nuuu… nu l-am luat. *(Se închină.)* Nemţii cu câini… le lucea blana câinilor… ei mergeau prin pădure, iar noi, noi în mlaştină. În apă până la gât. Femei, copilaşi. Şi vacile stăteau laolaltă cu oamenii. Tăceau. Vacile, ca şi oamenii, tac. Înţeleg tot. N-am eu nevoie de

bomboane şi prăjituri de la nemţi! Unde-i ce-i al meu? Truda mea? Noi aşa am crezut! Am crezut că vom avea cândva o viaţă bună. Aşteaptă, rabdă… şi iar aşteaptă, rabdă… Toată viaţa ne-am dus-o prin cazărmi, prin cămine, prin barăci.

Ei, ce să-i faci? Aşa a fost să fie… Numai morţii nu-i poţi supravieţui, în rest… Morţii nu-i poţi supravieţui… Treizeci de ani a lucrat Saşka la fabrica de mobilă. S-a spetit. Anul trecut l-au scos la pensie. I-au făcut cadou un ceas. Dar n-a rămas fără slujbă. Oamenii veneau mereu la el cu comenzi. Da, da, da… Şi totuşi nu era vesel. Îi era urât. Nici nu se mai bărbierea. Treizeci de ani la aceeaşi fabrică, gândeşte-te, e jumătate de viaţă! Deja te simţi acasă acolo. De la fabrică i-au adus şi coşciug. Un coşciug luxos! Strălucea tot, iar înăuntru era căptuşit cu catifea. Acum numai bandiţii şi generalii mai sunt îngropaţi în sicrie din astea. Toţi îl atingeau cu mâna, nu mai văzuseră aşa ceva! Când au scos sicriul din baracă, au aruncat grăunţe pe prag. Aşa se face, ca să le fie mai uşor celor rămaşi să se despartă de mort. Obiceiuri vechi de-ale noastre… Au pus sicriul în curte… O rudă a rugat: „Să-l iertaţi, oameni buni.“ „Dumnezeu să-l ierte“, au răspuns toţi. Dar ce era de iertat? Am trăit în prietenie, ca o familie. Dacă n-ai, îţi dau eu, dacă eu n-am, îmi aduci tu. Ne-am iubit sărbătorile. Am construit socialismul, iar acum auzim la radio că s-a terminat socialismul. Şi noi… noi am rămas…

Trenurile trec… trec… Oameni străini, ce vreţi? Ce? Nu sunt două morţi la fel… Eu l-am născut pe primul băiat în Siberia, s-a îmbolnăvit de difterie şi gata, a murit. Şi totuşi trăiesc. Ieri m-am dus la Saşka la mormânt, am stat puţin cu el. I-am povestit cum a plâns Lizka. Cum se lovea cu capul de sicriu. Dragostea n-are vârstă…

O să murim… şi o să fie totul bine…

28. Spiritul casei.

Despre şoaptă şi strigăt… şi entuziasm

Margarita Pogrebiţkaia – medic, 57 de ani

— Sărbătoarea mea… e 7 noiembrie… Mare, strălucitoare… Cea mai vie impresie din copilăria mea este defilarea militară din Piaţa Roşie…

Tata mă ţinea pe umeri şi îmi legaseră de mână un balon roşu. Pe cer, deasupra coloanelor care defilau, erau portrete imense ale lui Lenin şi Stalin… Marx… ghirlande şi buchete de baloane roşii, albastre şi galbene. Culoarea roşie. Culoarea preferată. Culoarea revoluţiei, culoarea sângelui vărsat în numele ei… Marea Revoluţie din Octombrie! Iar acum e numită lovitură de stat militară… complot bolşevic… catastrofa rusească… Lenin e agent german, iar revoluţia au făcut-o nişte dezertori şi nişte marinari beţi. Îmi acopăr urechile, nu vreau să aud! E peste puterile mele… Toată viaţa am trăit cu credinţa asta: noi suntem cei mai fericiţi, ne-am născut într-o ţară frumoasă, nemaivăzută. Nu mai e alta ca ea! Noi avem Piaţa Roşie, după orologiul din Turnul Spasski îşi potriveşte ceasurile întreaga lume. Aşa-mi spuneau tata… şi mama… şi bunica… „Ziua de 7 Noiembrie e trecută cu roşu în calendar…“ În ajunul acestei zile ne culcam foarte târziu, toată familia făcea flori din hârtie creponată, decupa inimioare din carton. Ne împodobeam. Dimineaţa, mama şi bunica rămâneau acasă şi pregăteau prânzul de sărbătoare. Întotdeauna aveam musafiri în ziua asta. Aduceau într-o sacoşă de plasă un tort în cutie şi vin… pe vremea aceea nu existau pungi de plastic… Bunica îşi făcea vestitele ei piroşti cu varză şi ciuperci, iar mama pregătea o minunată salată rusească şi fierbea neasemuita ei piftie. Iar eu mergeam cu tata!

Pe stradă era multă lume, toţi aveau la palton sau la haină panglici roşii. Erau pancarte de-un roşu strălucitor, cânta o fanfară militară. La tribună stăteau conducătorii noştri… Şi se cânta: „A lumii capitală, a ţării

capitală, / Tu străluceşti ca steaua pe-al nost' Kremlin iubit, / Eşti a întregii lumi nemuritoare fală, / Tu, Moscovă, fecioară de granit…“ Îţi venea să strigi tot timpul: „Ura!“ În difuzoare se auzea: „Slavă muncitorilor de la Uzina Lihaciov, distinsă cu ordinele Lenin şi Steaua Roşie! Ura, tovarăşi!“ „Ura, Ura!!“ , „Slavă eroicului nostru Comsomol leninist… Partidului Comunist… Glorioşilor noştri veterani…“ „Urrraa! Ura!“ Ce frumuseţe! Ce emoţie! Oamenii plângeau, erau covârşiţi de bucurie… Fanfara cânta marşuri şi cântece revoluţionare: „El spre vest primit-a ordin / De plecare. Ea, spre Est / În război de apărare / Comsomolii o pornesc…“ Ştiu pe dinafară cuvintele tuturor cântecelor, n-am uitat nimic, le cânt deseori. Aşa, pentru mine. *(Fredonează încetişor.)* „Largă-i ţara mea cu multe şesuri, / Cu păduri şi ape în sclipiri, / Eu nu ştiu o altă ţară-n lume / Unde-aşa de liber să respiri!“ Nu demult am găsit în dulap nişte discuri vechi, am adus patefonul din debara şi am petrecut o seară întreagă cu amintiri. Melodiile lui Dunaevski şi ale lui Lebedev-Kumaci – cât de mult le îndrăgeam! *(Tace.)* Aşa, şi eram sus, sus. Tata mă ridica în braţe… mai sus, şi mai sus… Soseşte momentul cel mai important – apar uruind maşini puternice, trăgând după ele rachete învelite în huse, tancuri, trece artileria. „Să ţii minte toată viaţa!“ – îmi spune tata încercând să acopere zgomotul. Şi ştiu că voi ţine minte! În drum spre casă trecem pe la magazin şi îmi primesc citronada Buratino. În ziua aceea îmi era permis orice: fluieraşe, acadele pe băţ…

Iubeam Moscova noaptea… luminile acelea… Când aveam optsprezece ani… optsprezece ani! – m-am îndrăgostit. Când am înţeles că sunt îndrăgostită, m-am dus – n-o să ghiciţi pentru nimic în lume unde m-am dus. M-am dus în Piaţa Roşie, primul lucru pe care mi l-am dorit a fost să fiu în acele clipe în Piaţa Roşie. Zidul Kremlinului, brazii negri în zăpadă şi Parcul Aleksandrovski acoperit de nămeţi. Le-am privit pe toate şi am ştiut că voi fi fericită. Negreşit voi fi!

Nu demult am fost cu soţul meu la Moscova. Şi pentru prima dată… Pentru prima dată nu ne-am dus în Piaţa Roşie, să ne aducem omagiul. Pentru prima dată… *(Are lacrimi în ochi.)* Soţul meu este armean, ne-am căsătorit când eram studenţi. El avea o cuvertură, iar eu un pat pliant – aşa ne-am început viaţa. După ce am terminat Facultatea de Medicină din Moscova, am primit repartiţie la Minsk. Toate prietenele mele au plecat care-ncotro: una în Moldova, alta în Ucraina, alta în Irkutsk. Pe cei care se duceau în Irkutsk îi numeam „decembrişti“[29]. Era o singură ţară – te duceai unde voiai! Pe vremea aceea nu erau graniţe, vize şi vămi. Soţul meu a vrut

să se întoarcă în patria lui. În Armenia. „Să mergem la Sevan, o să vezi Muntele Ararat. O să mănânci un *lavaş* armenesc autentic“, îmi promitea el. Dar ni s-a propus Minsk. Şi noi: „Hai în Bielorusia!“ „Hai!“ Eram tineri, mai aveam încă atâta timp înainte – ni se părea c-o să ne ajungă pentru toate. Am ajuns la Minsk şi ne-a plăcut aici. Mergi şi tot mergi: lacuri şi păduri, pădurile partizanilor, mlaştini şi crânguri, din când în când câte-un câmp printre aceste păduri. Copiii noştri au crescut aici, avem feluri de mâncare preferate – clătite din cartofi, *moceanka* bielorusă. „Se prăjesc cartofii, se fierb cartofii…“ *Haş*-ul armenesc e pe locul doi… Dar în fiecare an mergeam cu toată familia la Moscova. Cum altfel! Fără asta nu puteam trăi, trebuia să mă plimb prin Moscova. Să-i respir aerul. Aşteptam… Mereu aşteptam cu nerăbdare aceste prime clipe când trenul se apropia de gara Bielorusia, se cânta un marş şi inima-ţi sărea din piept la auzul cuvintelor: „Tovarăşi pasageri, trenul nostru a ajuns în capitala patriei noastre – oraşul-erou Moscova!“ „În plin avânt, puternică, de neînvins de nimenea, / Moscova mea, patria mea, ţie-ţi dăm toată dragostea…“ Coborai din vagon pe muzica asta.

Dar acum… ?… Unde suntem? Ne-a întâmpinat un oraş străin, necunoscut… Vântul purta pe străzi hârtii murdare şi bucăţi de ziare, sub picioare îţi scrâşneau cutii de bere. La gară… şi la metrou… Peste tot, şiruri cenuşii de oameni care vindeau câte ceva: lenjerie de damă şi cearceafuri, încălţăminte veche şi jucării pentru copii, ţigări la bucată. Ca în filmele despre război. Numai acolo am văzut aşa ceva. Pe nişte bucăţi de hârtie, în cutii de carton puse direct pe jos erau salamuri, carne, peşte. În unele locuri erau acoperite cu un celofan rupt, în altele nu. Şi moscoviţii cumpărau. Se tocmeau. Şosete tricotate, şerveţele. Aici cuie, şi tot aici mâncare, îmbrăcăminte. Se vorbea ucraineană, bielorusă, moldovenească… „Noi am venit din Vinniţa…“ „Noi din Brest…“ Mulţi cerşetori… De unde atâţia? Infirmi… Ca în filme… N-am altă comparaţie: ca în filmele sovietice vechi. Parcă mă uitam la un film…

Pe Arbatul Vechi, Arbatul meu iubit, am văzut tarabe cu matrioşti, samovare, icoane, fotografii ale ţarului şi ale familiei sale. Portrete de generali albgardişti – Kolceak, Denikin – şi un bust al lui Lenin… Matrioşti de toate felurile – „gorbimatrioşti“ şi „elţînomatrioşti“. Nu-mi recunoşteam Moscova. Ce oraş e ăsta? Pe asfalt, pe nişte cărămizi, stătea un bătrân şi cânta la acordeon. Încărcat de medalii. Cânta cântece de război – la picioare, avea o şapcă în care erau monede. Cântece îndrăgite de-ale noastre: „Focul trosneşte-n cuptorul micuţ, / Curge răşina în lacrimi…“ Am

vrut să mă apropii, dar era deja înconjurat de străini… au început să-l fotografieze. Îi tot strigau ceva în italiană, în franceză şi în germană. Îl băteau pe umăr: „Hai! Hai!“ Erau veseli, mulţumiţi. Cum de nu! Atâta s-au temut de noi… şi acum… Iată! Un morman de vechituri, s-a dus imperiul! Alături de matrioşti şi samovare – teancuri de drapele şi steguleţe roşii, carnete de partid şi de Comsomol. Şi distincţii militare sovietice! Ordinul Lenin şi Steaua Roşie. Medalii! „Pentru curaj“ şi „Pentru merite în luptă“. Le ating… le privesc… Nu-mi vine să cred! „Pentru apărarea Sevastopolului“ şi „Pentru apărarea Caucazului“. Toate veritabile. Ale noastre. Uniforme militare sovietice: vestoane, mantale… caschete cu steluţe… Şi preţurile – în dolari…

— Cât costă? a întrebat soţul meu arătând spre o medalie „Pentru curaj“.

— O dau cu douăzeci de dolari. Bine, hai, ţi-o las la o mie de ruble.

— Şi Ordinul Lenin?

— O sută de dolari…

— Şi conştiinţa?

Soţul meu era gata să-l ia la bătaie.

— Ce, eşti zărghit? Din ce gaură ai ieşit? Sunt obiecte din epoca totalitaristă.

Aşa ne-a spus… Cică toate astea-s „fier vechi“ de-acum, dar străinilor le plac, la ei sunt la modă simbolurile sovietice. Marfă vandabilă. Eu am început să ţip… Am chemat un miliţian… Strigam:

— Uitaţi-vă! Uitaţi-vă… Aaaa!

Miliţianul ne-a confirmat:

— Sunt obiecte din epoca totalitarismului. Noi nu intervenim decât pentru droguri şi pornografie…

Dar să vinzi un carnet de partid cu zece dolari nu-i pornografie? Ordinul Gloriei… Sau asta – steguleţe roşii cu chipul lui Lenin, cu un dolar bucata? Aveam senzaţia că ne aflăm într-un decor de teatru. Că se joacă o comedie în faţa noastră. Parcă nu nimeriserăm unde trebuia. Stăteam şi plângeam. Alături, nişte italieni probau mantale militare şi caschete cu steluţe roşii. *„Karaşo! Karaşo!“ À la russe.*…

Prima dată am fost la mausoleu cu mama. Îmi amintesc că ploua, o ploaie rece, de toamnă. Am stat la coadă şase ore. Trepte… semiîntuneric… lumânări… Şoapte: „Avansaţi, nu vă opriţi.“ Nu vedeam nimic din cauza lacrimilor. Dar Lenin… El mi s-a părut strălucitor… Copilă, o asiguram pe mama:

— Mamă, eu n-o să mor niciodată.

— De ce crezi asta? a întrebat ea. Toată lumea moare. Până şi Lenin a murit.

Până şi Lenin… Nu ştiu cum să povestesc toate astea… Dar am nevoie… vreau. Aş fi vrut să vorbesc… să vorbesc, dar nu ştiu cu cine. Despre ce? Despre cât de uluitor de fericiţi am fost! Acum sunt absolut convinsă de asta. Am crescut în sărăcie şi naivitate, dar nu ne dădeam seama de asta şi nu invidiam pe nimeni. Mergeam la şcoală cu penare ieftine şi stilouri de patruzeci de copeici. Vara purtam papuci din pânză, pe care îi curăţam cu pastă de dinţi – erau frumoşi! Iarna, cizme de cauciuc; pe ger ne ardeau tălpile. Eram veseli! Credeam că mâine o să fie mai bine decât azi, iar poimâine mai bine decât ieri. Aveam un viitor. Şi un trecut. Aveam totul!

Ne iubeam patria, o iubeam infinit, era cea mai cea! Primul automobil sovietic – ura! Un muncitor analfabet a descoperit secretul oţelului inoxidabil – o victorie! Că acest secret era deja cunoscut în toată lumea am aflat abia mai târziu. Dar atunci… primii care au zburat deasupra Polului Nord, care au învăţat să stăpânească aurora boreală… care au schimbat cursul fluviilor… care au irigat deşerturi eterne… Credinţă! Credinţă! Credinţă! Ceva mai presus de raţiune. Mă trezeam în sunetele imnului în loc de ceas deşteptător: „Neclintită uniune de libere state / Măreaţa Rusie pe veci a-nchegat…“ Cântam mult la şcoală… Ţin minte cântecele noastre… *(Cântă.)* „Libertate-au visat, fericire, strămoşii, / Pentru asta ades s-au bătut, / Prin lupte-au clădit şi Lenin, şi Stalin / Ţara ce azi pentru noi s-a născut…“ Ai mei îşi aminteau că a doua zi după ce am fost făcută pionieră, dimineaţa se cânta imnul, iar eu m-am ridicat în picioare în pat şi am stat în poziţie de drepţi până s-a terminat. Jurământul pionieresc: „Eu… intrând în rândurile… în faţa tovarăşilor mei… promit solemn să-mi iubesc fierbinte patria…“ Acasă a fost sărbătoare, mirosea a prăjituri în cinstea mea. De cravata roşie nu mă despărţeam, o spălam şi o călcam în fiecare dimineaţă, să nu aibă nici cea mai mică cută. Ba chiar şi la facultate îmi legam eşarfa cu nod pionieresc. Carnetul meu de Comsomol… îl am şi acum… Am spus că sunt mai mare cu un an, ca să intru mai repede în Comsomol. Îmi plăcea strada, se auzea mereu un radio… Radioul era viaţa noastră, era totul. Deschizi fereastra – se revarsă muzica, o astfel de muzică, încât te ridici şi începi să mărşăluieşti prin apartament. Ca la defilare… Poate că era o închisoare, dar mie mi-era mai cald în această închisoare. Aşa ne-am obişnuit… Până şi la coadă, chiar şi astăzi, stăm unii

lângă alţii, înghesuiţi, ca să fim împreună. Aţi observat? *(Din nou fredonează încetişor.)* „Stalin, slava noastră-n bătălie, / Stalin, al tinereţii noastre-avânt, / Cu cântece luptând, şi vitejie, / Toţi mergem dup-al lui cuvânt.“

Şi… da! Da! Da! Visul cel mai mare era să murim! Să ne jertfim. Să dăruim. Jurământul comsomolistului: „Sunt gata să-mi dau viaţa, dacă poporul meu va avea nevoie de ea.“ Şi nu erau doar cuvinte, aşa eram educaţi cu-adevărat. Dacă pe stradă treceau soldaţi încolonaţi, toţi ne opream… După Victorie soldatul era un om ieşit din comun… Când am intrat în partid, am scris în cerere: „Cunosc şi îmi asum Programul şi Statutul. Sunt pregătită să depun toate eforturile, iar dacă e nevoie, să-mi dau viaţa pentru patria mea.“ *(Mă priveşte cu atenţie.)* Oare ce credeţi despre mine? Că sunt idioată, nu? Infantilă… Cele câteva cunoştinţe ale mele… râd fără să se ascundă: socialism emoţional, idealuri de hârtie… Aşa mă văd ei. Retardată! Sindromul Down! Dumneavoastră sunteţi un inginer al sufletelor omeneşti[30]. Vreţi să mă consolaţi? La noi, scriitorul e mai mult decât scriitor. Este profesor. Duhovnic. Aşa era înainte, acum nu mai e. Mulţi oameni stau în biserici, la slujbă. Puţini sunt cei care cred cu adevărat, majoritatea suferă. Ca şi mine… au o traumă… Eu nu cred după canon, ci după cum mă îndeamnă inima. Nu ştiu rugăciuni, dar mă rog… Preotul nostru e fost ofiţer, ţine predici numai despre armată, despre bomba atomică. Despre duşmanii Rusiei şi uneltiri masonice. Dar eu vreau alte cuvinte, cu totul alte cuvinte… Nu astea. Iar în jur numai de-astea auzi… Multă ură… Nu există nici un loc unde să-ţi cuibăreşti sufletul. Deschid televizorul, şi acolo e acelaşi lucru… Aceleaşi nenorociri… Toţi se dezic de ceea ce a fost. Înjură. Regizorul meu preferat, Mark Zaharov – acum nu-l mai îndrăgesc la fel ca înainte –, şi-a ars carnetul de partid, au arătat la televizor… În public. Dar ăsta nu-i teatru! Asta-i viaţă! Viaţa mea. Poţi să ai atitudinea asta faţă de ea? Faţă de viaţa mea… Nu-i nevoie de asemenea spectacole… *(Plânge.)*

Sunt depăşită… Sunt dintre cei care se simt depăşiţi… Din trenul care zbura spre socialism s-au suit toţi repede în trenul care-i poartă spre capitalism. Eu întârzii… Se râde de *sovok*: e o vită, un nătâng. Oamenii râd de mine… „Roşiii“ sunt acum nişte fiare, iar „albii“ – cavaleri. Inima şi spiritul meu se împotrivesc – organic nu pot accepta asta. N-o înghit. Nu pot, nu sunt în stare… L-am întâmpinat cu bucurie pe Gorbaciov, deşi l-am criticat… era… acum e clar: ca noi toţi, a fost un visător. Un utopic. Putem spune astfel. Dar pentru Elţîn n-am fost pregătită… Pentru reformele lui

Gaidar. Banii s-au dus într-o singură zi. Banii… şi viaţa noastră… Totul s-a devalorizat într-o clipă. În loc de viitor luminos a început să se spună: îmbogăţiţi-vă, iubiţi banii… Închinaţi-vă la acest monstru!! Poporul întreg nu era pregătit pentru asta. Nimeni nu visa la capitalism, eu una vă spun sigur că nu visam… Îmi plăcea socialismul. Erau deja anii lui Brejnev… vegetarieni… Anii canibali nu i-am prins. Cântam cântecele Annei Pahmutova: „Sub aripa avionului, marea cea verde îi cântă taigalei…“ Eram pregătită să leg prietenii şi să construiesc „oraşe azurii“[31]. Să visez! „Ştiu, va fi un oraş…“, „aici va fi un oraş-grădină…“ Îl adoram pe Maiakovski. Versurile, cântecele patriotice. Erau atât de importante pe vremea aceea! Însemnau atât de mult pentru noi! Nimeni n-o să mă convingă că viaţa ne e dată numai ca să dormim şi să mâncăm delicatese. Şi că erou este acela care a cumpărat ceva de undeva şi a vândut cu trei copeici mai mult altundeva. Acum asta ni se insuflă… Adică au fost proşti toţi cei care şi-au dat viaţa pentru alţii. Pentru idealuri înalte. Nu! Nu! Ieri eram într-un magazin, la casă… În faţa mea, o bătrânică şi-a numărat copeicile din portofel, a socotit, iar în cele din urmă a cumpărat o sută de grame din cel mai ieftin salam… „pentru câini“… şi două ouă. Şi o cunosc… a lucrat toată viaţa ca învăţătoare…

Nu pot să mă bucur de viaţa asta nouă! Mie n-o să-mi fie bine, niciodată n-o să-mi fie bine de una singură. Individual. Dar viaţa mă trage, mă trage către glia asta. Către pământ. Copiii mei vor trebui să trăiască deja după legile astea. Nu au nevoie de mine, mă consideră caraghioasă. Toată viaţa mea… De curând am făcut ordine în hârtii şi am dat peste jurnalul meu din tinereţe: prima iubire, primul sărut şi pagini întregi despre cât de mult îl iubesc pe Stalin şi cum mi-aş da viaţa să-l pot vedea. Însemnările unei nebune… Am vrut să-l arunc, dar n-am putut. L-am ascuns. Mă tem: numai să nu dea cineva cu ochii de el. Şi-ar bate joc, ar râde. Nu l-am arătat nimănui… *(Tace.)* Îmi amintesc multe lucruri pe care bunul-simţ nu le poate explica. Sunt un exemplar rar, da! Orice psihoterapeut s-ar bucura… Aşa-i!? Aţi avut noroc cu mine… *(Râde şi plânge în acelaşi timp.)*

Întrebaţi-mă… Trebuie să mă întrebaţi cum se împăca fericirea noastră cu faptul că din când în când cineva era arestat în timpul nopţii. Cineva dispărea, cineva plângea-n hohote în spatele unei uşi. De asta, nu ştiu de ce, nu-mi amintesc. Nu-mi amintesc! Îmi amintesc însă cum înflorea liliacul primăvara, îmi amintesc serbările populare, pavajele din lemn încinse de soare. Mirosul soarelui. Orbitoarele parade ale sportivilor şi numele din Piaţa Roşie, scrise din corpuri umane şi flori împletite: Lenin, Stalin. I-am

pus şi mamei întrebarea asta…

Ce ştim noi despre Beria? Despre Lubianka? Mama tăcea... Odată, şi-a amintit cum se întorcea cu tata din Crimeea vara, după concediu. Treceau prin Ucraina. Era în anii ’30... colectivizare... În Ucraina era foamete mare, în ucraineană *golodomor*. Au murit milioane de oameni... Sate întregi au murit... Nici să-i îngroape n-avea cine… Ucrainenii erau omorâţi pentru că nu voiau să intre în colhozuri. Erau omorâţi prin înfometare. Acum ştiu asta… Cândva, avuseseră Siciul Zaporojean[32], oamenii îşi aminteau de libertate… Acolo este aşa un pământ, că oriunde ai înfige un ţăruş, creşte un copac. Şi mureau… cădeau ca vitele. Le-au luat tot, până la ultima grăunţă. I-au înconjurat cu soldaţi, ca în lagărele de concentrare. Acum ştiu asta... La serviciu am o prietenă ucraineancă, ea a auzit de la bunica ei... cum la ei în sat o mamă şi-a omorât propriul copil cu toporul, ca să-l fiarbă şi să-şi hrănească ceilalţi copii. Propriul copil... Toate astea s-au întâmplat... Le era teamă să lase copiii afară din curţi. Erau prinşi, precum câinii şi pisicile. Dezgropau viermi din grădină şi îi mâncau. Cine putea se târa până la oraş şi stătea prin gări. Aşteptau să le arunce cineva un codru de pâine… Soldaţii îi loveau cu cizmele, cu patul puştii... Trenurile goneau pe lângă ei, goneau cu toată viteza. Conductorii închideau geamurile, trăgeau storurile. Şi nimeni nu întreba absolut nimic. Oamenii ajungeau la Moscova. Aduceau vin, fructe, se mândreau cu bronzul lor şi-şi aminteau de mare. *(Tace.)* Îl iubeam pe Stalin... Mult timp l-am iubit. Îl iubeam chiar şi atunci când a început să se scrie despre el că era mic, roşcat şi cu o mână paralizată. Că şi-a împuşcat soţia. L-au discreditat. L-au scos din mausoleu. Dar eu tot îl iubeam.

Multă vreme am fost o fetiţă stalinistă. Foarte multă vreme. Foarte multă… Da, aşa s-a întâmplat! Cu mine… cu noi… şi fără viaţa asta voi rămâne cu mâinile goale. Fără nimic… O să fiu o cerşetoare! Eram mândră de vecinul nostru, unchiul Vania – un erou! S-a întors din război fără ambele picioare. Ieşea în curte într-un scaun cu rotile din lemn, făcut chiar de el. Îmi spunea „Margareţica mea“, ne repara tuturor pâslarii şi cizmele. Când se îmbăta, cânta: „Surioare, frăţiori… / Am luptat eroic în război...“ La câteva zile după moartea lui Stalin mă duc la el: „Ei, Margareţica mea, în sfârşit a crăpat şi-ăsta…“ El să spună asta, despre Stalin al meu? I-am smuls pâslarii din mână: „Cum îndrăzniţi? Sunteţi erou! Aveţi o medalie!“ Două zile m-am gândit: sunt pionieră, deci trebuie să mă duc la NKVD să-l spun pe unchiul Vania. Să fac un denunţ. Şi asta absolut serios… da! Ca Pavlik Morozov[33]… Eram în stare să-mi denunţ şi propriul tată… şi pe

mama… Eram în stare… Da! Eram gata! Când m-am întors de la şcoală, unchiul Vania zăcea beat pe prag. Se răsturnase cu căruciorul şi nu se putea ridica. Mi s-a făcut milă de el.

Aşa eram… Şedeam cu urechea lipită de difuzor şi ascultam buletinul de ştiri despre sănătatea tovarăşului Stalin, care se dădea din oră-n oră. Şi plângeam. Din toată inima. Aşa a fost! Toate astea au existat! Vremurile staliniste, şi noi, oamenii stalinişti, şi noi am existat… Mama mea e dintr-o familie de nobili. Cu câteva luni înainte de revoluţie s-a măritat cu un ofiţer, care apoi a luptat în Garda Albă. La Odessa s-au despărţit – el a emigrat alături de ce mai rămăsese din armata zdrobită a lui Denikin, dar ea n-a putut s-o părăsească pe mama ei, care era paralizată. A fost ridicată de Ceka, fiindcă era soţie de albgardist. Anchetatorul de caz s-a îndrăgostit de ea. A reuşit s-o salveze… Dar a insistat să se însoare cu ea. Venea beat de la serviciu şi o lovea cu revolverul în cap. Apoi a dispărut, nu se ştie unde. Şi mama mea, care era frumoasă, adora muzica şi cunoştea câteva limbi străine, îl iubea nebuneşte pe Stalin. Îl speria pe tata, dacă îl vedea nemulţumit câteodată de ceva: „Mă duc la comitetul raional şi le spun ce fel de comunist eşti.“ Iar tata… Tata a participat la revoluţie… În 1937 a suferit represiuni… L-au eliberat însă repede, fiindcă i-a luat apărarea unul dintre bolşevicii de frunte, care-l cunoştea personal. A garantat pentru el. Dar în partid tata n-a fost reprimit niciodată. Lovitură căreia nu i-a putut supravieţui. În închisoare i-au spart dinţii, l-au lovit în cap. Şi totuşi tata nu s-a schimbat, a rămas comunist. Explicaţi-mi asta… Credeţi că erau proşti? Naivi? Nu, erau oameni inteligenţi şi educaţi. Mama îi citea pe Shakespeare şi Goethe în original, iar tata era absolvent al Academiei Timiriazev. Blok… Maiakovski… Inessa Armand? Erau modelele mele… idealurile mele… Am crescut cu ei… *(Cade pe gânduri.)*

Cândva am luat lecţii de zbor la clubul aviatic. Acum nu ne vine să credem pe ce aparate zburam: cum de-am rămas în viaţă? Nu erau planoare, ci nişte aparate înjghebate din şipci de lemn şi pânză. Pentru manevrare – o manivelă şi o pedală. În schimb, când zbori, vezi păsările, vezi pământul de la înălţime. Simţi că ai aripi! Cerul îl schimbă pe om… înălţimea îl schimbă… Înţelegeţi ce vreau să pun? Despre viaţa aceea a noastră… Nu-mi pare rău pentru mine, ci pentru tot ce am iubit noi…

V-am relatat totul cu sinceritate… nu ştiu ce să vă mai spun… Cumva, astăzi e ruşine să povesteşti cuiva toate astea …

A zburat Gagarin… Oamenii ieşeau pe străzi, râdeau, se îmbrăţişau, plângeau. Oameni care nu se cunoşteau. Muncitorii ieşeau din uzine în

salopete, medicii îşi aruncau spre cer bonetele albe: „Noi suntem primii! Unul dintre ai noştri a ajuns în cosmos!“ Asta nu se poate uita! A fost copleşitor, uluitor. Nici acum nu pot asculta netulburată cântecul: „Şi nu visăm tumult de cer senin, / Şi nici albastrul îngheţat, / Ci iarba, iarba de lângă cămin, / Preaverdea iarbă de la noi din sat…“ Revoluţia cubaneză… Tânărul Castro… Ţipam: „Mamă! Tată! Au învins! Vivat Cuba!“ *(Cântăm.)* „Cuba, tu, iubirea mea, / Insulă din zarea purpurie, / Cântecu-ţi înconjură planeta ca o stea, / Cuba, tu, iubirea mea!“ La şcoală la noi veneau veterani ai războiului din Spania… Cântam împreună cântecul *Granada*: „Eu casa lăsat-am, la lupt-am pornit, / Pământul Granadei să-l ia cei ce-au trudit…“ Deasupra biroului meu era fotografia lui Dolores Ibárruri[34]. Da… Visam la Granada… apoi la Cuba… După câteva zeci de ani alţi tineri au visat exact la fel la Afganistan. Eram uşor de păcălit. Şi totuşi… Totuşi! Asta nu voi uita! Nu voi uita cum au ieşit la desţelenit toţi elevii din clasa a zecea ai şcolii noastre. Mergeau încolonaţi, cu rucsacuri şi steaguri fluturând. Unii duceau chitare în spinare. „Uite, asta înseamnă să fii erou!“ mă gândeam eu. Mulţi dintre ei s-au întors bolnavi: nu ajunseseră la desţelenit, ci construiseră undeva în taiga o cale ferată, căraseră şine cufundaţi până la brâu în apa îngheţată. Nu exista destul echipament… Mâncaseră cartofi putrezi, se îmbolnăviseră toţi de scorbut. Dar copiii ăştia au existat! Eu eram fetiţa care-i petrecea entuziasmată cu privirea. Eu! Amintirile mele… Nu le-aş da nimănui – nici comuniştilor, nici democraţilor, nici brokerilor. Sunt ale mele! Numai ale mele! Pot să mă lipsesc de orice: n-am nevoie de mulţi bani, mâncare scumpă sau haine la modă… maşină şic… Cu Jiguli a noastră am cutreierat întreaga Uniune: am văzut Karelia… Lacul Sevan… şi Pamirul. Toate astea erau patria mea. Patria mea – URSS. Pot trăi fără multe. Numai fără trecut nu pot. *(Tace îndelung. Atât de îndelung, încât intervin.)*

Nu vă temeţi… Mi-e bine… acum mi-e bine… Deocamdată stau acasă... Mângâi pisica, tricotez pâslari. O activitate atât de simplă ca tricotatul m-ajută mai mult decât orice… Ce mă reţine? N-am ajuns la sfârşit… nu… Ca medic, mi-am imaginat totul… în cele mai mici amănunte… Moartea e urâtă, nu e niciodată frumoasă. Am văzut oameni spânzuraţi… În ultimele minute au orgasm, sau se umplu de urină, de excremente. Din cauza gazelor, omul e albastru… violet… Numai gândul ăsta e cumplit pentru o femeie. Nu-mi fac nici un fel de iluzii cum că moartea ar putea fi frumoasă. Dar… Ceva te trage, te copleşeşte, te smuceşte. Faci un salt disperat… Ai respiraţie, ritm… şi eşti smucit… Aici

e deja greu să te împotriveşti. Să apeşi butonul de siguranţă! Stop! Eu, cumva, m-am împotrivit. Am aruncat funia. Am alergat în stradă. M-am lăsat udată de ploaie, ce bucurie ca după toate astea să te laşi udat de ploaie! Ce plăcut! *(Tace.)* Multă vreme n-am vorbit… Opt luni am stat în depresie. Am uitat să merg. În cele din urmă, mi-am revenit. Am reînvăţat să merg. Exist… sunt din nou pe pământ ferm… Dar mi-a fost rău… Mă rostogoleau ca pe o minge… Ce tot spun? Ajunge! Gata, ajunge… *(Stă şi plânge.)* Ajunge…

Anul 1990… În apartamentul nostru de trei camere din Minsk locuiau cincisprezece oameni, şi pe lângă ei un sugar. Primele au venit de la Baku rudele soţului – sora cu familia şi verii lui. N-au venit în vizită, au adus cu ei cuvântul „război“. Au intrat în casă ţipând, cu ochii stinşi… Era toamnă sau iarnă… era deja frig. Da, toamna au venit, fiindcă iarna deja eram mai mulţi. Iarna au venit cei din Tadjikistan… Din oraşul Duşanbe au venit sora mea cu familia ei şi părinţii soţului. Chiar aşa a fost… Aşa… Dormeam peste tot, vara dormeau unii chiar şi pe balcon. Şi… nu vorbeau, ci ţipau… Ei fugeau, şi războiul îi prindea din urmă. Le sfârâiseră călcâiele. Iar ei… ei toţi, ca şi mine, erau sovietici… sovietici sută la sută! Se mândreau cu asta. Şi, deodată, n-a mai rămas nimic. Absolut nimic! S-au trezit dimineaţa, s-au uitat pe fereastră şi erau deja sub alt drapel. În altă ţară. De-acum erau străini.

Ascultam. Ascultam. Ei vorbeau…

„…ce vremuri au fost! A venit Gorbaciov… şi deodată, sub ferestre a început să se tragă. Doamne! În capitală… În Duşanbe… Toţi stăteau la televizor şi se temeau să nu piardă ultimele ştiri. La noi la fabrică era un colectiv de femei, majoritatea rusoaice. Le întreb: «Fetelor, ce-o să fie?» «O să înceapă războiul, deja îi taie pe ruşi.» După câteva zile un magazin a fost vandalizat în plină zi… apoi altul…“

„…în primele luni am plâns, apoi m-am oprit. Lacrimile se termină repede. Cel mai mult mă temeam de bărbaţi, şi cunoscuţi, şi necunoscuţi. Te trăgeau într-o casă, într-o maşină… «Frumoaso! Fetiţo, hai să ne futem…» Pe o fată din vecini au siluit-o nişte colegi de clasă. Băieţi tadjici, pe care-i cunoşteam. Mama ei s-a dus la familia unuia dintre ei. «De ce-ai venit aici?» au ţipat la ea. «Cară-te în Rusia ta. În curând, n-o să mai rămână picior de rus aici. O să fugiţi numai cu chiloţii de pe voi.»“

„…de ce ne-am dus acolo? Am fost trimişi de Comsomol. Am construit hidrocentrala de la Nurek, fabrica de aluminiu… Am învăţat limba tadjică: *ceaihana*, *piala*, *arâk*, *arcea*, *cinara*… Ne numeau *şuravi*.

Fraţi ruşi.“

„…visez munţi rozalii, cu migdali înfloriţi. Şi mă trezesc scăldată în lacrimi…“

„…la Baku… Locuiam într-un bloc de nouă etaje. Într-o dimineaţă au scos familiile armene în curte… Toţi s-au adunat în jurul lor, şi cu toţii, unul câte unul, i-au lovit cu ce-aveau la-ndemână. Un băieţel de vreo cinci ani dădea şi el cu lopăţica lui. O azeră bătrână l-a mângâiat pe cap…“

„…prietenii noştri erau şi ei azeri, dar ne-au ascuns la ei în pivniţă. Ne-au acoperit cu boarfe, cu cutii. Noaptea ne aduceau de mâncare…“

„…dimineaţa, când mă grăbeam spre serviciu, vedeam pe stradă cadavre. Zăceau întinse pe jos sau stăteau rezemate de perete, parcă erau vii. Unele erau acoperite cu vreun *dastarhan* (faţă de masă, pe ruseşte), altele nu. Nu apucaseră. Majoritatea erau dezbrăcate… şi bărbaţi… şi femei… Cei care şedeau rezemaţi nu fuseseră dezbrăcaţi, nu-i putuseră dezdoi…“

„…înainte credeam că tadjicii sunt ca nişte copii, că nu pot face rău nimănui. În jumătate de an, poate chiar mai puţin, Duşanbe devenise de nerecunoscut, şi oamenii erau de nerecunoscut. S-au umplut morgile. Dimineaţa, până să fie şters de paşi, asfaltul era plin de urme de sânge… ca de jeleu…“

„…zile întregi au trecut pe lângă casa noastră cu pancarte: «Moarte armenilor!» Bărbaţi şi femei. Tineri şi bătrâni. O mulţime furioasă, nici măcar un singur chip omenesc. Ziarele erau pline de anunţuri: «Schimb apartament de trei camere în Baku pe orice apartament în orice oraş din Rusia…» Noi ne-am vândut apartamentul pe trei sute de dolari. Cât un frigider. Şi dacă nu l-am fi vândut pe banii ăştia, ne-ar fi putut omorî…“

„…noi din banii pe apartament ne-am cumpărat: eu – o canadiană cu puf, iar soţul nişte ghete călduroase. Mobila, vasele… covoarele… toate le-am lăsat…“

„…trăiam fără lumină, fără gaze… fără apă… La piaţă erau nişte preţuri inimaginabile. Lângă blocul nostru se deschisese un chioşc. Acolo se vindeau flori şi coroane funerare. Doar flori şi coroane…“

„…noaptea, pe peretele blocului învecinat cineva a scris cu roşu: «Teme-te, rus nenorocit! Tanchiştii tăi n-o să te mai ajute.» Ruşii erau daţi afară din funcţiile de conducere… erau împuşcaţi pe după colţuri… Oraşul a ajuns curând murdar, ca un *kişlac*[35]. Un oraş străin. Nu mai era unul sovietic…“

„…te omorau din nimic… Că nu te-ai născut acolo, că nu vorbeşti

limba care trebuie… că nu i-ai plăcut unuia cu mitralieră…… Dar până atunci cum am trăit? De sărbători, primul toast era «pentru prietenie» – *es kes sirum em* («te iubesc», în armeană), *Man sani seviram* («te iubesc», în azeră). Trăiam laolaltă…“

„…oameni simpli… Cunoscuţii noştri tadjici îşi încuiau copiii cu cheia, nu-i lăsau să iasă din casă, ca să nu fie învăţaţi… să nu fie puşi să ucidă.“

„…Plecam… eram gata să ne urcăm deja în tren, deja ieşea abur de sub roţi. Ultimele minute. Cineva a tras o rafală de mitralieră în roţi. Soldaţii au făcut un culoar, ne-au acoperit. Dacă n-ar fi fost soldaţii, n-am fi ajuns vii în vagoane. Şi, dacă acum văd scene de război la televizor, simt deodată… mirosul acela… mirosul de carne de om arsă… Un miros greţos… dulceag…“

Jumătate de an mai târziu, soţul meu a făcut primul infarct… după altă jumătate de an, pe-al doilea… Sora lui a făcut un atac cerebral. De la toate astea… Eu am înnebunit… Ştiţi că firele de păr înnebunesc? Se fac dure, ca lemnul. Firele de păr înnebunesc primele… Dar cine rezistă? Micuţa Karina… Ziua e un copil normal, dar, cum se întunecă afară, începe să tremure. Ţipă: „Mama, nu pleca! O să adorm, iar pe tine şi pe tata o să vă omoare!“ Mă grăbeam dimineaţa spre serviciu şi mă rugam să mă calce o maşină. N-am fost niciodată la biserică, dar acum stăteam ore-n şir în genunchi: „Preasfântă Născătoare de Dumnezeu! Mă auzi?“ Nu mai dormeam, nu puteam mânca. Nu sunt politician, nu mă pricep la politică. Mi-e pur şi simplu frică. Ce vreţi să mă mai întrebaţi? V-am povestit tot… Tot!!

Note

29. În regiunea Irkutsk au fost exilaţi, în 1825, mulţi dintre participanţii la mişcarea decembristă, o mişcare a tinerilor nobili ruşi împotriva ţarului.

30. Formulă prin care Stalin îi descria pe scriitori.

31. Aluzie la un film-concert dedicat compozitorului Andrei Petrov (1930–2006).

32. Organizaţia politică, administrativă şi militară a cazacilor zaporojeni, o forţă în stepele din nordul Mării Negre în secolele XVI–XVIII.

33. Copil devenit erou al propagandei sovietice pentru că, la numai 13 ani, şi-a denunţat tatăl întrucât ar fi „falsificat documente, vânzându-le duşmanilor poporului sovietic“.

34. Isidora Dolores Ibárruri Gómez (1895–1989), lider republican spaniol,

eroină a Războiului Civil din Spania şi personalitate marcantă a Partidului Comunist Spaniol.

35. Aşezare rurală (pentru iernat) a popoarelor turcice seminomade din Asia Centrală şi Azerbaidjan.

Despre un mareşal roşu şi trei zile de revoluţie uitată

Serghei Feodorovici Ahromeev (1923–1991), mareşal al Uniunii Sovietice, erou al Uniunii Sovietice (1982). Şef al Statului-Major al Forţelor Armate ale URSS (1984–1988). Laureat al Premiului Lenin (1980). Din 1990, consilier pe probleme militare al preşedintelui URSS.

Interviuri în Piaţa Roşie (decembrie 1991)

„Eram studentă…

Totul s-a petrecut foarte repede… După trei zile revoluţia s-a terminat… La ştiri, la televizor, se anunţa: membrii CSSU au fost arestaţi… ministrul afacerilor interne Pugo s-a împuşcat, mareşalul Ahromeev s-a spânzurat… În familia mea s-a discutat mult despre asta. Îmi amintesc că tata spunea: «Ăştia-s criminali de război. Ar trebui să aibă soarta generalilor nemţi Speer şi Hess.» Toţi aşteptam un Nürnberg…

Eram tineri… Revoluţie! Când oamenii au ieşit în stradă, sfidând tancurile, am început să fiu mândră de ţara mea. Până atunci avuseseră loc deja evenimente la Vilnius, Riga, Tbilisi. La Vilnius, lituanienii şi-au apărat televiziunea, am văzut toate astea la ştiri, iar noi – ce, suntem de mămăligă? În stradă au ieşit oameni care înainte nu se duceau nicăieri: stăteau şi se indignau în bucătăriile lor. Dar atunci au ieşit…Eu şi prietena mea ne-am luat la noi umbrele, şi pentru ploaie, şi ca arme de luptă. *(Râde.)* Eram mândră de Elţîn – când s-a urcat pe tanc, am înţeles: ăsta-i preşedintele meu! Al meu! Adevărat! Erau mulţi tineri acolo. Studenţi. Toţi crescuserăm cu *Ogoniok*-ul lui Korotici, cu …«şaizeciştii». Era o atmosferă de război... În megafon, un glas de bărbat striga, implora: «Fetelor, plecaţi. O să se tragă şi o să fie multe cadavre.» Lângă mine, un tânăr îşi trimitea

acasă nevasta însărcinată şi ea plângea: «Tu de ce rămâi?» «Trebuie.»

Am uitat ceva foarte important… Cum a început ziua aceea… Dimineaţa m-am trezit pentru că mama plângea în hohote. Îl întreba pe tata: «Ce-i aia stare de urgenţă? Tu ce crezi că au făcut cu Gorbaciov?» Iar bunica alerga de la televizor la radioul din bucătărie: «Nu e nimeni arestat? Împuşcat?» Bunica s-a născut în ’22, toată viaţa ei a văzut numai împuşcături sau execuţii. Arestări. Aşa i-a trecut viaţa… Când ea nu mai era, mama a dezvăluit un secret de familie. A dat la o parte o perdea... a ridicat vălul… În ’56 tatăl ei s-a întors din lagăr – era un sac de oase. Din Kazahstan. A venit însoţit de cineva, atât era de bolnav. Şi ele n-au spus nimănui că e tatăl… soţul… Le-a fost frică… Spuneau că nu-i cineva apropiat, doar o rudă îndepărtată. A stat cu ele câteva luni, apoi l-au internat în spital. Acolo s-a spânzurat. Trebuie…Acum trebuie să trăiesc cumva cu asta, cu conştiinţa acestui fapt. Trebuie să înţeleg... *(Repetă.)* Să trăiesc cumva cu asta… Cel mai mult, bunica se temea de un nou Stalin şi de război, toată viaţa a stat pregătită, aşteptându-se la alte arestări şi la foamete. Creştea ceapă într-o lădiţă aşezată pe pervaz, punea varză la murat în borcane mari. Făcea provizii de zahăr şi ulei. Dulapurile noastre erau pline de tot felul de grăunţe. De arpacaş. Mă tot învăţa: «Tu să taci! Să taci!» Să taci la şcoală… la facultate… Aşa am crescut, printre astfel de oameni. N-aveam motive să iubim puterea sovietică. Toţi eram de partea lui Elţîn! Pe o prietenă de-a mea n-o lăsa mama ei să iasă din casă: «Numai peste cadavrul meu! Nu pricepi că totul o ia de la capăt?» Învăţam la Universitatea Prieteniei între Popoare „Patrice Lumumba“. Acolo învăţau studenţi din întreaga lume, mulţi dintre ei veneau convinşi că URSS e ţara balalaicilor şi a bombelor atomice. Eram stânjeniţi. Noi voiam să trăim într-o altfel de ţară…“

„Lucram ca strungar la fabrică…

Mă aflam în regiunea Voronej când am aflat de puci… Eram în vizită la o mătuşă. Toate peroraţiile astea despre măreţia Rusiei sunt un morman de rahat. Patrioţi de carton! Stau toată ziua cu nasu-n televizor. Ar trebui să se ducă la cincizeci de kilometri de Moscova… Să vadă o gospodărie, să vadă cum trăiesc oamenii! Cum se fac praf de sărbători… La ţară aproape că nu mai sunt ţărani. Au crăpat toţi. Au conştiinţă cam cât nişte cornute, beau până mor. Până cad pe jos. Beau orice arde pe gât: de la loţiune de faţă până la benzină. Beau, apoi se încaieră. Fiecare familie are sau a avut pe cineva în închisoare. Miliţia nu face faţă. Numai femeile nu se lasă, ele

îşi sapă grădinile. Dacă au rămas vreo doi-trei bărbaţi care nu-s beţivi, aceia au plecat să-şi câştige traiul la Moscova. Iar singurului fermier din satul în care merg eu i-au dat foc la casă de trei ori, să plece naibii de-acolo! Ducă-se! Nu-l puteau suferi, era ceva fizic, din rărunchi…

Tancuri în Moscova… baricade… La ţară, nimeni nu era prea tulburat de asta. Nu-şi bătea capul. Pe toţi îi preocupa mai mult gândacul de Colorado şi fluturele de varză. E dârz gândacul ăsta de Colorado… Iar flăcăilor nu le stă mintea decât la parale şi la fete. Unde să mai golească o sticlă seara. Dar majoritatea oamenilor erau pentru CSSU. Mie aşa mi s-a părut… Nu erau toţi comunişti, dar toţi erau pentru o ţară măreaţă. Se temeau de schimbări, căci după orice schimbare omul simplu pica de fraier. Îmi aduc aminte cum spunea bunicul: «Înainte ne-au tras-o pe la spate şi pe urmă ne-au vârât-o tot mai adânc.» Şi înainte, şi după război au trăit fără buletine. Ţăranii nu primeau buletine, nu aveau voie în oraşe. Erau nişte sclavi. Prizonieri. S-au întors din război încărcaţi de decoraţii. Au cucerit jumătate din Europa! Dar trăiau fără buletine.

La Moscova am aflat că toţi prietenii mei au fost pe baricade. S-au băgat la iureş! *(Râde.)* Şi eu aş fi putut primi o medalie…“

„Eu sunt inginer…

Cine-i mareşalul ăsta, Ahromeev? Un fanatic al ideii de om sovietic. Am trăit printre sovietici, nu mai vreau sovietici. Şi ăsta era un fanatic, un om dedicat sincer ideii comuniste. Era duşmanul meu personal. Am simţit ură când i-am auzit discursul. Am înţeles că omul ăsta va lupta până la capăt. Sinuciderea lui? Evident că-i un act neobişnuit, impune respect. Moartea trebuie respectată. Dar mă întreb: dacă ar fi învins ei? Luaţi orice manual… Nici o răsturnare din istorie nu a avut loc fără teroare, totul s-a sfârşit inevitabil cu vărsare de sânge. Cu limbi smulse şi ochi scoşi. Ca în Evul Mediu. Nu e nevoie să fii istoric pentru asta…

Am auzit dimineaţa la televizor despre «incapacitatea lui Gorbaciov de a conduce ţara din cauza unei boli grave»… Am văzut tancurile sub ferestre… Mi-am sunat prietenii – toţi erau de partea lui Elţîn. Împotriva juntei. O să-l apărăm pe Elţîn! Am deschis frigiderul şi mi-am băgat o bucăţică de brânză în buzunar. Pe masă erau nişte covrigi – i-am înşfăcat. Şi armă? Trebuia să iau ceva cu mine… Pe masă era un cuţit de bucătărie… l-am apucat, apoi l-am pus la loc. *(Rămâne pe gânduri.)* Dar dacă… dar dacă ar fi învins ei?

Acum se dau la televizor imagini: maestrul Rostropovici a venit de la

Paris şi ţine automatul în mâini, nişte fete îi servesc pe soldaţi cu îngheţată… Un buchet de flori pe tanc… Imaginile mele sunt altele… Bunicuţe moscovite le împart soldaţilor sendvişuri şi-i iau la ele acasă să-şi facă nevoile. A fost adusă o întreagă divizie de tancuri în capitală – fără să li se asigure nici mâncare, nici toalete. Flăcăii îşi iţeau din tancuri gâturile subţirele şi priveau nedumeriţi. Nu înţelegeau nimic. În a treia zi deja stăteau pe tancuri – înrăiţi, flămânzi. Nedormiţi. Femeile îi înconjurau: «Copii, voi o să ne împuşcaţi?» Soldaţii tăceau, dar un ofiţer a lătrat: «Dacă ni se dă ordin, o să vă împuşcăm.» Soldaţii parcă au fost luaţi de vânt, s-au ascuns în blindate. Uite-aşa! Imaginile mele nu coincid cu ale dumneavoastră… Stăteam înlănţuiţi, aşteptam atacul. Se zvonea: curând vor da cu gaze lacrimogene, sunt lunetişti pe acoperişuri… S-a apropiat de noi o femeie, avea decoraţii prinse pe fustă:

— Pe cine apăraţi? Pe capitalişti?

— Da, şi ce-i cu asta, băbuţo? Stăm aici pentru libertate.

— Eu am luptat pentru puterea sovietică, pentru muncitori şi ţărani. Nu pentru chioşcuri şi cooperative. Dacă mi s-ar da acum un automat…

Totul atârna de un fir de păr. Mirosea a sânge. Nu-mi amintesc să fi fost sărbătoare…“

„Eu sunt patriot…

Lăsaţi-mă să mă exprim. – *Se apropie un bărbat îmbrăcat într-un cojoc descheiat, cu o cruce masivă pe piept.* – Trăim perioada cea mai ruşinoasă a istoriei noastre. Suntem o generaţie de laşi, de trădători. Asta e sentinţa pe care ne-o vor da copiii noştri. «Părinţii noştri au vândut o ţară măreaţă pe jeanşi, Marlboro şi gumă de mestecat», vor spune. N-am putut să apărăm URSS – patria noastră. O crimă cumplită. Am vândut tot!! Niciodată n-o să mă obişnuiesc cu tricolorul rusesc, o să am mereu în faţa ochilor drapelul roşu. Drapelul unei ţări măreţe! Al unei victorii măreţe! Ce s-o fi întâmplat cu noi, oamenii sovietici, ca să ne repezim cu ochii închişi în acest nenorocit de rai capitalist? Ne-au cumpărat cu staniol colorat, cu rafturi de mezeluri, cu obiecte lucitoare. Ne-au orbit, ne-au spălat pe creier. Am dat totul pe maşini şi ţoale. Şi să nu-mi veniţi cu poveşti… Cum că de fapt CIA a distrus Uniunea Sovietică, sau maşinaţiunile lui Brzeziński[36]… Şi de ce KGB-ul n-a distrus America? Nu bolşevicii obtuzi au fost cei care au băgat ţara în rahat, nu ticăloşii de intelectuali au distrus-o ca să plece peste graniţă şi să citească *Arhipelagul Gulag*… Şi nu căutaţi comploturi iudeo-masonice. Noi singuri am distrus totul. Cu mâinile noastre. Am visat

să se deschidă şi la noi McDonald’s-uri cu hamburgeri fierbinţi şi să ne putem cumpăra toţi Mercedesuri sau videoplayere din plastic. Şi să se vândă filme porno la chioşcuri…

Rusia are nevoie de o mână puternică, o mână de fier. De un gardian cu baston. Adică trăiască marele Stalin! Ura! Ura! Ahromeev putea să devină Pinochet al nostru. Ceea ce a fost generalul Jaruzelski pentru polonezi… E o mare pierdere…“

„Eu sunt comunist…

Am fost pentru CSSU sau, mai precis, pentru URSS. Am fost un susţinător pătimaş al CSSU, pentru că îmi plăcea să trăiesc într-un imperiu. «Largă-i ţara mea cu multe şesuri…» În ’89 am fost trimis în delegaţie la Vilnius. Înainte de plecare m-a chemat la el inginerul-şef de la fabrică (el fusese deja acolo) şi m-a avertizat: «Să nu vorbeşti ruseşte cu ei. Nu poţi să cumperi nici o cutie de chibrituri la magazin dacă o ceri în ruseşte. Mai ştii ucraineană? Vorbeşte în ucraineană.» Nu l-am crezut – ce erau prostiile astea? Dar el a continuat: «Ai grijă la cantină – pot să te otrăvească sau să-ţi pună sticlă pisată în mâncare. Acolo eşti ocupant, înţelegi?» Şi eu, care aveam în cap numai prietenia dintre popoare şi aşa mai departe. Frăţia sovietică. N-am crezut până n-am ajuns în gara din Vilnius. Am coborât pe peron… Din primele clipe mi-au dat de înţeles, auzind limba rusă, că venisem într-o ţară străină. Eram ocupant. Din Rusia cea murdară şi înapoiată. Un Ivan rus. Un barbar.

Şi, deodată, *Dansul lebedelor mici*[37], întruna… Pe scurt, despre CSSU am auzit dimineaţa, într-un magazin. Am dat fuga acasă şi am deschis televizorul: l-au omorât pe Elţîn sau nu? În mâinile cui e Televiziunea? Cine comandă armata? M-a sunat un cunoscut: «Of, nenorociţii, iar o să strângă şurubul! O să devenim toţi şuruburi şi cuie.» Mi s-a făcut rău: «Eu unul sunt pentru, cu ambele mâini. Sunt pentru URSS!» Într-o clipă s-a sucit cu o sută optzeci de grade: «S-a terminat cu Mihail Pătatul! Ar trebui trimis la păscut în Siberia!» Înţelegeţi? Trebuia să vorbim cu oamenii. Să-i influenţăm. Să-i câştigăm de partea noastră. În primul rând, să luăm Ostankino şi să repetăm douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru: «Vom salva ţara! Patria sovietică e în pericol! Trebuie să ne debarasăm de toţi Sobceakii, Afanasievicii şi ceilalţi trădători». Şi poporul era pentru!

În sinuciderea lui Ahromeev nu cred. Nu putea un ofiţer care a trecut prin război să se spânzure cu o sfoară… cu panglica de la o cutie de tort… ca un *zek*[38]. În celule se spânzură unii aşa, aşezându-se şi îndoind

picioarele. Singuri. Aşa ceva nu există-n tradiţia militarilor. Ofiţerii dispreţuiesc ştreangul. Asta nu-i sinucidere, ci crimă. L-au ucis cei care au ucis şi Uniunea Sovietică. Se temeau de el – Ahromeev avea o mare autoritate asupra armatei, putea organiza o rezistenţă. Poporul încă nu era dezorientat, dezbinat, ca acum. Încă trăiau toţi la fel şi citeau toţi aceleaşi ziare. Nu ca acuma: unii îndopaţi, alţii-nfometaţi.

Şi asta… asta am văzut-o cu ochii mei… Nişte tineri au sprijinit o scară de clădirea CC al PCUS din Piaţa Veche, deja nu mai era păzită de nimeni. Scări mari, de pompieri. Au urcat… Cu ciocane şi dălţi, au început să desprindă literele aurii CC – PCUS. Iar alţii, de jos, le spărgeau şi îşi luau ca amintire bucăţi din ele. Au spart baricadele. Sârma ghimpată a ajuns şi ea suvenir.

Aşa îmi amintesc eu căderea comunismului…“

Din dosarele anchetei

„La 24 august 1991, ora 21:50, în biroul nr. 19a din Corpul 1 al Kremlinului din Moscova, ofiţerul de serviciu Koroteev a descoperit cadavrul mareşalului Uniunii Sovietice Ahromeev Serghei Feodorovici (născut în 1923), consilier al preşedintelui URSS.

Cadavrul a fost găsit în poziţie şezând sub pervazul ferestrei biroului. Era sprijinit de grilajul de lemn care acoperă caloriferul. Cadavrul purta uniforma de mareşal al Uniunii Sovietice. Îmbrăcămintea nu era deloc deranjată. De jur împrejurul gâtului era un ştreang făcut din şnur din material sintetic, pus în două. Capătul de sus al ştreangului era prins de mânerul ferestrei cu bandă adezivă de tip scotch. Nu s-au găsit pe corp alte vătămări în afară de cele provocate prin spânzurare…“

„La cercetarea conţinutului biroului celui de mai sus, au fost găsite cinci bilete puse la vedere. Toate erau scrise de mână. Biletele erau puse într-un teanc ordonat. Lista este făcută în ordinea în care se aflau…

În primul bilet, pe care Ahromeev îl scrie pentru familia sa, el anunţă că a hotărât să se sinucidă: «Pentru mine a fost întotdeauna importantă datoria de militar şi de cetăţean. Voi aţi fost pe locul al doilea. Astăzi pun pentru prima dată pe primul loc datoria faţă de voi. Vă rog să trăiţi bărbăteşte aceste zile. Sprijiniţi-vă unii pe alţii. Nu daţi ocazia duşmanilor să se bucure…»

Al doilea bilet îi era adresat mareşalului Uniunii Sovietice S. Sokolov.

Acesta conţine rugămintea adresată lui Sokolov şi generalului de armată Lobov de a ajuta familia cu înmormântarea şi de a nu o lăsa singură în aceste zile grele.

Cel de-al treilea bilet conţine rugămintea de a i se achita datoria pe care o avea la cantină şi are ataşată o bancnotă de 50 de ruble.

Al patrulea bilet nu are destinatar: «Nu pot să mai trăiesc când îmi piere patria şi este distrus tot ce am considerat a fi sensul vieţii mele. Vârsta şi trecutul meu îmi dau dreptul să mă retrag din viaţă. Am luptat până la sfârşit.»

Ultimul bilet era pus separat: «Nu mă pricep la confecţionarea armelor pentru sinucidere. Prima încercare (la 9:40) nu a reuşit – s-a rupt şnurul. Îmi adun forţele pentru a o lua de la capăt.»

Expertiza grafologică a stabilit că toate biletele erau scrise de mâna lui Ahromeev…“

„…Fiica cea mică, Natalia, cu familia căreia Ahromeev şi-a petrecut ultima noapte, a relatat: «Chiar înainte de august, nu o dată l-am întrebat pe tata dacă la noi e posibilă o lovitură de stat. Mulţi erau nemulţumiţi de felul în care se desfăşura perestroika gorbacioviană – de gargara, de slăbiciunea ei, de concesiile unilaterale în convorbirile sovieto-americane despre dezarmare, de slăbirea situaţiei economice a ţării. Dar tatei nu-i plăceau astfel de discuţii, el era încrezător: N-o să fie nici o lovitură de stat, spunea el. Dacă armata ar vrea să dea o lovitură de stat, n-ar avea nevoie decât de două ore. Dar în Rusia nu faci nimic cu forţa. Cea mai mare problemă nu e să înlături un conducător incomod, ci ce să faci mai departe.»

Pe 23 august Ahromeev s-a întors devreme de la serviciu. A cinat împreună cu familia. Au cumpărat un pepene mare şi au stat la masă îndelung. Tatăl, după spusele fiicei, vorbea deschis. A recunoscut că se aştepta să fie arestat. Nimeni din Kremlin nu venea să vorbească cu el. «Înţeleg», spunea el, «o să vă fie greu, acum se va arunca cu noroi în familia noastră. Dar n-aveam cum să fac altfel.» Fiica lui l-a întrebat: «Nu-ţi pare rău că ai venit la Moscova?» Ahromeev i-a răspuns: «Dacă n-aş fi făcut asta, m-aş fi blestemat toată viaţa.»

Înainte de culcare, Ahromeev i-a promis nepoatei lui că a doua zi o s-o ducă în parc, să se dea în leagăn. Îşi făcea griji să aibă cine s-o întâmpine pe soţia lui, care dimineaţa trebuia să vină de la Soci. A rugat să fie anunţat imediat ce aterizează. Comandase pentru ea o maşină de la Kremlin…

Fiica lui l-a sunat la 9:35. Avea o voce normală… Cunoscând firea

tatălui ei, fiica nu crede că s-a sinucis…“

Din ultimele însemnări

„…Am jurat credinţă Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice… şi toată viaţa am slujit-o. Aşadar, ce trebuie să fac acum? Pe cine trebuie să slujesc? Cât voi trăi, cât voi respira, voi lupta pentru Uniunea Sovietică…“

Emisiunea TV Vzgliad, *1990.*

„Acum totul e zugrăvit în negru… Se neagă tot ce s-a întâmplat în ţară după Revoluţia din Octombrie… Da, pe vremea aceea era Stalin, era stalinism. Da, au fost represiuni, violenţe asupra oamenilor, nu contest asta. Toate acestea au existat. Dar cu atât mai mult trebuie să le studiem şi să le evaluăm obiectiv şi corect. Pe mine, de pildă, nu e nevoie să mă convingă cineva, eu m-am născut atunci, în anii aceia. Am văzut cu ochii mei cum munceau oamenii, cu câtă credinţă… Problema nu e să minimalizezi sau să ascunzi ceva. Nu e nimic de ascuns, de acoperit. Cu tot ce s-a întâmplat în ţară, lucruri ştiute de toată lumea, cine se mai poate juca de-a v-aţi ascunselea? Dar războiul cu fasciştii l-am câştigat, nu l-am pierdut. Victoria e a noastră.

Îmi amintesc anii ’30… Atunci au crescut oameni asemenea mie. Zeci de milioane. Şi noi am construit socialismul conştient. Eram gata de orice sacrificii. Nu sunt de acord că în anii dinainte de război a existat doar stalinismul, cum scrie generalul Volkogonov. El e anticomunist. Dar astăzi la noi cuvântul «anticomunist» nu mai este o insultă. Eu sunt comunist, el e anticomunist. Eu sunt anticapitalist, el – nu ştiu ce e: apărător al capitalismului, sau nu? Aceasta nu e mai mult decât constatarea unor fapte. Şi o dezbatere de idei. Eu nu sunt numai criticat, ci chiar înjurat deschis pentru că-l numesc «traseist»… Până nu demult, Volkogonov apăra regimul sovietic, idealurile comuniste, alături de mine. Şi deodată, se schimbă radical. Să spună de ce şi-a trădat veşmântul militar…

Mulţi şi-au pierdut credinţa astăzi. Printre cei dintâi l-aş numi pe Boris Nikolaevici Elţîn. Că doar preşedintele Rusiei a fost secretar al CC al PCUS, membru în Biroul Politic. Iar acum spune deschis că nu crede în socialism şi comunism, consideră o greşeală tot ce-au făcut comuniştii. A devenit un anticomunist militant. Sunt şi alţii. Şi, între noi fie vorba, nu-s puţini. Dar, dacă mă întrebaţi pe mine… Eu din principiu nu sunt de acord… Văd o ameninţare pentru existenţa ţării noastre, o ameninţare reală.

Este la fel de mare ca în anul 1941…“

N. Zenkovici, Secolul XX.
Marii generali în anii tulburărilor,
Olma-Press, 2005

„În anii ’70, URSS producea de 20 de ori mai multe tancuri decât SUA.

Întrebarea lui G. Şahnazarov, aghiotant al secretarului general Mihail Gorbaciov (anii ’80): «De ce e nevoie să producem atâta armament?»

Răspunsul şefului de Stat-Major S. Ahromeev: «Pentru că am creat, cu preţul unor sacrificii enorme, uzine de primă clasă, la fel de bune ca ale americanilor. O să le ordonaţi acum să întrerupă munca şi să producă străchini?»“

Egor Gaidar,
Prăbuşirea unui imperiu,
Rossiiskaia Politiceskaia Enţiklopedia, 2007

„În a noua zi de lucrări a Primului Congres al Deputaţilor Poporului, în sală au apărut nişte pliante care susţineau că Saharov afirmase, într-un interviu dat unei reviste canadiene: «În timpul războiului din Afganistan, elicopterele sovietice au tras în propriii soldaţi care fuseseră încercuiţi, ca aceştia să nu cadă prizonieri.»

La tribună urcă primul-secretar al comitetului orăşenesc al Comsomolului din Cerkassî, S. Cervonopiski, veteran al războiului din Afganistan; nu mai are picioare, este ajutat să ajungă la pupitru. Începe să citească o declaraţie a veteranilor din Afganistan: «Domnul Saharov afirmă că există dovezi cum că elicopterele sovietice ar fi tras în soldaţii sovietici… Ne îngrijorează serios campania fără precedent de denigrare a armatei sovietice în mijloacele de informare în masă. Suntem tulburaţi până în adâncul sufletului de această ieşire iresponsabilă şi provocatoare a unui savant renumit. Acest atac rău intenţionat împotriva armatei noastre, înjosirea onoarei şi a meritelor acesteia constituie o nouă încercare de a sparge unitatea sacră dintre armată, popor şi partid… *(Ovaţii.)* În sală sunt mai mult de 80% comunişti. Dar nici măcar o dată, nici măcar în discursul tovarăşului Gorbaciov, nu a fost pronunţat cuvântul comunism. Eu voi numi însă astăzi trei cuvinte pentru care, cred eu, trebuie să lupte întreaga lume: Stat, Patrie, Comunism…»

(Aplauze. Toţi deputaţii se ridică în picioare – în afară de democraţi şi

de mitropolitul Alexei.)

O profesoară din Uzbekistan:

«Tovarăşe academician! Cu o singură faptă aţi anulat întreaga dumneavoastră activitate. Aţi adus o ofensă întregii armate, tuturor celor căzuţi. Şi eu îmi exprim întregul dispreţ faţă de dumneavoastră…»

Mareşalul Ahromeev:

«Ceea ce a spus academicianul Saharov este o minciună. Nu s-a întâmplat nimic de felul acesta în Afganistan. Afirm asta cu deplină răspundere. În primul rând, am luptat în Afganistan doi ani şi jumătate, în al doilea rând, ca prim-adjunct al şefului Marelui Stat-Major, apoi ca şef al Marelui Stat-Major, m-am ocupat în fiecare zi de Afganistan, cunosc fiecare directivă, fiecare zi de activitate militară. Nu s-a întâmplat aşa ceva!»“

V. Kolesov, Perestroika,
o cronică. 1985–1991, *Lib.ru,*
Sovremennaia literatura

„— Tovarăşe mareşal, ce sentimente vă încearcă având în vedere că aţi primit titlul de Erou al Uniunii Sovietice în Afganistan? Academicianul Saharov a avansat o cifră: pierderile poporului afgan se ridică la un milion de oameni…

— Credeţi că sunt fericit că am primit Steaua de Erou? Am îndeplinit ordinele, dar acolo nu e decât sânge… mizerie… Nu o dată am spus că şefii militari au fost împotriva acestui război, înţelegând că el va presupune acţiuni militare în condiţii grele, necunoscute. Că împotriva URSS se va ridica întregul Islam oriental. Că ne vom pierde imaginea în Europa. Ni s-a răspuns răspicat: «De când au început generalii ţării noastre să se amestece în politică?» Am pierdut lupta pe care am dus-o pentru poporul afgan… Dar asta nu e vina armatei noastre…“

Interviu pentru un jurnal TV, 1990

„…depun mărturie cu privire la gradul participării mele la acţiunile criminale ale aşa-numitului «Comitet de Stat pentru Stare de Urgenţă…»

Pe 6 august a.c., conform dispoziţiilor dumneavoastră, am plecat în concediu la sanatoriul militar din Soci, unde m-am aflat până pe 19 august. Înainte de plecarea la sanatoriu şi la sanatoriu, până în dimineaţa zilei de 19 august, nu am ştiut nimic despre pregătirea complotului. Nimeni nu mi-a făcut măcar vreo aluzie despre organizarea sau organizatorii lui, aşadar nu

am luat parte în nici un fel la pregătirea şi punerea lui în practică. În dimineaţa zilei de 19 august, auzind la televizor despre declaraţiile «Comitetului» sus-menţionat, am luat singur hotărârea de a mă întoarce la Moscova. La ora 20:00 m-am întâlnit cu Ianaev G.I. I-am spus că sunt de acord cu programul expus de «Comitet» în Mesajul către popor şi i-am propus să încep să lucrez cu el în calitate de consilier al preşedintelui URSS. Ianaev G.I. a acceptat, dar, pretinzându-se ocupat, a stabilit următoarea întâlnire pentru 20 august, orele 12:00. Mi-a spus că la «Comitet» nu era organizată informarea despre mersul lucrurilor şi că ar fi bine dacă m-aş ocupa de asta…

În dimineaţa zilei de 20 august m-am întâlnit cu Baklanov O.D., care primise aceeaşi însărcinare. Am hotărât să lucrăm împreună în această problemă… Am adunat o echipă de lucru compusă din reprezentanţi ai diferitelor departamente şi am organizat adunarea informaţiilor şi analizarea situaţiei. Practic, în acest scop echipa a pregătit două rapoarte, unul pe 20 august în jurul orei 21:00 şi altul în dimineaţa zilei de 21 august, care au fost discutate în şedinţele «Comitetului».

În afară de asta, pe 21 august am lucrat la pregătirea discursului lui Ianaev G.I. în Prezidiul Sovietului Suprem al URSS. În seara zilei de 20 august şi în dimineaţa zilei de 21 august am luat parte la şedinţele «Comitetului», mai exact la părţile care s-au desfăşurat în prezenţa invitaţilor. Acestea sunt activităţile la care am participat pe 20 şi 21 august a.c. În plus, pe 20 august, mai exact la ora 15:00, m-am întâlnit la Ministerul Apărării cu Iazov D.T., la cererea acestuia. Mi-a spus că situaţia se complică şi şi-a exprimat părerea că succesul este îndoielnic. După discuţie, m-a rugat să merg cu el la adjunctul ministrului apărării, generalul Acealov V.A., unde se lucra la planul de ocupare a clădirii Sovietului Suprem al RSFSR. Am ascultat vreme de trei minute raportul lui Acealov V.A. despre dispunerea trupelor şi momentele de acţiune. Nu am pus nici o întrebare nimănui…

De ce am venit la Moscova din proprie iniţiativă – nu mă chemase nimeni de la Soci – şi am început să lucrez în «Comitet»? Aceasta, în condiţiile în care eram sigur că această aventură se va sfârşi cu un eşec şi, ajuns la Moscova, m-am convins încă o dată de asta. Adevărul este că, începând din anul 1990, am fost convins, cum sunt şi astăzi, că ţara noastră se îndreaptă spre pieire. În curând, se va dezmembra. Căutam un mijloc de a avertiza răspicat asupra acestui lucru. Socoteam că participarea mea la activitatea «Comitetului» şi la dezbaterile ulterioare îmi va da posibilitatea

să vorbesc deschis despre asta. Probabil că sună neconvingător şi naiv, dar aşa stau lucrurile. Nu am avut nici o motivaţie egoistă în luarea acestei decizii…“

Scrisoare către preşedintele URSS
M.S. Gorbaciov, 22 august 1991

„…Mi-e drag Gorbaciov, dar mai dragă mi-e patria! Să rămână măcar o urmă în istorie că s-a protestat împotriva pieirii unui stat atât de măreţ. Iar istoria va judeca cine a avut dreptate şi cine a fost vinovat…“

Dintr-un carnet de însemnări, august, 1991

Din relatările lui N. (Ne-a rugat să nu-i dezvăluim numele de familie şi funcţia în cadrul aparatului de la Kremlin.)

A fost un martor excepţional. Din sfânta sfintelor – din Kremlin, principala citadelă a comunismului. Un martor al acelei vieţi care ne-a fost ascunsă. Era secretă, precum viaţa împăraţilor chinezi, zei pe pământ. A fost nevoie de îndelungi insistenţe.

Din conversaţiile noastre telefonice

…Ce are-a face istoria cu asta? Vreţi amănunte „fierbinţi“, ceva picant, savuros? Toţi aleargă după sânge, după carne. Moartea a ajuns o marfă. Se vinde la piaţă. Omul comun va fi entuziasmat… îi va creşte adrenalina… Nu în fiecare zi se prăbuşeşte un imperiu. Zace cu mutra în noroi! În sânge! Şi nu în fiecare zi un mareşal al imperiului îşi pune singur capăt zilelor… spânzurându-se de calorifer în Kremlin…

…de ce a pierit? Ţara lui a pierit şi el a pierit împreună cu ea, nu-şi mai găsea locul aici. Cred că îşi imagina deja ce va urma. Cum va fi demolat socialismul. Că zarva va sfârşi în sânge. În jaf. Că monumentele vor începe să fie dărâmate. Zeii sovietici vor ajunge la fiare vechi. La materie reciclabilă. Comuniştii vor începe să fie ameninţaţi cu un Nürnberg… Şi cine vor fi judecătorii? Nişte comunişti îi vor judeca pe alţi comunişti – cei care au ieşit din partid miercuri îi vor judeca pe cei care au ieşit joi. Cum vor schimba numele Leningradului… leagănul revoluţiei… Cum va fi la modă să înjuri PCUS şi toţi vor începe să-l înjure. Cum se va merge pe străzi cu pancarte pe care scrie „PCUS – kaput!“ „Guvernează, Boris!“ Mii de demonstranţi… Câte chipuri entuziaste! Ţara a pierit, şi ei

erau fericiţi. Să sfărâmăm! Să dărâmăm! Pentru noi asta a fost întotdeauna o sărbătoare… O frumoasă sărbătoare! Numai să se dea comanda: «Atacă!» Ar începe pogromuri… „Jidanii şi comisarii la zid!“ Poporul atâta aşteaptă. Ar fi bucuros. S-ar organiza vânători de bătrâni pensionari. Chiar eu am găsit pe stradă nişte pliante cu adresele unor înalţi funcţionari din CC – nume de familie, bloc, apartament –, iar portretele lor erau lipite peste tot, oriunde se putea. Ca să fie recunoscuţi la nevoie. Nomenclatura de partid a fugit din birouri cu pungi de plastic. Cu plase de sfoară. Mulţi se temeau să înnopteze acasă, se ascundeau la rude. Eram informaţi… Ştiam cum se petrecuseră lucrurile în România… I-au împuşcat pe Ceauşescu şi pe nevastă-sa, i-au luat cu japca pe CC-işti, elitele de partid şi i-au pus la zid. Dormeau prin şanţuri… *(O pauză lungă.)* Şi el… el era un comunist idealist, romantic. Credea în „cele mai înalte culmi ale comunismului“. În sens literal. Credea că comunismul s-a instalat pentru totdeauna. Azi ideea asta e ridicolă… idioată… *(Pauză.)* Nu accepta ce începea să se întâmple. Vedea cum începeau să se agite tinerii prădători… pionierii capitalismului… Nu se mai gândeau la Marx şi Lenin, ci la dolar…

…ce fel de puci e ăsta, când nu se trage? Armata a fugit în mod laş din Moscova. După arestarea membrilor CSSU, se aştepta ca în scurt timp să vină şi după el să-i pună cătuşele. Dintre toţi aghiotanţii şi consilierii preşedintelui, numai el îi susţinuse pe „pucişti“. Îi susţinuse deschis. Ceilalţi stătuseră în expectativă. Să vadă ce se va-ntâmpla. Aparatul birocratic este o maşinărie cu o mare capacitate de manevră… De supravieţuire. Principii? Birocraţii nu au convingeri, principii, toată această metafizică tulbure. Important e să stai într-un fotoliu, să faci ce făceai, să iei şpagă. Birocraţia e calul nostru de bătaie. Chiar şi Lenin spunea că birocraţia e mai înfricoşătoare decât Denikin. Un singur lucru e preţuit: loialitatea personală şi să nu uiţi cine ţi-e stăpân, a cui e mâna care te hrăneşte. *(Pauză.)* Nimeni nu ştie adevărul despre CSSU. Toţi mint. Aşa că… În orice caz, s-a încercat un joc mare, cu resorturi misterioase, căruia nu-i cunoaştem toţi participanţii. Rolul neclar al lui Gorbaciov… Ce le-a spus el jurnaliştilor când s-a întors de la Foros? „Oricum n-o să vă spun niciodată totul.“ Şi chiar n-o să spună! *(Pauză.)* Şi, poate, e şi ăsta unul dintre motivele pentru care a plecat. *(Pauză.)* Sutele de mii de demonstranţi… au avut un rol însemnat… Era greu să menţii o stare de spirit normală… Nu pentru el se temea… Nu se putea resemna cu faptul că în scurt timp totul avea să fie bătătorit, acoperit cu ciment: regimul sovietic, marea industrializare… marea victorie… Şi se va spune în cele din urmă că

nici *Avrora*[39] n-a tras, nici Palatul de Iarnă n-a fost atacat…

…sunt înjurate vremurile… epoca noastră ticăloasă. Găunoasă. Totul se reduce la ţoale şi la aparate video. Unde ne e ţara măreaţă? Orice s-ar întâmpla, astăzi n-o să mai învingem pe nimeni. Nici Gagarin n-o să mai zboare.

Total neaşteptat, către sfârşitul uneia dintre convorbirile noastre, am auzit în cele din urmă: „Bine, veniţi.“ Ne-am întâlnit a doua zi la el acasă. Purta un costum negru şi cravată, în ciuda arşiţei. Uniforma de Kremlin.

— Aţi fost şi la… *(Numeşte câteva familii cunoscute.)* Dar la… *(Încă un nume, pe care îl auzim frecvent cu toţii.)* Versiunea lor e că a fost omorât, dar eu nu cred. Pare-se că circulă zvonuri despre nu ştiu ce martori… dovezi… Cică şnurul n-ar fi fost cel real, că era prea subţire, că doar altcineva putea să-l fi sugrumat cu el, cheia de la uşa biroului rămăsese pe dinafară… Se spun de toate… Oamenilor le plac misterele din palate. O să vă spun altceva: şi martorii sunt manipulaţi. Nu sunt roboţi. Sunt manipulaţi de televiziune, de ziare. De prieteni… de interese corporatiste… Cine deţine adevărul? După mintea mea, adevărul e scris de oameni special educaţi: judecători, învăţaţi, preoţi. Toţi ceilalţi sunt la cheremul propriilor ambiţii… emoţii… *(Pauză.)* V-am citit cărţile… N-ar trebui s-aveţi atâta încredere în oameni… în adevărul oamenilor… Istoria e viaţa ideilor. Nu oamenii o scriu, ci vremurile. Iar adevărul oamenilor este cuiul în care îşi agaţă fiecare şapca.

…trebuie să încep cu Gorbaciov… Fără el am fi trăit şi acum în URSS. Elţîn ar fi fost prim-secretar al comitetului regional din Sverdlovsk, iar Egor Gaidar ar fi corectat articole pe teme economice pentru ziarul *Pravda* şi ar fi crezut în socialism. Iar Sobceak ar fi ţinut cursuri la Universitatea din Leningrad… *(Pauză.)* URSS ar fi dăinuit încă multă vreme. Un colos cu picioare de lut? Prostii! Am fost un stat puternic, ne-am impus voinţa în faţa mai multor ţări. Până şi America se temea de noi. Ne lipseau dresurile de damă şi jeanşii? Ca să învingi în războiul atomic nu ai nevoie de dresuri, ci de rachete şi bombardiere moderne. Noi le-aveam. Clasa-ntâi. Am fi învins în orice război. Soldatul rus nu se teme de moarte. În privinţa asta suntem asiatici… *(Pauză.)* Stalin a creat un stat care nu putea fi năruit de la bază, era de nezdruncinat. Dar la vârf era vulnerabil, fără apărare. Nimeni nu s-a gândit că prăbuşirea lui va începe de sus, că drumul trădării va fi deschis de conducerea superioară a ţării. Nişte degeneraţi! Secretarul

general se va fi dovedit cel mai mare revoluţionar, strecurat la Kremlin. De la vârf a fost uşor de distrus acest stat. Disciplina de fier şi ierarhia din partid au lucrat împotriva lui. E un caz unic în istorie… Cum… dacă Imperiul Roman ar fi-nceput să fie nimicit de cezarul însuşi… Nu, Gorbaciov nu-i un pigmeu, nu-i o jucărie a circumstanţelor, şi nici agent CIA… Atunci ce e?

„Gropar al comunismului“ şi „trădător de patrie“, „laureat Nobel“ şi „artizan al falimentului sovietic“, „cel mai important şaizecist“ şi „cel mai bun dintre germani“, „proroc“ şi „Iuda“, „mare reformator“ şi „mare cabotin“, „bunul Gorby“ şi „Gorbaci[40]“, „omul secolului“ şi „Erostrat“[41]… toate într-un singur om.

…Ahromeev s-a pregătit câteva zile pentru sinucidere: două bilete au fost scrise pe 22, unul pe 23 şi ultimele pe 24 august. Şi ce s-a întâmplat în ziua aceea? Tocmai pe 24 august, la radio şi la televizor s-a transmis declaraţia lui Gorbaciov despre renunţarea la funcţia de secretar general al CC al PCUS şi chemarea la dizolvarea partidului: „Trebuie să luăm o hotărâre grea, dar onestă.“ Secretarul general a plecat fără luptă. Nu s-a adresat poporului şi milioanelor de comunişti… A trădat. A lăsat baltă pe toată lumea. Pot să-mi închipui ce a trăit Ahromeev în aceste clipe. Nu-i exclus, e perfect verosimil ca în drum spre serviciu să fi văzut cum erau scoase steagurile de pe instituţiile de stat. De pe turnurile Kremlinului. Ce putea simţi? Comunist… luptător pe front… Întreaga lui viaţă îşi pierdea sensul… Nu mi-l pot imagina în viaţa noastră de astăzi. Nesovietică. Stând în prezidiu sub tricolorul rusesc, şi nu sub drapelul roşu. Nu sub portretul lui Lenin, ci sub vulturul ţarist. Nu se încadrează nicicum în noul interior. El era mareşal sovietic… înţelegeţi… So-vie-tic!! Numai aşa, nu altfel. Numai aşa…

La Kremlin nu se simţea în apele lui. O „oaie neagră“, un „soldăţoi“… Nu s-a adaptat niciodată, spunea că „adevărata tovărăşie dezinteresată există numai în armată“. Toată… da, toată viaţa lui a trăit în armată. Cu militari. Jumătate de veac. A îmbrăcat uniforma militară la şaptesprezece ani. E o viaţă de om! În cabinetul de la Kremlin a ajuns după ce a părăsit postul de şef al Marelui Stat-Major. El a demisionat. Pe de-o parte, considera că trebuie să pleci la timp (îi ajunsese câte catafalcuri văzuse), să laşi cale liberă tinerilor, iar pe de altă parte începuse să aibă conflicte cu Gorbaciov. Gorbaciov nu iubea armata, la fel ca Hruşciov, care pe generali şi pe militari în general îi trata drept „paraziţi“. Ţara noastră era militară, cam şaptezeci la sută din economie servea, într-un fel sau altul, armata. La

fel şi cele mai bune minţi… fizicieni, matematicieni… Toţi lucrau la tancuri şi bombe. Şi ideologia era militară. Dar Gorbaciov era un om eminamente civil. Ceilalţi secretari generali aveau în spate războiul, el însă urmase Facultatea de Filozofie a Universităţii din Moscova. „Vă pregătiţi de război?“ îi întreba pe militari. „Eu nu. Dar numai în Moscova avem generali şi amirali mai mulţi decât în tot restul lumii.“ Înainte nimeni nu mai vorbise aşa cu militarii, erau oameni importanţi. Primul care îşi prezenta raportul în Biroul Politic nu era ministrul economiei, ci ministrul apărării: câte arme de război, şi nu câte videocasetofoane fuseseră produse. De aceea, la noi un videocasetofon costa cât un apartament. Dar acum totul se schimbă… Şi, fireşte, militarii s-au revoltat. Avem nevoie de o armată mare şi puternică, avem un teritoriu întins! – Ne învecinăm cu jumătate de lume. Suntem băgaţi în seamă cât timp suntem puternici; nimeni n-o să se lase convins cu „un nou mod de gândire“ dacă devenim slabi. Ahromeev i-a raportat personal de multe ori despre asta… Acesta a fost principalul dezacord dintre ei… Despre conflicte minore sau alte asemenea nu voi aminti acum. Din discursul lui Gorbaciov dispăruseră cuvintele cunoscute fiecărui cetăţean sovietic: „maşinaţiunile imperialismului mondial“, „măsuri de retorsiune“, „sforarii de peste ocean“… Toate astea le-a eliminat. Pomenea doar de „inamicii glasnostului“ şi de „inamicii perestroikăi“. În biroul lui înjura (era un maestru!) şi îi numea cretini. *(Pauză.)* „Un diletant“„un Gandhi rus“… Nu erau cele mai jignitoare cuvinte care se rosteau pe coridoarele Kremlinului. „Bătrânii zimbri“, fireşte, erau şocaţi, adulmecau primejdia: o să se prăbuşească şi o să tragă pe toată lumea după el. Pentru America, noi eram „imperiul răului“, ne ameninţau cu o cruciadă…cu „războiul stelelor“… Iar comandantul nostru suprem parcă era un călugăr budist: „lumea ca o casă a tuturor“, „schimbări fără violenţă şi vărsare de sânge“, „războiul nu mai este o continuare a politicii“ ş.a.m.d. Ahromeev a luptat multă vreme, dar a obosit. La început a crezut că situaţia nu e raportată corect la vârf, că se minte, dar apoi a înţeles că era vorba de trădare. Şi şi-a dat demisia. Gorbaciov i-a primit-o, dar nu l-a lăsat să plece de lângă el. L-a numit consilier în probleme militare.

…era periculos să te atingi de această construcţie. Stalinistă… sovietică… numiţi-o cum vreţi… Statul nostru a existat întotdeauna în regim de mobilizare. Din primele zile. Nu era gândit pentru o viaţă paşnică. Din nou… Gândiţi-vă, n-am fi putut fabrica cizme de damă moderne sau sutiene frumoase? Aparate video din plastic? Ba bine că nu. Dar noi aveam

alt ţel… Iar poporul? *(Pauză.)* Poporul aşteaptă lucruri simple. Turtă dulce din belşug. Şi un ţar! Gorbaciov nu a vrut să fie ţar. A refuzat. Iar Elţîn… Când a simţit, în 1993, că i se clatină fotoliul prezidenţial, nu s-a pierdut, ci a dat ordin să se tragă asupra Parlamentului. Comuniştii, în ’91, s-au temut să tragă… Gorbaciov a predat puterea fără vărsare de sânge… Dar Elţîn a tras cu tancurile. A provocat un măcel. Uite-aşa… Şi l-au susţinut. Ţara noastră e ţaristă prin mentalitate, în subconştient. Prin gene. Tuturor ne trebuie un ţar. Ivan cel Groaznic, care a scăldat în sânge oraşele ruseşti şi a pierdut războiul cu Livonia, e pomenit cu teamă şi admiraţie. La fel ca Petru I sau Stalin. Iar pe Alexandru II, Eliberatorul… ţarul care a dăruit Rusiei libertatea… l-au omorât… La cehi merge un Václav Havel, dar noi nu avem nevoie de un Saharov, ci de un ţar. Un ţar-tătuc! Că e secretar general sau preşedinte, pentru noi tot ţar e. *(Pauză lungă.)*

Îmi arată blocnotesul lui cu citate din operele clasicilor marxişti. Îmi notez şi eu un citat din Lenin: „Sunt de acord să trăiesc şi într-o cocină, numai să acţioneze în ea puterea sovietică.“ Recunosc că nici eu nu l-am citit pe Lenin.

…ei, dar mai e… mai e un aspect… ca să ne mai destindem… Avem, cum se spune, o conversaţie intimă, o şuetă. Kremlinul avea bucătar propriu. Toţi membrii Biroului Politic îi comandau heringi, slănină, icre negre, dar lui Gorbaciov cel mai mult îi plăcea caşa. Salatele. Icre negre a cerut să nu i se aducă: „Icrele merg bine cu vodcă, dar eu nu beau.“ Dieta lui şi a Raisei Maksimovna era un post continuu. Nu semăna cu nici unul dintre foştii secretari generali. Deloc în spirit sovietic, îşi iubea cu tandreţe soţia. Se plimbau, se ţineau de mână. Dar Elţîn, de pildă, cerea din zori un păhărel şi un castravecior. Aşa, ruseşte. *(Pauză.)* Kremlinul e un terariu. O să vă povestesc… Numai să publicaţi fără numele meu de familie… daţi informaţia anonim… Sunt deja la pensie… Elţîn şi-a făcut echipa, „gorbacioviştii“ au fost excluşi, într-un fel sau altul s-a descotorosit de ei. De asta stau acum cu dumneavoastră, pentru că sunt pensionar, altfel n-aş fi scos o vorbă, ca partizanii. De reportofon nu mă tem, dar mă deranjează. Din obişnuinţă, ştiţi. Ne radiografiau de ziceai că ne trec prin raze Röntgen… *(Pauză.)* Poate că sunt fleacuri, dar toate astea spun multe despre un om… Ahromeev s-a mutat la Kremlin, dar a refuzat de la început mărirea de câteva ori a salariului. A cerut să-i rămână cât avusese până atunci: „Îmi ajunge.“ Care dintre noi e Don Quijote? Şi cine, spuneţi-mi,

cine îl consideră normal pe Don Quijote? Când a fost publicată hotărârea CC al PCUS şi a guvernului (începuse lupta pentru privilegii) cu privire la obligaţia de a preda la stat cadourile primite din străinătate cu o valoare mai mare de 500 de ruble, el a fost primul şi unul dintre puţinii care s-au conformat. Năravuri de Kremlin… Să slujeşti, să te pleci, să ştii pe cine să torni şi pe cine să perii la timp. Pe cine să saluţi şi cu cine e de ajuns o înclinare uşoară a capului. Totul trebuie calculat dinainte… Unde v-au dat biroul? Lângă preşedinte, pe acelaşi etaj? Dacă nu, nu sunteţi om… Aşa… Mâncătorie meschină… Ce fel de telefoane aveţi? Aveţi linie internă? Un telefon pe care scrie „preşedinte“, pentru legătura directă cu „el“? O să vă dea oare o maşină din rezerva specială…

…îl citesc pe Troţki, *Viaţa mea*. Acolo e descrisă bine bucătăria revoluţiei… Acum toţi îl apără pe Buharin. Lozinca lui, „îmbogăţiţi-vă, acumulaţi“, a ajuns actuală. La fix. „Buharcik“ (cum l-a botezat Stalin) propunea „să prindem rădăcini în socialism“, îl numea pe Stalin Genghis-Han. Dar şi el e un personaj ambiguu… Era gata, ca toţi ceilalţi, să arunce oameni în cuptorul revoluţiei mondiale, fără deosebire. Să educe prin împuşcare. Stalin n-a fost primul care s-a gândit la asta… Toţi erau războinici – după revoluţie, după războiul civil. După atâta vărsare de sânge… *(Pauză.)* Lenin remarcă undeva că revoluţiile apar atunci când vor ele, nu când vrea cineva. Da… chiar aşa… Perestroika… Glasnost…Ne-au scăpat din mână… De ce? În eşaloanele superioare ale puterii erau mulţi oameni deştepţi. Îl citiseră pe Brzeziński… Dar concepţia era asta: reparăm, ungem un pic şi mergem mai departe. Nu ştiam în ce măsură oamenii noştri se săturaseră de tot ce era sovietic. Noi înşine nu prea credeam în „viitorul luminos“, dar credeam că poporul crede… *(Pauză.)* Nu… Ahromeev n-a fost omorât… Să lăsăm teoriile conspiraţioniste… Sinuciderea a fost ultimul lui argument. Plecând, el vorbea despre ce era mai important: zburăm spre beznă. A fost odată o ţară uriaşă, ţara asta a câştigat un război cumplit, iar acum e distrusă. China nu s-a prăbuşit. Nici Coreea de Nord, unde oamenii mor de foame. Până şi mica Cubă socialistă a rămas în picioare, iar noi dispărem. Nu ne-au dovedit tancurile şi rachetele, ci tocmai ceea ce era forţa noastră cea mai mare: spiritul nostru. A putrezit sistemul, a putrezit partidul. Şi poate tocmai de aceea… şi ăsta e unul dintre motivele pieirii lui…

…s-a născut într-un sat din adâncurile Mordoviei şi a rămas orfan de mic. A plecat la război când era elev la liceul de marină militară. Voluntar. Ziua Victoriei a petrecut-o în spital – epuizare nervoasă totală, cântărea

treizeci şi opt de kilograme. *(Pauză.)* Învingătoare era o armată chinuită, bolnavă. Măcinată de tuse, cu sciatică, cu artrită… ulcer stomacal… Aşa mi-o aduc aminte… Eu şi el suntem din aceeaşi generaţie – oameni ai războiului. *(Pauză.)* Dintr-un simplu elev, s-a ridicat pe cele mai înalte culmi ale piramidei militare. Puterea sovietică i-a dat totul: gradul militar suprem de mareşal, Steaua de Erou, Premiul Lenin… Nu era un prinţ moştenitor, ci un băiat dintr-o familie simplă, de ţărani. Din fundul ţării. Şi încă unor mii de oameni ca el, puterea sovietică le-a dat o şansă. Oamenilor săraci, mărunţi… Şi el o iubea.

Sună cineva la uşă. Intră o cunoştinţă. Stau îndelung de vorbă în antreu. Când N. se întoarce, îmi dau seama că e puţin tulburat şi nu mai vorbeşte cu tot atâta chef, dar apoi, din fericire, se animă din nou.

— Am lucrat împreună… l-am chemat la noi. A refuzat însă: sunt secrete de partid, nu putem să le trâmbiţăm. De ce să lăsăm oameni străini să afle? *(Pauză.)* N-am fost prieten cu Ahromeev, dar îl cunoşteam de mulţi ani. Nimeni nu s-a lăsat crucificat de dragul salvării patriei. În afară de el. Iar noi am început să ne agităm pentru pensiile personale şi pentru casele de vacanţă date de stat. Nu mai pot să tac…

…înainte de Gorbaciov poporul îi vedea pe conducătorii noştri numai la tribuna mausoleului: căciuli de bizam şi chipuri de piatră. Era un banc: „De ce au dispărut căciulile de bizam?“ „Pentru că nomenclatura se reproduce mai repede decât bizamii.“ *(Râde.)* Nicăieri nu se spuneau atâtea bancuri ca la Kremlin. Bancuri politice… antisovietice… *(Pauză.)* Perestroika… Nu-mi amintesc exact, dar mi se pare că prima dată am auzit cuvântul ăsta peste graniţă, de la nişte jurnalişti străini. La noi se vorbea mai des despre „accelerare“ şi despre „calea leninistă“. În străinătate însă a început un boom gorbaciovist, toată lumea s-a îmbolnăvit de „gorbymanie“. Acolo tot ce se întâmpla la noi se chema perestroika. Toate schimbările. Dacă pe stradă trecea o coloană cu Gorbaciov, apăreau mii de oameni de-a lungul drumului. Lacrimi, zâmbete. Îmi amintesc toate astea… Ne iubeau! Dispăruse spaima de KGB, dar, ce era mai important, se anunţase sfârşitul nebuniei nucleare… Şi pentru asta lumea ne era recunoscătoare. Zeci de ani ne fusese frică tuturor de bomba atomică, până şi copiilor. Ne obişnuiserăm să ne vedem unii pe alţii în tranşee. Prin cătare… *(Pauză.)* În ţările europene a început să se predea limba rusă… în restaurante se serveau feluri de mâncare ruseşti: borş, colţunaşi… *(Pauză.)*

Zece ani am lucrat în SUA şi Canada. M-am întors acasă în epoca lui Gorbaciov… Am văzut mulţi oameni sinceri, oneşti, care voiau să fie părtaşi la ce se-ntâmpla. Am mai văzut astfel de oameni… când a zburat Gagarin în cosmos… Astfel de chipuri… Mulţi oameni gândeau la fel ca Gorbaciov, dar cei mai puţini erau printre nomenclaturişti. În CC, în comitetele regionale… „Secretarul de la băi“ – asta pentru că îl chemaseră la Moscova de la Stavropol, unde le plăcea să se odihnească secretarilor generali, membrilor Biroului Politic. „Secretarul mineral“ şi „fiul apei chioare“ pentru campania lui antialcool. Se adunau detaliile compromiţătoare: când a fost la Londra, n-a vizitat mormântul lui Marx… Aşa ceva nu se mai întâmplase! Când s-a întors din Canada, a povestit tuturor cât de bine era acolo. Şi aia era bine, şi ailaltă… iar la noi… Evident că la noi… Cineva nu s-a putut abţine: „Mihail Sergheevici, o să fie şi la noi aşa peste vreo sută de ani.“ „Ei, eşti optimist.“

Apropo, tutuia pe toată lumea… *(Pauză.)* Am citit la un publicist „democrat“ că generaţia războiului… adică noi… s-a agăţat prea mult de putere. Am învins, am reconstruit ţara, şi ar fi trebuit să plecăm, fiindcă nu ştiam să trăim altfel decât după criteriile războiului. De asta am rămas atât de mult în urmă faţă de restul lumii… *(Agresiv.)* „Chicago Boys“[42], „reformatori cu chiloţei roz“[43]… Unde ne e ţara măreaţă? Dacă ar fi fost război, am fi învins. Dacă ar fi fost război… *(Încearcă îndelung să se calmeze.)*

…dar, pe măsură ce trecea timpul, Gorbaciov amintea mai mult de un propovăduitor decât de un secretar general. A devenit star TV. În scurtă vreme toţi s-au săturat să-i asculte predicile: „înapoi la Lenin“… „un salt în socialismul dezvoltat“… Se ridica întrebarea: şi atunci la noi ce s-a construit – „socialismul nedezvoltat“? La noi… *(Pauză.)* Îmi aduc aminte că în străinătate noi vedeam un alt Gorbaciov, acolo amintea foarte puţin de acel Gorbaciov pe care-l ştiam acasă. Acolo se simţea liber. Făcea glume reuşite, îşi formula clar gândurile. Acasă însă ţesea intrigi, complota. Şi din cauza asta părea slab. Palavragiu. Dar nu era slab. Şi nici laş. Toate astea sunt minciuni. Era un politician rece şi abil. De ce erau doi Gorbaciovi? Dacă acasă ar fi fost la fel de deschis ca peste hotare, „bătrânii“ l-ar fi mâncat într-o clipă, cu fulgi cu tot. Mai este un motiv… El… aşa cred… încetase de mult să fie comunist… nu mai credea în comunism… În secret sau subconştient, era un social-democrat. Nu afişa asta, dar toată lumea ştia că în tinereţe studiase la Universitatea din Moscova (MGU) împreună cu liderul Primăverii de la Praga Alexander Dubček şi cu camaradul său,

Zdeněk Mlynář. Erau prieteni. Mlynář scria în memoriile lui că atunci când li s-a citit, la universitate, într-o şedinţă de partid închisă, discursul lui Hruşciov la cel de-al XX-lea Congres, au fost atât de emoţionaţi, încât au hălăduit prin Moscova toată noaptea. Iar dimineaţa, în cartierul Leninskie Gorî, ca odinioară Herzen şi Ogariov, au jurat să lupte toată viaţa împotriva stalinismului. *(Pauză.)* De acolo se trage perestroika… De la dezgheţul hruşciovian…

…începuserăm deja să vorbim despre asta… De la Stalin până la Brejnev, la cârma ţării au fost conducători războinici. Care trăiseră epoca terorii. Psihologia lor s-a format în condiţii de violenţă. De frică perpetuă. Nu puteau să uite anul 1941… retragerea ruşinoasă a armatei sovietice până la Moscova. Nu puteau să uite cum soldaţii erau trimişi la război cu cuvintele: de arme vă faceţi rost pe câmpul de luptă. Nu se numărau oamenii, ci cartuşele. Normal… Era logic ca nişte oameni cu asemenea amintiri să creadă că pentru a-ţi învinge inamicul trebuie să fabrici tancuri şi avioane. Cu cât mai multe, cu atât mai bine. În lume se adunase atâta armament, încât URSS şi America ar fi putut să se distrugă una pe alta de o mie de ori. Dar continuau să fabrice arme. Şi uite că a apărut o nouă generaţie… Întreaga echipă a lui Gorbaciov era formată din copiii din anii războiului… În conştiinţa lor se întipărise bucuria păcii… mareşalul Jukov privind parada Victoriei de pe un cal alb… Deja o altă generaţie… şi o altă lume… Cei dintâi nu aveau încredere în Occident, vedeau în el un duşman, ceilalţi voiau să trăiască la fel ca în Occident. Fireşte, pe „bătrâni“ Gorbaciov îi speria… Îi speriau discuţiile lui despre „construirea unei lumi fără arme nucleare“ – s-a zis cu doctrina postbelică a „echilibrului terorii“, cu ideea că „în războiul nuclear nu pot exista învingători“, adică vom reduce „industria apărării“, vom micşora armata. Uzine militare de primă clasă vor începe să producă storcătoare de fructe şi cratiţe… Ce-i asta? A fost un moment când generalii din eşalonul superior au fost aproape în război cu conducerea politică. Cu secretarul general. Nu-i puteau ierta pierderea Blocului de Est, fuga noastră din Europa. Mai ales din RDG. Până şi cancelarul Kohl a fost mirat de nesocotinţa lui Gorbaciov: ni s-au propus sume enorme pentru retragerea din Europa, dar el a refuzat. Au fost miraţi de naivitatea lui. De candoarea rusească. Aşa voia el, să fie iubit… voia ca hipioţii francezi să poarte tricouri cu portretul lui… Interesele ţării au fost abandonate în mod stupid şi ruşinos. Armata a fost lăsată de izbelişte în pădure, în câmpia rusă. Ofiţerii şi soldaţii trăiau în corturi. În bordeie. Perestroika… era ca un război… nu semăna deloc cu o renaştere…

La convorbirile sovieto-americane despre dezarmare americanii au primit întotdeauna tot ce au vrut. Ahromeev scrie în cartea *Prin ochii unui mareşal şi diplomat* cum s-au desfăşurat dezbaterile cu privire la racheta *Oka* (în Occident era numită CC-23). Racheta era nouă, nimeni nu mai avea aşa ceva, iar partea americană avea ca scop distrugerea ei. Dar ea nu se încadra în condiţiile tratatului: era vorba despre distrugerea rachetelor cu rază medie de acţiune – de la 1 000 la 5 500 km – şi a celor cu rază mai mică – de la 500 la 1 000 km. Raza de acţiune a rachetei *Oka* era de 400 km. Marele Stat-Major sovietic le-a propus americanilor: bun, hai s-o facem cinstit: interzicem toate rachetele nu între 500, ci 400 şi 1 000 km. Dar atunci americanii ar fi trebuit să-şi sacrifice racheta modernizată *Lens-2*, cu o rază de 450-470 km. S-au dus îndelungi lupte de culise… Fără ştirea militarilor, Gorbaciov personal a luat hotărârea să distrugă *Oka*. Atunci a rostit Ahromeev celebra lui frază: „Poate că ar trebui să cerem imediat azil politic în Elveţia neutră şi să nu ne mai întoarcem acasă?“ Nu putea să participe la năruirea lucrurilor pentru care luptase întreaga viaţă… *(Pauză.)* Lumea e acum unipolară, aparţine Americii. Noi am devenit slabi, am fost împinşi către periferie. Ne-am transformat într-o ţară de categoria a treia, o ţară învinsă. Am învins în al Doilea Război Mondial… Pe al Treilea l-am pierdut… *(Pauză.)* Aşa era el… pentru el, asta a fost de nesuportat…

…14 decembrie 1989… Înmormântarea lui Saharov. Pe străzile Moscovei, mii de oameni. După estimările miliţiei, între şaptezeci şi o sută de mii. Lângă sicriu stau Elţîn, Sobceak, Starovoitova… Ambasadorul american Jack Matlock scria în memoriile sale că prezenţa acestor oameni la înmormântarea „simbolului revoluţiei ruse“, a „principalului disident al ţării“, era pentru el firească şi că a fost surprins când „a văzut puţin într-o parte silueta solitară a mareşalului S. Ahromeev“. Cât trăise Saharov, cei doi fuseseră inamici, adversari ireconciliabili. *(Pauză.)* Dar Ahromeev a venit să-şi ia rămas- bun. De la Kremlin n-a fost nimeni în afară de el… nici de la Marele Stat-Major…

…cum s-a dat puţină libertate, cum s-a ieşit de peste tot mutra burjuiului. Pentru Ahromeev, un ascet şi un om neinteresat de avere, aceasta a fost o lovitură. Direct în inimă. Nu-i venea să creadă că la noi s-ar putea instaura capitalismul. Cu oamenii noştri sovietici, cu istoria noastră sovietică… *(Pauză.)* Şi acum am în faţa ochilor un tablou: cum prin *dacea* de stat în care locuise Ahromeev împreună cu familia lui formată din opt persoane aleargă o fată blondă şi strigă: „Ia uitaţi-vă! Două frigidere şi două televizoare! Dar cine e acest mareşal Ahromeev, ca să aibă două

frigidere şi două televizoare?“ Astăzi tac… nici o vorbă… Toate recordurile de atunci în ce priveşte casele de vacanţă, apartamentele, maşinile şi celelalte privilegii sunt de mult întrecute. Maşini de lux, mobilă occidentală în birouri, concedii nu în Crimeea, ci în Italia… Noi în birouri aveam mobilă sovietică şi mergeam cu maşini sovietice. Purtam costume şi cizme sovietice. Hruşciov era dintr-o familie de mineri… Kosîghin dintr-una de ţărani… Toţi, aşa cum am spus deja, din vremea războiului. Experienţa de viaţă era, fireşte, limitată. Nu numai poporul, ci şi liderii trăiau după „cortina de fier“. Toţi trăiam ca într-un acvariu… *(Pauză.)* Iarăşi… poate că e un lucru mărunt, dar dizgraţia de după război a mareşalului Jukov nu s-a datorat numai geloziei lui Stalin pe gloria lui, ci şi cantităţii de covoare, mobile şi arme de vânătoare aduse din Germania pe care le ţinea în *dacea* lui. Deşi toate ar fi încăput cu uşurinţă în două automobile. Dar un bolşevic nu poate să aibă atâtea lucruri… Astăzi e caraghios… *(Pauză.)* Gorbaciov iubea luxul… La Foros s-a construit o *dacea* pentru el… Marmură din Italia, gresie din Germania… nisip pentru plajă din Bulgaria… Nici un lider occidental nu avea aşa ceva. *Dacea* din Crimeea a lui Stalin, dacă e s-o comparăm cu a lui Gorbaciov, aducea cu un cămin studenţesc. Secretarii generali s-au schimbat… mai ales soţiile lor…

Cine apăra comunismul? Nu profesorii şi nu secretarii CC… ci profesoara de chimie Nina Andreeva din Leningrad s-a repezit să apere comunismul… Articolul ei *Nu-mi pot sacrifica principiile* a făcut multă vâlvă. Şi Ahromeev a scris… a luat atitudine… Îmi spunea: „Trebuie să ripostăm.“ Primea telefoane, era ameninţat: „criminal de război“ – asta pentru Afganistan. Puţini ştiau că fusese împotriva războiului din Afganistan. Şi nu şi-a adus de la Kabul diamante şi alte pietre preţioase, tablouri din muzeul naţional, ca alţi generali. Era constant defăimat în presă… Pentru că-i deranja pe „noii istorici“, care trebuiau să demonstreze că noi nu aveam nimic, că în urma noastră nu-i decât un pustiu. Nici Victoria n-a existat. Dar au existat detaşamente de baraj[44] şi batalioane disciplinare. Războiul a fost câştigat de *zeki*, ei au ajuns sub gloanţe până la Berlin. Care Victorie? Am umplut Europa de cadavre… *(Pauză.)* Înjoseau şi ofensau armata. Putea oare o asemenea armată să învingă în ’91? *(Pauză.)* Şi putea oare mareşalul ei să supravieţuiască?...

Înmormântarea lui Ahromeev… Lângă mormânt au stat rudele şi câţiva prieteni. N-au fost salve. Ziarul *Pravda* nu l-a onorat cu un necrolog pe fostul şef al Marelui Stat-Major al unei armate de patru milioane de oameni. Noul ministru al apărării Şapoşnikov (fostul ministru Iazov era în

închisoare alături de alţi „pucişti“) se pare că în timpul acesta era preocupat să se instaleze în apartamentul lui Iazov, din care soţia acestuia fusese evacuată de urgenţă. Interese personale… Dar… o să vă spun… e important… Membrii CSSU pot fi acuzaţi de orice, dar nu de urmărirea unor scopuri personale. De lăcomie… *(Pauză.)* Pe coridoarele Kremlinului se şuşotea despre Ahromeev: „A pariat pe calul necâştigător.“ Funcţionarii s-au precipitat în tabăra lui Elţîn… *(Repetă întrebarea mea.)* Conceptul de onoare? Nu puneţi întrebări naive… Oamenii normali nu mai sunt la modă… A apărut un articol-necrolog în ziarul american *Time*. Era scris de amiralul William Crowe, care pe vremea lui Reagan ocupa funcţia de preşedinte al Comitetului şefilor de Stat-Major ai SUA (echivalentul şefului Marelui Stat Major de la noi). Se întâlniseră de multe ori la convorbirile pe teme militare. Şi îl respecta pe Ahromeev pentru credinţa lui, deşi îi era străină. Inamicul s-a înclinat… *(Pauză.)*

Numai un om sovietic poate înţelege alt om sovietic. Altcuiva nu m-aş apuca să-i povestesc…

Din viaţa de după viaţă

„Pe 1 septembrie, la Moscova, la cimitirul special pentru înalţi demnitari Troekurovski (o anexă a cimitirului Novodevicie), a fost înmormântat mareşalul Uniunii Sovietice S.F. Ahromeev.

În noaptea de 1 spre 2 septembrie, persoane necunoscute au vandalizat mormântul lui Ahromeev şi pe cel al vecinului său de cimitir, generalul-colonel Srednev, decedat cu o săptămână mai devreme. Anchetatorii presupun că mormântul lui Srednev a fost vandalizat primul, aparent din greşeală… Hoţii au luat uniforma lui Ahromeev cu galoane aurite… şi cascheta de mareşal, care conform tradiţiei militare este fixată pe sicriu. De asemenea, numeroasele decoraţii şi medalii.

Anchetatorii insistă că mormântul mareşalului Ahromeev nu a fost vandalizat din motive politice, ci comerciale. Uniformele militarilor de rang înalt sunt foarte cerute de clienţii anticariatelor. Iar pe o uniformă de mareşal ar fi bătaie…“

Ziarul Kommersant, *9 septembrie 1991*

Din interviuri luate în Piaţa Roşie (decembrie 1997)

„Eu sunt constructor…

Până în august ’91 am trăit într-o ţară, după august, în alta. Până în august ţara mea se numea URSS…

Cine sunt eu? Sunt unul dintre acei idioţi care l-au apărat pe Elţîn. Am stat în faţa Casei Albe şi eram gata să mă întind sub tanc. Oamenii au ieşit în stradă ca luaţi de val, cuprinşi de elan. Dar ei erau gata să moară pentru libertate, nu pentru capitalism. Mă consider păcălit. Eu n-am nevoie de capitalism, către care ne-au dus… ne-au târât… în nici o formă – nici americană, nici suedeză. N-am făcut revoluţie de dragul «mălaiului». Strigam «Rusia» în loc să strigăm «URSS». Îmi pare rău că nu ne-au dispersat atunci cu furtunurile şi n-au băgat în piaţă câteva mitraliere. Ar fi trebuit să aresteze două-trei sute de oameni, ceilalţi s-ar fi băgat în cotloanele lor. *(Pauză.)* Unde sunt astăzi cei care ne-au chemat în piaţă cu lozinci precum: «Jos mafia de la Kremlin!», «Mâine vom fi liberi!»? N-au ce să ne spună. Au şters-o în Occident, acum înjură acolo socialismul. Stau în laboratoare în Chicago… iar noi… aici…

Rusia… a fost călcată în picioare. Oricine poate să-i tragă una în meclă. A fost transformată într-o groapă de gunoi în care Occidentul îşi aruncă zdrenţele vechi şi medicamentele expirate. Un talcioc! *(Înjură.)* Sursă de materii prime, robinet de gaz… Puterea sovietică? N-a fost ideală, dar a fost mai bună decât ce-i acum. Mai demnă. În general, mie socialismul mi-a convenit: nu erau nici bogătaşi peste măsură, nici săraci… nici vagabonzi sau copii ai străzii… Bătrânii puteau trăi din pensie, nu adunau sticle goale de pe stradă sau resturi de prin gunoaie. Nu stăteau cu mâna-ntinsă, privindu-te-n ochi… Încă nu se ştie câţi oameni a ucis perestroika. *(Pauză.)* Viaţa noastră dinainte a fost complet rasă, n-a mai rămas piatră pe piatră. Curând, nu voi mai avea despre ce să vorbesc cu fiul meu. «Tată, Pavlik Morozov era un nemernic, iar Marat Kazei[45] un ciudat», îmi spune fiul meu venind de la şcoală. «Şi tu m-ai învăţat…» Eu l-am învăţat ce-am învăţat şi eu. L-am învăţat ce trebuie. «Acel îngrozitor învăţământ sovietic…» Ei bine, «acest îngrozitor învăţământ sovietic» m-a învăţat să nu mă gândesc numai la mine, ci şi la alţii. La cei mai slabi, la cei care o duc rău. Pentru mine un erou a fost Gastello[46], nu ăştia… în hainele lor zmeurii… cu filozofia că propria-ţi cămaşă ţi-e mai aproape de trup, propria-ţi grăsime ţine mai bine de cald, propriii bani zornăie mai frumos. «Mai slăbeşte-mă, tată, cu astea… cu borşul tău umanist…» Unde învaţă aşa ceva? Acum oamenii sunt altfel… capitalişti… Înţelegeţi! Asta absoarbe el, are doisprezece ani. Eu nu mai sunt un exemplu pentru el.

De ce-l apăram pe Elţîn? O singură declaraţie a lui, că trebuie să fie

anulate privilegiile nomenclaturii, i-a adus milioane de susţinători. Eram gata să pun mâna pe mitralieră şi să-i împuşc pe comunişti. M-a convins… Nu înţelegeam ce aveam să primim în schimb. Unde vom ajunge. A fost o păcăleală de zile mari! Elţîn s-a pronunţat împotriva «roşiilor» şi s-a înscris la «albi» A fost o catastrofă… Întrebarea e: ce voiam noi? Un socialism blând… uman… Ce avem? Pe stradă e un capitalism sălbatic. Împuşcături. Reglări de conturi. Să se lămurească – cine e buticar şi cine e proprietar de uzină. În vârf au ajuns bandiţii… Traficanţii şi bişniţarii au confiscat puterea… În jur sunt doar duşmani şi prădători. Şacali! *(Pauză.)* Nu pot să uit… nu pot să uit cum stăteam în faţa Casei Albe… Pentru cine scoteam castanele din foc? *(Înjură.)* Tatăl meu a fost un comunist adevărat. Sincer. Lucra ca activist de partid într-o mare uzină. A luptat în război. Îi spuneam: «Libertate! O să fim şi noi o ţară normală… civilizată…» Iar el îmi răspundea: «Copiii tăi vor sluji la stăpân. Asta vrei?» Eram tânăr… prost… Râdeam de el… Tare naivi am fost. Nu ştiu cum de s-a ajuns aici. Nu ştiu. Nu asta am vrut noi. Noi altceva aveam în cap. Perestroika… în asta era ceva măreţ… *(Pauză.)* După un an biroul nostru de proiectare s-a închis, eu şi nevastă-mea am rămas pe drumuri. Cum am trăit? Am dus la piaţă tot ce-aveam de valoare. Cristaluri, aur sovietic şi ce-aveam mai de preţ – cărţi. Săptămâni întregi mâncam numai piure de cartofi. Eram «businessman». Vindeam la piaţă chiştoace – ţigări nefumate până la capăt. Un borcan de un litru de chiştoace… unul de trei litri… Părinţii soţiei, profesori universitari, le culegeau de pe stradă, iar eu le vindeam. Şi oamenii cumpărau. Le fumau. Şi eu le fumam. Nevastă-mea făcea curăţenie prin birouri. Într-o vreme am vândut colţunaşi pentru un tadjic. Am plătit scump pentru naivitatea noastră. Cu toţii… Acum eu şi nevastă-mea creştem găini, ea plânge întruna. De-am putea da timpul înapoi… Şi să nu aruncaţi cu pietre în mine… Nu e vorba de nostalgie după salamul cenuşiu de două ruble şi douăzeci de copeici…“

„Eu sunt businessman…

Nenorociţii de comunişti şi kaghebişti… Îi urăsc pe comunişti. Istoria sovietică înseamnă NKVD, GULAG, SMERŞ[47]. Îmi face greaţă culoarea roşie. Garofele roşii… Nevastă-mea şi-a cumpărat o bluză roşie: «Ce, ai înnebunit?» Pentru mine, Stalin şi Hitler sunt acelaşi lucru. Şi cer un Nürnberg pentru porcii roşii. Moarte tuturor porcilor roşii!

Suntem înconjuraţi din toate părţile de stele în cinci colţuri. Idolii bolşevici au rămas la locul lor în pieţe. Merg pe stradă cu copilul şi el mă

întreabă: «Cine-i ăsta?» Şi e un monument închinat Rozei Zemlyachka, care a scăldat Crimeea în sânge. Îi plăcea să-i împuşte cu mâna ei pe tinerii ofiţeri albi… Nu ştiu ce să-i răspund copilului.

Câtă vreme mumia… faraonul sovietic o să zacă în templul lui din Piaţa Roşie, o să suferim. O să fim blestemaţi.“

„Eu sunt cofetar…

Soţul meu v-ar putea povesti… Unde e? *(Se uită în jur.)* Ce fac eu? Ornez prăjituri…

Anul 1991? Eram buni pe atunci… Frumoşi… Nu eram o gloată. Am văzut un om care dansa. Dansa şi ţipa: «Mu…e juntei! Mu…e juntei!» *(Îşi acoperă faţa cu mâinile.)* Ah, nu scrieţi! Ah, ah! Nu poţi să ştergi cuvinte dintr-un cântec, dar cuvântul ăsta nu poate fi tipărit. Nu era un bărbat tânăr… dansa… Îi învinseserăm şi ne bucuram. Se spune că aveau deja pregătite listele cu oamenii care urmau să fie împuşcaţi. Primul pe listă era Elţîn… De curând i-am văzut pe toţi la televizor... junta asta… Bătrâni şi deloc înţelepţi. Dar atunci, vreme de trei zile a fost o disperare cumplită: oare ăsta-i sfârşitul? O spaimă fizică. Suflul ăla al libertăţii… toţi îl simţeam… Şi spaima că o vom pierde. Gorbaciov e un om mare… a deschis zăgazurile… A fost iubit, dar puţin, după scurtă vreme totul la el a început să irite: cum vorbeşte, ce spune, felul de a se purta, nevasta. *(Râde.)* Prin Rusia trece troika: Raika, Mişka, perestroika. S-o luăm pe Naina Elţîna, de pildă… Ea e mai iubită, e mereu în spatele soţului. Raisa se năărăvise să-i stea alături, ba chiar şi în faţă. Iar la noi e aşa: ori eşti tu însăţi ţarină, ori nu-l deranjezi pe ţar.

Comunismul e ca prohibiţia: ideea e bună, dar nu funcţionează. Aşa zice soţul meu… Sfinţi roşii… au fost… Nikolai Ostrovski, de pildă… Un sfânt! Dar cât sânge a curs din cauza lor! Rusia şi-a atins limitele în ce priveşte sângele, războiul şi revoluţia… Nu mai avem nici forţa, nici nebunia necesare unei noi vărsări de sânge. Oamenii au suferit destul. Acum merg prin pieţe, îşi aleg draperii şi perdele, tapet, tigăi, tot felul de lucruri. Le place tot ce e viu colorat. Fiindcă înainte la noi totul era cenuşiu, urât. Ne bucurăm ca nişte copii de o maşină de spălat cu şaptesprezece programe. Părinţii mei nu mai trăiesc: mama de şapte şi tata de opt ani, dar eu şi acum folosesc chibrituri din proviziile făcute de mama, mai am şi arpacaş. Şi sare. Mama cumpăra mereu (pe vremea aceea se zicea «făcea rost», nu «cumpăra») şi punea deoparte pentru zile negre… Acum mergem prin pieţe şi magazine ca prin expoziţii – totul e din belşug. Îţi vine să te

răsfeţi un pic. E o psihoterapie… suntem toţi bolnavi… *(Rămâne pe gânduri.)* Cât de tare trebuie să suferi ca să aduni atâtea chibrituri! Nu-mi vine să numesc asta spirit burghez, consumerism. E o terapie… *(Tace.)* Cu cât trece timpul, cu atât ne amintim mai puţin de puci. A început să ne fie ruşine. Nu mai avem sentimentul victoriei. Pentru că…eu n-am vrut să fie distrus statul sovietic. Şi cum l-am dărâmat! Cu bucurie! Dar am trăit acolo jumătate din viaţa mea… Nu poţi să ştergi totul cu buretele… Sunteţi de acord cu mine. În capul meu totul e pe tipar sovietic. Încă e greu să pătrundă altceva. Oamenii îşi amintesc puţine lucruri rele acum, dar sunt mândri de Victorie, de faptul că am fost primii care au zburat în cosmos. Că magazinele erau pustii… asta s-a uitat… acum nici nu mai crede lumea…

Imediat după puci m-am dus la bunicul meu, la ţară… Nu lăsam radioul din mână. Dimineaţa ne-am dus să săpăm grădina. Trec cincisprezece minute, şi eu arunc sapa: ascultă, bunicule… Vorbeşte Elţîn… Şi din nou: bunicule… vino-ncoace… Bunicul a răbdat, a răbdat, dar până la urmă n-a mai putut: «Tu sapă mai adânc şi nu mai asculta pălăvrăgeala ăstora. Salvarea noastră e pământul – contează dacă se fac sau nu se fac cartofii.» Era înţelept bunicul. Seara a venit un vecin. Am adus vorba de Stalin. Vecinul: «A fost om bun, dar a trăit prea mult.» Bunicul: «Dar eu i-am supravieţuit ticălosului.» Eu nu mă despărţeam de aparatul de radio. Tremuram de emoţie. Cea mai mare nenorocire era când deputaţii plecau în pauza de prânz: reprezentaţia era suspendată.

…Ce am eu? Cu ce-am rămas? Am o bibliotecă şi o fonotecă imense – şi-atât! Iar mama mea, care e doctor în chimie, avea tot cărţi şi o colecţie de minerale rare. A intrat un hoţ… S-a trezit noaptea, şi în mijlocul locuinţei (o garsonieră) stătea un zdrahon tânăr. A deschis dulapul şi a scos tot de acolo. Arunca lucrurile pe jos spunând: «intelectuali nenorociţi… nici măcar un cojoc ca lumea n-au…» Apoi pur şi simplu a ieşit şi a trântit uşa. N-a avut ce să ia. Aşa e intelectualitatea la noi. Cu astea am rămas. Şi deodată câte unul îşi construieşte o vilă, îşi cumpără maşini scumpe. Eu n-am văzut în viaţa mea un briliant…

Viaţa în Rusia e literatură. Dar eu vreau să trăiesc aici… cu oameni sovietici… Şi să mă uit la filme sovietice. Chiar dacă sunt minciuni, chiar dacă au fost făcute la comandă, eu le ador. *(Râde.)* Ferească Dumnezeu să mă vadă bărbatu-meu la televizor…“

„Eu sunt ofiţer…

Acum eu… cer cuvântul. *(E un tânăr de vreo douăzeci şi cinci de ani.)*

Notaţi: sunt un patriot ortodox rus. Îl slujesc pe Dumnezeu. Îl slujesc cu râvnă… cu ajutorul rugăciunilor… Cine a vândut Rusia? Evreii. Cei făr’ de ţară. Şi Dumnezeu a plâns de multe ori.

E un complot mondial… Avem de-a face cu un complot împotriva Rusiei. E planul CIA… Nici nu vreau să aud… Să nu-mi spuneţi că e un fals! Să tăceţi! E planul directorului CIA Allen Dulles… «Semănând haosul, le vom schimba pe neobservate valorile în false valori. Ne vom găsi complici, aliaţi chiar în Rusia… Vom face ca tinerii să devină cinici, meschini, cosmopoliţi. Aşa vom face…» E clar? Evreii şi americănoii sunt duşmanii noştri. Yankei idioţi. La o şedinţă cu uşile închise a conducătorilor politici americani, preşedintele Clinton a spus: «Am reuşit ceea ce a vrut să facă preşedintele Truman cu ajutorul bombei nucleare… Am izbutit să eliminăm fără vărsare de sânge din războiul pentru stăpânirea lumii statul care era principalul concurent al Americii…» Până când ne vor călări duşmanii noştri? Iisus a spus: nu vă temeţi şi nu vă înspăimântaţi, fiţi tari şi curajoşi. Dumnezeu se va milostivi de Rusia şi o va duce prin suferinţă spre o mare slavă…

(Nu pot să-l opresc.)

…În ’91 am terminat liceul militar, am primit două stele. Sublocotenent. Eram mândru şi nu ieşeam fără uniformă. Eram ofiţer sovietic! Apărător! Dar după căderea CSSU mă duceam la serviciu în civil şi acolo mă schimbam. Orice bătrân putea să vină la mine într-o staţie de autobuz şi să mă întrebe: «De ce n-ai apărat patria, fiule? Fiu de căţea! Doar ai jurat.» Ofiţerii au lucrat flămânzi. Cu salariul de ofiţer îţi puteai cumpăra un kilogram de salam ieftin. Am plecat din armată. Într-o perioadă păzeam prostituatele noaptea. Acum sunt paznic la o firmă. Jidani! Toate relele vin de la ei… Iar rusul n-are nici o ieşire. L-au răstignit pe Hristos… *(Îmi bagă sub nas o hârtiuţă.)* Citiţi… Nici o miliţie, nici o armată de Sobceaci şi Ciubaişi şi Nemţovi… nu-i va apăra de dreapta mânie a poporului. «Haim, ai auzit că în curând va fi un pogrom?» «Nu mi-e teamă. În paşaport scrie că-s rus.» «Prostule, când e să te pocnească, contează mutra, nu paşaportul.» *(Îşi face cruce.)* Pe pământ rusesc – ordine rusească! Numele lui Ahromeev, Makaşov… şi ale altor eroi… pe drapelele noastre! Dumnezeu nu ne lasă…“

„Eu sunt student…
Ahromeev? Cine-i ăsta? Ce-i cu el?
— CSSU… revoluţia din august…

— Mă scuzaţi… Nu sunt la curent…

— Câţi ani aveţi?

— Nouăsprezece. Nu mă interesează politica. Mă ţin departe de show-ul ăsta. Dar Stalin îmi place. E interesant. Comparaţi-i pe guvernanţii de astăzi cu căpetenia în manta soldăţească. În favoarea cui e comparaţia? Păi da… Eu n-am nevoie de marea Rusie. N-am de gând să mă încalţ cu nişte cizme cretine şi să-mi atârn un automat de gât. Nu vreau să mor! *(Tace.)* Visul rusesc: să-ţi iei valiza şi… afară în p…a mea din Rusia! S-o tai în America! Dar eu nu vreau să plec şi să muncesc acolo toată viaţa ca ospătar. Mă gândesc.“

Note

36. Zbigniew Brzeziński (n. 1928), politolog şi geostrateg american de origine polonă, consilier pe probleme de securitate al preşedintelui Jimmy Carter între 1977 şi 1981. Printre acţiunile sale s-a numărat şi încurajarea disidenţilor din Europa de Est şi accentul pus pe drepturile omului pentru a submina influenţa Uniunii Sovietice.

37. Referire la baletul *Lacul lebedelor* de Ceaikovski, transmis la toate posturile de radio şi de televiziune în primele ore ale puciului din 1991.

38. Termen argotic pentru deţinuţii din închisori sau din lagărele de muncă forţată.

39. Crucişător rusesc de unde se spune că s-au tras primele salve care au marcat atacul asupra Palatului de Iarnă din Sankt-Petersburg şi începutul Revoluţiei din Octombrie 1917.

40. Cocoşat.

41. Un grec din Efes, care, dorind să devină celebru pentru eternitate, a dat foc templului lui Artemis, una dintre cele şapte minuni ale lumii antice.

42. Termen ce desemnează un grup de economişti chilieni, majoritatea formaţi la Universitatea din Chicago, care, la întoarcerea în Chile, au devenit consilieri economici în guvernul lui Pinochet, mulţi ajungând să ocupe funcţii importante. Au iniţiat un sistem de reforme care a dus la liberalizarea economiei chiliene şi totodată la transformarea ei în cea mai performantă economie din America Latină.

43. Aşa erau numiţi peiorativ Egor Gaidar şi echipa lui.

44. Detaşamente care mergeau în urma trupelor pe câmpul de luptă pentru a împiedica dezertarea sau retragerea neautorizată.

45. Pionier care a intrat în rezistenţă la numai treisprezece ani şi care, înconjurat de fascişti într-o misiune de recunoaştere, s-a sinucis cu o grenadă.

46. Nikolai Gastello (1908–1941), aviator, erou al Uniunii Sovietice, primul

pilot sovietic care a executat o misiune sinucigaşă, conducându-şi avionul în flăcări într-o ţintă, pentru a o incendia.

47. Departamente sovietice de constraspionaj formate în al Doilea Război Mondial, care aveau ca sarcină arestarea spionilor, dezertorilor şi trădătorilor (cuvântul este o prescurtare pentru *Smert şpionam* – „moarte spionilor“).

Despre milostenia amintirilor şi nevoia de sens

Igor Poglazov – elev în clasa a VIII-a, 14 ani

Din relatarea mamei

— Mie mi se pare că asta e trădare… Îmi trădez propriile sentimente, trădez viaţa noastră. Trădez cuvintele noastre… Ele ne-au fost spuse numai nouă, iar eu las un străin să pătrundă în lumea noastră. E acest om bun, sau rău? – nu mai contează. Important e dacă mă înţelege sau nu… Îmi amintesc cum la piaţă o femeie care vindea mere povestea tuturor cum îşi înmormântase fiul. Atunci mi-am jurat: „Mie n-o să mi se întâmple niciodată.“ Eu şi soţul meu nu prea vorbim despre asta, plângem, dar fiecare separat, să nu-l vadă celălalt. E de ajuns o vorbă şi încep să bocesc. În primul an nu puteam nicicum să mă liniştesc: de ce? De ce a făcut asta? Vreau să mă gândesc… Mă liniştesc: n-a vrut să ne părăsească… a vrut să încerce… să arunce un ochi… Tinerii sunt tulburaţi: ce-i acolo? Mai ales pe băieţi îi tulbură… După moartea lui, am răscolit prin caietele lui, prin versurile lui. Am răscolit ca un detectiv. (Plânge.) Cu o săptămână înainte de duminica aia… stăteam în faţa oglinzii şi mă pieptănam… El s-a apropiat de mine şi m-a cuprins pe după umeri: am stat aşa, uitându-ne în oglindă şi zâmbind. „Igoriok al meu“, m-am lipit eu de el, „ce frumos eşti. Şi eşti frumos pentru că te-ai născut din iubire. Dintr-o mare iubire“. El m-a îmbrăţişat şi mai strâns: „Mamă, tu, ca întotdeauna, eşti neasemuită.“ Mă trec fiori când îmi vine-n minte: atunci, la oglindă, se gândea deja la asta sau nu… se gândea deja?

Iubire… Mi se pare ciudat să pronunţ acest cuvânt. Să-mi amintesc ce e iubirea. Cândva credeam că iubirea e mai mare decât moartea… că e mai puternică decât orice… Eu şi soţul meu ne-am cunoscut în clasa a zecea.

Băieţii din şcoala vecină veneau la noi la reuniuni. Nu-mi amintesc prima noastră seară, pentru că nu l-am văzut pe Valik, aşa-l cheamă pe soţul meu, iar el m-a remarcat, dar nu s-a apropiat de mine. Nici măcar nu mi-a văzut faţa, doar silueta. Şi parcă a auzit o voce: „Asta e viitoarea ta soţie.“ Aşa mi-a mărturisit mai târziu… *(Zâmbeşte.)* Oare a inventat? Are multă imaginaţie. Dar pe noi ne-a însoţit mereu miracolul, el m-a purtat pe pământ. Eram veselă, nebunesc de veselă, nu stăteam locului – aşa eram. Îmi iubeam soţul şi îmi plăcea să flirtez cu alţi bărbaţi, era ca un joc: treci pe stradă, şi ei te privesc, şi ţie îţi place că te privesc, şi n-au decât să se îndrăgostească un pic. „Şi de ce mi-e dată mie, doar mie, atâta fericire?“ cântam eu adesea după draga mea Maia Kristallinskaia. Goneam prin viaţă, iar acum câteodată îmi pare rău că nu-mi amintesc totul, acum n-o să mai fiu niciodată atât de bucuroasă. Ca să iubeşti ai nevoie de multă forţă, iar eu m-am schimbat. Am devenit banală. *(Tace.)* Uneori aş vrea… dar de cele mai multe ori nu-mi place să-mi amintesc cum eram înainte…

Igoriok avea trei-patru ani… Îi făceam baie: „Mama, te iubesc ca pe o plinţesă flumoasă.“ Ne-am luptat mult cu „r“-ul… *(Zâmbeşte.)* Se poate trăi din asta, acum cu asta trăiesc. Din pomana amintirilor… adun toate firimiturile… Sunt profesoară de limbă şi literatură rusă la şcoală. Un tablou domestic obişnuit: eu – îngropată în cărţi, el – în dulapul din bucătărie. Până scoate din el cratiţe, tigăi, linguri, furculiţe, eu mă pregătesc pentru lecţiile de mâine. A crescut. Stau şi scriu, stă şi el la măsuţa lui şi scrie. A învăţat devreme să citească. Să scrie. La trei ani am învăţat pe dinafară poezia lui Mihail Svetlov: „Kahovka, puşca mea cea dragă, / Tu şuieră, fierbinte glonţ!“ Aici trebuie să mă opresc şi să vă povestesc mai în amănunt… Voiam ca el să crească bărbat, puternic, şi îi alegeam poezii despre eroi, despre război. Despre patrie. Şi odată mama mea mi-a spus ceva care m-a uluit: „Vera, nu-i mai citi poezii cu război. Nu se joacă decât de-a războiul.“ „Tuturor băieţilor le place să se joace de-a războiul.“ „Da, dar lui Igor îi place să se tragă în el şi el să cadă. Să moară! Cade cu atâta poftă, cu atâta încântare, că mi se face frică. Le strigă altor băieţi: «Voi trageţi, şi eu cad.» Niciodată invers.“ *(După o tăcere îndelungată.)* De ce n-am ascultat-o pe mama?

I-am dăruit jucării războinice: un tanc, soldăţei de plumb, o puşcă de sniper… Doar e băiat, trebuie să devină soldat. Instrucţiunile de la puşca de *sniper*: „*Sniper*-ul trebuie să ucidă liniştit şi selectiv… mai întâi trebuie să «facă cunoştinţă» cu ţinta…“ Cumva asta era considerat normal, nu sperja pe nimeni. De ce? Mentalul nostru era războinic. „Dacă mâine-i război,

dacă mâine pornim…“[48] Altă explicaţie nu găsesc. Nu am altă explicaţie… Acum copiii primesc mai rar cadou săbii… pistoale… poc-poc! Noi însă… Îmi aduc aminte cum m-am mirat când unul dintre profesorii de la şcoală mi-a povestit că în Suedia, auzi, sunt interzise jucăriile războinice. Păi cum să educi un bărbat? Un apărător? *(Cu glas spart.)* „La moarte du-te fără teamă, / Tu, biet poet şi călăreţ…“[49] Cu orice ocazie ne-am aduna… întotdeauna… după cinci minute ne amintim de război. Deseori cântăm cântece ostăşeşti. Mai sunt oare undeva oameni ca noi? Şi polonezii au trăit în socialism, şi cehii, şi românii, dar ei sunt altfel… *(Tace.)* Acum nu mai ştiu cum să supravieţuiesc. De ce să mă agăţ? De ce…

(Glasul i se stinge într-o şoaptă. Dar mie mi se pare că ţipă.)

…închid ochii: văd cum zace în sicriu… doar am fost fericiţi… de ce a hotărât că moartea e mai frumoasă…

…o prietenă m-a dus la un croitor: „Trebuie să-ţi faci o rochie nouă. Eu când am o depresie îmi fac o rochie nouă…“

…în vis cineva mă tot mângâie pe cap… În primul an fugeam din casă în parc, acolo ţipam… se speriau păsările…

Avea zece ani, nu, cred că unsprezece… Abia mă târăsc spre casă, încărcată cu două sacoşe, după o zi plină la şcoală. Intru. Sunt amândoi pe divan: unul cu un ziar, celălalt cu o cărticică. În apartament e o harababură teribilă! Un munte de vase nespălate! Sunt întâmpinată cu entuziasm. Iau o mătură în mână. Ei se baricadează cu scaune. „Ieşiţi de acolo!“ „Niciodată!“ „Trageţi la sorţi: pe cine urechez primul?“ „Mămico-fetico, nu te supăra“, iese primul Igoriok, care deja e cât tatăl lui de înalt.

„Mămica-fetica“, aşa mi se spunea acasă. El a inventat numele ăsta… Vara de obicei mergeam în sud, „la palmieri, care locuiesc cel mai aproape de soare“. *(Vesel.)* Îmi amintesc cuvinte… cuvintele noastre… Îi făcea bine la sinuzită. După aceea, până în martie nu ieşeam din datorii şi economii: la felul întâi colţunaşi, la felul al doilea colţunaşi, iar la ceai colţunaşi. *(Tace.)* Îmi amintesc un afiş în culori vii… Oraşul Hurzuf încins de arşiţă. Şi marea… pietre şi nisip, albite de valuri şi de soare… Mi-au rămas multe fotografii, acum le ascund de mine însămi. Mă tem… că o să explodeze brusc totul în mine… Imediat o explozie! Odată am plecat fără el. Ne-am întors de la jumătatea drumului. „Igoriok!“ – am dat buzna în casă. – „Vii cu noi. Nu putem fără tine!“ Cu strigăte de „Uraaa!!“ s-a agăţat de gâtul meu. *(După o pauză lungă.)* Nu putem fără el…

De ce nu l-a reţinut iubirea noastră? Cândva credeam că iubirea poate orice. Iar… iar mă apucă…

Asta mi s-a mai întâmplat… Deja nu mai era cu noi… Multă vreme am stat într-o stare de încremenire. „Vera!“, m-a strigat soţul. N-am auzit. „Vera…“ Nu auzeam. Şi deodată am devenit isterică! Am răcnit, am dat din picioare, ţipam la mama, la iubita mea mamă: „Monstru, monstru ce eşti, cu teoriile tale tolstoiste! Ai crescut monştri după chipul şi asemănarea ta! Ce-am auzit toată viaţa de la tine? Trebuie să trăim pentru alţii… pentru un scop înalt… Să ne aruncăm sub tanc, să ardem pentru ţară într-un avion. Malaxoarele revoluţiei, moarte eroică… Moartea a fost întotdeauna mai frumoasă ca viaţa. Am crescut nişte monştri, nişte degeneraţi. Aşa l-am educat şi eu pe Igoriok. E numai vina ta! A ta!“

Mama s-a gârbovit şi a devenit deodată mică-mititică. O bătrânică mititică. Am simţit un junghi în inimă. Pentru prima dată după multe zile am simţit durerea; înainte de asta, nici atunci când a pus cineva un geamantan greu pe piciorul meu în troleibuz n-am simţit nimic. Noaptea mi s-au umflat toate degetele, abia atunci mi-am amintit de geamantan. *(Plânge.)* Aici trebuie să mă opresc să vă povestesc despre mama… Mama mea e din generaţia inteligheţiei de dinainte de război. Dintre acei oameni în ochii cărora luceau lacrimi când se cânta *Internaţionala*. A trecut prin război şi n-a uitat niciodată că un soldat sovietic a pus drapelul roşu pe Reichstag: „Ce război a câştigat ţara noastră!“ Zece… Douăzeci… patruzeci de ani… ne-a tot repetat asta ca pe o incantaţie. Ca pe o rugăciune… Asta era rugăciunea ei… „Nu aveam de nici unele, dar eram fericiţi“ – mama era absolut convinsă de asta. Era inutil s-o contrazici. Pe Lev Tolstoi – „oglinda revoluţiei ruse“ – îl iubea pentru *Război şi pace*, dar şi pentru dorinţa contelui de a împărţi totul săracilor ca să-şi mântuiască sufletul. Nu numai mama mea era aşa, ci şi toţi prietenii ei – primii intelectuali sovietici, care crescuseră cu Cernîşevski, Dobroliubov, Nekrasov… cu marxismul… Să mi-o imaginez pe mama stând şi brodând sau decorând casa cu vaze din porţelan, elefănţei… nici vorbă! Asta era o pură pierdere de vreme. O atitudine burgheză! Cea mai importantă e munca spirituală… cărţile… Poţi să porţi un costum douăzeci de ani, iar două paltoane îţi ajung pentru toată viaţa, dar fără Puşkin sau fără operele complete ale lui Gorki nu se poate trăi. Participi la un plan măreţ, iar planul măreţ este… Aşa au trăit ei…

…la noi, în centrul oraşului, e un cimitir vechi. Cu mulţi copaci, cu tufe de liliac. Oamenii se plimbă prin el ca printr-o grădină botanică. Bătrâni sunt puţini, iar tinerii râd, se sărută. Deschid magnetofonul… Se întorcea cam târziu: „Unde ai fost?“ „M-am plimbat prin cimitir.“ „Ce te-a

apucat acum cu cimitirul?“ „E interesant. Te uiţi în ochii oamenilor care nu mai sunt.“

…deschid uşa camerei lui… Stătea pe pervaz cât era de lung; pervazurile noastre sunt nesigure, neregulate. Etajul şase! Am îngheţat. Nu puteam să-i strig, ca atunci când era mic şi se căţăra pe cea mai subţire creangă de copac sau pe zidul înalt al unei biserici în ruine: „Dacă simţi că nu te mai poţi ţine, dă-ţi drumul, te prind eu.“ N-am început să ţip, n-am început să plâng, ca să nu-l sperii. M-am retras încet, pe lângă perete. După cinci minute, care mi s-au părut o veşnicie, am intrat din nou – se dăduse jos de pe pervaz şi se plimba prin cameră. Atunci m-am aruncat asupra lui: ba-l sărutam, ba-l loveam, ba-l zgâlţâiam: „De ce? Spune-mi, de ce?“ „Nu ştiu. Să văd cum e.“

…odată, lângă uşa vecină, am văzut dimineaţa coroane mortuare. Murise cineva. Ei, a murit, a murit. Când m-am întors de la serviciu, am aflat de la tatăl lui că fusese acolo. Îl întreb: „De ce? Doar nu-i cunoaştem pe oamenii ăia.“ „Era o fată tânără. Era atât de frumoasă moartă! Şi eu, care credeam că moartea e înfricoşătoare.“ *(Tace.)* Îi dădea târcoale… ceva îl atrăgea către dincolo… *(Tace.)* Dar uşa aceea e închisă… noi nu avem acces acolo.

…se aşază pe genunchii mei: „Mamă, cum eram eu când eram mic?“ Şi eu încep… Cum îl aştepta la uşă pe Moş Gerilă. Cum întreba cu ce autobuz se putea ajunge peste nouă mări şi nouă ţări. Cum a văzut la ţară un cuptor rusesc şi a aşteptat toată noaptea să-l vadă pornind la drum pe picioruşe, ca în poveste. Credea orice…

…îmi amintesc că pe străzi era deja zăpadă… Vine în fugă: „Mamă! Azi m-am sărutat!“ „Te-ai sărutat?!“ „Da. Azi am avut prima întâlnire.“ „Şi mie nu mi-ai spus nimic?“ „N-am apucat. Le-am spus lui Dimka şi Andrei, şi am mers toţi trei. „Păi la întâlnire se merge în trei?“ „Ei, singur parcă nu-mi venea.“ „Păi şi cum v-aţi simţit toţi trei la întâlnire?“ „Foarte bine. Eu şi ea ne-am plimbat de mână în jurul dealului şi ne-am sărutat. Iar Dimka şi Andrei au stat de pază.“ O, Doamne! „Mama, un băiat în clasa a cincea se poate însura cu o fată dintr-a noua? Sigur, dacă se iubesc…“

…şi asta… asta… *(Plânge îndelung.)* Despre asta nu pot să…

…luna noastră preferată era august. Ne duceam în afara oraşului şi admiram pânzele de păianjen. Râdeam… râdeam… râdeam… *(Tace.)* Ce tot plâng atâta? Doar am avut paisprezece ani întregi… *(Plânge.)*

Prăjesc ceva în bucătărie. Geamul e deschis. Aud cum el şi taică-su stau de vorbă pe balcon. Igor: „Tată, ce înseamnă nune? Eu cred că am

înţeles. Uite, ascultă… Au fost odată un moş şi o babă, şi aveau ei o găinuşă pe nume Riaba. A făcut găinuşa un ouşor, dar nu unul oarecare, ci unul de aur. L-a lovit moşul, l-a tot lovit, dar nu s-a spart. L-a lovit baba, l-a tot lovit, dar nu s-a spart. A trecut în fugă un şoricel, l-a lovit cu codiţa, oul a căzut şi s-a spart. A plâns moşul, a plâns baba…“ Tata: „Din punct de vedere logic, e absolut absurd. L-au lovit, l-au tot lovit şi nimic, şi apoi – trosc! Şi de câţi ani, dar ce spun eu ani – secole, ascultă copiii povestea asta ca pe o poezie.“ Igor: „Tata, dar eu până acum am crezut că poţi să înţelegi orice cu mintea.“ Tata: „Multe lucruri nu le poţi înţelege cu mintea. Dragostea, de pildă.“ Igor: „Şi moartea.“

Încă de mic compunea versuri… Pe masă, prin buzunarele lui, pe sub pat, găseam hârtiuţe scrise. Le pierdea, le arunca, uita de ele. De altfel, nu credeam întotdeauna că erau ale lui: „Tu ai scris asta?“ „Ce e?“ Îi citesc: „Merg unii la alţii în vizită oameni, / Merg în vizită unele la altele fiare…“ „Aaaa, asta e veche. Am şi uitat de ea.“ „Dar versurile astea?“ „Care?“ Citesc: „Doar pe o crenguţă fragilă / Sunt presărate picături de stea…“ La doisprezece ani scria că vrea să moară. „Vreau dragoste şi vreau să mor – două dorinţe.“ „Noi doi suntem cununaţi / De o apă albastră…“ Mai vreţi? Iată: „Nu sunt al vostru, nori argintii, / Nu sunt al vostru, zăpezi albăstrui…“ Chiar el mi-a citit-o pe asta. Mi-a citit-o! Dar în adolescenţă se scrie deseori despre moarte…

La noi în casă se recitau mereu versuri, era ceva curent: Maiakovski, Svetlov… Dragul meu Semion Guzdenko: „Ei cântă când se duc la moarte, / Şi poate că-nainte plâng. / Căci cel mai crunt în luptă-i ceasul / în care stai şi-aştepţi atacul.“ Aţi observat? Sigur că da… De ce mai întreb? Toţi am crescut aşa. Arta iubeşte moartea, mai ales arta noastră. Avem în sânge cultul pieirii şi al sângelui. Să trăieşti „până-ţi pocneşte aorta“[50]. „Eh, poporul rus, nu-i place să moară de moarte bună!“ scria Gogol. Iar Vîsoţki cânta: „Să mai stau doar un pic în prag de abis…“ În prag de abis! Arta iubeşte moartea, dar există şi comedia franceză. De ce noi nu avem aproape deloc comedii? „Înainte, pentru patrie!“ „Patria sau moartea!“ Îi învăţam pe elevii mei: să te mistui servindu-i pe alţii[51]. Îi învăţam despre fapta lui Danko[52], care şi-a smuls inima din piept şi a luminat cu ea calea altor oameni. Despre viaţă nu ni s-a vorbit… Ni s-a vorbit foarte puţin… Erou! Erou! Erou! Viaţa era compusă din eroi… din victime şi călăi… Alţi oameni nu existau. *(Ţipă. Plânge.)* Acum e un chin pentru mine să mă duc la şcoală. Copiii se aşteaptă… ei vor cuvinte şi sentimente… Ce să le spun… ce-aş putea să le spun eu?

Totul s-a petrecut… şi s-a petrecut întocmai… Într-o seară târziu, eram deja în pat, citeam romanul *Maestrul şi Margareta* (încă era considerat „disident“, îl primisem bătut la maşină). Ajung la ultimele pagini… Vă amintiţi, Margareta cere să fie eliberat Maestrul, iar Woland, spiritul Satanei, îi spune: „Degeaba strigi aici, în munţi, el e obişnuit cu prăbuşiri de stânci şi aceasta nu-l poate tulbura. Nu-i nevoie să intervii pentru el, Margareta; pentru el a şi intervenit cel cu care ar vrea atât de mult să stea de vorbă…“[53] O forţă misterioasă m-a târât în camera cealaltă, spre patul în care dormea fiul meu. M-am aşezat în genunchi şi am şoptit, ca o rugăciune: „Igoriok, nu trebuie. Dragul meu, nu trebuie. Nu trebuie!“ Am început să fac ceva ce-mi era deja interzis de când crescuse: să-i sărut mâinile, picioarele. A deschis ochii: „Mamă, ce-i cu tine?“ M-am repliat: „Îţi căzuse plapuma, am pus-o la loc.“ A adormit… Iar eu… Ce s-a întâmplat cu mine, n-am înţeles. Când era vesel, îmi zicea „luminiţa sprintenă“. Alergam uşoară prin viaţă.

Se apropia ziua lui de naştere… şi Anul Nou… Un prieten ne promisese că ne face rost de o sticlă de şampanie, pe vremea aceea nu puteam cumpăra mare lucru din magazine, procuram cum puteam. Pe sub mână. Prin cunoştinţe, prin cunoştinţele cunoştinţelor. Făceam rost de cârnaţi afumaţi, de bomboane de ciocolată… Să prinzi un kilogram de mandarine pentru Anul Nou era o mare victorie! Mandarinele nu erau pur şi simplu fructe, erau ceva miraculos, numai Anul Nou mirosea a mandarine. Începeam cu luni înainte să adunăm delicatese pentru masa de Anul Nou. De data asta pitisem un borcănaş de ficat de cod şi o bucăţică de somon. Pe urmă am dat totul la parastas… *(Tace.)* Nu, nu vreau să-mi închei atât de repede povestea. Am avut paisprezece ani întregi. Paisprezece ani fără zece zile…

La un moment dat am făcut curat în dulapuri şi am găsit o mapă cu scrisori. Cât am stat la maternitate, eu şi soţul meu ne scriam zilnic scrisori, bileţele, uneori şi de câteva ori pe zi. Citeam, râdeam… Igor avea deja şapte ani… Şi nu putea înţelege cum se făcea că într-o vreme el nu exista, dar eu şi tatăl lui existam. Adică exista, în scrisori vorbeam tot timpul despre el: copilul s-a răsucit, m-a lovit… se agită… „Eu am murit o dată, şi apoi am venit la voi, da?“ Întrebarea m-a amuţit. Dar copiii… uneori vorbesc aşa… ca nişte filozofi, ca nişte poeţi… Ar fi trebuit să notez ce spunea… „Mama, bunicul a murit… asta înseamnă că l-au sădit şi o să crească…“

În clasa a şaptea apăruse deja o fată… Era îndrăgostit, era ceva serios.

„N-o să mi te însori nici cu prima iubire, nici cu o vânzătoare!“ îl ameninţam eu. Mă obişnuisem deja cu gândul că va trebui să-l împart cu cineva. Mă pregăteam. Prietena mea are şi ea un băiat, el şi Igor erau de aceeaşi vârstă, şi ea mi-a mărturisit: „Nici n-o cunosc încă pe nora mea, şi deja o urăsc.“ Atât de tare îşi iubeşte fiul. Nu poate nici să-şi imagineze că va sosi timpul să-l cedeze altei femei. Cum ar fi fost la noi? La mine? Nu ştiu… Îl iubeam nebuneşte… nebuneşte… Oricât de grea ar fi fost ziua, când deschideam uşa casei, se lumina. Era lumina dragostei.

Am două coşmaruri. În primul, ne înecăm. El înota bine, odată am riscat să înot cu el departe, în mare. Pe când ne întorceam, am simţit că mă lasă puterile – m-am agăţat de el cu disperare. „Dă-mi drumul!“ a ţipat el. „Nu pot!“, am zis. Mă ţineam de el strâns, îl trăgeam la fund. Totuşi, a reuşit să se desprindă şi a început să mă ducă spre mal. Mă ţinea şi mă împingea. Şi aşa am scăpat amândoi. În vis totul se repetă, numai că nu-i dau drumul. Nici nu ne înecăm, dar nici nu ieşim din apă. E un fel de luptă în apă… A doilea coşmar… începe să plouă, dar eu simt că nu e ploaie, ci se scurge pământ. Nisip. Începe să ningă, dar eu ştiu după sunet că nu e zăpadă, ci pământ. O lopată loveşte, ca o bătaie de inimă, bum-bum, bum-bum…

Apa… apa îl fascina… Îi plăceau lacul, râul, fântânile. Dar mai ales marea. Are multe versuri despre apă: „O singură stea, tăcută, străluceşte ca apa. Întuneric.“ Sau: „Şi doar apa curge… Linişte.“ *(Pauză.)* Acum nu mai mergem la mare.

Ultimul an… De multe ori ne adunam toţi la cină. Vorbeam, fireşte, despre cărţi. Citeam împreună în samizdat… *Doctor Jivago*, versurile lui Mandelştam… Îmi aduc aminte cum dezbăteam ce e poetul, ce soartă are el în Rusia. Părerea lui Igor: „Poetul trebuie să moară devreme, altfel nu e poet. Un poet bătrân e pur şi simplu caraghios.“ Uite… şi asta mi-a scăpat… N-am dat importanţă… De obicei, ieşeau din mine versuri ca din sacul lui Moş Crăciun… Aproape toţi poeţii ruşi au versuri despre patrie. Ştiu multe pe dinafară. Recitam din dragul meu Lermontov: „Eu patria-mi iubesc, cu bizară iubire.“ Sau Esenin: „Te iubesc, patrie blândă…“ Am fost fericită când am cumpărat scrisorile lui Blok… Un volumaş întreg! Scrisoarea către mama lui după ce a venit din străinătate… scria că patria i-a arătat deopotrivă râtul de porc şi chipul divin… Eu puneam accentul pe divin, desigur… *(În cameră intră soţul ei. O îmbrăţişează şi se aşază lângă ea.)* Ce-a mai fost? Igor s-a dus la Moscova la mormântul lui Vîsoţki. S-a ras în cap, a început să semene foarte tare cu Maiakovski. *(Către soţul ei.)*

Mai ţii minte ce l-am mai certat? Avea un păr deosebit.

Ultima vară… Bronzat. Mare, puternic. După înfăţişare, i-ai fi dat optsprezece ani. Ne-am dus cu el în vacanţă la Tallinn. El era pentru a doua oară acolo, mă ducea peste tot, pe tot felul de străduţe. În trei zile am cheltuit o grămadă de bani. Eram cazaţi la un cămin studenţesc. Ne-am întors dintr-o plimbare nocturnă prin oraş – ne ţineam de mână, râdeam. Deschidem uşa şi ne apropiem de portăreasă. Ea ne opreşte: „După ora unsprezece e interzis să intraţi cu bărbaţi.“ Îi spun lui Igor la ureche: „Urcă, vin şi eu imediat.“ El a pornit, iar eu îi spun în şoaptă portăresei: „Cum de nu vă e ruşine! E fiul meu!“ Totul era atât de vesel… de bine!! Deodată, acolo… noaptea… m-a cuprins spaima. Spaima că n-o să-l mai văd niciodată. Spaima de ceva nou. Încă nu se întâmplase nimic.

Ultima lună… A murit fratele meu. În familia noastră sunt puţini bărbaţi şi l-am luat pe Igor cu mine, să ne ajute. Dacă aş fi ştiut… A privit, a tot privit moartea… „Igor, ia florile de aici. Adu scaune. Du-te după pâine.“ Normalitatea asta a gesturilor în faţa morţii… e periculoasă… Se poate confunda moartea cu viaţa. Înţeleg asta acum… A venit un autobuz. Toate rudele s-au urcat, fiul meu – nicăieri. „Igor, unde eşti? Vino încoace.“ Urcă – toate locurile erau ocupate. Tot felul de semne… Să fi fost zdruncinătura sau… Când a pornit autobuzul, fratele meu a deschis ochii pentru o clipă. Semn rău – în familie va mai muri cineva. M-am speriat imediat pentru mama – suferă de inimă. Când au coborât sicriul în groapă, a căzut ceva acolo… Iar semn rău…

Ultima zi… Dimineaţa. Pe când mă spălam, l-am simţit: stătea în pragul uşii şi mă privea. Mă tot privea. „Ce-i cu tine? Apucă-te de lecţii. Vin înapoi repede.“ S-a întors fără să rostească un cuvânt şi s-a dus în camera lui. După serviciu, m-am întâlnit cu o prietenă. Îi tricotase un pulover modern, era cadoul meu pentru ziua lui. Când l-am adus acasă, soţul meu chiar m-a certat: „Nu înţelegi că e cam devreme să poarte lucruri atât de şic?“ La prânz, i-am dat mâncarea lui favorită, chifteluţe de pui. De obicei mai cerea, de data asta a gustat un pic şi le-a lăsat. „S-a întâmplat ceva la şcoală?“ Tăcea. Am început să plâng. Lacrimile îmi şiroiau pe obraz. Plângeam atât de tare pentru prima dată după mulţi ani, nici la înmormântarea fratelui meu nu mi se întâmplase asta. Şi el s-a speriat. S-a speriat atât de tare, că am început eu să-l liniştesc pe el: „Probează puloverul.“ L-a îmbrăcat. „Îţi place?“ „Foarte mult.“ După un timp, am aruncat o privire în camera lui – stătea întins şi citea. În altă cameră, tatăl lui bătea la maşină. Mă durea capul, aşa că am aţipit. Când e incendiu,

oamenii dorm mai adânc decât de obicei… Îl lăsasem… citea Puşkin… Timka, căţeluşa noastră, stătea în hol. N-a lătrat, n-a scheunat. Nu mai ţin minte cât timp a trecut; când am deschis ochii, soţul meu stătea lângă mine. „Igor unde e?“ „S-a încuiat în toaletă. Probabil recită poezii.“ O spaimă sălbatică, mută, m-a făcut să sar în picioare. Am dat fuga la uşă, am bătut, am zgâlţâit-o. Am dat în ea cu pumnii, cu picioarele. Linişte. Îl strig, urlu, implor. Linişte. Soţul meu caută un ciocan, un topor. Sparge uşa… Îmbrăcat cu nişte pantaloni vechi şi un pulover, în papuci de casă… Spânzurat cu o curea… L-am luat în braţe, l-am desprins. Era moale, cald. Am început să-i facem respiraţie artificială. Am chemat Salvarea…

Cum de-am putut să dorm? De ce Timka n-a simţit? Câinii sunt atât de sensibili, au auzul de zeci de ori mai bun ca noi, oamenii. De ce… Stăteam şi mă uitam într-un punct fix. Mi-au făcut o injecţie şi m-am prăbuşit în neant. Dimineaţa m-au trezit: „Vera, scoală-te. Altfel, n-o să ţi-o ierţi niciodată.“ „A, să vezi ce te urechez acuma pentru glumiţele astea. Să vezi ce-ţi fac“, mi-a trecut prin minte. Şi apoi mi-am dat seama că n-am pe cine urechea.

Zace în sicriu… E îmbrăcat cu puloverul pe care i-l pregătisem pentru ziua lui…

N-am început să plâng imediat… Abia peste câteva luni… Dar nu aveam lacrimi. De plâns, plângeam, dar fără lacrimi. Şi doar când, o dată, am băut un pahar de vodcă, am început să plâng. M-am apucat de băut, ca să pot plânge… mă agăţam de oameni… Am stat două zile la nişte prieteni, fără să ieşim din apartament. Acum înţeleg cât de greu le-a fost, cât i-am chinuit. Fugeam din casa noastră… S-a rupt scaunul din bucătărie pe care stătea el de obicei – nu m-am atins de el, acolo a rămas: dacă s-ar supăra că arunc un obiect care-i plăcea? Nici eu, nici soţul meu nu puteam deschide uşa camerei lui. De două ori am vrut să facem schimb de apartament, am pregătit şi actele, am dat speranţe oamenilor, ne-am împachetat lucrurile. Dar nu pot să plec din apartament, mi se pare că e încă aici, că nu-l văd… dar el e aici, undeva… Cutreieram magazinele şi tot alegeam lucruri pentru el: uite nişte pantaloni de culoarea lui preferată, uite o cămaşă. Într-o primăvară, cred… nu mai ţin minte când… am venit acasă şi i-am spus soţului meu: „Ştii, azi i-am plăcut unui bărbat. A vrut să-mi dea întâlnire.“ Şi soţul meu mi-a răspuns: „Cât mă bucur pentru tine, Verocika. Îţi revii…“ I-am fost imens de recunoscătoare pentru aceste cuvinte. Aş vrea să vă povestesc despre soţul meu… E fizician, prietenii noştri glumesc: „Aţi avut noroc: un fizician şi un poet la un loc!“ L-am iubit… De ce „l-am iubit“ şi

nu „îl iubesc“? Pentru că încă n-o cunosc pe femeia asta nouă, care a supravieţuit. Mă tem… încă nu sunt pregătită… n-o să mai pot să fiu fericită…

Noaptea stau întinsă, cu ochii deschişi. Se aude soneria. Aud clar soneria de la uşă. Dimineaţa îi povestesc soţului meu. „Eu n-am auzit nimic“, zice el. Noaptea, iar soneria. Nu dorm, mă uit la soţul meu, s-a trezit şi el. „Ai auzit?“ „Am auzit.“ Amândoi avem senzaţia că nu suntem singuri în apartament. Şi Timka aleargă în cercuri pe lângă pat, de parcă ar fugări ceva. Mi se pare că mă prăbuşesc în ceva cald. Şi am un vis… Nu e clar unde, vine spre mine Igor, îmbrăcat în puloverul în care l-am înmormântat. „Mamă, tu mă tot chemi şi nu înţelegi cât de greu îmi este să vin la tine. Nu mai plânge.“ Îl ating, e moale. „Ţi-a fost bine acasă?“ „Foarte.“ „Şi acolo?“ Nu apucă să răspundă, dispare. Din noaptea aceea, am încetat să plâng. Şi am început să-l visez mic, numai mic. Dar îl aştept mare, ca să vorbesc cu el…

Acela n-a fost un vis. De-abia închisesem ochii… Uşa camerei s-a dat de perete, şi el a intrat pentru o clipă adult, cum nu-l văzusem niciodată. După chipul lui, am înţeles: îi e deja indiferent tot ce se întâmplă aici. Discuţiile, amintirile noastre despre el. Deja e foarte departe de noi. Dar eu nu pot suporta să se rupă legătura dintre noi. Nu pot… M-am gândit mult… şi am hotărât să mai fac un copil… Nu aveam voie, era deja târziu, medicii se temeau, dar am născut. Am născut o fetiţă. Ne purtăm cu ea ca şi cum n-ar fi fetiţa noastră, ci fiica lui Igor. Mă tem s-o iubesc atât de mult cum l-am iubit pe el… Şi nici nu pot s-o iubesc atât de mult. Sunt nebună! Nebună! Plâng mult, mă tot duc la cimitir. Fetiţa e mereu cu mine şi eu nu încetez să mă gândesc la moarte. Nu se mai poate aşa. Soţul meu se gândeşte că ar trebui să plecăm în altă ţară. Să schimbăm tot: peisajul, oamenii, alfabetul. Ne cheamă nişte prieteni în Israel. Mereu ne sună: „Ce vă reţine acolo?“ *(Aproape ţipă.)* Ce? Ce?

Mă străbate un gând cumplit: şi dacă el v-ar spune o cu totul altă poveste? Cu totul alta…

Din convorbirile cu prietenii lui

„Ăsta era liantul extraordinar care ţinea totul laolaltă.“

Eram foarte tineri pe atunci… Tinereţea e o perioadă de coşmar, nu ştiu cine a inventat că e o vârstă minunată. Eşti stângaci, urât, te lamentezi din orice, te simţi groaznic de vulnerabil. Iar pentru părinţi eşti încă mic, ei

încă te construiesc. Trăieşti tot timpul parcă sub un clopot de sticlă şi nimeni nu poate ajunge la tine. Senzaţia asta… îmi amintesc foarte bine senzaţia asta. Ca în spital, când stăteam într-un cubicul din sticlă. Aveam nu ştiu ce infecţie. Părinţii se prefac (aşa crezi tu) că vor să fie cu tine, de fapt ei trăiesc în cu totul altă lume. Sunt undeva, departe… par a fi lângă tine, dar sunt departe… Părinţii nu ghicesc cât de grav e totul pentru copiii lor. Prima iubire e ceva îngrozitor. Un pericol de moarte. Prietena mea credea că Igor şi-a luat viaţa din dragoste pentru ea. E o prostie! O prostie de adolescentă… Toate colegele noastre erau îndrăgostite de el. Oho! Arăta foarte bine, de asta se purta de parcă ar fi fost mai mare decât noi, dar dădea impresia că e foarte singur. Scria versuri. Iar un poet trebuie să fie detaşat, singuratic. Să moară în duel. Toţi aveam în cap o grămadă de aberaţii juvenile.

Era în anii sovietici… comunişti… Eram educaţi în cultul lui Lenin, al revoluţionarilor înflăcăraţi, foarte înflăcăraţi, nu consideram că revoluţia a fost o greşeală, o crimă, dar nici nu eram atraşi de balivernele marxist-leniniste. Revoluţia era deja ceva abstract… Cel mai mult îmi amintesc sărbătorile şi aşteptarea acestor sărbători. Am amintiri foarte vii… Pe străzi era multă lume. Din difuzoare răsunau cuvinte, unii le credeau în totalitate, alţii parţial, alţii deloc. Dar toţi păreau fericiţi. Era multă muzică. Mama era tânără, frumoasă. Toate astea la un loc… toate astea la un loc creează senzaţia de amintire fericită… Mirosurile, sunetele acelea… Zgomotul tastelor maşinii de scris, strigătele matinale ale lăptăreselor venite de la ţară: „Lapte! Lapte!“ Încă nu avea toată lumea frigider, şi bidoanele de lapte erau ţinute pe balcon. Iar de mânerele ferestrelor erau atârnate plase cu pui… Între geamuri se puneau mere Antonov şi vată cu sclipici, ca să arate frumos. Miros de pisică din subsoluri… Şi mirosul inimitabil de cârpe şi de clor al cantinelor sovietice? Toate astea par să nu aibă nici o legătură unele cu altele, dar acum mi-au revenit în memorie ca o impresie unică. O senzaţie unică. Libertatea însă are alte mirosuri… şi imagini… Cu totul altele… După prima călătorie în străinătate… era deja pe vremea lui Gorbaciov… prietenul meu s-a întors spunând: „Libertatea miroase a sos bun.“ Şi eu îmi amintesc perfect primul supermarket pe care l-am văzut în Berlin – o sută de sortimente de cârnaţi şi o sută de sortimente de brânză. Era de neînţeles. După perestroika ne aşteptau multe deschideri, multe emoţii şi gânduri noi. Încă nu sunt descrise, nu sunt consemnate în istorie. Nu există încă formule pentru ele… Dar mă grăbesc… trec de la o epocă la alta… Lumea largă avea să ni se deschidă mai târziu. Pe atunci doar visam

la ea… la ceea ce nu aveam, la ceea ce ne doream… Era bine să visezi la o lume pe care n-o cunoşti. Visam… Dar duceam o viaţă sovietică, în care existau reguli ale jocului uniforme, pe care le respectam toţi. Cineva urcă la tribună. Minte, toată lumea aplaudă, dar toţi ştiu că minte, ştie şi el, şi ştie că ştiu şi ei că minte. Dar el spune tot ce are de spus şi se bucură de aplauze. Nu aveam nici o îndoială că aşa vom trăi şi noi şi că trebuia să căutăm o cale de scăpare. Mama mea îl asculta pe Galici, care era interzis… şi eu îl ascultam pe Galici…

Îmi mai amintesc… Cum am vrut să mergem la Moscova, la înmormântarea lui Vîsoţki, şi miliţia ne-a dat jos din tren… Şi noi scandam: „Salvaţi sufletele noastre! / Murim asfixiaţi…“, „Bătaie scurtă. Bătaie lungă. Bătaie scurtă. Artileria trage-n ai ei…“[54] A fost un scandal…! Directoarea ne-a pus să venim cu părinţii la şcoală. Cu mine a venit mama, şi s-a comportat minunat… *(Cade pe gânduri.)* Trăiam în bucătărie… Ţara întreagă trăia în bucătării… Stăteam la cineva, beam vin, ascultam cântece, discutam despre poezie. Desfăceam o conservă şi tăiam o bucată de pâine neagră. Ne era bine. Aveam ritualurile noastre: caiace, corturi şi tabere. Cântece în jurul focului. Şi aveam semne comune după care ne recunoşteam unii pe alţii. Aveam moda noastră, reperele noastre. Aceste societăţi secrete ale bucătăriilor nu mai există de mult. Şi nici prietenia aia a noastră, pe care o credeam veşnică. Da… eram predispuşi la veşnicie… Nimic nu era mai presus de prietenie. Ăsta era liantul extraordinar care ţinea totul laolaltă.

De fapt, nici unul dintre noi nu trăia în URSS, fiecare trăia în cercul lui. Cercul de turişti, cercul de alpinişti… După ore ne adunam la sediul unei administraţii locale, unde ni se dăduse o sală. Am organizat un teatru, am jucat şi eu la teatrul acela. Exista şi un cerc de literatură. Îmi amintesc că Igor îşi citea acolo versurile, îl imita bine pe Maiakovski şi era irezistibil. Porecla lui era „Studentul“. Veneau la noi poeţi adulţi, care ne vorbeau deschis. De la ei am aflat adevărul despre evenimentele de la Praga. Despre războiul din Afganistan. Ce… ce mai era? Am învăţat să cântăm la chitară. Era obligatoriu! În anii aceia chitara era pe lista obiectelor de primă necesitate. Eram gata să ne ascultăm în genunchi poeţii şi barzii preferaţi. Poeţii adunau stadioane întregi. Miliţia călare stătea de pază. Cuvântul era faptă. Să te ridici la o şedinţă şi să spui adevărul era o faptă, pentru că era periculos. Să ieşi în piaţă… era aşa un impuls… atâta adrenalină… o gură de aer proaspăt. Totul se revărsa în cuvinte… Azi e incredibil, astăzi trebuie să faci, nu să vorbeşti. Poţi să spui absolut orice,

dar cuvântul nu mai are nici o putere. Am vrea să credem, dar nu putem. Nu ne pasă unora de ceilalţi, iar viitorul e de rahat. Pe vremea noastră nu era aşa… Ooo! Versurile erau versuri, cuvintele – cuvinte…

(Râde.) În clasa a zecea am avut o idilă. El locuia la Moscova. Venisem la el doar pentru trei zile. Dimineaţa, în gară, luaserăm de la nişte prieteni de-ai lui o ediţie şapirografiată a memoriilor Nadejdei Mandelştam – la vremea aceea toată lumea le citea. Iar a doua zi la patru dimineaţa trebuia să dăm cartea înapoi. S-o aducem la tren. Am citit douăzeci şi patru de ore fără oprire, o singură dată am dat fuga după lapte şi un baton. Am uitat şi să ne sărutăm, ne treceam foile de la unul la altul. Totul s-a petrecut într-un soi de febră, de delir… că ţineam cartea asta în mână… că o puteam citi… După douăzeci şi patru de ore am alergat prin oraşul pustiu până la gară, mijloacele de transport nu circulau încă. Îmi aduc bine aminte acel oraş nocturn, cum mergeam şi aveam cartea în geantă. O purtam ca pe o armă secretă… Atât de tare credeam în puterea cuvântului de a zgudui lumea.

Anii lui Gorbaciov… Libertate şi cartele. Cartele… cupoane… Pentru orice: de la pâine la arpacaş şi şosete. Stăteam la coadă câte cinci-şase ore… Dar stăteam cu o carte pe care înainte nu puteam s-o cumpărăm şi ştiam că seara avea să se dea un film care înainte era interzis, zăcuse zece ani pe un raft. Ce răsfăţ! Sau aveam toată ziua în cap că la ora zece era emisiunea *Vzgliad*… Realizatorii ei, Aleksandr Liubimov şi Vladislav Listiev, deveniseră eroi naţionali. Începeam să înţelegem că n-a existat numai Gagarin, ci şi Beria… De fapt, mie, proasta de mine, mi-ar fi ajuns libertatea cuvântului, fiindcă eu, după cum avea să se lămurească în scurt timp, eram o fetiţă sovietică; noi, sovieticii, am fost cu toţii mai marcanţi decât am fi crezut. Nu voiam decât să-i pot citi în voie pe Dovlatov şi pe Viktor Nekrasov, să-l ascult pe Galici. Asta mi-ar fi fost de ajuns. Nici nu visam să mă duc la Paris, să mă plimb prin Montmartre… sau să văd Sagrada Família a lui Gaudí. Numai să avem voie să citim şi să vorbim. Să citim! S-a îmbolnăvit Olia a noastră, avea doar patru luni şi suferea de o obstrucţie bronşică gravă. Am înnebunit de spaimă. M-au internat cu ea în spital, dar nu puteam s-o culc nici măcar un minut, numai în poziţie verticală, la mine în braţe, se liniştea. Doar dacă o ţineam dreaptă. Mă tot plimbam cu ea pe coridoare. Dacă adormea pentru jumătate de oră, ce credeţi că făceam eu? Nedormită, chinuită cum eram… Ce făceam? Aveam întotdeauna sub braţ *Arhipelagul Gulag* – îl deschideam imediat. Într-o mână îmi ţineam copilul, care agoniza, iar în cealaltă îl aveam pe

Soljeniţîn. Cărţile ne ţineau loc de viaţă. Asta era lumea noastră.

Apoi s-a întâmplat ceva… Am coborât cu picioarele pe pământ. Senzaţia asta de fericire şi de euforie s-a spulberat brusc. Total. Am înţeles că această lume nouă nu e a mea, nu e pentru mine. Că are nevoie de oameni complet diferiţi. Cei slabi pot fi călcaţi în picioare! Cei care erau jos au ajuns sus… de fapt, era o nouă revoluţie… Ţelurile acestei revoluţii sunt însă pământeşti: fiecăruia câte o vilă şi o maşină. Nu-i cam mărunt pentru un om? Străzile s-au umplut de nişte „culturişti“ în trening. Lupi! Ne dispreţuiau pe toţi. Mama mea lucra ca maistru la o fabrică de confecţii. În scurt timp… în foarte scurt timp fabrica s-a închis… mama stătea acasă şi cosea chiloţi. Şi prietenele ei coseau toate chiloţi, în orice apartament ai fi intrat. Locuiam într-un bloc pe care-l construise fabrica pentru angajaţii ei, aşa că toţi coseau chiloţi şi sutiene. Costume de baie. Tăiau etichete, de preferinţă străine, de pe hainele vechi, ale lor şi ale cunoscuţilor, şi le coseau pe aceste costume de baie. Apoi femeile se adunau în grupuri şi umblau cu sacii prin Rusia – asta se numea „chiloţiada“. La vremea aceea eu îmi pregăteam deja doctoratul. *(Veselă.)* Îmi amintesc… ce comedie… în biblioteca universităţii şi în biroul decanului stăteau butoaie cu castraveţi şi gogonele murate, cu varză şi ciuperci. Se vindeau murăturile şi cu banii ăştia se plăteau salariile profesorilor. Şi deodată, întreaga facultate se umplea de portocale. Sau dădea pe-afară de pachete cu cămăşi bărbăteşti… Marea intelectualitate rusă supravieţuia cum putea. Ne aminteam reţete vechi… ce se mânca în timpul războiului… Sădeam cartofi prin colţuri ascunse ale parcurilor… între şinele de cale ferată… Mâncam săptămâni întregi câte un cartof – e foamete asta, ori nu? Şi varză murată? Mi s-a aplecat de ea pentru toată viaţa. Am învăţat să facem chipsuri din coji de cartofi, ne dădeam unii altora reţeta asta minunată: arunci cojile în ulei sărat încins şi mai pui nişte sare. Lapte nu era, dar se vindea îngheţată, fierbeam grişul în îngheţată. Aş mânca acum aşa ceva?

Primul lucru care a pierit a fost prietenia noastră… Toţi am început să avem treburi – trebuia să câştigăm bani. Înainte ni se părea că banii ăştia… nu au nici o putere asupra noastră… Şi deodată toţi preţuiam farmecul bancnotelor verzi, ele nu erau ruble sovietice, „hârtii fără valoare“. Fetele şi băieţii citiţi erau plante de apartament… Ne-am dovedit incapabili de viaţa nouă pe care o aşteptaserăm. Altceva aşteptaserăm noi, nu asta. Am citit un vagon de cărţi romantice, dar viaţa ne trimitea cu ghionturi şi şuturi în fund în altă direcţie. În loc de Vîsoţki – Kirkorov[55]. Muzică pop! Şi cu asta am spus tot… De curând ne-am adunat la mine în bucătărie, ceea ce se

întâmplă rar acum, şi am dezbătut: ar fi cântat Vîsoţki pentru Abramovici? Părerile erau împărţite. Mai mulţi erau cei care erau convinşi că ar fi cântat. Următoarea întrebare: pe câţi bani?

Igor? Mi-a rămas în amintire semănând cu Maiakovski. Frumos şi singuratic. *(Tace.)* V-am lămurit cu ceva? Oi fi reuşit…?

„...şi bazarul a devenit universitatea noastră“

Au trecut mulţi ani… Şi astăzi mă întreb: de ce? De ce a luat hotărârea asta? Eram prieteni, dar el a luat hotărârea de unul singur… Dar ce-i spui unui om aflat pe acoperiş? Ce?... În tinereţe şi eu mă gândeam la sinucidere, habar n-am de ce. Îi iubesc pe mama, pe tata… pe fratele meu… acasă totul e bine… Şi totuşi ceva te trage. Undeva, acolo… acolo e ceva… Ce? Ceva… uite-acolo… Acolo e o lume întreagă, mai viu colorată, mai plină de semnificaţie decât cea în care trăieşti, acolo se întâmplă ceva mai important. Şi acolo poţi pătrunde un mister pe care nu-l poţi pătrunde pe nici o altă cale, raţional nu-l poţi aborda. Vrei… hai să încerci… Să te urci pe pervaz… să sari de la balcon… Dar nu ai de gând să mori, vrei doar să urci, vrei să zbori, ţi se pare că o să zbori. Acţionezi ca în vis… ca într-un leşin… Când îţi vii în simţiri, îţi aminteşti o lumină, un sunet… şi senzaţia că în starea aceea îţi era bine… îţi era mult mai bine decât aici…

Grupul nostru… Cu noi mai era Lioşka… A murit de curând de la o supradoză. Vadim a dispărut în anii ’90. Se apucase de comerţ cu cărţi. Începuse ca o glumă… o idee nebunească… Dar când a început să facă bani, au venit peste el nişte racheţi, băieţi cu pistoale. Fie le dădea toţi banii, fie încerca să scape de ei – dormea în pădure, prin copaci. În anii aceia oamenii nu se mai băteau pentru ceva, mai degrabă se omorau. Unde e? A dispărut fără urmă… miliţia nu l-a găsit până acum… L-or fi îngropat pe undeva. Arkadi a şters-o în America: „O să trăiesc mai bine la New York, sub un pod.“ Am rămas eu şi Iliuşa… Iliuşa s-a căsătorit din mare dragoste. Soţia i-a suportat ciudăţeniile câtă vreme au fost la modă poeţii şi artiştii, dar apoi la modă au ajuns brokerii şi contabilii. L-a părăsit. El a căzut într-o depresie adâncă, cum iese pe stradă, cum îl apucă un atac de panică. Tremură de frică. Stă acasă. Copil mare la părinţi. Scrie versuri – un strigăt al sufletului… Când eram tineri ascultam aceleaşi casete şi citeam aceleaşi cărţi sovietice. Aveam biciclete la fel… În viaţa aceea totul era simplu: aceleaşi ghete pentru toate anotimpurile, aceeaşi jachetă, aceiaşi pantaloni. Eram educaţi ca tinerii războinici ai Spartei antice: dacă Patria o cere, te aşezi şi pe un arici.

… un fel de sărbătoare militară… Ne-au dus cu grădiniţa la monumentul pionierului-erou Marat Kazei: „Iată, copii“, a spus educatoarea, „acest tânăr erou s-a omorât cu o grenadă şi a distrus mulţi fascişti. Când o să creşteţi, trebuie să fiţi şi voi la fel“. Să ne omorâm şi noi cu o grenadă? Eu nu-mi amintesc asta, ştiu din povestirile mamei… Noaptea am plâns zdravăn: trebuia să mor, aveam să zac undeva singur, fără mama şi tata… de vreme ce plâng, înseamnă că nu sunt deloc erou… M-am îmbolnăvit.

… iar când eram la şcoală, aveam deja un vis – să intru în detaşamentul care făcea de gardă la Flacăra Eternă din centrul oraşului. Acolo erau duşi elevii cei mai buni. Li se făceau mantale şi căciuli militare, li se dădeau mănuşi militare. Nu era o obligaţie, ci o mare mândrie să ajungi acolo. Ascultam muzică occidentală, tânjeam după jeanşi, apăruseră deja şi la noi… simbol al secolului XX, ca şi automatul Kalaşnikov… Primii mei jeanşi erau marca Montana – ce tare! Iar noaptea visam că mă arunc cu grenada asupra inamicului…

…a murit bunica şi bunicul a venit să stea cu noi. A fost ofiţer, locotenent-colonel. Avea multe decoraţii şi medalii, mereu îl băteam la cap:

— Bunicule, pentru ce ţi-au dat decoraţia asta?

— Pentru apărarea Odessei.

— Şi ce faptă de arme ai săvârşit?

— Am apărat Odessa.

Şi gata. Mă supăram pe el.

— Bunicule, dar povesteşte-mi ceva nobil, măreţ.

— Pentru asta nu veni la mine, du-te la bibliotecă. Ia o carte şi citeşte.

Bunicul meu era cultivat, ne înţelegeam foarte bine. A murit în aprilie, şi îşi dorea să trăiască până în mai. Până la Ziua Victoriei.

…la şaisprezece ani am fost chemat, conform regulii, la biroul de recrutare: „La ce armă vrei?“ I-am declarat ofiţerului de recrutare că după terminarea şcolii aveam de gând să cer să plec în Afganistan. „Prostule“, a spus el. Dar eu m-am pregătit multă vreme: am sărit cu paraşuta, am studiat pistolul automat… Noi eram ultimii pionieri ai Ţării Sovietelor. Mereu pregătiţi!

…un băiat de la noi din clasă a plecat în Israel… A fost convocată o adunare pe şcoală pentru a-l convinge: dacă părinţii tăi vor să plece, n-au decât, dar noi avem orfelinate bune, o să înveţi acolo şi o să rămâi să trăieşti în URSS. Pentru noi, era un trădător. A fost exclus din Comsomol. A doua zi, toată şcoala a mers la colhoz la cartofi, a venit şi el, dar l-au dat

jos din autobuz. Directoarea şcolii ne-a avertizat: cei care vor coresponda cu el vor avea probleme cu terminarea şcolii. Dar când a plecat, am început să-i scriem toţi cu prietenie…

…în perestroika… Aceiaşi profesori ne-au spus să uităm tot ce învăţaserăm până atunci şi să citim ziarele. Învăţam din ziare. Examenul de absolvire la istorie a fost eliminat, n-am apucat să tocim congresele PCUS. La ultima demonstraţie dedicată Revoluţiei din Octombrie ni s-au împărţit pancarte şi portrete ale conducătorilor, dar pentru noi asta era deja cam ce e carnavalul pentru brazilieni.

…îmi amintesc cum umblau oamenii cu pungi de bani sovietici prin magazinele pustii…

Am intrat la universitate… La vremea aceea Ciubais pleda pentru cupoanele de acţiuni, ne promitea că un cupon o să valoreze cât două maşini Volga, şi acum valorează două copeici. Erau vremuri înflăcărate! Împărţeam pliante la metrou… Toţi visam la o viaţă nouă… Visam… Visam că vor apărea munţi de salamuri în galantare, la preţuri sovietice, iar membrii Biroului Politic vor sta la coadă pentru ele ca nişte oameni obişnuiţi. Pentru noi, salamul e punctul de referinţă absolut. Avem o dragoste existenţială faţă de salam… Moarte zeilor! Să dăm fabricile muncitorilor! Pământul – ţăranilor! Râurile – castorilor! Bârlogurile – urşilor! Mişcările de stradă şi transmisiunile de la Congresul Deputaţilor Poporului luaseră cu mare succes locul serialelor mexicane… Am făcut doi ani… apoi m-am lăsat de facultate. Mi-era milă de părinţii mei, li se spusese franc: sunteţi nişte oameni sovietici jalnici, aţi trăit degeaba, voi sunteţi vinovaţi pentru toate, de la Arca lui Noe încoace, acum nimeni nu mai are nevoie de voi. Să trudeşti toată viaţa fără nici un rezultat! Toate astea i-au zdruncinat, lumea li s-a năruit, nu şi-au mai revenit, nu s-au putut adapta la această schimbare totală. După ore, fratele meu mai mic spăla maşini, vindea la metrou gumă de mestecat şi tot felul de porcării şi câştiga mai mult decât tatăl nostru… Tata era cercetător. Doctor în ştiinţă! Elita sovietică! În magazine apăruseră salamuri, toţi am dat fuga să ne uităm. Am văzut preţurile!! Aşa a intrat capitalismul în viaţa noastră…

Am devenit docher. Ce fericire! Descărcam în doi o dubă de zahăr – primeam bani şi câte un sac de zahăr. Ce era un sac de zahăr în anii ’90? O avere! Bani! Bani! Începutul capitalismului… Într-o singură zi puteai să devii milionar sau să te trezeşti cu un glonţ în cap. Acum lumea îşi aduce aminte… Se sperie: ar fi putut fi război civil… Stăteam pe marginea prăpastiei! Eu nu simţeam asta. Îmi amintesc că străzile erau pustii, pe

baricade nu era nimeni. Am încetat să ne abonăm la ziare şi să le citim. Drojdierii la început l-au înjurat pe Gorbaciov, apoi pe Elţîn, fiindcă se scumpise vodca. Se atinseseră de ceva sacru! Toţi eram cuprinşi de o frenezie sălbatică, inexplicabilă. În aer plutea mirosul banilor. Al banilor mulţi. Şi libertatea absolută – nici tu partid, nici tu guvern. Toţi voiau să facă „lovele“, iar cei care nu ştiau să facă „lovele“ îi invidiau pe cei care ştiau. Unii vindeau, alţii cumpărau, unii „acopereau“, alţii „protejau“… Am câştigat primele „lovele“… M-am dus cu prietenii la restaurant. Am comandat Martini cu vodcă Royal – pe vremea aceea asta era o culme! Voiam să ţinem în mână un pahar cu picior. Să ne dăm mari. Am început să fumăm Marlboro. Totul ca în romanele lui Remarque. Multă vreme am trăit ca-n filme. Magazine noi… restaurante… ca nişte decoruri dintr-o altă viaţă…

…vindeam cârnaţi prăjiţi. Se spălau sume nebuneşti…

…duceam vodcă în Turkmenia… Am stat o săptămână cu un prieten într-un vagon de marfă. Făceau de gardă cu topoare şi răngi. Dacă ar fi aflat ce transportam, ne-ar fi ucis! Înapoi am adus prosoape de frotir…

…vindeam jucării pentru copii… dată, mi s-a cumpărat toată marfa şi am fost plătit cu o dubă de băuturi carbogazoase, pe care le-am dat pe un camion de seminţe, în schimbul acestora am primit ulei de la o fabrică, din care o parte l-am vândut, iar o parte l-am dat la schimb pe tigăi teflonate şi fiare de călcat…

…acum am o afacere cu flori… Am învăţat să „sărez“ trandafiri… Într-o cutie de carton presari sare încinsă, un strat de minimum un centimetru, pui deasupra trandafiri pe jumătate înfloriţi şi deasupra presari din nou sare. Pui capacul şi apoi bagi cutia într-un sac mare de plastic. Îl legi bine. După o lună… după un an, îi scoţi, îi speli cu apă… Veniţi în orice zi şi la orice oră. Poftiţi o carte de vizită.

Bazarul a devenit universitatea noastră… E mult spus universitate, dar în orice caz o şcoală primară a vieţii. Veneam aici ca la muzeu. Ca la bibliotecă. Băieţi şi fete treceau ca nişte zombi printre tarabe… cu chipuri demente… O pereche se opreşte lângă nişte epilatoare chinezeşti… Şi ea îi explică lui cât de importantă este epilarea: „Ţi-ar plăcea, nu? Ţi-ar plăcea să fiu ca…“ Nu mai ţin minte numele actriţei, Marina Vlady, de pildă, sau Catherine Deneuve. Milioane de cutiuţe, borcănaşe. Le aduceam acasă ca pe nişte texte sacre, după ce foloseam conţinutul nu aruncam borcănaşele, le puneam la loc de cinste pe rafturile de cărţi sau în vitrină. Primele reviste *glossy* le-am citit ca pe clasici, cu credinţa pioasă că sub coperta aceea,

între foile acelea, se afla o viaţă minunată. La primul McDonald’s au fost cozi kilometrice… S-au făcut reportaje la TV. Oameni inteligenţi, în toată firea, păstrau cutiile şi şerveţelele de acolo. Le arătau cu mândrie musafirilor.

Un cunoscut de-al meu… Nevastă-sa are două slujbe, dar el se ţine cu nasul pe sus: „Eu sunt poet. Nu mă duc să vând cratiţe. Mă dezgustă.“ Cândva, împreună cu el, ca toată lumea, am mers pe străzi strigând: „Democraţie! Democraţie!“ şi habar n-aveam ce avea să urmeze. Nimeni n-avea de gând să vândă cratiţe. Iar acum… N-ai de ales: ori îţi hrăneşti familia, ori îţi păstrezi idealurile sovietice. Ori-ori… fără variante… Scrii versuri, zdrăngăneşti la chitară, eşti bătut pe umăr: „Aşa! Aşa!“ dar buzunarul ţi-e gol. Cei care au plecat din ţară? Acolo vând şi cratiţe, livrează şi pizza… lipesc şi cutii la fabrica de cartoane… acolo nu-i o ruşine.

M-aţi înţeles? Despre Igor v-am povestit… Despre generaţia noastră pierdută – o copilărie comunistă şi o viaţă capitalistă. Urăsc chitara! Pot să v-o fac cadou.

Note

48. Vers dintr-un marş sovietic.

49. Versuri din poemul *Elegie*, de Aleksandr Vvedenski (1904–1941).

50. Aluzie la un vers al lui Osip Mandelştam din poezia *Pentru Paganini, cel cu degete lungi*.. (1935).

51. Traducere a devizei latineşti *Aliis inserviendo consumor*.

52. Personaj din nuvela *Bătrâna Izerghil*, de Maxim Gorki.

53. Mihail Bulgakov, *Maestrul şi Margareta*, traducere de Natalia Radovici, Humanitas, Bucureşti, 2003.

54. Versuri din cântecele lui Vladimir Vîsoţki.

55. Filip Kirkorov (n. 1967), cunoscut cântăreţ de muzică pop din Rusia.

Despre altă Biblie şi alţi credincioşi

Vasili Petrovici N. – membru al Partidului Comunist din 1922, 87 de ani

— Păi da… voiam… Doctorii m-au adus înapoi… Oare ştiu ei de unde te cheamă? Eu, fireşte, sunt ateu, dar acum, la bătrâneţe, sunt un ateu fără speranţă. Eşti faţă în faţă cu asta… cu gândul că trebuie să pleci… undeva… Păi da… o altă viziune… daaaa… În pământ… în nisip… Nu pot să mă uit netulburat la nisipul obişnuit. Sunt bătrân de mult. Stau cu pisica la fereastră. *(Ţine pisica pe genunchi. O mângâie.)* Deschidem televizorul…

Şi sigur că… niciodată n-am crezut că o să apuc vremurile în care vor începe să le fie ridicate monumente generalilor albi. Cine erau eroii înainte? Comandanţii roşii… Frunze, Şciors… Iar acum – Denikin, Kolceak… Măcar de-ar mai fi în viaţă cei care îşi amintesc cum ne spânzurau oamenii lui Kolceak de felinare. „Albii“ au învins… E bine? Dar eu am luptat, am luptat, am luptat. Pentru ce? Am construit, am construit… Ce? Dacă aş fi scriitor, m-aş apuca să-mi scriu memoriile. Am auzit de curând la radio o emisiune despre uzina mea. Am fost primul ei director. Vorbeau despre mine ca şi cum n-aş mai fi – ca şi cum aş fi murit. Dar eu… sunt în viaţă… Nici nu puteau să-şi închipuie că sunt încă aici… Da! Uite-aşa… *(Râdem toţi trei. Cu noi stă nepotul lui. Ascultă.)* Mă simt ca un exponat uitat în depozitul unui muzeu. Un ciob prăfuit. A fost odată un imperiu măreţ – de la o mare la alta, de la cercul polar la tropice. Unde-i acum? A fost înfrânt fără bombe… fără Hiroshima… L-a înfrânt Înălţimea Sa Cârnatul! Marea crăpelniţă l-a înfrânt! Mercedes-Benz. Omul nu mai are nevoie de nimic altceva, nu-i propuneţi nimic altceva. N-are rost. Doar pâine şi circ! Şi asta e cea mai mare descoperire a secolului XX. Răspunsul

pentru toţi marii umanişti. Şi pentru visătorii de la Kremlin. Dar noi… generaţia mea… noi aveam planuri mari. Visam la revoluţia mondială: „Pe burjui i-om enerva, / Lumea de-om înflăcăra.“[56] Vom construi o lume nouă, îi vom face pe toţi oamenii fericiţi. Ni se părea că e posibil, eu credeam sincer asta! Absolut sincer! *(Tuşeşte şi se sufocă.)* A început să mă chinuie un astm. Staţi un pic… *(Pauză.)* Uite, am apucat… am apucat viitorul la care visam. Au murit oameni în numele lui, au fost ucişi. A curs mult sânge… şi de-al nostru, şi de-al altora… „Mori pe al ţării sfânt altar, / Şi moartea-ţi nu va fi-n zadar, / Minuni din sânge se vor naşte...“[57] „O inimă de ură obosită / Nicicând iubirea nu va învăţa…“[58] *(Mirat.)* Îmi amintesc… n-am uitat! Scleroza nu mi-a şters chiar tot din minte. Nu de tot. Versurile le-am învăţat la orele de învăţământ politic… Câţi ani or fi trecut? Mi-e şi frică să spun…

Ce mă cutremură? Ce mă omoară? Că ideea a fost zdrobită! Asupra comunismului a fost aruncată anatema! Totul s-a făcut fărâme! Eu sunt un bătrân nebun. Un maniac sângeros… un criminal în serie… Nu aşa rezultă? Trăiesc prea mult, nu trebuie să trăieşti atât de mult. Nu e bine… nu… nu e bine… E periculos să trăieşti mult. Vremea mea s-a sfârşit înaintea vieţii mele. Trebuie să mori odată cu vremea ta. Cum au făcut tovarăşii mei… Ei au pierit devreme, pe la douăzeci-treizeci de ani… Au murit fericiţi… Cu credinţă! Cu revoluţia în inimă, cum se spunea atunci. Îi invidiez. N-o să mă înţelegeţi… îi invidiez… „Pierit-a micul toboşar…“ A pierit glorios! Pentru o faptă măreaţă! *(Cade pe gânduri.)* Eu am trăit tot timpul cu moartea alături, dar nu prea m-am gândit la ea. Şi în vara asta m-au dus la casa de vacanţă. M-am uitat, m-am tot uitat la pământ… e viu…

— Moartea şi crima vi se pare că sunt acelaşi lucru?

— *(Supărat.)* Pentru întrebări de-astea… Aţi fi ajuns în lagăr, în praf. Nordul sau glonţul – nu prea aveai de ales. Pe vremea mea nu se puneau astfel de întrebări. La noi nu existau astfel de întrebări! Noi… Noi ne imaginam o viaţă dreaptă, fără bogaţi şi săraci. Muream pentru revoluţie, muream idealişti… dezinteresaţi… Prietenii mei nu mai sunt de mult, am rămas singur. Nu mai am cu cine sta de vorbă… Noaptea stau de vorbă cu morţii… Dar dumneavoastră? Dumneavoastră nu ne cunoaşteţi sentimentele, cuvintele: *prodrazviorstka*[59], *prodotriad*[60], *lişeneţ*[61], *kombed*[62]… *porajeneţ*[63], *povtornik*[64]… toate astea sunt sanscrită pentru dumneavoastră! Hieroglife! Bătrâneţea înseamnă, înainte de orice, singurătate. Ultimul bătrân pe care-l cunoşteam, din blocul vecin, a murit acum cinci ani, poate chiar mai mult… să fie deja şapte… Am în jur numai

oameni necunoscuţi. Tot vin la mine: de la muzeu, de la arhivă… de la enciclopedie… Sunt un birou de informaţii… o arhivă vie… Dar n-am cu cine să stau la taclale… Cu cine aş vrea să vorbesc? Poate cu Lazar Kaganovici[65]… Am rămas puţini, iar cei care nu-s senili sunt şi mai puţini. El e mai bătrân, are deja nouăzeci de ani. Am citit în ziare… *(Râde.)* În ziare scrie că bătrânii din cartier refuză să joace domino cu el. Sau cărţi. Îl gonesc: „Ucigaş de suflete!“ Şi el plânge de necaz. Cândva a fost un comisar al poporului de temut. Scria ordine de execuţie, a omorât zeci de mii de oameni. Treizeci de ani i-a stat alături lui Stalin. Iar acum, la bătrâneţe, n-are cu cine să joace cărţi… zaruri… Truditorii de rând îl dispreţuiesc… *(Mai departe vorbeşte încet. Nu disting ce spune. Spicuiesc doar câteva cuvinte.)* E cumplit… e cumplit să trăieşti mult.

…Eu nu sunt istoric şi nici măcar umanist. E drept că am lucrat cândva ca director de teatru, la teatrul nostru orăşenesc. Unde mă trimitea partidul, acolo mă duceam. Eram devotat partidului. De viaţă îmi amintesc prea puţin, îmi amintesc numai munca. Ţara era un mare şantier… un cuptor… un furnal! Acum nu se mai munceşte aşa. Dormeam câte trei ore pe noapte. Trei ore… Eram în urmă faţă de ţările avansate cu vreo cincizeci-o sută de ani. Un secol întreg. Planul lui Stalin era să-i ajungem în douăzeci-treizeci de ani. Celebrul salt înainte stalinist. Şi noi credeam – aveam să-i ajungem! Acum oamenii nu mai cred în nimic, dar pe atunci credeau. Credeau cu uşurinţă. Lozincile noastre erau: „Vom da o lovitură ruinelor industriale cu visurile noastre revoluţionare!“, „Bolşevicii trebuie să se priceapă la tehnologie!“ „Vom izgoni capitalismul!“ Nu locuiam acasă… locuiam la uzină… pe şantier. Aşa… La două… la trei noaptea putea să sune telefonul. Stalin nu dormea, se culca târziu şi, ca urmare, nici noi, cadrele de conducere, nu dormeam. De sus până jos. Am două decoraţii şi trei infarcte. Am fost director la fabrica de cauciucuri, şef al unui trust de construcţii, de acolo m-au transferat la un combinat de producere a cărnii. Am condus arhivele de partid. După al treilea infarct m-au trimis la teatru… Vremurile noastre… ale mele… O epocă măreaţă! Nimeni nu trăia pentru el însuşi. De-asta îmi pare rău… Nu demult mi-a luat un interviu o domnişoară drăguţă. A început să mă „lumineze“ asupra epocii cumplite în care am trăit. Ea a citit asta în cărţi, dar eu am trăit-o. Atunci m-am născut. În anii aceia. Şi ea îmi povesteşte: „Eraţi sclavi. Sclavi ai lui Stalin.“ Ce toantă! N-am fost deloc sclav! N-am fost! Am şi eu îndoielile mele acum… Dar sclav n-am fost… Oamenii au mintea înceţoşată. S-a încurcat totul: Kolceak cu Ceapaev, Denikin cu Frunze… Lenin cu ţarul… O salată alb-

roşie. O ciorbă. Joacă tontoroiul pe morminte! A fost o epocă măreaţă! N-o să mai trăim niciodată într-o ţară atât de mare şi de puternică. Am plâns când s-a destrămat Uniunea Sovietică… Au început imediat să ne defăimeze. Să ne calomnieze. Au învins găunoşii. Păduchii. Viermii.

Patria mea e Octombrie. Lenin… socialismul… Am iubit revoluţia! Partidul a fost tot ce-am avut mai de preţ. Am fost în partid şaptezeci de ani. Carnetul de partid e Biblia mea. *(Declamă.)* „Sfârşiţi odată cu trecutul negru, / Sculaţi, popor de osândiţi! / Azi nu sunteţi nimic în lume, / Luptaţi ca totul voi să fiţi…“[66] Voiam să construim Împărăţia lui Dumnezeu pe pământ. Un vis frumos, dar nerealizabil, omul nu este încă pregătit pentru asta. Nu e încă desăvârşit. Aşa… Dar de la Pugaciov şi decembrişti… până la Lenin însuşi … toţi au visat la egalitate şi fraternitate. Fără ideea de dreptate vom avea o altă Rusie şi alţi oameni. Ţara va fi cu totul altfel. Încă nu am scăpat de microbul comunismului. Nu speraţi. Nici restul lumii nu a scăpat. Omul va visa întotdeauna la Cetatea Soarelui. Încă de pe vremea când umbla îmbrăcat în piei de animale şi trăia în peşteri voia deja dreptate. Amintiţi-vă cântecele şi filmele sovietice… Câte vise sunt acolo! Credinţă… Mercedesul nu-i un vis…

Nepotul a tăcut pe toată durata conversaţiei. Ca răspuns la întrebările mele, va spune doar câteva bancuri.

Din anecdotele spuse de nepot

1937… Doi bolşevici bătrâni într-o celulă. Unul zice: „Nu, noi n-o să apucăm comunismul, dar copiii noştri, da.“ Celălalt: „Bieţii de ei!“

Sunt bătrân… de mult timp… Dar şi bătrâneţea e interesantă. Înţelegi că omul e un animal… Îţi descoperi deodată multe lucruri în comun cu animalele… Cum spune Ranevskaia[67], e vremea când lumânările de pe tort sunt mai scumpe decât tortul şi jumătate din urină se duce la analize. *(Râde.)* Nimic nu te salvează de bătrâneţe – nici decoraţiile, nici medaliile… Nuuu… Uruie frigiderul, ticăie ceasul. Altceva nu se întâmplă. *(Vorbim despre nepot, care face un ceai în bucătărie.)* Copiii au plecat… n-au decât computerul în cap… În clasa a noua, nepotul ăsta al meu – cel mai mic – mi-a spus: „O să citesc despre Ivan cel Groaznic, dar despre Stalin nu vreau. M-am săturat de Stalin al tău!“ Nu ştiu nimic, dar deja s-au săturat. Dar treacă… Toţi înjură anul 1917. „Nişte proşti!“, spun ei despre noi. „De ce au făcut revoluţie?“ Iar eu ţin minte… Ţin minte oameni cu privirea

înflăcărată. Inimile noastre clocoteau! Nimeni nu mă crede! Dar n-am înnebunit… Îmi amintesc… da, da… Oamenii ăştia nu voiau nimic pentru ei, nu era ca acum: pe primul loc sunt eu. O strachină de ciorbă… o căsuţă… o grădină… Eram noi. Noi! Noi!! Câteodată vine pe la mine un prieten de-al fiului meu, profesor la universitate. Merge în străinătate, ţine cursuri acolo. Ne certăm până răguşim. Eu îi vorbesc de Tuhacevski[68], iar el îmi răspunde: comandantul roşu i-a gazat pe ţăranii din Tambov, i-a spânzurat pe marinarii din Kronstadt. La început i-aţi împuşcat pe nobili şi pe preoţi… asta în 1917… iar în ’37 v-aţi împuşcat între voi… Se ia până şi de Lenin. La Lenin nu renunţ! O să mor cu Lenin în inimă! Acum… Staţi un pic. *(Tuşeşte puternic. Din cauza tusei, din nou nu înţeleg foarte clar.)* Înainte am construit o flotă, am cucerit cosmosul, iar acum – palate, iahturi… Recunosc cinstit că uneori nu mă gândesc la nimic. Îmi funcţionează intestinul ori ba? – asta e important în fiecare dimineaţă. Aşa se sfârşeşte viaţa.

…Aveam vreo optsprezece-douăzeci de ani… Despre ce vorbeam? Vorbeam despre revoluţie şi despre dragoste. Eram fanatici ai revoluţiei. Dar discutam îndelung despre cartea Alexandrei Kolontai *Dragostea albinelor truditoare*, populară la vremea aceea. Autoarea apăra dragostea liberă, adică dragostea fără altceva… „ca şi cum ai bea un pahar cu apă“… Fără suspine şi fără flori, fără gelozie şi lacrimi. Dragostea cu săruturi şi bileţele de amor era considerată o prejudecată burgheză. Un adevărat revoluţionar trebuia să-şi înăbuşe astfel de porniri. Am ţinut şi o şedinţă pe tema asta. Părerile noastre erau împărţite: unii erau pentru dragostea liberă, dar cu „floricele“, adică cu sentiment, alţii nu voiau nici un fel de „floricele“. Eu eram pentru „floricele“, măcar săruturi. Da! Ei, da… *(Râde.)* Cam pe vremea aceea m-am îndrăgostit, îi făceam curte viitoarei soţii. Cum îi făceam curte? Citeam împreună din Gorki: „Furtuna! Curând va izbucni furtuna!... Neîndemânaticul pinguin îşi ascunde trupul grăsuţ între stânci…“[69] Naiv? Da, dar şi minunat. Minunat, dracu’ să-l ia! *(Râde tinereşte. Şi remarc că şi acum arată bine.*) Dansurile… dansurile obişnuite… le consideram burgheze. Organizam procese în care judecam dansul şi îi pedepseam pe acei comsomolişti care dansau ori le dăruiau iubitelor flori. Odată chiar am fost preşedintele juriului într-un proces privind dansurile. Din cauza acestei convingeri „marxiste“ n-am mai învăţat să dansez. Pe urmă mi-a părut rău. Niciodată n-am putut să dansez cu o femeie frumoasă. Sunt ca un urs! Făceam nunţi comsomoliste. Fără lumânări, fără cununi. Fără popi. În loc de icoane – portretele lui Lenin şi

Marx. Mireasa mea avea părul lung, dar înainte de nuntă şi l-a tuns. Noi dispreţuiam frumuseţea. Dar, sigur, asta nu era bine. Un exces, cum se spune… *(Tuşeşte din nou. Îmi face semn cu mâna să nu închid reportofonul.)* Nu-i nimic, nu-i nimic… n-am cum să amân… Curând o să mă descompun în fosfor, calciu şi aşa mai departe. De la cine o să mai aflaţi adevărul? N-au mai rămas decât arhivele. Hârtii. Păi da… Eu am lucrat la arhive şi ştiu: hârtiile mint şi mai tare decât oamenii.

Ce ziceam? Despre dragoste… despre prima mea soţie… Când ni s-a născut fiul, i-am pus numele Octombrie. În onoarea celei de-a zecea aniversări a Marii Revoluţii din Octombrie. Îmi doream şi o fată. „Dacă mai vrei un copil cu mine înseamnă că mă iubeşti“, râdea nevastă-mea. „Şi cum o să ne botezăm fetiţa?“ Mie îmi plăcea numele Liublena, se compunea din cuvintele *liubliu Lenina*[70]. Soţia mea a scris pe o foaie de hârtie toate numele de fată care-i plăceau: Marxana, Stalina, Engelsina, Iskra[71]… Cele mai la modă pe atunci. Ei, şi lista asta a rămas pe masă…

Primul bolşevic l-am văzut la mine în sat… Un tânăr student în manta soldăţească. Ţinea un discurs în piaţa din faţa bisericii: „Acum unii umblă încălţaţi în cizme, iar alţii în opinci. Când va veni puterea bolşevică, vom fi toţi la fel.“ Ţăranii strigau: „Cum aşa?“ „Vor veni vremuri minunate, când nevestele voastre vor purta rochii de mătase şi pantofi cu toc. Nu vor mai fi bogaţi şi săraci. Toţi vom trăi bine.“ Mama mea va purta rochii de mătase, soră-mea – pantofi cu toc. Eu o să merg la şcoală… Toţi oamenii vor trăi ca fraţii, vor fi toţi egali. Cum să nu te îndrăgosteşti de un asemenea vis! Pe bolşevici îi credeau oamenii săraci, care nu aveau de nici unele. Tineretul îi urma. Mergeam pe stradă şi strigam: „Jos clopotele – treceţi pe tractoare!“ Despre Dumnezeu ştiam doar că nu există. Ne băteam joc de preoţi, acasă sfărâmam icoanele. În loc de procesiuni făceam demonstraţii cu drapeluri roşii… *(Se întrerupe.)* Oare v-am povestit deja? Scleroza… Sunt bătrân… a fost demult… Aşa… Marxismul a devenit religia noastră. Eram fericit că trăiesc în aceeaşi epocă cu Lenin. O să ne adunăm şi o să cântăm *Internaţionala*. La cincisprezece-şaisprezece ani eram deja comsomolist. Comunist. Soldat al revoluţiei. *(Tace.)* Nu mă tem de moarte… la vârsta mea… Doar că-i neplăcut… Mi-e neplăcut dintr-un singur motiv: cine o să se îngrijească de trupul meu? Îngrijirea trupului… Am fost odată la biserică. Am făcut cunoştinţă cu preotul. Preotul: „Trebuie să te spovedeşti.“ Sunt bătrân… Iar dacă există sau nu Dumnezeu voi afla curând. *(Râde.)*

Pe jumătate flămânzi, pe jumătate dezbrăcaţi… Dar făceam muncă

voluntară tot anul, chiar şi iarna. Era un ger! Nevastă-mea avea un paltonaş subţire, era însărcinată. Încărcam la gară cărbune, lemne, târam butoaie. O fată necunoscută, care lucra alături de noi, o întreabă: „Paltonaşul tău e cam vărătic. N-ai unul mai călduros?“ „N-am.“ „Ştii, eu am două. Aveam unul bun şi am mai primit unul nou de la Crucea Roşie. Dă-mi adresa ta şi diseară ţi-l aduc.“ Seara ne-a adus paltonul, dar nu pe cel vechi, ci pe cel nou. Nu ne cunoştea, era de ajuns că eram membri de partid, ca şi ea. Eram ca fraţii şi surorile. În blocul nostru locuia o fetiţă oarbă, era oarbă din naştere, şi plângea dacă nu era luată şi ea la muncă voluntară. Nu putea ajuta prea mult, dar putea să cânte cu noi. Cântece revoluţionare!

Tovarăşii mei… zac sub lespezi de piatră… În piatră e săpat: membru al partidului bolşevic din 1920… 1924… 1927… Şi după moarte era important: în ce ai crezut? Membrii de partid erau înmormântaţi diferit, în sicriu căptuşit cu pânză roşie. Îmi amintesc ziua în care a murit Lenin… Cum? Lenin a murit? Nu se poate! Doar el e sfânt… *(Îşi roagă nepotul să ia de pe raft nişte busturi mici ale lui Lenin şi mi le arată. Din bronz, ipsos, faianţă.)* Am făcut colecţie. Toate le-am primit cadou. Iar ieri… Am auzit la radio: noaptea, statuii lui Lenin din centrul oraşului i-a fost tăiată o mână. Ca s-o vândă la fier vechi… pe o copeică… Era o icoană. Un Zeu! Acum, e metal reciclabil. Se vinde şi se cumpăra la kilogram… Şi eu încă trăiesc… Comunismul e blestemat! Socialismul e un gunoi! Mi se spune: „Cine mai ia astăzi în serios marxismul? Locul lui e în manualele de istorie.“ Dar care dintre voi poate spune că a citit operele târzii ale lui Lenin? Cine îl cunoaşte pe Marx? Unul e Marx la început… şi altul Marx la sfârşitul vieţii… Ceea ce astăzi e înjurat drept socialism nu are nici o legătură cu ideea socialistă. Ideea n-are nici o vină. *(Din nou, din cauza tusei, nu înţeleg ce spune.)* Oamenii şi-au pierdut istoria… au rămas fără credinţă… Despre orice ar vorbi, au privirea goală. Şefii au învăţat să-şi facă cruce şi ţin lumânarea în mâna dreaptă, ca pe paharul de vodcă. Au scos de la naftalină vulturul cu două capete… praporii cu icoane… *(Deodată vorbeşte extrem de clar.)* Ultima mea dorinţă e să scrieţi adevărul. Dar adevărul meu, nu al vostru. Ca să-mi rămână vocea…

(Îmi arată fotografii. Din când în când, comentează.)

…m-au chemat la comenduire. „Câţi ani ai?“ m-a întrebat comandantul. „Şaptesprezece“, am minţit eu. Nu împlinisem şaisprezece. Aşa am intrat în Armata Roşie. Ni s-au dat banderole şi stele roşii pentru bonete. Bonete nu erau, dar stele roşii ni s-au dat. Ce e Armata Roşie fără stele roşii? Ne-au dat puşti. Şi noi ne simţeam apărătorii revoluţiei. În jur –

foamete, epidemii. Febră recurentă… febră tifoidă… tifos exantematic… dar noi eram fericiţi…

…dintr-o casă burgheză dărâmată cineva a scos o pianină… Stă în grădină, o udă ploaia. Păstoriţele îşi mână vacile mai aproape şi cântă la ea cu beţe. Moşia a fost incendiată de nişte ţărani beţi. A fost jefuită. Dar ce ţăran are nevoie de o pianină?

…biserica a fost aruncată în aer… Şi acum am în urechi strigătul babelor: „Copilaşi, nu faceţi asta!“ Ne implorau. Se agăţau de picioarele noastre. De două sute de ani stătea biserica aia în picioare. Loc consacrat, cum se spune. Pe locul ei s-au construit toalete publice. Preoţii au fost puşi să facă curat acolo. Să cureţe rahatul. Acum… sigur, acum înţeleg… Dar pe atunci… ni se părea amuzant…

…tovarăşii noştri zăceau pe câmp… Pe frunte şi pe piept aveau scrijelite stele. Stele roşii. Aveau burţile despicate, şi în ele se turnase pământ: aţi vrut pământ, na-vă! Noi simţeam doar atât: victorie sau moarte! Să murim, dar să ştim pentru ce murim.

…lângă râu am văzut ofiţeri albi străpunşi de baionete. „Înălţimile lor“ se înnegreau la soare. Din pântece le ieşeau galoane… Aveau pântecele pline de galoane… Nu ne era milă! Am văzut tot atâţia morţi câţi vii…

— Astăzi mi-e milă de toţi: şi de „albi“, şi de „roşii“. Mi-e milă.

— Vă e milă… Milă? *(Mi se părea că discuţia noastră se putea încheia aşa.)*

— Păi da… sigur… „Valori universal umane“… „umanism abstract“… Mă uit la televizor, citesc ziarele. Pentru noi, mila era doar un cuvânt preoţesc. Să-l omorâm pe ticălosul de alb! Să facem ordine revoluţionară! Lozinca primilor ani ai revoluţiei era: să conducem cu o mână de fier omenirea spre fericire! Dacă a spus Partidul, eu cred în Partid! Cred.

Oraşul Orsk, lângă Orenburg. Zi şi noapte goneau trenuri de marfă încărcate cu familii de culaci. Spre Siberia. Noi apăram gara. Deschid un vagon: într-un colţ atârnă de o curea un bărbat pe jumătate dezbrăcat. Mama îşi leagănă în braţe copilul mai mic, iar alături stă un băieţel mai mare. Îşi mănâncă cu mâinile propriul rahat, ca pe caşa. „Închide!“ îmi strigă comisarul. „Sunt nişte nenorociţi de culaci! N-avem ce face cu ei în viaţa cea nouă!“ Viitorul… doar el trebuie să fie frumos… Mai târziu o să fie frumos… Aşa credeam! *(Aproape ţipă.)* Credeam într-o viaţă frumoasă. O utopie… era o utopie… Dar voi? Aveţi şi voi utopia voastră – piaţa. Raiul pieţei. Piaţa ne va face pe toţi fericiţi! O himeră! Sunt pline străzile

de gangsteri în geci zmeurii, cu lanţuri de aur la brâu. O caricatură a capitalismului, ca în revista sovietică *Crocodil*. O parodie! În loc de dictatura proletariatului, legea junglei: muşcă-l pe cel mai slab ca tine şi închină-te la cel mai puternic. Cea mai veche lege de pe pământ… *(Un acces de tuse. Îşi recapătă suflul.)* Fiul meu a purtat boneta militară cu stea roşie… În copilărie era cel mai frumos cadou cu putinţă de ziua lui. Eu de mult nu mai merg prin magazine. Se mai vând oare bonete militare? S-au purtat multă vreme. Şi pe vremea lui Hruşciov se mai purtau. Acum care e moda? *(Încearcă să zâmbească.)* Am obosit… fireşte… Deja sunt antic… Singurul meu fiu… a murit… O să-mi sfârşesc viaţa alături de noră şi de nepoţi. Fiul meu a fost istoric şi comunist convins. Iar nepoţii? *(Ironic.)* Nepoţii îl citesc pe Dalai Lama. În loc de *Capitalul*, au *Mahābhārata*. Cabala… Acum fiecare crede în altceva. Da… aşa e acum… Omul mereu vrea să creadă în ceva. În Dumnezeu sau în progresul tehnic. În chimie, în polimeri, în raţiunea cosmică. Acum, în piaţă. Ei, să zicem că ne îmbuibăm, şi mai departe? Intru în camera nepoţilor mei – acolo totul e străin: cămăşile, jeanşii, cărţile, muzica, până şi periuţa de dinţi – nici aia nu-i de-a noastră. Pe rafturi stau cutii goale de Pepsi, Coca-Cola… Ca la papuaşi! Intri în supermarkerturi ca în muzeu. Să-ţi serbezi ziua la McDonald’s – ce tare! „Bunicule, am fost la Pizza Hut!“ Mecca! Mă întreabă: „Tu chiar ai crezut în comunism… de ce nu în extratereştri?“ Eu visam să aduc pacea în izbe şi războiul în palate, şi ei vor să devină milionari. Vin în vizită prieteni de-ai lor. Aud conversaţii: „Prefer să trăiesc într-o ţară slabă, dar cu iaurt şi bere bună“, „Comunismul e o relicvă!“, „Calea Rusiei e monarhia. Dumnezeu să-l păzească pe ţar!“ Ascultă cântece: „Va fi totul bine, locotenente Goliţân, / Căci comisarii pentru toate vor plăti…“[72] Dar eu sunt în viaţă… sunt încă aici… Negreşit… Şi doar n-am înnebunit… *(Se uită la nepotul lui. Acesta tace.)* În magazine e plin de salamuri, dar nu-s oameni fericiţi. Nu văd oameni cu priviri înflăcărate.

Din anecdotele spuse de nepot

Şedinţă de spiritism. Stau de vorbă un profesor şi un bătrân bolşevic. Profesorul: „În ideea de comunism s-a strecurat o greşeală de la bun început. Ţineţi minte cântecul: «Trenule, zboară ca vântul,/ Căci destinaţia-i comunismul…»“ Bătrânul bolşevic: „Sigur că-l ţin minte. Dar care-i greşeala?“ Profesorul: „T*renurile nu zboară.*“

Întâi au arestat-o pe soţia mea… S-a dus la teatru şi nu s-a mai întors acasă. Mă întorc de la serviciu: fiul meu doarme pe covorul din antreu, lângă motan. A tot aşteptat-o pe maică-sa şi-a adormit. Nevastă-mea lucra ca inginer la fabrica de încălţăminte. „Se întâmplă ceva de neînţeles“, îmi spunea ea. „I-au luat pe toţi prietenii mei. E o trădare…“ „Ei, tu şi cu mine nu suntem vinovaţi, pe noi n-o să ne ia.“ Eram convins de asta… Absolut convins… sincer! Mai întâi am fost leninist, apoi stalinist. Până în 1937 am fost stalinist. Credeam în tot ce spunea şi făcea Stalin. Da… cel mai mare… genial… conducătorul tuturor timpurilor şi popoarelor. Chiar şi când s-a spus că Buharin, Tuhacevski sau Bliuher sunt duşmani ai poporului, l-am crezut. Gândul de care mă agăţam… prostesc… Îmi ziceam aşa: Stalin e minţit, s-au strecurat acolo sus trădătorii. Partidul o să rezolve lucrurile. Şi uite că au arestat-o pe soţia mea, o luptătoare cinstită şi devotată a partidului.

Peste trei zile au venit după mine… Primul lucru pe care l-au făcut a fost să adulmece soba: nu miroase a fum, n-am ars cumva ceva acolo? Erau trei. Unul mergea prin casă şi aduna lucruri: „Dumneavoastră nu vă mai trebuie.“ A luat şi ceasul de pe perete. Am fost uluit… nu m-aşteptam… Şi în acelaşi timp era ceva uman în asta, inspira un dram de speranţă. Mizeriile astea omeneşti… Da, da… Aşadar, oamenii ăştia au sentimente… Percheziţia a durat de la două noaptea până dimineaţa. În casă erau foarte multe cărţi, au răsfoit-o pe fiecare în parte. Au pipăit îmbrăcămintea. Au desfăcut pernele… Am avut destul timp să mă gândesc. Îmi aminteam… frenetic… Se făceau deja arestări în masă. În fiecare zi ridicau pe cineva. Atmosfera era înfricoşătoare. Îl luau pe unul, toţi cei din jur tăceau. N-avea rost să întrebi ceva. La primul interogatoriu, anchetatorul mi-a explicat: „Sunteţi deja vinovat pentru că n-aţi denunţat-o pe soţia dumneavoastră.“ Dar asta era deja în închisoare… Atunci, însă, mi-am trecut în revistă toate amintirile. Toate… Un singur lucru mi-am amintit… Mi-am amintit ultima conferinţă de partid pe municipiu. A început să se citească salutul către tovarăşul Stalin şi toată sala s-a ridicat în picioare. Răsunau ovaţii: „Trăiască tovarăşul Stalin, organizator şi inspirator al victoriilor noastre!“, „Trăiască Stalin!“, „Trăiască marele conducător!“ Cincisprezece minute… jumătate de oră… Toţi se uită unii la alţii, dar nimeni nu se aşază. Toţi stau în picioare. Eu, nu ştiu de ce, m-am aşezat. Automat. Vin la mine doi în civil: „Tovarăşe, de ce v-aţi aşezat?“ Am sărit în sus! Am sărit ca opărit. În pauză, m-am uitat tot timpul în jur. Mă aşteptam din moment în moment să vină să mă aresteze… *(Pauză.)*

Spre dimineaţă, percheziţia s-a terminat. „Pregătiţi-vă“, mi-au ordonat. Bona l-a trezit pe fiul meu… Înainte de a ieşi, am reuşit să-i şoptesc: „Să nu spui nimănui despre mama şi tata.“ Aşa a scăpat. *(Trage reportofonul mai aproape de el.)* Scrieţi cât încă trăiesc … „Î.T.“… „trăiesc încă“… asta scriu pe felicitări. E drept, nu mai am cui să le trimit… Deseori sunt întrebat: „De ce aţi tăcut toţi?“ „Aşa au fost vremurile.“ Socoteam că vinovaţi sunt trădătorii – Iagoda, Ejov –, dar nu partidul. După cincizeci de ani e uşor să judeci. Să râzi… de proştii bătrâni… La vremea aceea mergeam în pas cu toţi, acum nu mai e nimeni…

…am stat o lună la carceră. Un fel de sicriu din piatră – spre cap e mai largă, spre picioare, mai îngustă. Am învăţat o cioară să vină la fereastra mea, o hrăneam cu orz din supă. De atunci, cioara e pasărea mea preferată. În război… Lupta s-a terminat. E linişte. Răniţii au fost luaţi, au rămas doar morţii. Alte păsări nu sunt, doar ciorile.

…la interogatoriu m-au chemat după două săptămâni. Ştiam că soţia avea o soră în străinătate? „Soţia mea este un comunist loial.“ Pe masa anchetatorului se afla un denunţ semnat – nu-mi venea să cred! – de vecinul nostru. Am recunoscut scrisul. Semnătura. Fusese tovarăşul meu, am putea spune, încă din vremea Războiului Civil. Militar… cu funcţie înaltă… Fusese chiar un pic îndrăgostit de soţia mea, eram gelos. Ei, da… eram gelos… Îmi iubeam mult soţia… prima soţie… Anchetatorul mi-a repetat în detaliu discuţiile dintre noi. Am înţeles că nu mă înşelasem: da, era vecinul nostru… toate discuţiile avuseseră loc în prezenţa lui… Povestea soţiei mele e următoarea: ea e de lângă Minsk. Bielorusă. După Pacea de la Brest-Litovsk, o parte din pământurile bieloruse au trecut la Polonia. Părinţii şi sora ei au rămas acolo. Părinţii au murit după scurt timp, iar sora ei ne scria: „Mai bine mă duc în Siberia decât să rămân în Polonia.“ Voia să trăiască în Uniunea Sovietică. Pe atunci comunismul era popular în Europa. În întreaga lume. Mulţi credeau în el. Nu numai oamenii simpli, ci şi elitele occidentale. Scriitori: Aragon, Barbusse… Revoluţia din Octombrie era „opium pentru intelectuali“. Am citit undeva… acum citesc mult. *(Îşi trage sufletul.)* Soţia mea era „duşman“… Prin urmare, probabil întreprindea „acţiuni contrarevoluţionare“. Voiau să fabrice o „organizaţie“… „activităţi teroriste subversive“… „Cu cine se întâlnea soţia dumneavoastră? Cui îi transmitea planurile?“ Care planuri? Am negat totul. M-au bătut. M-au călcat în picioare. Erau de-ai noştri. Şi eu aveam carnet de partid, şi ei aveau carnet de partid. Şi soţia mea avea carnet de partid.

…celula la comun… În celulă erau cincizeci de oameni. Ne duceau să

ne facem nevoile de două ori pe zi. În restul timpului? Cum să explic unei doamne? La intrare era un hârdău imens… *(Cu răutate.)* Încercaţi să vă aşezaţi şi să vă faceţi nevoile în faţa tuturor! Ne hrăneau cu heringi săraţi şi nu ne dădeau apă. Cincizeci de oameni… Spioni englezi… japonezi… Un ţăran bătrân, analfabet… Îl arestaseră pentru că ar fi dat foc unui grajd. Un student era închis pentru că spusese o anecdotă: „Pe perete e atârnat portretul lui Stalin. Un conferenţiar citeşte un referat despre Stalin. Un cor cântă un cântec despre Stalin. Un artist declamă o poezie despre Stalin. Ce-i asta? O seară închinată comemorării a o sută de ani de la moartea lui Puşkin.“ *(Eu râd, el nu.)* Studentul a luat zece ani de lagăr fără drept de corespondenţă. Era un şofer arestat pentru că semăna cu Stalin. Şi chiar semăna. Şeful unei spălătorii, un frizer nemembru de partid, un şlefuitor… Mai mult oameni simpli. Dar era şi un cercetător, specialist în folclor. Noaptea ne spunea poveşti… poveşti pentru copii… Şi toţi îl ascultam. Pe folclorist îl denunţase propria lui mamă. O veche bolşevică. O singură dată i-a trimis nişte ţigări înainte de a fi trimis în lagăr. Da, da… Era şi un SR-ist[73] bătrân, acesta se bucura deschis: „Ce fericit sunt că şi voi, comuniştii, staţi aici şi, la fel ca mine, nu înţelegeţi nimic.“ Un contrarevoluţionar! Credeam că puterea sovietică nu mai exista. Şi nici Stalin.

Din anecdotele spuse de nepot

O gară… Sute de oameni. Un om în haină de piele caută disperat pe cineva. Îl găseşte! Se apropie de alt om în haină de piele: „Tovarăşe, eşti membru de partid, sau nu?“ „Sunt.“ „Atunci spune-mi, unde-i toaleta?“

Îţi luau tot: cureaua, fularul, şireturile de la ghete, dar de sinucis tot puteai să te sinucizi. Aveai gândul ăsta. Da, da… îl aveai… Să te spânzuri cu pantalonii sau cu elasticul de la chiloţi. Te băteau în burtă cu saci de nisip. Ieşea totul din mine, ca dintr-un vierme. Mă atârnau de un cârlig. Ca în Evul Mediu! Curge din tine, nu-ţi mai poţi controla organismul. Curge de peste tot… Să înduri durerea asta… Ruşinea! E mai simplu să mori… *(Îşi trage sufletul.)* În închisoare am întâlnit un vechi tovarăş… Nikolai Verhovţev, membru de partid din 1924. Preda la o facultate pentru muncitori. Toţi ne cunoşteam… era un cerc restrâns… Cineva citea cu voce tare ziarul *Pravda*, şi de acolo aflăm: în biroul Comitetului Central s-a ridicat problema înmulţirii iepelor. Şi el spune în glumă că CC-ul n-ar avea altă treabă decât să se ocupe de înmulţirea iepelor. Ziua a spus asta, şi

noaptea deja l-au luat. I-au strâns degetele în uşă, i le-au rupt ca pe nişte creioane. Îl ţineau câte douăzeci şi patru de ore cu o mască de gaze pe faţă. *(Tace.)* Nu ştiu cum să povestesc toate astea astăzi… Era o barbarie, ăsta-i cuvântul. Era înjositor. Nu eşti decât o bucată de carne… zaci în urină… Verhovţev a nimerit un anchetator sadic. Nu toţi erau sadici… Li se dădea o normă, trebuia să facă planul la duşmani – lunar şi anual. Se schimbau între ei, beau ceai, dădeau telefon acasă, flirtau cu doctoriţele pe care le chemau când omul îşi pierdea cunoştinţa sub tortură. Făceau de serviciu… lucrau în schimburi… Iar ţie ţi se dăduse toată viaţa peste cap. Astfel de lucruri… Anchetatorul care conducea cazul meu fusese înainte director de şcoală şi încerca să mă convingă: „Sunteţi un om naiv. O să vă doborâm şi o să întocmim un document cum că aţi încercat să fugiţi. Ştiţi ce a spus Gorki: dacă duşmanul nu se predă, el trebuie distrus.“ „Dar eu nu sunt duşman.“ „Înţelegeţi: singurii oameni de care nu ne temem sunt cei care se căiesc, cei care sunt distruşi.“ Am tot discutat cu el pe tema asta… Anchetatorul adjunct era ofiţer activ. Simţeam că-i e lene să completeze toate acele hârtii. Tot timpul aveau de scris ceva. Odată, mi-a dat o ţigară. Oameni stăteau la închisoare mult. Luni întregi. Între călăi şi victime se legau relaţii umane… în fine, umane nu le poţi numi, dar cam aşa ceva. Dar un lucru nu-l excludea pe celălalt… „Semnaţi.“ Citesc procesul-verbal. „Eu n-am spus asta.“ Mă bat. Mă bat crunt. Mai târziu, toţi au fost împuşcaţi sau trimişi în lagăre.

Era dimineaţă… Se deschide uşa camerei. Comanda: „Afară!“ Eu sunt doar în cămaşă. Vreau să mă îmbrac. „Nu!“ Sunt dus într-un subsol… Acolo mă aştepta deja anchetatorul cu o hârtie: „Semnaţi sau nu?“ Refuz. „Atunci, la perete!“ Poc! A tras deasupra capului meu… „Ei, cum e, semnaţi?“ Poc! Şi aşa de trei ori. Mă duc înapoi prin nişte labirinturi… în închisoare sunt atâtea subsoluri! Nu mi-aş fi închipuit. Deţinutul era condus în aşa fel încât nu vedea nimic. Nu recunoşteam pe nimeni. Dacă venea cineva din direcţia opusă, gardianul dădea comanda: „Mutra la perete!“ Dar eu aveam deja experienţă. Trăgeam cu ochiul. Aşa m-am întâlnit cu şeful meu de la cursurile pentru comandanţi roşii. Şi cu fostul meu profesor de la şcoala sovietică de partid… *(Tace.)* Cu Verhovţev vorbeam deschis: „Nişte criminali! Distrug puterea sovietică. O să răspundă pentru asta.“ De câteva ori a fost anchetat de o femeie: „Când sunt torturat, devine frumoasă. Înţelegi? Atunci e frumoasă.“ Era un om impresionant. De la el am aflat că Stalin a scris versuri în tinereţe... *(Închide ochii.)* Acum mă trezesc uneori scăldat într-o sudoare rece: şi pe mine m-ar fi putut trimite să lucrez în

NKVD. Şi m-aş fi dus. Am carnetul de partid în buzunar. Carneţelul roşu.

Sună cineva la uşă. A venit infirmiera. Îi ia tensiunea. Îi face o injecţie. În tot acest timp, deşi cu întreruperi, discuţia continuă.

…mi-am dat seama de ceva: socialismul nu rezolvă problema morţii. A bătrâneţii. Sensul metafizic al vieţii. Trece pe lângă. Numai în religie există răspunsuri la toate acestea. Da, da… Dacă aş fi avut astfel de discuţii în ’37…

…aţi citit cartea *Omul-amfibie* de Aleksandr Beleaev? Acolo, un savant genial vrea să-l facă fericit pe fiul său şi îl transformă într-un om-amfibie. Dar băiatului începe curând să-i fie urât singur în ocean. Vrea să fie ca toată lumea: să trăiască pe pământ, să se îndrăgostească de o fată obişnuită. Asta nu se mai poate. Şi moare. Iar tatăl lui crezuse că a descoperit un secret… Că e Dumnezeu! Iată răspunsul pentru toţi marii utopişti!

…ideea era minunată! Dar ce facem cu omul? Omul nu s-a schimbat de la Roma antică încoace…

(Infirmiera a plecat. El închide ochii.)

Staţi… o să termin… Mă mai ţin puterile încă o oră. Să continuăm… În închisoare am stat aproape un an. Deja eram pregătit să fiu condamnat, deportat. Mă miram: de ce-o lungesc atâta cu mine? După mintea mea, nu aveau nici o logică. Zeci de cazuri… Un haos… După un an, m-a chemat un anchetator nou… Cazul meu a fost revizuit. Şi voi fi eliberat, au fost retrase toate acuzaţiile. Aşadar, fusese o greşeală. Partidul mă credea! Stalin era un mare regizor… Cam la vremea aceea se debarasa de „piticul sângeros“, comisarul poporului Ejov. A fost condamnat şi împuşcat. Au început reabilitările. Poporul răsufla uşurat: adevărul ajunsese la Stalin… Nu era însă decât o pauză înaintea unei noi băi de sânge… Un joc! Dar toţi au crezut. Şi eu am crezut. Mi-am luat rămas-bun de la Verhovţev… El îmi arată degetele lui sfărâmate: „Eu sunt aici de nouăsprezece luni şi şapte zile. Nimeni n-o să mă scoată de aici. Le e frică.“ Nikolai Verhovţev… membru de partid din anul 1924… împuşcat în ’41, când nemţii se apropiau de oraş. NKVD-iştii i-au împuşcat pe toţi deţinuţii pe care n-au apucat să-i evacueze. Le-au dat drumul tuturor infractorilor de drept comun, iar pe toţi „politicii“ i-au lichidat ca trădători. Când nemţii au intrat în oraş şi au deschis porţile închisorii, au găsit un munte de cadavre. Până au început cadavrele să putrezească, locuitorii oraşului au fost trimişi la închisoare, să vadă ce însemna puterea sovietică.

Mi-am găsit fiul la nişte străini, îl dusese bona la ţară. Se bâlbâia, îi era

frică de întuneric. Am început să locuim împreună. Am încercat să aflu informaţii despre soţia mea. Şi, în acelaşi timp, să mă reintegrez în partid, să-mi recapăt carnetul de partid. De Anul Nou… Aveam în casă un brad împodobit. Eu şi fiul meu aşteptam musafiri. Sună cineva la uşă. Deschid. În prag stă o femeie prost îmbrăcată: „Am venit să vă transmit salutări de la soţia dumneavoastră.“ „Trăieşte!“ „Acum un an trăia. Într-o vreme, am lucrat cu ea la o crescătorie de porci. Furam de la porci câte un cartof îngheţat, asta ne-a salvat. Acum nu ştiu dacă mai e în viaţă.“ A plecat repede. N-am reţinut-o… trebuiau să sosească musafirii… *(Tace.)* A bătut ceasul de ora douăsprezece. Am deschis şampania. Primul toast a fost „Pentru Stalin!“ Ei daaa…

Anul ’41…

Toţi plângeam… Eu urlam de fericire: era război! O să plec la război! Dacă mi se va permite. O să mă trimită. Am început să cer să plec pe front. Multă vreme nu m-au luat. Aveam un cunoscut militar: „Nu pot. Am instrucţiuni să nu iau «duşmani».“ „Ce duşmani? Eu, duşman?“ „Nevastă-ta ispăşeşte în lagăr o pedeapsă conform articolului 58 – activitate contrarevoluţionară.“ A căzut Kievul… bătălii lângă Stalingrad… Invidiam orice om în uniformă militară – apără patria! Până şi fetele plecau pe front… Şi eu? Scriu o scrisoare la comitetul raional de partid: ori mă împuşcaţi, ori mă trimiteţi pe front! După două zile am primit o înştiinţare: în douăzeci şi patru de ore, să fiu la punctul de adunare. Războiul era salvarea… singura şansă de a-mi reabilita numele. Mă bucuram.

…îmi amintesc bine revoluţia. După aceea, să mă scuzaţi, am mai puţine amintiri. Până şi războiul mi-l amintesc mai puţin, deşi e mai recent. Îmi amintesc că nu se schimbase nimic. Aveam doar alte arme către sfârşitul războiului. Nu mai erau puşti cu baionetă, ci aruncătoare Katiuşa. Şi viaţa de soldat? Ca şi înainte, puteam să mâncăm ani de zile supă de arpacaş şi caşa din grâu, să purtăm luni în şir lenjerie murdară. Să nu ne spălăm. Să dormim pe pământul gol. Dacă am fi fost altfel, cum am fi învins?

…ne-am aruncat în luptă… Se trăgea în noi cu mitraliere! Stăteam toţi culcaţi la pământ. Era acolo şi un mortier, care făcea oamenii bucăţi. Lângă mine era culcat un comisar politic. Îmi zbiară: „Ce stai aici, contrarevoluţionar ce eşti! Înainte! Te împuşc!“

…Lângă Kursk am dat peste anchetatorul meu. Fostul director de şcoală… M-am gândit: „Ei, acum, nenorocitule, eşti în mâinile mele. O să te împuşc discret în luptă.“ M-am gândit, da… Am vrut, dar n-am reuşit.

Ba o dată am stat şi de vorbă. „Avem aceeaşi patrie“, aşa zicea. Era un om curajos. Un erou. A pierit la Königsberg. Ce să vă spun… Pot să vă spun că mi-a trecut prin minte că Dumnezeu mi-a făcut treaba… N-o să vă mint…

M-am întors acasă rănit de două ori. Cu trei decoraţii şi medalii. Am fost chemat la comitetul raional de partid: „Din păcate, nu putem să vă dăm soţia înapoi. Soţia dumneavoastră a murit. Dar vă redăm onoarea…“ Mi-au dat carnetul de partid. Şi eu am fost fericit! Am fost fericit…

(Îi spun că asta n-o să pot să-nţeleg niciodată. Explodează).

Noi nu putem fi judecaţi după legile logicii. Contabiliceşte! Înţelegeţi odată! Noi putem fi judecaţi numai după legile religiei. Ale credinţei! Chiar o să ne invidiaţi! Voi ce aveţi măreţ? Nimic. Doar confortul. Totul numai pentru burdihan… pentru intestin… Să vă umpleţi burdihanul şi să vă înconjuraţi de fleacuri… Eu însă… generaţia mea… Tot ce aveţi, noi am construit. Uzine, baraje, hidrocentrale… Ale voastre unde sunt? L-am învins şi pe Hitler. După război… Dacă i se năştea cuiva un copil era o bucurie! Dar nu la fel ca înainte de război. Altfel. Puteam şi să plâng… *(Închide ochii. Aţipeşte.)* Aaaa… Credeam… Iar acum ne-aţi dat sentinţa: aţi crezut într-o utopie… Am crezut, da! Romanul meu preferat este *Ce-i de făcut?* al lui Cernîşevski… Acum nu-l mai citeşte nimeni. E plictisitor. Se citează doar titlul, veşnica întrebare rusească: ce-i de făcut? Pentru noi, era catehismul. Manualul revoluţiei. Învăţam pagini întregi pe dinafară. Al patrulea vis al Verei Pavlovna… *(Recită, ca şi când ar fi versuri.)* „Clădiri de aluminiu şi cristal… Palate de cristal! Printre oraşe, livezi de lămâi şi portocali. Bătrâni nu sunt aproape deloc, oamenii îmbătrânesc foarte târziu, pentru că viaţa e minunată. Totul e făcut de maşini, oamenii nu fac decât să le manevreze… Maşinile ară, leagă spice… Câmpurile sunt bogate şi fertile. Florile sunt cât copacii. Toţi sunt fericiţi. Bucuroşi. Poartă haine frumoase – şi bărbaţii, şi femeile. Duc o viaţă liberă, de muncă şi plăceri. E loc destul ca să muncească toată lumea. Noi să fim aceştia? Să fie acesta pământul nostru? Şi aşa o să trăiască toţi? Viitorul e luminos şi minunat…“[74] Iată… *(Arată cu capul spre nepot.)* Pufneşte… Mă crede idiot. Asta-i viaţa.

— Dostoievski are un răspuns pentru Cernîşevski: „Construiţi-vă, construiţi-vă palatul de cristal, iar eu voi azvârli în el cu o piatră… Şi nu pentru că sunt flămând şi trăiesc într-o pivniţă, ci aşa, pur şi simplu, că aşa-mi vine…“

(Se înfurie.)

— Dumneavoastră credeţi că comunismul, plaga asta, cum e numit în

ziarele de astăzi, ne-a fost adus din Germania într-un vagon sigilat[75]? Ce prostie! L-a făcut poporul. N-a existat acel „secol de aur“ pe vremea ţarului, de care şi-a amintit acum brusc toată lumea. Poveşti! Şi că hrăneam America cu grâul nostru, şi că decideam soarta Europei. Murea soldatul rus pentru toţi, asta-i adevărat. Dar de trăit… În familia noastră era o singură pereche de ghete la cinci copii. Mâncam cartofi cu pâine, iar iarna, fără pâine. Doar cartofi… Şi dumneavoastră mă întrebaţi: de unde au răsărit comuniştii?

Am atâtea amintiri… Şi pentru ce? Pentru ce? Ce să fac acum cu ele? Iubeam viitorul. Oamenii viitorului. Aveam discuţii despre când va veni acest viitor. Exact peste o sută de ani. Dar ni se părea prea departe… *(Îşi trage sufletul.*)

(Închid reportofonul.)

Fără reportofon… Bine… Trebuie să povestesc cuiva asta…

Aveam cincisprezece ani. Au venit la noi în sat nişte soldaţi din Armata Roşie. Pe cai. Beţi. Un detaşament de rechiziţionare. Au dormit până seara, apoi i-au adunat pe toţi comsomoliştii. A luat cuvântul comandantul: „Armata Roşie flămânzeşte. Iar culacii ascund grânele. Le dau foc.“ Eu ştiam că fratele mamei… unchiul Semion… dusese în pădure nişte saci cu grâne şi îi îngropase. Eram comsomolist. Depusesem un jurământ. Noaptea m-am dus la detaşament şi le-am arătat locul. Au încărcat o căruţă întreagă. Comandantul mi-a strâns mâna: „Creşti mai repede, frate.“ Dimineaţa m-am trezit în ţipetele mamei: „Arde casa lui Semion!“ Pe unchiul Semion l-au găsit în pădure… îl făcuseră bucăţi soldaţii roşii cu baionetele… Aveam cincisprezece ani. Armata Roşie flămânzea… Lenin… Mi-era frică să ies pe stradă. Stăteam în casă şi plângeam. Mama a ghicit totul. Într-o noapte, mi-a pus o boccea în mână: „Pleacă, fiule! Dumnezeu să te ierte, nefericitule.“ *(Îşi acoperă ochii cu mâna. Dar văd că plânge.)*

Vreau să mor comunist. E ultima mea dorinţă…

În anii ’90 am publicat doar o parte a acestei confesiuni. Eroul meu i-a dat povestea cuiva s-o citească, s-a sfătuit cu el şi acesta l-a convins că publicarea ei integrală „va arunca o umbră asupra partidului“. Iar de acest lucru se temea mai mult decât de orice. După moartea lui s-a găsit un testament: apartamentul de trei camere, din centrul oraşului, nu îl lăsa nepotului său, ci „pentru nevoile iubitului meu Partid Comunist, căruia îi datorez totul“. S-a scris despre asta chiar într-un ziar de seară local. Un astfel de gest nu mai era de înţeles astăzi. Toată lumea a râs de bătrânul

nebun. Nimeni nu i-a ridicat un monument.

Acum am hotărât să public povestea în întregime. Toate acestea aparţin astăzi mai mult unei epoci decât unui om anume.

Note

56. Versuri din poemul *Doisprezece*, de Aleksandr Blok.

57. Versuri din poemul *Poetul şi cetăţeanul*, de Nikolai Nekrasov.

58. Versuri din poezia *Taci, muz-a răzbunării şi-a tristeţii..*, de Nikolai Nekrasov.

59. *Prodovolstvennaia razviorstka*, sistem prin care guvernul lua produsele agricole de la ţărani conform unor cote prestabilite.

60. *Prodovolstvennîi otriad*, detaşament înarmat care participa la *prodrazviorstka*.

61. Persoană lipsită de dreptul de vot în perioada 1918–1936, pentru că era considerată „duşman al poporului muncitor“ (clerici, foşti poliţişti, negustori etc.)

62. *Komitet bednotî*, comitetul pentru săraci.

63. Defetist.

64. Persoană condamnată a doua oară.

65. Colaborator apropiat al lui Stalin, unul dintre principalii participanţi la colectivizare şi la epurări. Singurul dintre vechii bolşevici care mai trăia la momentul acestei conversaţii (a murit în iulie 1991).

66. Versuri din cântecul socialist *Internaţionala*.

67. Faina Gheorghievna Ranevskaia (1896–1984), una dintre cele mai mari actriţe sovietice, faimoasă şi pentru aforismele ei.

68. Mihail Tuhacevski (1893–1937), conducătorul unităţilor Armatei Roşii care au înăbuşit rebeliunea marinarilor din Kronstadt şi răscoala ţărănească din Tambov. Devenit mareşal, va fi apoi una dintre cele mai importante victime ale epurării staliniste, fiind executat în 1937.

69. Din poemul în proză *Cântecul vestitorului furtunii*.

70. Îl iubesc pe Lenin.

71. Scânteie.

72. Cântec închinat Armatei Albe, a cărui origine nu este stabilită. A fost extrem de popular în anii perestroikăi.

73. Socialist-revoluţionarii (SR), care participaseră activ la înlăturarea ţarismului, fuseseră eliminaţi de către bolşevici după lovitura de stat din octombrie, apoi împuşcaţi sau deportaţi.

74. Citat din romanul *Ce-i de făcut?*, de Nikolai Cernîşevski.

75. Referire la călătoria lui Lenin de la Zürich la Sankt-Petersburg, în 1917, călătorie sprijinită de Germania, care avea interesul de a scoate Rusia din război.

Despre cruzimea flăcărilor şi mântuirea prin înălţare

Timerian Zinatov – veteran, 77 de ani

Din ziarele comuniste

„Zinatov Timerian Habulovici este unul dintre apărătorii eroici ai fortăreţei din Brest, prima care a înfruntat asaltul trupelor hitleriste în dimineaţa de 22 iunie 1941.

Este de naţionalitate tătară. Înainte de război, a fost elev la şcoala de ofiţeri (regimentul 42, divizia 44 infanterie). A fost rănit în primele zile ale apărării fortăreţei. A căzut prizonier. A evadat de două ori dintr-un lagăr de concentrare german, a doua oară cu succes. A terminat războiul în armata activă, aşa cum l-a şi început, ca soldat de rând. Pentru apărarea fortăreţei din Brest, a fost decorat cu Ordinul Războiului pentru Apărarea Patriei, clasa a II-a. După război a cutreierat toată ţara, a lucrat pe şantierele din Nordul îndepărtat, a construit BAM[76], iar când a ieşit la pensie, a rămas să trăiască în Siberia. În Ust-Kut.

În ciuda faptului că între Brest şi Ust-Kut sunt multe mii de kilometri, Timerian Zinatov a venit în fiecare an la fortăreaţa din Brest, aducând prăjituri pentru angajaţii de la muzeu. Toţi îl cunoşteau. De ce venea atât de des la fortăreaţă? Asemeni prietenilor şi tovarăşilor săi de regiment, cu care se întâlnea acolo, numai la fortăreaţă se simţea în siguranţă. Aici nimeni, niciodată nu se îndoia că fuseseră eroi adevăraţi, nu inventaţi. La fortăreaţă nimeni nu îndrăznea să le arunce în faţă: „Dacă n-aţi fi învins, acum am fi băut bere bavareză. Am fi trăit în Europa.“ Necazul perestroikiştilor! Să fi ştiut ei că, dacă bunicii lor nu învingeau, am fi ajuns o ţară de servitoare şi de porcari! Copiii slavi trebuie învăţaţi să numere numai până la o sută,

scria Hitler…

Ultima dată când a venit Zinatov la Brest, în septembrie 1992, totul a fost ca de-obicei: s-a întâlnit cu prietenii de pe front, s-au plimbat prin fortăreaţă. A remarcat, fireşte, că fluxul vizitatorilor scăzuse considerabil. Veniseră vremuri în care era la modă să ştergem cu buretele trecutul sovietic şi eroii lui…

A sosit timpul să plece… Vineri şi-a luat rămas-bun de la toată lumea, spunând că în weekend pleacă acasă. Nimeni nu şi-ar fi putut imagina că de data asta venise la fortăreaţă ca să rămână aici pentru totdeauna.

Luni, când angajaţii muzeului au venit la serviciu, au primit un telefon de la miliţia feroviară: apărătorul fortăreţei din Brest, care supravieţuise aici măcelului din 1941, se aruncase sub tren…

Mai târziu, cineva şi-a amintit de un bătrân îmbrăcat îngrijit, cu un geamantan, care stătuse îndelung pe peron. Asupra lui s-au găsit şapte mii de ruble, pe care le adusese de acasă pentru propria înmormântare, şi un bilet în care înjura cu limbă de moarte guvernul elţîno-gaidarist pentru toată viaţa asta plină de lipsuri şi umilinţe pe care o crease. Şi pentru trădarea Marii Victorii. Cerea să fie înmormântat în fortăreaţă.

Din biletul de adio:

«…dacă atunci, în război, aş fi murit din cauza rănilor, aş fi ştiut că am pierit pentru patrie. Acum, însă, mor din cauza unei vieţi de câine. Asta vreau să mi se scrie pe mormânt… Să nu mă credeţi nebun…»

«…prefer să mor în picioare decât să cer în genunchi o alocaţie mizeră pentru a-mi duce bătrâneţea şi să stau până la groapă cu mâna întinsă! Aşa că, dragii mei, nu mă judecaţi aspru şi puneţi-vă în locul meu. Las o sumă de bani, dacă nu vor fi furaţi, sper că vor fi de ajuns pentru înmormântare… de sicriu nu-i nevoie… Hainele de pe mine sunt de ajuns, numai să nu uitaţi să-mi puneţi în buzunar adeverinţa de apărător al fortăreţei din Brest – pentru urmaşii noştri. Am fost eroi şi murim în mizerie! Fiţi sănătoşi, nu vă necăjiţi din cauza unui tătar care protestează singur pentru toţi: Mor, dar nu mă predau. Adio, patrie!»

După război, în beciurile fortăreţei din Brest a fost găsită o inscripţie săpată în zid cu o baionetă: «Mor, dar nu mă predau. Adio, patrie! 22.VII.1941.» Printr-o hotărâre a CC această inscripţie a devenit un simbol al bărbăţiei poporului sovietic şi al devotamentului faţă de cauza PCUS. Apărătorii fortăreţei din Brest care au supravieţuit au confirmat că autorul acestei note era un elev al şcolii de ofiţeri, tătarul nemembru de partid Timerian Zinatov, dar ideologii comunişti insistau că ea îi aparţine unui

soldat necunoscut care pierise.

Autorităţile oraşului Brest şi-au asumat cheltuielile pentru înmormântare. Eroul a fost înmormântat din bugetul «pentru întreţinerea curentă a amenajării oraşului».“

PCFR, Sistemnîi vzgliad, *numărul 5*

„…De ce s-a aruncat sub tren bătrânul soldat Timerian Zinatov? O să încep de departe… Cu scrisoarea din *Pravda* a lui Viktor Iakovlevici Iakovlev, din staniţa Leningradskaia, regiunea Krasnodar, participant la Marele Război pentru Apărarea Patriei, apărător al Moscovei în 1941 şi participant la parada din Moscova în onoarea celei de-a 55-a aniversări a Victoriei. Un mare afront l-a determinat să scrie la redacţie…

Recent, el şi un prieten al său (fost colonel şi de asemenea veteran de război) au fost la Moscova. Au îmbrăcat pentru această ocazie vestoanele de ceremonie împodobite cu decoraţiile primite. După o zi, obosiţi de zgomotul capitalei, când au ajuns la gară, au vrut să se aşeze undeva până la sosirea trenului. Nu erau locuri libere, aşa că au intrat într-o sală goală, unde erau un bufet şi fotolii moi. Imediat s-a apropiat de ei o fată care servea băuturi în sală şi le-a arătat cu grosolănie uşa: «Nu aveţi voie aici. Aici e sala business!» Mai departe este un citat din scrisoare: «I-am răspuns mânios: Aşadar, e pentru hoţi şi speculanţi, iar noi n-avem voie? Ca pe vremuri, în America: e interzis accesul negrilor şi al câinilor. Ce să mai vorbim, când totul era clar. Ne-am întors şi am ieşit. Dar am apucat să observ cum câţiva dintre acei aşa-numiţi businessmeni, mai simplu spus, potlogari, hohoteau, se îmbuibau, beau… S-a uitat deja că noi ne-am vărsat sângele… Ne-au luat totul ticăloşii ăştia de Ciubais, Vekselberg[77], Gref[78]… Banii, onoarea.. Şi trecutul, şi prezentul. Totul! Iar acum fac soldaţi din nepoţii noştri, ca să le apere miliardele. Aş vrea să întreb: pentru ce am luptat noi? Am stat în tranşee – toamna până la genunchi în apă, iarna în nişte geruri crunte, până la genunchi în zăpadă, luni în şir nu ne schimbam hainele şi nu dormeam ca lumea. Aşa a fost la Kaliningrad, la Iahroma, la Moscova… Acolo nu ne împărţeam în bogaţi şi săraci…»

Se poate spune, fireşte, că veteranul nu are dreptate – nu toţi businessmenii sunt «hoţi şi speculanţi». Dar să privim prin ochii lui ţara noastră postcomunistă… Aceşti noi şi aroganţi stăpâni ai vieţii, aversiunea lor faţă de «oamenii de ieri», care, după cum scriu revistele *glossy*, «miros a sărăcie». Astfel miros, potrivit acestor publicaţii, adunările solemne din marile săli de Ziua Victoriei, unde o dată pe an sunt invitaţi veterani şi se

ţin în cinstea lor discursuri ipocrit elogioase. Când, de fapt, astăzi ei nu mai sunt de folos nimănui. Ideile lor despre dreptate sunt naive. Iar devotamentul lor faţă de modul de viaţă sovietic…

La începutul mandatului său, Elţîn a jurat că se va culca pe şinele de tren mai degrabă decât să permită scăderea nivelului de trai al poporului. Acest nivel nu numai că a scăzut, am putea spune chiar că s-a prăbuşit. Cu toate acestea, Elţîn nu s-a culcat pe şine. S-a culcat însă sub tren în semn de protest, în toamna anului 1992, bătrânul soldat Timerian Zinatov…“

Site-ul ziarului Pravda, *1997*

La parastas

Aşa e obiceiul la noi: morţii în pământ, viii la masă. S-au adunat mulţi oameni, unii veniţi de departe: din Moscova, Kiev, Smolensk… Toţi cu decoraţii şi medalii, ca de Ziua Victoriei. Au vorbit despre moarte – dar şi despre viaţă.

— Pentru tovarăşul nostru decedat! Să închinăm. *(Toată lumea se ridică în picioare.)*

— Fie-i ţărâna uşoară…

— Eh, Timerian… Timerian Habulovici… Tare necăjit a fost. Toţi suntem profund necăjiţi. Ne-am obişnuit cu socialismul. Cu patria sovietică – URSS. Dar acum trăim în ţări diferite, sub un alt regim. Sub alte drapele. Nu sub drapelul nostru roşu victorios… Eu am fugit pe front la şaptesprezece ani…

— Nepoţii noştri ar fi pierdut Marele Război pentru Apărarea Patriei. N-au un ideal, n-au un vis măreţ.

— Ei citesc alte cărţi şi se uită la alte filme.

— Le povesteşti… şi pentru ei e deja ca un basm… Pun întrebări: „De ce au murit soldaţi ca să apere drapelul regimentului? Puteau să facă unul nou.“ Am luptat, am ucis – şi pentru ce? Pentru Stalin? Pentru tine, prostule!

— Ar fi trebuit să ne predăm, să lingem cizmele neamţului…

— Îndată ce am primit înştiinţarea că a murit tata, am cerut să plec pe front.

— E jefuită patria noastră sovietică… e vândută… Dacă am fi ştiut că se va întâmpla aşa, poate ne-am mai fi gândit…

— Mama a murit în război, iar tata murise înainte, de tuberculoză. Am început să muncesc de la cincisprezece ani. La uzină ni se dădea jumătate de felie de pâine pe zi şi nimic altceva; în pâinea aia era celuloză, clei…

Am leşinat de foame o dată, de două ori… M-am dus la biroul de recrutare: „Nu mă lăsaţi să mor. Trimiteţi-mă pe front.“ Mi-au aprobat cererea. Şi cele care plecau, şi cele carele conduceau aveau priviri nebuneşti! S-a umplut un vagon întreg de fete. Cântam: „Fetelor, pân’ la Ural războiul a sosit, / Ah, fetelor, şi tinereţea ni s-a prăpădit…“ În gări înflorea liliacul… Unele fete râdeau, altele plângeau…

— Toţi am susţinut perestroika. Pe Gorbaciov. Dar nu ca să ajungem aici…

— Gorbaci e agent străin…

— Nu pricepeam ce spune Gorbaciov… erau cuvinte de neînţeles, nu le-am mai auzit niciodată… Ce minunăţii ne tot promitea? Dar îmi plăcea să-l ascult… Numai că s-a dovedit slab, a cedat fără luptă valiza nucleară. Partidul nostru comunist…

— Rusul are nevoie de o idee care să-i îngheţe sângele în vine şi să-i dea fiori pe şira spinării.

— Am fost o ţară mare…

— Pentru patria noastră! Pentru Victorie! Până la fund! *(Ciocnesc.)*

— Acum sunt stele pe monumente… Dar eu îmi amintesc cum îi înmormântau pe ai noştri… Îi aruncam pe cei căzuţi într-o groapă, presăram ţărână, apoi imediat primeam ordin: „Înainte, înainte!“ Alergam mai departe. O nouă luptă. Şi iar o groapă plină. Ne retrăgeam şi înaintam din groapă în groapă. Ne veneau întăriri, iar după două-trei zile erau deja cadavre. Am rămas puţini. Norocoşii! Către sfârşitul lui ’43 învăţaserăm deja să luptăm. Deja luptam cum trebuie. Au început să piară mai puţini oameni… Atunci mi-am făcut prieteni…

— Tot războiul l-am făcut în prima linie şi nici cea mai mică zgârietură, nimic! Eu sunt ateu. Am ajuns până la Berlin… am văzut bârlogul fiarei…

— Plecam la luptă cu o puşcă la patru oameni. Îl omorau pe primul, al doilea lua puşca, îl omorau pe al doilea – următorul… Şi nemţii aveau automate nou-nouţe.

— La început nemţii erau aroganţi. Cuceriseră deja Europa. Intraseră în Paris. În două luni aveau de gând să rezolve problema URSS-ului. Dacă ajungeau la noi prizonieri răniţi, le scuipau în faţă pe infirmierele noastre. Îşi smulgeau bandajele. Strigau „Heil Hitler!“ Dar la sfârşitul războiului ajunseseră la „Rusule, nu trage! Hitler kaput!“

— Cel mai tare mă temeam de o moarte ruşinoasă. Dacă ţi se făcea frică şi încercai să fugi, comandantul te împuşca pe loc… Era ceva

obişnuit…

— Cum să vă spun… Am fost educaţi în spirit stalinist: aveam să luptăm pe teritoriu străin şi… „Din taiga pân’ la marea cea mare / Armata Roşie ca toţi e mai tare…“ Nici o milă pentru duşman! Primele zile de război… Mi le amintesc ca pe un coşmar continuu… Ne-am trezit încercuiţi… Toţi aveam aceeaşi întrebare: ce-i asta? Unde-i Stalin? Nici un avion de-al nostru pe cer… Ne-am îngropat carnetele de Comsomol şi de partid şi am pornit-o pe cărări prin pădure… Bine, ajunge… N-are rost să notaţi asta… *(Împinge reportofonul.)* Nemţii făceau propagandă, difuzoarele lor mergeau zi şi noapte: „Rusule Ivan, predă-te! Armata germană îţi garantează viaţa şi pâinea.“ Eram gata să mă împuşc. Dar dacă nu aveam cu ce! Nu aveam cu ce! Nu mai erau cartuşe… Nişte soldăţei… aveam optsprezece-douăzeci de ani… Comandanţii s-au spânzurat în bloc. Care cu cureaua, care… cu orice… Atârnau în brazi… Era sfârşitul lumii, fir-ar al naibii!

— Patria sau moartea!

— Stalin avea un plan – să trimită familiile întoarse din prizonierat în Siberia. Trei milioane şi jumătate de prizonieri! Nu poţi să-i deportezi pe toţi! Canibal mustăcios!

— Blestemat an, ’41…

— Spune tot… acum se poate…

— N-am obiceiul ăsta…

— Noi pe front ne temeam să vorbim deschis unii cu alţii. Înainte de război erau oameni arestaţi… şi în timpul războiului erau arestaţi… Mama mea lucra la o fabrică de pâine, s-a făcut un control şi în mănuşile ei s-au găsit firimituri de pâine, iar ăsta era deja sabotaj. I-au dat zece ani de închisoare. Eu eram pe front, tata pe front, fraţii şi surorile mai mici au rămas cu bunica; o rugau: „Bunicuţo, să nu mori până nu se întorc tata şi Saşa (adică eu) din război.“ Tata a dispărut fără urmă.

— Ce fel de eroi suntem noi? Nimeni nu ne-a tratat vreodată ca pe nişte eroi. Eu şi nevastă-mea ne-am crescut copiii într-o baracă, apoi ne-au dat o cameră la comun. Azi primim câteva copeici… lacrimi în loc de pensie… La televizor vedem cum trăiesc nemţii. Bine! Învinşii trăiesc de o sută de ori mai bine decât învingătorii.

— Dumnezeu nu ştie ce-i acela un om mărunt.

— Eu am fost, sunt şi voi rămâne comunist! Fără Stalin şi fără partidul lui Stalin n-am fi învins. Democraţia ducă-se dracului! Mă tem să-mi pun decoraţiile militare. „Bătrân senil, tu unde ai luptat? Pe front sau prin

închisori şi lagăre?“ – asta aud de la tineri. Beau bere şi râd.

— Propun să punem la loc monumentele închinate conducătorului nostru, marele Stalin. Le-au ascuns prin fundul curţilor, ca pe gunoaie.

— Pune-l la *dacea* ta…

— Vor să rescrie istoria războiului. Aşteaptă să ne dăm noi duhul.

— Acum noi suntem, pe scurt, *sovieticus debilus*…

— Rusia a fost salvată de faptul că e mare. Ural… Siberia…

— Cel mai cumplit era când porneam la atac. Primele zece minute… cinci minute… Cel care se ridica primul nu avea şanse să rămână în viaţă. Glonţul îşi făcea drum. Comunişti, înainte!

— Pentru puterea militară a patriei noastre! *(Ciocnesc.)*

— Pe scurt… nimeni nu vrea să ucidă. Nu e plăcut. Dar te obişnuieşti… înveţi…

— La Stalingrad am intrat în partid. Am scris în cerere: „Vreau să fiu în primele rânduri ale apărătorilor patriei… nu-mi pare rău de viaţa mea tânără…“ În infanterie se dau rar medalii. Am una „Pentru curaj“.

— Traumele războiului au lăsat urme… Eu am ajuns invalid, dar până una-alta rezist.

— Îi aduc aminte: am luat prizonieri doi soldaţi din trupele lui Vlasov[79]… Unul zice: „Am vrut să-mi răzbun tatăl…“ Tatăl lui fusese împuşcat de NKVD… Altul: „N-am vrut să-mi dau duhul într-un lagăr de concentrare german.“ Erau băieţi tineri, de aceeaşi vârstă cu noi. Când deja ai vorbit cu un om, l-ai privit în ochi… e greu să-l ucizi… A doua zi am fost chemaţi toţi la Secţia Specială: „De ce aţi intrat în vorbă cu trădătorii? De ce nu i-aţi împuşcat pe loc?“ Am început să mă justific… Ofiţerul pune pistolul pe masă. „Dobitocule, mai şi discuţi?! Încă un cuvânt dacă mai scuipi şi…“ Nimeni n-a avut milă de vlasovişti. Tanchiştii i-au legat de tancuri, au pornit motoarele şi au pornit în direcţii diferite… i-au făcut bucăţi… Trădători! Dar oare chiar au fost toţi trădători?

— De ăştia de la Secţia Specială ne temeam mai mult decât de nemţi. Şi generalilor le era frică de ei…

— Teroare… tot războiul a fost teroare…

— Dar dacă n-ar fi fost Stalin… Fără o „mână de fier“, Rusia n-ar fi supravieţuit…

— Eu n-am luptat pentru Stalin, ci pentru patrie. Jur pe copiii şi nepoţii mei, n-am auzit niciodată strigându-se „Pentru Stalin!“.

— Nu poţi să câştigi războiul fără soldaţi.

— Du-te-n…

— Numai de Dumnezeu trebuie să ne temem. El o să ne judece.

— Dacă există Dumnezeu ăsta…

(Un cor dezordonat:) „O singură victorie noi vrem! / Aceeaşi pentru toţi: cu orice preţ…“

Povestea unui bărbat

— Toată viața am stat în poziție de drepți! N-am îndrăznit să deschid gura. Acum o să vă povestesc…

În copilărie… din câte îmi aduc aminte… mi-era teamă că o să-l pierd pe tata… Tații erau luați noaptea și dispăreau fără urmă. Așa s-a prăpădit și fratele mamei, Feliks… Muzician. L-au luat pentru o prostie… pentru un fleac… I-a spus soției cu voce tare într-un magazin: „De douăzeci de ani avem putere sovietică și nu găsești o pereche de pantaloni ca lumea de vânzare.“ Acum se scrie că toți eram împotrivă… Eu vă spun că oamenii erau de acord cu arestările. Uite, mama, de pildă… Fratele ei era închis, iar ea zicea: „Cu Feliks al nostru s-a făcut o greșeală. Trebuie să-și dea seama. Dar arestările sunt necesare, uitați-vă câtă neobrăzare e în jur.“ Oamenii erau de acord… Războiul! După război mi-era frică să-mi amintesc de el… de războiul meu… Am vrut să mă înscriu în partid, nu m-au primit: „Ce fel de comunist ești tu, dacă ai fost în ghetou?“ Tăceam… tăceam… În detașamentul nostru de partizani era Rozocika, o fetiță evreică frumoasă, care mergea peste tot cu cărțile după ea. Avea șaisprezece ani. Comandanții se culcau cu ea pe rând… „Are încă puf acolo, ca un copil… Ha-ha…“ Rozocika a rămas gravidă… Au dus-o mai departe, în pădure, și au împușcat-o ca pe un câine. Se năștea copii, se-nțelege, era plină pădurea de bărbați zdraveni. Practica era: imediat ce se naște copilul, e dus la țară. Într-un sat. Dar cine să ia un copil evreu? Evreii nu aveau dreptul să nască. M-am întors din misiune: „Unde-i Rozocika?“ „Da’ ce-ți pasă? Nu mai e ea, o să se găsească alta.“ Sute de evrei fugiți din ghetou cutreierau pădurile. Țăranii îi prindeau, îi vindeau nemților pe un pud de făină, pe un kilogram de zahăr. Scrieți… am tăcut multă vreme… Evreul se teme toată viața de ceva. Orice s-ar întâmpla, el trage ponoasele.

N-am reușit să plecăm din Minskul încins din cauza bunicii… Bunica îi văzuse pe nemți în 1918 și se tot străduia să ne convingă că sunt un popor cultivat și că nu se ating de civili. În casa ei fusese încartiruit un ofițer german care cânta în fiecare seară la pianină. Mama a început să aibă îndoieli: să plecăm sau să nu plecăm? Din cauza acelei pianine, firește…

Așa am pierdut mult timp. Motocicletele germane intrau în oraș. Niște oameni în cămăși brodate le ieșeau în întâmpinare cu pâine și sare. Bucuroși. Erau mulți care gândeau: ei, au venit nemții, o să înceapă o viață normală. Mulți îl urau pe Stalin și încetaseră să mai ascundă asta. În primele zile de război se petreceau atâtea lucruri noi și de neînțeles…

Cuvântul „jidan“ l-am auzit în primele zile de război… Vecinii noștri au început să ne bată în ușă și să strige: „Gata, jidanilor, s-a zis cu voi! O să dați socoteală pentru Hristos!“ Eu eram un copil sovietic. Terminasem cinci clase, aveam doisprezece ani. Nu puteam pricepe ce spuneau. De ce vorbeau așa? Nici acum nu pricep… Noi aveam o familie mixtă: tata era evreu, mama, rusoaică. Sărbătoream Paștele, dar într-un mod deosebit – mama spunea: azi e ziua unui om bun. Făcea plăcintă. Iar de Pesah tata aducea pască evreiască de la bunica. Dar vremurile erau de așa natură, că nu puteai face toate astea la vedere… trebuia să te ascunzi…

Mama ne-a cusut tuturor stele galbene… Câteva zile nimeni n-a putut să iasă din casă. Ne era rușine… Sunt deja bătrân, dar îmi amintesc sentimentul acela… Ce rușine îmi era… Peste tot în oraș se împărțeau manifeste: „Lichidați-i pe comisari și pe jidani!“, „Salvați Rusia de puterea jidobolșevicilor“. Un astfel de manifest ne-a fost băgat pe sub ușă… Curând… da… Au început zvonurile: evreii americani adună aur ca să-i răscumpere pe toți evreii și să-i ducă în America. Nemților le place ordinea și nu le plac evreii, de aceea evreii vor petrece războiul în ghetouri… Oamenii căutau un sens în ceea ce se petrecea… o logică oarecare… Omul până și iadul vrea să-l înțeleagă. Îmi amintesc… Îmi amintesc bine cum ne-am mutat în ghetou. Mii de evrei au străbătut orașul… cu copii, cu perne… Eu, asta e amuzant, mi-am luat cu mine colecția de fluturi. Acum pare caraghios… Locuitorii Minskului se revărsau pe trotuare: unii ne priveau cu curiozitate, alții cu bucurie răutăcioasă, dar câțiva aveau ochii în lacrimi. Nu mă prea uitam în jur, mă temeam să nu văd pe vreunul dintre băieții cunoscuți. Mi-era rușine… îmi amintesc de sentimentul persistent de rușine…

Mama și-a scos verigheta de pe mână, a înfășurat-o într-o batistă și mi-a spus unde să mă duc. Noaptea m-am strecurat pe sub sârma ghimpată… Într-un loc stabilit mă aștepta o femeie, i-am dat verigheta și ea mi-a dat niște făină. Dimineața am văzut că în loc de făină adusesem cretă. Var. Așa s-a dus verigheta mamei. Alte lucruri de valoare nu aveam… Am început să ne umflăm de foame… Lângă ghetou așteptau țărani cu niște saci mari. Așteptau următorul pogrom. Când îi duceau pe evrei la execuție, li se dădea

voie să prade casele abandonate. Polițaii căutau lucrurile scumpe, iar țăranii puneau în saci tot ce găseau. „Vouă n-o să vă mai trebuiască nimic“, ne spuneau.

Odată, în ghetou s-a lăsat liniștea, ca înainte de pogrom. Deși nu a răsunat nici măcar o împușcătură. În ziua aceea n-au tras… Mașini… multe mașini… Din mașini au fost descărcați copii în costumașe și cu botine frumoase, femei cu șorțuri albe, bărbați cu geamantane scumpe. Erau niște geamantane foarte elegante! Toți vorbeau în germană. Însoțitorii de convoi și gardienii erau nedumeriți, mai ales polițaii, nu strigau, nu loveau pe nimeni cu bastoanele, nu dădeau drumul din lesă câinilor întărâtați. Era un spectacol… un teatru… Semăna cu un spectacol… Chiar în aceeași zi am aflat că fuseseră aduși evrei din Europa. Am început să-i numim evrei „hamburghezi“, fiindcă majoritatea veneau din Hamburg. Erau disciplinați, ascultători. Nu făceau șmecherii, nu-i înșelau pe gardieni, nu se ascundeau… erau împăcați cu soarta… Pe noi ne priveau de sus. Noi eram săraci, prost îmbrăcați. Eram altfel… nu vorbeam germana…

I-au împușcat pe toți. Zeci de mii de evrei „hamburghezi“…

Ziua aceea… o văd ca prin ceață… Cum ne-au scos din casă? Cum ne-au dus? Îmi amintesc câmpul întins de lângă pădure… Au ales câțiva bărbați puternici și le-au ordonat să sape două gropi. Adânci. Iar noi stăteam și așteptam. Au aruncat mai întâi copiii mici într-o groapă… și au început să-i acopere… Părinții nu plângeau și nu implorau. Era liniște. De ce? o să mă întrebați. Eu mă gândeam… Dacă omul e prins de un lup, n-o să-l roage, n-o să-l implore să-i lase viața. Sau dacă e prins de un mistreț… Nemții se uitau în groapă și râdeau, aruncau înăuntru bomboane. Polițaii erau beți morți… aveau buzunarele pline de ceasuri… I-au îngropat pe copii… Și ne-au ordonat tuturor să sărim în cealaltă groapă. Stăteam acolo mama, tata, eu și surioara mea. Se apropia rândul nostru… Neamțul care comanda și-a dat seama că mama era rusoaică și i-a făcut semn cu mâna: „Tu pleacă.“ Tata i-a strigat mamei: „Fugi!“ Dar mama se agăța de tata, de mine: „Sunt cu voi.“ Noi o tot împingeam… o rugam să plece… Mama a sărit prima în groapă…

Asta-i tot ce-mi amintesc… Mi-am revenit când m-a lovit puternic ceva în picior, ceva ascuțit. Am țipat de durere. Am auzit o șoaptă: „Aici e unul viu.“ Niște țărani cu lopeți săpau prin groapă și luau de la morți cizmele, ghetele… tot ce se putea lua… M-au ajutat să mă târăsc afară. M-am așezat pe marginea gropii și am așteptat… am așteptat… Ploua. Pământul era cald-cald. Mi-au tăiat o bucățică de pâine: „Fugi, jidănelule.

Poate scapi.“

Satul era pustiu… Nici țipenie, deși casele erau în picioare. Mi-era foame, dar n-aveam cui cere de mâncare. Așa că am mers singur. Pe drum se înșirau o cizmă de cauciuc, niște galoși… o basma… În spatele bisericii am văzut oameni arși. Cadavre înnegrite. Mirosea a benzină și a carne friptă… Am fugit înapoi în pădure. M-am hrănit cu ciuperci și fructe. Odată am întâlnit un bătrân care tăia lemne pentru foc. Mi-a dat două ouă. „În sat“, m-a avertizat el, „să nu te duci. Țăranii o să te lege și o să te predea la comenduire. Nu demult au prins așa doi jidănei“.

Odată am adormit și am fost trezit de o împușcătură deasupra capului. Am sărit în picioare: „Nemții?“ Erau doi flăcăi călare. Partizani! Au început să râdă și să se certe între ei: „Ce să facem noi cu jidanul? Hai…“ „Las’ să hotărască comandantul.“ M-au dus la detașament și m-au băgat într-un bordei separat. Mi-au pus o strajă… M-au chemat la interogatoriu: „Cum ai ajuns în zona detașamentului? Cine te-a trimis?“ „Nu m-a trimis nimeni. Am ieșit din groapa cu împușcați.“ „Oi fi spion?“ Mi-au dat două peste față și m-au îmbrâncit înapoi în bordei. Spre seară au mai aruncat înăuntru doi tineri, tot evrei, erau îmbrăcați în scurte de piele frumoase. De la ei am aflat că evreii nu erau primiți în detașament fără arme. Dacă nu aveau arme, trebuiau să aducă aur. Ceva din aur. Ei aveau ceasuri și un portțigaret din aur – mi-au și arătat. Au cerut o întâlnire cu comandantul. I-au luat repede. Nu i-am mai întâlnit niciodată… Dar portțigaretul din aur l-am văzut mai târziu la comandantul nostru… și o scurtă din piele… Pe mine m-a salvat o cunoștință a tatei, nenea Iașa. Era cizmar, și cizmarii erau la fel de prețuiți ca medicii în detașament. Am început să-l ajut…

Primul sfat al lui nenea Iașa: „Schimbă-ți numele de familie.“ Numele meu de familie era Friedman… Am devenit Lomeiko… Al doilea sfat: „Taci. Altfel o să primești un glonț în spinare. Nimeni n-o să dea socoteală pentru un evreu.“ Așa și era… Războiul… e ca o mlaștină, e ușor să te afunzi și greu să ieși. O altă zicală evreiască: când bate vântul puternic se ridică cel mai mult gunoaiele. Propaganda nazistă îi molipsise pe toți, partizanii erau porniți împotriva evreilor. Noi, evreii, eram vreo unsprezece în detașament… apoi cinci… Se începeau conversații special pentru urechile noastre: „Ce fel de soldați sunteți voi? Sunteți duși ca oile la tăiere…“ „Jidanii sunt lași…“ Eu tăceam. Aveam un tovarăș de luptă, un flăcău disperat… David Grinberg… el le răspundea. Se certa cu ei. L-au omorât cu un glonț în spinare. Știu cine l-a omorât. Azi e erou – umblă acoperit de medalii. O face pe eroul! Doi evrei au fost uciși pentru că

dormiseră în post… Un altul pentru un pistol nou-nouț… îl invidiau… Unde să fugi? În ghetou? Eu voiam să-mi apăr patria… să-mi răzbun rudele… Iar patria? Partizanii aveau instrucțiuni secrete de la Moscova: să nu aibă încredere în evrei, să nu-i primească în detașamente, să-i lichideze. Eram considerați trădători. Acum am aflat-o datorită perestroikăi.

Ți-e milă de om… Dar caii cum mor? Calul nu se ascunde, ca alte animale: câinele colo, pisica dincolo, până și vaca fuge; calul stă și așteaptă să fie omorât. O imagine apăsătoare… În filme, cavaleriștii înaintează strigând, cu sabia deasupra capului. Minciună! Fantezie! În detașamentul nostru au fost la un moment dat cavalerişti, i-au dat afară repede. Caii nu pot merge prin nămeți, cu atât mai puțin în galop, ei se împotmolesc în nămeți, iar nemții aveau motociclete – cu două roți, cu trei roți, iarna le puneau pe schiuri. Împușcau în rafală din mers și caii noștri, și călăreții. Uneori se îndurau de caii frumoși, se pare că erau printre ei câțiva flăcăi de la țară…

Ordin: să se dea foc casei unui polițist… Împreună cu familia… Familie mare: nevastă, trei copii, bunic, bunică. Noaptea i-au înconjurat… au bătut ușa în cuie… Au turnat kerosen peste ea și i-au dat foc. Au strigat, au țipat. Un băiețel s-a strecurat pe fereastră… Un partizan a vrut să-l împuște, dar altul nu l-a lăsat. L-au aruncat înapoi în flăcări. Eu aveam paisprezece ani… Nu înțelegeam nimic… Tot ce am putut să fac a fost să-mi întipăresc în minte toate astea. Și uite, vi le-am povestit… Nu-mi place cuvântul „erou“… în război nu există eroi… Dacă omul a luat o armă în mână, n-o să mai fie bun. N-are cum.

Îmi amintesc blocada… Nemții au hotărât să curețe spatele frontului și au trimis divizii SS împotriva partizanilor. Au atârnat felinare de parașute și ne-au bombardat zi și noapte. După bombardament – tir de mortiere. Detașamentul se deplasa în grupe mici, luând și răniții, dar acoperindu-le gura, iar caii purtau nişte căpestre speciale. Lăsau tot, lăsau și vitele, iar acestea fugeau după oameni. Vaci, oi… a trebuit să le împușcăm… Nemții s-au apropiat, s-au apropiat atât de tare, încât au început să li se audă glasurile: „O Mutter, O Mutter“… miros de țigări… fiecare dintre noi păstrase un ultim cartuș… Dar pentru moarte nu-i niciodată târziu. Noaptea… rămăseserăm trei din grupa de acoperire… am deschis pântecul unui cal ucis, am scos tot de acolo și ne-am ascuns. Am stat așa două zile întregi, ascultând cum umblau nemții de colo-colo. Se trăgea. În cele din urmă s-a așternut o liniște deplină. Atunci am ieşit: eram numai sânge, mațe, excremente… Pe jumătate nebuni… Era noapte… luna strălucea…

Ne ajutau și păsările, o să vă povestesc… Când o coțofană auzea un om străin – numaidecât țipa. Dădea alarma. Cu noi se obișnuiseră, dar nemții miroseau altfel: apă de colonie, săpun parfumat, țigări, mantale din postav soldățesc de cea mai bună calitate… și cizme bine lustruite… Noi aveam tutun artizanal, opinci din piele de bou legate cu nojițe. Ei aveau lenjerie de corp din lână… Noi dezbrăcam morții până la chiloți! Câinii le sfâșiau fețele, mâinile. Până și animalele fuseseră atrase în război…

Au trecut mulți ani… jumătate de veac… Dar pe ea n-am uitat-o… pe femeia aia… Avea doi copii mici. A ascuns în pivniță un partizan rănit. Cineva a turnat-o… Au spânzurat toată familia în mijlocul satului. Mai întâi copiii. Cum mai urla! Oamenii nu urlă așa… așa urlă fiarele… Oare trebuie să fie jertfit omul astfel? Nu știu. *(Tace.)* Acum scriu despre război unii care nu l-au trăit. Eu nu citesc… Să nu vă supărați, dar nu citesc…

Minskul a fost eliberat… Pentru mine războiul s-a sfârșit, nu m-au luat în armată din cauza vârstei. Cincisprezece ani. Unde să trăiesc? În apartamentul nostru se stabiliseră niște străini. M-au gonit: „Jidan împuțit…“ N-au vrut să-mi dea nimic: nici apartamentul, nici lucruri. Se obișnuiseră cu gândul că evreii nu se mai întorc…

(Un cor dizarmonic:) „Flacăra trosnește în cuptorul strâmt, / Rășina picură în lacrimi grele / Și-n bordei armonica rostește un cânt / Despre ochii tăi ca două stele…“

— După război oamenii n-au mai fost la fel. Eu însumi m-am întors acasă plin de mânie.

— Stalin n-a iubit generația noastră. A urât-o. Pentru că simțise libertatea. Războiul era pentru noi libertate! Am fost prin Europa, am văzut cum trăiesc oamenii acolo. În drum spre serviciu treceam pe lângă monumentul lui Stalin și m-a trecut o sudoare rece: și dacă știe la ce mă gândesc?

— „Înapoi! La cutie!“ ni s-a spus. Și noi ne-am dus.

— Democrații ăștia de rahat! Au distrus tot… ne bălăcim în scârnă…

— Am uitat tot… Și de dragoste am uitat… Dar de război îmi amintesc…

— Doi ani la partizani. În pădure. După război, vreo șapte ani… opt… cam așa, n-am putut să mă uit la un bărbat. Îmi ajunsese! Căzusem într-un fel de apatie. Mergeam cu sora mea la sanatoriu… Ea era îngrijită, dansa, dar eu nu voiam decât liniște. M-am măritat târziu. Soțul meu era mai tânăr

decât mine cu cinci ani. Era ca o fetiță.

— Am plecat pe front deoarece credeam tot ce scria în ziarul *Pravda*. Am tras. Aveam o dorință fierbinte: să omor! Să omor! Înainte voiam să uit tot, dar nu puteam, acum memoria îmi pălește de la sine. Un singur lucru țin minte, că moartea în război miroase altfel… mirosul de crimă e special… Când nu sunt mulți oameni, ci unul singur, începi să te gândești: Cine e? De unde e? Poate îl așteaptă cineva…

— La Varșovia… O poloneză bătrână mi-a adus niște haine bărbătești: „Scoate totul de pe tine. Ți le spăl eu. De ce sunteți atât de murdari și de slabi? Cum ați învins voi?“ Cum am învins?!

— Hai… fără patetisme…

— Am învins, da. Dar marea noastră victorie nu ne-a făcut țara măreață.

— O să mor comunist… Perestroika este o operațiune a CIA pentru distrugerea URSS.

— Ce mai țin minte? Cel mai tare ne durea că nemții ne disprețuiau. Cum trăiam… existența noastră… Hitler spunea că slavii sunt iepuri…

— Au venit nemții în satul nostru. Primăvara. A doua zi au început să sădească straturi de flori și să construiască toalete. Bătrânii și acum își aduc aminte cum sădeau nemții flori…

— În Germania… Intram într-o casă: în dulapuri erau multe haine de calitate, lenjerie, tot felul de flecuștețe. Munți de veselă. Iar nouă, înainte de război, ni se spunea că ei suferă în capitalism. Ne uitam și tăceam. Încearcă să lauzi o brichetă sau o bicicletă nemțească. Ți-o iei conform articolului cincizeci și opt, pentru „propagandă antisovietică“. Într-o clipă… Ne permiteau să trimitem pachete acasă: generalii – cincisprezece kilograme, ofițerii – zece, soldații – cinci. Poșta a fost copleșită. Mama îmi scria: „Nu mai trimite pachete. O să ne omoare din cauza pachetelor tale.“ Le trimiteam brichete, ceasuri, cupoane de mătase… Tablete mari de ciocolată… au crezut că era săpun…

— N-a rămas nemțoaică între zece și nouăzeci ani care să nu fi fost târnosită! Așa că toți cei care s-au născut acolo în ’46 sunt „ruși“.

— În război se iartă orice…

— Poftim, victorie! Victorie! În tot timpul războiului oamenii și-au făcut iluzii închipuindu-și cât de bine o să trăiască după război. Au sărbătorit două-trei zile. Iar apoi au vrut să pună ceva în gură, să se îmbrace. Au vrut să trăiască. Dar nu erau de nici unele. Toată lumea umbla în uniformă nemțească. Și adulții, și copiii. Le cârpeau și le răscârpeau.

Pâinea se dădea pe cartelă, erau cozi kilometrice. Resentimentele pluteau în aer… Puteai fi omorât din nimic.

— Îmi aduc aminte… toată ziua era un uruit… Invalizii mergeau cu niște platforme făcute de ei înșiși, pe rulmenți cu bile. Iar drumurile erau pavate cu pietre. Trăiau în subsoluri sau demisoluri. Beau, se prăvăleau prin șanțuri. Cerșeau. Își dădeau decorațiile pe vodcă. Se apropiau de o coadă și cereau: „Dați-mi și mie de-o pâinică.“ La coadă erau femei obosite: „Ești viu. Al meu zace în mormânt.“ Îi goneau. Care cum începea să trăiască numai un pic mai bine, îi disprețuia total pe invalizi. Nimeni nu voia să-și amintească de război. Toți erau acum ocupați cu viața, nu cu războiul. Într-o zi au fost scoși din oraș. Milițienii îi prindeau și-i aruncau în mașini ca pe porci. Strigăte… țipete… guițături…

— La noi în oraș era un Dom al Invalizilor. Tineri fără mâini, fără picioare. Toți cu decorații. Oamenilor le era permis să-i ia acasă… era o permisiune oficială… Femeile duceau dorul unei mângâieri de bărbat și s-au precipitat să-i ia: veneau care cu roaba, care cu un cărucior de copil. Voiau să miroasă în casă a bărbat, să atârne o cămașă bărbătească afară, pe sârmă. După scurt timp i-au adus înapoi… Dar nu erau jucării… şi nu erau la cinema. Încearcă să iubești bucata asta de bărbat. E înrăit, mânios, știe că a fost trădat.

— Ziua aceea a Victoriei…

Povestea unei femei

— Eu o să vă povestesc despre iubirea mea… Nemții au venit în satul nostru cu niște mașini mari, doar căștile se vedeau lucind deasupra. Erau tineri, veseli. Le ciupeau pe fete. La început plăteau pentru orice: pentru o găină, pentru un ou. Povestesc asta și nu mă crede nimeni. E adevărul adevărat! Plăteau cu mărci germane… Ce treabă aveam eu cu războiul? Eu iubeam! Nu mă gândeam decât la un lucru: când o să-l văd? Venea, se așeza pe laviță și se uita la mine, se tot uita. Zâmbea. „De ce zâmbești?’ „Așa…“ Înainte de război fuseserăm colegi de școală. Tatăl lui murise de tuberculoză, iar bunicul fusese declarat culac și trimis cu familia în Siberia. Își amintea cum mama lui îl îmbrăca „în fetiță“ când era mic și-l învăța ca, dacă veneau după ei, să fugă la gară, să se urce în tren și să plece. Îl chema Ivan… El îmi spunea „Iubițica mea…“ Doar așa… N-am avut parte de noroc, n-am avut parte de fericire. După ce-au venit nemții, s-a întors și bunicul lui; s-a întors înrăit, firește. Singur. Își înmormântase întreaga

familie în pământ străin. Povestea cum i-au dus pe râuri siberiene. I-au descărcat în taigaua întunecată. Le-au dat câte un fierăstrău și un topor. Mâncau frunze… rodeau scoarță de copac… Bunicul îi ura pe comuniști! Pe Lenin și pe Stalin! A început să se răzbune din prima zi. Le arăta nemților: ăsta-i comunist… și ăsta… Pe bărbații aceștia îi duceau undeva… Multă vreme n-am înțeles războiul…

Spălam împreună calul în râu. Era soare! Uscam împreună fânul, și îmi mirosea atât de bine! Nu știam nimic despre asta, nu mă mai simțisem așa niciodată. Fără dragoste fusesem o fată simplă, obișnuită, până m-am îndrăgostit. Am avut un vis prevestitor… Era la noi un râu mic, și eu mă înecam în râul ăsta, mă trăgea un curent, eram deja sub apă. Nu înțelegeam cum anume, dar cineva mă ridica, mă împingea în sus, numai că, nu știu de ce, eram dezbrăcată. Înotam spre mal. Fusese noapte, dar era deja dimineață. Pe mal stăteau niște oameni, tot satul nostru. Ieșeam din apă goală… complet goală…

Într-o casă era un patefon. Se aduna tineretul. Dansa. Se ghicea „sortitul-ursitul“, se ghicea în Psaltire, în rășină… în fasole… Fata trebuia să se ducă ea însăși după rășină în pădure și să găsească un pin, un copac tânăr nu-i bun, nu are memorie. N-are forță. Toate astea-s adevărate… Și astăzi cred în asta… Iar boabele de fasole se puneau grămăjoare și se numărau: cu soț, fără soț. Aveam optsprezece ani… Repet, firește… nu se scrie despre asta în cărți… Sub nemți am început să trăim mai bine decât sub sovietici. Nemții au deschis bisericile. Au desființat colhozurile și au împărțit pământul – două hectare la fiecare om, un căluț la doi gospodari. Au stabilit un impozit fix: toamna predam grâul, mazărea, cartofii și câte un porc din bătătură. Predam, dar ne rămânea și nouă. Toată lumea era mulțumită. Sub sovietici trăiam în sărăcie. Brigadierul trecea în caiet „bețișoare“ – zile de muncă. Toamna, pentru aceste zile de muncă primeam o laie! Iar acum aveam și carne, și unt. Altă viață! Oamenii se bucurau de libertatea căpătată. Se instaurase ordinea nemțească… Nu hrăneai calul, erai biciuit. Nu-ți măturai în fața curții… Îmi aduc aminte discuții: ne-am obișnuit cu comuniștii, ne-om obișnui și cu nemții. O să învățăm să trăim nemțește. Așa a fost… mi-e totul viu în amintire… Noaptea toți se temeau de oamenii „pădurii“, care veneau neinvitați. Odată, au venit și la noi: unul avea un topor, altul o furcă. „Maică, dă niște slănină. Și basamac. Și nu face zgomot.“ Vă povestesc totul așa cum a fost, nu cum se scrie în cărți. La început, partizanii nu erau iubiți…

Am stabilit data nunții… După sărbătoarea recoltei. Când se termină

muncile câmpului și femeile împodobesc cu flori ultimul snop… *(Tace.)* Memoria îmi slăbește, dar sufletul își amintește tot… După prânz, a început ploaia. Toți fug de pe câmp, se întoarce și mama. Plângând: „Doamne! Doamne! Ivan al tău s-a înscris în poliție. O să fii nevastă de polițai.“ „Nu vreaaaau!“ Plângem amândouă. Seara vine Ivan, se așază și nu ridică ochii din pământ. „Ivan, dragul meu, la noi de ce nu te-ai gândit?“ „Liubka… iubițica mea…“ Îl pusese bunicul lui. Diavolul bătrân! Îl amenințase: „Dacă nu te înscrii în poliție, o să te trimită în Germania. N-o mai vezi tu pe Liubka a ta! Să uiți de ea!“ Bunicul visa… Ar fi vrut ca mireasa nepotului să fie nemțoaică… Nemții dădeau filme despre Germania, ce viață frumoasă era acolo. Mulți băieți și fete credeau. Plecau. Înainte de plecare, organizau serbări. Cânta fanfara. Se urcau în tren numai în pantofi… *(Ia niște tablete din geantă.)* Hibe de-ale mele… Doctorii spun că medicina e neputincioasă… o să mor curând… *(Tace.)* Vreau ca iubirea mea să rămână. Eu n-o să mai fiu, dar să citească oamenii…

În jurul nostru era război, dar noi eram fericiți. Am trăit un an ca bărbat și nevastă. Eram însărcinată. Gara era foarte aproape de noi. Plecau pe front regimentele germane, soldații erau toți tineri, veseli. Cântau cântece. Mă vedeau: „*Mädchen! Kleine Mädchen!*“ Râdeau. Și la noi au început să fie tot mai puțini tineri, tot mai mulți oameni în vârstă. Ei erau mereu veseli, dar aceștia sunt triști. Nici pic de veselie. Armata sovietică învinge. „Ivan“, am întrebat eu, „cu noi ce-o să fie?“ „Eu n-am mâinile pătate de sânge. N-am tras în viața mea în nimeni.“ *(Tace.)* Copiii mei nu știu nimic, nu le-am mărturisit. Poate chiar înainte de sfârșit… înainte să mor… Un singur lucru vă spun: dragostea-i o otravă…

La două case de noi locuia un flăcău care mă plăcea și el, mă invita mereu la dans. Nu dansa decât cu mine. „Vin cu tine să te conduc.“ „Are cine să mă conducă.“ Era un flăcău chipeș… S-a dus în pădure, la partizani. Cei care l-au văzut spuneau că purta o tichie cu panglică roșie, de care poartă cazacii din Kuban. Într-o noapte, bate cineva în ușă. „Cine e?“ „Partizanii.“ Intră flăcăul ăsta și încă unul, mai în vârstă. Pretendentul meu începe astfel: „Cum o mai duci, polițaico? De mult voiam să te vizitez. Dar bărbățelul unde-ți e?“ „De unde să știu eu? Azi n-a venit. Pesemne c-a rămas la garnizoană.“ Atunci m-a apucat de mână și m-a izbit de perete: păpușă nemțească… târfă… și să te duci în p… Ai ales un lacheu german, odraslă de culac, și cu mine o faci pe fecioara nevinovată. Și se face că scoate pistolul din buzunar. Mama cade în genunchi în fața lor: „Trageți, flăcăiași, trageți. Am fost prietenă în copilărie cu măicuțele voastre. Să

plângă şi ele pe urmă.“ Cumva, vorbele mamei i-au impresionat. Au schimbat câteva cuvinte între ei şi au ieşit. *(Tace.)* Dragostea e amară-amară…

Frontul se tot apropia. Deja se auzeau noaptea tunurile. Noaptea – iar musafiri. „Cine e?“ „Partizanii.“ Intră pretendentul meu… şi cu el încă unul… Pretendentul meu îmi arată pistolul: „Uite, cu pistolul ăsta ţi-am omorât bărbatul.“ „Nu-i adevărat! Nu-i adevărat!“ „Acum nu mai ai bărbat.“ Am crezut c-o să-l omor… că… o să-i scot ochii… *(Tace.)* Şi dimineaţa mi l-au adus pe Ivan al meu… pe sanie… pe o manta… Cu ochii închişi, cu o faţă ca de copil. El nu omorâse pe nimeni. L-am crezut! Şi acum cred! M-am tăvălit pe jos, am urlat. Mama se temea că o să înnebunesc şi o să se nască pruncul mort sau anormal; a dat fuga la vrăjitoare. La baba Stasia. „Ştiu care-i necazul tău“, i-a spus ea mamei, „dar n-am nici o putere. Să se roage fata la Dumnezeu“. Şi a învăţat-o cum să mă rog… Când Ivan avea să fie dus la groapă, eu trebuia să merg nu după coşciug, ca toată lumea, ci înainte. Tot drumul până la cimitir. Asta însemna să străbat tot satul… Spre sfârşitul războiului mulţi bărbaţi se duseseră în pădure, la partizani. Din fiecare casă murise cineva. *(Plânge.)* Şi am mers… în faţa sicriului poliţaiului… Eu înainte, mama după. Toţi oamenii au ieşit din case, au stat în portiţe, dar nimeni n-a aruncat vreo vorbă rea. Se uitau şi plângeau.

Au revenit sovieticii… M-a găsit din nou flăcăul acela… A venit pe cal: „Deja se interesează de tine.“ „Cine?“ „Cum cine? Organele.“ „Mi-e totuna unde-mi găsesc moartea. N-au decât să mă trimită în Siberia.“ „Ce fel de mamă eşti? Ai un copil.“ „Ştii al cui e…“ „Eu te iau şi aşa.“ Şi m-am măritat cu el. Cu ucigaşul soţului meu. I-am născut o fetiţă… *(Plânge.)* Îi iubea la fel pe copii: şi pe fiul meu, şi pe fiica lui. N-o să mint. Iar eu… eu… eram tot timpul vânătă şi însângerată. Noaptea mă bătea, ziua îmi cerea iertare în genunchi. Îl mistuia o patimă… Era gelos pe mort… Dimineaţa, când toţi dormeau încă, eu mă sculam. Trebuia să mă scol mai devreme, ca să nu se trezească el… să nu mă îmbrăţişeze… Noaptea nu mai era nici o fereastră luminată, dar eu eram încă în bucătărie. Cratiţele mele străluceau. Aşteptam până adormea. Am trăit cu el cincisprezece ani, apoi s-a îmbolnăvit grav. A murit repede, într-o toamnă. *(Plânge.)* Nu sunt vinovată… nu i-am dorit moartea. A sosit clipa aceea… ultima… Stătea cu faţa la perete, dar s-a întors brusc spre mine: „M-ai iubit?“ Am tăcut. A început să râdă, ca în noaptea aceea, când îmi arătase pistolul… „Eu te-am iubit numai pe tine toată viaţa. Atât de mult te-am iubit, că am vrut să te

ucid când am aflat că o să mor. I-am cerut lui Iaşka (vecinul nostru, tăbăcar) otravă. Nu pot îndura gândul că eu o să mor, iar tu o să ai pe altcineva. Eşti aşa frumoasă.“

Zăcea în sicriu… şi parcă râdea… Mă temeam să mă apropii de el. Dar a trebuit să-l sărut.

(Cântă în cor:) „Sus, sus, pământ neţărmurit,/ Mergi în cumplit război,/ Mânia dreaptă cea de neoprit fiarbă-n talaz ne-nfrânt,/ Războiul ţării a pornit,/ Războiul nostru sfânt.“

— Ne ducem cu obidă…

— Le-am spus fiicelor mele: când o să mor, să fie doar muzică, iar oamenii să tacă.

— După război nemţii prizonieri cărau pietre, reconstruiau oraşul. Flămânzi. Ne cereau pâine. Şi eu nu puteam să le dau o bucăţică de pâine. Uneori chiar acest moment mi-l amintesc… acesta… E ciudat cum îţi rămân astfel de lucruri în memorie…

Pe masă erau flori şi un portret mare al lui Timerian Zinatov. Tot timpul mi s-a părut că în corul ăsta o să-i aud vocea, că e cu noi.

Din povestirea soţiei lui Zinatov

— Eu nu-mi pot aminti mare lucru… Casa, familia… nu l-au interesat niciodată. Doar fortăreaţa şi iar fortăreaţa. Nu uita războiul… îi învăţa pe copii că Lenin e bun, că noi construim comunismul. Odată s-a întors de la serviciu cu un ziar în mână: „Să mergem pe marele şantier. Patria ne cheamă.“ Copiii erau încă mici. Mergem şi gata. Patria porunceşte… Aşa am ajuns noi la BAM… pe şantierele comunismului… L-am construit! Credeam că avem totul înainte. Credeam cu tărie în puterea sovietică. Din tot sufletul. Acum am îmbătrânit. Glasnost, perestroika… Stăm şi ascultăm radioul. Comunismul nu mai e… Unde-i comunismul ăla? Nici comunişti nu mai sunt… e de neînţeles cine ne conduce… Gaidar ne-a jefuit complet… poporul moare de foame… Unul fură câte ceva de la fabrică sau de la colhoz… Altul înşală… Aşa supravieţuiesc… Iar al meu… Trăia cu capul în nori… mereu undeva, sus… Fiica noastră lucrează la o farmacie, odată ne-a adus nişte medicamente pe care le avea în plus ca să le vândă şi să câştige şi ea un bănuţ. Cum a aflat el? Cum a mirosit? „Ruşine! Ce ruşine!“ ţipa. A gonit-o din casă. N-am putut să-l liniştesc nicicum. Alţi

veterani își folosesc privilegiile la care au dreptul… „Du-te“, îl rugam. „Poate îți dau și ție ceva.“ A început să răcnească: „Eu am luptat pentru patrie, nu pentru privilegii!“ Noaptea stătea cu ochii deschiși și tăcea. Îl strigam, nu răspundea. A încetat să stea de vorbă cu noi. Era puternic afectat. Nu pentru noi, pentru familie, ci pentru toți. Pentru țară. Astfel de om era. M-am chinuit cu el… Vă mărturisesc cinstit, ca unei femei, nu ca unei scriitoare… Nu-l înțelegeam…

A scos din pământ un cartof, și-a pus hainele cele bune și s-a dus la fortăreața lui. Măcar un petic de hârtie să ne fi lăsat. A scris guvernului, unor oameni străini. Dar nouă, nimic… nici un cuvânt…

Note

76. *Baikalo–Amurskaia Magistral*, cale ferată în estul Siberiei şi estul extrem al Rusiei.

77. Viktor Vekselberg (n. 1957), miliardar rus, apropiat al Kremlinului.

78. Herman Gref (n. 1964), om politic şi manager rus. Începând din 1992, a deţinut diferite funcţii în administraţia oraşului Sankt-Petersburg, iar între 2000 şi 2007 a fost ministru al economiei şi comerţului.

79. Andrei Vlasov (n. 1901), general sovietic care, fiind luat prizonier de germani în 1942, a colaborat cu aceştia, implicându-se în organizarea unei Mişcări Ruse de Eliberare. Prins de sovietici spre sfârşitul războiului, a fost condamnat la moarte şi spânzurat în 1946.

Despre dulceaţa suferinţei şi esenţa sufletului rusesc

Povestea unei iubiri

Olga Karimova, muzician, 49 de ani

— Nu… nu, asta-i imposibil… mi-e cu neputinţă. M-am gândit, cândva… cuiva o să-i povestesc… dar nu acum… Nu acum. Am închis totul în mine, am zidit, am tencuit. Iată… Într-un sarcofag… am băgat totul într-un sarcofag… acolo nu mai clocotește nimic, dar se petrece un soi de reacție chimică. Se formează niște cristale. Mă tem să umblu. Mă tem…

Prima iubire… Pot oare s-o numesc așa? Primul meu soț… Este o poveste minunată. Mi-a făcut curte doi ani. Îmi doream foarte tare să mă mărit cu el, fiindcă-l voiam numai pentru mine, voiam să nu mai plece nicăieri. Nici nu ştiu de ce aveam atâta nevoie să fie tot numai al meu. Să nu ne despărțim niciodată, să-l văd tot timpul și să ne certăm, și să facem dragoste, să facem dragoste la nesfârşit. A fost primul bărbat din viața mea. La început a fost așa, un… mmm… pur și simplu o curiozitate – ce se întâmplă? A doua oară, la fel… și în general… un fel de tehnică… Ei, trup peste trup… trup peste trup și gata! Și așa a continuat jumătate de an. Pentru el, până la urmă, nu era obligatoriu să fiu eu, putea găsi și pe alta. În sfârşit, ne-am căsătorit… Eu aveam douăzeci și doi de ani. Eram colegi la liceul de muzică, ne petreceam tot timpul împreună. Apoi s-a întâmplat… s-a deschis ceva în mine… Dar mi-a scăpat momentul acela… în care am început să iubesc trupul de bărbat… Când îți aparține cu totul… A fost o poveste minunată… Putea să continue la nesfârşit sau să se termine în jumătate de oră. Așa… Am plecat. M-a implorat să rămân. Nu ştiu de ce, am hotărât să plec. Mă săturasem de el… Doamne, ce tare mă săturasem de

el! Eram însărcinată, aveam deja burta mare… Ce să mai fac cu el? Făceam dragoste, apoi ne certam, apoi eu plângeam. Încă nu știam să rabd. Nu știam să iert.

Am ieșit din casă, am închis ușa și brusc m-am simțit bucuroasă că plec atunci. Plec pentru totdeauna. M-am dus la mama, a venit și el, noaptea, și era total descumpănit: e însărcinată, nu știu de ce e tot timpul nemulțumită, îi lipsește ceva. Păi ce-ți mai lipsește? Dar eu dădusem pagina… Eram foarte bucuroasă că-l avusesem și foarte bucuroasă că nu-l mai aveam. Viața mea a fost mereu ca o pușculiță. Aveam – și se termina, aveam – și se termina.

Of, așa de frumos am născut-o pe Ania… așa de mult mi-a plăcut… Mai întâi, mi s-a rupt apa… Mersesem mulți kilometri și undeva, la nu știu ce kilometru în pădure, mi s-a rupt apa. Nu prea înțelegeam: și acum, ce, trebuie să mă duc deja la spital? Am așteptat până seara. Era iarnă – acum nu-ți mai vine să crezi așa ceva – ger de minus patruzeci de grade. Crăpa scoarța copacilor. Până la urmă, am hotărât să mă duc. M-a examinat doctorul: „O să dureze două zile.“ Am sunat acasă: „Mama, adu-mi ciocolată. Mai am de stat mult.“ Înainte de vizita de dimineață a dat fuga sora medicală: „Ascultă, deja se vede capul. Îl chem pe doctor.“ Și iată-mă pe patul de nașteri… Îmi spuneau: „Acuși-acuși. Acușica.“ Nu-mi aduc aminte cât timp a trecut. Dar curând… foarte curând… Mi-au arătat un ghemotoc: „Ai o fetiță.“ Au cântărit-o – patru kilograme. „Auzi, și nici o ruptură. I-a fost milă de maică-sa.“ Doamne, când au adus-o a doua zi… ochii ca niște stele, negri, plutitori. N-am mai văzut nimic altceva…

Am început o viață nouă, complet diferită. Îmi plăcea cum începusem să arăt. În general… Devenisem deodată mai frumoasă… Ania a înţeles imediat care-i era locul, o adoram, dar cumva nu avea nici o legătură cu bărbații în mintea mea. Cu faptul că avea un tată. Căzuse din cer! Din cer. A învățat să vorbească și era întrebată: „Anecika, tu n-ai tată?“ „Eu în loc de tată am bunicuță.“ „Nici cățel n-ai?“ „În loc de cățel am un hamster.“ Așa eram noi două… Toată viața mi-a fost teamă că o să mă trezesc deodată alta. Până și când mi se lucra la un dinte rugam: „Nu-mi faceți injecție. Nu mă anesteziați.“ Senzațiile mele erau senzațiile mele, bune sau dureroase, nu mă desprindeți de mine însămi. Eu și Ania ne plăceam una pe alta. Și uite-așa l-am întâlnit pe el… Pe Gleb.

Dacă ar fi fost altul, nu m-aș fi recăsătorit niciodată. Aveam totul: copil, slujbă, libertate. Deodată el… Urât, aproape orb… cu astm… Să primești în lumea ta un om cu un trecut atât de încărcat – doisprezece ani

de lagăre staliniste… Îl luaseră de tânăr, de la șaisprezece ani. Pe tatăl lui… mare activist de partid… îl împușcaseră, iar pe maică-sa o ținuseră într-un butoi cu apă înghețată până murise. Undeva departe, în zăpezi. Până la el nu mă gândisem niciodată la așa ceva… Pionieră… comsomolistă… Viața era minunată! Extraordinară! Cum de-am permis așa ceva? Cum? Trece vremea, și durerea devine conștiință. Sunt deja cinci ani de când el nu mai e… Cinci… Și deja îmi pare rău că nu m-a cunoscut așa cum sunt acum. Acum îl înțeleg mai bine, am evoluat până la nivelul lui, dar fără el. Multă vreme n-am putut să trăiesc singură. Nu mai voiam să trăiesc deloc. Nu de singurătate mă temeam, altul era motivul – nu știu să trăiesc fără dragoste. Am nevoie de durerea asta… de jalea asta... Fără asta… Mi-e frică, așa mi se face frică la mare. Când înot până departe-departe: sunt singură… acolo, dedesubt, e întuneric… Nu știu ce-i acolo…

Stăm pe terasă. Foșnesc frunzele – a început ploaia.

Of, idilele acelea pe plajă… Nu durează mult. Sunt scurte. Un mic model de viață. Pot începe frumos și se pot termina frumos. E ceva ce nu ne reușește în viață, dar am vrea. De-asta ne place atât de mult să mergem undeva… să întâlnim pe cineva… Așadar… Am două cosițe, o rochie cu buline albastre, cumpărată cu o zi înainte de plecare de la „Lumea copiilor“. Marea… Înot departe-departe, îmi place să înot mai mult decât orice pe lume. Dimineața fac gimnastică sub un salcâm alb. Trece un bărbat, un bărbat și gata, cu o înfățișare cât se poate de obișnuită, nu prea tânăr, mă vede și, nu știu de ce, se bucură. Stă și se uită: „Vreți să vă citesc niște versuri diseară?“ „Poate, acum o să înot departe-departe!“ „Eu o să vă aștept.“ Și m-a așteptat, m-a așteptat câteva ore. Citea prost versuri, își îndrepta tot timpul ochelarii. Dar era înduioșător. Înțelegeam… Înțelegeam ce simte… Gesturile astea, ochelarii ăștia, emoția asta. Nu-mi amintesc însă deloc ce citea. Și de ce ar fi contat? Și atunci ploua. Ploua. Asta îmi amintesc… n-am uitat nimic… Sentimentele… sentimentele noastre erau ființe de sine stătătoare – suferință, dragoste, tandrețe. Au o viață a lor, nu depind de noi. Nu se știe de ce, îl alegi deodată pe omul acesta, și nu pe altul, chiar dacă celălalt, poate, e mai bun. Sau devii parte a unei vieți străine, fără să bănuiești încă asta. Dar deja ai fost găsit… ai primit semnalul… „Te-am așteptat atâta“, mă întâmpină el în dimineața următoare. Și îmi spune asta cu un asemenea glas, că în clipa aceea îl cred, deși nu sunt deloc pregătită. Dimpotrivă. Dar ceva se schimbă în jur… Nu e încă iubire, ci o senzație că am primit deodată foarte mult. Un om a auzit vocea altui om. A bătut și i s-a deschis. Înot departe-departe. Mă întorc. Mă

așteaptă. Îmi spune din nou: „Între noi o să fie totul bine.“ Și, nu știu de ce, iar îl cred. Seara bem șampanie: „Asta e șampanie roşie, dar la preț de șampanie normală.“ Fraza îmi place. Face o omletă: „E o chestie interesantă cu omletele astea. Cumpăr câte zece ouă, prăjesc câte două, dar de fiecare dată îmi rămâne un ou.“ Lucruri drăguțe.

Toți ne priveau și întrebau: „E bunicul tău? E tatăl tău?“ Purtam o rochie atât de scurtă… Aveam douăzeci și opt de ani… El abia mai târziu a devenit frumos. Cu mine. Mi se părea că știu un secret… Ușa asta se deschide numai cu iubire… numai cu iubire… „Îmi aminteam de tine.“ „Și cum îți aminteai de mine?“ „Voiam să merg undeva cu tine. Departe-departe. Nu vreau nimic altceva decât să fii tu lângă mine. Simt o mare tandrețe față de tine – doar să te privesc și să merg alături de tine.“ Am petrecut împreună clipe fericite, ca doi copii. „Poate plecăm pe o insulă, să stăm întinşi pe nisip.“ Oamenii fericiți sunt întotdeauna copilăroși. Trebuie ocrotiți, sunt fragili și nostimi. Lipsiți de apărare. La noi așa a fost, nu știu cum trebuie să fie în general. Cu unii e așa, cu alții – altfel. Fiecare cum… „Nefericirea e cel mai bun profesor“, spunea mama. Dar vrei să fii fericit. Noaptea mă trezeam gândindu-mă: ce fac? Nu mă simțeam în apele mele și tensiunea asta… Eu… aveam… „Mereu ai ceafa încordată“, a observat el. Ce fac? În ce mă prăbușesc? E o prăpastie.

…cutia de pâine… Îndată ce vedea pâinea, începea s-o mănânce metodic. Oricâtă. Nu poți să lași pâine. E sacră. Mănâncă, mănâncă, câtă pâine e, atâta mănâncă. N-am înțeles de la început…

…îmi povestea despre școală… La lecția de istorie deschideau manualul și pe pozele mareșalilor Tuhacevski, Bliuher desenau gratii de închisoare. Așa dăduse ordin directoarea școlii. Cântau ceva despre asta, râdeau. Era ca un joc. După ore îl băteau și îi scriau cu cretă pe spinare „fiu de dușman al poporului“.

…un pas greșit și se trage; dacă ajungi în pădure, te sfâșie fiarele sălbatice. În baracă te pot înjunghia ai tăi. Așa, pur și simplu – pun mâna și te înjunghie. Fără un cuvânt… fără nimic… E lagăr, trăiește fiecare pentru sine. A trebuit să înțeleg asta…

…după spargerea blocadei Leningradului, a ajuns la ei un convoi de victime ale blocadei. Niște schelete… oase… nu prea semănau a oameni… Fuseseră condamnați pentru că păstraseră cartela pentru cincizeci de grame de pâine (rația zilnică) a unei mame moarte… a copilului mort… Li se dăduseră pentru asta câte șase ani. Două zile a fost o liniște înspăimântătoare în lagăr. Până și gardienii tăceau…

…o vreme a lucrat la centrala termică… cineva i-a salvat viața când era la capătul puterilor. Fochist era un profesor-filolog din Moscova, el îi aducea lemne cu roaba. Discutau: poate cineva care l-a citit pe Pușkin să tragă în oameni neînarmați? Cineva care ascultă Bach…

Totuși, de ce el? Tocmai el? Femeilor ruse le place să găsească astfel de nefericiți. Bunica mea iubea un băiat, părinții o măritaseră cu altul. Cum nu-i plăcea, cum nu voia! Doamne! Și a hotărât că atunci când în biserică preotul o va întreba: „îl iei de bunăvoie?“, ea va refuza. Dar preotul s-a îmbătat și, în loc s-o întrebe, cum se cuvenea, a spus: „Să nu-l superi, că i-au degerat picioarele în război.“ Acum, firește, trebuia să se mărite. Așa s-a procopsit bunica pe viață cu bunicul nostru, pe care nu l-a iubit niciodată. O deviză minunată pentru toată viața noastră… „Să nu-l superi, că i-au degerat picioarele în război.“ A fost mama fericită? Mama… Tata s-a întors din război în ’45… Distrus, obosit. Bolnav din cauza rănilor. Învingătorii! Numai soțiile lor știu ce înseamnă să trăiești cu un învingător. Mama plângea des după ce s-a întors tata. Învingătorilor le lua ani de zile să reintre în viața normală. Să se adapteze. Îmi amintesc povestirile tatei, cum la început îl înnebuneau cuvintele „să încălzim apa pentru baie“ sau „să mergem la pescuit“. Bărbații noștri sunt niște mucenici, toți sunt traumatizați – fie după război, fie după închisoare. După lagăr. Război și închisoare sunt principalele două cuvinte rusești. Ruseşti! Femeia rusă n-a avut niciodată un bărbat normal. Îl îngrijește, îl tot îngrijește. Îl tratează în parte ca pe un erou, în parte ca pe un copil. Îl salvează. Chiar și astăzi. Are mereu același rol. Uniunea Sovietică a căzut… Acum avem victime ale prăbușirii imperiului. Ale crahului. Până și Gleb era mai curajos după Gulag. Se simțea onorat: uite, am supraviețuit! Am scăpat! Am văzut atâtea! Dar scriu cărți, sărut femei… Era mândru. În ochii ăstora însă se citește frica. Doar frica… Armata se restrânge, uzinele stau… Inginerii și medicii vând în piețe. Doctorii în științe. Atât de mulți oameni se simt ca aruncați din tren… Stau deoparte, așteptând ceva. Soțul unei cunoștințe era pilot, comandant de escadrilă. A fost trecut în rezervă. Când ea și-a pierdut serviciul, s-a recalificat pe loc – era inginer, a devenit coafeză. Iar el stă acasă și bea de necaz, bea pentru că el, pilot militar – cu Afganistanul la activ – e nevoit să fiarbă cașă pentru copii. Poftim… E supărat pe toată lumea. E înrăit. A fost la comenduire, a cerut să fie trimis undeva în război, cu o misiune specială, dar l-au refuzat. E plin de doritori. Doar avem mii de militari șomeri, din aceia care nu știu altceva decât tanc și mitralieră. Neabilitați pentru o altfel de viață. Femeile noastre trebuie să fie mai

puternice decât bărbații. Cutreieră lumea cu papornițele lor mari, în carouri. Din Polonia până-n China. Cumpără și vând. Țin casa, copiii și pe părinții în vârstă. Și pe bărbații lor. Și țara. E greu să explici asta altcuiva. Imposibil. Fiica mea s-a măritat cu un italian… Îl cheamă Sergio… E jurnalist. Când vin la mine, eu și el stăm la taclale în bucătărie. În rusă… până dimineața… Sergio consideră că rușilor le place să sufere, că asta e esența sufletului rusesc. Pentru noi suferința este „lupta personală“, „calea către mântuire“. Ei însă, italienii, nu sunt așa, ei nu vor să sufere, iubesc viața, care ne e dată pentru a ne bucura, nu pentru a suferi. La noi nu e așa. Noi vorbim rar despre bucurie… Despre faptul că fericirea e o lume întreagă. O lume uluitoare! Sunt acolo atâtea cotloane, ferestre, uși, și e nevoie de atâtea chei pentru ele. Dar noi suntem atrași mereu spre aleile întunecate ale lui Bunin[80]. Uite… Merge cu fiică-mea la supermarket – el duce plasele. Seara ea poate să cânte la pianină, iar el va pregăti cina. La mine totul era altfel: el apucă plasele, iar eu i le iau din mâini: „Le iau eu. Tu n-ai voie.“ Intră în bucătărie: „Nu e locul tău aici. Treci la masa de scris.“ Am fost mereu o reflexie a luminii lui.

A trecut un an, poate mai mult… Deja trebuia să vină la mine acasă… mă rog, să-l cunoască toată lumea. Îl avertizasem că mama e bună, dar fiică-mea nu e chiar… ca toate celelalte… Că nu-i promit că o să-l primească bine. Of, Ania mea… Ducea totul la ureche: jucăria, piatra, lingura… Copiii duc totul la gură, dar ea ducea la ureche, să vadă cum sună! Am început destul de devreme să fac muzică cu ea, dar era un copil atât de ciudat – îndată ce puneam un disc, se întorcea și pleca. Nu-i plăcea muzica nimănui, o interesa numai ceea ce răsuna înlăuntrul ei. Ei, și a venit Gleb, foarte emoționat, se tunsese cam nereușit, scurt, nu era deosebit de frumos. Și a adus niște discuri. A început să povestească ceva despre cum s-a dus… cum a cumpărat aceste discuri… Iar Ania are un auz… ea nu aude cuvinte, ci altceva… intonații… Deodată, a luat discurile: „Ce disculi flumoase.“ Uite-așa… După o vreme, mă lasă interzisă: „Cum să nu-i spun tată?“ El nu se străduia să-i placă, pur și simplu îl interesa. S-au iubit din prima clipă… Eram chiar geloasă că se iubesc unul pe altul mai mult decât mă iubesc pe mine. Apoi m-am convins că eu aveam alt rol… *(Tace.)* El o întreba: „Ania, tu te bâlbâi?“ „Acum cam prost, dar înainte mă bâlbâiam bine.“ Nu te plictisești cu ea. Puteai să iei notițe după ce spunea. Așadar: „Cum să nu-i spun tată?“ Stăteam în parc… Gleb plecase după țigări; s-a întors: „Despre ce vorbiți, fetelor?“ I-am făcut cu ochiul Aniei – în nici un caz nu-i spune, e-o tâmpenie. „Atunci spune-i tu.“ Ei? Ce-mi mai rămânea

de făcut? I-am mărturisit: se teme să nu-ți spună din greșeală tată. El: „Sigur, nu-i ușor, dar dacă-ți vine foarte tare, spune-mi.“ „Dar să știi“, i-a spus serios Ania mea, „eu mai am un tată, însă nu-mi place. Nici mama nu-l iubește.“ Așa e mereu cu ea. Ardem punți. Pe drumul spre casă era deja tata. Alerga și striga: „Tata! Tata!“ A doua zi, la grădiniță, i-a anunțat pe toți: „Pe mine mă învață tata să citesc.“ „Și cine-i tatăl tău?“ „Îl cheamă Gleb.“ În ziua următoare, prietena ei vine de-acasă spunând: „Ania, minți, tu n-ai tată. Ăla nu e tatăl tău adevărat.“ „Ba nu, celălalt nu era adevărat, ăsta e.“ Cu Ania e inutil să te cerți, el a devenit „tata“, iar eu? Eu încă nu eram soție… nu…

Intru în concediu… Plec iar. El aleargă după vagon și îmi face cu mâna îndelung. Dar în tren încep deja o nouă aventură. Doi ingineri din Harkov merg și ei la Soci, ca și mine. Doamne! Eram atât de tânără! Mare. Soare. Ne scăldăm, ne sărutăm, dansăm. Mi-e ușor, totul e simplu, pentru că lumea e simplă, cea-cea-cea-cazacioc și gata – sunt în elementul meu. Sunt iubită… purtată pe brațe… Pe munte, m-a dus în brațe două ore… Mușchi tineri, râs tânăr. Foc de tabără până dimineața… Am un vis… Se deschide tavanul. Cerul e albastru… Îl văd pe Gleb… Merg undeva cu el. Mergem pe malul mării, dar acolo nu sunt pietricele netezite de valuri, ci bolovani ascuțiți, ca niște cuie. Eu merg încălțată, el e desculț. „Dacă mergi desculț, simți mai bine“, îmi explică. Dar eu știu că-l doare. Și de durere începe să se ridice… să plutească deasupra pământului… Îl văd zburând. Doar mâinile, nu știu de ce, le ține încrucișate, ca morții… *(Se oprește.)* Doamne! Sunt nebună… nu trebuie să mărturisesc nimănui… am tot mai des senzația că sunt fericită în viața asta… fericită! M-am dus la el la cimitir… Îmi amintesc că mergeam și simțeam că e undeva, aici. Și fericirea era atât de intensă, că-mi venea să plâng de atâta fericire. Să plâng. Se spune că morții nu vin la noi. Să nu credeți.

Se termină concediul și mă întorc. Inginerul mă conduce până la Moscova. Promit să-i povestesc totul lui Gleb… Ajung la el… pe masa lui se află o agendă mâzgălită toată, tapetul din birou e inscripționat, până și pe ziarele pe care le citea, peste tot doar trei litere: a… s… t… Mari, mici, de tipar, de mână. Puncte-puncte… puncte-puncte… Întreb: „Ce-i asta?“ Îmi descifrează: „Așadar, s-a terminat?“ Asta e, ne despărțim și trebuie să-i explicăm cumva Aniei. Ne-am dus s-o luăm, dar ea avea de terminat un desen înainte de a ieși din casă. N-a reușit, așa că stă în mașină și bocește. El e deja obișnuit cu nebuniile ei, socotește că ăsta se cheamă talent. Era deja o scenă de familie: Ania plânge, el o liniștește, iar între ei… Mă

privește, mă tot privește… Și eu… într-un singur minut… o secundă… înțeleg: e un om cumplit de singur. Cumplit! Și… mă căsătoresc cu el… Trebuia… *(Începe să plângă.)* Ce fericire că nu ne-am ratat. Că n-am trecut pe lângă el. Ce fericire! Mi-a dăruit o viață întreagă! *(Plânge.)* Așadar, mă mărit… Îi era frică, se temea, pentru că mai fusese însurat de două ori. Femeile îl trădaseră, îl obosiseră… și nu le putea învinui… Dragostea e muncă grea. Pentru mine, e întâi de toate o muncă. A fost fără nuntă, fără rochie albă. Totul s-a petrecut modest. Iar eu visasem mereu că voi avea nuntă și rochie albă, că voi arunca de pe pod un buchet de trandafiri albi în apă. Astea erau visurile mele.

Nu-i plăcea să fie iscodit… Brava mereu… Glumea… Era o deprindere de *zek* să ascunzi astfel tot ce era serios. Să creezi o altă realitate. De pildă, niciodată nu spunea „în libertate“, ci „la aer curat“. „Și uite, acu’ sunt la aer curat.“ Atunci povestea cu atâta culoare, atâta pasiune…

Îi simțeam bucuriile pe care le trăise acolo: cum făcuse rost de niște bucăți de pneuri, și le legase de pâslari și apoi fuseseră transferați în alt lagăr și el era atât de încântat că avea cauciucurile astea. Odată, li s-a adus jumătate de sac de cartofi, și cineva „de la aer curat“, într-un loc unde au lucrat, le-a dat o bucată de carne. Noaptea, în centrala termică, au fiert o supă: „Și știi ce gustoasă a fost? Minunată!“ După ce a fost eliberat, a primit o compensație pentru tatăl lui. I-au spus: „Vă suntem datori pentru casă, pentru mobilă…“ I-au dat mulți bani. Și-a cumpărat un costum nou, o cămașă nouă, pantofi noi, un aparat foto, și s-a dus la cel mai bun restaurant din Moscova, la Național, a comandat ce era mai scump, a băut coniac, cafea și a mâncat tort. La sfârșit, după ce a terminat de mâncat, a rugat pe cineva să-l fotografieze pentru a imortaliza acest moment – cel mai fericit din viața lui. „M-am întors în apartamentul în care locuiam“, își amintea, „și m-a izbit gândul că nu mă simt fericit. În costumul ăla, cu aparatul de fotografiat… De ce nu eram fericit? Mi-au venit în minte pneurile acelea, supa din termocentrală – aia era fericire.“ Și noi ne străduiam să înțelegem… Așadar… unde se află această fericire? Anii de lagăr nu i-ar fi dat… nu i-ar fi schimbat pentru nimic în lume… Erau comoara lui ascunsă, bogăția lui. A stat în lagăr de la șaisprezece la aproape treizeci de ani… Faceți socoteala… Îl întrebam: „Dar dacă nu te-ar fi luat?“ Răspundea: „Aș fi fost un prost și m-aș fi plimbat cu o mașină de curse roșie. Cea mai la modă.“ Doar la sfârșit de tot… La sfârșit… când zăcea în spital… A vorbit serios cu mine pentru prima dată: „E ca la teatru. Din sală vezi o poveste

frumoasă – scena e curată, actorii sunt străluciți, e o lumină magică, dar când treci în culise… Deodată, în spatele cortinei, sunt resturi de scânduri, cârpe, decoruri pe jumătate vopsite aruncate pe jos… sticle de vodcă goale… resturi de mâncare… S-a dus povestea. E întuneric… murdar… Pe mine m-au dus în culise… înțelegi?“

…l-au aruncat împreună cu tâlharii. De mic… Ce-a fost acolo, n-o să afle nimeni, niciodată…

…indescriptibila frumusețe a Nordului! Zăpada tăcută… și lumina reflectată în ea chiar și noaptea… Iar tu muncești ca o vită. Ești târât în natură, și pe urmă mânat înapoi. „Tortura prin frumos“ numea el asta. Zicala lui preferată era: „Lui Dumnezeu i-au ieșit mai bine florile și copacii decât oamenii.“

…despre dragoste… Cum a fost pentru el prima dată … Lucrau în pădure. În apropiere, a fost adus un grup de femei la muncă. Femeile i-au văzut pe bărbați, s-au oprit și n-au vrut să meargă mai departe. Gardianul striga: „Hai, înainte! Înainte!“ Femeile stăteau. „ Înainte, mama voastră de…!“ „Cetățene gardian, dați-ne voie la bărbați, nu mai putem, începem să urlăm!!“ „Ce, sunteți posedate? A intrat dracu-n voi?!“ Ele stăteau pe loc: „Nu mergem nicăieri.“ Ordin: „Aveți jumătate de oră. Rupeți rândurile!“ Coloana s-a împrăștiat într-o clipă. Dar s-au întors toate la timp. La fix. S-au întors fericite. *(tace.)* Unde se află fericirea asta?

…acolo, a scris versuri. Cineva l-a turnat la șeful lagărului: „Scrie.“ Șeful l-a chemat la el: „Compune-mi și mie o scrisoare de dragoste în versuri.“ Își amintea că omul era jenat de ce-i cerea. Avea o iubită undeva, în Ural.

…s-a întors acasă în cușeta de sus a compartimentului. Trenul s-a târât două săptămâni, străbătând toată Rusia. El a stat tot timpul întins sus, îi era frică să coboare. Ieșea să fumeze noaptea. Se temea: dacă tovarășii de drum îl serveau cu ceva de băut, o să clacheze. O să vorbească. Și ei o să afle că vine din lagăr… L-au luat de la gară niște rude îndepărtate ale tatălui său. Aveau o fetiță. El a îmbrățișat-o, și ea a început să plângă. Era ceva în el… Era un om cumplit de singur… Chiar şi cu mine. Știu, și cu mine a fost la fel…

De-acum îi anunța pe toți cu mândrie: „Am o familie.“ În fiecare zi se minuna de viața normală de familie, mai ales se mândrea cu ea. Dar îi era frică… tot îi era frică… nu putea trăi fără ea. Frica. Se trezea noaptea leoarcă de groază: n-o să-și termine cartea (scria o carte despre tatăl lui), n-o să primească o traducere nouă (traducea texte tehnice din germană), n-o

să aibă cu ce-şi hrăni familia. Eu o să-l părăsesc deodată… Mai întâi îi era frică, apoi ruşine de frica asta. „Gleb, dar eu te iubesc. Dacă vrei să dansez balet de dragul tău, o s-o fac. Aş face orice pentru tine.“ În lagăr supravieţuise, dar în viaţa obişnuită orice miliţian care-l oprea cu maşina putea să-i provoace un infarct… sau dacă suna administratorul la uşă… „Cum de-ai rămas în viaţă acolo?“ „Am fost foarte iubit în copilărie.“ Ne salvează cantitatea de iubire primită, e rezerva noastră de putere. Iată… Numai iubirea ne salvează. Iubirea e o vitamină fără de care omul nu poate să trăiască, i se coagulează sângele, i se opreşte inima. I-am fost soră medicală… doică… Artistă… am fost de toate.

Socotesc că am avut noroc… Erau vremuri memorabile… Perestroika! Aveam o senzaţie de sărbătoare, firească. Ni se părea că acuşi-acuşi ne luăm zborul. Libertatea plutea în aer. „Gleb, a sosit vremea ta! Poţi să scrii orice. Să publici.“ Era, mai presus de orice, vremea lor, a şaizeciştilor… Vremea triumfului lor. L-am văzut fericit: „Am trăit să văd victoria totală a anticomunismului.“ Se întâmplase lucrul cel mai important la care visase: căzuse comunismul. Acum vor scoate statuile bolşevicilor şi sarcofagul lui Lenin din Piaţa Roşie, străzile nu vor mai purta nume de criminali şi călăi… Vremea speranţelor! Şaizeciştii – orice s-ar spune acum despre ei, eu îi iubesc pe toţi. Erau naivi? Romantici? Da!!! Citea ziarele cât e ziua de lungă. Se ducea în fiecare dimineaţă la chioşcul „Presa Sovietică“ de lângă blocul nostru. Cu o sacoşă mare, de gospodină. Asculta radioul şi se uita la televizor. Fără încetare. Atunci toţi eram atât de nebuni! Li-ber-ta-te! Ne îmbăta numai acest cuvânt. Toţi crescuserăm cu „samizdat“ şi „tamizdat“[81]. Crescuserăm în lumea cuvântului. A literaturii. Cum vorbeam! Ce frumos vorbeam toţi pe atunci! Eu pregăteam prânzul sau cina, el stătea lângă mine, cu un ziar, şi îmi citea: „Susan Sontag: comunismul este fascism cu faţă umană… Stai… ascultă…“ I-am citit împreună cu el pe Berdiaev… pe Hayek… Oare cum trăiserăm până atunci fără aceste ziare şi cărţi? Dacă am fi ştiut toate astea mai devreme… Totul ar fi fost altfel… Jack London are o povestire pe tema asta: se poate trăi şi într-o cămaşă de forţă, trebuie doar să te laşi în jos, să te abandonezi şi să te obişnuieşti. Şi poţi chiar şi să visezi. Aşa trăiserăm noi. Ei, şi acum cum o să trăim? Nu ştiam cum, dar îmi închipuiam că aveam să trăim cu toţii bine.

Nu aveam nici o îndoială… După ce a murit am găsit o însemnare în jurnalul lui: „Îl recitesc pe Cehov… În povestirea *Cizmarul şi Necuratul*, un om îşi vinde sufletul diavolului în schimbul fericirii. Ce era fericirea în reprezentarea cizmarului? Să umble în caretă, în haină nouă şi cizme

lustruite, să aibă alături o femeie grasă și pieptoasă și să țină într-o mână un jambon, iar în cealaltă o litră de vodcă. Altceva nu-i mai trebuia…“ *(Cade pe gânduri.)* Se pare că avea îndoieli… Dar aveam atâta nevoie de ceva nou! De ceva bun și luminos, foarte drept. Alergam fericiți la toate mitingurile și demonstrațiile… Până atunci, îmi fusese frică de mulțimi. Agorafobie. Aveam o aversiune față de mulțimi, față de manifestările sărbătorești. Față de steaguri. Iar acum totul îmi plăcea… în jurul meu erau chipuri familiare… N-o să uit niciodată aceste chipuri! Mi-e dor de vremurile acelea, știu că multora le e dor de ele. Prima noastră excursie în grup peste graniță. La Berlin. Auzind limba rusă, de grupul nostru s-au apropiat două nemțoaice tinere: „Sunteți ruși?“ „Da.“ „Perestrioka! Gorby!“ – și au început să ne îmbrățișeze. Mă gândesc acum: unde sunt chipurile acelea? Unde sunt oamenii ăia frumoși pe care îi vedeam în anii ’90 pe străzi? Doar n-or fi plecat toți!

…Când am aflat că are cancer, am plâns toată noaptea, iar dimineața am dat fuga la spital. Ședea pe pervaz, galben la față și foarte fericit, mereu era fericit când se schimba ceva în viața lui. Ba fusese lagărul, deportarea, ba începuse apoi libertatea, iar acum era iar ceva… Moartea, ca o nouă schimbare… „Te temi c-o să mor?“ „Mă tem.“ „Ei bine, în primul rând, nu ți-am promis nimic. Iar în al doilea, n-o să se întâmple curând.“ „Serios?“ Ca întotdeauna, l-am crezut. Mi-am șters lacrimile pe loc și m-am autoconvins că trebuie să-l ajut din nou. N-am mai plâns… până la sfârșit de tot n-am mai plâns… Veneam dimineața în salon, și acolo începea viața noastră; trăiserăm acasă, acum trăiam la spital. Am mai trăit jumătate de an la oncologie…

Citea puțin. Mai mult povestea…

Știa cine-l turnase. Un băiat… era coleg cu el într-un cerc la Casa Pionierilor. De capul lui sau pus de cineva, scrisese o scrisoare: Gleb îl înjura pe tovarășul Stalin, îl scuza pe tatăl lui, „dușman al poporului“. Anchetatorul de caz îi arătase această scrisoare. Toată viața, lui Gleb i-a fost teamă… Teamă că denunțătorul lui o să afle că el știa… Când i s-a transmis că acestuia i se născuse un copil cu deficiențe, s-a speriat: n-o fi pedeapsă divină? Întâmplător, chiar am locuit într-o vreme aproape, ne întâlneam des pe stradă. La magazin. Ne salutam. După ce a murit Gleb, i-am povestit despre asta unei prietene apropiate… Nu m-a crezut: „N.? Nu se poate, el vorbește mereu așa de frumos despre Gleb, despre prietenia lor din copilărie.“ Am înțeles că trebuie să tac. Ei… pentru om e periculos să știe așa ceva… El a știut… Tovarășii de lagăr veneau rar la noi, el nu-i

căuta. Când au apărut în casă, m-am simțit străină, veneau dintr-o vreme în care eu nu existam încă. Știau despre el mai multe decât mine. Am descoperit că mai are o viață… Am înțeles că o femeie poate vorbi despre umilințele ei, dar un bărbat nu, unei femei îi e mai ușor să recunoască, fiindcă undeva, în adâncul ei, e cumva pregătită pentru violență, până și actul sexual… În fiecare lună, o femeie ia viața de la capăt… ciclurile astea… O ajută însăși natura ei. Dintre femeile care au fost în lagăr, multe sunt singure. Am văzut puține perechi în care amândoi – și el, și ea – să fie de acolo. Secretul ăsta nu-i unea, ci îi despărțea. Pe mine mă numeau „copilă“…

„Ți se pare interesant să stai cu noi?“ mă întreba Gleb după ce plecau musafirii. „Ce întrebare e asta?“ mă supăram eu. „Știi de ce mi-e frică? Când toate astea erau interesante, aveam căluș în gură, iar acum, când putem să spunem tot, e deja târziu. Parcă nimeni nu mai ascultă. Nu mai citește. Editorii primesc manuscrise despre lagăre și le dau înapoi fără măcar să le citească: «Iar Stalin și Beria? Nu e un subiect vandabil. Cititorii s-au săturat.»“

…era obișnuit cu gândul morții… Nu se temea de moartea asta măruntă… Deținuții-brigadieri își vindeau rația de pâine, pierdeau banii la cărți, apoi mâncau bitum. Smoală. Mulți mureau – li se încleia stomacul. El pur și simplu a încetat să mănânce, doar bea.

…un băiat a fugit… a fugit special ca să fie împușcat… Prin zăpadă… în soare… Se vedea perfect. L-au împușcat în cap, l-au înfipt într-un par și l-au pus lângă baracă: priviți! A stat mult acolo… până-n primăvară…

…ziua alegerilor… Concert la secția de votare. Începe un cor de lagăr. Deținuți politici, vlasovieni, prostituate, hoți de buzunare stau drepți și cântă un cântec despre Stalin: „Stalin, al nostru drapel! Stalin, a noastră fericire!“

…în lagăr a cunoscut o fată. Ea i-a povestit cum o convinsese anchetatorul să semneze mărturisirea: „O să te duci în iad… Dar tu ești frumoasă, o să placi vreunui șef. Și așa o să te salvezi.“

…primăvara era cel mai cumplit. Totul în natură se schimbă… totul începe să trăiască… E bine să nu întrebi pe nimeni cât mai are de stat. Primăvara, toate condamnările par veșnice. Păsările zboară, dar nimeni nu ridică privirea. Nimeni nu privește cerul primăvara…

La ieșire m-am întors din ușă și el mi-a făcut cu mâna. Am revenit după câteva ore – era deja inconștient. Ruga pe cineva: „Așteaptă. Așteaptă.“ Apoi a încetat, doar a zăcut. Încă trei zile. M-am obișnuit și cu

asta. Ei, el zace aici, eu trăiesc. Mi-au pus un pat lângă al lui. Și… În a treia zi… Era deja greu să-i facă injecții intravenoase… Avea tromboză… Trebuia să permit medicilor să-l deconecteze, nu avea să-l doară, nu avea să simtă nimic. Și am rămas complet singuri. Fără aparate, fără medici, nici în vizită nu mai venea nimeni. M-am întins lângă el. Mi-era frig. M-am băgat la el sub pătură și am adormit. Când m-am trezit… pentru o clipă mi s-a părut că dormim acasă la noi, am lăsat geamul de la balcon deschis… el nu s-a trezit încă… Îmi era groază să deschid ochii… I-am deschis și mi-am amintit tot… Atunci am început să mă agit… M-am ridicat, i-am pus mâna pe față: „Aaah…“ – m-a simțit. Începuse agonia… și am stat așa… ținându-l de mână, auzindu-i ultima bătaie de inimă. Am mai rămas așa mult timp… Am chemat o infirmieră, ea m-a ajutat să-i pun o cămașă albastră – culoarea lui preferată. Am întrebat: „Pot să mai stau?“ „Da, sigur. Nu vă e frică?“ De ce să-mi fie frică? Îl cunoșteam așa cum își cunoaște o mamă copilul… Spre dimineață a devenit frumos… I-a dispărut de pe chip spaima, tensiunea, toate nimicurile vieții. Și i-am văzut trăsăturile fine, grațioase. Era chipul unui prinț oriental. Așa era el! Așa era el de fapt! Așa nu-l cunoscusem.

A avut o singură rugăminte: „Să-mi scrii pe piatra de mormânt că am fost un om fericit. Am fost iubit. Cea mai îngrozitoare suferință e să nu fii iubit.“ *(Tace.)* Viața noastră e atât de scurtă… O clipă! Văd cum se uită bătrâna mea mamă seara în grădină… cu ce ochi…

Tace îndelung.

Nu pot… nu știu să trăiesc fără el… Și mi se face curte din nou. Primesc flori.

A doua zi primesc un telefon neașteptat.

Am plâns toată noaptea, am urlat de durere… Tot timpul m-am îndepărtat… m-am îndepărtat… am fugit într-o altă lume. Abia am supraviețuit… Și ieri m-am întors acolo… am fost dusă înapoi… Eram bandajată toată, am început să-mi smulg bandajele, parcă nimic nu s-a vindecat. Credeam că sub bandajele astea am deja o piele nouă, dar nu-i așa. N-a crescut nimic la loc. N-a dispărut nicăieri… tot ce a fost… Mă tem să ofer asta cuiva. Nimeni n-ar suporta. Niște mâini obișnuite nu pot ține așa ceva.

Istoria unei copilării

Maria Voițeșonok, scriitoare, 57 de ani

— Eu sunt osadniță. M-am născut în familia unui ofițer- osadnik (*osadnik* în polonă înseamnă „colonist“, cineva care a primit pământ la Vostocinîe Kresî[82] după războiul ruso–polonez din 1921). Iar în 1939 (printr-un protocol secret din Pactul Ribbentrop–Molotov), partea de vest a Bielorusiei a fost alipită la URSS și mii de coloniști-osadnici, împreună cu familiile lor, au fost trimiși în Siberia ca „elemente politice periculoase“ (din notele trimise de Beria lui Stalin). Dar asta-i istoria mare, iar eu am una proprie... numai a mea...

Nu știu în ce zi m-am născut… nici în ce an… Totul e aproximativ la mine. Nu am găsit nici un fel de acte. Exist, nu exist. Nu-mi amintesc nimic și îmi amintesc totul. Cred că mama a plecat când era însărcinată cu mine. De ce? Fiindcă întotdeauna mă tulbură sirenele trenurilor… și mirosul traverselor… și plânsul oamenilor în gări… Pot să merg cu un tren frumos, ca lumea, dar dacă șuieră pe lângă mine unul de marfă, îmi dau lacrimile. Nu sunt în stare să văd vagoane cu vite, să aud mugetul animalelor... Cu astfel de vagoane ne-au dus. Eu încă nu existam. Și eram acolo. În vise, eu nu văd chipuri… personaje… toate închipuirile mele sunt compuse din sunete… mirosuri…

Ținutul Altai. Orașul Zmeinogorsk, râul Zmeiovka… Pe deportați i-au dus în afara orașului. Lângă lac. Am început să trăim în pământ. În bordeie. M-am născut sub pământ, am crescut acolo. Din copilărie, pământul îmi miroase a acasă. Curge apă din tavan, se desprinde un bulgăre de pământ, a căzut și sare spre mine. E o broscuță. Dar eu sunt mică, încă nu știu de cine trebuie să-mi fie frică. Dorm cu doi ieduți, pe un așternut cald făcut din „mazăre“ de capră… Primul meu cuvânt a fost „me-e-e“… primele sunete, nu „ma“ sau „mama“. Soră-mea mai mare, Vladia, își amintea cum mă miram că iezii nu vorbesc la fel ca noi. Nedumerirea mea. Mi se păreau la fel ca noi. Lumea era una, neîmpărțită. Nici acum nu simt această diferență între noi, între oameni și animale. Mereu vorbesc cu ele... și ele mă înțeleg... Și gândacii, păianjenii… erau și ei acolo… niște gândaci atât de colorați, atât de împodobiți. Jucăriile mele. Primăvara ieșeam împreună la soare, ne târam pe pământ, căutam de mâncare. Ne încălzeam. Și iarna înţepeneam ca nişte copaci, cădeam în letargie de foame. Eu am o școală proprie, n-am învățat numai de la oameni. Ascult și copacii, și iarba. Mai mult decât orice în viață mă interesează animalele, sunt nemaipomenit de interesante. Cum să mă desprind de lumea aceea... de mirosurile acelea... Nu pot. Uite, e în sfârșit soare! Vară! Sunt deasupra… în jur e o frumusețe orbitoare și nimeni nu pregătește nimănui nimic de mâncare. În plus, e plin

de sunet, de culoare. Încerc gustul fiecărei ierbușoare, frunzulițe… floricele… toate rădăcinile… odată am mâncat măselariță, era să mor. Am tablouri întregi în amintire… Îmi amintesc de muntele acoperit de albăstrele și de lumina albastră de pe muntele-acela… iluminarea… Lumina venea dinspre stânga, de pe versant. Venea de sus în jos… Ce priveliști erau! Mă tem că n-am destul talent ca să le descriu. Să le reînvii. Cuvintele nu sunt decât o completare a unei stări. A sentimentelor noastre. Macii roșii, crinii, bujorii… totul se întindea în fața ochilor mei. Sub picioarele mele. Sau alt tablou… Stau lângă o casă. Pe zid se târăște o pată de soare… și are mai multe culori… se schimbă tot timpul. Stau acolo mult timp. Dacă n-ar fi fost culorile acelea, probabil aș fi murit. Nu-mi amintesc ce mâncam… dac-aveam ceva omenesc de mâncare…

Seara vedeam cum trec oamenii negri. Veșminte negre, chipuri negre. Erau deportații care se întorceau de la mină… toți semănau cu tata. Dacă tata m-a iubit nu știu. M-o fi iubit cineva?

Am foarte puține amintiri… Nu-mi ajung. Caut în beznă, mă străduiesc să mai smulg ceva de acolo. Rar… foarte rar îmi amintesc brusc câte ceva ce nu mai țineam minte. Și mă amărăsc tare, dar sunt fericită. Atunci sunt îngrozitor de fericită.

Nu-mi pot aminti nimic despre iarnă… Iarna ședeam în bordei toată ziua. Ziua era aidoma cu seara. Totul era crepuscular. Nici măcar o pată de culoare… Om fi avut alte lucruri în afară de străchini și linguri? Nici un fel de haine… nici măcar un obiect de îmbrăcăminte… ne înfășuram în cârpe. Nici o pată de culoare. Încălțări… Ce încălțări? Galoși… îmi amintesc de galoși… și eu aveam galoși, mari și vechi, ca ai mamei. Probabil ai ei… Primul palton l-am primit la casa de copii, și primele mănuși. O căciuliță. Țin minte: în întuneric abia dacă se zărește fața Vladiei… Zace și tușește zile în șir, s-a îmbolnăvit la mină, are tuberculoză. Deja știu cuvântul ăsta… Mama nu plânge… Nu-mi amintesc ca mama să fi plâns, vorbea puțin, iar apoi, pesemne, a încetat de tot să vorbească. Când o lasă tusea, Vladia mă cheamă: „Repetă după mine… Ăsta-i Pușkin.“ Eu repet: „E ger și soare, zi vrăjită! / Tu dormi, frumoasa mea iubită?“ Și îmi imaginez iarna. Ca la Pușkin.

Sunt o sclavă a cuvântului… cred în cuvânt în mod absolut… Întotdeauna aștept cuvinte de la oameni, și de la cei necunoscuți – ba chiar aștept mai multe de la cei necunoscuți. Cu un necunoscut încă mai poți să ai speranțe. Parcă-mi vine și mie să spun… și mă hotărăsc… Sunt gata. Dacă-ncep să povestesc cuiva, pe urmă nu mai găsesc nimic acolo, la locul

faptelor. Rămâne pustiu, îmi pierd toate amintirile. Pentru o clipă, se cască un gol. Și trebuie să aștept mult ca să-mi revină. De asta tac. Prelucrez totul în mine însămi. Pasaje, labirinturi, găuri de șoarece…

Petice… De unde aveam aceste petice și bucăți? Colorate-n toate felurile, multe zmeurii. Cineva mi le-adusese. Din peticele astea îmi coseam niște omuleți, le tundeam părul, le făceam diverse pieptănături. Erau prietenele mele… Păpuși n-am văzut, nu știam nimic despre păpuși. Locuiam deja în oraș, dar nu într-o casă, ci la un subsol. Cu un ochi de geam orb. Dar căpătaserăm o adresă: strada Stalin, numărul 17. Ca alții… ca toată lumea… aveam acum o adresă. Acolo mă jucam cu o fetiță… fetița nu era de la subsol, ci din casă. Purta rochii și botine. Și eu – cu galoșii mamei… Am adus peticele acelea să i le arăt: pe stradă păreau și mai frumoase decât la subsol. Fetița a început să mi le ceară, voia să le schimbe pe nu știu ce. Eu – nici gând! A venit tatăl ei: „Nu te împrieteni cu cerșetoarea asta“, a zis. Am înțeles că mă alungau. Trebuia să plec în liniște, să plec mai repede din locul acela. Firește, astea-s deja vorbe de adult, nu de copil. Dar senzația… senzația aceea mi-o amintesc… Te doare atât de tare, că deja nu te mai simți jignit și nu-ți mai e milă de tine însuți, ai deodată multă, multă libertate. Dar milă de tine nu ți-e… Când îi e milă, omul încă nu privește atât de adânc, încă n-a plecat dintre oameni. Iar, dacă a plecat, nu mai are nevoie de oameni, îi ajunge ceea ce este în el însuși. Eu am privit prea adânc… Sunt greu de jignit. Plâng rar. Mi se par caraghioase toate necazurile obișnuite, supărările femeiești… Pentru mine ăsta-i un show… un show al vieții… Dar dacă aud că plânge un copil… nu trec niciodată indiferentă pe lângă un cerșetor… Niciodată nu trec. Mirosul ăsta mi-l amintesc, mirosul nenorocirii… se ridică cumva în valuri și sunt legată de el și-n ziua de azi. E mirosul copilăriei mele. Al scutecelor mele.

Merg cu Vladia… ducem un șal de mohair… Un lucru frumos dintr-o altă lume. E gata comanda. Vladia știa să împletească, din banii ăștia trăiam. Femeia s-a socotit cu noi, apoi a spus: „Haideți să vă tai niște flori.“ Cum – un buchet pentru noi? Iată-ne, două cerșetoare, îmbrăcate în niște saci… flămânde, înfrigurate… Dar avem flori! Noi ne-am gândit mereu numai la pâine, și ființa asta a ghicit că suntem în stare să ne gândim și la altceva. Ai fost închis, zidit, și ți se deschide o ferestruică… se dau de perete canaturile… Se pare că pe lângă pâine… pe lângă mâncare… putem primi și un buchet de flori! Înseamnă că nu ne deosebim cu nimic de alții. Suntem la fel… Era ca o încălcare a legii: „Să vă tai câteva flori.“ Nu să vă rup, nu să vă culeg, ci să vă tai din grădina mea. Din clipa aia… Poate că

asta a fost cheia mea… mi se dăduse o cheie… Asta m-a transformat… Îmi amintesc buchetul acela… un buchet mare de cosmos… Acum le sădesc întotdeauna la mine la *dacea*. (*Suntem chiar în* dacea *ei. Împrejur cresc flori și copaci.*) Am fost nu demult în Siberia… În orașul Zmeinogorsk… m-am întors acolo… Am căutat strada noastră… casa noastră… subsolul nostru… Dar casa nu mai e, au dărâmat-o. Întrebam pe toată lumea: „Vă mai amintiți?“ Un bătrân își amintea că da, la subsol trăia o fetiță frumoasă, era bolnavă. Oamenii își amintesc mai bine frumusețea decât suferința. Și buchetul l-am primit în dar pentru că Vladia era frumoasă.

M-am dus la cimitir… Chiar la poartă era o cabină de paznic cu ferestrele bătute în scânduri. Am bătut multă vreme. A ieșit paznicul, era orb… Ce semn era ăsta? „Puteți să-mi spuneți unde sunt înmormântați deportații?“ „A…pe-aco-o-lo…“ și a dat din mână ba în sus, ba în jos. Niște oameni m-au îndrumat spre colțul cel mai îndepărtat… Era doar iarbă acolo… doar iarbă… Am alergat de la hotel până la gară. Pe jos, prin tot orașul pustiu. Gara era închisă. M-am așezat pe șine și am așteptat până dimineața. Pe taluz ședeau un băiat și o fată. Se sărutau. S-a luminat de ziuă. A venit un tren. Un vagon gol… Urcăm: eu și vreo patru bărbați în scurte din piele, bărbieriți, cu fețe de infractori. Mi-au oferit castraveți și pâine. „Jucăm o carte?“ Nu mi-era frică.

De curând mi-am amintit… Mergeam și-mi aminteam… mergeam cu troleibuzul… cum cânta Vladia: „Mormântul drăguțului îl căutam / Dar ușor de găsit nu era…“[83] Și am aflat că era cântecul preferat al lui Stalin… Când se cânta, plângea… Și brusc am încetat să iubesc cântecul ăsta. La Vladia veneau prietene, o chemau la dans. Toate astea mi le amintesc… Aveam deja șase sau șapte ani… Vedeam cum își cos la chiloți, în loc de elastic, sârmă. Ca să nu poată fi rupți… Că doar acolo nu erau decât deportați… *zeki*. Crima era la ea acasă. Și despre dragoste știam deja. Venea la Vladia un băiat frumos, când îi era rău și zăcea între cârpe și tușea. Și el o privea într-un fel…

Mă doare, dar toate astea-s ale mele. N-am unde fugi de ele… Nu pot să spun că am acceptat totul, că sunt recunoscătoare pentru durere, aici e nevoie de alt cuvânt. Acum nu-l găsesc. Știu că în privința asta sunt departe de toată lumea. Sunt singură. Să-mi iau suferința în propriile mâini, s-o posed total și să ies din ea, să scot ceva din ea. Asta ar fi o mare victorie, numai asta ar avea sens. Dar nu poți cu mâinile goale… Și, altfel, pentru ce să te arunci în iad?

Cineva mă ia la fereastră: „Uite, îl duc pe taică-tău…“ O femeie

necunoscută trăgea ceva pe o sanie. Pe cineva sau ceva… Înfășurat în haine și legat cu sfoară… Apoi eu și sora mea am înmormântat-o pe mama. Am rămas singure. Vladia deja mergea greu, picioarele refuzau s-o asculte. Pielea i se cojea ca hârtia. I-au adus o sticluță… Eu am crezut că e o doctorie, dar era nu știu ce acid. Un venin. „Nu te teme…“ zice ea și îmi întinde sticluța. Voia să ne otrăvim împreună. Eu iau sticluța asta… dau fuga și o arunc în cuptor. Sticla se sparge… Cuptorul era rece, nu se mai gătea de mult nimic în el. Vladia a început să plângă: „Eşti leit tata.“ Ne-a găsit cineva… Poate prietenele ei? Vladia zăcea deja fără cunoștință… Pe ea au dus-o la spital, iar pe mine la casa de copii. Tata… Vreau să mi-l amintesc, dar oricât mă străduiesc, nu-i văd chipul, chipul lui nu există în memoria mea. Apoi l-am văzut, tânăr, într-o fotografie la mătușa. E drept… semăn cu el… Asta e legătura dintre noi. Tata s-a căsătorit cu o țărăncuță frumoasă. Dintr-o familie săracă. A vrut să facă din ea boieroaică, dar mama a purtat mereu basma, pe care și-o trăgea până aproape de sprâncene. Nu era boieroaică. În Siberia tata n-a trăit mult cu noi… s-a dus la o altă femeie… Dar eu mă născusem deja… Eu eram pedeapsa! Nenorocirea! Nimeni nu avea putere să mă iubească. Nici mama nu avea puterea asta. Le aveam întipărite în gene: disperarea ei, necazul ei… şi lipsa de dragoste… Niciodată nu îmi ajunge dragostea, nici când când sunt iubită nu cred, am nevoie tot timpul de dovezi. De semne. Am nevoie de ele în fiecare zi. În fiecare minut. Sunt greu de iubit… știu… (*Tace îndelung.*) Îmi iubesc amintirile… îmi iubesc amintirile pentru că acolo toți trăiesc. Acolo sunt toți ai mei: mama… tata… Vladia… Eu trebuie să stau neapărat la o masă lungă. Cu față de masă albă. Locuiesc singură, dar în bucătărie am o masă mare. Poate că sunt toți cu mine… Mi se-ntâmplă să merg și brusc să repet un gest al altcuiva. Nu al meu… Un gest al Vladiei… sau al mamei… Mi se pare că ne atingem mâinile…

Sunt la casa de copii… La casa de copii, orfanii-osadnici sunt educați până la paisprezece ani, apoi sunt trimiși în mine. Iar la optsprezece ani – tuberculoză… ca Vladia… Asta era soarta. Undeva departe, zice Vladia, avem o casă. Dar e foarte departe. Acolo a rămas mătușa Marîlea, sora mamei… O țărancă analfabetă. Mergea și se ruga de unii și de alții. Oameni străini îi scriau scrisorile. Nici acum nu pricep… cum așa? Cum se descurca? La casa de copii a venit un ordin: să fiu dusă împreună cu sora mea la o anumită adresă. În Bielorusia. Prima dată n-am ajuns la Minsk, la Moscova ne-au dat jos din tren. Totul s-a repetat: Vladia – care făcuse febră – la spital, eu, la izolator. De la izolator – la centrul de plasament. Un loc la

subsol, unde mirosea a clor. Oameni străini… Am trăit tot timpul printre oameni străini… Toată viața. Și mătușa scria… scria… După jumătate de an m-a găsit acolo. Aud din nou cuvintele „casă“, mătușă“… sunt dusă cu trenul… Un vagon întunecos, doar culoarul e luminat. Umbre de oameni. Cu mine e o educatoare. Am ajuns la Minsk și ne-am luat bilet pentru Postavî… știu toate aceste nume… Vladia mă ruga: „Ține minte. Reține: localitatea noastră este Sovcino.“ De la Postavî am mers pe jos până la Gridki… în satul mătușii… Ne-am așezat lângă un podeț să ne odihnim. Și în timpul ăsta un vecin ieșea din schimbul de noapte pe bicicletă. Ne-a întrebat cine suntem. I-am răspuns că am venit la mătușa Marîlea. „Da, a zis el, mergeți bine.“ Și pesemne că i-a transmis mătușii că ne văzuse… ea a dat fuga să ne întâmpine… O văd și zic: „Uite, tanti asta seamănă cu mama mea.“ Și gata.

Tunsă „la zero“, șed pe lavița lungă din coliba unchiului Stah, fratele mamei. Ușa e deschisă, și prin ea se văd oameni trecând și tot trecând… se opreau și se uitau la mine în tăcere… Un întreg tablou! Nu vorbesc unii cu alții. Stau și plâng. E o liniște absolută. A venit tot satul… Și ei au pus stavilă șiroaielor mele de lacrimi, fiecare dintre ei a plâns cu mine. Toți îl cunoșteau pe tata, unii lucraseră pentru el. Nu o dată am auzit după aceea: „La colhoz ni se adaugă „beţișoare“, dar Antiok (tata) ne plătea întotdeauna. “ Uite unde-i moștenirea mea. Casa noastră a fost transformată dintr-un conac în sediul central al colhozului, și acum e în ea consiliul sătesc. Știu totul despre oameni, știu mai multe decât vreau să știu. Uite, în ziua aia, când soldații roșii au urcat familia noastră în căruță și au dus-o la gară, chiar oamenii ăștia… tușa Ajbeta… Iusef… unchiul Matei… au luat toate lucrurile din casa noastră și le-au dus în izbele lor. Construcțiile mai mici au fost dărâmate. Au fost făcute țăndări. Și livada tânără au distrus-o. Merii. Mătușa a dat fuga… și a luat doar un ghiveci de la fereastră ca suvenir… Nu vreau să-mi amintesc de toate astea. Le izgonesc din memorie. Îmi aduc aminte cum satul m-a îngrijit, m-a răsfățat. „Hai, Manecika, la noi, am fript niște ciuperci…“ „Hai să-ți torn niște lăptic…“ A doua zi după ce-am ajuns, toată fața mi s-a acoperit de pustule. Îmi ardeau ochii. Nu-mi puteam ridica pleoapele. M-au dus de mână să mă spăl. În mine totul se curăța, totul ardea, ca să pot privi lumea cu alți ochi. Așa a fost trecerea de la viața aia la viaţa asta… Acum mergeam pe stradă și toți mă opreau. „Ce fetiță! Ah, ce fetiță!“ Fără cuvintele astea ochii mei ar fi fost ca ai unui câine scos dintr-o copcă în gheață. Nu știu cum m-aș fi uitat la oameni…

Mătușa și unchiul trăiau într-o magazie. Izba le arsese în război. Au făcut o magazie, până una alta, și-au zis ei, și acolo au rămas. Acoperiș de paie, o ferăstruică minusculă. Într-un colț, cartofiori (cum zicea mătușa) – nu „cartofi“, ci „cartofiori“ –, iar în altul guița un purcel. Nici o scândură pe jos – doar pământ acoperit cu iarbă și paie. Curând au adus-o aici și pe Vladia. A mai trăit un pic și a murit. Era bucuroasă că moare acasă. Ultimele ei cuvinte: „Și cu Manecika ce-o să fie?“

Tot ce știu despre dragoste știu din magazia mătușii…

„Păsăruica mea… “ îmi spunea mătușa. „Pițigoiul meu… albinuță…“ Eu tot timpul pufneam, o sâcâiam. Nu puteam să cred… Eram iubită! Iubită! Crești și ești admirat – ce lux. Ți se îndreaptă toate oasele, toți mușchii. Dansam pentru ea „rusească“ și „merișorul“. Învățasem dansurile astea în surghiun… Cântam cântece… „Pe autostrada Ciuiski / Trec șoferii-n goana mare“, „Eu mor și în pământ străin voi fi-ngropat / Și maică bună voi lăsa plângând / Nevasta poate și-o afla un alt bărbat / Dar maica bună pe-al ei fiu nicicând…“ Ziua alergam atâta, că aveam picioarele vinete-vinete, zdrelite – încălțări n-aveam de nici unele. Seara mă culcam să dorm, și mătușa îmi înfășura picioarele în poala cămășii ei de noapte, să mi le încălzească. Mă înfășa. Stăteam undeva lângă burtă… ca în pântec… De asta nu-mi mai amintesc răul… Am uitat de rău… stă ascuns undeva departe, în adâncul meu… Dimineața mă trezea glasul mătușii: „Am făcut papanași. Mănâncă.“ „Mătușă, vreau să dorm.“ „Păi mănâncă și dormi.“ Ea înțelegea că mâncarea… blinelele… erau ca o doctorie pentru mine. Blinelele și dragostea. Iar unchiul Vitalik era cioban, purta pe umăr un bici și un fluier lung din mesteacăn. Purta haină și pantaloni militari. Ne aducea de la pășune o „tolbă“ – avea-n ea și brânză, și o bucățică de slănină – tot ce-i ofereau gospodinele. Sfântă sărăcie! Pentru ei nu însemna nimic, nu-i obidea, nu-i supăra. Cât de importante-s toate astea pentru mine… cât de prețioase… O prietenă mi se plânge: „N-am bani să-mi iau o mașină nouă…“, alta: „Toată viața am visat o haină de nurcă și n-am putut să-mi cumpăr…“ Aud ca prin sticlă… Singurul lucru de care-mi pare rău e că nu mai pot să port fustă scurtă… (*Râdem amândouă.*)

Mătușa avea un glas neobișnuit… tremurător, ca al lui Edith Piaf… O chemau să cânte la nunți. Sau dacă murea cineva. Eram mereu cu ea… alergam alături… Îmi amintesc… Uite, stă, stă lângă un mormânt, stă îndelung… La un moment dat se desprinde parcă de toți, se apropie. Se apropie încet… vede că nimeni nu-i poate spune acestei făpturi ultimele cuvinte. Vor oamenii, dar nu toți știu cum. Și ea începe: „Unde te duci tu,

Anecika, ne-ai părăsit… ai lăsat ziua luminoasă și noaptea… Cine o să meargă acum prin curtea ta… Cine o să-i mai sărute pe copilașii tăi… Cine o să mai primească vaca seara…“ Încet-încet, își adună cuvintele… Sunt comune, simple, dar totodată elevate. Triste. E un adevăr ultim în simplitatea asta. Final. Vocea îi tremură… Și toți încep să plângă după ea. Deja au uitat că vaca nu-i mulsă, că bărbatul a rămas acasă beat. Chipurile se schimbă, dispar grijile, se umplu de lumină. Toți plâng. Mie mi-e rușine… și mi-e milă de mătușa… O să se întoarcă acasă bolnavă: „Of, Manecika, îmi vâjâie capul.“ Dar așa suflet avea mătușa… Vin în fugă de la școală… Gemulețul, acul între degete… Mătușa ne coase cârpele și cântă: „Focul îl stingi cu apă / Dar dragostea nicicum…“ Amintirile astea îmi luminează viața…

Din așezarea noastră… din casa noastră n-au mai rămas decât niște pietre. Dar le simt căldura, sunt atrasă de ele. Mă duc acolo ca la un mormânt. Aș putea să înnoptez acolo, în câmp. Merg cu grijă, mi-e teamă să pășesc apăsat. Oameni nu sunt, dar viață este. Vuietul vieții… al diferitelor ființe vii… Merg și mă tem să nu vatăm casa cuiva. Eu pot să-mi fac cuib oriunde, ca furnica. Am un cult al casei. Dacă cresc și flori… e frumos… Îmi aduc aminte, la casa de copii, când m-au dus în camera mea, unde urma să locuiesc. Paturi albe… Căutam cu privirea: o fi ocupat patul de la fereastră? O să am oare noptiera mea? Căutam să văd unde avea să fie casa mea.

Acum… De când tot stăm de vorbă? Între timp furtuna s-a potolit… a venit vecina… a sunat telefonul… Toate astea m-au influențat, la toate am reacționat. Dar pe hârtie vor rămâne numai cuvintele… Nimic altceva: nici vecina, nici soneria telefonului… tot ce n-am spus, dar îmi licărea în amintire, era prezent. Mâine, poate că o să vi le povestesc cu totul altfel. Cuvintele au rămas, iar eu mă ridic și merg mai departe. Am învățat să trăiesc cu asta. Mă pricep. Merg, merg.

Cine mi-a dat toate astea? Toate… Dumnezeu sau oamenii? Dacă mi le-a dat Dumnezeu, atunci a știut cui să le dea. Suferința m-a format… E arta mea… Rugăciunea mea. De câte ori am vrut să povestesc totul cuiva! Am vorbit mult. Dar nimeni nu m-a întrebat măcar o dată: „Și mai departe… mai departe?“ Și am așteptat tot timpul oameni, buni sau răi, nu știu, dar tot timpul am așteptat oameni. Aștept de-o viață să mă găsească cineva. Și o să-i povestesc tot… și el o să mă întrebe: „Și mai departe ce-a fost?“ Acum au început să spună: socialismul e de vină… Stalin… De parcă Stalin ar fi avut putere ca Dumnezeu. Fiecare a avut Dumnezeul lui.

De ce a tăcut? Mătușa mea… satul nostru… Mi-o amintesc și pe Maria Petrovna Aristova, profesoară emerită, care a vizitat-o pe Vladia noastră la spital, la Moscova. O femeie străină… ea a și adus-o la noi în sat, a adus-o în brațe… Vladia deja nu mai putea să meargă deloc… Maria Petrovna îmi trimitea creioane, bomboane… Îmi scria scrisori. Iar la centrul de plasament, la orfelinat, unde m-au spălat, m-au dezinfectat… Stăteam pe o laviță înaltă… plină de spumă… puteam să alunec, să mă izbesc de ciment. Alunec… mă târăsc… O femeie străină… o îngrijitoare… m-a ridicat și m-a tras spre ea: „Puiul meu.“

L-am văzut pe Dumnezeu.

Note

80. *Alei întunecate* este titlul unei culegeri de povestiri a lui Ivan Bunin.

81. *Samizdat* – scrieri interzise, tipărite în secret sau doar bătute la maşină, care circulau ilegal în vremea comunismului. *Tamizdat* – scrieri interzise în URSS, dar care erau publicate în străinătate și răspândite ilegal în țară.

82. În limba polonă *Kresy Wschodnie*, pământuri din estul Poloniei care aparțin acum Ucrainei, Bielorusiei și Lituaniei.

83. Versuri din *Suliko*, cântec popular gruzin.

Despre vremurile când oricine ucide crede că îl slujeşte pe Dumnezeu

Olga V. – topograf, 24 de ani

— E dimineaţă. Sunt în genunchi… Stăteam în genunchi şi mă rugam: „Doamne! Acum pot! Acum vreau să mor!“ În ciuda faptului că e dimineaţă… şi ziua e la început…

O dorinţă atât de puternică… Să mor! Şi am plecat la mare. M-am aşezat pe nisip. M-am convins că nu trebuie să-mi fie frică de moarte. Moartea înseamnă libertate… Valurile se loveau, se tot loveau de mal… şi s-a lăsat noaptea, iar apoi a venit din nou dimineaţa. Pentru prima dată, n-am hotărât nimic. Am mers, am tot mers. Mi-am ascultat propriul glas: „Doamne, te iubesc! Doamne…“ *Sara bara bzia bzoi*… Asta e în abhază… În jur sunt atâtea frumuseţi, sunete… Şi eu vreau să mor.

Eu sunt rusoaică. M-am născut în Abhazia şi am trăit multă vreme acolo. În Suhumi. Am trăit acolo până la douăzeci şi doi de ani. Până în ’92… Până a început războiul. „Dacă ia foc apa, cum o stingi?“ spun abhazii. Aşa vorbesc ei despre război… Oamenii mergeau cu aceleaşi autobuze, învăţau la aceleaşi şcoli, citeau aceleaşi cărţi, trăiau în aceeaşi ţară şi învăţau toţi aceeaşi limbă – rusa. Şi acum se omoară unii pe alţii: vecin pe vecin, coleg pe coleg. Fratele îşi omoară sora! Doar se luptă aici, lângă casă… Păi cât? Că doar acum un an… doi… trăiau ca fraţii, toţi erau comsomolişti şi comunişti. Scriam în compunerile de la şcoală: „fraţi pe veci…“, „uniune indestructibilă…“ Să omori un om! Nu-i eroic, dar nici crimă nu e… E o grozăvie! Am văzut asta… e de neînţeles… nu pricep… Vă povestesc despre Abhazia… Am iubit-o foarte mult… *(Se opreşte.)* Şi acum o iubesc, totuşi… O iubesc… Pe peretele fiecărei case abhaze e atârnat un pumnal. Când se naşte un băiat, rudele îi dăruiesc un pumnal şi

aur. Și alături de pumnal pe perete e atârnat un corn pentru vin. Abhazii beau vinul din corn ca din pahar, cornul nu poate fi pus pe masă până nu bei tot, până la fund. În tradiția abhază, timpul petrecut cu oaspeții la masă nu se pune la socoteală, pentru că omul a băut vin și s-a bucurat. Dar cum se socotește timpul când ucide? Când trage în altul… Asta cum mai e? Acum mă gândesc mult la moarte.

(Începe să vorbească în șoaptă.) A doua oară… n-am mai dat înapoi… M-am închis în baie… Toate unghiile îmi erau tocite până la sânge. Am scurmat, am săpat în zid, în țărână, în cretă, dar în ultima clipă am vrut din nou să trăiesc. Și sfoara s-a rupt… Până la urmă, sunt în viață, pot să mă pipăi. Doar că… nu mă pot abține să nu mă gândesc la ea… la moarte.

Când aveam șaisprezece ani, a murit tata. De atunci urăsc înmormântările… muzica aia… Nu înțeleg de ce joacă oamenii spectacolul ăsta. Ședeam lângă mormânt, înțelesesem deja că acela nu era tatăl meu, că tatăl meu nu era acolo. Era trupul rece al cuiva. O teacă. Vreme de nouă zile am avut un vis… Mă chema cineva… mă tot chema la el… Iar eu nu înțelegeam: unde să mă duc? La cine să mă duc? Am început să mă gândesc la cei apropiați… pe mulți dintre ei nu-i văzusem niciodată și nu-i cunoșteam, muriseră înainte să mă nasc eu. Dar deodată am văzut-o pe bunica… Bunica a murit demult, demult, nu ne-au rămas nici măcar fotografii ale ei și eu n-o recunoșteam în vis. Acolo, la ei, totul e altfel… Parcă ar fi și parcă n-ar fi, nu sunt acoperiți de nimic, noi suntem acoperiți de corp, dar ei nu sunt protejați de nimic. Apoi l-am văzut pe tata… Tata era încă vesel, încă pământesc, îmi era cunoscut. Iar ceilalți oameni de-acolo erau… erau… de parcă îi cunoșteam, dar îi uitasem. Moartea este începutul… începutul a ceva… Doar că nu știm a ce… Mă gândesc, mă tot gândesc. Aș fi vrut să mă smulg din captivitatea asta, aș fi vrut să mă ascund. Și nu demult… Cum mai dansam dimineața în fața oglinzii: sunt tânără, sunt frumoasă! O să mă bucur! O să iubesc!

Primul… Un băiat frumos, rus… De o frumusețe rară! Abhazii au o vorbă despre astfel de oameni: „un bărbat de sămânță“. Era un pic stropit cu noroi, în adidași și uniformă militară. A doua zi cineva i-a furat adidașii. A fost ucis… Și mai departe, mai departe ce-i? În pământ ce-i? Sub picioarele noastre… sub tălpi… Acolo, jos, sau pe cer… Ce e acolo, pe cer? Și în jur e vară, și marea foșnește. Și cicadele. Și mama m-a trimis la magazin. Iar el e mort. Pe stradă trec camioane cu arme, se împart puști automate ca pâinea. Am văzut refugiați, mi s-a arătat că aceia erau refugiați și mi-am amintit acest cuvânt uitat. Mi l-am amintit din cărți. Erau mulți

refugiați: care în mașini, care în tractoare, care pe jos. *(Tace.)* Ce-ar fi să vorbim despre altceva? Despre filme, de pildă… Îmi plac filmele, dar cele occidentale. De ce? Acolo nimic nu amintește de viața noastră. Acolo pot să-mi imaginez orice poftesc… să fantazez… Să-mi iau alt chip, pentru că m-am săturat de chipul meu. De corpul meu… până și de mâini… Nu-mi convine corpul meu, sunt prea limitată de el. Am mereu același corp, mereu același și același corp, iar eu sunt diferită, eu mă schimb… Îmi ascult propriile cuvinte și mă gândesc că nu puteam să spun eu asta, pentru că eu nu cunosc cuvintele astea și pentru că eu sunt proastă și-mi plac chiflele cu unt… Pentru că încă n-am iubit. N-am dat naștere. Și spun asta… Nu știu: de ce? De unde sunt toate astea în mine? Altul… Un tânăr gruzin… Zăcea în parc. Era un loc cu nisip, și el zăcea pe nisip. Zăcea și privea în sus… Și nimeni nu l-a luat, nimeni nu l-a adunat de acolo multă vreme. L-am văzut… și înțeleg că trebuie să fug undeva… Trebuie… Dar unde să fug? Am dat fuga în biserică… Acolo nu era nimeni. M-am așezat în genunchi și m-am rugat pentru toți. Pe atunci încă nu știam să mă rog, încă nu învățasem să vorbesc cu El… *(Scotocește în geantă.)* Unde-mi sunt tabletele… N-am voie! N-am voie să mă emoționez… După toate astea m-am îmbolnăvit și mi-au recomandat un psihiatru. Merg, merg pe stradă… și deodată îmi vine să urlu…

Unde aș vrea să trăiesc? Aș vrea să trăiesc în copilărie… Acolo eram cu mama, ca într-un cuibușor. Mântuiește… Mântuiește-i, Doamne, pe cei creduli și orbi! La școală îmi plăceau cărțile cu război. Și filmele despre război. Îmi închipuiam că acolo e frumos. Acolo e luminos… o viață luminoasă… Și chiar îmi părea rău că eram fată și nu băiat: dacă o să fie război, pe mine n-o să mă ia. Acum nu mai citesc cărți cu război. Nici pe cele mai bune… Cărțile despre război… toate ne amăgesc. De fapt, războiul e murdar și înspăimântător. Acum mă întreb: oare se poate scrie despre asta? Nu să scrii tot adevărul, dar, în general, să scrii? Să vorbești despre asta… Cum să fii fericit după aceea? Nu știu… nu mi-e deloc clar… Mama mă îmbrățișează: „Fetița mamei, ce citești?“ – „*Ei au luptat pentru patrie* de Șolohov. Despre război…“ – „De ce citești cărțile astea? Nu sunt despre viață, fetița mea. Viața e altceva…“ Mamei îi plăceau cărțile despre dragoste… Mama mea! Acum nici nu știu: mai trăiește ori ba? *(Tace.)* La început am crezut că acolo nu pot… Că nu pot să trăiesc în Suhumi… Dar eu deja nu mai pot să trăiesc în general. Iar cărțile despre dragoste nu mă salvează. Deși dragostea există, știu că există. Știu… *(Zâmbește pentru prima dată.)*

Primăvara anului 1992… Vecinii noştri – Vahtang şi Gunana: el e gruzin, ea, abhază – şi-au vândut casa, mobila şi s-au pregătit să plece. Au venit să-şi ia rămas-bun: „O să fie război. Plecaţi în Rusia dacă aveţi pe cineva acolo.“ Noi nu credeam. Gruzinii mereu râdeau de abhazi, iar abhazilor nu le plăceau gruzinii. Da… Ooo! *(Râde.)* „Poate un gruzin să zboare în cosmos?“ „Nu.“ „De ce?“ „Ar muri toţi gruzinii de mândrie şi toţi abhazii de invidie.“ „De ce sunt gruzinii aşa de scunzi?“ „Nu gruzinii sunt scunzi, ci munţii abhazilor sunt înalţi.“ Râdeau unii de alţii, dar conviețuiau. Se ocupau de vii… făceau vin… Viticultura e ca o religie pentru abhazi. Fiecare gospodar are secretul lui… A trecut mai… iunie… A început sezonul de plajă… Primele fructe de pădure… Ce război! Eu şi mama nu ne gândeam la război – făceam compoturi, dulceaţă. În fiecare sâmbătă mergeam la bazar. La bazarul abhaz! Mirosurile… sunetele acelea… Mirosea a butoaie de vin şi a pâine de mălai, a brânză de oaie şi a castane coapte. Mirosul subtil de corcodușe şi tutun, frunze presate de tutun. Atârnau brânzeturile… iubita mea brânză de maţun… Cumpărătorii sunt îmbiaţi în abhază, în gruzină şi în rusă. În toate limbile: „Hai-hai, scumpule. Nu vrei, nu cumperi, dar gustă!“ Încă din iunie în oraş nu se mai vindea pâine. Într-o sâmbătă, mama a hotărât să-şi facă provizii de făină… Mergem cu autobuzul, lângă noi stă o cunoştinţă de-a noastră cu copilul. Copilul se joacă, apoi începe să plângă, dar atât de tare, de ziceai că-l speriase cineva. Şi cunoştinţa noastră întreabă deodată: „Se trage? Ia ascultaţi: se trage?“ O întrebare nebunească! Ne apropiem de bazar, şi ne iese în întâmpinare o mulţime – oamenii aleargă îngroziţi. Zboară fulgi de găină… Printre picioarele noastre – iepuri… raţe… De animale nu-şi aduce aminte nimeni niciodată… De cât suferă ele… Eu însă îmi amintesc de o pisică rănită. Şi cum ţipa un cocoş căruia îi ieşea o ţepuşă de sub aripă… E adevărat că nu sunt normală? Mă gândesc prea mult la moarte… acum numai asta mă preocupă… Şi se aude un ţipăt! Ţipătul ăsta… Nu ţipă un om, ci o mulţime. Şi nişte oameni fără uniformă, dar cu automate, fugăresc nişte femei, le smulg genţile, lucrurile: „Dă-mi asta… Scoate asta de pe tine…“ „Sunt tâlhari?“ îmi şopteşte mama. Coborâm din autobuz şi vedem nişte soldaţi ruşi. „Ce-i asta?“ îi întreabă mama. „Cum, nu înţelegeţi?“ îi răspunde un locotenent. „E război.“ Mama, o mare fricoasă, cade leşinată. O trag într-o curte interioară. Dintr-un apartament, ni se aduce o carafă cu apă… Undeva se bombardează… se aud explozii… „Doamnelor! Doamnelor! Vă trebuie făină?“ În faţa noastră e un tânăr cu un sac de făină; e îmbrăcat într-un halat albastru, cum poartă la noi hamalii, dar e alb, plin

de făină. Eu încep să râd, iar mama spune: „Hai s-o luăm. Poate chiar e război.“ I-am cumpărat făina. I-am dat banii. Apoi ne-am dat seama că de fapt cumpăraserăm marfă furată. Luaserăm de la un hoţ.

Am trăit printre oamenii aceştia… le cunosc obiceiurile, limba… Îi iubesc. De unde au apărut ăştia? Cu o asemenea viteză! Inumană! Unde au mocnit toate astea? Unde… cine poate răspunde? Mi-am scos de la gât cruciuliţa din aur şi am ascuns-o în făină, am ascuns şi portofelul cu bani. Ca o băbuţă… deja ştiam tot… De unde? Făina… zece kilograme… am cărat-o singură până acasă – vreo cinci kilometri. Mergeam liniştită… Dacă m-ar fi omorât în momentul acela, nici nu mi-ar fi fost frică… Iar oamenii… mulţi veneau de la plajă… erau turişti… Panicaţi şi cu lacrimi în ochi. Eu însă eram liniştită… Oare eram în stare de şoc? Ar fi fost mai bine să ţip… să ţip, ca toată lumea… Aşa cred acum… Ne-am oprit să ne odihnim lângă o cale ferată. Pe şine stăteau nişte tineri: unii aveau pe cap o bentiţă neagră, alţii, una albă. Şi toţi erau înarmaţi. Chiar m-au tachinat, au râs. Şi nu departe de ei fumega un camion… La volan stătea şoferul ucis… în cămaşă albă… L-am văzut! Cum am mai alergat apoi prin livada de mandarini a cuiva… Eu, plină de făină… „Arunc-o! Las-o!“ mă ruga mama. „Nu, mamă, n-o las. A început războiul şi noi acasă n-avem de nici unele.“ Imaginile astea… Vin spre noi nişte Jiguli… Le facem semn să oprească. Trece pe lângă noi o maşină, încet, ca la înmormântare. În faţă sunt un băiat şi o fată, iar pe bancheta din spate, cadavrul unei femei. Înspăimântător… Dar, cumva, nu atât de înspăimântător cum mi-aş fi imaginat… *(Tace.)* Îmi vine mereu să mă gândesc la asta. Să mă tot gândesc. Pe malul mării – încă un Jiguli: parbrizul spart… o baltă de sânge… Nişte pantofi de damă aruncaţi… *(Tace.)* Firește, sunt bolnavă… bolnavă… De ce nu uit nimic? *(Tace.)* Mai repede! Voiam să ajungem mai repede acasă, undeva, într-un loc cunoscut. Să fugim undeva… Deodată un vuiet… Şi, deasupra noastră, războiul! Elicoptere verzi… militare… Şi pe pământ… am văzut tancuri, nu se deplasau în coloană, ci unul câte unul; pe tancuri erau soldaţi cu automate. Fluturau drapele gruzine. Trecea o coloană în dezordine: unele tancuri avansau repede, altele se opreau la prăvălii. Soldaţii săreau din tanc şi spărgeau lacătele cu patul puştii. Luau şampanie, bomboane, cola, ţigări. În urma tancurilor mergea un autobuz Icarus, plin de saltele şi scaune. Dar pentru ce erau scaunele?

Acasă, ne-am repezit la televizor… Cânta o orchestră simfonică. Unde era războiul? Războiul nu se dădea la televizor… Înainte să plecăm la piaţă, pregătiserăm roşii, castraveţi, ca să le facem conserve. Fierseserăm

borcane. Și acum ne-am întors, și eu am început să sigilez borcanele astea. Aveam nevoie să fac ceva, să mă ocup de ceva. Seara ne-am uitat la serialul mexican *Și bogații plâng*. De dragoste.

Dimineața. Ne-am trezit foarte devreme din cauza unui uruit. Pe strada noastră treceau mașini militare. Oamenii ieșeau în drum și se uitau. O mașină s-a oprit în fața casei noastre. Avea echipaj rusesc. Am înțeles: erau mercenari. I-au strigat mamei: „Mamă, dă-ne niște apă.“ Mama le-a dus apă și mere. Au băut apa, dar n-au luat merele. Au spus: „Ieri a fost otrăvit cu mere unul de-al nostru.“ Pe stradă m-am întâlnit cu o cunoștință: „Ce faci? Unde-s ai tăi?“ A trecut pe lângă mine făcându-se că nu mă cunoaște. Am alergat după ea, am luat-o de umeri: „Ce-i cu tine?“ „Tu încă n-ai înțeles nimic? E periculos să vorbești cu mine – soțul meu… Soțul meu e gruzin.“ Dar eu… nu mă gândisem niciodată dacă soțul ei era abhaz sau gruzin. Ce-mi păsa? Era un prieten minunat. Am îmbrățișat-o din toate puterile! Noaptea a venit la ea fratele ei. Și a vrut să-i ucidă soțul. „Omoară-mă și pe mine“, i-a spus sora lui. Eu fusesem colegă de școală cu fratele ei. Eram prieteni. Mă gândeam: cum o să dăm ochii unul cu altul acum? Ce-o să ne spunem?

După câteva zile, toată strada îl înmormânta pe Ahrik… Ahrik… Un băiat abhaz pe care-l cunoşteam. Avea nouăsprezece ani. Se ducea noaptea la o fată și s-a trezit cu un cuțit în spate. Mama lui mergea după sicriu. Ba plângea, ba se întorcea și râdea. Înnebunise. Cu o lună înainte eram toți sovietici, acum eram gruzini, abhazi, ruși…

Pe strada învecinată locuia un alt flăcău… Îl cunoșteam, firește, dar nu după nume, ci din vedere. Ne salutam. Arăta normal. Înalt, chipeș. Și-a omorât bătrânul profesor gruzin, l-a omorât pentru că îi predase limba gruzină la școală și îi dăduse note proaste. Cum se poate una ca asta? Dumneavoastră înțelegeți? În școala sovietică ne învățaseră pe toți că oamenii sunt prieteni… tovarăși și frați… Mama, când a auzit asta… a făcut ochii mici, apoi mari, tot mai mari… Iartă-i, Doamne, pe cei creduli și pe cei orbi! Stau ore întregi în biserică, în genunchi. Acolo e liniște… deși sunt mereu mulți oameni, și toți se roagă pentru același lucru… *(Tace.)* Credeți că o să reușiți? Sperați să puteți scrie despre asta? Sperați? Da… așadar dumneavoastră sperați… Eu nu.

Mă trezesc noaptea… o chem pe mama… Și ea stă cu ochii deschiși: „N-am fost niciodată așa de fericită ca la bătrânețe. Și deodată – război.“ Bărbații vorbesc mereu despre război, lor le plac armele – și celor tineri, și celor bătrâni… Femeile însă își amintesc de dragoste… Bătrânele

povestesc cum era când erau tinere și frumoase. Niciodată femeile nu vorbesc despre război… ele doar se roagă pentru bărbații lor… Mama se duce la vecini și se întoarce de fiecare dată speriată: „La Gagra au ars un stadion întreg cu gruzini.“ „Mamă!“ „Și am mai auzit că gruzinii îi castrează pe abhazi.“ „Mamă!“ „Au bombardat grădina zoologică… Noaptea gruzinii fugăreau pe cineva, crezând că e abhaz. L-au rănit și-a țipat. Atunci s-au năpustit asupra lui abhazii, crezând că e gruzin. L-au alergat, au tras în el. În zori, au văzut cu toții că era o maimuță. Și toți – și gruzini, și abhazi – au declarat un armistițiu și s-au străduit s-o salveze. Dacă ar fi fost un om, l-ar fi omorât…“ Nu aveam ce să-i răspund mamei. Mă rugam pentru toți, spuneam: „Ei merg ca niște zombi. Merg și cred că înfăptuiesc binele. Dar se poate oare înfăptui binele cu automate și cuțite? Intră în casă și, dacă nu găsesc pe nimeni, trag în animale, în mobilă. Ieși în oraș și vezi o vacă zăcând cu ugerul împușcat… borcane de dulceață sparte de gloanțe… Trag – unul încoace, altul încolo. Dă-le minte!“ *(Tace.)* Televizorul nu mai mergea, avea doar sunet… fără imagine… Moscova era undeva departe, departe.

Mă duceam la biserică… și acolo vorbeam… și vorbeam… Pe stradă, cum vedeam pe cineva, îl opream. Apoi începeam să vorbesc singură. Mama se așeza lângă mine, mă asculta și vedeam că adormea, era atât de obosită că adormea din picioare. Spăla caisele și adormea. Iar eu eram ca posedată… povesteam… și povesteam… despre ce auzisem de la alții, despre ce văzusem eu însămi…

Cum un gruzin… un gruzin tânăr… a aruncat automatul și a strigat: „Unde am venit?! Eu am venit să pier pentru patrie, nu să fur un frigider! De ce intrați într-o casă străină și luați frigiderul? Eu am venit să mor pentru Gruzia…“ L-au luat de brațe și l-au dus nu se știe unde, mângâindu-l pe cap. Un alt gruzin s-a ridicat cât era de lung și a pornit spre cei care trăgeau în el: „Frați abhazi! Eu nu vreau să vă omor, nu trageți nici voi în mine! L-au împușcat ai lui în spinare. Și altul… nu știu dacă era gruzin sau rus, s-a aruncat cu o grenadă sub o mașină militară. A strigat ceva. Nimeni n-a auzit ce. În mașină ardeau niște abhazi… și ei strigau… *(Tace.)* Mama… mama… Mama a acoperit toate pervazele din casă cu flori. M-a salvat… Mă ruga: „Uită-te, fetița mea, la flori! Uită-te la mare!“ Am o mamă cum puțini au, are așa o inimă… Îmi mărturisea: „Mă trezesc dis-de-dimineață – soarele se strecura printre frunze – și mă gândesc: «Acum o să mă uit în oglindă – câți ani oi avea?»“ Are insomnii, o dor picioarele, a lucrat treizeci de ani ca maistru la fabrica de ciment, dar dimineața nu știe

câți ani are. Apoi se scoală, se spală pe dinți, se uită în oglindă și de acolo o privește o femeie bătrână… Începe să pregătească micul dejun și uită de asta. Și eu o aud cum cântă… *(Zâmbește.)* Mama mea… prietena mea… Nu demult am avut un vis: ies din trup… mă ridic sus, sus… Mi-e tare bine.

Deja nu mai țin minte ce s-a întâmplat mai devreme și ce mai târziu. Nu mai țin minte… În primele zile tâlharii purtau măști… își trăgeau niște ciorapi negri pe față. După scurt timp și-au scos măștile. Îi vedeai: într-o mână, o vază de cristal, în cealaltă, automatul, iar în spinare, un covor. Furau televizoare, mașini de spălat… cojoace de damă… veselă… Nu disprețuiau nimic, adunau până și jucăriile de copii din casele bombardate… *(Începe să vorbească în șoaptă.)* Acum, când văd un cuțit obișnuit într-un magazin… mi se face rău… Înainte nu m-am gândit niciodată la moarte. Am învățat la școală, apoi la școala de infirmiere. Învățam și mă îndrăgosteam. Mă trezesc noaptea și visez. Când a fost asta? Atât de demult… Nu-mi mai amintesc nimic din viața aceea. Îmi amintesc altceva… Cum i-au tăiat unui băiețel urechile, ca să nu asculte cântece abhaze. Iar unui tânăr i-au tăiat… înțelegeți și dumneavoastră… ca să nu-i poată face copii nevesti-sii… Undeva stau rachete nucleare, avioane și tancuri, dar oamenii tot cu cuțitele se tăiau. Înfigeau greble unii în alții, se loveau cu topoare… Măcar de-aș înnebuni de tot, atunci nu mi-aș mai aminti nimic… O fată de pe strada noastră… s-a spânzurat… Iubea un băiat, iar acesta s-a însurat cu alta. Au înmormântat-o în rochie albă. Nimeni nu credea: cum e asta, în asemenea vremuri, să mori din dragoste? Ei, dacă ar fi fost violată… Îmi amintesc de tanti Sonia, prietena mamei… Noaptea au fost înjunghiați vecinii ei… o familie de gruzini cu care era prietenă. Și doi copii mici. Zile în șir tanti Sonia a zăcut în pat cu ochii închiși și n-a vrut să iasă pe stradă: „Fetița mea, de ce să mai trăiești după așa ceva?“ mă întreba ea. Îi dădeam supă cu lingurița, nu putea să înghită.

La școală ne-au învățat să-l iubim pe omul cu pușcă. Apărătorul patriei! Dar ăștia… ăștia nu-s așa… Nici războiul nu-i așa… Toți sunt copii, copii cu automate. Vii, sunt fioroși, dar morți zac neajutorați – și ți-e milă de ei. Cum am supraviețuit? Eu… Eu… Îmi place să mă gândesc la mama. Cum seara îmi pieptăna părul îndelung… „Cândva“, îmi promitea ea, „o să-ți povestesc despre dragoste. Dar o să-ți povestesc ca și cum nu mi s-ar fi întâmplat mie, ci unei alte femei.“ Ea și tata s-au iubit. S-au iubit mult. La început, mama a avut alt soț, odată ea îi călca cămășile, iar el lua cina. Și deodată (asta numai cu mama mea se putea întâmpla) ea a spus cu

voce tare: „Eu n-o să fac copii cu tine.“ Şi-a luat lucrurile şi a plecat. Şi pe urmă a apărut tatăl meu… Mergea după ea ca o umbră, o aştepta ore întregi în stradă, îi îngheţau urechile iarna. Mergea şi o privea. Şi, până la urmă, a sărutat-o…

Chiar înainte de război, tata a murit… A murit de stop cardiac. S-a aşezat seara la televizor – şi a murit. De parcă ar fi plecat undeva… „Uite, fetiţo, când o să mai creşti…“ tata avea planuri mari cu mine. *(Începe să plângă.)* Am rămas doar cu mama. Cu mama, căreia îi e frică de şoareci… Nu poate să doarmă singură în casă. Ca să nu audă zgomotele războiului, îşi acoperea capul cu perna… Am vândut tot ce-aveam de preţ: televizorul, portţigaretul din aur al tatei, care era sacru, îl păstraserăm multă vreme, cruciuliţa mea din aur. Am hotărât să plecăm, dar ca să plecăm din Suhumi trebuia să dăm mită. Luau şi militarii, şi miliţienii, era nevoie de bani mulţi! Trenurile nu mai mergeau. Ultimele vapoare plecaseră de mult, fugarii se înghesuiau în cale şi pe punţi ca sardelele în borcan. Ne ajungeau banii pentru un singur bilet… un singur bilet şi un singur drum… Până la Moscova. Eu nu voiam să plec fără mama. O lună întreagă m-a implorat: „Pleacă, fetiţa mea! Pleacă!!“ Dar eu voiam să mă duc la spital… să am grijă de răniţi… *(Tace.)* În avion nu mi-au permis să iau nimic, doar geanta cu acte. Nici haine, nici pârjoalele mamei: „Înţelegeţi, e stare de război.“ Odată cu mine a trecut un bărbat în civil, dar soldaţii i s-au adresat cu „tovarăşe maior“, i-au încărcat geamantanele şi nişte cutii de carton mari. Au cărat lăzi cu vin, cu mandarine. Eu plângeam… am plâns tot drumul… Mă tot alina o femeie care zbura cu doi băieţei: unul al ei, celălalt al unor vecini. Băieţeii se umflaseră de foame… Nu voiam… nu voiam să plec pentru nimic în lume… Mama m-a smuls de lângă ea, m-a împins cu forţa în avion. „Mamă, unde mă duc?“ „Te duci acasă. În Rusia.“

Moscova! Moscova… Două săptămâni am trăit în gară. Ca mine… mai erau mii… În toate gările moscovite – în Belorusski, Savelovski, Kievski… Cu familii, cu copii şi bătrâni. Din Armenia, Tadjikistan… Baku… Trăiau pe bănci, pe jos. Acolo îşi şi găteau. Spălau rufe. În toalete sunt prize… şi lângă scara rulantă sunt prize… Turnai apă într-un lighean şi puneai înăuntru un fierbător electric. Aruncai înăuntru tăiţei, carne… gata supa! Griş pentru copii! Cred că toate gările din Moscova miroseau a conserve şi a supă *harcio*[84]. A pilaf. A pipi de copil şi a scutece murdare. Le uscau pe calorifere, pe geamuri. „Mamă, unde mă duc?“ „Te duci acasă. În Rusia.“ Ei, iată-mă acasă. Acasă nu ne aştepta nimeni. Nu ne-a întâmpinat nimeni. Nimeni nu ne băga în seamă, nimeni nu ne punea

întrebări. Toată Moscova e astăzi o gară, o singură gară mare. Un caravanserai. Banii s-au terminat repede. Au vrut să mă violeze de două ori: prima dată un soldat, a doua oară un miliţian. Miliţianul m-a ridicat de jos noaptea: „Unde-ţi sunt actele?“ A început să mă târască spre o uşă pe care scria „Miliţie“. Avea o privire demonică… Ce-am mai ţipat! Şi se pare că s-a speriat… A fugit: „Tâmpito!“ Ziua mergeam prin oraş, stăteam în Piaţa Roşie… Iar seara prin magazinele alimentare. Îmi era foarte foame, o femeie mi-a cumpărat o plăcintă cu carne. Nu i-am cerut… Ea mânca, şi eu mă uitam la ea cum mănâncă… Şi i s-a făcut milă de mine. O singură dată… Dar această „singură dată“ am ţinut-o minte toată viaţa. Era o femeie bătrână, bătrână. Săracă. Oriunde m-aş fi dus, numai să nu stau în gară… Să nu mă gândesc la mâncare, să nu mă gândesc la mama. Şi aşa, două săptămâni. *(Plânge.)* La gară, în tomberon puteai găsi câte o bucăţică de pâine… Un oscior de pui cu resturi de carne pe el… Aşa am trăit până a venit sora tatei, despre care de mult nu mai ştiam nimic – trăieşte ori nu? Avea optzeci de ani. Nu aveam decât numărul ei de telefon. O sunam în fiecare zi, dar nu răspundea nimeni. Mătuşa era în spital. Şi eu deja eram sigură că murise.

S-a întâmplat o minune! Atâta am aşteptat-o… şi s-a întâmplat… Mătuşa a venit după mine. „Olga… vă aşteaptă la postul de miliţie mătuşa dumneavoastră din Voronej.“ Toţi se foiau, se agitau… Toată gara: cine? Pe cine să chemăm? Numele de familie? Am dat fuga două: mai era acolo o fată cu acelaşi nume de familie, dar alt prenume. Venise din Duşanbe. Cât a plâns că nu era mătuşa ei… că nu era ea aleasa…

Acum locuiam la Voronej… Mă duceam să lucrez oriunde mă luau: am spălat vase la restaurant, am fost paznic pe şantier, am vândut fructe la un azer, până a început să se dea la mine. Acum sunt topograf. M-au luat doar provizoriu, firește, din păcate – e o muncă interesantă. Diploma de absolvire a şcolii de infirmiere mi-a fost furată în gara din Moscova. Şi toate fotografiile mamei. Merg cu mătuşa la biserică. Stau în genunchi şi mă rog: „Doamne! Acum sunt gata! Vreau să mor acum!“ De fiecare dată Îl întreb: trăieşte mama mea, sau nu? Vă mulţumesc… Vă mulţumesc că nu vă temeţi de mine. Nu vă întoarceţi privirea, ca alţii. Ascultaţi. N-am prietene aici, nu-mi face nimeni curte. Vorbesc… şi vorbesc… Cum zăceau acolo… tineri, frumoşi… *(Are un zâmbet nebun pe chip.)* Cu ochii închişi… cu ochii larg deschişi…

După jumătate de an, am primit o scrisoare de la ea: „Mă duc la

mânăstire. Vreau să trăiesc. O să mă rog pentru toți.“

Note

84. O supă groasă, cu carne, orez și roșii.

Despre un steguleţ roşu şi zâmbetul securii

Anna M. – arhitect, 59 de ani

Mama

— Aaa… eu… eu nu mai pot… Ultimul lucru pe care mi-l amintesc e un țipăt. Al cui? Nu știu. Al meu? Sau a țipat vecina, a simțit miros de gaze pe casa scării. A chemat miliția. *(Se ridică și se duce la fereastră.)* E toamnă. Nu demult era galbenă… acum e deja neagră de ploaie. Până și lumina zilei e departe, departe. Încă de dimineață e întuneric. Aprind toate lămpile din casă și stau aprinse ziua-ntreagă. Nu-mi ajunge niciodată lumina… *(Se întoarce și se așază în fața mea.)*

La început am visat că am murit. În copilărie am văzut de multe ori oameni murind, dar apoi am uitat de asta… *(Își șterge lacrimile.)* Nu înțeleg, de ce plâng? Deja știu totul… Știu totul despre viața mea… În vis, deasupra mea se roteau o mulțime de păsări. Se izbeau de un geam. M-am trezit și am avut senzația că stă cineva la căpătâiul meu. Că a rămas cineva acolo. Am vrut să mă întorc, să văd cine e. Dar m-a cuprins o teamă, un fel de presimțire că nu trebuie să fac asta. Că nu mi-e permis! *(Tace.)* Despre altceva… despre altceva voiam să… Nu direct despre asta… M-ați întrebat de copilărie… *(Își acoperă fața cu mâinile.)* Uite, simt deja… simt mirosul dulce al podbalului… Văd și munții, și postul de observație din lemn, și soldatul din el – iarna în șubă, primăvara în manta. Și paturile din fier, foarte multe paturi din fier, stăteau unul lângă altul. Unul lângă altul… Înainte mi se părea că, dacă povestesc asta cuiva, o să vreau apoi să fug de omul acela, ca să nu-l mai văd niciodată. Totul e atât de personal… și adânc, adânc ascuns… Eu n-am trăit niciodată singură, am trăit într-un lagăr în Kazahstan, se numea Karlag, iar după lagăr, în domiciliu forțat. Am trăit în casa de copii, în cămine… la comun… Mereu multe-multe alte

trupuri, alți ochi. Am avut casa mea abia după ce am împlinit patruzeci de ani. Ne-au dat, mie și soțului meu, un apartament de două camere, copiii erau deja mari. Alergam la vecini din obișnuință, ca la cămin, împrumutam ba pâine, ba sare, ba chibrituri, și din cauza asta nu prea mă iubeau. Dar eu n-am trăit niciodată singură… și nu mă puteam obișnui… Și mereu voiam scrisori. Așteptam plicuri, plicuri! Și acum aștept… Îmi scrie o prietenă, a plecat la fiica ei, în Israel. Mă întreabă: Ce e acolo, la voi? Cum e viața după socialism… Păi cum e viața la noi? Mergi pe o stradă cunoscută: un magazin franțuzesc, nemțesc, polonez – numai denumiri în limbi străine. Șosete, pulovere, cizme străine… patiserie și salamuri… Nu mai găsești nicăieri ceva de-al nostru, sovietic. Parcă și aud din toate părțile: viața e o luptă, cel puternic îl învinge pe cel slab, și asta e legea morală. Trebuie să-ți crească coarne și copite, să-ți construiești o carapace de fier, de oameni slabi n-are nimeni nevoie. Peste tot trebuie să dai din coate. Ăsta-i fascism, e svastică! Sunt în stare de șoc, sunt disperată!! Astea nu-s ale mele. Nu-s ale mele! *(Tace.)* Dacă aș avea pe cineva alături… dacă ar fi cineva… Soțul meu? M-a părăsit. Dar eu îl iubesc… *(Zâmbește deodată.)* Ne-am căsătorit primăvara, când înflorea mălinul, și liliacul era în toată splendoarea. Tot primăvara a și plecat. Dar vine… vine la mine în vis și nu poate nicicum să-și ierte… Tot spune, spune, spune ceva. Ziua însă… asurzesc de atâta liniște. Orbesc. Am cu trecutul o relație asemănătoare celei cu un om, cu cineva viu… Îmi aduc aminte cum s-a publicat în *Novîi mir* și toată lumea citea *O zi din viața lui Ivan Denisovici* a lui Soljenițîn. Toată lumea a fost cutremurată! Câte discuții! Dar eu nu înțelegeam de ce atâta interes și atâta mirare. Totul e cunoscut, pentru mine totul e absolut normal: *zeki*, lagărul, latrina… Și zona[85].

În ’37 l-au arestat pe tatăl meu, lucra la calea ferată. Mama a alergat, a tras sfori, a încercat să demonstreze că nu era vinovat și că e o eroare. De mine a uitat. A uitat de mine. Când și-a amintit, a vrut să scape, dar era deja târziu. A băut toate porcăriile, a stat în cada fierbinte. Și… s-a născut un copil înainte de termen… Dar am supraviețuit. Nu știu de ce, am tot supraviețuit, de multe ori. De multe ori! După scurt timp, au arestat-o și pe mama, și pe mine odată cu ea, căci nu puteau să lase un copil singur în apartament, aveam patru luni. Pe cele două surioare mai mari mama a reușit să le trimită la sora tatei, la țară, dar a venit o hârtie de la NKVD: copiii să fie aduși înapoi la Smolensk. Le-au luat direct din gară: „Copiii vor fi duși la orfelinat. Poate cresc comsomoliști.“ Nici măcar adresa nu i-au dat-o. Le-am găsit pe fete când erau deja măritate, aveau la rândul lor

copii. După mulți, mulți ani… În lagăr, până la trei ani am stat cu mama. Ea își amintea mai târziu că deseori copiii mici mureau. Iarna, morții erau stivuiți în niște butoaie mari, și acolo zăceau până-n primăvară. Îi devorau șobolanii. Primăvara îi îngropau… îngropau ce mai rămânea… La trei ani, copiii erau luați de la mame și duși în baraca pentru copii. De la patru… nu, probabil de la cinci ani îmi amintesc câte ceva… Episoade… Dimineața ne vedeam mamele prin sârma ghimpată: le numărau și le duceau la muncă. Le duceau în spatele zonei, unde nouă ne era interzis să mergem. Când eram întrebată: „Tu de unde ești, fetițo?“ răspundeam: „Din zonă.“ „Dincolo de zonă“ era o altă lume, de neînțeles, înspăimântătoare, care pentru noi nu exista. Acolo erau deșert, nisip, ierburi uscate. Mi se părea că acolo era pustiu până la capătul lumii și că altă viață în afară de a noastră nu există. Pe noi ne apărau soldații noștri, ne mândream cu ei. Aveau steluțe pe caschete… Aveam un prieten, Rubik Țirinski… El mă ducea la mame printr-o gaură în sârma ghimpată. Când ceilalți erau încolonați să meargă în sala de mese, noi ne ascundeam după ușă. „Ție nu-ți place cașa?“ întreba Rubik. Eu voiam tot timpul să mănânc și îmi plăcea foarte mult cașa, dar ca s-o văd pe mama eram gate de orice. Și ne furișam în baraca mamelor, dar baraca era pustie, mamele erau toate la muncă. Știam asta, dar tot ne furișam, adulmecam totul pe-acolo. Paturile de fier, găleata de fier cu apă de băut, cu o cană legată cu lanț – toate astea miroseau a mame. Mirosea a pământ… și a mame… Uneori găseam acolo pe cineva, stătea în pat și tușea. Mama cuiva tușea cu sânge… Rubik spunea că e mama lui Tomocika, fetița cea mai mică de la noi. Mama asta a murit curând. Apoi a murit și Tomocika, și eu m-am tot gândit: cui să-i spun că a murit Tomocika? Că doar și mama ei a murit… *(Face o pauză.)* După mulți, mulți ani povesteam asta… Mama nu mă credea: „Aveai doar patru anișori.“ Atunci îi spuneam că umbla în cizme de pânză cu talpă de lemn și că din niște petice minuscule cosea pufoaice mari. Și din nou se mira și începea să plângă. Îmi amintesc… îmi amintesc aroma bucățelei de pepene pe care mi-a adus-o mama, cât un nasture de mică, învelită într-o cârpă. Și cum o dată băieții m-au chemat să mă joc cu o pisică, iar eu nu știam ce-i aia pisică. O aduseseră din afara zonei, în zonă nu erau pisici, nu supraviețuiau, fiindcă nu erau nici un fel de resturi de mâncare, adunam tot. Tot timpul ne uitam pe unde umblam să găsim ceva de mâncare. Mâncam un fel de iarbă, rădăcini, lingeam pietricele. Ne doream foarte tare să-i dăm ceva pisicii, dar nu aveam nimic și am hrănit-o cu saliva noastră după masă și… a mâncat-o! A mâncat-o! Îmi amintesc cum mama a vrut o dată să-mi

dea o bomboană. „Anecika, ia bomboana!“ mi-a strigat ea prin sârma ghimpată. Gardienii au gonit-o… ea a căzut… au târât-o pe pământ trăgând-o de părul lung și negru… Îmi era frică, habar n-aveam ce-i aia o bomboană. Nimeni dintre copii nu știa ce-i aia o bomboană. Toți s-au speriat și au înțeles că trebuiau să mă ascundă, și m-au tras în mijlocul lor. Pe mine mereu mă țineau copiii între ei: „Pentru că Anecika noastră cade mereu.“ *(Plânge.)* Nu înțelegeți de ce… plâng? Păi știu tot… știu tot despre viața mea… Am uitat, despre ce vorbeam? Nu mi-am terminat ideea… Nu-i așa? N-am terminat?

Nu aveam o singură frică. Erau multe frici, mari și mici. Ne temeam să creștem, ne temeam că o să împlinim cinci ani. La cinci ani ne duceau la orfelinat și noi înțelegeam că asta era departe… departe de mame… Pe mine, țin minte și acum, m-au dus la orfelinatul numărul opt, pavilionul numărul cinci. Totul era numerotat, iar în loc de străzi erau linii: linia întâi, linia a doua… Ne-au încărcat într-un camion și ne-au dus. Mamele alergau, se agățau de gard, urlau, plângeau. Îmi amintesc că mamele plângeau întotdeauna, dar copiii plângeau rar. Nu eram capricioși, nu făceam năzbâtii. Nu râdeam. Să plâng am învățat abia la orfelinat. La orfelinat ne băteau foarte tare. Ne spuneau: „Putem să vă batem și chiar să vă omorâm, fiindcă mamele voastre sunt dușmani.“ Tații nu ni-i cunoșteam. „Mama ta e rea“ – nu-mi amintesc chipul femeii care-mi tot repeta asta. „Mama mea e bună. Mama mea e frumoasă.“ „Mama ta e rea. E dușmanul nostru.“ Nu-mi amintesc dacă rostea chiar cuvântul ăsta, „omorîm“, dar așa ceva… cam astea erau cuvintele. Cuvinte înspăimântătoare… da… Chiar mă temeam să le țin minte. Nu aveam educatoare, profesori, astfel de cuvinte nu auzeam, aveam comandiri. Comandiri! Aveau mereu în mână o linie lungă… Ne băteau pentru ceva anume sau așa, pur și simplu… pur și simplu ne băteau… Eu voiam să mă bată în așa fel încât să-mi rămână dâre, pentru că atunci s-ar fi oprit. Nu aveam dâre, în schimb niște fistule cu puroi îmi acopereau tot corpul. Mă bucuram… Prietena mea Olecika avea niște clame metalice pe coloană, pe ea nu aveau voie s-o bată. Toți o invidiau… *(Se uită îndelung pe fereastră.)* N-am povestit asta nimănui. Mi-a fost frică… De ce mi-a fost frică? Nu știu… *(Cade pe gânduri.)* Ne plăcea noaptea… Voiam să se facă mai repede noapte. Întunecoasă, cât se poate de întunecoasă. Noaptea venea la noi tanti Frosea, paznicul de noapte. Ea era bună, ne spunea povești despre Alionușka și Scufița Roșie, aducea în buzunar grâu și dădea câteva boabe celor care plângeau. Cel mai mult la noi plângea Lilecika, plângea și dimineața, și seara. Toți aveam râie, bube

mari, roșii pe burtă, dar Lilecika avea și niște bășici la subraț, se umpleau cu puroi. Îmi aduc aminte cum copiii se pârau unii pe alții, se încuraja asta. Cel mai mult pâra Lilecika… Clima kazahă e aspră, iarna sunt minus patruzeci de grade, iar vara plus patruzeci de grade. Lilecika a murit iarna. Dacă ar fi trăit până răsărea iarba… Primăvara n-ar fi murit … Nu… *(Se întrerupe brusc.)*

Ne învățau… Cel mai mult ne învățau să-l iubim pe tovarășul Stalin. Prima scrisoare din viața noastră i-am scris-o lui – la Kremlin. A fost așa… Când am învățat literele, ne-au dat câte o foaie de hârtie albă și am scris după dictare o scrisoare celui mai bun, celui mai iubit conducător. Îl iubeam foarte mult, credeam că vom primi răspuns și că vor veni cadouri de la el. Multe cadouri! Ne uitam la portretul lui și ni se părea atât de frumos! Cel mai frumos din lume! Ba chiar ne certam cine câți ani din viață ar da pentru o singură zi din viața tovarășului Stalin. La 1 Mai ni s-au împărțit tuturor stegulețe roșii, ne plimbam fluturând bucuroși din ele. Ca statură, eu eram cea mai mică, stăteam în capătul cozii și mereu mă temeam că n-o să ajungă stegulețele până la mine. Dacă nu mai sunt? Ne învățau mereu, ne spuneau: „Patria e mama voastră! Patria e mămica voastră!“ Și noi îi întrebam pe toți adulții pe care-i întâlneam: „Unde e mama mea? Cum e mama mea?“ Nimeni nu le cunoștea pe mamele noastre… Prima a venit mama Ritei Melnikov. Avea o voce uluitoare. Ne cânta un cântec de leagăn: „Dormi, tu, bucuria mea, / Focu’n sobă se stingea… / Nici o ușă nu scrâșnește, / Șoricelul se-odihnește…“ Noi nu știam astfel de cântece, pe ăsta l-am ținut minte. O rugam: mai cântați, mai cântați. Nu-mi amintesc când a terminat de cântat, am adormit. Ne spunea că mamele noastre sunt bune, că mamele noastre sunt frumoase. Toate mamele sunt frumoase. Că mamele noastre toate cântă cântecul acela. Așteptam… Pe urmă am trăit o mare dezamăgire – ne mințise. Au venit alte mame și ele erau urâte, bolnave, nu știau să cânte. Și plângeam… plângeam în hohote… Plângeam nu de bucuria întâlnirii, ci de amărăciune. De atunci urăsc minciuna… nu-mi place să visez… Nu trebuia să fim alinați cu minciuni, nu trebuia să fim amăgiți: mama ta trăiește, n-a murit. Pe urmă se dovedea că… mama nu e frumoasă, sau nu mai e deloc… Deloc! Toți eram foarte tăcuți. Nu-mi amintesc conversațiile noastre… îmi amintesc atingerile… Prietena mea Valia Knorina se atingea de mine și eu știu la ce se gândea, pentru că toți ne gândeam la același lucru. Ne cunoșteam unii altora trăirile cele mai intime: cine făcea în pat noaptea, cine țipa în somn, cine graseia. Eu tot timpul îmi îndreptam un dinte cu lingura. Într-o cameră erau patruzeci de paturi de

fier… Seara se dădea ordin: adunați palmele sub obraz și toată lumea pe partea dreaptă. Trebuia să facem asta împreună. Toți odată! Eram o comunitate, fie ea de animale, de gândaci, dar așa am fost educată. Și acum sunt așa… *(Se întoarce spre fereastră, ca să nu-i văd fața în momentele acelea.)* Stăteam ce stăteam noaptea și începeam să plângem… Toți odată: „Mamele bune au venit deja…“ O fetiță a spus: „N-o iubesc pe mama! De ce nu vine la mine de atâta vreme?“ Și eu eram supărată pe mama. Iar dimineața cântam în cor… *(Începe să cânte.*) „Scaldă-n soare dimineața / Zidul vechiului Kremlin / Pe pământ sovietic viața / Vine din cerul senin…“ Frumos cântec. Și acum mi se pare frumos.

1 Mai! Iubeam ziua de 1 Mai mai mult decât orice altă sărbătoare din lume. Era ziua când primeam paltoane și rochii noi. Toate paltoanele erau la fel, toate rochiile erau la fel. Începeai să le aranjezi, le făceai o etichetă sau măcar vreun noduleț sau cută, ca să știi că-i a ta… partea ta… Ni se spunea că patria e familia noastră, că se gândeşte la noi. Înainte de adunarea de 1 Mai se scotea în curte un steag mare roşu. Bătea toba. Odată – minune! A venit la noi un general să ne felicite. Noi împărțeam toți bărbații în soldați și ofițeri, dar ăsta era general. Avea pantaloni cu vipușcă. Ne-am cățărat pe un pervaz înalt ca să vedem cum se urcă în mașină și ne face cu mâna. „Tu știi cumva ce înseamnă tată?“ m-a întrebat seara Valia Knorina. Nu știam. Nici ea. *(Tace.)* Era la noi Stepka… Își ținea mâinile de parcă ar fi mers de braț cu cineva, și se învârtea pe coridoare. Dansa de unul singur. Ni se părea caraghios, dar el nu băga în seamă pe nimeni. Și odată, într-o dimineață, a murit, nu era bolnav, dar a murit. Așa, deodată. Multă vreme nu l-am uitat… Se spunea că tatăl lui fusese mare comandant militar, foarte mare, tot general. Și pe urmă mi-au apărut și mie bășici la subraț, se spărgeau. Și mă dureau atât de tare, că plângeam. Igor Korolev mă săruta în dulap. Eram în clasa a cincea. Am început să mă vindec. Am supraviețuit… Iar! *(Aproape că țipă.)* Oare mai interesează pe cineva toate astea? Spuneți-mi, pe cine? De mult nu mai e nici interesant, nici util. Țara noastră nu mai există și n-o să mai existe niciodată, dar noi existăm, bătrâni și răzvrătiți… cu amintiri cumplite și priviri hăituite… Existăm! Dar ce-a mai rămas azi din trecutul nostru? Numai faptul că Stalin a îmbibat pământul ăsta de sânge, Hrușciov semăna pe el porumb, iar de Brejnev râdea toată lumea. Și eroii noștri? Au început să scrie în ziare despre Zoia Kosmodemianskaia că suferea de schizofrenie după o meningită făcută în copilărie și că era piromană. Că era bolnavă psihic. Că Aleksandr Matrosov s-a aruncat în bătaia gloanțelor nemțești fiindcă era beat, nu ca să-și salveze

tovarășii. Că Pavel Korceaghin nu mai e erou… Fantome sovietice! *(Se liniștește puțin.)* Iar eu am și acum vise cu lagăre… Nici acum nu pot să văd un ciobănesc german… mă tem de orice om în uniformă militară… *(Printre lacrimi.)* Nu mai pot așa… Am închis ochii… am aprins toate patru ochiurile de la aragaz… Am închis geamurile și am tras bine storurile. Nu-mi mai rămăsese nimic… ca să… când ți-e frică de moarte… *(Tace.)* Când ceva încă te ține… De pildă… mirosul unui căpșor de copil mic… N-am nici măcar niște copaci sub geam… Acoperișuri… Acoperișuri… *(Tace.)* Am pus un buchet de flori pe masă… am dat drumul la radio… Și ultima… Zac… deja zac pe podea și gândurile îmi zboară… Nu-mi mai pasă… Ies pe porțile lagărului… Porți de fier, și ele se închid cu un zăngănit în spatele meu. Sunt liberă, m-au eliberat. Merg și încerc să mă conving: numai nu te uita în urmă! Muream de frică să nu mă ajungă cineva și să mă ducă înapoi. Va trebui să mă întorc. Am mai mers puțin și am văzut pe marginea drumului un mesteacăn… un simplu mesteacăn… Am alergat la el, l-am îmbrățișat, l-am cuprins cu tot trupul, alături era un arbust, l-am îmbrățișat și pe acela. În primul an a fost atâta fericire… orice mă făcea fericită! *(Tace îndelung.)* Vecina a simțit mirosul de gaz… Miliția a spart ușa… Mi-am venit în simțire la spital și primul gând a fost: unde sunt? Sunt din nou în lagăr? De parcă n-aș fi avut altă viață, n-ar mai fi existat nimic. Mai întâi s-au întors sunetele… apoi durerea… Totul îmi provoca durere: orice mișcare, să înghit în sec, să mișc mâna, să deschid ochii. O lume întreagă: asta era trupul meu. Apoi lumea s-a deschis ca o cortină și a devenit mai înaltă: am văzut o infirmieră în halat alb… tavanul alb… Mi-a luat foarte mult să-mi revin. Lângă mine murea o fată, a agonizat câteva zile, zăcea plină de tuburi, și în gură avea un tub, nici să țipe nu putea. Nu se știe de ce, nu putea fi salvată. Și eu mă uitam la tuburile acelea și îmi închipuiam în detaliu: eu sunt cea care zace acolo… am murit… dar nu știu că am murit și că nu mai sunt. Am mai fost acolo… *(Se oprește.)* Nu v-ați săturat să mă ascultați? Nu? Spuneți-mi… pot să tac…

Mama… Mama a venit după mine când eram în clasa a șasea. Doisprezece ani a stat în lagăr, trei ani am fost împreună și nouă separat. Acum ne trimiteau în surghiun și ne era permis să mergem împreună. Era dimineață… Mergeam prin curte… Cineva m-a strigat: „Anecika! Antonocika!“ Nimeni nu-mi spunea așa, nimeni nu-mi spunea pe nume. Am văzut o femeie cu părul negru și am țipat: „Mama!!“ Ea m-a îmbrățișat cu un țipăt la fel de înspăimântător: „Tăticule!“ – când eram mică,

semănam foarte bine cu tata. Ce fericire! Câte sentimente diferite, câtă bucurie! Câteva zile n-am ştiut de mine de fericire, n-am mai trăit niciodată o asemenea fericire. Atâtea sentimente diferite… Dar curând… foarte curând mi-am dat seama că eu şi mama nu ne înţelegem una pe alta. Eram nişte străine. Eu voiam să intru în Comsomol, ca să mă lupt cu nu ştiu ce duşmani nevăzuţi, care vor să ne distrugă viaţa asta, cea mai bună posibilă. Iar mama se uita la mine şi plângea… şi tăcea… Tot timpul se temea de ceva. În Karaganda[86] ni s-au dat acte şi ne-au trimis în surghiun în oraşul Belovo. Asta e departe, lângă Omsk. În adâncul Siberiei… Am mers o lună până acolo. Mergeam, mergeam, ne opream, ne odihneam. Pe drum ne prezentam la NKVD şi ne semnau permisiunea să mergem mai departe. Nu aveai voie să te stabileşti într-o zonă de graniţă, nici în apropierea unor instituţii militare, nici în oraşe mari – era o listă lungă, lungă cu locurile în care n-aveai voie. Nici acum nu pot să privesc luminile din case seara, acolo erau oameni, ei trăiau la căldură, îşi făceau ceai. Noi trebuia să batem la uşă… asta era cel mai înspăimântător… Nimeni nu voia să ne primească să înnoptăm… „Mirosim a *zeki*…“ spunea mama. *(Plânge. Şi nu-şi dă seama că plânge.)* În Belovo am început să trăim „încartiruite“ într-un bordei. Apoi iar am trăit într-un bordei, dar ăsta deja era al nostru. M-am îmbolnăvit de tuberculoză, nu puteam să stau în picioare de slăbiciune, tuşeam îngrozitor. Septembrie… Toţi copiii se adună la şcoală, dar eu nu pot să mă duc. M-au dus la spital. Îmi aduc aminte că în spital tot timpul murea cineva. Au murit Sonecika… Vanecika… a murit Slavik… Nu-mi era frică de morţi, dar nu voiam să mor. Brodam, desenam foarte frumos, toţi mă lăudau: „Ce fetiţă talentată. Tu trebuie să înveţi.“ Şi eu mă gândeam: atunci de ce trebuie să mor? Şi am trăit un fel de miracol… Odată, am deschis ochii: pe noptieră era un buchet din crengi de mălin. De la cine? Dar am înţeles că voi trăi… Voi trăi! M-am întors acasă, în bordei. Mama între timp mai avusese un atac cerebral. N-am recunoscut-o… Am văzut o femeie bătrână. În aceeaşi zi au dus-o la spital. În casă n-am găsit nici un pic de mâncare, nici măcar un miros. Mă jenam să-i spun cuiva asta… M-au găsit pe jos, abia mai respiram. Cineva a adus o cană cu lapte de capră cald… Tot, tot… tot… Asta-i tot ce-mi amintesc despre mine… cum era să mor şi am scăpat, şi iar era să mor… *(Din nou se întoarce spre fereastră.)* Mă întremam un pic… Crucea Roşie mi-a cumpărat un bilet şi m-au urcat în tren. M-au trimis în Smolenskul natal – la orfelinat. Aşa m-am întors acasă… *(Plânge.)* Nu ştiu de ce… de ce plâng? Că doar ştiu tot… ştiu tot despre viaţa mea… Şi acolo am împlinit şaisprezece ani… Mi-am

făcut prieteni, am început să am pretendenți… *(Zâmbește.)* Îmi făceau curte băieți frumoși. Mai mari. Dar aveam ciudățenia asta: dacă plăceam cuiva, mă speriam. Îți era frică atunci când atrăgeai atenția cuiva. Când erai remarcat. Nu mi se putea face curte, fiindcă luam cu mine la întâlnire câte o prietenă. Nici dacă eram invitată la film nu mergeam singură. La prima întâlnire cu viitorul meu soț m-am dus cu două prietene. Multă vreme și-a amintit de asta mai târziu…

Ziua morții lui Stalin… Tot orfelinatul a fost scos la careu, steagul roșu a fost coborât. Cât a durat înmormântarea, atâta am stat în poziție de drepți, șase sau opt ceasuri. Cineva a leșinat… Eu plângeam… Cum se poate trăi fără mamă știam deja. Dar cum să trăiești fără Stalin? Cum să trăiești… Mă temeam că va începe războiul. *(Plânge.)* Mama… După patru ani… eram deja la școala de arhitectură… s-a întors din surghiun mama. S-a întors pentru totdeauna. A venit cu un geamantan din lemn, în el avea o cratiță de zinc (o păstrez și acum, nu pot s-o arunc), două linguri de aluminiu și o grămadă de ciorapi zdrențuiți. „Nu ești o gospodină bună “, mă certa mama, „nu știi să cârpești“. Știam să cârpesc, dar înțelegeam că găurile din ciorapii ăia aduși de ea nu puteau fi cârpite niciodată. De nici o specialistă în cusut! Aveam bursă – optsprezece ruble, iar mama avea pensie – paisprezece ruble. Era pentru noi raiul – mâncam câtă pâine pofteam și ne rămâneau bani și de ceai. Eu aveam un trening și o rochie de stambă pe care mi-o făcusem singură. La școală iarna și toamna mergeam în trening. Și mi se părea… așa mi se părea mie… că avem de toate. Dacă intram într-o casă normală, într-o familie normală, nu-mi găseam locul – pentru ce atâtea lucruri? Atâtea linguri, furculițe, cești… Mă uluiau lucrurile cele mai simple… cele mai simple… De ce, de pildă, două perechi de pantofi? Nici acum nu mă interesează obiectele, lucrurile materiale. Ieri mă sună norămea: „Îmi caut un aragaz maro.“ După renovare, alege pentru bucătărie totul maro – mobilă, perdele, veselă, ca să fie ca în revistele străine. Stă atârnată de telefon cu orele. Apartamentul ei e plin de reclame, de ziare, citește orice are rubrică de vânzări-cumpărări. „Vreau și asta! Și asta…“ Înainte toți aveau mobilă simplă, pe vremea aceea în general se trăia simplu. Iar acum? Omul s-a transformat în stomac… În burdihan… Vreau! Vreau! Vreau! *(Dă din mână a lehamite.)* Mă duc rar la fiul meu… La ei totul e nou, scump. Ca într-un *office*. *(Tace.)* Suntem niște străini… niște străini înrudiți… *(Tace.)* Vreau să mi-o amintesc pe mama tânără. Dar n-o țin minte tânără… o țin minte numai bolnavă. Nu ne-am îmbrățișat nici măcar o dată, nu ne-am sărutat, nu ne-am adresat una alteia cuvinte

afectuoase. Nu țin minte… Mamele noastre ne-au pierdut de două ori: prima dată când le-am fost luați, mici, și a doua oară când ele, bătrâne, s-au întors la noi, deja adulți. Copiii erau străini, copiii le fuseseră schimbați… Îi educase o altă mamă: „Patria e mama voastră… Mămica voastră…“ „Băiețaș, unde-i tatăl tău?“ „E încă în închisoare.“ „Și mama ta unde e?“ „Deja la închisoare.“ Nu ne puteam imagina părinții decât în închisoare. Undeva departe, departe… Niciodată lângă noi… Cândva voiam să fug de la mama și să mă întorc la orfelinat. Cum așa! Cum așa… Ea nu citea ziare și nu mergea la demonstrații, nu asculta radioul. Nu-i plăceau cântecele care mie îmi făceau inima să-mi salte în piept… *(Fredonează încet.)* „Și dușmanul nu va fi în stare / Să încline nicicând fruntea ta, / Capitală îndrăgită cu ardoare, / Strălucită Moscovă a mea!“ Mie îmi venea să ies în stradă. Mergeam la paradele militare, îmi plăceau serbările sportive. Și acum țin minte plutirea aceea! Pășești alături de toți, faci parte din ceva măreț… imens… Acolo eram fericită, cu mama nu. Și asta n-o să pot repara niciodată. Mama a murit după scurt timp. Am îmbrățișat-o, am mângâiat-o doar moartă. Era deja în sicriu și s-a trezit în mine o asemenea tandrețe! O asemenea dragoste! Zăcea încălțată cu niște pâslari vechi… Nu avea nici pantofi, nici sandale, iar ale mele nu intrau pe picioarele ei umflate. I-am spus atâtea cuvinte drăgăstoase, i-am făcut atâtea mărturisiri – le-o fi auzit sau nu? O sărutam, o tot sărutam. Îi spuneam cât de mult o iubesc… *(Plânge.)* Simțeam că e încă aici… Credeam…

Se duce în bucătărie. După puțin timp, mă cheamă: „Mâncarea e pe masă. Sunt mereu singură, aș vrea ca măcar o dată să iau prânzul cu cineva.“

Niciodată nu trebuie să te întorci… pentru că… da… Și cum am fugit într-acolo! Cât de tare mi-am dorit s-ajung înapoi! Cincizeci de ani… cincizeci de ani m-am întors în locul acela… cu gândul eram acolo zi și noapte…

Iarna… cel mai des visam că e iarnă… Afară era un asemenea ger, că nu se vedea nici un câine, nici o pasăre. Aerul era sticlos, fumul din coșuri se ridica precum un stâlp spre cer. Sau era sfârșitul verii – iarba deja nu mai creștea, se acoperea de un praf greu. Și eu… eu m-am hotărât să mă duc acolo. Era deja perestroika. Gorbaciov… mitinguri… Toată lumea era pe străzi. Se bucura. Puteai să scrii ce vrei, să strigi ce vrei și unde vrei. Li-ber-ta-te! Li-ber-ta-te! Orice ne-ar fi așteptat de atunci încolo, cu trecutul se sfârșise. Era o așteptare a ceva nou… și nerăbdare… Și din nou frică. Multă vreme m-am temut să deschid radioul dimineața: dacă deodată se

termină totul? Dacă se răstoarnă? Multă vreme nu mi-a venit să cred. Vin într-o noapte și te duc pe stadion. Cum a fost în Chile[87]… E de-ajuns un singur stadion pentru „deștepți“, ceilalți vor tăcea singuri. Dar n-au venit… nu m-au luat… În ziare au început să fie publicate amintirile foștilor deținuți din Gulag. Fotografiile lor. Ochii! Ce ochi aveau oamenii ăia! Te privesc parcă de pe lumea cealaltă… *(Tace.)* Și am hotărât: vreau… trebuie să mă duc acolo! De ce? Nici eu nu știu… dar trebuie… Mi-am luat concediu… În prima săptămână… în a doua… nu mă puteam urni deloc, găseam tot felul de motive: ba că trebuie să merg la dentist, ba că n-am terminat de vopsit ușa de la balcon. Tot felul de fleacuri de-astea. Într-o dimineață… era dimineață… Vopsesc ușa de la balcon și îmi spun: „Mâine plec în Karaganda.“ Uite-așa, îmi amintesc că am spus cu voce tare – și am înțeles că o să mă duc. Mă duc și gata!! Ce e Karaganda? Stepă goală, curată, pe sute de kilometri, fierbinte vara. Pe vremea lui Stalin s-au construit în stepa asta zeci de lagăre: Steplag, Karlag, Aljir… Pesceanlag… Au fost aduși sute de mii de *zeki*… Sclavi sovietici. Dar a murit Stalin, barăcile au fost distruse, sârma ghimpată a fost scoasă și a ieșit un oraș. Orașul Karaganda… Mă duc… Mă duc! Drumul e lung… În tren am făcut cunoștință cu o femeie… o profesoară din Ucraina. Căuta mormântul tatălui ei și se ducea la Karaganda pentru a doua oară: „Nu te teme“, mă sfătuia ea. „Cei de-acolo sunt obișnuiți cu faptul că vin oameni ciudați din toată lumea și stau de vorbă cu pietrele.“ Avea la ea o scrisoare de la tatăl ei, singura lui scrisoare din lagăr: „…dar ceva mai frumos decât drapelul roșu nu există…“ Așa se încheia… cu cuvintele astea… *(Cade pe gânduri.)* Femeia asta… Mi-a povestit că tatăl ei a semnat o hârtie, cum că ar fi spion polonez. Anchetatorul a răsturnat un taburet, a bătut un cui într-un picior, l-a așezat pe tatăl ei pe el și l-a rotit. Și așa a obținut ce a vrut: „Bine, sunt spion.“ Anchetatorul: „Al cui spion?“ Tatăl, la rândul lui, a întrebat: „Păi ai cui sunt spionii?“ I-au dat de ales: german sau polonez. „Scrieți polonez.“ Știa două vorbe în polonă: „*dziękuję bardzo*“[88] și „*wszystko jedno*“[89]. Două vorbe… Iar eu… eu nu știu nimic despre tata… Odată mama s-a scăpat… că ar fi înnebunit de la torturile din închisoare. Tot timpul cânta acolo… Cu noi în compartiment mergea un tânăr. Am stat de vorbă toată noaptea. Am plâns… Iar dimineața tânărul ăsta s-a uitat la noi: „De groază! Zici că-i un thriller!“ Avea vreo optsprezece-douăzeci de ani. Doamne! Câte am trăit, și n-avem cui să povestim. Ne povestim unii altora…

Iată și Karaganda… Cineva a început să glumească: „Cobooorâ-rea! Toată lumea jos cu bocceaua!“ Unii râd, alții plâng. În gară… primele

cuvinte pe care le-am auzit: „Otreapă… curvă… copoii…“ Limba cunoscută a *zekilor*. Mi-am amintit pe loc toate acele cuvinte… Pe loc! Aveam frisoane. Nu-mi puteam nicicum controla tremurul interior, cât am stat acolo, atâta am tremurat pe dinăuntru. Orașul, firește, nu l-am recunoscut, dar imediat după el, după ultimele case, începea peisajul cunoscut. Am recunoscut totul… Același puf uscat și praf alb… și un vultur sus, sus pe cer… Și denumirile unor așezări cunoscute – Volnîi, Sangorodok… Toate locuri ale fostelor lagăre. Credeam că nu mai țin minte, dar țin. În autobuz stătea lângă mine un bătrân care și-a dat seama că nu eram din partea locului: „Pe cine căutați?“ „Păi“, am început, „aici a fost un lagăr…“ „A, barăcile? Ultimele au fost dărâmate acum doi ani. Din cărămizile de la barăci și-au construit oamenii magazii, băi. Pământul a fost împărțit pentru case de vacanță. Oamenii și-au împrejmuit grădinile cu sârma ghimpată luată din lagăr. Are și fiu-meu teren acolo… E așa de neplăcut, știți… Primăvara, când ninge sau când plouă, din straturile de cartofi ies oase. Nimănui nu-i e silă, s-au obișnuit, tot pământul e plin de oase ca de pietre. Le aruncă pe margine, le calcă-n picioare. Le îngroapă la loc, bătătorind pământul. Deja s-au obișnuit. Dacă atingi numai cernoziomul… dacă-l răscolești…“ Mi s-a oprit respirația. Credeam c-o să leșin. Iar bătrânul se întoarce spre fereastră și-mi arată: „Uite acolo, pentru magazinul ăla, au desființat un cimitir. Și acolo, pentru baie.“ Stăteam cu răsuflarea tăiată. La ce mă așteptasem? Că o să găsesc acolo piramide? Tumuli memoriali?! „Linia întâi este acum strada… Linia a doua…“ Mă uit pe geam și nu văd nimic, lacrimile mă orbesc. În stații, kazahii vând castraveți, roșii… găleți întregi de coacăze… „Proaspăt culese. Din grădina mea.“ Doamne! Dumnezeule… trebuie să le spun… că… Îmi era greu fizic să respir, se întâmpla ceva cu mine. După câteva zile mi s-a uscat toată pielea, au început să mi se sfărâme unghiile. Se petrecea ceva în tot organismul. Îmi venea să mă arunc la pământ și să zac acolo. Să nu mă mai ridic. Stepa… e ca marea… Am mers, am mers și, în cele din urmă, am căzut… Am căzut lângă o cruce mică din fier, înfiptă în pământ până la mijloc. Am urlat, am făcut o criză de isterie. Nimeni în jur, doar păsări… *(Își trage sufletul puțin.)* Am stat la hotel. Seara, la restaurant, vacarm… vodcă… Am cinat acolo o dată… Lângă masa mea se certau doi bărbați, se certau de răguşiseră… Primul: „Eu am rămas și azi comunist. Trebuia să construim socialismul. Cine i-ar fi zdrobit oasele lui Hitler fără Magnitka[90] și Vorkuta[91]?“ Al doilea: „Eu am stat de vorbă cu bătrânii de aici… Toți au lucrat acolo într-un fel sau altul…nu știu cum să numesc asta… bucătari,

gardieni, trupe speciale. Altfel de muncă nu era de găsit aici, dar asta îi hrănea: salariu, rații, îmbrăcăminte. Așa o și numeau, «muncă». Pentru ei lagărul era muncă! Slujbă! Și voi vorbiți de nu știu ce crime. Despre suflet și păcat. N-au fost deținuţi de aiurea, au fost oameni din poporul nostru. Și cei care-i arestau și-i păzeau tot oameni din poporul nostru erau, nu venetici, nu vreunii chemaţi de nu știu unde, ci tot de-ai noștri. Compatrioți. Acum au îmbrăcat toți cămăși dungate. Toți sunt victime. Singurul vinovat e Stalin. Ia gândiți-vă… faceți un calcul simplu… Milioane de *zeki* au trebuit urmăriți, arestați, anchetați, trimiși în lagăr, împușcați dacă făceau un pas greșit. Cineva a făcut toate astea… s-au găsit milioane de executanți…“ Chelnerul le-a adus o sticlă, după scurt timp încă una… Eu ascultam… Ascultam! Iar ei beau și nu se îmbătau. Stăteam ca paralizată și nu puteam să plec… Primul: „Mie mi s-a povestit că barăcile erau deja goale. Închise. Dar noaptea vântul aducea de acolo țipete și gemete…“ Al doilea: „Mistică. Încep miturile. Nenorocirea noastră e că la noi victimele și călăii sunt unii și aceiași oameni.“ Și adaugă: „Stalin a luat Rusia cu un plug și a lăsat-o cu bomba atomică.“ N-am închis ochii acolo trei zile și trei nopți. Ziua mergeam în neștire prin stepă. Mă târam. Până se făcea întuneric, până apăreau luminile.

Odată, m-a adus cu mașina în oraș un bărbat, avea vreo cincizeci de ani, sau poate mai mulți, ca mine. Era băut. Vorbăreț. „Căutați morminte? Înțeleg, am putea spune că trăim pe un cimitir. Dar noi… Într-un cuvânt, nouă nu ne place să ne amintim de trecut. E tabu! Bătrânii au murit, sunt părinții noștri, iar cei care sunt încă în viață tac. Au educație stalinistă, știți. Gorbaciov, Elțîn… asta e azi… Dar cine știe ce-o să fie mâine? Cum se învârte roata…“ Una peste alta, am aflat că tatăl lui fusese ofițer „cu epoleți“. Pe vremea lui Hrușciov a vrut să plece de aici, dar nu i s-a permis. Toți semnau că nu vor dezvălui secrete de stat: și cei care făcuseră muncă silnică, și cei care îi trimiseseră sau îi păziseră. Nimeni nu era lăsat să plece, toți știau prea multe. Nu erau lăsați să plece, auzise el, nici cei care însoțiseră convoaiele de condamnați. Și-au zis că scapă de război, dar din război poate se întorceau, de aici nu mai puteau. Zona… sistemul… îi înghițeau iremediabil. După ce își executau pedeapsa, puteau pleca din locurile astea blestemate numai hoții și criminalii. Bandiții. Ceilalți trăiau după aceea laolaltă, uneori în aceeași casă, în aceeași curte… „Eh, crudă-i viețișoara asta a noastră!“ repeta el. Își amintea o întâmplare din copilărie… Cum niște „ocnași“ s-au înțeles între ei și au sugrumat un fost gardian… pentru că fusese o fiară… Când erau beți, se repezeau unii la alții

ca buldozerele. Tatăl lui bea crunt. Se îmbăta și plângea: „Mama voastră! Toată viața ne-ați pus pumnul în gură. N-am fost decât zgură pentru voi…“ Noaptea. Stepă. Mergem în doi – fiica unor victime și fiul… cum să-i spun…al unui călău, oare? Al unui mic călău… Călăii mari n-ar fi reușit niciodată nimic fără cei mici. Au avut nevoie de mulți care să le facă treaba murdară… Iată, ne-am întâlnit… Și despre ce vorbim? Despre faptul că nu știm nimic despre părinții noștri, că au tăcut până la moarte. Și-au luat secretele cu ei. Se pare însă că l-am impresionat cu ceva pe omul acela, l-am tulburat puternic cu ceva. Mi-a povestit că tatăl lui nu mânca niciodată pește, pentru că peștele, spunea el, se poate hrăni cu carne de om. Dacă arunci un om gol în mare, după câteva luni rămân doar oasele curate-curățele. Albe. De unde știa asta? Când era treaz, tăcea, dar când se îmbăta jura că nu făcuse nicăieri decât muncă de birou. Avea mâinile curate… Ar fi vrut ca fiul lui să creadă asta. Și atunci de ce nu mânca pește? Peștele îi făcea greață… După moartea tatălui, găsise niște documente conform cărora acesta lucrase câțiva ani lângă Marea Ohotsk. Și acolo erau lagăre… *(Tace.)* Beat fiind, și-a dat drumul la gură… Și m-a privit, m-a privit atât de intens, până s-a dezmeticit. S-a dezmeticit și s-a speriat. Mi-am dat seama că s-a speriat. Deodată, a strigat cu răutate ceva… cum că ajunge cu dezgropatul morților! Ajunge! Am înțeles… Pe ei… pe copii… nimeni nu i-a pus să semneze, dar ei au înțeles singuri că trebuie să-și țină gura. La despărțire mi-a întins mâna. Nu i-am strâns-o… *(Începe să plângă.)*

Am căutat până-n ultima zi, am căutat… Și în ultima zi cineva mi-a spus: „Mergeți la Katerina Demciuk. Curând împlinește nouăzeci de ani, dar își amintește tot.“ M-au condus, mi-au arătat. Am văzut o casă din chirpici cu gard înalt. Am bătut în portiță… A ieșit… bătrână, bătrână… aproape oarbă. „Mi s-a spus că ați lucrat la orfelinat.“ „Am fost profesoară.“ „Noi n-am avut profesori, am avut comandiri.“ Nu mi-a răspuns. S-a îndepărtat și a început să-și ude grădina cu un furtun. Eu am rămas neclintită… nu plec… nu pot să plec! Atunci, fără tragere de inimă, m-a invitat în casă : în camera mare – un crucifix cu Hristos răstignit, în colț o iconiță. Mi-am amintit vocea… fața ei nu mi-o aminteam, dar vocea… „Mama ta e dușman. Putem să vă batem, ba chiar și să vă omorâm.“ Am recunoscut-o! Sau îmi doream foarte tare s-o recunosc? Aș fi putut să nu întreb, dar am făcut-o: „Poate vă aduceți aminte de mine? Poate…“ „Nu, nu… nu-mi aduc aminte de nimeni. Erați mici, toți ați crescut prost. Noi am acționat conform instrucțiunilor.“ Mi-a turnat ceai, mi-a adus fursecuri… Stăteam și o ascultam cum se plânge: băiatul ei e

alcoolic, și nepoții beau. Soțul i-a murit de mult, pensia e mică. O doare spatele. Îi e urât la bătrânețe. Ei poftim! Mă gândeam: ei poftim… poftim… iată! Ne-am întâlnit după cincizeci de ani… Eu crezusem că ea… îmi închipuisem… Ne-am întâlnit – și ce? Nici eu n-am soț, am o pensie mică. Mă doare spatele. Bătrânețe și gata. *(Tace îndelung.)*

A doua zi am plecat… Ce mai rămăsese? Neputință… și obidă… Doar că nu știu pe cine. Și visez stepa mereu, o visez ba înzăpezită, ba acoperită cu maci roșii. Într-un loc, unde erau barăcile, e o cafenea, în altul – case de vacanță. Pasc vite. Nu trebuia să mă întorc. Nu! Plângem așa de amar, suferim așa de tare – și pentru ce? Pentru ce s-au întâmplat toate? O să mai treacă douăzeci… cincizeci de ani… și totul se va pierde în negura timpului… ca și cum nici n-am fi existat. Vor rămâne două rânduri în manualele de istorie. Un alineat. Deja trece moda lui Soljeniţîn și a istoriei după Soljeniţîn. Înainte, pentru *Arhipelagul Gulag* intrai la închisoare. Îl citeam în secret, se bătea la mașină, se copia de mână. Credeam… credeam că dacă îl vor citi mii de oameni, totul se va schimba. Va veni căința, vor fi lacrimi. Și ce a fost? Toate scrierile ținute în sertar au fost publicate, tot ce gândeam în taină am spus. Și?! Cărțile astea zac pe rafturile librăriilor și se umplu de praf. Iar oamenii trec în goană pe lângă ele… *(Tace.)* Existăm… și nu existăm… Nici măcar strada pe care am locuit înainte nu mai e. Era strada Lenin. Acum totul e altfel: lucrurile, oamenii, banii. Sunt cuvinte noi. Eram „tovarăși“, acum suntem „domni“, dar la noi „domnii“ se adaptează greu. Toți își caută rădăcini nobile. Se poartă! De undeva, au apărut din nou prinți și conți. Înainte se mândreau că provin din muncitori și țărani. Toți își fac cruci și postesc. Discută cu seriozitate dacă monarhia va salva sau nu Rusia. Îl iubesc pe țar, de care în 1917 râdea orice școlăriță. E o țară străină pentru mine. Străină! Înainte, când aveam musafiri, discutam despre cărți, despre spectacole… Iar acum – cine ce a cumpărat. Care-i cursul valutei. Și bancuri. Nu ne mai e milă de nimic, putem să râdem de orice. Totul e caraghios. „Tată, cine a fost Stalin?“ „Stalin a fost căpetenia noastră.“ „Eu credeam că numai sălbaticii au căpetenii.“ Întrebare la Radio Erevan: „Ce a rămas de la Stalin?“ Radio Erevan răspunde: „De la Stalin au rămas două schimburi de lenjerie de corp, o pereche de cizme, câteva tunici, din care una de gală, patru ruble și patruzeci de copeici sovietice. Și un imperiu uriaș.“ Altă întrebare: „Cum a ajuns soldatul rus la Berlin?“ „Soldatul rus nu are atâta curaj încât să se retragă.“ Nu mai merg în vizite. Și pe stradă ies rar. Ce să văd acolo? Sărbătoarea lui Mamona! N-au mai rămas nici un fel de valori în afară de

portofel. Şi eu? Eu sunt săracă, toţi suntem săraci. Toată generaţia mea… foştii oameni sovietici… N-avem nici conturi, nici imobiliare. Şi lucrurile noastre sunt sovietice – nimeni nu dă o copeică. Unde e capitalul nostru? Asta-i tot ce-avem: suferinţele noastre, ceea ce am trăit. Eu am două adeverinţe scrise pe nişte foi de caiet obişnuite: „…reabilitat…“ şi „… reabilitată… pe temeiul că nu a fost dovedită infracţiunea…“ Pentru tata şi pentru mama. Cândva… cândva eram mândră de fiul meu… Era pilot militar, a luptat în Afganistan. Acum… vinde în piaţă… Maior. Cu două decoraţii de război! Vânzător!! Înainte, asta se numea speculă, acum e business. Duci în Polonia vodcă, ţigări şi schiuri şi aduci ţoale. Bulendre! Duci în Italia chihlimbar, aduci de acolo produse sanitare: closete, robinete, pompe de desfundat. Pfui! Neam de neamul nostru n-a fost târgoveţ! Îi disprețuiam! Oi fi eu o scursură de *sovok*… dar mai bine aşa decât traficant…

Iată… vă mărturisesc… Înainte oamenii îmi plăceau mai mult… Oamenii aceia… erau de-ai mei… Ţării aceleia i-am trăit toată istoria. Faţă de asta care e acum sunt indiferentă, nu-i a mea. *(Văd că a obosit. Închid reportofonul. Îmi dă un bileţel cu numărul de telefon al fiului ei.)* Mi l-aţi cerut… Fiul meu o să vă povestească… el are istoria lui… Ştiu că între noi e o prăpastie… Ştiu… *(Printre lacrimi.)* Acum lăsaţi-mă. Vreau să fiu singură.

Fiul

Multă vreme nu mi-a permis să deschid reportofonul. Apoi, pe neaşteptate, îmi propune singur: „Notaţi asta… Aici e vorba de istorie, nu de conflicte familiale, de părinţi şi copii. Nu menţionaţi numele de familie. Nu mi-e frică, dar nu-mi place.“

…ştiţi totul… Dar… ce putem spune despre moarte? Nimic rezonabil. Hi-i-ii! Va-a-ai! E o senzaţie absolut necunoscută…

…şi astăzi îmi plac filmele sovietice, au în ele ceva ce nu găseşti în cele moderne. Şi acest „ceva“ îmi plăcea. Îmi plăcea încă din copilărie. Ce anume, nu pot să formulez. M-a atras istoria, am citit mult, toţi citeam mult pe atunci, am citit despre cei de pe *Celiuskin*[92], despre Cikalov[93]… despre Gagarin şi Koroliov[94] … dar multă vreme n-am ştiut nimic despre anul 1937. Odată, am întrebat-o pe mama: „Unde a murit bunicul?“ şi ea a leşinat. Tata mi-a spus: „Să n-o mai întrebi niciodată pe mama despre asta.“ Am fost *oktiabrionok*, pionier, n-are importanţă dacă am crezut în toate

astea sau nu. Poate chiar am crezut? Mai degrabă nu mă prea gândeam... Comsomol. Cântece în jurul focului de tabără: „Dacă brusc un prieten nu-i / Nici duşman, nici prieten…“[95] Şi mai departe… *(Îşi aprinde o ţigară.)* Visuri? Visam să fiu militar. Să zbor! Era frumos, îţi dădea prestigiu. Toate fetele visau să se mărite cu militari. Scriitorul meu preferat era Kuprin. Un ofiţer! Uniformă frumoasă… Moarte eroică! Chefuri bărbăteşti. Prietenie. Toate astea erau atrăgătoare, le percepeam cu entuziasm tineresc. Şi părinţii mă susţineau. Am fost educat după cărţi sovietice: „Omul e mai presus de toate“, „Pentru om nimic nu-i imposibil“, „Omul – ce mândru sună acest cuvânt“. Era vorba despre un om care nu există… nu există în realitate… Nici acum nu înţeleg de ce pe vremea aceea erau atâţia idealişti. Şi acum au dispărut. Ce fel de idealism are generaţia Pepsi? Numai oameni pragmatici. Am terminat liceul militar şi am servit în Kamceatka. La graniţă. Acolo unde vezi doar zăpadă şi coline. Singurul lucru care mi-a plăcut întotdeauna la ţara mea a fost natura. Peisajul. Asta da! După doi ani m-au trimis la academia militară – am terminat cu notă maximă. Urmau stele! O carieră! Aveam să fiu înmormântat pe afet, cu salve… *(Sfidător.)* Şi acum? Schimbare de decor. Din maior sovietic m-am transformat în businessman. Vând instalaţii sanitare italieneşti… Dacă mi-ar fi prezis cineva asta acum zece ani, nici măcar nu l-aş fi bătut pe acest Nostradamus, aş fi râs ca de o glumă. Eram absolut sovietic – era ruşine să-ţi placă banii, trebuia să-ţi placă să visezi. *(Trage din ţigară şi tace.)* Păcat… se uită multe… Se uită, pentru că totul se petrece prea repede. Ca într-un caleidoscop. Mai întâi m-am îndrăgostit de Gorbaciov, apoi m-am supărat pe el. Am mers la demonstraţii şi am scandat alături de ceilalţi: „Elţîn – da! Gorbaciov – nu!“ Strigam: „Jos Articolul 6[96]!“ Şi chiar am lipit manifeste. Vorbeam şi citeam, citeam şi vorbeam. Ce voiam noi? Părinţii noştri voiau să spună tot şi să citească tot. Ei visau să trăiască într-un comunism uman… cu faţă umană… Iar tinerii? Noi… Şi noi visam la libertate. Dar ce înseamnă asta? Numai teorii… Voiam să trăim ca în Occident. Să ascultăm muzica lor, să ne îmbrăcăm la fel, să călătorim prin lume. „Vrem schimbarea… schimbarea…“ cânta Viktor Ţoi. Încotro ne îndreptam – nu înţelegeam. Toţi visam… Iar în magazinele alimentare erau doar borcane de trei litri cu suc de mesteacăn şi varză murată. Pachete cu frunze de dafin. Erau cartele pentru macaroane, unt, arpacaş… pentru tutun… La cozi oamenii se puteau omorî între ei pentru o vodcă! Dar erau publicaţi Platonov, Grossman, care fuseseră interzişi… Erau retrase trupele din Afganistan. Eu am rămas în viaţă şi credeam că noi toţi, cei care am fost acolo, eram eroi. Ne-am întors

în patrie, dar patria nu mai era! În loc de patrie – o țară nouă, care ne scuipa în față! Armata s-a destrămat, soldații au început să fie înjurați, tratați ca niște ucigași! Din apărători s-au transformat în asasini. Se dădea vina pe noi pentru toate: și Afganistan, și Vilnius, și Baku. Pentru tot sângele vărsat. Seara nu era prudent să ieși pe stradă în uniformă militară, puteai fi luat la bătaie. Oamenii sunt răi pentru că n-au nici ce mânca, nici ce îmbrăca. Nimeni nu înțelege nimic. În regimentul nostru avioanele nu zburau – nu exista combustibil. Echipajele stăteau la sol – jucau cărți, se îmbibau de vodcă. Din salariul de ofițer puteai să-ți cumperi zece pâini. Un prieten s-a împușcat… apoi altul… Am ieșit din armată, am fugit care-ncotro. Toți aveam familii… eu am doi copii, un cățel și o pisică… Cum să trăim? Cățelului i-am înlocuit carnea cu brânză de vaci, noi am mâncat săptămâni întregi numai cașa. Toate astea ți se șterg din minte… Da, trebuie să le scriem, cât mai are cine să-și aducă aminte. Ofițerii… Noaptea descărcam vagoane, lucram ca paznici. Turnam asfalt. Alături de mine trudeau doctori în științe, medici, chirurgi. Îmi amintesc și de un pianist de la filarmonică. Am învățat să pun gresie și să montez uși metalice. Și așa mai departe… și așa mai departe… Am început afaceri… unii aduceau computere… alți „prespălau“ jeanși… *(Râde.)* Se înțeleg doi: unul cumpără o cisternă de vin, altul o vinde. Bat palma! Unul se duce să caute bani, iar celălalt se gândește: de unde fac rost de o cisternă de vin? E și banc, și realitate. Au venit și la mine din ăștia: purtau bascheți rupți, dar vindeau un elicopter… *(Face o pauză.)*

Dar am supraviețuit! Am supraviețuit… Și țara a supraviețuit! Dar ce știm noi despre suflet? Doar că există. Eu… prietenii mei… La noi totul e bine… Unul are o firmă de construcții, altul un mic magazin alimentar – brânză, carne, salamuri, altul face comerț cu mobilă. Unul are capital în străinătate, altul casă în Cipru. Unul e fost doctor în științe, altul inginer. Oameni inteligenți, educați. În ziare e descris „rusul nou“ cu un lanț de aur de vreo zece kilograme, cu bara de protecție a mașinii din aur și roțile din argint. Folclor! În afacerile de succes e cine vreți, numai proști nu. Ei, și ne descurcăm… Aducem coniac scump, dar bem vodcă. Bem vodcă și către dimineață, beți, ne îmbrățișăm și cântăm cântece comsomoliste: „Comsomoliști plini de avânt, / Mai tari suntem fiindcă suntem prieteni…“ Ne amintim cum mergeam „la cartofi“ în studenție sau întâmplări amuzante din armată. Pe scurt, ne amintim epoca sovietică. Înțelegeți? Și conversațiile se încheie întotdeauna astfel: „E vremea fărădelegii. E nevoie de un Stalin.“ Deși noi, vă spun, o ducem bine. Cum vine asta? Uite, eu, de

exemplu… Pentru mine 7 noiembrie e sărbătoare. Sărbătoresc ceva măreț. Îmi pare rău, ba chiar foarte rău. Dacă e să spunem adevărul… Pe de o parte nostalgie, pe de altă parte frică. Toată lumea vrea să plece, să se care din țară. Să câștige „lovele“ și să se care. Iar copiii noștri? Toți vor să studieze contabilitatea. Întrebați-i însă despre Stalin… O varză totală! Au doar o idee vagă… I-am dat fiului meu să citească Soljeniţîn – a râs tot timpul. L-am auzit, râdea. Pentru el faptul că un om putea fi acuzat că e agent triplu e deja comic. „Tată… Nici un singur anchetator nu știe să scrie, la fiecare cuvânt e o greșeală de ortografie. Până și cuvântul «împușcare» e scris greșit…“ N-o să ne înțeleagă niciodată pe mine și pe mama, pentru că el n-a trăit nici măcar o zi în țara sovietică. Eu… și fiul meu… și mama mea… Fiecare trăiește în altă țară, deși toate sunt Rusia. Dar suntem într-un fel monstruos legați unii de alții. Monstruos! Toți ne simțim înșelați…

…socialismul e o alchimie. O idee alchimică. Am zburat înainte, dar nu știm unde am ajuns. „Cui trebuie să i te adresezi dacă vrei să intri în partidul comunist?“ „Unui psihiatru.“ Iar ei… părinții noștri… mama mea… vor să audă că au trăit o viață măreață și nobilă și că au crezut în ceva în care merită să crezi. Și ce aud? Aud din toate părțile că viața lor a fost plină de rahat, că n-au avut nimic în afară de oribilele lor rachete și tancuri. Erau gata să pună pe fugă orice dușman. Și ar fi făcut-o! Dar totul s-a prăbușit fără nici un război. Nimeni nu poate înțelege: de ce? Aici e de gândit… Dar să gândească n-au învățat. Toți își amintesc numai frica… și vorbesc despre frică… Am citit undeva că frica e și ea o formă de iubire. Se pare că aceste cuvinte îi aparțin lui Stalin… Astăzi în muzee e pustiu… Dar bisericile sunt pline, fiindcă toți avem nevoie de psihoterapeut. De ședințe de psihoterapie. Credeți că Ciumak și Kașpirovski[97] tratează trupul? Ei tratează sufletul. Sute de mii de oameni stau la televizor și-i ascultă ca hipnotizați. E un narcotic! Senzația cumplită de singurătate… de abandonare… O au toți: de la taximetrist și funcționarul din birou până la artistul poporului și academician. Toți sunt teribil de singuri. Și așa mai departe… Viața s-a schimbat complet. Acum lumea se împarte altfel: nu în „albi“ și „roșii“, nu în cei care au fost închiși și cei care i-au închis, cine l-a citit pe Soljeniţîn și cine nu l-a citit, ci în cei care pot să cumpere și cei care nu pot. Nu vă place asta? Nu vă place… e clar… Nici mie… nu-mi place… Dumneavoastră, și chiar și eu… noi am fost romantici… Dar naivii șaizeciști? O sectă de oameni cinstiți… Credeau că va cădea comunismul și rușii se vor repezi pe loc să învețe ce-i libertatea, dar ei s-au repezit să învețe să trăiască. Să trăiască! Să încerce, să guste din toate. Să mănânce

lucruri bune, să se îmbrace la modă… să călătorească… Au început să-şi dorească să vadă palmierii şi deşertul. Cămilele. Nu să ardă şi să se mistuie, nu să alerge tot timpul undeva înarmaţi cu o făclie şi un topor. Nu, doar să trăiască, aşa cum trăiesc alţii… În Franţa sau în Monaco… Că dacă nu mai apucă! Li s-a dat pământul înapoi, dar pot să li-l ia din nou. Li s-a permis să facă comerţ, dar ar putea fi închişi. Ar putea să li se ia şi fabrica, şi magazinaşul. Frica asta le sfârâie în creier. Trebuie să câştige bani mai repede. Nimeni nu se mai gândeşte la nimic măreţ… grandios… S-au săturat de lucruri măreţe! Vor lucruri umane. Normale. Obişnuite… obişnuite, înţelegeţi? Despre grandoare îţi poţi aminti aşa… la o vodcă… Am fost primii care am zburat în cosmos… Şi am făcut cele mai bune tancuri din lume, dar nu se găsea detergent şi hârtie igienică. Closetele alea blestemate curgeau întruna! Spălam pungile de plastic şi le uscam pe balcon. Şi să ai videocasetofon era ca şi cum ai avea elicopter personal. Dacă vedeai un băiat în jeanşi nu simţeai invidie, ci interes estetic… Ţi se părea exotic! Ăsta era preţul! Preţul pentru rachete şi nave cosmice. Pentru istoria măreaţă! *(Face o pauză.)* V-am împuiat capul… Acum toată lumea vrea să vorbească, dar nu ne mai ascultăm unii pe alţii…

…la spital… lângă mama zăcea o femeie… Când intram în salon, o vedeam întâi pe femeia asta. Odată, am observat că voia să-i spună ceva fiicei ei, dar nu putea: m-ma… m-mu… A venit soţul ei, a încercat să vorbească cu el, n-a reuşit. S-a întors spre mine: m-ma… Şi atunci se întinde, îşi ia cârja şi, înţelegeţi, începe să dea cu ea în instalaţia de perfuzii. În pat… Nu simţea că loveşte… că rupe… Voia să vorbească… Dar cu cine mai poţi să vorbeşti azi? Spuneţi-mi, cu cine? Omul însă nu poate să trăiască în pustie…

…toată viaţa l-am iubit pe tata… E mai mare ca mama cu cincisprezece ani, a fost în război. Dar războiul nu l-a zdrobit, ca pe alţii, nu l-a legat de el ca de cel mai important eveniment al vieţii lui. Merge şi acum la vânătoare, la pescuit. Dansează. A fost căsătorit de două ori, şi de două ori cu femei frumoase. O amintire din copilărie… Mergem la cinematograf, şi tata mă opreşte: „Uite ce frumoasă e mama!“ N-a avut niciodată acea mândrie animalică a războiului pe care o au bărbaţii care au luptat: „Am tras. S-a prăbuşit. Curgea carnea din el ca din maşina de tocat.“ Îşi aminteşte nişte lucruri nevinovate. Prostii. Cum de Ziua Victoriei s-a dus împreună cu un camarad într-un sat după fete şi au prins doi nemţi care se băgaseră într-o latrină din lemn – în groapă până la gât. Le-a fost milă să-i împuşte! Războiul se terminase. Se săturaseră să tragă. Dar nici să se

apropie de ei nu puteau… Tata a avut noroc: în război ar fi putut fi ucis, dar n-a fost ucis; înainte de război ar fi putut fi arestat, dar nu fusese arestat. Avea un frate mai mare – unchiul Vania. Lui i se întâmplase cu totul altfel – pe vremea lui Ejov… în anii ’30… l-au trimis la cărbuni, la Vorkuta. Zece ani fără drept de corespondenţă. Soţia lui, persecutată de colegii de serviciu, s-a aruncat de la etajul al cincilea. Fiul lor a fost crescut de bunică. Dar unchiul Vania s-a întors… S-a întors cu o mână paralizată, fără dinţi şi cu ficatul mărit. A început să lucreze din nou în fabrica lui, pe acelaşi post, şi stătea în acelaşi birou, la aceeaşi masă… *(Îşi mai aprinde o ţigară.)* Iar în faţa lui stătea cel care îl turnase. Toată lumea ştia… şi unchiul Vania ştia că acela îl turnase… Ca şi înainte, mergeau la adunări şi demonstraţii. Citeau ziarul *Pravda*, lăudau politica partidului şi guvernului. De sărbători beau vodcă la aceeaşi masă. Şi aşa mai departe… Ăştia suntem noi! E viaţa noastră! Aşa suntem… Imaginaţi-vă un călău şi o victimă de la Auschwitz stând în acelaşi birou şi primindu-şi salariul de la acelaşi ghişeu de la contabilitate. Cu aceleaşi medalii după război. Iar acum şi cu aceeaşi pensie… *(Tace.)* Sunt prieten cu fiul unchiului Vania. El nu-l citeşte pe Soljeniţîn, în casa lui nu există nici o singură carte despre lagăr. Fiul şi-a aşteptat tatăl, dar de întors s-a întors altcineva… s-a întors o ruină umană… Zdrobit, gârbovit. S-a stins repede. „Tu nu ştii cât de frică poate să-ţi fie“, îi spunea el băiatului. „Nu ştii…“ Îl avea în faţa ochilor pe anchetatorul său… un zdrahon… băgase un om cu capul într-o găleată plină cu excremente şi-l ţinuse acolo până se sufocase. Iar pe unchiul Vania… l-a spânzurat de tavan gol, şi în nas, în gură, în toate găurile pe care le avem, i-a turnat amoniac. Anchetatorul îi urina în ureche şi striga: „Pe deştepţii ăia… spune-mi-i pe deştepţii ăia!“ Şi unchiul Vania i-a spus… A semnat tot. Dacă nu i-ar fi spus şi n-ar fi semnat, l-ar fi băgat şi pe el cu capul în găleată. Mai târziu, pe câţiva dintre cei pe care-i turnase i-a întâlnit în barăci… „Cine m-o fi turnat?“ se întrebau ei. Cine m-o fi turnat? Cine… Eu nu pot să judec. Nici dumneavoastră nu puteţi. Unchiul Vania a fost adus în celulă pe targă, leoarcă de sânge şi urină. Mânjit cu propriile excremente. Nu ştiu unde se termină omul… Dumneavoastră ştiţi?

…ne e milă de bătrânii noştri, firește… Adună sticlele goale pe stadioane, noaptea vând ţigări la metrou. Caută prin gunoaie. Dar bătrânii noştri nu sunt lipsiţi de vină… E un gând cumplit! Şocant. Înspăimântător şi pentru mine însumi. *(Tace.)* Dar despre asta n-o să pot să vorbesc niciodată cu mama… Am încercat… Devine isterică!

(Vrea să încheie conversaţia, dar, nu ştiu de ce, se răzgândeşte.)

…dacă aș citi undeva sau aș auzi de la cineva asta, n-aș crede. Dar în viață se întâmplă… se întâmplă, ca într-un roman polițist prost… Întâlnirea cu Ivan D… E nevoie de numele de familie? De ce? Nu mai trăiește. Copiii? O veche zicală spune că fiul nu răspunde pentru tată… Da, acum și copiii sunt bătrâni. Nepoții, strănepoții? Despre nepoți nu știu, dar strănepoții… ei deja nu mai știu nici cine a fost Lenin… Tăicuța Lenin a fost uitat. Nu mai e decât un monument. *(Face o pauză.)* Așa, despre întâlnire… Tocmai fusesem avansat locotenent, mă pregăteam să mă însor… Cu nepoata lui. Cumpăraserăm deja verighetele și rochia de mireasă. Anna… așa o chema… frumos nume, nu-i așa? *(O nouă țigară.)* Era nepoata… nepoata adorată… Toți cei din casă o numeau în glumă „Adorana“. O poreclă inventată de el… Asta însemna că era adorată… Îi și semăna – chiar foarte mult, pe dinafară. Eu sunt dintr-o familie sovietică normală, care toată viața s-a târât de la o chenzină la alta, iar ei aveau lustre de cristal, porțelan chinezesc, covoare, un Jiguli nou-nouț. Totul șic! Aveau și o Volgă veche, pe care bătrânul nu voia s-o vândă. Și așa mai departe… Eu deja locuiam la ei, dimineața beam ceai în sufragerie din pahare în suport de argint. Era o familie mare – gineri, nurori… Unul dintre gineri era profesor. Când bătrânul se supăra pe el, întotdeauna rostea una și aceeași frază: „Pe unii ca tine… Îi făceam să-și înghită rahatul…“ Ei, un fel de a spune… Dar atunci nu înțelegeam… Nu înțelegeam! Mai târziu mi-am amintit… după… Veneau la el pionieri, îi consemnau amintirile, i se cereau fotografii pentru muzeu. Pe vremea mea era deja bolnav, stătea acasă, dar înainte vorbea în școli, le lega cravata roșie elevilor premianți. Era un veteran respectat. La fiecare zi de sărbătoare cutia poștală era plină de felicitări, în fiecare lună primea rație specială de produse alimentare. Odată, am fost cu el să iau produsele astea… Ne-au invitat într-un fel de subsol: un salam, un borcan de castraveciori și roșii murate bulgărești, conserve de pește din import, șuncă ungurească la borcan, mazăre, ficat de cod… Pe vremea aceea nimic din toate astea nu se găsea. Era un privilegiu! Pe mine m-a adoptat de la început: „Îmi plac militarii, pe civili îi disprețuiesc.“ Mi-a arătat pușca lui de vânătoare scumpă: „Ție ți-o las!“ În tot apartamentul acela uriaș, pe pereți erau atârnate coarne de cerb, pe rafturile de cărți erau trofee de vânătoare. Era vânător pasionat, fusese vreo zece ani președintele asociației orășenești a vânătorilor și pescarilor. Și mai ce? Povestea mult despre război… „În luptă una e să tragi la distanță mare… Poate oricine… Dar să duci pe cineva la execuție… Omul să stea la trei metri…“ Mereu scotea câte una din astea. Nu te plictiseai cu el, îmi plăcea bătrânul.

Am venit în permisie… Nunta se apropia. Era la mijlocul verii. Stăteam toți la *dacea* lui mare. O *dacea* din acelea vechi… Nicidecum cei patru sute de metri pătrați regulamentari, nu-mi mai amintesc exact câți, dar cuprindeau și o bucată de pădure. Niște pini bătrâni. Asemenea case primeau numai cei cu funcții înalte. Pentru merite deosebite. Academicienii și scriitorii. Și el… Dimineața, când mă trezeam, bătrânul era în grădină: „Eu am suflet de țăran. Am venit de la Tver la Moscova în opinci.“ Seara adeseori stătea singur pe terasă și fuma. Nu era un secret pentru mine: îi dăduseră drumul din spital ca să moară – avea un cancer la plămâni, neoperabil. Nu s-a lăsat de fumat. De la spital s-a întors cu o Biblie: „Toată viața am fost materialist, dar înainte de moarte am ajuns la Dumnezeu.“ Biblia i-o dăruiseră niște călugărițe care se îngrijeau de cei grav bolnavi la spital. Citea cu o lupă. Până la prânz citea ziare, după somnul de după-amiază memorii de război. Adunase o întreagă bibliotecă de memorii: Jukov, Rokossovski… Îi plăcea să-și amintească și el… Cum i-a văzut pe viu pe Gorki și Maiakovski… pe cei de pe *Celiuskin*… Deseori repeta: „Poporul vrea să-l iubească pe Stalin și să sărbătorească ziua de 9 Mai.“ Mă certam cu el: începuse perestroika… primăvara democrației ruse… Eram total naiv! Odată, am rămas singur cu el – toți plecaseră în oraș. Doi bărbați într-o *dacea* pustie. Cu o carafă de vodcă. „Scuip pe doctori! Am trăit destul.“ „Să vă torn?“ „Toarnă.“ Și ne-am pornit… N-am înțeles imediat… Nu mi-am dat seama imediat că aici era nevoie de un preot. Omul se gândește la moarte… Nu mi-am dat seama… La început a fost o discuție obișnuită pentru anii aceia: socialism, Stalin, Buharin… testamentul politic al lui Lenin, pe care Stalin l-a ascuns partidului… despre ce se mai spunea, ce mai scria în ziare. Am băut. Am băut bine! La un moment dat, nu știu de ce, s-a burzuluit: „Mucosule! Tânăr și necopt… Ascultă la mine! Omului nostru nu trebuie să-i dăm libertate. Se pișă pe ea! Ai priceput?!“ Și trage o înjurătură. Un rus nu-l poate convinge de ceva pe alt rus fără să-njure. Nu mai reproduc înjurăturile. „Bagă-ți bine în cap…“ Eu… firește… eram șocat. Șocat! Și el se dezlănțuie: „Toți guralivii ăştia ar trebui mânați în cătușe la muncă grea! Cu târnăcopul în mână. Teroarea e necesară. Fără teroare, totul se prăbușește într-o clipă.“ *(O pauză lungă.)* Noi credem că monștrii trebuie să aibă coarne și copite. Dar pare că ai în față un om… un om obișnuit… Își suflă nasul… e bolnav… bea vodcă… Și eu mă gândesc… Atunci m-am gândit la asta pentru prima oară… Întotdeauna rămân să dea mărturie victimele, dar călăii tac. Dispar undeva, într-o groapă nevăzută. Ei n-au nume de familie, n-au voci. Pier fără urmă,

nu știm nimic despre ei.

În anii ’90… Era o vreme când călăii încă trăiau… s-au speriat… În ziare a apărut numele de familie al anchetatorului care l-a torturat pe academicianul Vavilov. Îmi amintesc: Aleksandr Hvat. Au mai fost publicate câteva nume. Și ei au intrat în panică, s-au temut că se vor deschide arhivele și se va anula mențiunea „secret“. Au început să se agite. Nimeni n-a consemnat asta, nu există o statistică, dar au fost zeci de sinucideri. În toată țara. Toți au dat vina pe prăbușirea imperiului… pe sărăcie… dar mie mi s-a povestit despre sinuciderea unor bătrâni înlesniți și merituoși. Fără vreun motiv aparent. Un singur lucru aveau în comun: toți erau activiști. Unora li s-a trezit conștiința, alții au făcut-o de frică să nu afle familia. S-au speriat. Au avut un moment de panică. Nu puteau înțelege ce se întâmplase brusc… și de ce se face gol în jurul lor… Câini credincioși! Slujitori de nădejde! Firește, nu toți au tremurat… În *Pravda* sau în *Ogoniok*, aici poate mă-nșală memoria, s-a publicat scrisoarea unui gardian de lagăr. El nu s-a temut! Descria bolile căpătate în timpul serviciului în Siberia, unde îi păzise vreme de cincizeci de ani pe „dușmanii poporului“. Nu și-a cruțat sănătatea… Slujba, se plângea el, era grea: vara te mâncau țânțarii și te chinuia arșița, iarna erau geruri. Mănătuțele – îmi amintesc că așa scria: „mănătuțele“ – care se dădeau soldaților erau subțiri, dar șefii cei mari aveau șube și pâslari. Iar acum, zicea, dușmanii pe care nu-i dovediseră își iețesc capul… Contrarevoluție! O scrisoare plină de răutate… *(Pauză.)* Foștii *zeki* i-au răspuns imediat… Nu le mai era frică. N-au tăcut. Au scris cum prizonierii puteau fi dezbrăcați complet, legați de un copac și lăsați acolo zile întregi, să se hrănească insectele cu ei până nu mai rămânea decât scheletul. Iarna, pe un ger de minus patruzeci de grade, turnau apă peste nenorociții care nu-și îndepliniseră norma zilnică. Zeci de statui de gheață stăteau acolo până primăvara ca avertisment… *(Pauză.)* Nimeni n-a fost judecat! Nimeni! Călăii au trăit până la adânci bătrâneți ca niște pensionari respectați…Ce să vă spun? Nu chemați la căință. Nu vă gândiți ce popor minunat avem. Nimeni nu e pregătit să se căiască. E treabă grea căința. Eu însumi intru în biserică, dar nu mă hotărăsc să mă spovedesc. Mi-e greu… La drept vorbind, omului nu-i e milă decât de el însuși. De el și de nimeni altcineva. Așadar… Bătrânul se agita pe terasă… țipa… Mi s-a făcut părul măciucă... Măciucă! Din cauza vorbelor lui. Deja știam destul de multe la vremea aceea… Îl citisem pe Șalamov… Iar acolo, pe masă, era un vas cu bomboane, un buchet de flori… Un decor absolut pașnic. Contrastul ăsta făcea totul și mai impresionant. Îți stârnea și frică, și

curiozitate. Curiozitatea, vă spun sincer, era mai mare decât frica. Îmi doream… Mereu ne dorim să aruncăm o privire în abis. De ce? Așa suntem construiți.

„…Când m-au luat să lucrez la NKVD, am fost foarte mândru. Din primul salariu mi-am cumpărat un costum bun…

…era o muncă… cu ce s-o compar? Poate fi comparată cu războiul. Dar în război m-am odihnit. Dacă împuști un german, el țipă în germană. Ăștia însă… ăștia țipau în rusă… Părea că sunt de-ai tăi… În lituanieni și polonezi mi-era mai ușor să trag. Dar ăștia țipau pe rusește: «Bestiilor! Idioților! Terminați-ne mai repede!» F…!! Eram plini de sânge… ne ștergeam palmele de propriul păr… Uneori ni se dădeau șorțuri de piele… Așa era munca. Slujba. Tu ești tânăr… Perestroika! Perestroika! Crezi niște palavragii… N-au decât să strige: libertate! libertate! Să alerge prin piețe… Securea e tot acolo… securea stăpânului pândește… Ține minte! F…!! Eu sunt soldat! Mi se spunea, mă duceam. Trăgeam. Dacă ți se spune, și tu te duci. Te duci!! Eu omoram dușmani. Dăunători! Exista un document: condamnat la «cea mai înaltă măsură de apărare socială»… Sentință de stat… Slujba… să nu dea Dumnezeu! Când nu moare, și cade jos și se tăvălește ca un porc… scuipă sânge… Deosebit de neplăcut e să tragi într-un om care râde. Fie a înnebunit, fie te disprețuiește. Plouă cu înjurături și urlete din ambele părți. Nu poți să mănânci când ai o asemenea activitate… Eu nu puteam… Tot timpul mi-era sete. Apă! Apă! Ca după o beție… F…!! Către sfârșitul schimbului ni se aduceau două găleți: o găleată cu vodcă și una cu apă de colonie. Vodca ți se aducea după program, nu înainte. Ai citit undeva altfel? Așa, așa… Acum se scriu de toate… se inventează multe. Ne spălam cu apă de colonie până la brâu. Mirosul de sânge e pătrunzător, special… seamănă puțin cu cel de spermă… Aveam un câine ciobănesc, nu se apropia de mine când veneam de la serviciu. F…!! De ce taci? Ești încă necopt… netrecut prin foc… Ascultă! Rar… se nimerea câte un soldat căruia îi plăcea să ucidă… era mutat din plutonul de execuție. Nu erau agreați. Mulți erau de la țară, ca mine, țăranii sunt mai puternici decât orășenii. Mai rezistenți. Mai obișnuiți cu moartea: unii mai înjunghiaseră acasă câte un porc, tăiaseră un vițel, iar găini tăia toată lumea. Cu moartea… cu ea trebuie să te înveți… În primele zile ne duceau să ne uităm… Soldații doar asistau la execuție sau însoțeau convoaiele de condamnați. Au fost cazuri când au înnebunit pe loc. N-au rezistat. E treabă sensibilă… Și ca să omori un iepure îți trebuie obișnuință, nu oricine poate. F…!! Așezi omul în genunchi și tragi cu pistolul aproape lipit de tâmpla

stângă… în zona urechii stângi. La sfârșitul programului îți atârna mâna ca o cârpă. Cel mai afectat era degetul arătător. Și noi aveam un plan de îndeplinit, ca în orice altă slujbă. Ca la fabrică. La început nu făceam față. Fizic nu puteam să-l îndeplinim. Atunci au fost chemați medicii. S-a făcut consiliu. Decizia a fost următoarea: de două ori pe săptămână tuturor soldaților li se va face masaj. Masaj la mâna dreaptă și la degetul arătător. Degetul arătător era obligatoriu să fie masat, pe el e cea mai mare presiune când tragi. Am rămas doar un pic surd de urechea dreaptă, fiindcă tragi cu mâna dreaptă…

…se dădeau diplome «pentru îndeplinirea unei misiuni speciale încredințate de partid și de stat», «pentru devotament față de cauza partidului leninisto-stalinist». Am un dulap întreg de diplome din astea, tipărite pe hârtie excelentă. O dată pe an te trimiteau împreună cu familia la un sanatoriu bun. Mâncare delicioasă… multă carne… tratament… Nevastă-mea n-a știut nimic despre munca mea. Aveam o muncă de răspundere, secretă, și gata. M-am însurat din dragoste.

…economiseam cartușe pentru război. Dacă eram aproape de mare… Umpleam o barjă ca pe un borcan cu sardele. Din închisoare nu se auzeau țipete, ci răgete ca de fiară: «Nicicând nu se predă *Variagul* nostru mândru, / Nimeni nu caută-ndurare…»[98] Fiecărui condamnat i se legau mâinile cu sârmă și i se atârna o piatră de picioare. Dacă vremea era bună… marea liniștită…se vedea multă vreme cum se duceau la fund… Ce te uiți așa? Papă-lapte! Ce te uiți?! F…!! Toarnă! Așa era munca… slujba… Îți povestesc ca să pricepi: ne-a costat mult puterea sovietică. Trebuie s-o păstrăm. S-o apărăm! Seara, ne întorceam cu barjele goale. O liniște de mormânt. Toți aveam același gând: când o să coborâm pe uscat și pe noi o să ne… F…!! Am ținut ani de zile sub pat un geamantan mic din lemn pregătit: lenjerie de schimb, periuță de dinți, aparat de ras. Pistolul îl țineam sub pernă… Eram gata să-mi trag un glonț în frunte. Toți trăiam așa pe vremea aia! Și soldații, și mareșalii. Era egalitate.

…a început războiul… Am cerut imediat să plec pe front. În luptă nu-i atât de înspăimântător să mori. Știi că mori pentru patrie, totul e simplu și clar. Am eliberat Polonia, Cehoslovacia… F…!! Mi-am încheiat drumul războinic la Berlin. Am două decorații și medalii. Victorie! Și… mai departe a fost așa… După Victorie m-au arestat. Cei de la direcția specială aveau listele pregătite… Cekistul are doar două posibilități: să moară de mâna dușmanului sau de mâna NKVD. Mi-au dat șapte ani. Am stat toți cei șapte ani. Și acum… înțelegi… mă trezesc ca în lagăr – la șase dimineața.

Pentru ce am fost condamnat? Nu mi-au spus. Pentru ce?! F…!!“

(Mototolește nervos pachetul de țigări gol.)

Poate că mințea. Nu… nu mințea… nu era genul… Nu cred că mințea… A doua zi dimineața am găsit un motiv, un fleac oarecare. Am plecat. Am fugit! Nunta s-a anulat. Păi da… daaa… Ce nuntă? Nu mai puteam să mă întorc în casa aia. Nu puteam! Am plecat la unitate. Logodnica mea… nu putea înțelege, îmi scria scrisori… suferea… Și eu… Dar nu despre asta vorbesc acum… Nu despre dragoste… Asta-i altă poveste. Vreau să înțeleg… și dumneavoastră vreți să înțelegeți: ce fel de oameni au fost ăștia? Așa-i? Totuși… Criminalul e interesant, orice s-ar spune, un criminal nu poate fi banal. Te atrage… ești curios… Răul hipnotizează… S-au scris sute de cărți despre Hitler și Stalin. Cum erau în copilărie, în familie, ce femei au iubit… ce vin și ce țigări preferau… Ne interesează orice mărunțiș. Vrem să înțelegem… Timur Lenk, Genghis-Han – cine sunt ei? Cine? Și milioanele de copii ale lor… mici copii… care au făcut tot lucruri cumplite, și numai unii au înnebunit. Toți ceilalți au trăit normal: au sărutat femei și au jucat șah… au cumpărat jucării pentru copiii lor… Fiecare își zicea: nu sunt eu. Nu eu l-am spânzurat „de-a-n picioarelea“ și i-am „împrăștiat creierii pe tavan“, și nu eu am băgat creioane ascuțite în sfârcurile femeilor. Nu eu, sistemul. Stalin însuși… până și el spunea: nu eu hotărăsc, ci Partidul… Își învăța fiul: „Tu crezi că eu sunt Stalin. Nu! Stalin e el!“ Și arăta spre portretul de pe perete. Nu spre el, ci spre portretul lui! Mașinăria morții… Mașinăria a funcționat fără oprire… zeci de ani… Era o logică genială: victimă-călău, iar la sfârșit călăul devine și el victimă. Parcă n-ar fi gândit-o un om… Ceva atât de desăvârșit există doar în natură. Roata se învârtește și nu există vinovați. Nu există! Toți vor să fie compătimiți. Toți sunt victime. Toți sunt la sfârșitul lanțului trofic! Uite- așa! Atunci, tânăr fiind, m-am speriat, am amuțit, azi aș fi pus mai multe întrebări… Am nevoie să știu… De ce? Mi-e frică… După tot ce-am aflat despre oameni, mi-e frică de mine. Mi-e frică. Sunt un om obișnuit… slab… Sunt și alb, și negru, și galben… de toate… În școala sovietică am fost învățați că omul în sine e bun, e minunat, și mama mea crede și acum că doar situațiile îngrozitoare îl fac îngrozitor. Dar omul e bun! Și asta… nu-i așa… nu-i așa! Daaaa… Omul pendulează toată viața între bine și rău. Fie înfigi creionul ascuțit în sfârcuri, fie ți se întâmplă ție... Alege! Alege! Câți ani au trecut… și tot nu pot să uit… Cum răcnea: „Mă uit la televizor, ascult radioul. Din nou bogați și săraci. Unii înfulecă icre, cumpără insule și avioane, altora nu le ajunge nici de un corn.

N-o să țină asta multă vreme! Stalin încă e numit măreț… Securea e tot acolo… Securea stăpânului pândește… O să-ți aduci aminte vorbele mele… M-ai întrebat… (îl întrebasem) dacă omul se sfârșește repede, cât rezistă. Îți răspund: un picior de taburet vienez în cur sau o sulă în boașe – și s-a zis cu omul. Ha, ha… s-a zis cu omul… Un gunoi rămâne! Ha, ha…“

(Când deja ne luam rămas-bun.) Ei, am răscolit toată istoria… Mii de dezvăluiri, tone de adevăr. Trecutul e pentru unii o ladă cu carne și un butoi cu sânge, iar pentru alții o epocă măreață. Ne certăm în bucătării în fiecare zi. Dar curând vor crește… lupii tineri, cum îi numea Stalin… Curând vor crește…

(Ne luăm din nou rămas-bun, dar imediat începe din nou să vorbească.)

Am văzut nu demult pe Internet niște fotografii de amator… Fotografii de război obișnuite, dacă nu știi cine-i în ele. Comandamentul SS de la Auschwitz… Ofițeri și soldați de rând. Multe fete. Se fotografiau la serate sau când făceau plimbări. Tineri, veseli. *(Face o pauză.)* Și fotografiile cekiștilor noștri din muzee? Să le priviți cu atenție cândva: veți vedea chipuri frumoase… însuflețite… Multă vreme am fost învățați că sunt sfinți…

Aș fi vrut să plec din țara asta sau măcar să-mi expediez copiii de aici. O să plecăm. Securea stăpânului pândește… Am ținut minte…

După câteva zile mă sună să-mi spună că nu va permite publicarea relatării lui. De ce? Refuză să-mi explice. Mai târziu aflu că a emigrat în Canada cu familia. Îl regăsesc după zece ani și este de acord cu publicarea. Îmi spune: „Mă bucur că am plecat la timp. Era o vreme când toată lumea îi iubea pe ruși, acum iar le e frică tuturor de noi. Dumneavoastră nu vă e frică?“

Note

85. Lagăr special pentru copii în Gulagul sovietic.

86. Astăzi Karagandî, oraș în Kazahstan.

87. Stadionul Național din Chile a fost folosit, în perioada septembrie–noiembrie 1973, după lovitura de stat a lui Augusto Pinochet, ca loc de detenție și execuții pentru prizonierii politici.

88. Mulțumesc mult.

89. N-are importanță.

90. Nume dat combinatului metalurgic de la Magnitogorsk, construit de

deținuți.

91. Astăzi așezare minieră, pe locul unde inițial a fost un lagăr de muncă forțată.

92. Vapor sovietic prins în ghețuri în timpul unei expediții în Marea Nordului. Membrii echipajului au supraviețuit făcându-și o plută pe care au fost nevoiţi s-o reconstruiască de treisprezece ori până să fie salvaţi de niște aviatori deveniți apoi legendari.

93. Valeri Cikalov (1904–1938), celebru pilot de încercare sovietic, erou al Uniunii Sovietice.

94. Serghei Koroliov (1907–1966), inginer, considerat unul dintre părinții aeronauticii sovietice. A proiectat, între altele, satelitul artificial Sputnik și vehiculul cu care a zburat Iuri Gagarin.

95. Versuri dintr-un cântec al lui Vladimir Vîsoțki.

96. Articolul din Constituție care specifica rolul conducător al Partidului Comunist.

97. Vindecători celebri la începutul anilor 1990.

98. Cântec scris în 1904 în onoarea crucișătorului *Variag*, rămas în istorie pentru eroismul echipajului său într-o bătălie din Războiul Ruso–Japonez.

Partea a II-a
FARMECUL VIDULUI

DIN ZGOMOTUL STRĂZII ŞI DIN CONVERSAŢII ÎN BUCĂTĂRIE (2002–2012)

Despre trecut

— Anii ’90, anii lui Elţîn… Cum ni-i amintim? O epocă fericită… un deceniu nebun… ani înfricoşători… epoca democraţiei visătoare… catastrofalii ani ’90… o epocă pur şi simplu de aur… timpul autodemascării… vremuri rele şi ticăloase… o epocă viu colorată… agresivă… furtunoasă… a fost epoca mea… n-a fost a mea!!!

— Ne-am bătut joc de anii ’90! O şansă ca aceea pe care am avut-o atunci nu se va repeta curând. Şi ce bine începuse totul în ’91! N-o să uit niciodată chipurile oamenilor cu care stăteam în faţa Casei Albe. Eram învingători, eram puternici. Voiam să trăim. Savuram libertatea. Dar acum… acum mă gândesc altfel la toate astea… Ce dezgustător de naivi eram! Viteji, cinstiţi şi naivi. Credeam că salamul creşte din libertate. Suntem şi noi vinovaţi pentru tot ce s-a întâmplat după aceea… Elţîn poartă răspunderea, bineînţeles, dar şi noi…

Eu cred că totul a început în octombrie. În octombrie ’93… „Sângerosul octombrie“, „octombrie negru“, „CSSU-2“[99]… Aşa e numit… Jumătate din Rusia se precipita înainte şi jumătate trăgea înapoi. Către socialismul cenuşiu. Către nenorocitul de *sovok*. Puterea sovietică nu se preda. Parlamentul „roşu“ refuza să i se supună preşedintelui. Eu aşa am înţeles atunci… Portăreasa noastră, care e de undeva de pe lângă Tver şi pe care eu şi soţia mea nu o dată am ajutat-o cu bani – i-am dat toată mobila noastră când am renovat apartamentul –, în dimineaţa aceea, când a început totul, a văzut la mine o insignă cu Elţîn şi în loc de „Bună dimineaţa!“ mi-a spus cu răutate: „O să se termine curând cu voi, burjuii“, după care mi-a

întors spatele. Nu mă așteptasem. De unde atâta ură față de mine? Pentru ce? Situația era aceeași ca-n ’91… Am văzut la televizor: arde Casa Albă, tancurile trag… pe cer se văd trasoare… E atacat turnul de televiziune Ostankino… Generalul Makașov, cu o beretă neagră pe cap, striga: „Gata cu *mayor*, *sir* și *Herr*!“ Și ură… ură… Mirosea a război civil. A sânge. Din Casa Albă, generalul Ruțkoi chema deschis la război: „Piloți! Fraților! Ridicați avioanele! Bombardați Kremlinul! Acolo e o gașcă de bandiți!“ Ca prin farmec, orașul s-a umplut de tehnică militară. De oameni ieșiți nu se știe de unde, în uniforme de camuflaj. Și atunci Egor Gaidar s-a adresat „moscoviților, tuturor rușilor care iubesc democrația și libertatea“… Totul ca în ’91… Noi ne-am dus… eu m-am dus… Erau acolo mii de oameni… Îmi aduc aminte că alergam undeva împreună cu toți ceilalți. M-am împiedicat. Am căzut pe o pancartă pe care scria „Pentru o Rusie fără burjui!“ Brusc mi-am dat seama ce ne așteaptă dacă generalul Makașov învinge… Am văzut un tânăr rănit, nu putea să meargă, l-am târât după mine. „Tu de partea cui ești“, m-a întrebat el, „a lui Elțîn sau a lui Makașov?“ El era de partea lui Makașov… Așadar, eram inamici. „Du-te-n…!“ i-am tras o înjurătură. Și mai departe? În scurt timp ne-am împărțit din nou în „albi“ și „roșii“. Lângă o Salvare zăceau zeci de răniți… Toți, nu știu de ce am reținut asta foarte limpede, aveau ghete uzate, toți erau oameni simpli. Oameni săraci. Acolo cineva m-a mai întrebat o dată: „Omul ăla pe care l-ai adus e de-al nostru sau din ceilalți?“ Pe „ceilalți“ îi luau la sfârșit, zăceau pe asfalt și îl scăldau în sânge… „Ce-i cu voi? Ați înnebunit!“ „Sunt, totuși, dușmanii noștri, nu?“ S-a întâmplat ceva cu oamenii în aceste două zile… În general, s-a schimbat ceva în aer. Lângă mine erau complet alți oameni, foarte puțin asemănători cu cei alături de care stătusem la Casa Albă cu doi ani în urmă. Aveau în mâini șișuri improvizate… din camioane se împărțeau automate adevărate… Război! Totul era serios. Lângă o cabină telefonică erau stivuiți morții… Și aceștia aveau ghete uzate… Și nu departe de Casa Albă era o cafenea deschisă; acolo, ca de obicei, se bea bere. Tot felul de gură-cască stăteau la balcoane și urmăreau ce se întâmplă, ca la teatru. Și atunci… Sub ochii mei doi bărbați au scos pe brațe un televizor din Casa Albă, din buzunarele jachetelor le atârnau niște receptoare de telefon… Cineva a tras ca în joacă de sus asupra hoților. Probabil niște lunetiști. Ori nimeresc un om, ori televizorul… Pe străzi se auzeau tot timpul împușcături… *(Tace o clipă.)* Când totul s-a terminat și m-am întors acasă, am aflat: fiul vecinei noastre fusese omorât. Un băiat de douăzeci de ani. Era de cealaltă parte a

baricadei… Una era să ne certăm la noi în bucătării şi alta să ne împuşcăm… Cum se ajunsese aici? Eu nu voiam asta… Fiindcă în mulţime... Mulţimea e un monstru, în mulţime omul nu mai e deloc cel cu care ai stat de vorbă în bucătărie. Unde bea vodcă, bea un ceai. Gata, nu mă mai duc niciodată nicăieri şi nici pe copii nu-i las… *(Tace.)* Nu ştiu ce-a fost asta: am apărat libertatea, sau am participat la o lovitură de stat militară? Acum am îndoieli… Au murit sute de oameni… În afară de rude, nimeni nu-şi mai aminteşte de ei. „Vai de cel ce zideşte cu vărsări de sânge…“[100] *(Tace.)* Şi dacă ar fi învins generalul Makaşov? Ar fi fost şi mai mult sânge. Rusia s-ar fi prăbuşit. N-am răspunsuri… Am crezut în Elţîn până în 1993…

Atunci băieţii mei erau mici, dar acum au crescut de mult. Unul chiar e însurat. De câteva ori… da… am încercat… Am vrut să le povestesc despre ’91… despre ’93… Nu-i mai interesează. Ascultă cu priviri goale. Au o singură întrebare: „Tată, tu de ce nu te-ai îmbogăţit în anii ’90, când era atât de uşor?“ Cică numai ciungii şi proştii nu s-au îmbogăţit. Boşorogii debili… impotenţii de bucătărie… Alergau pe la mitinguri. Adulmecau aerul libertăţii, în timp ce băieţii deştepţi îşi împărţeau petrolul şi gazele…

— Rusul e uşor de amăgit. Cândva a fost amăgit de idealurile comunismului, pe care le aplica în viaţă furibund, cu fervoare religioasă, apoi a obosit, a fost dezamăgit. Şi a hotărât să se despartă de vechea lume, scuturându-şi praful ei de pe tălpi. Aşa e modelul rusesc, să începi mereu de la zero. Şi iar ne prostesc nişte idei care nouă ni se pare noi. Înainte, pentru victoria capitalismului! Curând vom trăi ca în Occident! Visuri trandafirii…

— Am început să trăim mai bine.

— Dar unii au început să trăiască de o mie de ori mai bine.

— Eu am cincizeci de ani… Mă străduiesc să nu fiu *sovok*. Nu prea-mi iese. Lucrez pentru un întreprinzător privat şi îl urăsc. Nu sunt de acord cu împărţirea pârjoalei URSS, cu privatizările pe apucate. Nu-mi plac bogătanii. Umplu televiziunile de kitsch cu palatele lor, cu pivniţele lor de vinuri… N-au decât să se scalde în căzile lor aurite, umplute cu lapte de ţâţă. De ce să-mi arate mie asta? Eu nu ştiu să trăiesc alături de ei. Mi-e ciudă. Ruşine. Şi nu mă mai schimb. Am trăit prea mult în socialism. Astăzi a început să se trăiască mai bine, dar mai încrâncenat.

— Mă uimeşte cât de mulţi nostalgici ai puterii sovietice mai sunt.

— Ce rost are să discuţi cu *sovki*? Trebuie să aşteptăm să moară şi să

facem totul cum credem noi. În primul rând să aruncăm mumia lui Lenin din mausoleu. Ce, suntem în Asia? Stă mumia aia ca un blestem asupra noastră… Ca un descântec…

— Liniștește-te, tovarășe. Știți, acum se vorbește despre URSS mult mai bine decât acum douăzeci de ani. Am fost recent la mormântul lui Stalin, e un munte de flori acolo. Garoafe roșii.

— Au omorât dracu' știe câți oameni, dar cică a fost o epocă măreață.

— Mie nu-mi place că acum nu mai simt entuziasm. Dar nici *sovok* nu mai vreau să fiu. Nu mă atrage trecutul. Din păcate, nu-mi pot aminti nimic bun.

— Eu vreau înapoi. N-am nevoie de salamul sovietic, am nevoie de țara în care omul era om. Înainte se spunea „oameni simpli", acum „lumea de rând". Sesizați diferența?

— Eu am crescut într-o familie de disidenți… Într-o bucătărie de disidenți… Părinții mei îl cunoșteau pe Saharov, răspândeau publicații în samizdat. Împreună cu ei, i-am citit pe Vasili Grossman, Evghenia Ghinzburg, Dovlatov… Am ascultat *Svoboda*. Iar în '91, firește, am făcut lanț în jurul Casei Albe, eram gata să-mi dau viața ca să nu revină comunismul. Printre prietenii mei nu erau comuniști. Pentru noi, comunismul era legat de teroare, de Gulag. De cuști. Am crezut că e mort. Mort pentru totdeauna. Au trecut douăzeci de ani… Intru în camera fiului meu și văd că pe biroul lui stă *Capitalul* lui Marx, iar pe noptieră *Viața mea* de Troțki… Nu-mi pot crede ochilor! Marx se întoarce? Ce-i ăsta, un coșmar? E vis, sau realitate? Fiul meu studiază la universitate, are mulți prieteni, am început să trag cu urechea la conversațiile lor. Beau ceai în bucătărie și discută despre *Manifestul Partidului Comunist*… Marxismul e din nou la modă, e în trend, e un brand. Poartă tricouri cu portrete ale lui Che Guevara și Lenin. *(Cu disperare.)* Nimic n-a dat roade. Totul a fost în zadar.

— Să vă spun o anecdotă, să vă mai destindeți… E revoluție. Într-un colț al bisericii beau și se plimbă niște soldați roșii, iar în celălalt – caii lor rumegă ovăz și fac pipi. Diaconul dă fuga la paroh: „Părinte, ce fac ăștia în loc sfințit?" „Acum nu mi-e frică. O să stea un pic și o să plece. Frică o să-mi fie când o să crească nepoții lor. Uite că au crescut…

— Avem o singură ieșire: să ne întoarcem la socialism, dar la un socialism pravoslavnic. Rusia nu poate exista fără Hristos. Pentru rus,

fericirea n-a fost niciodată legată de mulți bani. Prin asta se și deosebește „ideea rusă“ de „visul american“.

— Rusia nu are nevoie de democrație, ci de monarhie. De un țar puternic și drept. Și primul pretendent legitim la tron este Marea Prințesă a Casei Imperiale Ruse Maria Vladimirovna – și apoi urmașii ei.

— Berezovski îl propunea pe prințul Harry…

— Monarhia e o aiureală! E o vechitură rablagită!

— Inima necredincioasă e slabă și neputincioasă în fața păcatului. Căutarea adevărului dumnezeiesc va regenera poporul rus.

— Perestroika mi-a plăcut numai la început. Dacă ne-ar fi spus cineva atunci că un locotenent-colonel din KGB va deveni președintele țării…

— N-am fost pregătiți pentru libertate…

— Libertate, egalitate, fraternitate… Cuvintele astea au făcut să curgă sânge cât un ocean.

— Democrație! – E un cuvânt caraghios pentru Rusia. Putin-democrat e cel mai scurt banc.

— În ăștia douăzeci de ani am aflat multe despre noi înșine. Multe-am descoperit. Am aflat că Stalin e eroul nostru secret. Au apărut zeci de cărți și filme despre Stalin. Oamenii citesc, se uită. Se ceartă. Jumătate din țară visează la Stalin… Dacă jumătate din țară visează la Stalin, atunci cu siguranță o să apară unul, să n-aveți nici o îndoială. Au fost scoși din iad toți morții siniștri: Beria, Ejov… Despre Beria au început să scrie că era un administrator talentat, vor să-l reabiliteze, pentru că sub conducerea lui s-a făcut bomba atomică rusească…

— Jos cekiștii!

— Cine urmează: un nou Gorbaciov sau un nou Stalin? Sau e vremea svasticii? *Sieg Heil!* Rusia s-a ridicat din genunchi. E un moment periculos, pentru că Rusia n-ar fi trebuit să fie înjosită atât de multă vreme.

Despre prezent

— Anii 2000 ai lui Putin… Cum au fost? Grași… cenușii… brutali… cekiști… strălucitori… stabili…puternici… pravoslavnici…

— Rusia a fost, este și va fi întotdeauna un imperiu. Noi nu suntem pur și simplu o țară mare, suntem civilizația rusă, o civilizație aparte. Avem calea noastră.

— Occidentul și acum se teme de Rusia…

— Păi toți au nevoie de bogățiile noastre naturale – în special Europa. Deschideți o enciclopedie: suntem pe locul al șaptelea în Europa la rezerve de petrol, iar la gaze – pe primul loc. Unul dintre primele locuri la rezerve de minereu de fier, uraniu, staniu, cupru, nichel, cobalt… Și diamant, și aur, și argint, și platină… Deținem întreg tabelul lui Mendeleev. M-a și întrebat un francez: cum adică toate astea vă aparțin, pământul nu-i al tuturor?

— Totuși, eu sunt imperialist, da. Vreau să trăiesc într-un imperiu. Putin e președintele meu! Acum e rușine să te declari liberal, așa cum nu demult era rușine să te declari comunist. S-ar putea să ți se spargă mutra pe lângă vreo berărie.

— Îl urăsc pe Elțîn! Am crezut în el, și el ne-a dus într-o direcție complet necunoscută. N-am ajuns în nici un rai democratic. Am ajuns aici, unde e mai înspăimântător decât înainte.

— Problema nu e nici Elțîn, nici Putin, ci faptul că suntem sclavi. Avem suflet de sclav! Sânge de sclav! Uitați-vă la „noul rus“… Se dă jos din Bentley, i se revarsă banii din buzunare, dar el e sclav. Deasupra lui e nașul: „În grajd cu voi!“ Și toți se duc.

— Am auzit la televizor… „Ai un miliard?“ a întrebat domnul Polonski[101]. „Nu?! Atunci capul la fund!“ Eu sunt dintre cei cărora domnul oligarh le-a spus să-și bage capul la fund. Am o familie obișnuită: tata bețiv, mama se spetește pe câteva copeici la o grădiniță. Pentru ei, noi suntem rahat, bălegar. Merg la diferite adunări. La patrioți, la naționaliști… Ascult. O să vină o vreme când sigur cineva o să-mi dea pe mână o pușcă. Și eu o s-o iau.

— Capitalismul n-o să reziste la noi. Ne e străin spiritul capitalismului. Mai departe de Moscova n-o să se răspândească. Nu e climatul potrivit. Nici omul potrivit. Rusul nu-i rațional, nu-i mercantil, poate să-și dea și cămașa de pe el, dar uneori fură. E furtunos și mai degrabă contemplativ decât activ, se poate mulțumi cu puțin. Agoniseala nu e idealul lui, se plictisește să tot agonisească. Are un foarte acut simț al dreptății. Poporul e bolșevic. În plus, rusul nu vrea doar să trăiască, el vrea să trăiască pentru ceva. Vrea să participe la o faptă măreață. La noi mai degrabă găsești sfinți decât oameni cinstiți și de succes. Citiți-i pe clasicii ruși…

— De ce când ai noștri pleacă în străinătate se adaptează firesc la viața capitalistă? Dar acasă le place tuturor să vorbească despre „democrația suverană“, despre civilizația rusească aparte și despre faptul că „în viața

rusească nu există baze pentru capitalism“.

— La noi e un capitalism greșit…

— Nu speraţi la un altul…

— În Rusia pare să existe capitalism, dar nu sunt capitaliști. Nu există noi Demidov, Morozov[102]… Oligarhii ruși nu sunt capitaliști, ci pur și simplu hoți. Ce capitaliști pot să iasă din foști comuniști și comsomoliști? Mie nu-mi pare rău de Hodorkovski. Las’ să stea la răcoare. Îmi pare rău doar că stă singur acolo. Cineva trebuie să răspundă pentru ce am trăit în anii ’90. M-au jefuit până la ultimul capăt de ață. M-au făcut șomer. Revoluționarii capitaliști: Gaidar, Winnie-the-Pooh cel de fier… roșcovanul Ciubais… Au făcut experimente pe oameni vii, ca biologii…

— Am fost la țară, la mama. Vecinii mi-au povestit cum cineva a dat foc noaptea proprietății unui fermier. Oamenii s-au salvat, dar au ars animalele. Satul a băut două zile de bucurie. Și voi spuneți: capitalism… La noi în capitalism trăiesc oameni socialiști…

— În socialism mi s-a promis că e loc sub soare pentru toată lumea. Acum mi se spune altceva: că trebuie să trăim după legile lui Darwin ca să avem belșug. Belșugul e pentru cei puternici. Dar eu sunt dintre cei slabi. Nu sunt o luptătoare… Aveam o schemă, sunt obișnuită să trăiesc după o schemă: școală, facultate, familie. Strâng bani împreună cu soțul pentru un apartament de stat, după apartament – pentru mașină… Au stricat schema. Ne-au aruncat în capitalism… Eu sunt de profesie inginer, am lucrat la un institut de proiectări, chiar se numea „institut de femei“, fiindcă erau numai femei acolo. Stai și învârteşti hârtii toată ziua; mie îmi plăcea să le aşez ordonat, în teancuri. Mi-aș fi petrecut așa toată viața. Dar au început disponibilizările… Nu s-au atins de bărbați, că erau puțini, nici de mamele singure, nici de cei care mai aveau un an-doi până la pensie. Au afișat niște liste și mi-am văzut acolo numele… Cum să trăiesc mai departe? Eram dezorientată. Nu m-a învățat nimeni să trăiesc după legile lui Darwin.

Multă vreme am sperat că o să-mi găsesc de lucru pe specializarea mea. Eram idealistă, în sensul că nu-mi cunoșteam locul în viață, nu-mi știam valoarea. Și acum mi-e dor de fetele din secția mea, mai ales de fete, de conversațiile noastre. Munca era la noi pe planul al doilea, pe primul erau aceste conversații de suflet. De trei ori pe zi beam ceai și fiecare povestea despre ale ei. Marcam toate sărbătorile, toate zilele de naștere… Acum… Mă duc la forțele de muncă. Fără nici un rezultat. Se cer zugravi, zidari… Prietena mea, fostă colegă de facultate, face curat în casa unui businessman, plimbă cățelul… E servitoare. La început plângea de

umilință, acum s-a obișnuit. Eu însă nu pot.

— Votează cu comuniștii, se poartă.

— Totuși, un om normal nu-i poate înțelege pe staliniști. Rusia a pierdut o sută de ani, și ei: slavă canibalilor sovietici!

— Comuniștii ruși nu mai sunt comuniști de mult. Proprietatea privată, pe care au recunoscut-o, și ideea comunistă nu sunt compatibile. Aș putea spune despre ei ce spunea Marx despre adepții lui: „Tot ce știu e că eu nu sunt marxist.“ Și mai bine a exprimat-o Heine: „Am semănat balauri și am cules purici.“

— Comunismul e viitorul omenirii. Nu există alternativă.

— La porțile lagărului Soloveț̦k era atârnată o lozincă bolșevică: „Mânăm omenirea spre fericire cu o mână de fier.“ Una dintre rețetele mântuirii omenirii.

— N-am nici cea mai mică dorință de a ieși în stradă sau de a face ceva. E mai bine să nu faci nimic. Nici bine, nici rău. Ceea ce astăzi e bine se poate dovedi rău mâine.

— Oamenii cei mai înspăimântători sunt idealiștii…

— Îmi iubesc patria, dar nu am de gând să trăiesc aici. Aici n-o să pot să fiu cât de fericită-mi doresc.

— Poate că sunt o proastă… Dar nu vreau să plec, deși pot.

— Nici eu n-o să plec. În Rusia viața e mai veselă. *Drive*-ul ăsta nu există în Europa.

— E mai bine să iubim Rusia noastră de la distanță…

— Astăzi e rușine să fii rus…

— Părinții noștri trăiau într-o țară de învingători, iar noi într-o țară care a pierdut Războiul Rece. Nu avem cu ce să ne mândrim!

— Eu n-am de gând să mă vait… Am aici un business. Pot să spun precis că se poate trăi normal în Rusia, trebuie doar să nu te bagi în politică. Toate mitingurile astea pentru libertatea de exprimare, împotriva homofobilor – toate astea mă lasă rece…

— Toți vorbesc despre revoluție… buf, cade rubla… Bogații dau fuga și-și transferă capitalurile în străinătate. Își încuie palatele, e plin de anunțuri: „Vând…“ Simt că poporul e hotărât și nimeni n-o să dea nimic de bunăvoie. Atunci o să vorbească Kalașnikoavele…

— Unii răcnesc „Rusia – Pentru Putin!“, alții „Rusia fără Putin!“

— Dar ce-o să fie când petrolul o să se ieftinească sau o să devină

complet inutil?

— 7 mai 2012. Mă uit la televizor: un cortegiu solemn cu Putin în frunte merge la Kremlin, la o inaugurare, printr-un oraș complet pustiu. Nu se văd nici oameni, nici mașini. S-a făcut o curățenie exemplară. Mii de polițiști, militari sau soldați din unitățile speciale stau de pază la ieșirile din metrou și în apropierea intrărilor. Capitala e curățată de moscoviți și de veșnicele ei ambuteiaje. Un oraș mort.

Țarul nu-i cel adevărat!

Despre viitor

Acum o sută douăzeci de ani, Dostoievski termina Frații Karamazov. A scris în carte despre bieții „copilandri ruși“ care discută „numai şi numai în jurul unor probleme de importanţă universală: «Ce părere aveţi despre existenţa lui Dumnezeu? Dar despre nemurire?» Iar cei care nu cred în Dumnezeu vor discuta, la rândul lor, despre socialism şi despre anarhism, despre transformarea lumii după un nou calapod, ceea ce, în definitiv, e cam acelaşi lucru, problemele sunt aceleaşi în fond, numai că sunt privite dintr-un alt punct de vedere.“[103]

Fantoma revoluției bântuie iar prin Rusia. Pe 10 decembrie 2011 a avut loc un miting de o sută de mii de oameni în Piața Bolotnaia. De atunci, manifestațiile de protest nu contenesc. Despre ce discută „copilandrii ruși“ azi? Ce vor alege de data asta?

— Eu merg la mitinguri pentru că destul am fost luați de fraieri. Dați-ne alegerile înapoi, nemernicilor! Pentru prima dată în Piața Bolotnaia s-au adunat o sută de mii de oameni, nimeni nu s-a așteptat că o să vină atâta lume. Am răbdat, am răbdat și la un moment dat minciuna și nelegiuirea au atins limita: gata, ajunge! Toți se uită la emisiunile de știri sau citesc știrile pe Internet. Discută politică. A devenit la modă să fii în opoziție. Dar eu mă tem… Mă tem că toți nu suntem decât niște flecari… Că o să mergem în piețe, o să strigăm, apoi o să ne întoarcem la computerele noastre și o să stăm pe Internet. O să rămână un singur lucru: „Ce bine ne-am distrat!“ M-am lovit deja de asta: când era nevoie de scris pancarte sau de distribuit fluturași, toți se împrăștiau repede…

— Înainte nu aveam treabă cu politica. Îmi ajungeau slujba și familia, consideram că e inutil să ieșim în stradă. Mă atrăgeau mai mult gesturile

mărunte: lucram într-un sanatoriu; vara, când au ars pădurile de lângă Moscova, am dus alimente și îmbrăcăminte victimelor. Am avut diferite experiențe… Mama însă stătea tot timpul la televizor. Și, pesemne, era și ea sătulă de toți acești mincinoși și hoți cu trecut de cekiști, îmi povestea totul. Ne-am dus la primul miting împreună, mama are șaptezeci și cinci de ani. E actriță. Am cumpărat flori, pentru orice eventualitate. N-o să tragă în oameni cu flori!

— Când m-am născut eu, nu mai exista URSS. Dacă ceva nu-mi place, ies în stradă și protestez. Nu stau și bombăn în bucătărie înainte de culcare.

— Mi-e frică de revoluție… Știu: va fi o răzmeriță rusească, necruțătoare și lipsită de sens. Dar și să stau acasă mi-e rușine. Eu nu vreau „un nou URSS“, „un URSS reformat“. Un „URSS curat“. Cu mine nu merge așa: stăm câte doi și decidem: azi e președinte el, mâine eu. Poporul o-nghite. Noi nu suntem vite, suntem oameni. La mitinguri văd oameni pe care nu i-am mai văzut niciodată acolo: șaizeciști-șaptezeciști călîți în luptă și mulți studenți, deși până nu demult puțin le păsa de ce ni se vindea prin intermediul „cutiilor de spălat pe creier“… Şi doamne în haine de nurcă, și tineri care veneau la miting în Mercedesuri. Până de curând îi interesau banii, lucrurile, confortul, dar și-au dat seama că era insuficient. Toate astea nu le mai erau de ajuns. Ca și mie. Merg la miting nu cei flămânzi, ci cei sătui. Pancartele sunt artă populară… „Putin, pleacă!“, „Eu n-am votat pentru ticăloșii ăștia, eu am votat pentru alți ticăloși!“ Mie mi-a plăcut pancarta pe care scria „Nici nu ne puteți imagina!“. Nu aveam de gând să luăm cu asalt Kremlinul, voiam doar să spunem cine suntem. Plecam scandând: „Ne vom întoarce.“

— Eu sunt un om sovietic, mi-e frică de orice. Acum zece ani n-aș fi ieșit în piață pentru nimic în lume. Acum nu ratez nici un miting. Am fost pe bulevardul Saharov și pe Arbatul Nou. Și în Inelul Alb[104]. Învăț să fiu liberă. Nu vreau să mor așa cum sunt acum – sovietică. Scot sovietismul din mine cu găleata…

— Eu merg la mitinguri pentru că merge soțul meu…

— Eu nu sunt tânăr. Vreau să apuc o Rusie fără Putin.

— Ne-am săturat de evrei, cekiști, homosexuali…

— Eu sunt de stânga. Sunt convins: pe cale pașnică nu se poate obține nimic. Sunt însetat de sânge! Fără vărsare de sânge la noi nu se mai poate face nimic. De ce ieșim? Eu stau și aștept să atacăm Kremlinul. Ăsta nu mai e un joc. Trebuia de mult să luăm Kremlinul, nu să mergem și să scandăm lozinci. Dați-mi ordin să pun mâna pe furcă și rangă! Aștept.

— Eu sunt cu prietenii… am șaptesprezece ani. Ce știu eu despre Putin? Știu că face judo, are opt dani la judo. Și cred că asta-i tot ce știu despre el…

— Eu nu sunt Che Guevara, sunt o lașă, dar n-am ratat nici un miting. Vreau să trăiesc într-o țară de care să nu-mi fie rușine.

— Așa e firea mea, trebuie să fiu pe baricade. Așa am fost educată. Tata s-a dus voluntar să ajute după cutremurul din Spitak. Din cauza asta a murit înainte de vreme. De infarct. Din copilărie trăiesc nu cu tata, ci cu fotografia lui. Fiecare trebuie să hotărască singur dacă merge sau nu. Tata s-a dus de bunăvoie… ar fi putut să nu se ducă… O prietenă a vrut și ea să vină cu mine în Piața Bolotnaia, dar apoi m-a sunat: „Înțelegi, am un copil mic.“ Și eu am o mamă în vârstă. Când mă duc, ea ia validol. Și totuși mă duc…

— Vreau să fie copiii mei mândri de mine…

— Am nevoie de asta ca să mă pot respecta…

— Trebuie să încercăm să facem ceva…

— Eu cred în revoluție… Revoluția e o muncă îndelungată și susținută. În 1905 prima revoluție rusă a eșuat, a fost zdrobită. Iar doisprezece ani mai târziu, în 1917, a izbucnit cu o asemenea forță, că a făcut țăndări regimul țarist. O să avem și noi revoluția noastră!

— Eu merg la miting, dar tu?

— Eu unul am obosit din ’91… din ’93… Nu mai vreau revoluții! În primul rând, revoluțiile sunt rareori de catifea, în al doilea, am experiență: chiar dacă învingem, o să fie ca în ’91. Euforia se termină repede. După luptă apar hoții. Se ițesc de-alde Gusinski, Berezovski, Abramovici…

— Eu sunt împotriva mitingurilor anti-Putin. Mișcarea e în general în capitală. Moscova și Petersburg sunt pentru opoziție, dar provincia e cu Putin. Ce, trăim prost? Nu cumva trăim mai bine decât înainte? Mi-e frică să nu pierd asta. Toți ne aducem aminte cât am suferit în anii ’90. Nimeni n-are chef să se facă iar totul praf și să fie vărsare de sânge.

— Eu nu sunt un fanatic al regimului Putin. M-am săturat de „mici țari“, vrem conducători revocabili. E nevoie de schimbări, firește, dar nu de revoluție. Și nu-mi place nici când se aruncă cu bucăți de asfalt în polițiști…

— Totul e plătit de Departamentul de Stat. De păpușarii occidentali. Am făcut o dată perestroika după rețeta lor, și ce-a ieșit? Ne-au afundat în așa o groapă! Eu nu vreau la mitingurile astea, ci la mitinguri pentru Putin!

Pentru o Rusie puternică!

— În ultimii douăzeci de ani tabloul s-a schimbat complet de câteva ori. Și rezultatul? „Putin, pleacă! Putin, pleacă!“– e deja o mantră. Eu nu merg la astfel de spectacole. Bun, o să plece Putin. Și o să se așeze pe tron alt autocrat. O să se fure cum s-a furat și până acum. O să rămână intrări în bloc pline de scuipat, bătrâni abandonați, funcționari cinici și milițieni obraznici… se va considera normal să dai mită … Ce rost are să schimbăm guvernul dacă noi nu ne schimbăm? Eu nu cred în nici un fel de democrație la noi. Suntem o țară orientală… Feudală… Popi în loc de intelectuali…

— Nu-mi plac mulțimile… Gloata… Mulțimea nu hotărăște niciodată nimic, hotărăsc personalitățile. Cei de la putere s-au străduit să nu fie personalități luminate la vârf. Opoziția nu are nici un Saharov, nici un Elțîn. „Revoluția de zăpadă“[105] n-a dat eroi. Ce program are? Ce vrea să facă? Oamenii merg, strigă… Și aceiași Nemțov… Navalnîi… scriu pe Twitter că au plecat în vacanță în Maldive sau în Thailanda. Că tocmai admiră Parisul. Imaginați-vă că Lenin, în 1917, ar fi plecat, după o demonstrație, în Italia sau să schieze în Alpi…

— Eu nu vreau la mitinguri și nu vreau să votez. Nu-mi fac iluzii…

— Dar ați aflat că Rusia e și mai departe de voi? Până la Sahalin… Și ea nu vrea nici un fel de revoluții – nici „portocalie“, nici „a trandafirilor“[106], nici „de zăpadă“. S-a săturat de revoluții! Lăsați patria în pace!

— Mi se rupe de ce va fi mâine…

— Eu nu vreau să merg în aceeași coloană cu comuniștii și naționaliștii… cu naziștii… Dumneavoastră ați merge într-un marș al Ku-Klux-Klanului, cu glugi și cruci? Oricât de minunat ar fi scopul acestui marș. Visăm fiecare o altă Rusie.

— Nu merg… Mă tem că o să mă aleg cu un baston în cap…

— Trebuie să ne rugăm, nu să mergem la mitinguri. Dumnezeu ni l-a trimis pe Putin…

— Mie nu-mi plac steagurile revoluționare sub fereastră. Eu sunt pentru evoluție… pentru construcție…

— Nu merg… Și n-o să mă scuz că nu merg la show-uri politice. Mitingurile astea sunt niște trucuri ieftine. Trebuie să trăiești în adevăr, cum ne învață Soljenițîn, nu în minciună. Fără asta nu vom înainta nici cu un milimetru. Ne vom învârti în cerc.

— Îmi iubesc patria și așa…

— Eu am exclus statul din sfera intereselor mele. Priorităţile mele sunt familia, prietenii şi afacerea mea. M-am făcut înţeles?

— Dar tu nu eşti un duşman al poporului, cetăţene?

— Ceva o să se întâmple, cu siguranţă. Şi curând. Încă nu e revoluţie, dar se simte miros de ozon. Toţi aşteaptă: cine, unde, când?

— Şi abia începusem să trăiesc normal. Lăsaţi-mă să trăiesc!

— Rusia doarme. Nu visaţi.

Note

99. Referire la criza ivită în urma conflictului dintre preşedintele Elţîn şi legislativul federal. Parlamentul, dizolvat de preşedinte, a decis demiterea acestuia şi numirea vicepreşedintelui Aleksandr Ruţkoi ca preşedinte interimar. Deputaţii care se opuneau reformelor s-au baricadat în Casa Albă, sediul Parlamentului. Pe 3 octombrie, preşedintele a decretat starea de urgenţă, iar armata a luat cu asalt clădirea Parlamentului. Conflictele de stradă s-au soldat, conform cifrelor oficiale, cu 187 de morţi şi peste 400 de răniţi. Proiectul unei noi Constituţii, care sporea puterea preşedintelui, a fost prezentat de Elţîn în noiembrie şi adoptat prin referendum în decembrie.

100. Trimitere la un citat din profetul Avacum (2,12): „Vai de cel ce zideşte cetatea cu vărsări de sânge şi o întemeiază pe fărădelegi!“

101. Serghei Polonski (n. 1973), unul dintre cei mai bogaţi oameni de afaceri din Rusia până la criza financiară din 2008.

102. Familii nobile foarte bogate din epoca ţaristă, cu afaceri în comerţ şi industrie.

103. F.M. Dostoievski, *op. cit*.

104. Protest împotriva lui Vladimir Putin din 2012, când acesta era prim-ministru, în care zeci de mii de oameni au format un lanţ care înconjura centrul Moscovei.

105. Nume generic dat protestelor din Rusia din anii 2011–2013.

106. Nume dat protestelor din 2003 din Georgia, care au dus la schimbarea puterii politice şi la demisia lui Eduard Şevarnadze din funcţia de preşedinte.

ZECE ISTORII FĂRĂ INTERIOR

Despre Romeo şi Julieta… numai că îi chema Margarita şi Abulfaz

Margarita K. – refugiată armeană, 41 de ani

— Ah! Nu despre asta… despre asta nu vreau… Știu altă…

Și acum dorm cu mâinile sub cap, obișnuință de pe vremea când eram fericită. Atât de tare îmi plăcea să trăiesc! Eu sunt armeancă, dar m-am născut și am crescut la Baku. Pe malul mării. Marea… marea mea! Am plecat, dar iubesc marea. Oamenii și toate celelalte m-au dezamăgit, iubesc doar marea. O visez des – cenușie, neagră, violet. Și fulgerele! Fulgerele dansează împreună cu valurile. Îmi plăcea să privesc în depărtare, să privesc cum apune soarele seara, spre seară e atât de roșu, încât pare că sfârâie cufundându-se în apă. Pietrele încinse în timpul zilei, pietrele calde, parcă-s vii. Îmi plăcea să privesc marea dimineața, și la amiază, și seara, și noaptea. Noaptea apăreau liliecii și mă speriam foarte tare de ei. Cântau cicadele. Cerul era plin de stele… nicăieri nu mai sunt atâtea stele… Baku e orașul meu preferat… Cel mai drag, orice-ar fi! În vis mă plimb deseori prin grădina Gubernatorski și prin parcul Nagornîi… urc pe zidul cetății… Și de acolo se vede marea – vapoare și platforme petroliere… Mie și mamei ne plăcea să ieșim la ceainărie și să bem ceai roșu. *(Are lacrimi în*

ochi.) Mama e în America. Plânge şi-i e urât. Eu – la Moscova…

La Baku locuiam într-o casă mare… Aveam şi o curte mare, în curte creştea un dud, făcea dude albe. Delicioase! Trăiam cu toţii laolaltă, ca o familie – azeri, ruşi, armeni, ucraineni, tătari… Tanti Klava, tanti Sara… Abdulah, Ruben… Cea mai frumoasă era Silva, lucra ca stewardesă pe linii internaţionale, zbura la Istanbul, soţul ei, Elmir, era taximetrist. Ea – armeancă, el – azer, dar nimeni nu-şi bătea capul cu asta, nu-mi amintesc asemenea discuţii. Lumea se împărţea altfel: erai om bun sau rău, lacom sau cumsecade. Vecin sau oaspete. Din acelaşi sat… oraş… Toţi aveam aceeaşi naţionalitate – toţi eram sovietici, toţi ştiam rusește.

Sărbătoarea cea mai frumoasă, cea mai îndrăgită de toţi era Navruz. Navruz Bairam – ziua venirii primăverii. Aşteptam această sărbătoare tot anul şi petreceam şapte zile. Şapte zile nu încuiam porţile şi uşile… zi şi noapte nici un fel de lacăte ori chei… Aprindeam focuri… Ardeau focuri pe acoperişuri şi în curţi. Era plin oraşul de focuri! Oamenii aruncau în flăcări virnanţ parfumat şi se rugau pentru fericire, rosteau: „*Sarîlîghin cene, gîrmîzîlîghin mene*“ – „Cele rele ţie, bucurie mie“. „*Gîrmîzîlîghin mene…*“ Oricine mergea la oricine, peste tot se primeau oaspeţi, erau trataţi cu orez cu lapte şi ceai roşu cu scorţişoară sau cardamom. Iar în ziua a şaptea, ziua cea mai importantă a sărbătorii, ne adunam toţi… la o singură masă… Fiecare îşi scotea masa în curte şi puneam o masă lungă, lungă. Pe masa asta erau *hinkali* gruzini, *boraki* şi *basturma* armeneşti, blinele ruseşti, *ecipocimak* tătăresc, colţunaşi ucraineni, carne cu castane ca la azeri… Tanti Klava aducea salata ei de heringi, iar tanti Sara aducea peşte umplut. Beam vin, coniac armenesc. Azer. Cântam cântece armeneşti şi azere. Şi *Katiuşa* rusească: „Înfloreau din nou merii şi perii…/ Ceaţa iar plutea peste pârâu…“ În sfârşit, venea rândul deserturilor: *pahlava*, *şerek-ciurek*… Pentru mine nici acum nu există nimic mai gustos! Cel mai bine îi ieşeau dulciurile mamei. „Ce mâini ai tu, Knarik! Ce aluat fin!“ – o lăudau mereu vecinele.

Mama era prietenă cu Zeinab, iar Zeinab avea două fete şi un băiat, Anar, cu care eu eram colegă de clasă. „Să-ţi dai fata după Anar al meu“, râdea Zeinab, „să ne înrudim“. *(Încearcă să se convingă.)* N-o să plâng… Nu trebuie să plâng… Încep pogromurile contra armenilor… Şi tanti Zeinab, buna noastră tanti Zeinab, împreună cu Anar al ei… noi am fugit, ne-am ascuns la nişte oameni buni… au scos într-o noapte din casa noastră frigiderul şi televizorul… aragazul şi biblioteca nouă- nouţă… Şi odată Anar cu prietenii lui s-au întâlnit cu soţul meu şi l-au bătut cu vergi de fier:

„Ce fel de azer eşti tu? Eşti un trădător! Trăieşti cu o armeancă – duşmana noastră!“ Pe mine m-a luat la ea o prietenă, am stat la ei în pod… În fiecare noapte deschideau podul, mă hrăneau – şi iar urcam şi băteau trapa în cuie. O băteau în cuie zdravăn. Dacă mă găseau, ne omorau! Am ieşit de acolo cu părul cărunt… *(Foarte încet.)* Le spun celorlalţi: Nu mă plângeţi… Dar mie-mi dau lacrimile… Anar îmi plăcea la şcoală, era un băiat frumos. O dată chiar ne-am sărutat… „Salut, regină!“ mă întâmpina el la poarta şcolii. Salut, regină!

Îmi amintesc primăvara aceea… sigur că mi-o amintesc, dar acum deja mai rar… nu prea des… Priiimăvara! Terminasem liceul şi mă angajasem telegrafistă. La Telegraful Central. Oamenii stăteau la ghişeu: una plânge – i-a murit mama, alta râde – se mărită. La mulţi ani! Felicitări cu ocazia nunţii de aur! Telegrame, telegrame. Sunam la Vladivostok, Ust-Kut, Aşhabad… era o muncă veselă. Nu mă plictiseam. Dar aştepţi dragostea… la optsprezece ani mereu aştepţi dragostea… Credeam că dragostea vine o singură dată şi că-ţi dai seama imediat că e dragoste. Dar a fost amuzant, s-a întâmplat foarte amuzant. Nu mi-a plăcut cum ne-am cunoscut. Dimineaţa treceam pe lângă pază, toţi mă cunoşteau deja, nimeni nu-mi mai cerea legitimaţia: salut-salut, fără întrebări. „Prezentaţi legitimaţia.“ Am încremenit. În faţa mea stătea un tânăr înalt şi chipeş şi nu mă lăsa să trec. „Mă vedeţi în fiecare zi…“ „Prezentaţi legitimaţia.“ Dar în ziua aceea îmi uitasem legitimaţia; am scotocit prin geantă – n-aveam nici un fel de acte. L-au chemat pe şeful meu… am primit mustrare… Şi aşa necaz aveam pe tânărul acela! Şi el… Eram în schimbul de noapte şi el vine cu încă unul să bem ceai. Culmea! Au adus prăjituri cu gem, acum nu mai sunt prăjituri din alea, gustoase, dar greu de mâncat, niciodată nu ştii în ce parte ţâşneşte gemul. Râdeau în hohote! Dar eu nu vorbeam cu ei, eram supărată. După câteva zile m-a căutat la sfârşitul programului: „Am cumpărat bilete la film, vii?“ Bilete la comedia mea preferată, *Mimino*, cu Vahtang Kikabidze în rolul principal, am văzut-o de zece ori, ştiam tot textul pe dinafară. După cum s-a dovedit, şi el la fel. Mergeam şi ne tatonam, ne încercam unul pe altul: „O să-ţi spun ceva cu tâlc, numai să nu te superi. Cum pot să vând o vacă, dacă o ştiu toţi?“ Şi… a început dragostea… Vărul lui avea nişte ferme mari şi vindea flori. Abulfaz venea întotdeauna cu trandafiri – albi şi roşii… Există şi trandafiri mov, zici că-s vopsiţi, dar sunt naturali. Am visat… Am visat mult la dragoste, dar n-am ştiut cum îmi poate bate inima, de să-mi spargă pieptul. Pe plaja udă se aşterneau mesajele noastre… pe nisip… cu litere mari: „te iubesc!!!“ Atunci în oraş

erau peste tot niște automate metalice cu sifon, și la automat un singur pahar pentru toată lumea. Îl spălai și beai. Ne apropiem – nu avea pahar, următorul automat – tot fără pahar. Mi-era sete! Atâta cântaserăm, strigaserăm, râseserăm pe malul mării, că mi-era sete! Multă vreme ni s-au tot întâmplat lucruri fermecate, neverosimile, apoi au încetat. O, știu asta… E adevărat! „Abulfaz, mi-e sete! Inventează ceva!“ El se uită la mine, ridică mâinile spre cer și bolborosește ceva îndelung. Și de undeva… de după niște garduri năpădite de iarbă și niște chioșcuri închise, apare un bețiv și ne întinde un pahar: „Ia, fa-tă for-moa-să, nu te supăra.“

Și răsăritul acela… Nicăieri nici un suflet, doar noi. Și ceața dinspre mare. Eu merg desculță, iar ceața se ridică din asfalt ca aburii. Din nou o minune! Apare deodată soarele! Lumina… ca în miezul unei zile de vară… Rochia mea de vară, umedă de rouă, se usucă într-o clipă: „Ești atât de frumoasă acum!“ Și tu… tu… *(Are lacrimi în ochi.)* Celorlalți le spun: Nu plângeți… Dar eu… Îmi amintesc, îmi tot amintesc… Dar de fiecare dată sunt mai puține glasuri, și visurile sunt tot mai puține. Visam pe-atunci… zburam! Doar că… N-a fost să fie! N-a existat, pentru noi, un happy-end: rochie albă, marșul lui Mendelssohn, luna de miere… După scurt timp, foarte scurt… *(Se întrerupe.)* Am vrut să spun ceva… Ceva… Uit cuvintele cele mai banale… am început să uit… Am vrut să spun că după scurt timp, foarte scurt… Am fost ascunsă prin beciuri, am locuit prin poduri, m-am transformat într-o pisică… într-un liliac… Dacă ați putea înțelege… dacă ați putea… dacă ați și cât de înspăimântător e să auzi pe cineva țipând noaptea. Un țipăt solitar. Țipă o pasăre singuratică noaptea și toți se înfioară. Dar dacă e un om? Trăiam cu un singur gând: iubesc… iubesc și iar iubesc. Altfel n-aș fi putut, n-aș fi îndurat. O asemenea nenorocire! Îmi dădeau drumul din pod numai noaptea… draperiile erau groase, ca niște pături… O dată, au deschis podul dimineața: „Ieși! Ești salvată!“ În oraș intraseră trupele rusești…

Mă gândesc la asta… Mă gândesc la asta și în somn – când a început totul? În 1988… În piețe s-au adunat niște oameni, sunt toți în negru, cântă și dansează. Dansează cu pumnale și cuțite. Clădirea telegrafului e lângă piață, totul se petrecea sub ochii noștri. Stăteam îngrămădiți în balcon și ne uitam. „Ce strigă?“ am întrebat. „Moarte necredincioșilor! Moarte!“ Asta a continuat mult, foarte mult… multe luni… Au început să ne gonească de la geamuri: „Fetelor, e periculos. Stați la locurile voastre și vedeți-vă de treabă.“ La ora prânzului de obicei beam ceai împreună, dar deodată, într-o zi, azerele s-au așezat la o masă, armencele la alta. De pe-o zi pe alta,

deodată, înțelegeți? Iar eu nu puteam nicicum înțelege, nicicum. Încă nu-mi dădeam seama. Eu eram îndrăgostită… eram ocupată cu propriile sentimente… „Fetelor! Ce s-a întâmplat?“ „N-ai auzit? A zis șeful că în curând la el vor lucra numai musulmane pursânge.“ Bunica mea supraviețuise pogromului armenilor din 1915. Îmi aduc aminte… Îmi povestea în copilărie: „Când eram micuță, ca tine, l-au omorât pe tata. Și pe mama, și pe mătușa. Și toate oile noastre…“ Ochii bunicii erau mereu triști. „I-au omorât vecinii… Până atunci fuseseră oameni normali, chiar cumsecade, se poate spune. De sărbători stăteam la masă împreună…“ Eu mă gândeam că asta a fost demult… cum se poate să se întâmple așa ceva acum? Am întrebat-o pe mama: „Mamă, tu ai văzut? Afară, băieții se joacă nu de-a războiul, ci de-a căsăpirea armenilor. Cine i-a învățat?“ „Taci, fata mea. O să te audă vecinii.“ Mama plângea tot timpul. Stătea și plângea. Copiii târau prin curte o sperietoare de ciori și o loveau cu bețe și cu pumnale de jucărie. „Cine-i ăsta?“ l-am întrebat pe micul Orhan, nepotul prietenei mamei, Zeinab. „E o babă armeancă. O omorâm. Tanti Rita, dar tu ce ești? De ce ai nume rusesc?“ Numele Margarita mi-l dăduse mama… Mamei îi plăceau numele rusești și toată viața a visat să vadă Moscova… Tata ne părăsise, trăia cu o altă femeie, dar tot tata era. M-am dus să-i dau vestea: „Tată, mă mărit!“ „E băiat bun?“ „Foarte. Dar îl cheamă Abulfaz…“ Tata a tăcut, el voia să fiu fericită. Iar eu m-am îndrăgostit de un musulman… el are alt Dumnezeu… Tata a tăcut. Și… Abulfaz a venit la noi acasă: „Vreau să-ți cer mâna.“ „Dar de ce ești singur, fără peținori? Fără rude?“ „Toți sunt împotrivă, n-am nevoie de nimeni în afară de tine.“ Nici eu… nici eu n-am nevoie. Ce să facem noi cu dragostea noastră?

În jur, lucrurile erau diferite de ce se petrecea înlăuntrul nostru… Complet diferite… Noaptea era o liniște înspăimântătoare în oraș… Nu se poate, nu mai pot … E ceva cumplit! Ziua oamenii nu râdeau, nu glumeau, au încetat să cumpere flori. Înainte mereu vedeai pe cineva cu flori pe stradă. Ici-colo se sărutau câte unii. Iar acum… Erau aceiași oameni… și nu se uitau unii la alții… Ceva plana deasupra a toți și a toate… un fel de așteptare…

Acum nu-mi mai pot amintit totul exact… Lucrurile s-au schimbat de la o zi la alta… Acum toată lumea știe de Sumgait… de la Baku la Sumgait sunt treizeci de kilometri… Acolo a fost primul pogrom… La noi lucra o fată din Sumgait și deodată, la sfârșitul programului, toată lumea pleacă acasă, numai ea rămâne la telegraf. Înnoptează în magazie. E mereu cu ochii în lacrimi, la stradă nu îndrăznește nici măcar să se uite, nu vorbește

cu nimeni. O întrebăm – tace. Dar când a început să vorbească… s-a pornit… Aș fi vrut să n-o aud… Să n-o aud! Să nu aud nimic!! Ce-i asta? Ce-i asta, cum se poate așa ceva? „Ce s-a întâmplat cu casa ta?“ „A fost jefuită.“ „Și cu părinții tăi?“ „Pe mama au târât-o în curte, au dezbrăcat-o în pielea goală și i-au dat foc! Iar pe sora mea însărcinată au pus-o să danseze în jurul focului… Iar când au omorât-o, au scos copilul din ea cu drugi de fier…“ „Taci! Taci!“ „Pe tata l-au măcelărit… cu toporul… Rudele l-au recunoscut numai după ghete…“ „Taci! Te rog!“ „Se adunau bărbați, tineri și bătrâni, câte douăzeci-treizeci de oameni, și dădeau buzna în casele unde locuiau familii de armeni. Omorau și siluiau – pe fiică în fața tatălui, pe soție în fața soțului…“ „Taci! Mai bine plângi.“ Dar ea nu plângea… Atât de rău îi era… „Au dat foc la mașini. În cimitir au distrus pietrele cu nume armenești pe ele… îi urau și pe morți…“ „Taci! Oare pot oamenii să facă așa ceva?!“ A început să ne fie tuturor frică de ea… Iar la televizor, la radio și în ziare… nici un cuvânt despre Sumgait… Doar zvonuri… Mai târziu eram întrebată: „Cum ați trăit? Cum ați mai trăit după toate astea?“ A venit primăvara. Femeile au îmbrăcat rochii subțiri… O asemenea oroare – și în jur atât de frumos! Înțelegeți? Și marea.

Mă pregătesc să mă mărit… Mama mă roagă: „Gândește-te, fata mea.“ Tata tace. Merg cu Abulfaz pe stradă și ne întâlnim cu surorile lui: „De ce ziceai că e urâtă? Uite ce fată drăguță“, șușoteau între ele. Abulfaz! Abulfaz! Îl rog: „Hai să ne căsătorim fără nuntă, să nu mai facem nuntă.“ „Cum adică? La noi se socotește că în viața omului sunt trei zile mari: ziua în care te-ai născut, ziua în care te-ai căsătorit și ziua în care mori.“ El nu putea fără nuntă, fără nuntă n-aveam să fim fericiți. Părinții lui se opuneau categoric… categoric! Nu i-au dat bani pentru nuntă, nici măcar nu i-au dat înapoi banii pe care-i câștigase el. Dar totul trebuia să fie după datină… după datinile străvechi… Obiceiurile azere sunt frumoase, mie îmi plac… În casa miresei vin întâi pețitorii, sunt ascultați și abia a doua zi primesc acceptul sau refuzul. Atunci beau vin. Cumpărarea rochiei albe și a inelului e sarcina mirelui, el le aduce acasă la mireasă neapărat dimineața… și trebuie să fie într-o zi cu soare… fiindcă trebuie să atragi fericirea și să îndepărtezi forțele întunericului. Mireasa primește darul și îi mulțumește mirelui, sărutându-l în fața tuturor. Poartă pe umeri un batic alb, semn al purității. În ziua nunții… Din ambele părți la nuntă se aduc multe cadouri, un munte de cadouri, stivuite pe tăvi mari, legate cu panglici roșii. Se umflă sute de baloane de toate culorile, care zboară câteva zile deasupra casei miresei, și cu cât zboară mai mult timp, cu atât mai bine: înseamnă că

dragostea va fi puternică și reciprocă.

Nunta mea… a noastră… Toate cadourile de la familia mirelui și de la familia miresei… le-a cumpărat mama… Și rochia albă, și verigheta de aur… La masă, rudele miresei trebuie să se ridice înainte de primul toast și s-o laude pe fată, iar rudele mirelui să-l laude pe băiat. Pentru mine a luat cuvântul bunicul, iar când a terminat l-a întrebat pe Abulfaz: „Dar pentru tine cine o să vorbească?“ „O să vorbesc eu. O iubesc pe fata voastră. O iubesc mai mult decât viața.“ Le-a plăcut tuturor cum a spus-o. Ne-au împrăștiat în cale monede mărunte, orez – pentru fericire și bogăție. Și atunci… e un moment… Este în timpul nunții un moment în care rudele unuia trebuie să se ridice și să se încline în fața rudelor celuilalt și invers. Abulfaz s-a ridicat singur… ca un orfan… „O să-ți fac un copil și n-o să mai fii singur“, m-am gândit eu. Ca o promisiune. Dar el știa, îi mărturisisem de mult că în tinerețe fusesem grav bolnavă și doctorii îmi spuseseră clar că n-am voie să nasc. Se învoise și cu asta, numai să fim împreună. Dar eu… Am hotărât: o să nasc. Chiar dacă mor eu, o să rămână copilul.

Dragul meu Baku…

…marea… marea… marea…

…soare… soare… soare… Nu mai e orașul meu…

…intrările nu mai au uși, cele mai multe sunt găuri acoperite cu bucăți de plastic…

…bărbați sau adolescenți… de groază, n-am reținut… bat… omoară în bătaie cu niște pari ascuțiți (unde i-or fi găsit în oraș?) o femeie… ea zace fără să scoată o vorbă pe jos. Oamenii văd… și o cotesc pe altă stradă. Unde-i miliția? Miliția a dispărut… nu vedeam un milițian cu zilele… Acasă, Abulfaz e indignat. El e bun, foarte bun. Dar de unde au apărut ăștia… acolo, pe stradă? Din fața noastră venea în fugă un om plin de sânge… paltonul, mâinile îi erau pline de sânge… în mâini avea un cuțit de bucătărie lung, pentru zarzavaturi… Avea un aer triumfător, fericit chiar… „Îl cunosc“, mi-a spus o fată pe care o știam, cu care stăteam în stație și așteptam autobuzul.

…ceva în mine a pierit atunci … ceva din mine nu mai e…

…mama a renunțat la slujbă… Era deja periculos să meargă pe stradă, o recunoșteau imediat. Pe mine nu. În nici un caz nu trebuia să ai la tine vreun act. Nici unul! Abulfaz venea să mă ia când ieșeam de la serviciu, mergeam împreună, nimeni nu bănuia că sunt armeancă. Dar oricine putea să se apropie și să-ți ceară: „Arată buletinul!“ „Ascundeți-vă. Plecați“, ne

avertizau vecinele, bătrânele rusoaice. Ruşii tineri plecaseră, îşi abandonaseră apartamentele, mobila bună. Rămăseseră bătrânele… bunele bătrâne rusoaice…

…eram deja însărcinată… Purtam sub inimă un copil…

În Baku măcelul a continuat câteva săptămâni… aşa spun unii, dar alţii spun că a durat mai mult… Erau omorâţi nu numai armeni, ci şi cei care-i ascundeau pe armeni. Pe mine m-a ascuns prietena mea azeră, care are familie – bărbat şi doi copii. Cândva… Jur! O să mă duc la Baku, o s-o iau pe fiica mea şi o s-o duc la casa aceea: „Asta e cea de-a doua ta mamă, fetiţa mea.“ Draperii groase… ca un palton… aşa nişte draperii… le-au făcut special, din cauza mea. Noaptea mă dădeam jos din pod… pentru o oră-două… Vorbeam în şoaptă, trebuiau să vorbească cu mine. Toţi înţelegeau: trebuiau să vorbească cu mine, ca să nu devin mută, să nu înnebunesc. Să nu pierd copilul şi să urlu noaptea. Ca o fiară.

Îmi amintesc conversaţiile noastre, mi le amintesc bine. Stăteam toată ziua în pod şi mi le repetam în minte. Eram singură… Se vedea o fâşiuţă subţire de cer… printr-o crăpătură…

„…l-au oprit pe stradă pe bătrânul Lazar şi au început să-l bată… «Eu sunt evreu», le tot spunea el. Până i-au găsit buletinul, l-au desfigurat…“

„…omoară pentru bani sau aşa, pur şi simplu… Caută mai ales casele în care locuiesc armeni bogaţi…“

„…într-o casă i-au omorât pe toţi… Dar fetiţa cea mai mică s-a urcat într-un copac… Au tras în ea, ca într-o pasăre… Noaptea nu se vede bine, mult timp n-au nimerit-o. S-au înverşunat… au ochit mai bine. A căzut la picioarele lor…“

Soţul prietenei mele era pictor. Îmi plăceau tablourile lui, făcea portrete de femei şi naturi moarte. Şi îmi amintesc cum se apropia de rafturile de cărţi şi bătea cu degetul în cotoare: „Trebuie ars tot! Ars! Nu mai cred în cărţi! Noi am crezut că binele va învinge – nici vorbă! Discutam despre Dostoievski… Da, eroii ăştia ai lui există mereu! Printre noi. Alături de noi!“ Nu înţelegeam despre ce vorbeşte, eu eram o fată simplă, obişnuită. Nu aveam facultate. Ştiam doar să plâng… să-mi şterg lacrimile… Multă vreme am crezut că trăiesc în cea mai bună ţară, printre cei mai buni oameni. Aşa învăţasem la şcoală. El însă suferea cumplit, suporta foarte greu tot ce se petrecea. Şi a făcut un atac cerebral, a paralizat… *(Se opreşte.)* O să tac un pic… Tremur toată… *(După câteva minute, continuă.)* Au intrat în oraş trupele ruseşti. Puteam să mă întorc acasă… El zăcea în pat, putea mişca doar o mână puţin. Şi m-a îmbrăţişat

cu mâna aia: „M-am gândit toată noaptea la tine, Rita, și la viața mea. Mulți ani… Toată viața am luptat împotriva comuniștilor. Dar acum am îndoieli: era mai bine să ne conducă mumiile alea bătrâne, să-și înfigă unii altora în piept Stele de Eroi, să nu putem călători în străinătate, să nu citim cărți interzise și să nu mâncăm pizza – hrana zeilor. Dar fetița aia… să fi rămas în viață, să n-o fi împușcat nimeni… Ca pe o păsărică… Și tu să nu fi stat în pod, ca un șoarece…“ Curând a murit… peste puțină vreme… Pe atunci mulți mureau, mureau oameni de treabă. Nu puteau suporta toate astea.

Peste tot pe străzi erau soldați ruși. Tehnică de luptă. Soldații ruși… erau abia niște copii… leșinau când vedeau tot ce se petrecuse…

Eram în luna a noua… Aveam să nasc în curând. Noaptea mi se face rău, chemăm Salvarea – când ne aud aud numele armenesc, pun receptorul în furcă. Nu ne primeau nici la maternitate, nici la spitalele de care aparțineam prin domiciliu… nicăieri… Deschideau buletinul și brusc – nu erau locuri. Nu erau locuri! Nicăieri și nicicum, cu nici un chip. Mama a găsit-o pe bătrâna moașă, o rusoaică, care o ajutase cândva să nască… demult, tare demult… A găsit-o undeva într-un sătuc din apropierea orașului. O chema Anna… patronimul nu mi-l amintesc. O dată pe săptămână venea la noi acasă, îmi făcea un control și spunea că nașterea se anunță grea. Contracțiile au început noaptea… Abulfaz a dat fuga să prindă un taxi, n-a putut să-l comande la telefon. Taximetristul a venit și m-a văzut: „Ce, e armeancă?“ „E soția mea.“ „Nu, nu merg.“ Soțul meu a început să plângă. A luat portofelul și i-a arătat banii, tot salariul lui: „ Ia… ți-i dau ție pe toți… Salvează-mi soția și copilul.“ Am plecat… am plecat cu toții… A venit și mama cu noi. Ne-am dus în sătucul unde locuia Anna, la spitalul unde lucra cu jumătate de normă. Își mai rotunjea și ea pensia. Ea ne aștepta deja, m-au pus direct pe masă. Nașterea a durat mult… șapte ore… Eram două care nășteau: eu și o azeră, era o singură pernă, și perna i-o dăduseră ei, așa că stăteam cu capul foarte jos. Era incomod, mă durea… Mama stătea lângă ușă. Au gonit-o, ea n-a plecat. Dacă fură copilul? Dacă…? Orice e posibil… pe atunci, orice era posibil… Am născut o fată… Mi-au adus-o o dată, mi-au arătat-o, apoi n-au mai adus-o. Altor mame le dădeau copiii să-i hrănească, mie nu. Am așteptat două zile. Iar apoi… pe lângă perete… ținându-mă de perete… m-am târât până la sala unde erau ținuți copiii. Nu era nici un copil, numai fetița mea, iar ușile și ferestrele – vraiște. Am atins-o, frigea, era fierbinte toată. A venit mama… „Mamă, luăm copilul și plecăm. Copilul e foarte bolnav.“

Fetița a bolit mult. A vindecat-o un medic bătrân, era de mult la

pensie. Evreu. Dar se ducea pe la familiile armeneşti şi le ajuta. „Pe armeni îi omoară pentru că sunt armeni, aşa cum cândva îi omorau pe evrei pentru că erau evrei“, spunea el. Era foarte, foarte bătrân. Pe fetiţă am botezat-o Ira… Irinka… Am hotărât: să aibă un nume rusesc, o s-o apere. Când a luat prima dată copilul în braţe, Abulfaz a început să plângă în hohote… De fericire… Exista şi asta atunci – fericirea… Fericirea noastră! Atunci s-a îmbolnăvit mama lui… A început să se ducă des la ai lui. Se întorcea de la ei… nu găsesc cuvinte să vă descriu cum se întorcea. Se întorcea la noi ca un străin, cu o faţă necunoscută. Eu, firește, mă speriam. În oraş era deja plin de refugiaţi, erau familiile de azeri care fugeau din Armenia. Fugeau cu mâinile goale, fără nimic, fugeau aşa cum fugiseră şi armenii din Baku. Şi povesteau aceleaşi lucruri. Of, of, acelaşi lucru. Despre Hodjalu, unde fusese un pogrom al azerilor… Cum acolo armenii îi omorau pe azeri – aruncau femei pe fereastră… tăiau capete… urinau pe morţi… Acum nici un film de groază nu mă mai sperie! Am văzut şi am auzit atâtea… atâtea! Nu dormeam noaptea, mă gândeam şi mă tot gândeam – trebuie să plecăm. Să plecăm! Aşa nu se poate trăi, mi-e imposibil. Să fugim… să fugim ca să uităm… Dacă mai stăteam, muream… ştiu că aş fi murit…

Prima a plecat mama… Apoi tata, cu noua lui familie. După ei, eu cu fiica mea. Plecam cu acte false… cu buletine pe care aveam nume de familie azere… Trei luni nu ne-am putut cumpăra bilete. Aşa cozi erau! Am plecat cu un avion – erau mai multe lăzi cu fructe şi cutii de carton cu flori decât pasageri. Business! Afacerile înfloreau. În faţa noastră stăteau nişte azeri tineri, tot drumul au băut vin şi au vorbit despre cum plecau pentru că nu voiau să ucidă. Nu voiau să meargă la război şi să moară… Anul 1991… Era război în Nagorno- Karabah… Băieţii aceia recunoşteau deschis: „Nu vrem să zăcem sub tancuri. Nu suntem pregătiţi pentru aşa ceva.“ La Moscova ne-a întâmpinat un văr. „Dar Abulfaz unde-i?“ „Vine peste o lună.“ S-au adunat seara rudele… Toţi mă rugau: „Spune, spune, nu te teme. Cei care tac se îmbolnăvesc.“ După o lună am început să povestesc, dar crezusem că n-o să pot. Că o să tac şi gata.

Am aşteptat… şi am aşteptat… şi am aşteptat… Abulfaz nu ne-a urmat după o lună… şi nici după jumătate de an, ci după şapte ani. După şapte ani… Şapte… Oooof… Dacă n-ar fi fost fiica noastră… n-aş fi supravieţuit… Fetiţa m-a salvat. De dragul ei rezistam din toate puterile. Ca să supravieţuiesc, trebuia să mă agăţ măcar de un fir subţire de speranţă… Ca să supravieţuiesc… şi să aştept… Pur şi simplu o dimineaţă… încă o dimineaţă… A intrat în apartament şi ne-a îmbrăţişat pe mine şi pe fiica

noastră. Stătea în picioare. A stat… a mai stat un pic în prag și am văzut cum încet-încet cade sub ochii mei. În clipa următoare zăcea pe jos, în palton și cu șapca pe cap. L-am luat și l-am întins pe divan. Ne-am speriat: trebuia să chemăm un doctor, dar cum? Nu aveam buletine de Moscova, nici asigurare medicală. Eram refugiați. În timp ce noi ne tot frământam așa – mama plângea… fetița stătea cu ochii mari într-un colț: „L-am așteptat pe tata, și tata vine și moare“ – a deschis ochii: „Nu-i nevoie de doctor, nu vă temeți. Gata! Sunt acasă.“ Acum o să plâng. Acum o să… *(Pentru prima dată în tot timpul conversației noastre, începe să plângă.)* Cum să vă spun asta fără lacrimi… O lună întreagă a mers după mine prin apartament în genunchi, îmi tot săruta mâinile. „Ce vrei să-mi spui?“ „Te iubesc.“ „Unde ai fost atâția ani?“

…i-au furat un buletin… al doilea… mereu rudele lui…

…au venit la Baku verii lui… Fuseseră goniți din Erevan, unde încă mai trăiau unchii și părinții lor. În fiecare seară povești… special ca să audă el… Cum jupuiseră de viu un copil și îl spânzuraseră de un copac. Iar pe un vecin l-au înfierat pe frunte cu o potcoavă încinsă… Cum… Cum… „Și tu unde vrei să pleci?“ „La soția mea.“ „Te duci la dușmanul nostru. Nu ești fratele nostru. Nu ești fiul nostru.“

…îl sunam. Mi se răspundea: „Nu-i acasă.“ Iar lui îi spuneau că am sunat și am spus că mă mărit. Eu sunam, sunam mereu. A luat receptorul una dintre surorile lui: „Uită numărul ăsta de telefon. Are altă femeie. Musulmană.“

…tatăl meu… Voia să fiu fericită… Mi-a luat pașaportul și l-a dat unor băieți să-mi pună o ștampilă cum că aș fi divorțată. Falsă. Ei au colorat ceva, au șters și au corectat și acum rămăsese o găurică. „Tată! De ce ai făcut asta? Știi doar că-l iubesc!“ „Iubești un dușman de-al nostru.“ Acum buletinul meu era stricat… nu mai era valid…

…Am citit *Romeo și Julieta* de Shakespeare… Despre vrajba dintre două familii – Montague și Capulet. Totul era despre mine… am înțeles fiecare cuvânt…

Nu-mi mai recunoșteam fiica. A început să zâmbească… Din clipa în care l-a văzut: „Tată! Tăticule!“ Era mică… Scotea din geamantan fotografiile lui și le săruta. Dar avea grijă să n-o văd eu… Și nu plângea…

Și ăsta nu-i sfârșitul… Credeți că asta-i tot? Sfârșit? O, nu-i încă sfârșitul…

…și aici trăim ca în război… Peste tot, numai străini. Marea m-ar vindeca. Marea mea! Dar aici n-am mare…

…am făcut curăţenie la metrou, am spălat toalete. Am cărat cărămizi şi saci cu ciment pe şantiere. Acum sunt femeie de serviciu la un restaurant. Abulfaz face lucrări de renovare la apartamentele bogătaşilor. Oamenii cinstiţi plătesc, cei răi îl înşală: „Valea de-aici, veneticule! Acuşi sunăm la miliţie.“ Nu avem permise… nu avem nici un fel de drepturi… Ca noi sunt aici câtă frunză, câtă iarbă. Sute de mii de oameni au fugit de acasă: tadjici, armeni, azeri, gruzini, ceceni… au fugit la Moscova, capitala URSS, dar acum e capitala altui stat. Iar statul nostru nu mai poate fi găsit pe hartă…

…acum un an, fiica mea a terminat şcoala… „Mamă… tată… Vreau să învăţ!“ Nu are buletin… Trăim în tranzit. Locuim la o băbuţă, ea s-a mutat la fiul ei şi ne-a lăsat garsoniera ei. Din când în când, bate la uşă miliţia, pentru verificarea actelor… Noi stăm pitiţi ca şoarecii. Din nou ca şoarecii. Ne-ar trimite înapoi… Dar unde înapoi? Unde să ne ducem? Ne-ar trimite în douăzeci şi patru de ore! Bani, ca să dăm mită, nu avem… Şi alt apartament n-am mai găsi. Peste tot sunt anunţuri: „Închiriem apartament unei familii slave…“, „Închiriem unei familii pravoslavnice ruseşti. Altfel, rugăm nu deranjaţi…“

…seara nu avem unde să ieşim din casă! Dacă soţul sau fiica mea întârzie pe undeva, eu iau valeriană. O rog pe fiică-mea: nu-ţi face sprâncenele, nu purta rochii în culori vii. Ici a fost omorât un băieţel armean, colo a fost tăiată o fetiţă tadjică… un azer înjunghiat cu un cuţit… Înainte eram toţi sovietici, acum avem o naţionalitate nouă – „persoană de naţionalitate caucaziană“. Dimineaţa alerg la slujbă şi niciodată nu-i privesc în faţă pe băieţii tineri – am ochii negri, părul negru. Duminica, dacă ieşim toată familia pe stradă, ne plimbăm prin cartierul nostru, pe lângă casă: „Mamă, vreau pe Arbat. Vreau să mă plimb prin Piaţa Roşie.“ „Acolo nu mergem, fetiţa mea. Acolo sunt *skinheads*. Cu svastică. După ei, Rusia e pentru ruşi. Fără noi.“ *(Tace.)* Nimeni nu ştie de câte ori am vrut să mor.

…fetiţa mea… din copilărie aude: „venetică“…, „jegoasă“… Micuţa nu înţelege nimic. Vine de la şcoală şi eu o sărut, o sărut ca să uite toate aceste cuvinte.

Toţi armenii din Baku au plecat în America… o ţară străină i-a primit… Şi mama a plecat, şi tata, şi multe dintre rudele noastre. Am fost şi eu la ambasada americană. „Spuneţi-ne povestea dumneavoastră“, mi-au cerut. Le-am povestit despre dragostea mea… Au tăcut, au tăcut îndelung. Nişte americani tineri, foarte tineri. Apoi au început să vorbească între ei: şi buletinul e deteriorat, şi e şi ciudat totuşi: de ce soţul ei n-a venit şapte ani? E sau nu e soţul ei? E o poveste prea frumoasă, prea bizară ca să fie

adevărată. Aşa ziceau. Ştiu puţină engleză… Am înţeles că nu mă cred. Dar eu n-am alte dovezi în afară de aceea că iubesc… Dumneavoastră mă credeţi?

– Eu cred… îi răspund. Am crescut în aceeaşi ţară ca şi dumneavoastră. Vă cred! *(Şi plângem amândouă.)*

Despre oameni care s-au schimbat brusc după comunism

Ludmila Malinkova – tehnolog, 47 de ani

Din relatarea fiicei

Despre vremurile când toți trăiam la fel

— Cunoașteți bine Moscova? Raionul Kunțevski… Locuiam într-un bloc de cinci etaje, acolo era apartamentul nostru, un apartament de trei camere pe l-am căpătat când ne-am mutat cu bunica. Bunicul a murit, ea a trăit multă vreme singură, dar au început să-i slăbească puterile și noi am hotărât că trebuie să stea cu noi. Eu m-am bucurat, o iubeam pe bunica. Mergeam împreună la schi, jucam șah. Era nemaipomenită! Tata… Era și tata, dar n-a stat mult cu noi, s-a prostit, s-a apucat de băut cu prietenii lui și mama i-a cerut să plece… lucra la o uzină militară acum închisă… Îmi amintesc din copilărie cum tata venea la noi în zilele libere, îmi aducea cadouri, bomboane și fructe – mereu se străduia să fie cea mai mare pară, cel mai mare măr. Voia să mă uimească: „Închide ochii, Iulecika – uite!“ Avea un râs frumos… Iar apoi tata a dispărut… Femeia cu care trăia după ce a plecat de la noi – o prietenă a mamei – l-a gonit și ea, sătulă de bețiile lui. Și nu știu dacă mai trăiește sau nu, dar dacă ar trăi, m-ar căuta…

Până când am împlinit paisprezece ani, viața noastră a fost fără nici un nor. Până la perestroika… Am trăit normal, până a început capitalismul – atunci la televizor se spunea „economie de piață“. Nimeni nu prea înțelegea ce înseamnă asta și nimeni nu explica nimic. Totul a început cu faptul că era permis să-i înjuri pe Lenin și pe Stalin. Îi înjurau cei tineri; oamenii mai în vârstă tăceau, coborau din troleibuz dacă auzeau pe cineva înjurându-i pe comuniști. La noi la școală tânărul profesor de matematică era împotriva

comuniștilor, iar bătrânul profesor de istorie era pentru. Acasă, bunica spunea: „Acum, în loc de comuniști vor fi speculanți.“ Mama se certa cu ea: Nu, zicea ea, va fi o viață frumoasă, dreaptă. Mergea la demonstrații, ne povestea pe nerăsuflate discursurile lui Elțîn. Bunica nu se lăsa convinsă: „Ați dat socialismul pe banane. Pe haleală…“ Cearta începea de dimineață, apoi mama pleca la serviciu, iar seara continuau să se certe. Când apărea Elțîn la televizor, mama se așeza imediat în fotoliu: „Mare om!“; bunica își făcea cruce: „E un criminal, Dumnezeu să mă ierte.“ Era comunistă până-n măduva oaselor. Vota cu Ziuganov. Toată lumea mergea la biserică, și bunica mergea, începuse să postească și să-și facă cruci, dar nu credea decât în comunism… *(Tace.)* Îi plăcea să-mi povestească despre război… La șaptesprezece ani a plecat de bunăvoie pe front, și acolo s-a îndrăgostit de ea bunicul. Visa să devină telefonistă, dar acolo unde a nimerit era nevoie de o bucătăreasă, așa că s-a făcut bucătăreasă. Și bunicul era bucătar, hrăneau răniții la spital. În delir, răniții strigau: „Hai! Hai! Înainte!“ Păcat, mi-a povestit atât de multe și eu îmi amintesc numai frânturi… Infirmierele aveau mereu pregătită o găleată cu cretă, dacă li se terminau tabletele și prafurile, făceau pilule din această cretă, ca răniții să nu le înjure și să nu le bată cu cârjele… Pe vremea aceea nu exista televizor și nimeni nu-l văzuse pe Stalin, dar toți voiau să-l vadă. Și bunica mea la fel, i s-a închinat până la moarte: „Dacă nu era Stalin, acum i-am linge pe nemți în cur.“ Putea să vorbească foarte obscen. Mama însă nu-l iubea pe Stalin, îl numea „răufăcător“ și „asasin de suflete“… Aș minți dacă v-aș spune că mă gândeam prea mult la toate astea… Trăiam, mă bucuram. Prima iubire…

Mama lucra ca dispecer la Institutul de Cercetări Geofizice. Eram ca două prietene. Îi împărtășeam toate secretele mele, chiar și pe cele pe care de obicei nu i le spui unei mame. Cu mama mea se putea, era foarte copilăroasă. Ca o soră mai mare. Îi plăceau cărțile… și muzica… Cu asta trăia. De condus, ne conducea bunica… Mama își aducea aminte că eram o comoară de copil, niciodată nu era nevoie să se roage de mine, să insiste. E drept, o adoram pe mama… Îmi place că semăn cu ea din ce în ce mai mult. Avem chipuri aproape identice. Îmi place asta… *(Tace.)* Prea înlesnit nu trăiam, dar ne descurcam. Toți erau la fel în jurul nostru. Era chiar vesel, la mama veneau în vizită prieteni, stăteau de vorbă, cântau. Îmi amintesc de Okudjava din copilărie: „A fost odată un soldat, / Frumos și ne-nfricat, / Dar el era o jucărie: / Soldatul de hârtie…“ Bunica punea pe masă o farfurie cu clătite, făcea plăcinte gustoase. Mamei îi făceau curte mulți

bărbați, îi ofereau flori și mie îmi cumpărau înghețată, și ea odată chiar m-a întrebat: „Ce zici, să mă mărit?“ Eu nu mă supăram, pentru că mama era frumoasă, și mie nu-mi plăcea că e singură, voiam o mamă fericită. Mereu atrăgea atenția pe stradă, mereu întorcea câte un bărbat capul după ea. „Ce vor ăștia?“ întrebam eu, mică. „Să mergem, să mergem!“ râdea mama, cu un râs anume. Neobișnuit. E drept, ne era bine. Mai târziu, când am rămas singură, mă duceam pe strada pe care locuiserăm și mă uitam la ferestrele noastre. Odată, n-am putut să mă abțin și am sunat la ușa noastră – acolo stătea acum o familie de gruzini. Au crezut, pesemne, că-s o cerşetoare, au vrut să-mi dea bani și ceva de mâncare. Am început să plâng și am fugit…

După scurt timp, bunica s-a îmbolnăvit, avea o boală care o făcea să vrea să mănânce tot timpul, din cinci în cinci minute ieșea pe casa scărilor și țipa că o omorâm prin înfometare. Spărgea farfurii… Mama ar fi putut s-o interneze într-o clinică specială, dar a hotărât să o îngrijească ea, fiindcă și ea o iubea foarte mult pe bunica. Deseori scotea din dulap fotografiile ei din război, se uita la ele și plângea. În fotografii era o fată tânără, care nu semăna cu bunica, dar era bunica noastră. Parcă era altă persoană… Așa se întâmplă… da… Până la moarte bunica a citit ziare, a interesat-o politica… Iar când s-a îmbolnăvit, pe noptiera ei se afla o singură carte… Biblia… Mă chema și îmi citea: „Şi ca pulberea să se întoarcă în pământ cum a fost, iar sufletul să se întoarcă la Dumnezeu…“[107] Se gândea încontinuu la moarte: „Deja mi-e atât de greu, nepoțică. Atâta de urât…“

Era o zi liberă… eram toți acasă… Am aruncat o privire în camera bunicii – deja se deplasa cu dificultate, stătea mai mult în pat – și am văzut că stătea și se uita pe fereastră. I-am dat un pic de apă. A trecut puțin timp… Am trecut iar pe la ea, am strigat-o, dar n-a răspuns, am luat-o de mână, dar mâna era rece, avea ochii deschiși și privea tot așa pe fereastră. Până atunci nu văzusem niciodată moartea, m-am speriat și am început să țip. Mama a dat fuga, a izbucnit în plâns și i-a închis bunicii ochii. Trebuia să sunăm la Salvare… E drept, au venit repede, dar doctorița i-a cerut mamei bani pentru certificatul de deces și ca s-o ducă pe bunica la morgă: „Ce vreți? E economie de piață!“ Noi nu aveam nici un ban în casă.… La vremea aceea mama tocmai fusese concediată, de două luni își tot căuta o slujbă, dar oriunde se ducea, după vreun anunț, era deja coadă. Mama terminase Institutul Tehnologic cu diplomă de onoare. Să-și găsească de lucru în specializarea ei nici nu putea fi vorba, puteai să ai studii superioare și să fii vânzător, spălător de vase, femeie de serviciu. Totul se schimbase… Nu mai recunoșteam oamenii pe stradă, parcă îmbrăcaseră toți un veșmânt

cenușiu. Nu vedeai nimic colorat. Așa îmi amintesc… „Ăsta-i Elțîn al tău… Gaidar al tău…“ plângea bunica, când încă mai trăia. „Ce-au făcut din noi? Încă un pic și o să fie ca în război.“ Mama tăcea; spre uluirea mea, mama tăcea. Ne uitam la fiecare lucru din casă cu un singur gând: l-am putea vinde? Nu aveam ce vinde… Trăiam din pensia bunicii. Ne hrăneam doar cu macaroane goale… De-a lungul vieții bunica strânsese cinci mii de ruble, le ținea la casa de economii, trebuia să le păstrăm, spunea ea, pentru „zile negre“ și pentru înmormântare. Dar au ajuns să valoreze cât un bilet de tramvai… o cutie de chibrituri… Toți și-au pierdut banii într-o singură zi. Era un jaf național… Bunica se temea cel mai mult că o s-o înmormântăm într-un sac de plastic sau învelită în ziare. Un sicriu costa aberant de mult și oamenii erau înmormântați în toate felurile… Pe tanti Fenia, prietena bunicii, care fusese soră medicală în război, fiica ei o înmormântase în ziare… o înfășurase în ziare vechi… Medaliile i le-au pus așa, pur și simplu, în groapă… Fiica ei e invalidă, caută prin gunoaie… Era atât de nedrept! Eu mergeam cu prietenele la magazinul alimentar, admiram salamurile de acolo. Aveau niște ambalaje lucioase. La școală, cele care aveau *leggings* le tachinau pe cele cărora părinții nu le puteau cumpăra *leggings* din ăștia. Și pe mine mă tachinau… *(Tace.)* Dar mama i-a promis bunicii că o va înmormânta în sicriu. I-a jurat.

Doctorița a văzut că n-aveam bani, așa că s-au întors și au plecat. Ne-au lăsat-o nouă pe bunica…

Am trăit o săptămână cu ea… De câteva ori pe zi, mama o ștergea cu permanganat de potasiu și o acoperea cu un prosop ud. A închis etanș toate geamurile și gemulețele, a acoperit ușile cu pături ude. Făcea toate astea singură, mie mi-era frică să intru în camera bunicii, fugeam repede până la bucătărie și înapoi. Mirosea… deja începuse să miroasă… E drept, se cuvine s-o recunoaștem, am avut noroc: în timpul bolii bunica slăbise foarte mult, rămăsese piele și os… Am început să sunăm la rude… Ne înrudeam cu jumătate din Moscova și brusc, nimeni care să ne ajute; nu s-au eschivat, au venit cu borcane de trei litri cu dovlecei și castraveți murați, cu dulceață, dar bani nu ne-a propus nimeni. Stăteau, plângeau un pic și plecau. De altfel, nici n-avea nimeni bani lichizi. Așa cred… Un văr de-al mamei își primea salariul la fabrică în conserve, ne-a adus conserve. Ce a putut… Atunci se considera normal să faci cadou de ziua de naștere o bucățică de săpun, o pastă de dinți… Aveam vecini buni, ce-i drept, oameni cumsecade. Tanti Ania cu soțul… Își făceau bagajele – plecau la părinți, la țară, își trimiseseră deja copiii acolo, nu le ardea de noi. Tanti Valia… Cu

ce ne putea ajuta ea, când și soțul, și fiul ei erau niște bețivi? Mama avea atâția prieteni… Dar nici ei nu aveau de nici unele în casă în afară de cărți. Jumătate din ei deja rămăseseră fără slujbe… Telefonul a amuțit. Oamenii s-au schimbat brusc după comunism. Toți trăiau în spatele ușilor închise… *(Tace.)* Visam: adorm, iar dimineața o să mă trezesc și bunica o să fie în viață.

Despre vremurile când bandiții mergeau pe străzi și nici măcar nu-și ascundeau pistoalele

Cine sunt ăștia? Au apărut niște oameni misterioși care erau la curent cu toate: „Știm ce necaz aveți. O să vă ajutăm.“ Au sunat nu știu unde și imediat a venit un medic și ne-a dat certificatul de deces, a venit și un milițian. Au cumpărat și un sicriu scump, am avut și catafalc, și multe flori, de toate felurile – totul așa cum se cuvine. Bunica ne rugase s-o înmormântăm la cimitirul Hovanski, acolo n-ai cum să ajungi fără pile, e un cimitir vechi, cunoscut, dar ei au reușit, au adus un preot, a făcut slujbă. Totul foarte frumos. Eu și mama doar am stat și-am plâns. Totul a fost organizat de o anume tanti Ira, ea era șefa companiei aceleia, mergea mereu însoțită de niște băieți îndesați, gărzile ei de corp. Unul dintre băieții ăștia luptase în Afganistan, și asta pe mama cumva o liniștea, i se părea că dacă omul a fost la război sau a stat în lagăr pe vremea lui Stalin, nu putea fi rău. „Cum așa, doar a suferit atâta!“ Și, în general, la noi nimeni nu te lasă la necaz – asta era convingerea ei, ne aminteam poveștile bunicii despre cum oamenii se salvau unii pe alții în război. Oamenii sovietici… *(Tace.)* Dar acum erau altfel de oameni. Nu tocmai sovietici… Spun ceea ce cred acum, nu ce credeam atunci… Pusese mâna pe noi o bandă, dar pentru mine atunci erau toți unchi și mătuși – beau ceai cu noi în bucătărie, ne serveau cu bomboane. Tanti Ira a adus alimente când ne-a văzut frigiderul aproape gol, mi-a făcut cadou o fustă din jeans – pe vremea aceea toți tânjeam după jeans! Au venit așa vreo lună, ne obișnuiserăm cu ei, apoi i-au făcut mamei o propunere: „Haideți să vindem apartamentul dumneavoastră de trei camere și să cumpărăm o garsonieră. Așa o să aveți bani.“ Mama a fost de acord… Deja se angajase la o cafenea, spăla vasele, ștergea mesele, dar banii nu ne ajungeau nicicum. Începuserăm deja să ne gândim unde să ne mutăm, în ce cartier. Eu nu voiam să-mi schimb școala. Căutam ceva în apropiere.

În momentul acela a apărut o a doua bandă. Acolo șef era un bărbat… nenea Volodea… Și el cu tanti Ira au început să se bată pe apartamentul

nostru. „Ce să faceţi cu o garsonieră?“ ţipa nenea Volodea la mama. „Eu vă cumpăr o casă lângă Moscova.“ Tanti Ira venea cu un Volkswagen vechi, în timp ce nenea Volodea venea cu un Mercedes şic. Avea un pistol adevărat… Anii ’90… Bandiţii mergeau pe străzi şi nici măcar nu-şi ascundeau pistoalele. Oricine avea posibilitatea, îşi punea uşă metalică. Pe scara noastră au venit într-o noapte cu o grenadă la un comerciant… Acesta avea un chioşc din scânduri vopsite şi placaj unde vindea de toate: produse alimentare, cosmetice, îmbrăcăminte, vodcă. I-au cerut dolari. Soţia lui n-a vrut să le dea, aşa că i-au pus un fier de călcat încins pe burtă, era însărcinată… La miliţie nu reclama nimeni, toată lumea ştia că bandiţii au mulţi bani şi pot cumpăra pe oricine. Începuseră cumva să fie respectaţi. N-aveai cui să te plângi… Nenea Volodea nu bea ceaiuri cu noi, ci o ameninţa pe mama: „Dacă nu-mi dai apartamentul, o iau pe fiică-ta şi n-o mai vezi în viaţa ta. Nici n-o să ştii ce-i cu ea.“ M-au ascuns la ei nişte cunoscuţi şi câteva zile nu m-am dus la şcoală. Plângeam zi şi noapte, mi-era frică pentru mama. Vecinii au văzut cum au venit după mine de două ori, m-au căutat. Înjurau crunt. În cele din urmă, mama a cedat…

A doua zi ne-au evacuat. Au venit noaptea: „Mai repede! Mai repede! Staţi în altă parte până vă găsim o casă.“ Aduseseră cu ei cutii de vopsea, tapet, deja începeau renovarea. „Hai! Hai!“ În spaima aia, mama a luat doar actele, parfumul ei polonez preferat, Być Może, pe care-l primise cadou de ziua ei, şi câteva cărţi, iar eu manualele şi o rochie. Ne-au înghesuit într-o maşină… Ne-au dus, pot spune aşa, într-un loc pustiu: în apartament erau două paturi mari, o masă şi nişte scaune. Ne-au interzis categoric să ieşim, să deschidem geamurile sau să vorbim tare. Să nu care cumva să ne audă vecinii! Se pare că în apartamentul ăsta se schimbau locatarii tot timpul… Era o mizerie! Câteva zile am spălat tot, am frecat. Iar apoi îmi amintesc că mă aflam cu mama într-un loc oficial, ni se arătau nişte hârtii tipărite… Cică totul era legal… Ni se spunea: „Uite-aici trebuie să semnaţi.“ Mama a semnat, iar eu am izbucnit în plâns, până atunci nu realizasem, dar acum înţelegeam – ne vor trimite la ţară. Îmi părea rău de şcoala mea, de prietenele mele, pe care nu aveam să le mai văd niciodată. S-a apropiat nenea Volodea: „Semnează iute, altfel te ducem la orfelinat şi mama tot pleacă la ţară. O să rămâi singură.“ Nişte oameni, îmi aduc aminte că erau nişte oameni acolo, era şi un miliţian… Toţi tăceau. Nenea Volodea îi mituise pe toţi. Eu eram un copil… ce puteam face… *(Tace.)*

Multă vreme am trăit în tăcere… Toate astea sunt secrete; aşa rele cum sunt, sunt secretele mele. Nu-mi vine să le spun altcuiva… Îmi amintesc

cum m-au adus la orfelinat – s-a întâmplat mult mai târziu, când rămăsesem fără mama –, m-au adus și m-au băgat într-o cameră: „Ăsta-i patul tău. Astea-s rafturile tale din dulap…“ Eram amorțită… Spre seară, am făcut febră… Îmi amintea de apartamentul nostru… *(Tace.)* Era de Anul Nou… Bradul era luminat… toți confecționau măști… Urmau dansuri… Dansuri? Ce dansuri? Uitasem toate astea… *(Tace.)* În cameră, în afară de mine, mai stăteau patru fete: două surori, foarte mici, opt și zece ani, și încă două fete mai mari – una era o moscovită grav bolnavă de sifilis, cealaltă s-a dovedit hoață, mi-a furat pantofii. Fata asta voia să se întoarcă pe stradă… Ce ziceam? Că eram tot timpul împreună, zi și noapte, dar nu ne povesteam nimic una alteia… Nu, nu voiam. Am tăcut multă vreme… Am început să vorbesc atunci când l-am întâlnit pe Jenka al meu… Dar asta avea să fie mai târziu… *(Tace.)*

Epopeea mea și a mamei abia începuse… După ce am semnat hârtiile, ne-au dus în regiunea Iaroslavl: „Nu-i nimic că-i departe, în schimb veți avea o casă bună.“ Ne-au înșelat… Nu era casă, ci o izbă veche cu o singură cameră și cu un cuptor rusesc mare, de care eu și mama nu mai văzuserăm niciodată. Nu știam să-l aprindem. Izba stătea să cadă, oriunde te uitai era câte o crăpătură. Mama a avut un șoc. A intrat în izbă și a căzut în genunchi în fața mea, cerându-mi iertare pentru că m-a făcut să trăiesc așa o viață. Se dădea cu capul de pereți… *(Lacrimi.)* Aveam ceva bani, dar s-au terminat repede. Lucram pe la oameni prin grădini – unul ne dădea un coș de cartofi, altul zece ouă. Am învățat frumosul cuvânt „barter“… Parfumul ei preferat Być Może, mama l-a schimbat pe o bucată bună de unt când am răcit eu grav… Atâta m-am rugat de ea să nu facă asta, fiindcă aveam puține lucruri care să ne amintească de casă. Asta-mi amintesc… Odată, șefei unei ferme, o femeie cumsecade, i s-a făcut milă de mine, mi-a dat o găleată cu lapte; mie-mi era frică și m-am dus acasă prin grădini. M-am întâlnit cu o mulgătoare care a început să râdă: „De ce te ascunzi? Mergi prin sat, pe acolo cară toată lumea, cu atât mai mult dacă ți s-a dat voie.“ Cărau tot ce nu era bătut în cuie – președintele colhozului mai mult decât toți ceilalți. I se duceau mașini doldora. Venea la noi… Ne îmboldea: „Haideți să lucrați la mine la fermă! Altfel o să muriți de foame.“ Să mergem, să nu mergem? Foamea ne-a împins. Pentru mulsul de dimineață trebuia să te trezești la ora patru. Toată lumea încă dormea. Eu mulgeam vacile, mama spăla containerele; ea se temea de vaci, mie îmi plăceau. Fiecare vacă avea un nume… Afumata, Mălina… Aveam treizeci de vaci și doi viței… Se aducea rumeguș cu roaba, bălegarul era până la genunchi.

Mai sus de cizme. Bidoanele cu lapte erau luate cu căruța… Câte kilograme erau? *(Tace.)* Eram plătite cu lapte și chiar carne, dacă vreo vacă se sufoca sau se îneca în mâl. Mulgătoarele beau la fel de mult ca bărbații, și mama a început să bea cu ele. Între noi nu mai era aceeași relație ca înainte, adică ne înțelegeam bine, dar țipam la ea tot mai des. Ea se supăra. Rar, când era binedispusă, îmi recita versuri… Din iubita ei Țvetaeva… „De roșii ciorchini / Scorușul s-a aprins / Frunzele-au căzut / Eu m-am născut.“ Rar.

Era deja iarnă. Deodată, s-au pornit gerurile. N-am fi supraviețuit iarna în izba aceea. I s-a făcut milă unui vecin și ne-a dus până la Moscova…

Despre vremurile când cuvântul „om“ nu sună mândru, ci în multe feluri

M-am luat cu vorba și am uitat că mi-e frică să-mi amintesc… *(Tace.)* Cum mă raportez la oameni? Oamenii nu sunt buni și nici răi, sunt oameni și gata. La școală am învățat după manuale sovietice, altele nu existau încă, și ni se citea: „Omul, ce mândru sună acest cuvânt.“[108] Dar omul nu sună mândru, sună în multe feluri. Și eu sunt în multe feluri, am în mine câte o fărâmă din toate… Dar, dacă văd un tadjic – la noi acum ei sunt ca sclavii, oameni de categoria a doua – și dacă am timp, mă opresc și vorbesc cu el. N-am bani, dar stau de vorbă cu el. Un astfel de om… E omul meu, e în aceeași situație ca mine, eu știu cum e când ești un străin pentru toți, când ești complet singur. Am trăit și eu în scări de bloc și am dormit în beciuri…

La început ne-a luat la ea o prietenă a mamei, familia ei ne-a primit foarte bine și mie mi-a plăcut acolo. Era un mediu cunoscut: cărți, discuri, pe perete un portret al lui Che Guevara. Ca la noi cândva… aceleași cărți, aceleași discuri… Fiul lui tanti Olea își dădea doctoratul, zile întregi nu ieșea din biblioteci, iar noaptea descărca vagoane la gară. Nu aveam nimic de mâncare. În bucătărie era un sac de cartofi și atât. Când s-au terminat cartofii, mâncam doar o pâine pe zi. Toată ziua beam ceai. Și nimic altceva. Un kilogram de carne costa trei sute douăzeci de ruble, iar salariul lui tanti Olea era de o sută de ruble, lucra ca învățătoare. Toți nu știam cum să facem să mai câștigăm un bănuț. Ne dădeam peste cap… S-a stricat un robinet în bucătărie, am chemat niște instalatori și ei s-au dovedit a fi doctori în științe. Am râs cu toții. Cum spunea bunica, tristețea nu ține de foame… Concediul era un lux, erau puțini cei care-și puteau permite așa ceva… În concediu, tanti Olea se ducea la Minsk, acolo locuia sora ei, profesoară la universitate. Coseau perne din blană artificială, le umpleau cu vatelină, dar în așa fel, încât să rămână pe jumătate goale, și chiar înainte

de a se urca în tren băgau înăuntru un cățeluș căruia îi făceau o injecție cu somnifer. Se duceau în Polonia… Duceau așa pui de câini ciobănești… și iepuri… La talciocuri se vorbea aproape numai rusește. Oamenii umpleau termosuri cu vodcă în loc de ceai, ascundeau în valize, sub lenjerie, cuie și lacăte… Tanti Olea se întorcea acasă cu o geantă plină cu salamuri poloneze gustoase. Miroseau înnebunitor!

La Moscova noaptea se trăgea și se auzeau chiar și explozii. Prăvălii, prăvălii… peste tot prăvălii… Mama s-a angajat la un azer, acesta avea două prăvălii – una cu fructe, cealaltă cu pește. „Muncă este, zile libere nu. Nu se poate să te odihnești.“ Era ceva nou, mama se străduia să vândă, dar îi era rușine. Dar ce putea să facă! În prima zi a aranjat fructele și s-a ascuns după un copac, să tragă cu ochiul de acolo. Și-a tras o șapcă pe urechi, să n-o recunoască nimeni. A doua zi i-a dat o prună unei țigăncușe. Patronul a observat și a țipat la ea. Banii nu iubesc mila și rușinea… N-a rezistat mult acolo, nu i-a mers cu negustoria… Am văzut un anunț pe un gard: „Se caută femeie de serviciu cu studii superioare.“ Mama s-a dus la adresa indicată și au luat-o. Plata era bună. Era o fundație americană… Puteam deja să ne hrănim cât de cât singure, ne-am închiriat o cameră, în același apartament de trei camere au închiriat o odaie și niște azeri. Băieți tineri. Tot timpul vindeau și cumpărau ceva. Unul a vrut să mă ia de nevastă, promitea să mă ducă în Turcia: „O să te fur. La noi așa-i obiceiul, să-ți furi mireasa.“ Îmi era frică să rămân acasă fără mama. El îmi dăruia și fructe, și caise uscate… Proprietarul apartamentului bea săptămâni în șir; se îmbăta așa de tare, că o lua razna: „Ah, curvă ce ești! Cățea!“ O bătea pe nevastă-sa cu picioarele… a luat-o Salvarea… Și atunci a intrat noaptea peste mama. A spart ușa camerei noastre…

Din nou am ajuns în stradă…

În stradă și fără bani… Fundația la care lucra mama s-a închis, lucra când și când, ce găsea. Am stat în holuri de bloc… pe scară… Unii oameni treceau pur și simplu pe lângă noi, alții țipau, erau și unii care ne goneau în stradă. Chiar și noaptea. În ploaie, în zăpadă. Nimeni nu se oferea să ne ajute, nimeni nu ne întreba nimic… *(Tace.)* Oamenii nu sunt răi și nici buni. Fiecare cu ale lui… *(Tace.)* Dimineața ne duceam pe jos la gară (nu aveam bani de metrou), ne spălam acolo, la toaletă. Și ne spălam rufele. Aveam acolo frânghii de uscat rufele… Vara era bine, când e cald se poate trăi oriunde… Înnoptam pe băncile din parc, toamna adunam frunze, dormeam pe frunze – era cald. Ca într-un sac de dormit. În gara Belorusski… îmi aduc bine aminte… întâlneam deseori o bătrână uitată de vreme care ședea

lângă casele de bilete și vorbea singură. Spunea una și aceeași poveste… Cum în război în satul lor au intrat lupii, simțind că nu erau bărbați acolo. Bărbații erau toți pe front. Dacă eu și mama aveam câțiva bănuți, îi dădeam. „Dumnezeu să vă ajute“, spunea ea făcând o cruce asupra noastră. Îmi amintea de bunica…

Am lăsat-o pe mama pe bancă… Când m-am întors, nu mai era singură, ci cu un bărbat. Un bărbat destul de plăcut. „Faceți cunoștință“, a spus mama, „el e Vitea. Și lui îi place Brodski“. E clar. Știm. Dacă cuiva îi place Brodski, pentru mama asta e ca o parolă, înseamnă că e din lumea ei. „Cum, n-a citit *Copiii Arbatului*? Pesemne e un sălbatic! Din pădure! E străin, nu-i de-al nostru.“ Așa împărțise ea mereu oamenii, și așa rămăsese. Eu mă schimbasem foarte mult în acești doi ani de vagabondaj, devenisem serioasă, poate chiar prea serioasă pentru vârsta mea. Înțelesesem: mama nu mă putea ajuta cu nimic, dimpotrivă, începeam să am senzația că eu trebuia să am grijă de ea. Pur și simplu așa simțeam… Nenea Vitea era deștept și m-a întrebat pe mine, nu pe mama: „Ei, fetelor, mergem?“ Ne-a dus la el, avea un apartament de două camere. Ne căram toate lucrurile cu noi și, cu gențile alea deșirate, în carouri… am ajuns în rai… Era ca un muzeu! Pe pereți atârnau tablouri, era o bibliotecă modernă, o comodă veche, curbată… Un ceas cu pendulă înalt până la tavan… Eram fascinate! „Curaj, fetelor. Faceți-vă comode.“ Ne era rușine, eram numai zdrențe… Miroseam a gări… a scări de bloc… „Curaj, fetelor!“ Ne-am așezat să bem ceai. Nenea Vitea ne-a povestit despre el… Cândva lucrase ca giuvaiergiu, avusese atelierul lui. Ne-a arătat un geamantan cu instrumente, săculeți cu pietre semiprețioase, monturi din argint… Totul era atât de frumos, de interesant, de scump. Nu ne venea să credem că o să locuim acolo. Minunile nu mai conteneau…

Eram ca o familie. Am reînceput să merg la școală. Nenea Vitea era foarte bun, mi-a făcut un inel cu pietricică. Dar, nenorocire… și el bea… Fuma ca o locomotivă. La început mama îl certa, dar curând au început să bea împreună. Ducea cărți la anticariat, și îmi amintesc mirosul copertelor din piele… Nenea Vitea avea și niște monede rare… Beau și se uitau la televizor. La programe politice. Nenea Vitea filozofa. Cu mine vorbea cum vorbești cu un adult… Mă întreba: „Ce învățați voi la școală, Iulecika, după comunism? Ce să facem acum cu literatura și istoria sovietice, să le uităm?“ Adevărul e că nu înțelegeam mare lucru… Vă interesează? Iată… credeam că am lăsat toate astea în urmă, și uite că mi le amintesc…

…viața în Rusia trebuie să fie rea, distrugătoare, numai atunci sufletul

se ridică, ajunge la conştiinţa faptului că nu aparţine acestei lumi… Cu cât e totul mai murdar şi mai sângeros, cu atât e mai mult loc pentru el…

…la noi modernizarea e posibilă numai prin *şaraşka*[109] şi gloanţe…

…comuniştii… ce pot ei? Să reinstaureze cartelele şi să repare barăcile din Magadan…

…oamenii normali par astăzi nebuni… viaţa asta nouă îi zdrobeşte pe cei ca mama ta şi ca mine.…

…În Occident e un capitalism vechi, la noi e proaspăt de tot, cu colţi tineri… Iar puterea e pur bizantină…

Într-o noapte, lui nenea Vitea i s-a făcut rău de la inimă. Am chemat Salvarea. A murit în drum spre spital. Infarct miocardic masiv. Au venit rudele: „Voi cine sunteţi? De unde aţi apărut? N-aveţi ce căuta aici.“ Un bărbat a strigat: „Goniţi cerşetoarele astea de-aici! Afară!“ Ne-a controlat genţile când am plecat…

Eram iar în stradă…

L-am sunat pe un văr de-al mamei… A răspuns soţia lui: „Veniţi.“ Locuiau nu departe de gara Recinoi, într-un apartament de două camere de pe vremea lui Hruşciov, împreună cu fiul lor, care era însurat. Nora lor era însărcinată. Au hotărât: „Staţi la noi până naşte Aliona.“ Mamei i-au făcut un culcuş pe coridor, eu dormeam în bucătărie, pe un divan vechi. La unchiul Lioşa veneau prieteni… de la el de la fabrică… Adormeam ascultându-le conversaţiile. Totul se repeta: sticla de vodcă pe masă, cărţile de joc. E drept, conversaţiile erau altele…

…s-a dus naibii totul… Libertate… Unde-i nenorocita asta de libertate? Mâncăm arpacaş fără unt…

…jidanii… l-au omorât pe ţar, şi pe Stalin, şi pe Andropov… Au venit cu liberalismul! Trebuie să strângem şurubul urgent. Noi, ruşii, trebuie să ne sprijinim pe credinţă…

…Elţîn se târăşte pe burtă în faţa americanilor… Totuşi, noi suntem cei care au câştigat războiul…

…te duci la biserică – toţi îşi fac cruci, dar stau ca de piatră…

…Curând o să fie cald şi bine… Pe primii liberali îi spânzurăm de felinare pentru că ne-au oferit anii ’90. Trebuie să salvăm Rusia…

După două luni, nora a născut. Nu mai era loc pentru noi.

Din nou în stradă…

…gară

…scară de bloc

…gară

…scară de bloc…

La gară… Milițienii de serviciu, fie tineri, fie bătrâni, ori te izgoneau în stradă, și era iarnă, ori mergeai cu ei în camera din spate… Aveau acolo, după un paravan, un colțișor… o canapeluță… Mama s-a certat cu un milițian când m-a târât într-acolo… Au bătut-o și au reținut-o câteva zile… *(Tace.)* Eu… așa s-a întâmplat… am răcit foarte tare. Ne-am gândit, ne-am tot gândit… îmi era tot mai rău… Am hotărât ca eu să mă duc la niște rude, iar mama să rămână în gară. După câteva zile mă sună: „Trebuie să ne întâlnim.“ Mă duc la ea și îmi spune: „Am făcut cunoștință cu o femeie, îmi propune să stau la ea. E destul loc. Are casa ei. E în Alabino.“ „Vin cu tine.“ „Nu, tu fă-te bine. Vii pe urmă.“ Am urcat-o în tren, s-a așezat la geam și s-a uitat la mine de parcă nu m-ar fi văzut de mult. N-am putut îndura și am sărit în vagon: „Ce-i cu tine?“ „Nu mă lua în seamă.“ I-am făcut cu mâna și a plecat. Seara primesc un telefon: „Sunteți Malinkova Iulia Borisovna?“ „Da, sunt Malinkova.“ „Vă sunăm de la miliție. Spuneți-mi, ce fel de rudă sunteți cu Ludmila Malinkova?“ „E mama mea.“ „Mama dumneavoastră a fost lovită de tren. La Alabino…“

Era întotdeauna atentă dacă trecea un tren… îi era foarte frică… Se temea să nu nimerească sub un tren mai mult ca de orice. Întorcea capul de o sută de ori: vine? Nu vine? Și acum… Nu, ăsta n-a fost un accident… n-a fost o întâmplare nefericită… A cumpărat o sticlă de vodcă… să n-o doară și să nu-i fie frică prea tare, și s-a aruncat… S-a săturat… pur și simplu s-a săturat… S-a săturat să trăiască așa… „de ea însăși“… Nu sunt cuvintele mele, sunt ale ei. După aceea mi-am amintit fiecare cuvânt al ei… *(Plânge.)* Trenul a târât-o multă vreme… Au dus-o la spital, a stat o oră la reanimare, dar n-a putut fi salvată. Așa mi-au spus… Am văzut-o când era deja în sicriu, deja îmbrăcată. Totul a fost îngrozitor… Încă nu-l aveam pe Jenka… Dacă aș fi fost mică, nu m-ar fi părăsit. Niciodată… nu s-ar fi întâmplat asta… În ultimele zile îmi spunea deseori: „Ești deja mare. Ai crescut.“ De ce am crescut? *(Plânge.)* Am rămas singură… Așa am și trăit… *(După o lungă tăcere.)* Dacă o să am un copil, trebuie să fiu fericită, ca să-și amintească de o mamă fericită…

Jenka… Jenka al meu m-a salvat… L-am așteptat dintotdeauna… La adăpost toate visam: trăim aici, dar asta-i temporar, curând o să trăim ca toată lumea, o să avem familie, soț, copil. O să ne cumpărăm singure brioșe, nu de sărbători, ci când vrem noi. Îmi doream foarte tare… Șaptesprezece ani… am împlinit șaptesprezece ani. Mă cheamă directorul la el: „Te-au scos din sistem.“ Și tace. După șaptesprezece ani părăseai

adăpostul, erai trimis în lume. Du-te! Dar nu știam unde să mă duc. Slujbă nu aveam, în general nu aveam nimic. Nici mamă nu aveam… Am sunat-o pe tanti Nadia: „Aș putea veni la dumneavoastră? Mă dau afară din adăpost.“ Tanti Nadia… dacă n-ar fi fost ea… înger păzitor… Nu era mătușa mea adevărată, dar acum a devenit mai rudă decât rudele și îmi lasă prin testament camera ei din apartamentul la comun. Acum… da… Cândva a trăit cu unchiul meu, dar el a murit de mult, n-au fost soț și soție, au trăit împreună necăsătoriți. Dar știam că au trăit în iubire. La un astfel de om poți să te duci… Dacă cineva a cunoscut dragostea, poți să te duci întotdeauna la el…

Tanti Nadia n-a avut niciodată copii și era obișnuită să trăiască singură, îi era greu să mai trăiască cu altcineva. Beznă! O cameră de șaisprezece metri pătrați. Eu dormeam pe un pat pliant. Vecina, firește, a început să cârcotească: „Să plece.“ A chemat miliția. Tanti Nadia a fost ca o stâncă: „Și unde să se ducă?“ A trecut probabil un an… Și tanti Nadia m-a întrebat chiar ea: „Ai spus că vii pentru două luni, a trecut deja un an de când stai la mine.“ Eu am tăcut… plângeam… Și ea a tăcut… plângea… *(Tace.)* A mai trecut un an… Până la urmă s-au obișnuit toți cu mine… Mă străduiam… Și vecina s-a obișnuit… Tanti Marina nu-i om rău, viața pe care o duce e rea. A avut doi soți și amândoi și-au dat duhul, cum zice ea, din cauza băuturii. La ea venea des un nepot, ne salutam. Era un băiat frumos. Și… S-a întâmplat astfel: eu stăteam în cameră și citeam o carte, tanti Marina a intrat, m-a luat de mână și m-a dus în bucătărie: „Faceți cunoștință: ea e Iulia, el e Jenia. Acum la plimbare cu voi!“ Am început să mă întâlnesc cu Jenia. Ne-am sărutat. Dar nu era nimic serios. El lucrează ca șofer, pleacă des în delegație. Odată s-a întors – eu nu eram acasă. Unde-i? De ce? Iar eu… Aveam de mult atacuri – ba mă sufocam, ba cădeam de slăbiciune… Tanti Nadia m-a pus să merg la doctori. M-au examinat și au găsit scleroză multiplă. Știți, cu siguranță, ce-i asta… O boală incurabilă… De dor, de dor am făcut-o. Îmi era tare dor de mama. Tare. *(Tace.)* Mi-au pus diagnosticul și m-au internat în spital. Jenka m-a găsit acolo și a început să mă viziteze. Venea în fiecare zi. Ba aducea un măr frumos, ba portocale… Ca tata pe vremuri… Era deja luna mai… Apare cu un buchet de trandafiri, am oftat – un buchet ca acela costa cât jumătate din salariul lui. În costum de gală… „Mărită-te cu mine.“ Eu am șovăit. „Nu vrei?“ Ce să-i răspund? Nu știu să mint, și nu voiam să-l mint. Mă îndrăgostisem de mult de el… „Vreau să mă mărit cu tine, dar trebuie să știi adevărul – am invaliditate de gradul al treilea. Curând voi fi o legumă, o să trebuiască să fiu dusă în brațe.“ N-a

înțeles nimic, dar a fost tulburat. A doua zi a venit și mi-a spus: „Nu-i nimic. O să răzbim.“ Am ieșit din spital și ne-am căsătorit M-a dus la mama lui. Mama lui e o femeie simplă de la țară. A muncit câmpul toată viața. În casă nu era nici o carte. Dar m-am simțit bine acolo. Eram liniștită. I-am povestit și ei totul… „Nu-i nimic, fetițo.“ M-a îmbrățișat. „Acolo unde e iubire, e și Dumnezeu.“ *(Tace.)*

Acum vreau din toate puterile să trăiesc, fiindcă-l am pe Jenka… Visez chiar la un copilaș… Medicii sunt împotrivă, dar eu visez… Vreau să avem o casă, toată viața am visat să am o casă. Am aflat că de curând a ieșit o lege… Conform acestei legi, aș putea recăpăta apartamentul nostru. Am făcut cerere… Mi s-a spus că oameni ca mine erau cu miile, pe mulți îi pot ajuta, dar cazul meu e foarte complicat, apartamentul nostru a fost vândut deja de trei ori. Iar bandiții care ni l-au furat zac de mult în cimitir, s-au împușcat între ei…

…Ne-am dus la mama. Acolo, pe piatra de mormânt, e portretul ei, parc-ar fi vie. Am plivit, am făcut curat. Am stat acolo mult timp, nu mă puteam îndura să plec, și la un moment dat mi s-a părut că zâmbește… că e fericită… Sau așa cădea lumina soarelui…

Note

107. Ecclesiastul 12,7.

108. Replică din piesa *Azilul de noapte*, de Maxim Gorki.

109. Denumirea neoficială a unor laboratoare de cercetare secrete din cadrul lagărelor de muncă sovietice, în care lucrau oameni de știință și ingineri aflați în detenție.

Despre singurătate, care seamănă foarte mult cu fericirea

Alisa Z-ler – manager în publicitate, 35 de ani

M-am dus la Petersburg pentru o altă poveste și m-am întors cu asta. Am stat de vorbă în tren cu o tovarășă de drum…

— Am o prietenă care s-a sinucis… Puternică, de succes. Mulți admiratori, prieteni. Toți am fost șocați. Sinucidere – ce-i asta? Laşitate, sau un act de forță? Un plan radical, un strigăt de ajutor sau sacrificiu de sine? O ieșire… o capcană… o pedeapsă… Vreau… Pot să vă spun de ce eu n-o să fac asta niciodată.

Dragostea? Varianta asta nici măcar n-o iau în calcul… Nu sunt împotriva acestui fenomen frumos, strălucitor şi melodios, dar cred că sunteți prima în ultimii zece ani care a pronunțat acest cuvânt în fața mea. Secolul XXI înseamnă bani, sex, sex și pe faţă şi pe dos, și dumneavoastră vorbiți despre nu știu ce sentimente… Toți ne-am repezit mai întâi să facem bani… Nu mi-am dorit niciodată să mă căsătoresc repede, să fac copii, mereu am vrut să fac carieră, asta e pe primul loc. Am conștiința valorii mele, a valorii timpului și vieții mele. Și de unde ați scos că bărbații caută iubire? Iubire!... Bărbații cred că femeia e un vânat, un trofeu de război, o victimă, iar ei sunt vânătorii. Sunt reguli vechi de secole. Iar femeile caută un prinț nu pe cal alb, ci pe un sac cu aur. Un prinț fără vârstă determinată… N-are decât să fie și „tătic“… Și ce-i cu asta? Banii conduc lumea. Dar eu nu sunt o victimă, sunt eu însămi vânător…

Acum zece ani am venit la Moscova… Eram nebunatică, eram activă, îmi spuneam: m-am născut ca să fiu fericită, oamenii slabi suferă, modestia e virtutea celor slabi. Am venit din Rostov… Părinții mei lucrează la

şcoală: tata e chimist, mama e profesoară de limba şi literatura rusă. S-au căsătorit când erau studenţi, tata avea un singur costum bun, dar o rezervă nesfârşită de idei, şi pe vremea aceea asta era de ajuns ca să suceşti capul unei fete. Şi acum le place să-şi aducă aminte cum s-au descurcat multă vreme cu un singur rând de aşternuturi, o singură pernă şi o singură pereche de papuci. Noaptea îşi citeau unul altuia cu schimbul din Pasternak. Îl ştiau pe dinafară! Erau săraci, dar fericiţi! „Până la primul îngheţ“, râdeam eu. „N-ai imaginaţie“, se supăra mama. Eram o familie sovietică normală: dimineaţa, hrişcă sau macaroane cu unt, portocale o dată pe an – de Anul Nou. Îmi amintesc mirosul lor. Nu cel de acum, cel de atunci… era mirosul altei vieţi… al unei vieţi frumoase… Concediul vara – la Marea Neagră. Mergeam la Soci „ca sălbaticii“, stăteam toţi într-o singură cameră de nouă metri pătraţi. Dar de ceva eram mândri… de ceva eram totuşi foarte mândri… Eram mândri de cărţile preferate, de care făceam rost pe sub tejghea, cu mari pile, şi încă o bucurie: invitaţii la premiere (o prietenă a mamei lucra la teatru). Teatru! Un etern subiect de conversaţie într-o companie selectă… Acum se scrie despre lagărul sovietic, ghetoul comunist. O lume canibalică. Eu nu-mi amintesc nimic înfricoşător… Îmi amintesc că lumea asta era naivă, foarte naivă şi absurdă. Am ştiut întotdeauna că eu n-o să trăiesc aşa! Nu vreau!! Era să mă dea afară şi de la şcoală din pricina asta. Doamne! E drept, născut în URSS e deja un diagnostic. O ştampilă! Noi aveam lecţii de gospodărie, pe băieţi îi învăţau să conducă maşina, iar pe fete să prăjească pârjoale, şi mie mi se ardeau întotdeauna pârjoalele astea blestemate. Profesoara, care ne era şi dirigintă, a început să mă educe: „Nu ştii să faci nimic! O să te căsătoreşti, cum o să-ţi hrăneşti soţul?“ Am ripostat pe loc: „Eu n-am de gând să prăjesc pârjoale. O să am menajeră.“ Eram în 1987… aveam treisprezece ani… Ce capitalism, ce menajeră?! Eram încă în plin socialism! Părinţii mei au fost chemaţi la directorul şcolii, eu am fost mustrată într-o adunare generală în faţa întregii clase, apoi a consiliului pe şcoală. Au vrut să mă excludă din organizaţia de pionieri. Pionieratul, Comsomolul – astea erau lucruri serioase. Am şi plâns… Deşi eu n-am avut niciodată poezii în cap, numai formule… nici un fel de poezii… Când rămâneam singură acasă, mă îmbrăcam cu rochia şi pantofii mamei şi mă aşezam pe canapea. Citeam *Anna Karenina*. Baluri mondene, servitori, eghileţi… întâlniri de dragoste… Totul îmi plăcea până în momentul în care Anna se aruncă sub tren: de ce? Era frumoasă, bogată… Din dragoste? Nici măcar Tolstoi nu reuşea să mă convingă… Romanele occidentale îmi plăceau şi mai mult,

acolo îmi plăceau curtezanele, frumoasele curtezane din cauza cărora bărbații se împușcau, se chinuiau. Se prăbușeau la picioarele lor. La șaptesprezece ani am plâns pentru ultima dată din cauza unei iubiri neîmpărtășite – toată noaptea, în baie, cu robinetul deschis. Mama mă alina cu versuri de Pasternak… Îmi amintesc: „A fi femeie – mare pas, / Bravură-i capete-a suci.“[110] Nu-mi iubesc copilăria, nici tinerețea nu mi-o iubesc, tot timpul am așteptat să se termine. Toceam, făceam exerciții fizice la sală. Mai rapidă decât toți, mai sus decât toți, mai puternică decât toți! În casă se tot rulau casetele cu muzica lui Okudjava: „Să ne luăm de mâini, prieteni…“ Nu! Nu era idealul meu.

La Moscova… Moscova! Am simțit-o mereu ca pe o rivală, a trezit în mine din prima clipă spiritul de competiție. Orașul meu! Un ritm nebunesc – extaz! Un spațiu pe măsura aripilor mele! În buzunar aveam două sute de „verzișori“ și ceva „neaoșei“. Atât! Bravii ani ’90… Părinții mei nu-și mai luaseră salariul de mult. Eram săraci! Tata încerca în fiecare zi să se convingă și să ne convingă: „Trebuie să răbdăm. Să așteptăm. Eu am încredere în Gaidar.“ În conștiința unor oameni ca părinții mei încă nu-și făcuse loc ideea că începuse capitalismul. Capitalismul rusesc… tânăr și cu obrazul gros, același care s-a prăbușit în 1917… *(Cade pe gânduri.)* Oare înțeleg ei asta acum? Greu de spus… De un lucru sunt sigură: părinții mei nu au vrut capitalism. Punct. Eu l-am vrut, l-au vrut cei care, ca și mine, nu voiau să rămână în colivie. Tineri, puternici. Pentru noi capitalismul e interesant… e aventuros… riscant… Nu e vorba numai de bani. Măria Sa dolarul! Acum o să vă împărtășesc secretul meu! Mie despre capitalism, despre capitalismul modern, nu cel din romanele lui Dreiser, îmi place să citesc mai mult decât despre Gulag și deficitul bugetar sovietic. Despre turnători. Vai, vai! Ah, am atins un subiect sacru. Față de părinții mei nu pot nici să deschid gura despre asta. Nici un cuvânt. Păi cum! Tata a rămas un romantic sovietic. În august 1991… Puci!! La televizor se dădea încă de dimineață baletul *Lacul lebedelor*… și tancurile intrau în Moscova ca în Africa… Iar tata, și mai erau cu el vreo șapte, toți prieteni de-ai lui, a dat fuga în capitală direct de la serviciu. Să susțină revoluția! Eu stăteam la televizor… Mi-l amintesc pe Elțîn pe tanc. Se prăbușea un imperiu… N-are decât să se prăbușească… Îl așteptam pe tata ca de la război – s-a întors erou! Cred că și acum trăiește din asta. După *n* ani înțeleg că ăsta e lucrul cel mai important care s-a petrecut în viața lui. Ca la bunicul… El a povestit toată viața cum i-au bătut pe nemți la Stalingrad. După imperiu, tata găsea totul plictisitor, neinteresant, nu mai avea pentru ce să trăiască.

În esență, au fost dezamăgiți… generația lui… Au senzația că au fost înfrânți de două ori: idealul comunist s-a prăbușit, iar ce a ieșit după aceea e la fel de neînțeles pentru ei, nu pot accepta. Altceva au vrut ei, dacă era să fie capitalism, atunci să fi fost un capitalism cu față umană și surâs încântător. Lumea asta nu e a lor. E străină. Dar e lumea mea! Eu sunt fericită că mai văd sovietici doar la 9 Mai… *(Tace.)*

M-am dus în capitală cu autostopul – așa era mai ieftin și, cu cât mă uitam mai mult pe fereastră, cu atât deveneam mai înverșunată, știam deja că n-o să mă mai întorc de la Moscova. Pentru nimic în lume! Pe ambele părți ale drumului era bazar… Se vindeau servicii de ceai, cuie, păpuși – se plătea cu mărfuri la schimb. Puteai da fiare de călcat sau tigăi pe salam (la combinatele de produse din carne se dădea salariul în salamuri), pe bomboane, pe zahăr. Lângă un refugiu dintr-o stație de autobuz stătea o mamaie grăsană care avea atârnate pe ea jucării pentru copii precum benzile de cartușe pe soldat. Ca-n desene animate! La Moscova ploua, dar eu tot m-am dus în Piața Roșie, să văd cupolele de la Vasili Blajenîi și zidul Kremlinului – aici e putere, e forță, și eu sunt aici! Chiar în inima acestei forțe! Mergeam șchiopătând, înainte de plecare îmi rupsesem la sala de gimnastică degetul mic de la un picior, dar eram pe tocuri și îmbrăcată cu cea mai bună rochie. Firește, destinul înseamnă noroc, auspicii, dar eu am intuiție și știu ce vreau. Universul nu dă nimic așa, pur și simplu… de pomană… Poftim, ia! Na și ție! Trebuie să-ți dorești foarte tare. Eu îmi doream! Mama îmi aducea numai prăjituri de casă și îmi povestea cum ea și tata mergeau la mitingurile democraților. Și în fiecare lună se dădeau pe cartelă câte două kilograme de arpacaș, un kilogram de carne și două sute de grame de ulei de persoană. Cozi, cozi, cozi și numere scrise în palmă.[111] Mie nu-mi place cuvântul *sovok*!! Părinții mei nu sunt *sovki*, ci romantici! Niște preșcolari în viața normală. Nu-i înțeleg, dar îi iubesc! Am călătorit singură prin viață… în solitudine… N-am primit cadouri… Și am motive să mă iubesc! Fără meditații, fără bani sau pile, am intrat la MGU[112]. La Facultatea de Jurnalistică… În anul întâi s-a îndrăgostit de mine un coleg și m-a întrebat: „Tu ești îndrăgostită?“ La care eu am răspuns: „Eu sunt îndrăgostită de mine.“ Am făcut totul singură. Singură! Colegii nu mi se păreau interesanți, la cursuri mă plictiseam. Ne predau profesori sovietici după manuale sovietice. Iar în jur clocotea o viață care nu mai era sovietică – o viaţă sălbatică, nebunească! Au apărut primele mașini străine la mâna a doua – ce entuziasm! Primul McDonald’s pe strada Puşkinskaia… Cosmetice poloneze… și zvonul cumplit că sunt pentru morți… Prima

reclamă la televizor – o reclamă la ceai turcesc. Înainte totul era cenușiu, iar acum – culori vii, firme luminoase. Voiam totul! Puteam obține totul! Puteai să fii ce doreai: broker, killer, gay… Anii ’90… pentru mine au fost binecuvântați… de neuitat… Epoca politicienilor de carton, a bandiților și aventurierilor! Sovietice rămăseseră numai obiectele, oamenii erau deja altfel programați… Te învârtești, dai din coate și obții totul. Care Lenin? Care Stalin? Toate astea sunt deja în urmă, în fața ta se deschide o viață fabuloasă: poți să vezi toată lumea, să locuiești într-un apartament minunat, să te plimbi cu o mașină luxoasă, să mănânci carne de elefant la prânz… Rușilor le fugeau ochii în toate părțile… Pe stradă și la petreceri învățai mai repede, așa că am trecut la fără frecvență. Mi-am găsit de lucru la un ziar. Viața îmi plăcea de când se lumina de ziuă.

Țînteam sus… pe o treaptă înaltă de pe scara vieții… Visul meu nu era să fiu tăvălită prin scări de bloc ori saune și pentru asta să fiu dusă prin restaurante scumpe. Aveam mulți admiratori… Celor de aceeași vârstă nu le dădeam atenție, cu ei puteam să fiu prietenă, să mergem împreună la bibliotecă. Nu era nimic serios, nici un pericol. Îmi plăceau însă bărbații mai în vârstă și de succes, care aveau deja o situație. Cu ei era interesant, amuzant și instructiv. Iar eu… *(Râde.)* Am avut multă vreme o ștampilă: fată dintr-o familie bună, dintr-o casă cu multe cărți, în care mobila cea mai importantă era biblioteca, și îmi dădeau atenție scriitorii și pictorii. Genii nerecunoscute. Eu însă nu aveam de gând să-mi dedic viața unui geniu care va fi recunoscut abia după moarte și duios iubit de posteritate. Și-apoi, toate conversațiile alea de care mă săturasem încă de acasă: despre comunism, despre sensul vieții, despre fericirea pentru alții… despre Soljenițîn și Saharov… Nu, ăștia nu erau eroii romanului meu, ci eroii mamei mele. Cei care citeau și visau să zboare, ca pescărușul lui Cehov, fuseseră înlocuiți de cei care nu citeau, dar puteau să zboare. Toate acele elemente ale „lumii bune“ rămăseseră pe fund: samizdatul, conversațiile în șoaptă în bucătărie. Ce rușine – tancurile noastre au fost la Praga! Păi au fost și la Moscova! Cine se mai miră? În loc de versuri în samizdat, un inel cu briliant, mărci scumpe de îmbrăcăminte… Revoluția dorinței! A voinței! Îmi plăceau… îmi plac funcționarii și businessmenii… Mă inspira vocabularul lor: offshore, declin economic, barter. Marketing în rețea, abordare creativă… În redacție, la o ședință, editorul a zis: „Avem nevoie de capitaliști. O să-i ajutăm pe Elțîn și guvernul Gaidar să creeze capitaliști. De urgență!“ Eram tânără… frumoasă… M-au trimis să le iau interviuri acestor capitaliști: cum au ajuns bogați? Cum au câștigat primul milion?

Nişte oameni socialişti se transformaseră în capitalişti? Trebuia să descriem toate astea… Cumva, cuvântul „milion“ stârnea imaginația. Să câștigi un milion! Noi ne-am obișnuit cu ideea că omul sovietic parcă nici nu vrea să fie bogat, se teme chiar. Dar ce vrea? El vrea mereu un singur lucru, și anume să nu se îmbogățească altcineva. Să nu devină mai bogat decât el. Jachete zmeurii, lanţuri de aur… Toate astea-s din filme… din seriale… Cei pe care i-am întâlnit eu aveau o logică de fier și o mână de fier. O gândire sistemică. Toți învățaseră engleza. Studiaseră managementul. Academicienii și doctorii în științe plecau din țară… fizicienii și poeții la fel… Iar ăștia… noii eroi… ei nu voiau să plece nicăieri, le plăcea să trăiască în Rusia. Era momentul lor! Șansa lor! Voiau să fie bogați, voiau totul. Totul!

Și atunci l-am întâlnit pe el… Cred că l-am iubit pe omul ăsta. Sună ca o revelație… Da? *(Râde.)* Era cu douăzeci de ani mai mare ca mine, avea familie și doi copii. O soție geloasă. O viață la microscop… Dar eram atât de seduși unul de celălalt, era un asemenea elan, o asemenea pasiune, încât mi-a mărturisit că dimineața, ca să nu înceapă să plângă la serviciu, lua două tablete de diazepam. Și eu făceam gesturi nebunești, numai cu parașuta n-am sărit. Asta a fost… cum se spune… perioada roz… Nu contează încă cine pe cine amăgește, cine pe cine vânează și cine ce vrea. Eram tânără, aveam doar douăzeci și doi de ani… Eram îndrăgostită… îndrăgostită… Acum înţeleg ce e dragostea – e ca în business, fiecare cu riscul lui. Să fii pregătit pentru o nouă combinație… Întotdeauna! Acum rar se întâmplă să te topești de drag. Toată energia e investită în salt! În carieră! La noi, fetele tinere stau la taclale în fumoar, iar dacă vreuna are sentimente autentice, e căinată: proasta, s-a zis cu ea. *(Râde.)* Proasta! Am fost și eu o astfel de proastă fericită! Îi dădea drumul șoferului, închiria o mașină și ne plimbam noaptea prin oraș în vreun Moskvici mirosind a benzină. Ne sărutam întruna. „Îți mulţumesc“, spunea el, „m-ai readus cu o sută de ani în urmă“. Flashback-uri… flash- uri… Mă amețea ritmul lui… presiunea… Telefon seara: „Mâine zburăm la Paris“ sau „Plecăm în Canare. Am trei zile libere.“ În avion zburam la clasa întâi, luam o cameră la cel mai scump hotel, cu podea din sticlă, sub care înoată pești. Un rechin viu! Dar altceva am să țin minte toată viața… O să țin minte Moskviciul care mirosea a benzină pe străzile din Moscova. Și… cum ne sărutam… ca nebunii… îmi scotea curcubee din fântâni… M-am îndrăgostit… *(Tace.)* El făcea din viaţă o sărbătoare. Pentru el… totul pentru el, da! Poate când o să împlinesc patruzeci de ani o să-l înțeleg… o să-l înțeleg cândva… Uite, de

pildă nu-i plăceau ceasurile când funcționau, îi plăceau numai când stăteau. Avea o relație specială cu timpul… Da… Ador pisicile. Îmi plac pentru că ele nu plâng, nimeni nu le-a văzut lacrimile. Dacă cineva mă întâlnește pe stradă, se gândește: e bogată și fericită! Am totul: o casă mare, o mașină scumpă, mobilă italienească. Și o fiică pe care o ador. Am menajeră, nu prăjesc pârjoale și nu spăl rufe, pot să-mi cumpăr tot ce vreau… am munți de bibelouri… Dar trăiesc singură. Și vreau să trăiesc singură! Cu nimeni nu mă simt atât de bine cum mă simt cu mine însămi, îmi place să vorbesc singură… în primul rând despre mine… O companie excelentă! Ce gândesc… ce simt… Cum vedeam lucrurile ieri și cum le văd azi? Îmi plăcea culoarea albastră, iar acum lila… În fiecare dintre noi se petrec atâtea! În noi. Cu noi. Acolo, înăuntru, e un întreg univers. Dar aproape că nu-l băgăm în seamă. Toți suntem ocupați cu lucruri exterioare… *(Râde.)* Singurătatea înseamnă libertate… Acum mă bucur în fiecare zi că sunt liberă: mă sună sau nu mă sună, vine sau nu vine? Mă părăsește sau nu mă părăsește? Ia lăsați-mă! Nu-s problemele mele! Nu… nu mi-e frică de singurătate… Mi-e frică… de cine mi-e frică? De stomatolog… *(Pe neașteptate, izbucnește în hohote isterice.)* Oamenii mereu mint când vorbesc despre dragoste… și despre bani… mint mereu, în multe feluri. Eu n-am chef să mint… Pur și simplu n-am chef! *(Se liniștește.)* Vă rog să mă scuzați… Vă rog… E mult timp de când nu m-am mai gândit la toate astea…

Povestea? Veșnica poveste… Eu voiam un copil de la el, am rămas însărcinată… Poate s-a speriat? Bărbații sunt lași! Vagabond sau oligarh – nu-i nici o diferență. Pleacă la război, fac revoluții, dar în iubire trădează. Femeia e mai puternică: „Oprește calul în galop, și intră în izba în flăcări.“[113] Și după legile firii… „Iar caii gonesc și gonesc. Și izbele ard, ard mereu“[114]… „Nu există bărbat care să aibă mai mult de paisprezece ani“ – e primul sfat înțelept pe care mi l-a dat mama. Îmi amintesc că… a fost așa… I-am dat vestea asta înainte de a pleca în delegație, eram trimisă în Donbas. Îmi plăceau delegațiile, îmi plăcea mirosul gărilor și al aeroporturilor. Era interesant, când mă întorceam, să-i povestesc, să comentăm. Acum înțeleg că nu numai că mi-a deschis o lume, m-a uimit și m-a dus în buticuri care-mi luau mințile, mi-a făcut cadouri, dar m-a învățat și să gândesc. Nu că și-ar fi propus asta, a venit de la sine. Îl priveam, îl ascultam. Nici când îmi imaginam că vom fi împreună nu aveam de gând să stau în spinarea lată a cuiva și să strălucesc fără griji de acolo. Să mă distrez! Aveam propriul plan de viață. Îmi plăcea meseria mea, am făcut

repede carieră. Călătoream mult… Și de data aceea… M-am dus într-o așezare de mineri – o istorie cumplită, dar, se poate spune, tipică pentru vremea aceea: cu ocazia unei sărbători, niște mineri fruntași au fost recompensați cu casetofoane, și într-o noapte a fost măcelărită o întreagă familie. Singurul lucru furat a fost casetofonul. Un Panasonic din plastic! O cutie! În Moscova erau mașini elegante, supermarketuri, iar dincolo de centură – un casetofon era o minune. „Capitaliștii“ locali, la care visa editorul meu, mergeau pe străzi însoțiți de un alai de mitraliere. Și la toaletă se duceau cu bodyguard. Dar peste tot era plin de cazinouri. Și ici-colo câte un mic restaurant privat. Anii ’90… Ei – da… ei… Am stat trei zile în delegație. Când m-am întors, ne-am întâlnit. La început s-a bucurat, o să avem un… curând o să avem un copil! Avea doi băieți, își dorea o fetiță. Dar cuvintele… cuvintele… ele nu înseamnă nimic, ele ascund, apără. Ochii! Ochii lui… În ochi i se ivise teama: trebuia să ia o decizie, să-și schimbe viața. Iată… iată… o sincopă… O luptă. Ah! Sunt bărbați care pleacă deodată, își umplu geamantanul cu chiloți și cămăși încă umede și pleacă… Și sunt cei ca el… Lugu-lugu, c-o fi, c-o păți… „Ce vrei? Spune-mi, ce să fac?“ mă întreba el. „Un singur cuvânt de-al tău și divorțez. Spune-mi numai.“ Mă uitam la el…

Mă uitam la el și îmi înghețau vârfurile degetelor, deja începeam să înțeleg că n-o să fiu fericită cu el. Mică și proastă… Acum l-aș hăitui cum hăituiești un lup la vânătoare, pot să fiu animal de pradă, panteră. L-aș prinde cu un laţ de oțel! Atunci, doar am suferit. Suferința e ca un dans, e în ea și mișcare, și plâns, și smerenie. Ca într-un balet… Dar există un secret, un secret simplu – e neplăcut să fii nefericit… umilitor… Din când în când, mă internam în spital pentru analize. Într-o dimineață îl sun să-l rog să vină să mă ia, urma să fiu externată la prânz, iar el îmi răspunde cu o voce somnoroasă: „Nu pot. Azi nu pot.“ Și nu m-a mai sunat. În ziua aceea a plecat cu copiii lui la schi, în Italia. Era 31 decembrie… A doua zi era Anul Nou. Am chemat un taxi… Orașul era acoperit de zăpadă, mergeam prin nămeți ținându-mă cu mâinile de burtă. Singură. Ba nu! În doi, eram deja două. Cu fetița mea…copilița mea… A mea! Adorată! Deja o iubeam mai mult decât orice pe lume! Pe el l-am iubit oare? E ca în povestea aceea: au trăit fericiți până au murit. Sufeream, dar nu mă dădeam de ceasul morții: „Nu pot să trăiesc fără el. Fără el o să mor.“ Cred că nu am întâlnit încă un astfel de bărbat… Pentru care să spui asemenea cuvinte… Chiar așa! Da, da! Dar am învățat să pierd, nu mă tem să pierd… *(Se uită pe fereastră.)* De atunci nu mai am mari povești… au fost idile… Accept ușor să fac sex, dar

asta-i altceva. Nu-mi place mirosul de bărbat, nu mirosul dragostei, ci mirosul de bărbat. Când intru într-o baie simt întotdeauna dacă a fost un bărbat acolo… Chiar dacă are cel mai scump parfum, cele mai scumpe țigări… Mă apucă groaza când mă gândesc ce muncă grea e să ai pe cineva lângă tine. E ca şi cum ai sparge pietre! Să uiți de tine, să renunți la tine, să te eliberezi de tine. În iubire nu există libertate. Chiar dacă-ți găsești idealul, n-o să-i placă aceleași parfumuri, o să-i placă fripturile și o să râdă de sălățelele tale, o să-și lase chiloții și pantalonii cine știe pe unde. Și mereu trebuie să suferi. Să suferi?! Din dragoste… din cauza acestui mecanism… Eu nu mai vreau să fac munca asta, mi-e mai ușor să mă bizui pe mine. Cu bărbații e mai bine să fii prietenă, să ai relații de afaceri. Până și să flirtez am chef rar, mi-e lene să-mi pun masca asta, să intru în joc. Spa, manichiură franțuzească, tunsoare italienească. Machiaj. Parcă te-ai vopsi pentru război… Doamne! Doamne! Fete din Tmutarakan… din toată Rusia vin la Moscova! La Moscova! Acolo le așteaptă prinți bogați! Visează ca ei să le transforme din broscuțe în prințese. Așteaptă un basm! O minune! Eu prin asta… am trecut deja… Le înțeleg pe broscuțe, dar mi-e milă de ele. Nu există rai fără iad. Numai rai… nu se poate… Dar ele încă nu știu asta… N-au idee…

Au trecut șapte ani de când ne-am despărțit… Mă sună, mă sună întotdeauna, nu știu de ce, noaptea. Totul îi merge prost, a pierdut mulți bani… spune că-i nefericit… A mai fost o fată tânără, acum e alta. Îmi propune: hai să ne întâlnim… De ce? *(Tace.)* Multă vreme mi-a lipsit, stingeam lumina și stăteam ore întregi pe întuneric. Pierdeam noțiunea timpului… *(Tace.)* Pe urmă… pe urmă au fost doar idile… Dar eu… Eu n-o să pot niciodată să mă îndrăgostesc de un bărbat fără bani dintr-un cartier mărginaș. Din vreun ghetou prăpădit, din Harlem. Îi detest pe cei care au crescut în sărăcie, cu mentalitate de „sărăcani“, banii înseamnă pentru ei atât de mult, încât nu se poate avea încredere în ei. Nu-mi plac săracii, umiliții și obidiții. Toți acești Başmacikini[115] și Opiskini[116] … eroi ai marii literaturi ruse… Nu am încredere în ei! Ce? E ceva în neregulă cu mine… nu intru în tipare? Stați un pic… Nimeni nu știe cum e construită lumea asta… Mie nu-mi place un bărbat datorită banilor, nu numai datorită banilor. Îmi place întreaga imagine a bărbatului de succes: cum merge, cum conduce mașina, cum vorbește, cum are grijă de mine – totul e altfel la el. Totul! Eu din ăștia îmi aleg… De asta… *(Tace.)* Mă sună… nu e fericit… Ce n-a văzut și n-a putut cumpăra? El… și prietenii lui… Bani deja au câștigat. Bani mulți. Sume nebunești! Dar cu toți banii lor nu-și pot

cumpăra fericire, iubire. Dragoste-pacoste. O are până și un student sărac, dar ei nu. Câtă nedreptate! Și lor li se pare că pot orice: zboară cu avioane private în orice țară să vadă un meci de fotbal, la New York, la premiera unui musical. Își pot permite! Ca să-și aducă în pat cel mai frumos manechin, s-o ducă la Courchevel – închiriază un avion întreg! Toți l-am citit pe Gorki în școală, știm ce-i ăla chef de negustori: sparg oglinzi, zac cu botul în icre negre… scaldă fete în șampanie… Dar s-au săturat… s-au plictisit. Agențiile de voiaj din Moscova propun unor astfel de clienți distracții speciale. De exemplu, două zile în închisoare. În reclamă scrie: „Vreți să fiți două zile în pielea lui Hodorkovski?“ Sunt duși într-o dubă de poliție cu gratii în orașul Vladimir, în cea mai cruntă închisoare – Închisoarea Centrală din Vladimir –, acolo sunt îmbrăcați în zeghe, sunt fugăriți prin curte cu câinii și sunt bătuți cu bastoane de cauciuc. Adevărate! Sunt înghesuiți ca sardelele într-o cameră murdară și puturoasă, cu un singur closet. Și ei sunt fericiți. Senzații noi! Pentru trei-cinci mii de dolari poți să te joci „de-a *homeless*-ul“: doritorii sunt îmbrăcați în zdrențe, machiați și trimiși pe străzile din Moscova să cerșească. E drept, undeva după colț stau bodyguarzii – cei personali și cei de la agenția de voiaj. Există și pachete mai mari, pentru întreaga familie: soția e prostituată, soțul pește. Știu o poveste… La un moment dat, soția modestă, cu înfățișare sovietică, a celui mai bogat producător de dulciuri din Moscova a atras cei mai mulți clienți într-o noapte. Și soțul a fost fericit! Există și distracții la care agențiile de voiaj nu fac reclamă… Absolut secrete… Se pot organiza noaptea vânători de oameni vii. Unui vagabond amărât i se dau o mie de parai – ține „verzișorii“ ăștia, sunt ai tăi! El n-a văzut în viața lui atâția bani! Iar pentru asta – fă-o pe animalul sălbatic! Dacă scapi înseamnă că ai avut zile; dacă te împușcă, asta e. Totul e cinstit! Poți să iei o fetiță pentru o noapte… să dai frâu liber celor mai obscene fantezii, cum nici marchizul de Sade n-a visat! Sânge, lacrimi și spermă! Asta se cheamă fericire… Fericire în stil rusesc – să intri la închisoare pentru două zile, ca apoi să ieși de acolo și să înțelegi cât de bine îți este. Minunat! Să-ți cumperi nu doar mașină, casă, iaht, un fotoliu de deputat… ci și o viață umană… Să fii dacă nu Dumnezeu, măcar un zeu mai mititel… un supraom! Da… Asta e!! Toți cei născuți în URSS au rămas încă acolo. E diagnosticul lor. Atât de… Atât de naivă era lumea… visau să creeze un om bun… Promiteau: „vom mâna omenirea spre fericire cu o mână de fier…“ Spre raiul pe pământ.

Stăteam de vorbă cu mama… Vrea să plece de la școală: „Mă fac garderobieră. Sau paznic.“ Le povestea copiilor despre cărțile lui

Soljeniţîn… despre eroi şi oameni drepţi… Ei îi strălucesc ochii, copiilor nu. Mama era obişnuită ca elevii s-o asculte cu ochi strălucitori, dar copiii de astăzi îi răspund: „Ne interesează cum aţi trăit voi, dar noi nu vrem să trăim aşa. Noi nu visăm la fapte măreţe, vrem să trăim normal.“ Studiază *Suflete moarte* de Gogol. Istoria unui escroc… Pe noi aşa ne-au învăţat la şcoală… Astăzi însă, în clasă sunt altfel de copii: „De ce e escroc? Cicikov, ca şi Mavrodi[117], a construit o piramidă financiară din nimic. E o idee clasică de business!“ Pentru ei, Cicikov este un erou pozitiv… *(Tace.)* Pe fiica mea n-o s-o educe mama… N-o s-o las. Dacă e s-o ascult pe ea, copilul trebuie să se uite numai la desene animate sovietice, fiindcă sunt „umane“. Dar se termină desenul animat şi ieşi pe stradă. Într-o lume total diferită. „Ce bine că sunt deja bătrână“, a mărturisit mama. „Pot să stau acasă. În cetatea mea.“ Înainte mereu îşi dorea să fie tânără: îşi făcea măşti faciale cu suc de roşii, îşi limpezea părul cu muşeţel…

În tinereţe îmi plăcea să fac schimbări, să provoc destinul. Acum nu mai vreau, mi-a ajuns. Fiica mea creşte, mă gândesc la viitorul ei. Şi asta înseamnă bani! Vreau să-i câştig singură. Nu vreau să cer, nu vreau să iau de la nimeni. Nu vreau! Am plecat de la ziar la o agenţie de publicitate – se plăteşte mai bine. Sunt bani buni. Oamenii vor să trăiască frumos – ăsta e fenomenul cel mai important care se petrece cu noi astăzi. Şi asta-i atinge pe toţi. Deschideţi televizorul: se adună la mitinguri… să zicem, câteva zeci de mii de oameni, dar un obiect sanitar italienesc frumos îl cumpără milioane. Pe oricine ai întreba, toţi reconstruiesc, îşi renovează apartamentele sau casele. Călătoresc. Niciodată n-a fost aşa în Rusia. Facem reclamă nu numai la mărfuri, ci şi la dorinţe. Producem noi necesităţi: cum să trăieşti frumos. Mergem în pas cu vremurile… Reclama e oglinda revoluţiei ruse… Viaţa mi-e plină până la refuz. N-am de gând să mă mărit… Am prieteni, toţi sunt oameni bogaţi. Unul s-a „îngrăşat“ din petrol, altul din îngrăşăminte minerale… Ne întâlnim ca să mai stăm de vorbă. Întotdeauna într-un restaurant scump: sală de marmură, mobilier vechi, tablouri scumpe pe pereţi… portari cu morgă de moşieri ruşi… Îmi place să mă aflu în decoruri frumoase. Un prieten apropiat trăieşte şi el singur şi nu vrea să se căsătorească, îi place să stea singur în vila lui cu trei etaje: „Noaptea e bine în doi, iar ziua singur.“ Ziua are capul plin de cotaţiile metalelor neferoase la Bursa din Londra. Cupru, zinc, nichel… Ţine în mâini trei telefoane mobile care vibrează la fiecare treizeci de secunde. Munceşte câte douăsprezece-cincisprezece ore pe zi. Fără weekenduri sau vacanţe. Fericirea? Ce-i aia fericire? Lumea se schimbă…

Acum oamenii singuri au succes, sunt fericiţi, nu sunt consideraţi slabi sau ratați. Ei au totul: bani, o carieră. Singurătatea e o alegere. Eu vreau să progresez. Sunt vânător, nu o pradă umilă. Aleg singură. Singurătatea seamănă foarte mult cu fericirea… Sună ca o revelație… Nu? *(Tace.)* De fapt nu dumneavoastră, ci mie voiam să-mi povestesc toate astea…

Note

110. Boris Pasternak, *Explicație*, în *Lirice*, traducere de Marin Sorescu, Editura Univers, Bucureşti, 1989.

111. Pentru a evita discuțiile, oamenii obișnuiau să-și ia numere de ordine la coadă.

112. Universitatea de Stat din Moscova (*Moskovskii Gosudarstvennîi Universitet*).

113. Versuri din poezia *Gerul cu nas roșu*, de I.A. Nekrasov.

114. Din poezia *Variațiuni pe o temă de Nekrasov* a poetului Naum Korjavin.

115. Aluzie la Akaki Akakievici Başmacikin, personajul principal al nuvelei *Mantaua*, de N.V. Gogol.

116. Foma Fomici Opiskin, un personaj din povestirea *Satul Stepancikovo și locuitorii săi*, de F.M. Dostoievski.

117. Serghei Panteleevici Mavrodi (n. 1955), om de afaceri rus, creator al celei mai mari scheme financiare piramidale. În 2007 a fost condamnat pentru fraudă.

Despre dorinţa de a-i omorî pe toţi, apoi groaza că ţi-ai dorit aşa ceva

Ksenia Zolotova – studentă, 22 de ani

La prima noastră întâlnire a venit mama ei. A mărturisit; „Ksiușa n-a vrut să vină cu mine. Încerca să mă descurajeze și pe mine: «Mamă, cine să aibă nevoie de noi? Au nevoie doar de sentimentele noastre, de cuvintele noastre, de noi însă n-au nevoie, fiindcă ei n-au trăit asta.»“ Era foarte emoționată: ba se ridica să plece: „Mă străduiesc să nu mă gândesc la asta. Mă doare să repet“, ba începea să povestească și n-o mai puteam opri, dar cel mai mult tăcea. Cum o puteam liniști? Pe de o parte, o rog: „Nu vă tulburați. Liniștiți-vă“, iar pe de alta, vreau să-și amintească ziua aceea cumplită: 6 februarie 2004 – atacul terorist de la Moscova, pe linia de metrou Zamoskvoreţkaia, între stațiile Avtozavodskaia și Pavleţkaia. În urma exploziei au murit 39 de oameni și 122 au fost spitalizați.

Merg întruna pe spirala durerii. Nu mă pot desprinde. În durere e totul – și tenebre, și solemnitate, uneori cred că durerea e o punte între oameni, o legătură ascunsă, iar alteori mă gândesc cu disperare că e o prăpastie.

Din întâlnirea mea de două ore, în blocnotes au rămas câteva paragrafe:

„…să fii victimă este cu atât mai umilitor… De-a dreptul rușinos. În general nu vreau să vorbesc cu nimeni despre asta, vreau să fiu și eu ca toată lumea, dar sfârșesc singură, mereu singură. Mă poate apuca plânsul oriunde. Merg prin oraș și plâng. Un bărbat necunoscut mi-a spus: «De ce plângi? Așa de frumoasă și plângi!» În primul rând, frumusețea nu mi-a ajutat niciodată în viață, iar în al doilea, simt această frumusețe ca pe o trădare, ea nu corespunde cu ceea ce se află înlăuntrul meu…

…avem două fete – Ksiușa și Dașa. Trăiam modest, dar mergeam mult

prin muzee, la teatru, citeam mult. Când fetele erau mici, tatăl lor le inventa povești. Voiam să le salvăm de brutalitatea vieții. Eu credeam că arta salvează. Dar nu le-a salvat…

…în blocul nostru locuiește o bătrână singură care merge la biserică. Odată, m-a oprit – eu am crezut că mă compătimește, dar ea mi-a spus cu răutate: «V-ați gândit de ce s-a întâmplat asta? Cu copiii dumneavoastră?» De ce… Pentru ce să-mi adreseze cuvintele astea? I-a părut rău, cred că i-a părut rău mai târziu… N-am înșelat pe nimeni, n-am trădat pe nimeni. Am făcut două avorturi, acestea sunt singurele mele păcate… Știu… Pe stradă deseori dau de pomană, cât de puțin, cât pot. Iarna hrănesc păsările…“

A doua oară au venit împreună – mama și fiica.

Mama

— Poate că pentru unii ei sunt eroi? Au un ideal, se simt fericiți murind, cred că vor ajunge în rai. Și nu se tem de moarte. Nu știu nimic despre ei: „S-a făcut un portret-robot al presupusului terorist…“ – și gata. Pentru ei noi suntem niște ținte, nimeni nu le-a explicat că fetița mea nu e o țintă, că are o mamă care nu poate trăi fără ea, că există un băiat care e îndrăgostit de ea. Poți să omori un om care e iubit? După părerea mea, asta e o crimă dublă. Mergeți la război, în munți, împușcați-vă acolo unul pe altul, dar de ce trageți în mine? În fiica mea? Suntem uciși pe timp de pace… *(Tace.)* Acum mă tem de mine însămi, de propriile mele gânduri. Câteodată îți vine să-i omori pe toți, apoi ți-e groază că ți-ai dorit așa ceva.

Cândva iubeam metroul moscovit. E cel mai frumos din lume! Un muzeu! *(Tace.)* După explozie… Vedeam cum oamenii intrau la metrou ținându-se de mână. Frica nu s-a stins multă vreme… Îmi era frică să ies în oraș, îmi creștea brusc tensiunea. Mergeam și îi priveam cu atenție pe pasagerii care păreau suspecți. La serviciu numai despre asta se vorbea. Ce-o să fie cu noi, Doamne? Stăteam pe peron și lângă mine era o femeie tânără cu un cărucior de copil, avea părul negru, ochi negri – nu era rusoaică. Nu știu ce naționalitate avea – cecenă, osetină? Cine era? Nu m-am putut abține și m-am uitat în cărucior: o fi un copil acolo? Nu cumva e altceva? M-am neliniștit la gândul că vom călători în același vagon: „Nu“, mi-am zis, „să urce ea și eu o să iau metroul următor“. S-a apropiat de mine un bărbat: „De ce v-ați uitat în cărucior?“ I-am spus adevărul. „Așadar, și dumneavoastră la fel.“

…Văd o fată nefericită, strânsă ghem. E Ksiușa mea. De ce e singură

aici? Fără noi? Nu, nu se poate, nu poate fi adevărat. Sânge pe pernă… „Ksiușa! Ksiușenka!!“ – nu mă aude. Și-a tras pe cap o căciulă ca să nu văd nimic, să nu mă sperii. Fetița mea! Visa să se facă pediatru, iar acum e surdă, era cea mai frumoasă fată din clasă; și acum… fețișoara ei… De ce? Mă învăluie ceva vâscos, conștiința mi se fărâmă în bucățele mărunte. Nu pot să-mi mișc picioarele, sunt ca de vată, sunt scoasă din salon. Doctorul mă ceartă: „Veniți-vă în fire, altfel nu vă mai lăsăm să intrați la ea.“ Îmi vin în fire… Mă întorc în salon… Ea nu se uită la mine, ci undeva într-o parte, de parcă nu m-ar recunoaște. Are ochii unui animal suferind, o privire de nesuportat. Aproape că nu mai poți continua să trăiești. Acum și-a ascuns această privire, și-a pus o carapace, dar undeva păstrează toate astea. Totul e întipărit în ea. E mereu acolo, unde noi n-am fost…

Era o secție întreagă cu fete ca ea… Cum au urcat în vagon, așa au rămas… Mulți studenți, elevi. Am crezut că toate mamele vor ieși în stradă. Toate mamele cu copiii lor. O să fim mii. Acum știu că de fetița mea am nevoie numai eu, numai noi, aici, acasă. Oamenii ne ascultă… ne compătimesc… dar fără durere! Fără durere!

Mă întorceam acasă de la spital și mă întindeam pe pat golită de sentimente. Dașenka era lângă mine, își luase concediu. Mă mângâia pe cap ca pe un copil. Tata n-a țipat, n-a intrat în panică, dar a făcut deodată infarct. Eram în iad… Iarăși – de ce? Toată viața le-am recomandat fetelor mele cărți bune, le-am tot repetat că binele e mai puternic decât răul, că binele învinge întotdeauna. Dar viața nu e ca în cărți. Rugăciunea mamei răzbate și de pe fundul mării? Nu-i adevărat! Sunt o trădătoare, n-am putut să le apăr, ca în copilărie, și ele se bazau pe mine. Dacă iubirea mea le-ar apăra, nici un necaz, nici o dezamăgire nu le-ar atinge vreodată.

O operație… a doua… Trei! Ksiușa a început să audă cu o ureche… deja putem să ne mișcăm degețelele… Trăiam la granița dintre viață și moarte, dintre nedreptatea sorții și credința în miracol și, deși sunt asistentă medicală, am înțeles că știu foarte puțin despre moarte. Am văzut-o de multe ori, a trecut pe lângă mine. Să pui perfuzia, să iei pulsul… Toți cred că medicii știu despre moarte mai multe decât ceilalți, dar nici vorbă de-așa ceva. Era la noi un anatomopatolog, ieșea deja la pensie. „Ce e moartea?“ mă întreba el. *(Tace.)* Viața dinainte s-a transformat într-o pată albă… Ne aminteam doar de Ksiușa…Totul, până la cel mai mic detaliu – cum când era mică, vitează, nostimă, nu se temea de câinii mari și voia să fie mereu vară. Cum îi străluceau ochii când a venit acasă și ne-a anunțat că a intrat la facultatea de medicină. Fără pile, fără meditații. N-am fi avut cu ce să

plătim, era peste puterile familiei noastre. Cum cu o zi sau două înainte de atacul terorist a luat un ziar vechi și a citit: dacă vă aflați într-o situație extremă în metrou trebuie să faceți următoarele… Ce anume am uitat deja, dar erau niște instrucțiuni. Și când s-a întâmplat, înainte de a-și pierde cunoștința, Ksiușa și-a amintit articolul acela. Iar în dimineața aceea lucrurile s-au petrecut așa… Tocmai își luase cizmele de la reparat, își pusese deja paltonul și a început să și le tragă, dar nu-i intrau… „Mamă, pot să iau cizmele tale?“ „Ia-le.“ Avem același număr. Inima mea de mamă nu-mi spunea nimic… Aș fi putut s-o rețin… Înainte de asta văzusem în vis niște stele mari, un fel de constelație. N-am simțit nici un fel de îngrijorare… E vina mea, sunt covârșită de această vină…

Dacă mi s-ar fi dat voie, aș fi înnoptat la spital, aș fi fost mamă pentru toți. Cineva plânge pe scări… Cineva are nevoie de o îmbrățișare, altul are nevoie să stea cineva cu el. O fetiță din Perm plângea – mama ei era departe. Alta avea un picioruș zdrobit… Un picioruș – e mai prețios decât orice! Piciorușul copilului tău e mai prețios decât orice! Cine mă poate învinovăți?

În primele zile s-a scris mult în ziare despre atacul terorist, s-au dat reportaje la televizor. Când Ksiușa și-a văzut fotografia tipărită, a aruncat ziarul…

Fiica

…prea multe nu-mi amintesc… Nu le reţin! Nu vreau! *(Mama o îmbrățișează. O liniștim.)*

…sub pământ totul e mai înfricoșător. Acum am întotdeauna o lanternă în geantă…

…nu se auzeau nici plânsete, nici țipete. Era liniște. Toți stăteau în aceeași grămadă… nu, nu simțeam teamă… Apoi au început să se miște. La un moment dat mi-am dat seama că trebuia să ies de acolo, că e plin de chimicale care ard. Tot îmi căutam rucsacul, în care aveam cursurile, portofelul… Șocul… era șocul… nu simțeam durerea…

…o voce de femeie striga: „Serioja! Serioja!“ Serioja nu răspundea… Câțiva oameni rămăseseră așezați în vagon în poziții nefirești. Un bărbat stătea atârnat de bară, ca un vierme. Mi-era frică să mă uit în direcția aia…

…mergeam clătinându-mă… Din toate părțile se auzea: „Ajutor! Ajutor!“ Cineva în fața mea se mișca precum un somnambul, ba înainta încet, ba mergea cu spatele. Toți ne depășeau.

…sus au alergat spre mine două fete, mi-au pus o cârpă pe frunte. Îmi

era, nu știu de ce, groaznic de frig. Mi-au dat un scăunel și m-am așezat. Am văzut cum le cereau pasagerilor curele și cravate și legau rănile cu ele. Șefa stației țipa la cineva în receptor: „Ce vreți? Oamenii ies din tunel și mor aici, urcă pe peron și mor…“ *(Tace.)* De ce ne chinuiți? Mi-e milă de mama. *(Tace.)* Toți s-au obișnuit cu astea. Deschid televizorul, ascultă, apoi pleacă să-și bea cafeaua…

Mama

— Eu am crescut în plină epocă sovietică. În toiul ei. Sunt născută în URSS. Iar noua Rusie… încă n-o înțeleg. Nu pot să spun ce-i mai rău: ce e acum sau istoria PCUS? Eu am în cap imaginea sovietică, matrița aceea, mi-am petrecut jumătate din viață în socialism. E înrădăcinat în mine, nu pot să-l smulg. Și nu știu dacă vreau să mă despart de el. Pe vremea aceea se trăia prost, acum ți-e frică. Dimineața ne răspândim: noi la serviciu, fetele la școală, și toată ziua ne sunăm unii pe alții: „Ce faci? La cât pleci acasă? Cu ce vii?“ Ne adunăm acasă seara și abia atunci mă simt ușurată sau, măcar, pot să-mi trag sufletul puțin. Mi-e frică de orice. Tremur. Fetele mă ceartă: exagerezi, mamă… Sunt normală, dar am nevoie de apărarea asta, de adăpostul ăsta – casa mea. Am rămas devreme fără tată, poate de-asta sunt atât de vulnerabilă, mai ales că tata m-a iubit foarte tare. *(Tace.)* Tata a făcut războiul, a ars de două ori în tanc… A trăit războiul și a rămas întreg. S-a întors acasă și a fost omorât. Într-un gang.

Învățam după cărți sovietice, ni se preda complet diferit. Uite, pentru comparație… În cărțile acelea se scria despre primii teroriști ruși că erau eroi. Martiri. Sofia Perovskaia, Kibalcici[118]…Au murit pentru popor, pentru o cauză sacră. Au aruncat o bombă spre țar. Acești tineri proveneau deseori din aristocrație, erau din familii bune… De ce ne mirăm că există astfel de oameni astăzi? *(Tace.)* La orele de istorie, când studiam Marele Război de Apărare a Patriei, profesorul ne povestea despre fapta măreață a partizanei Elena Mazanik, care l-a omorât pe Kube, gauleiterul din Bielorusia, fixând o bombă de patul în care dormea cu soția lui însărcinată. Iar în camera vecină, despărțită doar de un perete, erau copilașii lor… Stalin personal i-a înmânat Steaua de Erou. Toată viața ea a mers prin școli și a povestit despre isprava ei la orele de curaj[119]. Nici profesorul… nimeni… Nimeni nu ne-a spus că dincolo de perete dormeau copiii… Mazanik era dădaca acestor copii… *(Tace.)* După război oamenilor cu conștiință le era rușine să-și amintească ce au fost nevoiți să facă în război. Tata suferea…

În stația Avtozavodskaia s-a aruncat în aer un băiat-kamikaze. Am

aflat despre el de la părinți că citea mult. Îi plăcea Tolstoi. A crescut în vremuri de război: bombardamente, tiruri de artilerie… a văzut cum au pierit verii lui – și la paisprezece ani a fugit în munți, la Hattab[120]. Voia să-i răzbune. Probabil că a fost un băiat pur, cu o inimă fierbinte… Se râdea de el: ha, ha, mic și prost. Dar a învățat să tragă mai bine decât toți și să arunce grenade. Mama lui l-a găsit și l-a dus înapoi în sat, voia ca el să termine școala și să se facă pilot. Dar un an mai târziu a dispărut din nou în munți. A fost învățat să se arunce în aer și a venit la Moscova… *(Tace.)* Dacă ar fi ucis pentru bani, ar fi fost de înțeles, dar el n-a ucis pentru bani. Băiatul ăsta putea să se arunce sub un tanc și să arunce în aer o maternitate…

Cine sunt eu? Noi suntem oameni din mulțime… mereu în mulțime… Viața noastră e banală, neremarcabilă, deși ne străduim să trăim. Iubim, suferim. Doar că asta nu interesează pe nimeni, nu se scriu cărți despre noi. Mulțimea… e o masă. Pe mine nu m-a întrebat nimeni despre viața mea, de-asta am vorbit atâta cu dumneavoastră. „Mamă, nu-ți mai deschide sufletul oricui“, spun fetele mele. Mereu mă învață. Tinerii trăiesc într-o lume mai crudă decât a fost cea sovietică… *(Tace.)* Am senzația că viața parcă nu mai e pentru noi, nu mai e pentru cei ca noi, e în altă parte. Undeva… Se întâmplă ceva, dar nu cu noi… Eu nu intru în magazine scumpe, mi-e jenă: acolo sunt paznici, se uită la mine cu dispreț, fiindcă mă îmbrac din piață. Cu lucruri chinezești. Merg cu metroul, mi-e o frică îngrozitoare, dar merg. Cei care sunt mai bogați nu merg cu metroul. Metroul e pentru săraci, nu pentru toată lumea, au apărut din nou la noi prinți și boieri și plebe. Am și uitat de când n-am mai stat într-o cafenea, nu-mi permit. Și teatrul e un lux acum, deși pe vremuri nu-mi scăpa nici o premieră. Mi-e necaz… tare necaz… Ducem o viață cenușie pentru că nu ne e permis să pătrundem în această lume nouă. Soțul meu aduce genți întregi de cărți de la bibliotecă, e singurul lucru la care mai avem acces. Încă mai putem să ne plimbăm prin vechea Moscovă, prin locurile noastre preferate – Iakimanka, Kitai-gorod, Varvarka. Asta e carapacea noastră, acum fiecare își face câte o carapace. *(Tace.)* Am fost învățați… Marx scria: „Capitalul înseamnă furt.“ Și sunt de acord cu el.

Am cunoscut dragostea… Mereu simt dacă un om a iubit sau nu, cu cei care au iubit am o legătură intuitivă. Fără cuvinte. Mi-am amintit acum de primul meu soț… L-am iubit? Da. Tare? La nebunie. Aveam douăzeci de ani și capul plin doar de vise. Locuiam cu bătrâna și frumoasa lui mamă, care era geloasă pe mine: „Ești la fel de frumoasă cum eram eu în tinerețe.“

Florile pe care mi le aducea el le lua la ea în cameră. Mai târziu am înțeles-o, poate că o înțeleg abia acum, când știu cât îmi iubesc fetele, cât de strânsă poate să fie legătura cu copilul tău. Psihologul meu vrea să mă convingă: „Aveți o iubire hipertrofiată față de copii. Nu se poate iubi așa.“

Dar iubirea mea e normală… Iubirea! Viața mea… e a mea, doar a mea… Nimeni nu știe rețeta… *(Tace.)* Soțul meu mă iubea, dar avea o filozofie: nu se poate să trăiești toată viața cu o singură femeie, trebuie să cunoști mai multe. M-am gândit mult… am plâns… Am reușit să-l părăsesc. Am rămas singură cu micuța Ksiușa. Al doilea soț… Îmi era ca un frate, și eu mi-am dorit întotdeauna să fi avut un frate mai mare. Eram debusolată. Nu știam cum o să trăim împreună când mi-a cerut mâna. Ca să faci copii, în casă trebuie să miroasă a dragoste. Ne-a luat la el pe mine și pe Ksiușa: „Hai să încercăm. Dacă nu vă place, vă aduc înapoi.“ Și, cumva, lucrurile s-au așezat. Dragostea e de mai multe feluri: poate fi nebunească, dar și asemănătoare prieteniei. Legăturii între prieteni. Îmi place să gândesc așa, pentru că soțul meu e un om foarte bun. Deși n-am trăit în puf…

Am născut-o pe Dașenka… Nu ne despărțeam niciodată de copiii noștri, vara mergeam împreună la bunica, la țară, în regiunea Kaluga. Acolo era un pârâu. Pajiște și pădure. Bunica făcea prăjituri cu vișine, de care copiii își amintesc și acum. N-am fost niciodată la mare, ăsta era visul nostru. După cum se știe, prin muncă cinstită nu câștigi cine știe câți bani: eu sunt asistentă medicală, soțul meu e cercetător științific la Institutul de Tehnică a Radiologiei. Dar fetele știau că le iubim.

Mulți preamăresc perestroika… Toți am sperat câte ceva. Eu n-am de ce să-l iubesc pe Gorbaciov. Îmi amintesc discuțiile de la noi din camera de gardă: „Se termină socialismul, dar ce-o să fie după el?“ „Se termină socialismul rău și o să fie un socialism bun.“ Așteptam… citeam ziarele… În scurt timp soțul meu și-a pierdut slujba, institutul lor s-a închis. Era o mare de șomeri, toți cu studii superioare. Au apărut chioșcuri, apoi supermarketuri, în care se găseau de toate, ca în basme, dar n-aveai cu ce să cumperi. Intram și ieșeam. Cumpăram câte două mere și o portocală când erau copiii bolnavi. Cum să te împaci cu asta? Să fii de acord că așa e acum și că va fi – cum? Stau la coadă la casă, în fața mea e un bărbat cu un cărucior, are în el ananas și banane… Ce lovitură pentru respectul de sine! Asta i-a cam obosit pe oameni astăzi. Să te ferească Dumnezeu să te naști în URSS, dar să trăiești în Rusia. *(Tace.)* Nici unul dintre visurile pe care le-am avut în viață nu s-a împlinit…

(Când fiica ei se duce în altă cameră, îmi vorbește aproape în șoaptă.)

Câți ani? Au trecut deja trei ani de la atacul terorist… nu, mai mult… Secretul meu… Nu pot nici să-mi imaginez că stau în pat cu soțul meu, că mă atinge o mână de bărbat. Eu și soțul meu n-am avut nici un fel de relații în anii aceștia, îi sunt și nu-i sunt soție, el încearcă să mă convingă: „O să-ți fie mai bine.“ Nici prietena mea, care știe tot, nu mă înțelege: „Ești uluitoare, ești sexy. Uită-te în oglindă, ce frumoasă ești. Ce păr… “ Am părul așa de când m-am născut, iar de frumusețe am uitat. Când un om se înecă, se îmbibă tot de apă – tot așa m-am îmbibat eu de suferință. Ca și cum mi-aș fi dat deoparte corpul și ar fi rămas numai sufletul…

Fiica

…zăceau uciși, în buzunarele lor telefoanele mobile sunau fără încetare… Nimeni nu se hotăra să se apropie și să răspundă.

…O fată plină de sânge ședea pe jos, un băiat îi întindea o ciocolată…

…Haina mea n-a ars, dar era topită toată. Doctorița m-a examinat și a spus deodată: „Întindeți-vă pe targă.“ Eu tot protestam: „Mă ridic singură și mă duc la Salvare“; ea chiar a țipat la mine: „Întindeți-vă!“ În mașină mi-am pierdut cunoștința, mi-am revenit la reanimare…

…de ce tac? M-am împrietenit cu un băiat, chiar am… mi-a dăruit un inel… Și i-am povestit ce-am pățit… Poate că n-are nici o legătură, dar ne-am despărțit. Am rămas marcată, am înțeles că nu trebuie să fac nici un fel de mărturisiri. Ai fost aruncat în aer, ai supraviețuit, ai devenit mai vulnerabil și mai fragil. Ai pecetea suferinței; eu nu vreau să se vadă pecetea asta pe mine…

…mamei îi place teatrul, uneori reușește să facă rost de un bilet ieftin: „Ksiușa, mergem la teatru.“ Eu refuz, se duce cu tata. Teatrul nu mai are nici un efect asupra mea…

Mama

— Omul nu știe de ce i s-a întâmplat tocmai lui, de asta vrea să fie ca toți ceilalți. Să se ascundă. Nu te poți desprinde dintr-o dată…

Acest băiat-kamikaze… și alții… Au coborât din munți și au venit la noi: „Cum suntem omorâți noi nu vedeți. Ia să încercăm să facem asta la voi.“ *(Tace.)*

Mă gândesc… Vreau să-mi amintesc: când am fost fericită? Trebuie să-mi amintesc… Am fost fericită o singură dată în viață, când erau copiii mici…

Sună cineva la ușă – prietenii Ksiușei… Îi duc în bucătărie. Așa m-a

învățat mama: oaspeții mai întâi îi hrănești. Într-o vreme, tinerii încetaseră să discute politică, acum au reînceput. Încep să vorbească despre Putin. „Putin e clona lui Stalin…“ „O să rămână mult…“, „E o bătaie de joc la adresa întregii țări…“, „Asta înseamnă gazul, petrolul…“ Şi o întrebare: cine l-a făcut pe Stalin ceea ce a fost? Problema vinovăţiei…

Trebuie judecaţi numai cei care au împuşcat şi au torturat sau:

și cel care a scris denunțuri…

cel care a luat de la rude copilul unui „dușman al poporului“ și l-a dus la orfelinat…

șoferul care i-a transportat pe arestați…

femeia de serviciu care a spălat podelele după torturi;

șeful căilor ferate care a trimis vagoanele de marfă cu deținuți politici în Nord…

croitorii care au cusut șubele în care erau îmbrăcați gardienii din lagăre, medicii care le tratau dinții sau le făceau cardiograme ca să-și facă treaba mai bine…

cei care tăceau când alții răcneau la adunări: „Câinii – trebuie omorâți ca niște câini!“

De la Stalin au trecut la Cecenia… Şi din nou acelaşi lucru: cine ucide, aruncă în aer – da, e vinovat, dar cei care fac bombele sau muniția în uzine, care cos uniforme militare, îi învață pe soldați să tragă… oferă recompense… Oare ei sunt vinovaţi? *(Tace.)* Voiam s-o iau de acolo pe Ksiușa mea, s-o duc undeva departe de aceste discuții. Ea stătea şi asculta, cu ochii măriți de spaimă. Se uita la mine… *(Se întoarce spre fiica ei.)* Ksiușenka, eu nu sunt vinovată, nici tata nu e vinovat, el acum predă matematică. Eu sunt asistentă medicală. La noi la spital au fost aduși ofițerii noștri răniți în Cecenia. Noi i-am vindecat, apoi, firește, au plecat înapoi. La război. Erau puțini cei care voiau să se întoarcă, mulți recunoșteau deschis: „Nu vrem să luptăm.“ Eu sunt asistentă medicală, eu îi salvez pe toți…

Există tablete pentru dureri de dinți, dureri de cap, dar pentru durerea mea nu există. Psihologul mi-a prescris o schemă: dimineața pe stomacul gol jumătate de cană de ceai de pojarniță, douăzeci de picături de tinctură de păducel, treizeci de tinctură de bujor… Toată ziua câte ceva. Le-am luat pe toate. Am fost şi la un chinez… Nu mi-a ajutat… *(Tace.)* Mă mai distrag treburile de zi cu zi, de-asta nu înnebunesc. Rutina vindecă: speli, calci, coşi…

În fața blocului nostru e un tei bătrân… Trec pe lângă el – cred că asta

era după vreo doi ani – și simt: înflorește teiul. Miroase… Până atunci parcă nu se simțea atât de tare… nu atât de tare… Păliseră culorile, sunetele… *(Tace.)*

M-am împrietenit la spital cu o femeie care fusese nu în al doilea vagon, precum Ksiușa, ci în al treilea. Se ducea deja la serviciu și părea că a trecut peste asta. Și ceva s-a întâmplat – a vrut să se arunce de la balcon, să sară pe geam. Părinții ei au pus gratii peste tot împrejurul casei, trăiau ca într-o cușcă. A încercat să se asfixieze cu gaze… A părăsit-o soțul… Nu știu unde-o fi acum. Cineva a văzut-o odată în stația Avtozavodskaia. Mergea pe peron și striga: „Să luăm în mâna dreaptă trei pumni de țărână și să-i aruncăm pe sicriu. Să luăm… să aruncăm.“ A strigat până a venit Salvarea după ea…

Credeam că mi-a povestit Ksiușa… Lângă ea stătea un bărbat, atât de aproape încât ea a vrut chiar să-i facă observație. N-a apucat. Apoi s-a dovedit că el a ferit-o, multe așchii de metal destinate ei l-au lovit pe el. Nu știm dacă a rămas în viață. Mă gândesc des de el… îl am în fața ochilor… Ksiușa însă nu-și amintește… De unde am asta-n minte? Oi fi inventat-o. Dar cineva mi-a salvat-o…

Știu care-i leacul… Să fie Ksiușa fericită. Numai fericirea o poate vindeca. E nevoie de ceva… Am fost la concertul Allei Pugaciova, pe care o iubește toată familia. Am vrut să mă apropii de ea și să-i dau un bilețel: „Cântați pentru fetița mea. Spuneți că melodia e numai pentru ea.“ Ca să se simtă regină… să se ridice sus… sus de tot… A văzut iadul și trebuie să vadă raiul. Ca lumea ei să-și recapete echilibrul. Iluziile… visurile mele… *(Tace.)* N-am putut să fac nimic cu iubirea mea. Cui să-i scriu o scrisoare? Pe cine să rog? Ați câștigat din petrolul cecen, din credite rusești, ajutați-mă s-o duc undeva. Să stea sub un palmier, să se uite la broaște țestoase, ca să uite iadul. În ochii ei e tot timpul iadul. Lumină nu-i, lumină nu văd în ei.

Am început să merg la biserică… Cred? Nu știu. Dar am nevoie să vorbesc cu cineva. Odată, preotul a citit o predică, spunând că la suferință mare omul fie se apropie de Dumnezeu, fie se îndepărtează, și, dacă se îndepărtează de Dumnezeu, nu trebuie învinovățit, căci e din cauza mâniei, a durerii. Parcă vorbea despre mine.

Mă uit la oameni din afară, nu simt o legătură reală cu ei… Îi privesc ca și cum eu n-aș mai fi om… Dumneavoastră sunteți scriitoare, mă înțelegeți: cuvântul are prea puțin în comun cu ceea ce se petrece înlăuntru; înainte rareori mă preocupa ceea ce este înlăuntrul meu. Acum trăiesc ca în

subteran… Supraviețuiesc, gândesc… tot timpul rumeg ceva în minte… „Mamă, nu-ți mai deschide sufletul oricui!“ Nu, dragele mele, nu vreau ca sentimentele mele, lacrimile mele să dispară așa, pur și simplu. Fără nici o urmă, fără nici un semn. Asta mă neliniștește mai mult decât orice. Tot ce am trăit eu nu e ceva ce vrei să lași numai copiilor. Vreau să transmit asta și altcuiva, ca să rămână undeva, să poată ajunge la oricine.

3 septembrie este Ziua Comemorării Victimelor Terorismului. Moscova e în doliu. Pe străzi sunt mulți invalizi, femei tinere în rochii cernite. Ard lumânări: pe Solianka, în piața din fața Centrului Teatral de pe Dubrovka, lângă stațiile de metrou Parcul Culturii, Lubianka, Avtozavodskaia, Rijskaia…

Sunt și eu în această mulțime. Întreb, ascult. Cum ne împăcăm cu asta?

În capitală au fost atacuri teroriste în anii 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2006, 2010, 2011.

— Mergeam la serviciu; vagonul era plin, ca întotdeauna. N-am auzit explozia, dar brusc totul în jur s-a colorat în portocaliu și trupul mi-a amorțit, voiam să-mi mișc mâna și nu puteam. Am crezut că am un atac cerebral și chiar atunci mi-am pierdut cunoștința… Iar când mi-am revenit, am văzut că pe lângă mine trec niște oameni, trec fără să se ferească, de parcă aș fi moartă. M-am speriat că o să mă strivească și am ridicat o mână. Cineva m-a luat de jos. Sânge și carne – ăsta era tabloul…

— Fiul meu are patru ani. Cum să-i spun că tatăl lui a murit? Că doar el nu înțelege ce-i aia moarte. Mă tem să nu creadă că ne-a părăsit. Deocamdată, tata e în delegație…

— Îmi aduc aminte des… Lângă spital erau cozi lungi cu cei care voiau să doneze sânge, cu plase de portocale. Le implorau pe infirmierele extenuate: „Luați fructele astea și dați-le cuiva. Spuneți-mi, de ce mai au nevoie?“

— La mine au venit colegele de serviciu, le-a dat șeful o mașină. Dar eu nu voiam să văd pe nimeni…

— E nevoie de un război, poate așa să iasă la iveală omenia din om. Bunicul meu spunea că el a întâlnit oameni-oameni numai în război. Acum nu prea mai există bunătate.

— Două femei necunoscute stăteau îmbrățișate și plângeau lângă scara rulantă, cu fețele pline de sânge, eu nu mi-am dat seama că era sânge, mă

gândeam că li s-a întins machiajul din cauza lacrimilor. Seara am revăzut scena la televizor și abia atunci mi-am dat seama. Acolo, pe loc, nu înțelegeam, vedeam sângele și nu credeam.

— La început crezi că poți să te urci în metrou, intri curajos în vagon, dar mergi o stație-două și te trezești scăldat într-o sudoare rece. Cel mai îngrozitor e când trenul se oprește pentru câteva minute în tunel. Fiecare minut pare nesfârșit, inima îți atârnă de-un firicel…

— Orice caucazian mi se pare un terorist…

— Ce credeți: soldații ruși n-au comis crime în Cecenia? Fratele meu a luptat acolo… Ce ne-a povestit despre glorioasa armată rusă… Îi țineau pe bărbații ceceni în gropi, ca pe fiare, și le cereau rudelor răscumpărare. Torturau… jefuiau… Acum băiatul e alcoolic.

— E vândut americanilor! Un provocator! Cine a transformat Cecenia într-un ghetou pentru ruși? Rușii au fost dați afară din slujbe, le-au fost luate apartamentele, mașinile. Dacă nu le dădeau, îi tăiau. Le violau pe fetele rusoaice doar fiindcă erau rusoaice.

— Îi urăsc pe ceceni! Dacă n-am fi fost noi, rușii, ar sta și acum în munți, în peșteri. Îi urăsc și pe jurnaliștii care le țin partea! Curvele de liberali! *(Îmi aruncă o privire plină de ură – eu notez discuția.)*

— Oare soldații ruși au fost condamnați pentru uciderea soldaților germani în timpul Războiului de Apărare? Și îi omorau pe capete. Partizanii îi tăiau în bucățele pe polițaii prizonieri… Ascultați-i pe veterani…

— În primul război cecen, pe vremea lui Elțîn, se spunea totul deschis la televizor. Vedeam cum plâng femeile cecene. Cum mamele rusoaice cutreierau satele căutându-și băieții dispăruți fără urmă. Nimeni nu se atingea de ele.

— Atunci ardea doar Cecenia, acum – tot nordul Caucazului. Peste tot se construiesc moschei.

— Geopolitica a pătruns în casele noastre. Rusia se dezmembrează… În curând, din imperiu n-o să mai rămână decât cnezatul Moscovei…

— Îi urăsc!!!

— Pe cine?

— Pe toți!

— Fiul meu a mai trăit șapte ore, l-au băgat într-un sac de plastic și l-au pus în autobuz, cu cadavrele… Ne-au adus un sicriu standard și două coroane. Sicriul era dintr-un fel de rumeguș, ziceai că-i de carton, când l-au ridicat, s-a făcut țăndări. Coroanele erau sărăcăcioase, jalnice. Am

cumpărat noi totul. Statul scuipă pe noi, rudele morților, îl scuip și eu – vreau să plec din țara asta de rahat. Eu și soțul meu ne-am depus actele să emigrăm în Canada.

— Înainte ne omora Stalin, acum bandiții. Asta e libertate?

— Eu am părul negru, ochii negri… Sunt rusoaică, ortodoxă. Am intrat cu o prietenă la metrou. Ne-a oprit miliția, pe mine m-au tras deoparte: „Dați-vă jos haina. Prezentați actele.“ Pe prietena mea nici n-au băgat-o în seamă, ea e blondă. Mama zice: „Vopsește-ți părul.“ Dar mie mi-e rușine.

— Rusul se sprijină pe trei piloni: „cine ştie“, „om vedea“ și „ne-om descurca cumva“. La început tremurau toți de frică, dar după o lună am găsit în metrou, sub o banchetă, un pachet suspect și cu greu am reușit să-l fac pe paznicul stației să sune la miliție.

— Nenorociții de taximetriști au crescut prețurile pentru cursele la aeroportul Domodedovo după atacul terorist. Ceva astronomic. Fac bani din orice. F…le, îți vine să-i tragi afară din mașină și să-i dai cu mutra de capotă!

— Unii zăceau în bălți de sânge, iar alții le făceau poze cu telefoanele. Se auzeau click-urile. Trimiteau instantaneu pozele pe bloguri. Din viața micului corporatist lipsesc sarea și piperul.

— Azi ei, mâine noi. Și toată lumea tace, toată lumea acceptă.

— Să ne străduim, cât putem, să-i ajutăm pe cei morți cu rugăciunile noastre. Să-i cerem lui Dumnezeu să se milostivească…

Pe o scenă improvizată, niște elevi dau un concert. Au fost aduși cu niște autobuze. Mă apropii.

— Pe mine mă interesează bin Laden… Al-Qaida e un proiect global…

— Eu sunt pentru terorismul individual. Țintit. De pildă, împotriva polițiștilor, funcționarilor…

— Terorismul e bun, sau rău?

— Acum e bun.

— M-am săturat să stau aici, mama mă-sii. Când o să ne lase să ne cărăm?

— Un banc bun: niște teroriști admiră frumusețile Italiei. Ajung la turnul din Pisa. Râd: „Ce diletanți!“

— Teroarea e un business.…

aducere de jertfe, ca în vremuri străvechi…

mainstream…

încălzire înainte de revoluție…
ceva personal…

Note

118. Tineri revoluționari ruși din secolul al XIX-lea, participanți la asasinarea țarului Alexandru II, ulterior executați.

119. Ore menite să dezvolte spiritul patriotic la copii.

120. Amir ibn al-Hattab (1969–2002), terorist născut în Arabia Saudită, susținător al creării statului islamic pe teritoriul Ceceniei.

Despre bătrâna cu coasa şi o fată frumoasă

Aleksandr Laskovici – soldat, întreprinzător, emigrant, 21–30 de ani

Moartea seamănă cu dragostea

— În copilărie aveam în curte un copac… Un paltin bătrân… Vorbeam cu el, era prietenul meu. Când a murit bunicul, am plâns mult, am plâns în hohote toată ziua. Aveam cinci ani şi înţelegeam că o să mor, că toată lumea moare. M-a cuprins groaza că toţi o să moară înaintea mea şi o să rămân singur. Într-o singurătate cumplită. Mamei îi era milă de mine, dar tata s-a apropiat şi mi-a spus: „Şterge-ţi lacrimile. Eşti bărbat. Bărbaţii nu plâng.“ Iar eu încă nu ştiam nici cine sunt. Nu mi-a plăcut niciodată că sunt băiat, nu-mi plăcea să mă joc „de-a războiul“. Dar nu mă întreba nimeni… Totul se hotărâse fără mine… Mama visa la o fată, tata, ca întotdeauna, ar fi preferat un avort.

Prima dată am vrut să mă spânzur la şapte ani… Din cauza unui ceaun… Mama a fiert dulceaţa într-un ceaun şi l-a pus pe un taburet, iar eu şi fratele meu fugăream pisica. Musea a zburat ca o umbră peste ceaun, noi nu… Mama era tânără, tata era la nişte exerciţii militare. Pe jos, o baltă de dulceaţă… Mama îşi blestema soarta de nevastă de ofiţer nevoită să trăiască la dracu-n praznic… în Sahalin… unde iarna zăpada are zece metri, iar vara brusturele e cât ea de înalt. Pune mâna pe cureaua tatei şi ne goneşte în stradă. „Mamă, afară plouă, iar în hambar ne pişcă furnicile.“ „Valea! Valea! Afară!“ Fratele meu a dat fuga la vecini, iar eu am hotărât cu toată seriozitatea să mă spânzur. M-am furişat în hambar şi am găsit într-un coş o sfoară. O să vină dimineaţa şi o să mă găsească atârnat… aşa vă trebuie! Atunci pe uşă s-a strecurat Musea… Miau-miau… Draga mea Musea! Ai venit să mă căinezi. Am îmbrăţişat-o, am strâns-o la piept şi am

stat așa amândoi până dimineața.

Tata… Ce era tata? Citea ziare și fuma. Era adjunctul comandantului politic al unei escadrile de avioane. Ne mutam dintr-o garnizoană militară în alta, locuiam în cazărmi. Barăcile lungi de cărămidă erau la fel peste tot. Toate miroseau a cremă de ghete și apă de colonie ieftină Cypre. Așa mirosea întotdeauna și tata. Eu aveam opt ani, fratele meu nouă. Tata se întoarce de la serviciu. Îi scârțâie centironul, îi scârțâie cizmele din piele de viței. În clipa aceea eu și fratele meu am fi vrut să devenim invizibili, să dispărem din ochii lui! Tata ia de pe raft *Povestea unui om adevărat*, de Boris Polevoi – la noi în casă ăsta-i Tatăl Nostru. „Mai departe ce s-a întâmplat?“ începe el cu fratele meu. „Păi a căzut avionul. Și Aleksei Meresiev s-a târât… Era rănit. A mâncat un arici… s-a prăbușit într-un șanț…“ „În ce șanț?“ „Într-o groapă făcută de o bombă de cinci tone“, îi suflu eu. „Cum? Asta a fost ieri.“ Amândoi tremurăm la auzul glasului de comandant al tatei. „Așadar, azi n-ați citit?“ Tabloul: alergăm în jurul mesei, ca trei clovni – unul mare, doi mici, noi cu pantalonii în vine, tata cu cureaua. *(Pauză.)* În definitiv, toți avem educaţie cinematografică, nu? Lumea în imagini… N-am crescut cu cărţi, ci cu filme. Și cu muzică… Cărțile pe care le aducea tata acasă îmi provoacă alergie și azi. Îmi crește temperatura când văd în biblioteca cuiva *Povestea unui om adevărat* sau *Tânăra gardă*. O, tata visa să ne arunce sub tanc… Voia să creștem mai repede și să plecăm voluntari la război. Nu-și putea imagina lumea fără război. E nevoie de eroi! Eroii se ivesc numai în război și, dacă vreunul dintre noi și-ar fi lăsat un picior acolo, ca Aleksei Meresiev, el ar fi fost fericit. Viața lui n-ar fi fost în zadar… Totul ar fi fost perfect! Însemna c-a reușit în viață! Și cred… cred c-ar fi îndeplinit sentința cu mâna lui dacă aș fi încălcat jurământul, dacă aș fi șovăit în luptă. Taras Bulba! „Eu te-am făcut, eu te omor.“ Tata era posedat de un ideal, el nu era om. Patria trebuie iubită orbește. Fără crâcnire! Asta am auzit toată copilăria. Viața îți este dată numai ca să-ți aperi patria… Dar eu n-am reușit niciodată să mă programez pentru război, pentru a acoperi cu trupul meu, ca un câine credincios, vreo gaură într-un baraj sau pentru a mă culca pe burtă peste o mină. Nu-mi plăcea moartea… Striveam gărgărițe, în Sahalin vara era plin de gărgărițe. Le striveam și eu, ca toată lumea. Până când odată m-am speriat: de ce am presărat în urma mea atâtea cadavre roșii mărunte? Musea a născut niște pisoi înainte de termen… Le-am dat apă, m-am ocupat de ei. A apărut mama: „Ce-i cu ei, sunt morți?“ Și, după ce a rostit asta, au murit. Nici o lacrimă! „Bărbații nu plâng.“ Tata ne dăruia caschete militare, în

zilele libere punea discuri cu cântece ostășești. Eu și fratele meu stăteam și ascultam, iar pe obrazul tatei se prelingea „o mică lacrimă bărbătească“. Când se îmbăta, ne spunea mereu aceeași poveste: cum pe un „erou“ l-au înconjurat inamicii, iar el a tras până la ultimul glonț, iar pe ultimul și l-a tras în inimă… Aici tata executa de fiecare dată o cădere teatrală și mereu lovea cu piciorul un taburet, care cădea și el. Era amuzant. Tata se dezmeticea și se supăra: „Nu-i nimic amuzant în moartea unui erou.“

Eu nu voiam să mor… În copilărie mi-era foarte frică să mă gândesc la moarte. „Un bărbat trebuie să fie pregătit“, „datorie sfântă față de patrie“… „Cum? N-o să știi să desfaci și să asamblezi un automat Kalașnikov?“ – asta pentru tata era de neimaginat. O rușine! O, cât aș fi vrut să-mi înfig dinții de lapte în cizmele de piele ale tatei, să trag și să mușc. De ce mă bate la fundul gol în fața vecinei Vitka?! Și-mi mai spune și „fetiță“… Eu nu m-am născut pentru dansul morții. Am tendonul lui Ahile flexibil… voiam să fac balet… Tata era în slujba unei idei mărețe. Parcă erau toți lobotomizați, se mândreau că trăiau în fundul gol, dar cu pușcă… *(Pauză.)* Noi am crescut… am crescut de mult… Bietul tata! Între timp, viața a trecut de la un gen la altul… Unde înainte se juca o tragedie optimistă, acum se joacă o comedie, un thriller. Se târăște, roade conuri… Ghiciți, cine-i? Aleksei Meresiev. Eroul preferat al tatei… „Copiii se joacă la subsol de-a Gestapoul, / Torturându-l crunt pe instalatorul Potapov…“ Asta-i tot ce-a rămas din ideile tatei… Și el? E deja un om bătrân, deloc pregătit pentru bătrânețe. Ar trebui să se bucure de fiecare clipă, să privească cerul, copacii. Să joace șah sau să colecționeze timbre… cutii de chibrituri… Stă la televizor: adunarea parlamentului, stânga, dreapta, mitinguri, demonstrații cu steaguri roșii. Tata e acolo! Ține cu comuniștii. Ne adunăm la cină… „Am trăit o epocă măreață!“ lansează el prima lovitură și așteaptă răspunsul. Tata are nevoie de luptă, altfel viața nu mai are sens. Nu poate decât pe baricadă, cu steagul în mână. Ne uităm împreună la televizor: un robot japonez scoate din nisip mine ruginite… una… încă una… Un triumf al științei și tehnicii! Inteligența umană! Ei bine, tata suferă că nu e invenția noastră. Dar… Către sfârșitul reportajului, în fața ochilor noștri robotul face o greșeală și e aruncat în aer. Cum se zice, dacă vezi un genist fugind, fugi după el. Robotul nu are un astfel de program. Tata e nedumerit: „Trebuie să stricăm tehnică de import? Ce, nu ne ajung oamenii?“ Are relația lui aparte cu moartea. Tata a trăit ca să îndeplinească orice misiune de partid și de stat. Viața valora mai puțin decât o bucată de fier.

În Sahalin… Locuiam lângă un cimitir. Aproape în fiecare zi auzeam

muzică de înmormântare: dacă era un sicriu galben, murise cineva din sat, dacă era acoperit cu o pânză roșie, murise un aviator. Erau mai multe sicrie roșii. După fiecare sicriu roșu tata aducea acasă o casetă… Veneau aviatori… Pe masă fumegau chiștoace de țigară mestecate, sticleau pahare de vodcă aburite. Ascultau caseta: „Am o problemă la bord… Se oprește un motor…“ „Comutați pe celălalt.“ „Nici ăsta nu vrea.“ „Încercați să ambalați motorul din stânga.“ „Nu pornește…“ „Dreptul…“ „Nici dreptul…“ „Catapultați-vă!“ „Nu se deschide trapa… Mama ei!!! aaah… “ Multă vreme mi-am reprezentat moartea ca pe o cădere de la o înălțime inimaginabilă: aaah… Unul dintre piloții tineri m-a întrebat odată: „Ce știi tu, puștiule, despre moarte?“ M-am mirat. Mi se părea că o cunosc dintotdeauna. Am fost la înmormântarea unui băiat din clasa noastră… aprinsese un foc și aruncase niște cartușe în el… Ditamai explozia! Zăcea în sicriu și parcă se prefăcea, toți se uitau la el, dar el era de imperturbabil… Nu-mi puteam lua ochii de la el… Parcă știusem asta dintotdeauna, mă născusem cu această cunoaștere. Poate că am murit cândva? Sau mama, când eram încă în pântecul ei, stătea la fereastră și se uita cum trec spre cimitir sicrie roșii, sicrie galbene… Eram hipnotizat de moarte, mă gândeam la ea de zeci de ori pe zi. De multe ori. Moartea mirosea a chiștoace de țigări, a șprot mâncat pe jumătate și a vodcă. Nu e neapărat o babă cu coasa – poate e o fată frumoasă? Și o văd.

La optsprezece ani… Vrei totul: femei, vin, călătorii… secrete, mister… Eu îmi imaginam o altă viață, inventam. Și în momente din astea ești adus cu picioarele pe pământ… Fir-ar!… Și acum aș mai vrea să mă risipesc în văzduh, să dispar, să nu mă mai găsească nimeni nicăieri. Să nu las nici o urmă. Să plec undeva pădurar, vagabond fără acte. Am întruna unul și-același vis: sunt iar luat în armată – s-au încurcat niște acte și trebuie să mă prezint din nou. Țip, mă zbat: „Am făcut deja serviciul militar, nenorociților! Dați-mi drumul!“ Înnebunesc! Sinistru vis… *(Pauză.)* Nu voiam să fiu băiat… Nu voiam să fiu soldat, războiul nu mă interesa. Tata a spus: „Trebuie să devii bărbat în sfârșit. Altfel, fetele o să creadă că ești impotent. Armata e școala vieții.“ Trebuia să mă duc să învăț să ucid… În închipuirea mea, asta arăta astfel: bătaie de tobe, șiruri de soldați, arme perfect concepute pentru a ucide, șuieratul unui glonț fierbinte și… capete sparte, ochi scoși, membre sfârtecate… vaiete și gemete de răniți… Și strigătele învingătorilor… ale celor care știu să ucidă mai bine… Să ucizi! Să ucizi! Cu suliţa, cu glonţul, cu obuzul sau cu bomba nucleară, dar să ucizi… să ucizi un alt om… Nu voiam. Și știam că în armată alți

bărbați vor face din mine bărbat. Sau voi fi omorât, sau voi omorî eu pe cineva. Fratele meu a plecat cu norișori roz în cap, romantic, și s-a întors după serviciul militar zdrobit. În fiecare dimineață era lovit cu piciorul în față. Dormea pe priciul de jos, cei cu vechime mai mare dormeau sus. Un an întreg de șuturi în meclă! Încearcă să rămâi același. Iar când dezbraci un om în pielea goală, câte nu se pot închipui? Multe… De pildă, să-și sugă propriul membru, iar ceilalți să râdă. Cine nu râde va suge și el… Sau să cureți toaleta soldaților cu periuța de dinți sau cu lama de bărbierit? „Trebuie să strălucească precum un coi de motan!“ F…! Există un gen de oameni care nu pot fi carne de tun și alții pregătiți să fie așa ceva. Deşeuri umane. Am înțeles că trebuia să-mi adun toată înverşunarea ca să supraviețuiesc. M-am înscris la lecții de sport – hatha yoga, karate. Am învățat să lovesc – în față, între picioare. Cum se rupe șira spinării… Aprindeam un chibrit, îl puneam în palmă și așteptam până ardea tot. Firește, nu suportam… Plângeam. Îmi amintesc… îmi amintesc… *(Pauză.)* Se plimbă balaurul prin pădure. Se întâlnește cu ursul: „Ursule“, zice balaurul, „eu la ora opt cinez. Vino, o să te mănânc“. Merge mai departe. Trece în fugă o vulpe: „Vulpeo“, zice balaurul, „eu la șapte dimineața iau micul dejun. Vino, o să te mănânc“. Merge mai departe. Vede un iepure țopăind. „Stai, iepure“, zice balaurul, „eu la ora două iau prânzul. Vino, o să te mănânc“. „Am o întrebare“, spune iepurele ridicând o labă. „Zi.“ „Pot să nu vin?“ „Poți. Te tai de pe listă.“ Dar puțini sunt în stare să pună o întrebare ca asta… Puahhh!

Plecarea în armată… Acasă, vreme de două zile au prăjit, au fiert, au înăbușit, au copt. Au cumpărat două lăzi de vodcă. S-au adunat toate rudele. „Să nu ne faci de rușine, fiule!“ a ridicat tata primul pahar. Și s-a pornit… F…! Textul cunoscut: „să treci prin încercări“… „să înduri cu onoare“… „să dovedești bărbăție“… Dimineața, lângă comandamentul militar – acordeon, cântece și vodcă în păhăruțe de plastic. Eu însă nu beau… „Ce, ești bolnav?“ Înainte de-a fi trimis la gară – inspecția lucrurilor personale. M-au pus să scot tot din genți, mi-au luat cuțitele, furculițele și mâncarea. De-acasă ni se dăduseră ceva bani… Îi îndesaserăm bine în șosete și chiloți. F…! Viitorii apărători ai patriei… Ne-au urcat în autobuze. Fetele ne făceau cu mâna, mamele plângeau. Am pornit! Un vagon întreg de bărbați. Nu-mi amintesc nici un chip. Toți eram tunși „la zero“ și îmbrăcați în haine ponosite. Semănam cu niște *zeki*. Voci: „Patruzeci de tablete… tentativă de suicid… Scutire. Trebuie s-o faci pe prostul ca să rămâi deștept…“ „Lovește-mă! Lovește! Sunt un rahat, poți să

mă scuipi. Dar eu stau acasă, mă hârjonesc cu fetele, iar tu ai plecat cu pușca să te joci de-a războiul.“ „Eh, băieți, ne schimbăm adidașii pe cizme și plecăm să apărăm patria.“ „Cine are «lovele» în buzunar nu face armata.“ Am mers trei zile. Tot drumul au băut. Dar eu nu beau… „Amărâtule! Ce-o să faci tu în armată?“ Dormeam în șosete, cu ce aveam pe noi. Noaptea ne scoteam doar încălțările… F…! O duhoare! O sută de țărani care-și scot ghetele… Șosetele nu le schimbau unii câte două, alții câte trei zile… Îți venea să te spânzuri sau să te împușți. La toaletă se mergea cu ofițerii – de trei ori pe zi. Vrei mai mult, te ții. Toaleta era închisă. Dar până la urmă… unul a reușit să se spânzure într-o noapte… F…!

Omul poate fi programat… Chiar vrea asta. Un-doi! Un- doi! Stâng, drept! În armată trebuie să mergi mult și să alergi mult. Să alergi repede și departe; dacă nu poți să alergi, te târăști! O sută de bărbați tineri la un loc? Fiare! O haită de lupi tineri! În armată se trăiește după aceleași reguli ca la-nchisoare. Există legi nescrise. Prima poruncă: niciodată să nu-l ajuți pe unul slab. Pe cel slab îl bați! Cei slabi trebuie eliminați de la început… A doua: n-ai prieteni, fiecare pentru sine. Noaptea unul sforăie, altul mormăie, altul o strigă pe maică-sa, altul trage vânturi… Dar regula e aceeași pentru toți: „Ori striveşti, ori eşti strivit.“ Simplu ca bună ziua. Și de ce am citit atâtea cărți? Îl credeam pe Cehov… El a scris că trebuie să scoți sclavul din tine picătură cu picătură și că la om totul trebuie să fie frumos: și sufletul, și îmbrăcămintea, și gândurile. Dar e pe dos! Pe dos! Uneori omul vrea să fie sclav, îi place asta. Din om se scoate picătură cu picătură omul. Sergentul îți explică în prima zi că eşti o vită, un nemernic. Ordin: „Culcat! Sculat!“ Toți s-au ridicat, unul a rămas jos. „Culcat! Sculat!“ Tot jos. Sergentul s-a îngălbenit, apoi s-a învinețit: „Ce-i cu tine?“ „Deșertăciunea deștertăciunilor…“ „Ce-i cu tine?“ „Domnul a zis: să nu ucizi și nici să nu te mânii…“ Sergentul s-a dus la comandantul companiei, iar acela s-a dus la kaghebist. Au deschis o anchetă: era baptist. Cum a nimerit în armată?! L-au izolat de toți ceilalți, apoi l-au dus undeva. E teribil de periculos! Nu vrea să se joace de-a războiul…

Formarea tânărului războinic: să meargă superb în pas de marș, să învețe regulamentul pe dinafară, să demonteze și să monteze automatul Kalașnikov cu ochii închiși… sub apă… Nu există Dumnezeu! Sergentul este Dumnezeu, țar și căpetenie războinică. Sergentul Valerian: „Până și peștii pot fi dresați. Ați priceput?“ „Când cântați în marș trebuie să cântați astfel, încât să vă tremure mușchii pe cur!“ „Cu cât vă îngropați mai adânc,

cu atât veți muri mai puțini.“ Folclor! Coșmarul numărul unu: cizmele din imitație de piele… În armata rusă abia de curând s-a schimbat încălțămintea – s-au dat bocanci. Eu am făcut armata în cizme. Ca pielea să strălucească, trebuia dată cu cremă de ghete și lustruită bine cu o cârpă de lână. *Cross* – zece kilometri în cizmele alea. Pe o căldură de treizeci de grade… Un iad! Coșmarul numărul doi: obielele… Astea erau de două feluri – de iarnă și de vară. Armata rusă a fost ultima care a renunțat la obiele … în secolul XXI… Nu o dată am făcut băşici cu sânge din cauza lor. Obielele se pun astfel: de la vârful piciorului și neapărat înspre afară, nu înspre înăuntru. Le punem. „Soldat, de ce șchioapeți? Nu există cizme prea mici, doar picioare nepotrivite.“ Totul se spune grosolan, nu ca să insulți, ci pur și simplu așa se vorbește, de la colonel până la soldat. Alt fel de-a vorbi n-am auzit.

Abecedarul supraviețuirii: soldatul este un animal care poate orice… Armata e o închisoare în care durata condamnării e stabilită prin Constituție… mamă, mi-e frică! Tânărul soldat e un „pifan“, un „boboc“, un „vierme“. Hei, pifane! Adu-mi ceaiul.“ „Hei… lustruiește-mi cizmele…“ Hei, hei! „Du-te-n… șmecherule!“ Încep represaliile… Noaptea patru te țin, doi te bat… E o tehnică învățată, te bat fără să-ți lase vânătăi. Fără urme. De pildă, cu prosopul ud… cu linguri… Odată m-au bumbăcit în așa hal, că două zile n-am putut vorbi. La spital pentru toate bolile era un singur leac: albastrul de metil. Când se satură să te bată, te „masează“ cu un prosop uscat sau cu o brichetă, când se satură și de asta, te pun să-nghiți fecale, lături. „Cu mânuțele! Ia cu mânuțele!“ Niște brute! Puteau să te pună să alergi gol prin cazarmă… să dansezi… Soldatul tânăr nu are nici un drept… Tata: „Armata sovietică e cea mai bună din lume…“

Și… vine un moment… Se înfiripă un gând, un gând ticălos: acum le spăl chiloții și obielele, dar mai târziu o să fiu și eu brută și alții o să-mi spele mie chiloții. Când eram acasă mă gândeam că sunt alb și imaculat. Că nimeni nu mă poate zdrobi, nu-mi poate îngenunchea ființa. Asta era înainte… *(Pauză.)* Îmi venea să mănânc întruna, mai ales dulciuri. În armată toți fură, în loc de cele șaptezeci de grame la soldat ajung treizeci. Odată, am rămas o săptămână fără cașă – cineva furase un vagon de arpacaș în gară. Visam o chiflă… chec cu stafide… Devenisem maestru în curățarea cartofilor. Un virtuoz! Puteam să curăț trei găleți de cartofi pe oră. Soldaților nu li se aduceau cartofi de dimensiuni standard, era ca la fermă… Stai în grămada de coji… Puahh! În bucătăria regimentului sergentul se apropie de un soldat: „Trebuie să cureți trei găleți de cartofi.“

Soldatul: „Se zboară în comos de atâta timp și nu s-a putut inventa o mașină de curățat cartofi.“ Sergentul: „În armată, soldat, avem de toate. Chiar și mașini de curățat cartofi – adică tu. Ultimul model.“ Popota soldaților era roata norocului… Timp de doi ani: cașă, varză murată și macaroane, supă din carnea păstrată în depozitele militare ca provizie pentru caz de război. De când stăteau acolo? De cinci ani, zece ani… Totul dres cu un amestec gras, în borcane mari, de cinci litri, de culoare portocalie. De Anul Nou turnam lapte condensat în macaroane – un regal! Sergentul Valerian: „Plăcinte o să mâncați acasă și o să vă serviți curvele cu ele…“ Conform regulamentului, soldații nu primeau nici furculițe, nici lingurițe. Singurul tacâm era lingura. Unul a primit de acasă câteva lingurițe. Doamne! Cu câtă plăcere stăteam și amestecam ceaiul în pahare. Extaz civil! Eram ținuți ca porcii și deodată – lingurițe de ceai. Doamne! Undeva am o casă… Intră căpitanul de serviciu… Ne vede: „Ce? Ce-i asta? Cine v-a permis? Imediat să luați prostiile astea din cameră!“ Ce lingurițe? Soldatul nu e om. E un obiect… un mijloc… un instrument de ucis… *(Pauză.)* Liberarea… eram vreo douăzeci… Ne-au dus cu mașina la gară și ne-au încărcat în tren: „Ei, rămas-bun! Rămas-bun, băieți! Noroc în viața civilă!“ Stăm în poziție de drepți. Trece jumătate de oră – stăm drepți. Trece o oră… Stăm drepți! Ne uităm în jur. Așteptăm ordinul. Cineva trebuie să ne ordone: „Pas alergător! La casă, după bilete!“ Ordinul nu vine. Nu-mi aduc aminte cât timp a trecut până ne-am dat seama că nici n-o să vină. Trebuia să hotărâm singuri. F…! În doi ani ni se spălaseră creierii…

Am vrut să-mi pun capăt zilelor de vreo cinci ori… Dar cum? Să mă spânzur? Stai atârnat, în propriul rahat, cu limba scoasă… nu mai pot să ți-o bage la loc în gură… Ca la băiatul ăla din tren, când ne duceau la unitate. Te înjură… chiar și ai tăi… Să mă arunc de la înălțime – mă fac terci! Să iau o mitralieră și să mă împușc în cap… în post… Îmi explodează ca un pepene. Și-așa mi-e milă de mama. Comandantul ne ruga: „Numai nu vă împușcați. E mai ușor să scădem din gestiune oameni decât gloanțe.“ Viața soldatului e mai ieftină decât armele înregistrate. O scrisoare de la o fată… Asta înseamnă foarte mult în armată. Îți tremură mâinile. N-ai voie să păstrezi scrisorile. Se controlează noptierele: „Femeile voastre-s ale noastre. Voi nu v-ați terminat botezul. Duceți-vă maculatura la closet.“ Aveai dreptul la o trusă: un aparat de ras, un stilou și un caiet. Stai pe „tron“ și citești pentru ultima dată: „Te iubesc… Te sărut…“ Puahh! Apărătorii patriei! Scrisoare de la tata: „E război în Cecenia… Înțelegi ce vreau să spun!“ Tata așteaptă acasă un erou… Dar la noi era un caporal

care fusese în Afganistan, se dusese voluntar. Războiul îi zdruncinase zdravăn mințile. Nu povestea nimic, spunea doar bancuri „afgane“. F…! Toți râdeam în hohote… Un soldat trage după el un prieten grav rănit, acesta șiroiește de sânge. E pe moarte. Îl roagă: „Împușcă-mă! Nu mai pot!“ „N-am cartușe. Mi s-au terminat.“ „Cumpără.“ „De unde să-ți cumpăr? În jur sunt numai munți, nu-i țipenie de om.“ „Cumpără de la mine.“ *(Râde.)* „Tovarășe ofițer, de ce ați cerut să plecați în Afganistan?“ „Vreau să ajung maior.“ „De ce nu general?“ „Nu, general n-am cum… generalul are un fiu.“*(Pauză.)* În Cecenia nu cerea nimeni să plece. Nu-mi amintesc nici un singur voluntar… Tata a venit la mine în vis: „N-ai depus un jurământ? N-ai stat sub drapelul roșu, rostind «Jur să respect cu sfințenie… să îndeplinesc neabătut… să apăr bărbătește… Iar dacă încalc acest jurământ solemn, să fiu aspru pedepsit… să am parte de ura și disprețul tuturor…»?“ În vis fugeam undeva, el ochea în direcția mea… ochea…

Stai în post. Ai o armă în mâini. Și un gând: o secundă-două și ești liber. Nu te vede nimeni. Acum, nenorociților, nu mă mai puteți atinge! Nici unul… Nici unul! Dacă e să caut pricina, trebuie să revin la momentul când mama voia o fată, iar tata, ca întotdeauna, un avort. Sergentul spunea că ești un sac de rahat… o gaură în spațiu… *(Pauză.)* Ofițerii erau de toate felurile: unul era un intelectual care știa să bea, vorbea englezește, dar în general erau niște bețivi anoști. Se îmbătau până începeau să delireze… Puteau să ridice în picioare noaptea toată cazarma și să ne pună să alergăm pe terenul de paradă până cădeam lați. Ofițerii erau numiți șacali. Un șacal rău… un șacal bun… *(Pauză.)* Cine o să vă povestească cum zece oameni siluiesc unul singur… *(Râde cu răutate.)* Astea nu-s jucării și nu e literatură… *(Pauză.)* Ne-au cărat cu autobasculanta, ca pe vite, la *dacea* unui comandant. Am scos niște dale de beton… *(Râde cu răutate.)* Toboșar! Cântă imnul Uniunii Sovietice!

Niciodată n-am vrut să fiu erou. Urăsc eroii! Un erou trebuie ori să ucidă mult… ori să moară frumos… Trebuie să ucizi inamicul cu orice preț: mai întâi folosești armamentul din dotare, iar când cartușele și grenadele ți se termină, lovești cu cuțitul, cu patul puștii, cu târnăcopul. Sfâșii cu dinții, dacă trebuie. Sergentul Valerian: „Învață să lucrezi cu cuțitul. Mâna e un lucru foarte bun, e bine să nu tai, ci să străpungi… răsucind… Așa… așa… Controlează-ți mâna, fii atent în spate… fără mișcări complicate… Excelent! Excelent! Acum înfige cuțitul în adversar… Așa… așa… L-ai omorât. Bravo! L-ai omorât! Strigă: «Mori,

câine!» De ce taci?“ *(Se oprește.)* Tot timpul ți se repetă: arma e ceva frumos… să împuști e un lucru cu adevărat bărbătesc… Învățam să ucidem pe animale, ni se aduceau special câini vagabonzi, pisici, ca mai târziu să nu ne tremure mâna la vederea sângelui de om. Măcelari! Nu puteam îndura… noaptea plângeam… *(Pauză.)* În copilărie ne jucam de-a samuraii. Samuraiul trebuia să moară în stil japonez, nu avea dreptul să cadă cu fața în jos, să strige. Eu strigam mereu… Nu le plăcea să mă ia la jocul ăsta… *(Pauză.)* Sergentul Valerian: „Țineți minte… automatul funcționează astfel: un', doi, trei – și nu mai ești…“ Ducă-se toți…! Un', doi…

Moartea seamănă cu dragostea. În ultimele clipe e întuneric… Spasme urâte și înfricoșătoare… Din moarte nu te poți întoarce, dar din dragoste ne întoarcem. Și ne putem aminti cum a fost… Ați fost vreodată cât pe-aci să vă înecați? Eu da… Cu cât te zbați mai tare, cu atât ai mai puțină forță. Te resemnezi – și te duci la fund. Și atunci… Vrei să trăiești, revii prin bolta de apă la suprafață. Dar mai întâi trebuie să ajungi la fund.

Iar acolo? Acolo nu e nici o lumină la capătul tunelului… Nici îngeri n-am văzut. Doar pe tata lângă un sicriu roșu. Sicriul era gol.

Dar despre dragoste ştim prea puţin

După câțiva ani am ajuns iar în orașul N. (la rugămintea eroului meu, n-am să numesc orașul). Ne-am sunat și ne-am întâlnit. Era îndrăgostit, era fericit – și mi-a vorbit despre dragoste. Nici nu m-am gândit de la început să deschid reportofonul ca să nu ratez acel moment în care viața, viața pur și simplu, devine literatură, pe care-l urmăresc mereu, îl caut în orice conversație – fie ea privată sau publică. Dar uneori îmi pierd vigilența, și „o bucățică de literatură“ poate licări oriunde, uneori acolo unde te aștepți mai puțin. Ca și de data asta. Voiam să stăm să bem o cafea, dar viața ne-a propus să continuăm pe o altă cale. Iată ce am reușit să înregistrez…

— Am întâlnit dragostea… o înțeleg… Până atunci am crezut că dragostea înseamnă doi proști cu temperatura crescută. Că e doar o aiureală. Știm prea puțin despre dragoste. Iar dacă e să urmărim acest fir… Războiul și dragostea par a proveni din același foc, adică e aceeași țesătură, aceeași materie. Omul cu automat sau cel care a escaladat Muntele Elbrus, cel care a luptat până la victorie, a construit raiul socialist – una și aceeași istorie, același magnet, aceeași electricitate. Înțelegeți? Ceva ce omul nu

poate cumpăra sau câștiga la loterie… Dar el știe că există și și-o dorește… Și nu știe cum și unde să caute.

E aproape ca o naștere… Începe cu un şoc… *(Pauză.)* Dar poate n-ar trebui să descifrăm acest mister? Nu vă e frică?

Prima zi…

Ajung la un prieten, el avea musafiri, îmi scot paltonul la cuier, în antreu, și cineva iese din bucătărie și vrea să treacă, mă întorc – ea! Am avut un fel de scurtcircuit, de parcă în toată casa se stinsese lumina. Și gata. De obicei nu-mi caut cuvintele, dar acum stăteam pur și simplu, nici pe ea n-o vedeam, adică nu că nu mă uitam la ea, dar multă vreme m-am uitat prin ea, ca în filmele lui Tarkovski: cineva toarnă apă dintr-un ulcior și ea curge pe lângă ceaşcă, apoi se răsucește înceeet împreună cu ceaşca. Povestirea durează mai mult decât momentul. A fost ca un fulger! În ziua aceea am aflat ceva atât de important, că nimic altceva n-a mai contat, deși nu înțelegeam ce anume… Și ce dacă? S-a întâmplat și gata. Și e atât de solid! A condus-o logodnicul ei, din câte am înțeles urmau să aibă nunta curând, dar mie nu-mi păsa, am plecat acasă și deja nu mai mergeam singur, ci cu ea, deja trăia în mine. Dragostea începe… Totul capătă brusc altă culoare, sunt mai multe voci, mai multe sunete… N-ai nici o șansă să înțelegi asta… *(Pauză.)* Redau aproximativ…

A doua zi dimineață m-am trezit cu gândul că trebuie s-o găsesc, dar nu-i știam nici numele, nici adresa, nici numărul de telefon, însă deja se întâmplase, se petrecea în viața mea ceva important. Mă trezeam. Era ca și cum uitasem ceva – și acum îmi aminteam… Înțelegeți ce vreau să spun? Nu? Nu putem deduce nici o formulă… n-ar fi decât ceva artificial… Ne-am obișnuit cu gândul că nu ne e dat să ne cunoaștem viitorul, dar că putem explica ceea ce deja s-a petrecut. A fost sau n-a fost… pentru mine e o întrebare… Poate n-a fost nimic? Pur și simplu se învârtește o rolă de film, se dă peste cap… Știu câteva astfel de momente în viața mea care parcă nu s-au întâmplat. Dar s-au întâmplat. De pildă, de câteva ori am fost îndrăgostit… am crezut că sunt îndrăgostit… Au rămas multe fotografii. Dar totul s-a spulberat, mi s-a șters din memorie. Sunt unele lucruri care nu se șterg, pe-acestea trebuie să le păstrezi cu tine. Celelalte însă… Dacă omul și-ar aminti totul, ce s-ar întâmpla cu el?

A doua zi…

Am cumpărat un trandafir. Bani practic n-aveam, dar m-am dus la piață și am cumpărat cel mai mare trandafir pe care l-am găsit. Și iar… Cum să vă explic? S-a apropiat de mine o țigancă: „Hai să-ți ghicesc,

frumosule. Te văd după ochi…“ Am fugit. La ce bun? Știam deja și singur că misterul era pe-aproape. Misterul, taina, secretul… Prima dată am greșit apartamentul – a deschis un bărbat cam euforic, îmbrăcat într-un maiou jerpelit, care, când m-a văzut cu trandafirul, a înlemnit: „F…!“ Am urcat la etajul următor. De după ușa închisă cu lanțul mă privește o bătrână cu căciulă tricotată: „Lena, e pentru tine.“ Mai târziu ne-a cântat la pian, ne-a povestit despre teatru. Era o bătrână actriță. În apartament trăia un motan mare și negru, tiranul casei, care nu știu de ce m-a detestat din prima clipă, deși m-am străduit să-i plac… Un motan mare și negru… Când se desfășoară un mister, ești parcă absent. Înțelegeți ce vreau să spun? Nu trebuie să fii cosmonaut, oligarh sau erou, poți să fii fericit, să trăiești totul într-un banal apartament de două camere – cincizeci și opt de metri pătrați, cu o baie mică –, printre lucruri vechi sovietice. Ora douăsprezece noaptea, două… Trebuia să plec, dar nu înțelegeam de ce trebuie să plec din casa aceea. Cel mai mult semăna cu o amintire… nu-mi găsesc cuvintele… Parcă îmi aminteam tot, multă vreme nu-mi amintisem, dar acum totul revenise. Mă reconectam. Ceva de felul ăsta… cred eu… trăiește un om care a petrecut multe zile într-o chilie. Lumea i se dezvăluie în detalii infinite. În contururi. Adică un mister poate fi atins ca un obiect, ca o vază, de exemplu, dar ca să înțelegi ceva, trebuie să te doară. Cum să înțelegi dacă nu te doare? Trebuie să te doară, să te doară…

…prima dată mi-au explicat câte ceva despre femei prietenii mei, când aveam șapte ani… Și ei aveau șapte ani. Îmi amintesc bucuria lor, că ei știau și eu nu, uite, te lămurim noi acuma. Și au început să deseneze cu bețișoare pe nisip…

…că femeia e altceva am simțit la șaptesprezece ani, nu prin intermediul unei cărți, ci prin piele, am simțit lângă mine ceva infinit diferit, o diferență uriașă și am fost cutremurat de faptul că e diferit. Era acolo, înăuntru, în recipientul numit femeie, ceva ascuns, la care eu nu aveam acces…

…imaginați-vă o cazarmă de soldați… E duminică. Nu sunt nici un fel de activități. Două sute de bărbați cu răsuflarea tăiată stau și se uită la un număr de aerobic: pe ecran sunt niște fete îmbrăcate în costume mulate… Bărbații stau încremeniți ca statuile din Insula Paștelui. Dacă s-ar strica televizorul, ar fi o catastrofă, vinovatul ar putea fi ucis. Înțelegeți? Toate astea au legătură cu dragostea…

A treia zi…

M-am trezit de dimineață și nu trebuia să fug nicăieri – îți amintești că

ea există, ai găsit-o. Te cuprinde dorul… Nu mai eşti singur… Îţi descoperi brusc trupul… mâinile, buzele… descoperi dincolo de fereastră cerul şi copacii, dintr-odată totul e foarte aproape, aproape te atinge. Aşa se întâmplă numai în somn… *(Pauză.)* Printr-un anunţ în gazeta de seară, am găsit un apartament teribil într-o zonă teribilă. La marginea oraşului, într-un cartier nou. În faţa blocului, în weekend bărbaţii înjură de dimineaţa până seara jucând domino sau cărţi pe o sticlă de vodcă. După un an ni s-a născut o fetiţă… *(Pauză.)* Acum o să vă povestesc despre moarte… Ieri tot oraşul l-a înmormântat pe colegul meu de clasă, locotenent de miliţie… L-au adus în sicriu din Cecenia şi nici nu l-au deschis, nu i l-au arătat mamei lui. Ce au adus? Au fost salve şi tot tacâmul. Slavă eroilor! Am fost acolo. A fost şi tata cu mine… tatei îi străluceau ochii… Înţelegeţi ce vreau să spun? Omul nu e pregătit pentru fericire, el e pregătit pentru război, pentru frig şi grindină. Oameni fericiţi, în afară de fetiţa mea de trei luni, n-am întâlnit… n-am întâlnit niciodată… Rusul nu se pregăteşte pentru fericire. *(Pauză.)* Toţi oamenii normali îşi trimit copiii în străinătate. Au plecat mulţi dintre prietenii mei… mă sună din Israel, din Canada… Înainte nu mă gândeam să plec. Să plec – să plec… Gândul ăsta mi s-a ivit când s-a născut fiica mea. Vreau să-i apăr pe cei pe care-i iubesc. Tata n-o să-mi ierte asta. Ştiu.

Conversaţie rusească în Chicago

Ne-am întâlnit din nou la Chicago. Trăieşte aici de ceva vreme. S-a adunat un grup de ruşi. O masă rusească şi o conversaţie rusească, în care la eternele întrebări ruseşti – ce-i de făcut şi cine-i vinovat – s-a mai adăugat una: să pleci, sau să nu pleci?

„…eu am plecat pentru că m-am speriat… La noi orice revoluţie se termină la fel: oamenii se jefuiesc pe şest unii pe alţii şi îi pocnesc în mutră pe evrei. La Moscova era un adevărat război, în fiecare zi cineva era aruncat în aer, ucis. Seara nu puteai ieşi pe stradă dacă n-aveai un câine de luptă. Mi-am luat special un bull-terrier…“

„…îndată ce a deschis Gorbaciov cuşca, am şi şters-o. Ce am lăsat acolo? Un apartament nenorocit de două camere. Mai bine să fiu cameristă cu un salariu bun decât medic cu venituri de homeless. Toţi am crescut în URSS: strângeam metale pentru reciclare la şcoală şi iubeam cântecul *Ziua Victoriei*. Am fost educaţi în spiritul marilor poveşti despre dreptate, cu

desene animate sovietice, în care totul e limpede: asta e bine, asta e rău. O lume ordonată și dreaptă. Bunicul meu a pierit la Stalingrad pentru patria sovietică, pentru comunism. Dar eu am vrut să trăiesc într-o țară normală. Să am perdele la ferestre, să am pernuțe, să vină soțul acasă și să-și pună halatul. Eu stau prost cu sufletul rusesc, îmi cam lipsește. Am fugit în State. Iarna mâncăm căpșuni. Sunt acolo salamuri câte vrei și nici unul nu are valoare de simbol…“

„…în anii ’90 era ca-n basme, era bună dispoziţie… Te uitai pe geam – la fiecare colț era câte-o demonstrație. Dar în scurt timp n-a mai fost nici ca-n basme, nici bună dispoziţie. Ați vrut piață liberă – poftim! Eu și soțul meu suntem ingineri, dar la noi jumătate din oameni erau ingineri. N-au umblat cu mănuși: «La gunoi cu voi.» Dar noi suntem cei care au făcut perestroika, cei care au îngropat comunismul. Și acum nimeni nu mai are nevoie de noi. Mai bine să nu-mi amintesc… Fetița mea voia să mănânce, iar eu n-aveam nimic în casă. În tot orașul erau anunțuri: cumpăr… cumpăr… «Cumpăr un kilogram de mâncare» – nu carne, nu brânză, orice fel de mâncare. Am fi fost fericiți și cu un kilogram de cartofi, la piață se vindeau turte din cânepă, ca în vreme de război. Soțul unei vecine a fost împușcat la intrarea în bloc. Parlamentar. A zăcut o jumătate de zi acoperit cu un ziar, într-o baltă de sânge. Deschizi televizorul: ba a fost asasinat un bancher, ba un businessman… În cele din urmă, o bandă de hoți a ajuns să controleze totul. În curând oamenii o să intre cu topoarele în Rubliovka[121]…“

„…nu Rubliovka o s-o devasteze, ci cutiile de carton din piețe în care trăiesc muncitorii imigranți. O să înceapă să omoare tadjici, moldoveni…“

„…din partea mea pot să se ducă toți în… Să crape toți! Eu o să trăiesc pentru mine…“

„…am hotărât să plec când Gorbaciov s-a întors de la Foros și a spus că nu renegăm socialismul. Atunci eu nu particip! Eu nu vreau să trăiesc în socialism! Era o viață ternă, știam din copilărie că o să fim *oktiabriata*, pionieri, comsomoliști. Primul salariu – șaizeci de ruble, apoi optzeci, iar spre sfârșitul vieții – o sută douăzeci… *(Râde.)* Diriginta, la școală, ne speria: «Dacă ascultați radio Svoboda, niciodată n-o să deveniți comsomoliști. Și dacă află dușmanii noștri?» Cel mai amuzant e că și ea trăiește acum în Israel…“

„…Cândva am avut și eu un ideal, și nu eram o mic-burgheză oarecare. Îmi dau lacrimile… CSSU! Tancurile în centrul Moscovei erau o privelişte cruntă. Părinții mei au venit de la *dacea* ca să facă provizii de alimente în

caz că începea războiul civil. Banda aia! Junta aia! Au crezut că, dacă aduc tancurile, nici n-o să mai fie nevoie de altceva. Că oamenii nu vor decât un singur lucru, să se găsească de mâncare, și atunci acceptă orice. Lumea a ieșit în stradă… Țara s-a trezit… A fost doar un moment, o secundă… un germene… *(Râde.)* Mama mea e un om superficial, nu se gândește prea mult la nimic. Foarte departe de politică, ea se ghidează după principiul: viața trece, trebuie să iei acum tot ce poți. O femeie tânără și drăguță. Până și ea s-a dus la Casa Albă cu umbrela pe umăr…“

„…ha-ha-ha… În loc de libertate, ne-au dat cupoane. Așa a fost împărțită o țară măreață: petrol, gaz… Nu știu cum să mă exprim… Unii au primit covrigi, alții doar gaura de la covrig. Cupoanele trebuiau schimbate în acțiuni la întreprinderi, dar puțini au știut cum. În socialism n-am învățat să facem bani. Tata a adus acasă niște pliante publicitare: „Imobiliare Moscova“, „Petrol-Diamant-Invest“, „Nichel Norilsk“… Se certa cu mama în bucătărie și până la urmă au vândut totul unui tip la metrou. Mi-au cumpărat o geacă de piele modernă. De toți banii. În geaca asta am venit în America…“

„…noi le mai avem și acum. O să le vindem peste vreo treizeci de ani la un muzeu…“

„…nu vă puteți închipui cât de tare urăsc țara aia… Urăsc parada Victoriei! Mi se face greață când mă gândesc la blocurile cenușii de beton și la balcoanele ticsite de borcane cu roșii și castraveți… și mobilă veche…“

„…a început războiul din Cecenia… Fiul meu trebuia să plece în armată peste un an. Minerii flămânzi au venit la Moscova și au bătut cu căștile în asfaltul din Piața Roșie. Lângă Kremlin. Nu era clar ce direcție vor lua evenimentele. Sunt oameni minunați, valoroși, dar nu se poate trăi acolo. Am plecat de dragul copiilor, le-am asigurat aici o pistă de decolare. Dar ne-au părăsit și sunt groaznic de departe de noi…“

„…ăăă… cum se spune în rusește? Uit… Emigrarea e ceva normal, rusul poate acum să trăiască unde vrea, unde i se pare interesant. Unii din Irkutsk pleacă la Moscova, alții din Moscova pleacă la Londra. Întreaga lume s-a transformat într-un caravanserai…“

„…un patriot adevărat nu-i poate dori Rusiei decât ocupație. S-o ocupe cineva…“

„…am lucrat în străinătate și m-am întors la Moscova… Se luptau în mine două sentimente; voiam să trăiesc într-o lume cunoscută, în care să pot, ca în apartamentul meu, să găsesc cu ochii închiși orice carte de pe

raft, și în același timp îmi doream să zbor într-o lume infinită. Plec sau rămân? – nicicum nu mă puteam hotărî. Era în 1995… Mergeam, îmi amintesc ca azi, pe strada Gorki, și în fața mea vorbeau tare două femei… și nu le înțelegeam… Dar vorbeau ruseşte. Am încremenit! Am rămas așa… stană de piatră… Niște cuvinte noi și, mai important, intonația. Mult dialect sudic. Și o altă expresie a fețelor… Am lipsit doar câțiva ani și acum am devenit străină. Pe atunci timpul trecea foarte repede, gonea. Moscova era murdară, nici vorbă de strălucirea unei capitale! Peste tot erau grămezi de gunoi. Gunoiul libertății: cutii de bere, ambalaje viu colorate, coji de portocale… Toți înfulecau banane. Acum nu mai e așa. S-au săturat. Am înțeles că orașul pe care-l iubisem atât de mult și unde mi-era bine și confortabil nu mai există. Adevărații moscoviți stăteau îngroziți în casele lor sau plecau. Vechea Moscovă dispărea. Apărea o populație nouă. Îmi venea să-mi fac valiza și să fug în clipa aia. Nici în zilele puciului din august nu simțisem o asemenea spaimă. Atunci eram în extaz! Împreună cu o prietenă, în vechiul meu Jiguli, duceam la Casa Albă fluturași, îi tipăream la noi la institut, unde aveam xerox. Mergeam acolo și înapoi pe lângă tancuri și îmi amintesc că m-a mirat să văd pe ele petice. Petice pătrate, prinse în șuruburi…

În toți acei ani, cât am lipsit, prietenii mei au trăit în plină euforie: revoluția reușise! Comunismul căzuse! Toți aveau convingerea că avea să fie bine, fiindcă în Rusia sunt mulți oameni cu școală. E o țară foarte bogată. Dar și Mexic e o țară bogată… Democrația nu se cumpără cu petrol și gaze, și nici n-o poți importa, ca pe banane sau ciocolată elvețiană. Nu poți să dai decret prezidențial… E nevoie de oameni liberi, și nu existau. Nici acum nu există. În Europa lumea se ocupă de democrație de două sute de ani, o îngrijesc ca pe un gazon. Acasă, mama plângea: «Tu zici că Stalin a fost rău, dar cu el am învins. Tu însă vrei să-ți trădezi patria.» A venit în vizită un vechi prieten. Beam ceai în bucătărie: «Ce-o să fie? N-o să fie nimic bun până nu omorâm toți comunistoizii.» Iar sânge? După câteva zile mi-am depus actele pentru emigrare…“

„…m-am despărțit de soțul meu… Am obținut pensie alimentară, dar el nu plătește și pace. Fiica noastră a intrat la facultatea de comerț, nu ne ajungeau banii. Prietena mea cunoștea un american care a pornit o afacere în Rusia. Avea nevoie de o secretară, dar nu voia un model cu picioare până-n gât, ci un om de nădejde. Prietena mea m-a recomandat pe mine. Îl interesa foarte tare viața noastră, erau multe lucruri pe care nu le înțelegea. „De ce toți businessmenii voștri poartă pantofi de lac?“ Ce înseamnă «să

dai șpagă» și … «la noi jocurile sunt făcute dinainte»? Întrebări de felul ăsta. Dar avea planuri mari: Rusia e o piață uriașă! A fost devalizat în mod banal. Prin mijloace simple. Pentru el cuvântul dat însemna foarte mult: dacă-i spuneai ceva, te credea. A pierdut mulți bani și a hotărât să plece acasă. Înainte de plecare m-a invitat la restaurant, eu credeam că o să ne luăm rămas-bun și gata. Dar el a ridicat paharul: «…Hai să bem – știi pentru ce? Pentru că aici n-am câștigat bani, dar mi-am găsit o soție rusoaică minunată.» Suntem deja împreună de șapte ani…“

„…înainte am locuit în Brooklyn… Auzi vorbindu-se rusește peste tot și e plin de magazine rusești. În America poți să te naști cu o moașă rusoaică, să înveți la o școală rusească, să lucrezi la un patron rus, să te spovedești unui preot rus… Pe tejghele e salam Elțîn, Stalin, Mikoian… și slănină în ciocolată… Bătrânii joacă domino sau cărți pe băncuțe. Poartă discuții nesfârșite despre Gorbaciov și Elțîn. Sunt staliniști și antistaliniști. Treci pe lângă ei și auzi: «A fost necesar Stalin?» «Da, a fost.» Eu știam despre Stalin de când eram mică. Aveam cinci ani… Stăteam cu mama în stația de autobuz, din câte-mi amintesc acum, aproape de sediul raional al KGB, eu ba făceam mofturi, ba plângeam zgomotos. «Nu mai plânge», m-a rugat mama, «că o să ne audă niște oameni răi, care l-au luat pe bunicul și pe mulți alți oameni buni». Și a început să-mi povestească despre bunicul… mama avea nevoie să vorbească cu cineva… Când a murit Stalin, la grădiniță ne-au pus pe toți să plângem. Numai eu n-am plâns. Bunicul s-a întors din lagăr și a îngenuncheat în fața bunicii. Ea nu încetase să tragă sfori ca să-l găsească…“

„…acum în America au apărut mulți tineri ruși care poartă tricouri cu portretul lui Stalin. Își desenează secera și ciocanul pe capotele mașinilor. Îi urăsc pe negri…“

„…noi suntem din Harkov… De acolo, America părea un paradis. Țara fericirii. Prima impresie, când am venit: noi am încercat să construim comunismul, dar americanii au reușit. O fată pe care-o cunoșteam ne-a condus la un magazin cu reduceri – n-aveam decât o pereche de jeanși fiecare, trebuia să ne îmbrăcăm din cap până-n picioare. Mă uit: o fustiță, trei dolari, jeanșii – cinci… Prețuri ridicole! Mirosea a pizza… a cafea bună… Seara am deschis cu soțul meu o sticlă de Martini și am fumat Marlboro. Visul se împlinise! Dar trebuia să începem totul de la zero la patruzeci de ani. Aici ești direct cu două-trei trepte mai jos, indiferent dacă ești regizor, actriță sau absolventă a Universității din Moscova… La început m-am angajat îngrijitoare la spital: duceam oalele de noapte,

spălam pe jos. N-am suportat. Am început să plimb câini pentru doi bătrâni. Am fost casieră la un supermarket… Era 9 Mai, sărbătoarea cea mai dragă mie. Tata ajunsese până la Berlin. Îmi aminteam de asta… Casiera-şefă îmi spune: «Noi am învins, dar şi voi, ruşii, aţi avut un merit. Ne-aţi ajutat.» Aşa învaţă ei la şcoală. Era să cad de pe scaun! Ce ştiu ei despre Rusia? Ruşii beau vodcă din pahare mari şi la ei e multă zăpadă…“

„…ne-am dus după salam, dar salamul s-a dovedit a nu fi atât de ieftin cum visam noi…“

„…din Rusia pleacă creierele şi vine mână de lucru… imigranţii din ţările sovietice… Mama îmi scrie că un măturător tadjic şi-a adus deja tot neamul la Moscova. Acum lucrează pentru el, le-a ajuns patron. El comandă. Nevastă-sa e veşnic însărcinată. Îşi taie berbecii de sărbători direct în faţa blocului. Sub ferestrele moscoviţilor. Şi prăjesc *şaşlâk*…“

„…omul e o fiinţă raţională. Toate aceste sentimentalisme privind limba bunicilor noştri nu sunt decât emoţii. Eu mi-am interzis să citesc cărţi ruseşti, să mă uit pe site-uri ruseşti. Vreau să elimin din mine tot ce-i rusesc. Să nu mai fiu rus…“

„…soţul meu voia foarte tare să plecăm… Am adus cu noi zece lăzi cu cărţi ruseşti, ca să nu-şi uite copiii limba maternă. La Moscova, la vamă, ne-au deschis toate lăzile, căutau obiecte de patrimoniu, dar noi aveam doar Puşkin, Gogol… Vameşii nu se mai opreau din râs… Şi acum deschid radioul pe postul Maiak şi ascult cântece ruseşti…“

„…Rusia, Rusia mea… Petersburg iubit! Cât aş vrea să mă întorc! Acuşi încep să plâng… Trăiască comunismul! Acasă! Aici şi cartofii au un gust oribil. Dar ciocolata rusească e pur şi simplu excelentă!“

„…dar vă plăcea să vă luaţi chiloţi pe cartelă? Îmi aduc aminte cum învăţam şi dădeam examen la comunism ştiinţific…“

„…mestecenii ruseşti… mestecenii, mai târziu…“

„…fiul surorii mele… Vorbeşte superb engleza. E computerist. A trăit un an în America şi s-a întors acasă. Spune că acum în Rusia e mai interesant…“

„…aşa zic şi eu… Mulţi trăiesc bine şi acolo acum: au slujbă, casă, maşină – au de toate. Şi totuşi le e frică şi vor să plece. Poate să li se confişte afacerea, pot să intre la închisoare fără motiv… sau să-i lichideze careva într-o seară la intrarea în bloc… Nimeni nu respectă legea – nici cei de sus, nici cei de jos…“

„…Rusia cu Abramovici şi Deripaska… cu Lujkov[122]… oare asta-i Rusia? Corabia asta se scufundă…“

„…copii, trebuie să trăim în Goa… dar să ne câştigăm banii în Rusia…“

Ies pe balcon. Aici se fumează și se continuă aceeași discuție: cei care pleacă astăzi din Rusia sunt deștepții sau proștii? Nu mi-a venit să cred când am auzit că la masă cineva cânta Serile de lângă Moscova*, iubitul nostru cântec sovietic: „În grădină și șoaptele-au tăcut,/ Până-n zori e stins totu-n ea./ Dacă, dac-ați ști cât de dragi îmi sunt/ Serile lângă Moscova.“ Mă întorc în cameră – deja cântă toată lumea. Și eu.*

Note

121. Denumirea neoficială a unei cunoscute zone rezidențiale din suburbiile Moscovei.

122. Oleg Deripaska (n. 1968), om de afaceri, unul dintre cei mai bogaţi douăzeci de oameni din Rusia; Iuri Lujkov (n. 1936), politician rus, primar al Moscovei între 1992 şi 2010, acuzat de corupţie.

Despre o pacoste străină pe care Dumnezeu a aşezat-o pe pragul casei voastre

Ravşan… – gastarbeiter[123], 27 de ani
Gafhar Djuraeva – preşedintă a Fundaţiei Tadjikistan din Moscova

„…un om fără patrie e ca o privighetoare fără grădina ei.“

— Ştiu multe despre moarte. Ştiu atât de multe că până la urmă o să înnebunesc…

Trupul e un recipient pentru suflet. Casa lui. După obiceiurile musulmane, trupul trebuie înmormântat cât mai repede, de preferat chiar în ziua în care Allah a luat sufletul. În casa mortului se atârnă de un cui o bucată de pânză albă, care rămâne acolo patruzeci de zile. Sufletul vine noaptea şi se aşază pe această pânză. Ascultă vocile rudelor. Se bucură. Şi zboară înapoi.

Ravşan… mi-l amintesc bine… Povestea obişnuită… Nu şi-a primit salariul jumătate de an. Lăsase în Pamir patru copii şi un tată grav bolnav. S-a dus la casieria şantierului, a cerut un avans şi i-a fost refuzat. Ultima picătură. A ieşit în faţa clădirii şi şi-a tăiat gâtul cu cuţitul. M-au sunat… M-am dus la morgă… Avea o faţă uluitor de frumoasă… N-o pot uita. Faţa lui… Am adunat bani. Pentru mine, şi acum e un mister cum funcţionează acest mecanism interior: nimeni n-are bani, dar, dacă moare cineva, se strânge pe loc suma necesară, până la ultimul bănuţ, ca să fie înmormântat acasă, în pământul lui. Să nu rămână printre străini. Chiar dacă-i ultima rublă din buzunar, oamenii o dau. Dacă le spui că trebuie să plece acasă, nu dau; dacă le spui că are copilul bolnav, nu dau, dar dacă moare – poftiţi, luaţi. Au adus o pungă de plastic cu bancnote mototolite şi mi-au pus-o pe birou. Şi eu m-am dus cu ea la casă, la Aeroflot. La şef. Sufletul zboară singur acasă, dar să trimiţi un sicriu cu avionul e foarte scump.

(Ia niște hârtii de pe masă. Citește.)

…polițiștii au intrat în apartamentul în care locuiau niște gastarbeiteri – o femeie însărcinată și soțul ei – și au început să-l bată pe bărbat în fața soției lui pe motiv că nu au permise de ședere. Ea a început să sângereze – a murit, și a murit și copilul ei nenăscut.…

…într-o suburbie a Moscovei au dispărut trei oameni: doi frați și o soră… Nouă ne-au cerut ajutorul rudele lor venite din Tadjikistan. Am sunat la brutăria la care lucraseră. Prima dată ni s-a răspuns: „N-am auzit de ei.“ A doua oară, la telefon a venit chiar patronul: „Da, au lucrat la mine niște tadjici. Le-am dat banii pe trei luni și au plecat în aceeași zi. Nu știu să vă spun unde.“ Atunci ne-am adresat poliției. Toți trei au fost găsiți morți. Fuseseră uciși cu o lopată și îngropați în pădure. Patronul brutăriei a început să sune la Fundație și să amenințe: „Eu am oameni peste tot. Vă aranjez și pe voi.“

…doi tadjici tineri care lucrau pe șantier au fost aduși cu Salvarea la spital… Au stat toată noaptea în holul rece de primire și nimeni nu s-a ocupat de ei. Medicii nu-și ascundeau sentimentele: „Cine v-a pus să veniți aici, cururi tuciurii ce sunteți?“

…niște polițiști care făceau un raid au scos într-o noapte cincisprezece muncitori tadjici dintr-un subsol, i-au întins pe zăpadă și au început să-i bată, să-i calce în picioare cu bocancii lor cu ținte. Un băiat de cincisprezece ani a murit…

…o mamă și-a primit fiul mort din Rusia. Fără organe interne… Pe piața neagră din Moscova se poate cumpăra orice are un om: rinichi, plămâni, ficat, globi oculari, valve cardiace, piele…

Aceștia sunt frații și surorile mele… Și eu m-am născut în Pamir. Sunt munteancă. La noi, pământul valorează greutatea lui în aur, grâul nu se măsoară cu sacul, ci cu tichia. Peste tot sunt munți uriași, față de care orice minune creată de mâna omului pare minusculă. O jucărioară. Acolo trăiești cu picioarele pe pământ și cu capul în nori. Ești atât de sus, că parcă n-ai mai fi pe lumea asta. Marea e cu totul altceva, marea te cheamă spre ea, munții însă îți dau sentimentul că ești protejat, ei te apără. Sunt un rând în plus de ziduri pentru casa ta. Tadjicii nu sunt războinici; când veneau dușmanii pe pământurile lor, ei urcau în munți… *(Tace.)* Cântecul meu tadjic preferat este un cântec despre părăsirea pământului natal. Plâng ori de câte ori îl ascult… Lucrul cel mai îngrozitor pentru un tadjic este să-și părăsească patria. Să trăiască departe de ea. Un om fără patrie e ca o

privighetoare fără grădina ei. Trăiesc de mulți ani la Moscova, dar mă înconjur mereu de ce aveam acasă: când văd niște munți într-o revistă, decupez fotografia și o atârn pe perete; la fel fac ori de câte ori dau de imagini cu un cais înflorit sau cu bumbac alb. Deseori visez că adun bumbac… Desfac o capsulă, capsula asta are margini foarte ascuțite, și înăuntru se află un ghemotoc alb, ca de vată, ce pare aproape imaterial, și trebuie să-l scot fără să-mi rănesc mâinile. Dimineața mă trezesc obosită… În piețele din Moscova caut mere tadjice, ale noastre sunt cele mai dulci, și strugurii tadjici sunt mai dulci ca zahărul. Iar în copilărie visam că o să văd cândva pădurea rusească, ciuperci… Că o să mă duc și o să-i văd pe oamenii aceia. Asta e cealaltă parte a sufletului meu: izba, cuptorul, piroștile. *(Tace.)* Vă povestesc despre viața noastră… Și despre frații mei… Pentru voi, toți arată la fel: bruneți, nespălați, arțăgoși. Dintr-o lume de neînțeles. O pacoste străină pe care Dumnezeu a așezat-o pe pragul casei voastre. Ei însă n-au senzația că au venit la niște oameni străini, pentru că părinții lor au trăit în URSS, și Moscova era capitala tuturor. Între timp au căpătat aici o slujbă și adăpost. În Est e o vorbă: nu scuipa în vasul din care bei apă. La școală, toți băieții tadjici visează să vină să câștige bani în Rusia… Ca să-și cumpere bilet, strâng bani din tot *kișlac*-ul. Vameșii ruși îi întreabă la graniță: „La cine te duci?“ Ei răspund: „La Nina…“ Pentru ei, toate rusoaicele sunt Nina… Limba rusă nu se mai învață la școală. Fiecare își aduce cu el covorașul pentru rugăciune…

(Stăm de vorbă la Fundație. Sunt doar câteva cămăruțe. Telefoanele sună întruna.)

Aseară am salvat o fată… A avut inspirația să mă sune chiar din mașina cu care o duceau polițiștii în pădure, m-a sunat și a șoptit: „M-au luat de pe stradă, mă duc în afara orașului. Sunt beți cu toții.“ Mi-a dat numărul mașinii… Beți fiind, uitaseră s-o percheziționeze și să-i ia mobilul. Fata tocmai venise de la Dușanbe… E o fată frumoasă… Eu sunt o femeie orientală, încă de mică mama și bunica m-au învățat cum trebuie să vorbești cu un bărbat. „Focul nu-l învingi cu foc, ci doar cu înțelepciune“, spunea bunica. Am sunat la secția de poliție: „Dragul meu, se întâmplă ceva ciudat: băieții voștri au dus-o nu știu unde pe o fată de-a noastră, și sunt băuți. Sunați-i, să nu intre în păcat. Știm numărul mașinii.“ La celălalt capăt al firului – un potop de înjurături: „ciorile“ astea… „maimuțele astea negre“, care abia au coborât din copac, „ce dracu’ vă pierdeți vremea cu ei“. „Dragul meu, ascultă-mă, și eu sunt o «maimuță neagră»… Ți-aș putea fi mamă…“ Tăcere! Sunt și ei oameni… Mereu mă

bazez pe asta… Dintr-o vorbă într-alta, am început să discutăm. După cincisprezece minute, mașina s-a întors… Au adus-o înapoi pe fată… Ar fi putut s-o violeze, s-o omoare. Nu o dată… am cules astfel de fete din pădure bucată cu bucată… Știți ce sunt eu? Lucrez ca un alchimist… Avem o fundație socială – n-avem bani, n-avem putere, avem doar oameni cumsecade. Ajutoarele noastre. Îi ajutăm, îi salvăm pe cei lipsiți de apărare. Rezultatul dorit ne iese din nimic: din nervi, din intuiție, din lingușeli orientale, din milă rusească, din cuvinte simple precum „scumpule“, „dragule“, „știam eu că ești un bărbat adevărat și că întotdeauna o să ajuți o femeie“. „Băieți“, le spun eu unor sadici în uniformă, „eu am încredere în voi“. Am încredere că sunteți oameni. Odată, am stat de vorbă îndelung cu un general de poliție… Nu era un idiot, nu era un soldățoi, ci un bărbat cu aer intelectual. „Știți“, i-am spus eu, „la dumneavoastră lucrează un adevărat gestapovist. Un maestru al torturii, toată lumea se teme de el. Îi schilodește pe oamenii fără adăpost și pe muncitorii imigranți pe care-i prinde“. Credeam că se va îngrozi sau se va speria, că va apăra onoarea uniformei. Dar m-a privit zâmbind: „Dați-mi numele lui. Ce om de ispravă! O să-l avansăm, o să-i dăm o decorație. Astfel de cadre trebuie încurajate. O să-l propun pentru o primă.“ Am amuțit. Și el a continuat: „Vă mărturisesc cinstit… Special vă creăm condiții insuportabile, ca să vă cărați mai repede. În Moscova sunt două milioane de gastarbeiteri, orașul nu poate absorbi toți oamenii care ne-au căzut deodată pe cap. Sunteți prea mulți.“ *(Tace.)*

Frumoasa Moscovă… Am mers împreună prin Moscova și ne-am tot minunat: „Ce frumoasă a devenit Moscova! E deja o capitală europeană!“ Dar eu nu simt această frumusețe. Merg, mă uit la clădirile noi și îmi amintesc: aici au murit doi tadjici, au căzut de pe schele… iar aici unul s-a înecat în ciment… Îmi amintesc pe ce mărunțiș trudeau. Toți fac bani pe seama lor: funcționarii, polițiștii, autoritățile locale… Un măturător tadjic semnează un contract conform căruia primește treizeci de mii, iar la el ajung șapte. Restul i-l iau și îl împart între ei diferiți șefi… șefii șefilor… Legile nu sunt respectate, în loc de legi conduc lovelele și forța. Omul mărunt e cel mai lipsit de apărare, până și un animal din pădure e mai apărat decât el. La voi, pe animale le apără pădurea, iar la noi, munții… *(Tace.)* Cea mai mare parte a vieții am trăit-o în socialism, acum îmi amintesc cum îl idealizam pe om, pe vremea aceea aveam o părere bună despre om. La Dușanbe lucram la Academia de Științe. Mă ocupam de istoria artei. Credeam că omul a scris în cărți despre el însuși, că în ele-i

adevărul… Nu, nu-i decât o fărâmă de adevăr… De mult nu mai sunt idealistă, acum știu prea multe… Vine des la mine o fată, e bolnavă… O violonistă celebră de-a noastră. De ce a înnebunit? Poate pentru că i s-a spus: „Cânți la vioară, la ce-ţi foloseşte asta? Știi două limbi străine, la ce-ţi foloseşte? Treaba voastră e să faceți curat, să măturați. Voi aici sunteți sclavi.“ Fata asta nu mai cântă la vioară. A uitat tot.

Am avut şi un tânăr… L-au prins polițiștii undeva în suburbii, i-au confiscat banii, dar avea puțini. S-au enervat. L-au dus în pădure. L-au bătut. Iarnă. Ger. L-au dezbrăcat până la chiloți… Ha, ha, ha… I-au rupt toate actele… Şi el îmi povestește toate astea. Îl întreb: „Şi cum ai scăpat?“ „Credeam c-o să mor, alergam desculț prin zăpadă. Şi deodată, ca în basme, am văzut o izbă. Am bătut în gemuleț şi a ieşit un bătrân. Şi bătrânul ăsta mi-a dat un cojoc să mă încălzesc, şi ceai cu dulceață. M-a îmbrăcat. A doua zi s-a dus în sat şi a găsit un camion, cu care m-a adus la Moscova.“

Bătrânul ăsta… şi el e Rusia…

O cheamă cineva din încăperea alăturată: „Gafhar Kandilovna, vă caută cineva.“ Aştept să se întoarcă. Am un pic de răgaz – şi îmi amintesc ce am auzit în apartamentele moscovite.

În apartamentele moscovite

— Ne-au invadat… Sufletul bun al ruşilor…

— Poporul rus nu e deloc bun. Asta-i o confuzie imensă. E milostiv, sentimental, dar nu bun. Unii au măcelărit un câine de curte şi au filmat totul. S-a revoltat tot Internetul. Mai-mai să se organizeze un linşaj. Dar când şaptesprezece gastarbeiteri au ars în piață – stăpânul lor îi încuiase cu cheia peste noapte într-un vagon metalic, împreună cu marfa – au vorbit despre ei doar organizațiile pentru apărarea drepturilor omului. Care, prin natura activității lor, trebuie să apere pe oricine. Atitudinea generală era următoarea: au murit ăştia, vin alții. Fără chip, fără grai… străini…

— Ăştia sunt sclavi. Sclavi moderni. Tot ce au e p… lor şi o pereche de tenişi. În ţara lor e mai rău decât în cel mai mizerabil subsol moscovit.

— A venit ursul să ierneze la Moscova. S-a hrănit cu gastarbeiteri. Cine-i mai numără? Ha, ha, ha…

— Până la destrămarea URSS trăiam toți ca într-o familie… Aşa ni se spunea la învățământul politic… Atunci ei erau „oaspeți ai capitalei“, acum sunt „ciori“, „cururi tuciurii“. Bunicul mi-a povestit cum a luptat împreună cu nişte uzbeci la Stalingrad. Credeau că sunt frați pe vecie.

— Mă uimiți… Ei s-au separat. Au vrut libertate. Ați uitat? Aduceți-vă aminte cum îi tăiau pe ruși prin anii ’90. Jefuiau, siluiau. Îi goneau de peste tot. Îți băteau în ușă în toiul nopții… Dădeau buzna – care cu cuțitul, care cu pistolul automat: „Valea de pe pământul nostru, rus nemernic!“ Îți dădeau cinci minute să-ți strângi lucrurile – și transport gratuit până la gara cea mai apropiată. Oamenii își părăseau apartamentele în papuci… Așa a fost…

— N-am uitat de umilirea fraților și surorilor noastre! Moarte ciorilor! Ursul rus e greu de trezit, dar, când se ridică în două labe, varsă mult sânge.

— Caucazul a primit peste bot patul de pușcă rusesc. Al cui e rândul acum?

— Îi urăsc pe *skinheads*! Un singur lucru știu: să omoare în bătaie cu bâte de baseball sau ciocane un biet măturător tadjic care nu le-a făcut nimic. La demonstrații scandează: „Rusia – pentru ruși, Moscova – pentru moscoviți.“ Mama mea e ucraineancă, tata moldovean, bunica pe linie maternă rusoaică. Eu ce sunt? După ce criteriu au de gând să „curețe“ Rusia de nonruși?

— Trei tadjici înlocuiesc o autobasculantă. Ha, ha, ha…

— Mie mi-e dor de Dușanbe. Acolo am crescut. Am învățat farsi. Limba poeților.

— Încearcă să mergi prin oraș cu o pancartă pe care să scrie „Îi iubesc pe tadjici“. O să-ți pocească mutra pe loc.

— Lângă noi e un șantier. „Cururile tuciurii“ roiesc ca șobolanii. Ne e frică să ne ducem seara la magazin din cauza lor. Pentru un telefon mobil ieftin pot să te și omoare…

— Da, da! Eu am fost jefuit de două ori – de niște ruși. Iar la intrarea în bloc erau să mă omoare tot niște ruși. Ce m-am săturat de poporul ăsta „pravoslavnic“!

— Ați vrea ca fiica dumneavoastră să se mărite cu un imigrant?

— E orașul meu natal. Capitala mea. Și ei au venit aici cu Șaria lor. De Eid al-Adha[124] taie berbeci sub ferestrele mele. Păi, de ce nu în Piața Roșie? Bietele animale țipă, sângele țâșnește… Ieși în oraș – ici-colo, bălți roșii pe asfalt… Merg cu copilul: „Mamă, ce-i asta?“ În ziua aia orașul „se înnegrește“. Nu mai e orașul nostru. Se revarsă din beciuri cu sutele de mii… Polițiștii se lipesc de pereți de frică…

— Eu sunt prietenă cu un tadjic. Îl cheamă Said. Frumos ca un zeu! Acasă la el era medic, aici lucrează pe șantier. Sunt îndrăgostită de el până peste urechi. Ce să fac? Când ne întâlnim, ne plimbăm prin parcuri sau

ieşim undeva în afara oraşului, ca să nu ne întâlnim cu nici o cunoştinţă de-a mea. Mi-e frică de părinţi. Tata m-a avertizat: „Dacă te prind cu un «tuciuriu», vă împuşc pe amândoi.“ Ce e tatăl meu? Muzician… A terminat Conservatorul…

— Dacă un „bronzat“ iese cu o fată de-a noastră...! Ăştia ar trebui castraţi.

— De ce îi urăşte lumea? Din cauza ochilor negri, a formei nasului. Îi urăşte aşa, pur şi simplu. La noi fiecare urăşte obligatoriu pe cineva: pe vecini, pe caralii, pe oligarhi… pe idioţii de yankei… Pe cine vrei şi pe cine nu vrei! E multă ură în aer… Mai bine să nu atingi pe nimeni…

„…revolta populară pe care am văzut-o m-a speriat pentru tot restul vieţii.“

(Este ora prânzului. Eu şi Gafhar bem ceai din boluri tadjice şi ne continuăm conversaţia.)

— Cândva o să-mi pierd minţile de la câte îmi amintesc…

Anul 1992… În loc de libertatea pe care am aşteptat-o, a început un război civil. Cei din Kulob îi omorau pe cei din Pamir, iar cei din Pamir îi omorau pe cei din Kulob. Oameni din Karateghin, Hisor, Garm – toţi s-au învrăjbit. Pe zidurile caselor erau atârnate pancarte: „Ruşi, jos labele de pe Tadjikistan!“, „Comunişti – căraţi-vă în Moscova voastră!“ Nu mai era iubitul meu Duşanbe… Pe străzile oraşului mergeau mulţimi înarmate cu răngi şi pietre… Oameni absolut paşnici, calmi s-au transformat în criminali. Nu mai devreme de ieri erau altfel, beau liniştiţi în ceainării, iar acum merg pe stradă şi înjunghie femeile în pântec cu drugi de fier… Devastează magazine, chioşcuri. M-am dus la piaţă… În salcâmi erau agăţate pălării şi rochii, pe jos zăceau morţi, oameni şi animale de-a valma… *(Tace.)* Îmi aduc aminte… Era o dimineaţă frumoasă. O vreme am uitat de război. Mi se părea că totul va fi ca înainte. Iată, înfloresc merii, caişii… Nu-i nici un război. Am deschis larg fereastra şi am văzut o mulţime întunecată. Toţi mergeau în tăcere. Deodată, unul s-a întors şi privirile noastre s-au întâlnit… Părea un om sărac; privirea acestui flăcău îmi spunea: chiar acum pot să intru în casa ta frumoasă şi să fac ce vreau eu, e vremea mea… Asta îmi spuneau ochii lui… M-am îngrozit. M-am retras de la fereastră, am tras storurile pe rând, am dat fuga şi am încuiat uşile cu toate lacătele, apoi m-am ascuns în camera cea mai îndepărtată. Era în ochii lui o patimă… Mulţimea are ceva satanic. Mi-e teamă şi să-mi aduc aminte… *(Plânge.)*

Am văzut cum afară a fost ucis un băiețel rus. N-a ieșit nimeni, toți au închis geamurile; eu am țâșnit, în halat de baie: „Lăsați-l! L-ați omorât deja!“ Zăcea nemișcat… Au plecat. Dar după puţin timp s-au întors şi au reînceput să-l lovească. Erau niște puști, ca și el. Niște băieței… ăștia erau băieței… Am sunat la miliție – s-au uitat cine e bătut și au plecat. *(Tace.)* Nu demult, când eram la Moscova cu cineva, am auzit: „Iubesc orașul Dușanbe. Ce oraș interesant era! Mi-e dor de orașul ăsta.“ Cât de recunoscătoare i-am fost acestui rus! Nimic în afară de iubire n-o să ne salveze. Allah nu-i ascultă pe cei ce se roagă pentru rău. Allah ne învață: nu deschide o ușă pe care n-ai s-o mai poți închide… *(Pauză.)* L-au omorât pe un prieten de-al nostru… Era poet. Tadjicilor le plac versurile, în fiecare casă sunt cărți cu poezii, măcar una-două, la noi poetul e un om sfânt. Nu te poți atinge de el. L-au omorât! Înainte de a-l omorî, i-au rupt mâinile… Pentru că scria… După puţin timp l-au omorât pe un alt prieten… Pe corp nu avea nici un semn, nici măcar o vânătaie, avea corpul curat-curățel, îl loviseră în gură… Pentru că vorbea… Era primăvară. Atât de însorit, atât de cald, şi oamenii se omoară între ei… Îmi venea să plec în munți.

Toți au plecat. S-au salvat. Prietenii noștri locuiau în America, la San Francisco. Ne-au chemat la ei. Îşi luaseră acolo un apartament micuț. Era aşa frumos! Oceanul Pacific… Îl vezi oriunde te-ai duce. Zile întregi am stat pe mal şi am plâns, nu puteam să fac nimic. Veneam dintr-un război în care puteai fi omorât pentru o cutie de lapte… Pe mal a trecut un bătrân, cu pantalonii suflecați și cu un tricou viu colorat. S-a oprit lângă mine: „Ce-i cu tine?“ „În țara mea e război. Se omoară frații între ei“. „Rămâi aici.“ Spunea că oceanul și frumusețea vindecă… A stat mult cu mine să mă liniștească. Eu plângeam. La vorbele lui frumoase aveam o singură reacție – lacrimile îmi curgeau șiroaie, vorbele frumoase mă făceau să plâng mai tare decât împușcăturile de acasă, decât sângele.

Dar n-am putut să trăiesc în America. Îmi era dor de Dușanbe, și dacă acasă era periculos să mă întorc, măcar să fiu mai aproape. Ne-am mutat la Moscova… Eram în vizită la o poetă. Ascultam o bombăneală fără sfârșit: Gorbaciov e un palavragiu, Elțîn e beţiv, rușii sunt niște vite… De câte ori am auzit asta? De o mie de ori! Gazda a vrut să-mi ia farfuria s-o spele, eu nu i-am dat-o – puteam să mănânc totul din aceeași farfurie. Și pește, și prăjitură. Veneam din război… La un alt scriitor, frigiderul era plin de brânzeturi şi salamuri – tadjicii au şi uitat ce sunt alea – şi din nou am ascultat toată seara o bombăneală fără rost: conducerea e proastă, democrații seamănă cu comuniștii… capitalismul rusesc e canibal… Și

nimeni nu face nimic. Toți așteaptă: uite-acuși începe revoluția. Nu-mi plac furioșii ăștia de bucătărie. Nu fac parte din lumea lor. Revolta populară pe care am văzut-o m-a speriat pentru tot restul vieții, știu ce înseamnă libertatea în mâinile unor oameni care nu știu ce să facă cu ea. Răscoala sfârșește întotdeauna în sânge. Războiul e ca un lup care poate intra și în casa ta… *(Tace.)*

Ați văzut imaginile acelea de pe Internet? Pe mine m-au dărâmat. Am stat o săptămână în pat… Imaginile acelea… Ucideau și filmau. Aveau un scenariu, își scriseseră roluri… Ca pentru un film adevărat… Acum aveau nevoie de spectatori. Și noi ne uităm… ei ne-au făcut să… Merge un băiat pe stradă – un băiat de-al nostru, tadjic… Îl strigă unii, el se apropie și ei îl îmbrâncesc până cade jos. Îl bat cu niște bâte de baseball; la început băiatul se zvârcolește, apoi rămâne nemișcat. Îl leagă și-l bagă într-un portbagaj. În pădure, îl leagă de un copac. Se vede: cel care filmează caută un unghi avantajos, ca să iasă un film bun. Băiatului i se taie capul. De unde le-a venit asta? Tăierea capului?... E un ritual oriental. Nu rusesc. Probabil e din Cecenia. Îmi aduc aminte… Un an au ucis „cu şurubelniţe“, apoi au apărut greblele, după ele răngile și ciocanele… Întotdeauna moartea era provocată de lovirea cu un obiect contondent. Acum e o modă nouă… *(Tace.)* De data asta criminalii au fost găsiți. Vor fi judecați. Toți sunt băieți de familie bună. Astăzi omoară tadjici, mâine îi vor omorî pe cei bogați sau pe cei care se roagă la alt Dumnezeu. Războiul e ca un lup… A venit deja…

În beciurile Moscovei

Am ales un bloc – o stalinka *în plin centrul Moscovei. Aceste blocuri au fost construite pe vremea lui Stalin pentru elita bolșevică, de aceea li se spune* stalinki, *și sunt și astăzi la mare preț. Empire stalinist: fațadă cu stucaturi, basoreliefuri, coloane, camere înalte de trei-patru metri. Urmașii foștilor conducători au sărăcit, aici se mută „noii ruși“. În față nu vezi decât Bentley și Ferrari. La parter sunt vitrinele luminate ale unor buticuri scumpe.*

Deasupra e o viață, sub pământ alta. Împreună cu un jurnalist cunoscut, cobor la subsol… Șerpuim multă vreme printre țevi ruginite și pereți mucegăiți, din când în când ne blochează drumul niște uși din fier vopsite, cu lacăte și zăvoare – dar toate acestea sunt de formă. Bați la ușă într-un fel prestabilit și intri. Subsolul e plin de viață. Un coridor lung, luminat, și pe ambele părți camere cu pereții din placaj, cu niște draperii

multicolore în loc de uși. Subteranele Moscovei sunt împărțite între tadjici și uzbeci. E o comună. Cineva l-a recunoscut pe „ghidul“ meu – el nu e aici pentru prima dată – și ne invită la el. Intrăm în cameră: la intrare e un munte de pantofi, niște cărucioare de copii. Într-un colț, o plită, o butelie, lângă ele sunt înghesuite mese și scaune, aduse aici de la cele mai apropiate gropi de gunoi. Tot restul spațiului este ocupat de paturi suprapuse improvizate.

E ora cinei. La masă stau deja vreo zece oameni. Facem cunoștință: Amir, Hurșid, Ali… Cei care sunt mai în vârstă au învățat la școli sovietice, vorbesc rusește fără accent. Tinerii nu știu limba. Zâmbesc doar.

Sunt bucuroși de oaspeți.

— Curând o să mâncăm un pic. *(Cel care ne așază la masă e Amir, fost profesor, aici el pare să fie șeful.)* – Gustați un *plov* tadjic. Gustos de te lingi pe degete! La tadjici așa e: dacă te-ai întâlnit cu un om aproape de casa ta, trebuie să-l chemi la tine și să-i dai un bolișor de ceai.

Nu pot să pornesc reportofonul – le e frică. Scot un stilou. Aici îmi e de ajutor respectul lor de țărani față de omul care scrie. Unii au venit din kișlakuri, alții au coborât de pe munte. Și au nimerit deodată într-un megalopolis.

— E bine la Moscova, e mult de lucru. Dar viața e ciudată. Când merg singur pe stradă… Chiar și ziua… Nu mă uit în ochii tinerilor – mă pot omorî. Trebuie să ne rugăm în fiecare zi…

— S-au apropiat trei de mine într-un tren… Veneam de la muncă… „Ce faci tu aici?“ „Mă duc acasă.“ „Unde e casa ta? Cine te-a chemat aici?“ Au început să mă bată. Mă băteau și strigau: „Rusia-i pentru ruși! Slavă Rusiei!“ „Băieți, de ce faceți asta? Allah vede totul.“ „Allah al tău nu te vede aici. Noi avem Dumnezeul nostru.“ Mi-au spart dinții… mi-au rupt o coastă… Vagonul era plin de oameni, dar numai o fată a reacționat: „Lăsați-l! Nu v-a făcut nimic.“ „Ce vrei? Batem o «cioară».“

— Pe Rașid l-au omorât… L-au înjunghiat cu un cuțit de treizeci de ori. Spune-mi, de ce de treizeci de ori?

— Toate sunt din voia lui Allah… Omul sărac e mușcat de câini și dacă-i călare pe o cămilă.

— Tatăl meu a învățat la Moscova. Astăzi plânge zi și noapte după URSS. Visa să învăț și eu la Moscova. Dar pe mine aici polițiștii mă bat, patronul mă bate… Trăiesc în subsol, ca o pisică.

— Mie nu-mi pare rău după URSS… Nenea Kolea, vecinul nostru, era rus… Țipa la mama când îi răspundea în tadjică: „Vorbește cum trebuie.

Pământul i-al vostru, puterea-i a noastră.“ Mama plângea.

— Eu azi am avut un vis: merg pe strada noastră și vecinii se înclină: „*salam aleicum*“… „*Salam aleicum*“… În kișlakurile noastre au rămas numai femeile, bătrânii și copiii.

— Acasă leafa mea era de cinci dolari pe lună… Nevastă, trei copii… În kișlakuri oamenii nu văd zahăr cu anii…

— N-am fost în Piața Roșie. Nu l-am văzut pe Lenin. Muncă! Muncă! Lopată, târnăcop, clește. Toată ziua curg apele din mine ca dintr-un pepene.

— I-am dat bani unui maior pentru acte: „Allah să-ți dea sănătate. Ce om bun!“ Dar actele s-au dovedit false. M-au dus la pârnaie. M-au bătut cu picioarele, cu bastoanele.

— Dacă n-ai acte, nu ești om…

— Omul fără patrie e un câine vagabond… Oricine poate să-i tragă un șut. De zece ori pe zi te oprește poliția: „Prezintă actele.“ O hârtie o ai, dar alta-ți lipsește. Dacă nu le dai bani, te bat.

— Ce suntem noi? Zidari, cărăuși, măturători, spălători de vase… Ca manageri n-o să lucrăm aici…

— Mama e mulțumită că-i trimit bani. Mi-a găsit o fată frumoasă, încă n-am văzut-o. A ales-o mama. Când mă întorc acasă, mă însor.

— Toată vara am lucrat la un bogătan lângă Moscova, iar la sfârșit nu m-a plătit. „Valea! Valea! Ajunge că te-am hrănit.“

— Când ai o sută de oi, ai dreptate. Ai întotdeauna dreptate.

— Și prietenul meu i-a cerut bani stăpânului pentru munca lui. Pe urmă l-a căutat multă vreme poliția. A fost găsit îngropat în pădure… Mama lui a primit un sicriu din Rusia…

— Ne gonesc pe noi… Cine o să reconstruiască Moscova? Cine o să mănânce curțile? Rușii n-o să ridice un deget pe banii cu care suntem plătiți noi.

— Închid ochii și văd arâkul[125] curgând, bumbacul înflorind – are flori roz-pal, e ca o grădină.

— Dar tu știi că la noi a fost un mare război? După căderea URSS, imediat a început să se tragă. Trăia bine numai cine avea armă. Când mergeam la școală… în fiecare zi vedeam două-trei cadavre. Mama nu m-a mai lăsat să mă duc. Stăteam acasă și-l citeam pe Khayyam. La noi, toată lumea-l citește pe Khayyam. Tu îl știi? Dacă-l știi, ești sora mea.

— Îi omorau pe necredincioși…

— Allah o să judece care-i credincios și care-i necredincios. El o să judece.

— Eram mic… Eu nu trăgeam. Mama îmi povestea că înainte de război trăiam aşa: la aceeaşi nuntă se vorbea tadjica, uzbeca şi rusa. Cine voia se ruga, cine nu voia nu se ruga. Spune, sora mea, de ce au învăţat oamenii atât de repede să se omoare unii pe alţii? Toţi l-au citit pe Khayyam în şcoală. Şi pe Puşkin.

— Poporul e ca o caravană de cămile mânate cu cravaşa…

— Învăţ limba rusă… Ascultaţi… fată frumos, pâine, bani… şef rău…

— Sunt deja de cinci ani în Moscova şi nici măcar o dată nu m-a salutat cineva. Ruşii au nevoie de „negri“ ca să se poată simţi ei „albi“, să aibă la cine se uita de sus.

— Aşa cum fiecare noapte are o dimineaţă, tot astfel orice tristeţe are un sfârşit.

— Fetele noastre au mai multă strălucire. Nu degeaba sunt comparate cu rodiile…

— În toate e voia lui Allah…

De sub pământ, urcăm la suprafaţă. Acum privesc Moscova cu alţi ochi – frumuseţea ei mi se pare rece şi ameninţătoare. Moscovă, ţi-e oare indiferent dacă eşti iubită sau nu?

Note

123. Cuvânt de origine germană (literal, „muncitor-oaspete“), desemnând muncitorii migranţi. Aici este vorba despre oameni din fostele republici sovietice care, după căderea comunismului, au început să vină în număr mare să lucreze în Rusia.

124. Sărbătoarea sacrificiului, una dintre cele mai mari sărbători religioase islamice.

125. Mic apeduct în ţările din Asia Centrală.

Despre viaţa-căţea şi o sută de grame de pulbere într-o vază albă

Tamara Suhovei – chelneriță, 29 de ani

— Viața e o cățea! Ascultă ce-ți spun… Nu-ți face daruri. N-am văzut nimic bun, nimic frumos în viață. Nu-mi aduc aminte… Să mă omori și nu-mi aduc aminte! M-am otrăvit, m-am spânzurat. Am avut trei tentative de sinucidere… Acum mi-am tăiat venele… *(Îmi arată mâna bandajată.)* Uite-aici… în locul ăsta… M-au salvat și am dormit o săptămână. Nu fac decât să dorm. Așa e organismul meu… A venit un psihiatru… o femeie. Ca și tine acum, mă ruga: vorbește, vorbește… Ce să povestesc? Moartea nu mă sperie… Degeaba ai venit și stai aici. Degeaba! *(Se întoarce spre perete și tace. Vreau să plec, dar mă oprește.)* Bine, ascultă… E totul adevărat…

…Eram încă mică… Într-o zi am venit de la școală, m-am culcat, iar dimineața nu m-am putut ridica din pat. M-au dus la doctor – n-a putut pune un diagnostic. Atunci au căutat o babă, o vrăjitoare. Ni s-a dat o adresă… Baba a dat în cărți și i-a spus mamei: „Duceți-vă acasă și desfaceți perna pe care doarme fata. Acolo o să găsiți o bucată de cravată și niște oase de găină. Cravata s-o atârnați pe o cruce de lângă drum, iar oasele să le dați unui câine negru. Fata se va scula și va umbla. I s-au făcut farmece.“ N-am văzut nimic bun sau frumos în viață… Venele… nu mai contează, pur și simplu am obosit să lupt. Din copilărie am trăit așa: în frigider nu era decât vodcă. La noi în sat, de la doisprezece ani toți beau. Vodca bună e scumpă, așa că se bea și basamac, și apă de colonie, și detergent de geamuri, și acetonă. Se face vodcă din cremă de ghete, din lipici. Bărbații mor tineri, se otrăvesc cu vodcă, firește. Îmi aduc aminte că un vecin, când se îmbăta, trăgea cu alice în meri. Îi ținea pe toți cei din casă în bătaia

puștii… Și bunicul meu a băut până la adânci bătrâneți. La șaptezeci de ani putea să bea două sticle într-o seară. Se lăuda. Se întorsese din război plin de medalii. Era un erou! Multă vreme a umblat îmbrăcat în manta, bea, se plimba, petrecea. Și bunica lucra. Dar bunicul era erou… Bunicul o bătea groaznic pe bunica, iar eu mă târam în genunchi în fața lui ca să n-o atingă. Ne fugărea cu un topor… Înnoptam pe la vecini, în hambar. A omorât un câine cu lovituri de topor. După el, i-am urât pe toți bărbații. Mă gândeam să trăiesc singură.

Am venit la oraș… Totul mă speria: mașinile, oamenii… Dar toată lumea pleacă la oraș, am plecat și eu. Sora mea mai mare locuia acolo, ea m-a luat: „O să intri la liceu și o să te faci chelneriță. Ești frumoasă, Tomka. O să-ți găsești un bărbat militar. Un aviator.“ Aha, aviator… Primul meu soț era șchiop, mărunțel. Prietenele încercau să mă convingă să n-o fac: „De ce tocmai el? Îți fac curte atâția băieți frumoși!“ Dar mie mi-au plăcut întotdeauna filmele despre război, în care femeile își așteaptă soții de pe front să se întoarcă oricum o fi, fără mâini, fără picioare, dar în viață. Bunica îmi povestea cum în satul nostru unul a fost adus fără ambele picioare, și nevastă-sa îl purta în brațe prin curte. Iar el bea și se purta urât. Cădea în șanț, ea îl ridica, îl spăla într-o cădiță și îl culca în patul curat. Mă gândeam că asta e dragostea… Eu nu înțeleg ce e dragostea… Mi-era milă de el, îl mângâiam. Am făcut trei copii și el a început să bea, ne amenința cu cuțitul. Nu mă lăsa să dorm în pat… mă îmbrâncea jos… Căpătasem un reflex, precum câinele lui Pavlov: dacă soțul meu intra în casă, eu cu copiii ieșeam. Îmi dau lacrimile când îmi amintesc… Sau îmi vine să dau totul naibii! În viața mea n-a fost nimic frumos, numai la cinema. La televizor. Uite-așa… să stai și să visezi împreună cu cineva… să te bucuri…

Eram deja însărcinată cu al doilea copil… De la țară a venit o telegramă: „Vino la înmormântare. Mama.“ Înainte de asta, o țigancă mi-a spus în gară: „Te așteaptă un drum lung. O să-ți înmormântezi tatăl și o să plângi mult.“ N-am crezut-o. Tata era sănătos, liniștit. Mama bea, începea să-și toarne de dimineață, iar el mulgea vaca, fierbea cartofii, făcea totul singur. O iubea foarte mult, îl vrăjise – se pricepea la asta, îi dăduse vreo fiertură. Am ajuns acasă… Stau lângă sicriu, plâng. O fată din vecini îmi șoptește la ureche: „Ea l-a omorât, cu un ceaun, dar mi-a spus să tac din gură. Mi-a promis că-mi cumpără bomboane de ciocolată…“ Mi s-a făcut rău, îmi era greață de frică… de groază… Și când n-a mai rămas nimeni în casă, după ce a plecat toată lumea, l-am dezvelit pe tata și am căutat vânătăi pe trupul lui. Nu avea vânătăi, doar o julitură mare la cap. I-am arătat-o

mamei şi mi-a răspuns că el tăia lemne şi o bucată de lemn a sărit şi l-a lovit. Am stat şi-am plâns toată noaptea… Stăteam şi simţeam că tata vrea să-mi spună ceva… Dar mama nu pleca, a stat toată noaptea trează, numai să nu mă lase singură. Dimineaţa, am văzut că tatei îi curgea o lacrimă de sânge de sub gene. Una… încă una… Îi curgeau lacrimile de parcă ar fi fost viu… Cumplit! Era iarnă. Ca să facă groapa, au spart pământul cu un levier, apoi l-au încălzit făcând în groapă un foc din vreascuri de mesteacăn şi cauciucuri de automobil. Ţăranii au cerut o ladă de vodcă. Imediat ce tata a fost coborât în groapă, mama s-a îmbătat. Era veselă. Iar eu plângeam… Şi acum îmi dau lacrimile când mă gândesc… Propria mea mamă… ea mi-a dat naştere… Trebuia să-mi fie omul cel mai apropiat … După ce am plecat, a vândut casa, a dat foc hambarului, ca să primească o despăgubire, şi a venit la mine, la oraş. Aici şi-a găsit pe altul… L-a găsit repede… Şi el şi-a gonit fiul şi nora şi a pus apartamentul pe numele ei. Îi fermeca pe bărbaţi, ştia nişte vrăji… *(Îşi leagănă mâna bolnavă ca pe un copil.)* Şi al meu alerga după mine cu ciocanul, de două ori mi-a spart capul. Lua o sticlă de vodcă, băga câte un castravecior în fiecare buzunar şi pleca. Unde se ducea? Copiii erau flămânzi… Ne hrăneam doar cu cartofi, iar la sărbători mâncam cartofi cu lapte sau cu şprot. Să fi încercat să zic ceva când se întorcea: îmi arunca paharul în faţă, dădea cu scaunul de perete… Noaptea se arunca asupra mea ca o fiară… Nimic bun n-a existat în viaţa mea, niciodată… Mă duceam la muncă bătută, plânsă, şi trebuia să zâmbesc, să mă înclin. Directorul restaurantului mă chema în biroul lui: „N-am nevoie de lacrimile tale. Şi eu am nevasta paralizată de doi ani.“ Şi-mi strecura mâna sub fustă…

Mama n-a trăit cu tatăl meu vitreg nici doi ani… M-a sunat într-o zi: „Vino… Ajută-mă la înmormântare. Îl ducem la crematoriu.“ Era să leşin de spaimă. Mi-am revenit – trebuia să merg. Dar în cap aveam un singur gând: dacă l-a omorât ea? L-a omorât ca să rămână singură în apartament, să bea, să se distreze. Acum se grăbea să-l ducă la crematoriu. Să-l ardă. Până nu se adunau copiii lui… Fiul cel mare era maior, venea din Germania… Aşa, nu mai rămânea decât o grămăjoară de cenuşă… O sută de grame de pulbere într-o vază albă… De la toate frământările astea mi s-a întrerupt ciclul, doi ani n-am mai avut. Când a reînceput, mă rugam de medici: „Scoateţi-mi tot ce-i femeiesc, operaţi-mă, nu vreau să fiu femeie! Nici ibovnică nu vreau să fiu! Nici soţie, nici mamă!“ Propria mea mamă… ea mi-a dat naştere… Voiam s-o iubesc… Când eram mică o rugam: „Mămico, sărută-mă.“ Dar ea era mereu beată… Tata pleca la muncă şi

casa se umplea de bărbați beți. Unul m-a târât în pat… Aveam unsprezece ani… I-am spus mamei, dar ea n-a făcut decât să țipe la mine. Bea… Bea… A băut și s-a veselit toată viața. Și acum trebuia să moară! Nu voia. Pentru nimic în lume nu voia să moară. Avea cincizeci și nouă de ani: i-au scos un sân, după o lună și jumătate și pe al doilea. Dar avea un amant tânăr, își luase un amant cu cincisprezece ani mai tânăr. „Duceți-mă la o vrăjitoare“, țipa. „Salvați-mă!“ Îi era tot mai rău… Tânărul avea grijă de ea, o schimba, o spăla. Ea n-avea de gând să moară… „Dar dacă mor“, spunea, „îi las lui tot. Și apartamentul, și televizorul“. Voia să ne amărască pe mine și pe sora mea… Era rea… Și iubea viața. Era însetată de viață. Am dus-o la o babă, am scos-o pe brațe din mașină. Baba s-a rugat, a dat în cărți: „Așa?“ Și s-a ridicat de la masă. „Luați-o de aici! N-o s-o lecuiesc.“ Mama a țipat la noi: „Plecați. Vreau să rămân singură…“ Și baba: „Stați!“ Nu ne-a lăsat să plecăm… S-a uitat la cărți: „N-o s-o lecuiesc. Nu doar un om a băgat în mormânt. Și, cum s-a îmbolnăvit, s-a dus la biserică și a aprins două lumânări…“ Mama: „Erau pentru sănătatea copiilor mei…“ Baba: „Le-ai pus pentru moarte. Ai cerut moartea copiilor tăi. Te-ai gândit că, dacă îi sacrifici pe ei lui Dumnezeu, pe tine te cruță.“ După cuvintele astea n-am mai rămas niciodată singură cu mama. Tremuram. Știam că sunt slabă, că m-ar dovedi… O luam cu mine pe fiica mea mai mare, care mai cerea de mâncare; atunci, mama turba de furie: ea murea, și cineva mânca, avea să trăiască. Sfâșia cu unghiile așternutul nou, fața de masă, ca să nu rămână nimănui când ea nu va mai fi. Spărgea farfurii, rupea, zdrobea tot ce putea. La toaletă n-o puteai duce, făcea special pe jos, în pat, ca să strâng eu… Se răzbuna pentru că noi rămâneam. Pentru că mergeam, stăteam de vorbă. Ura pe toată lumea. Dacă se așeza o pasăre pe pervaz, încerca s-o omoare. Era primăvară … Apartamentul ei era la parter… Peste tot mirosea a liliac… Ea tot inspira, inspira, nu se mai sătura. „Adu-mi o crenguță de afară“, m-a rugat. I-am adus… A luat-o în mână și s-a uscat pe loc, i s-au încrețit frunzele. Atunci mi-a spus: „Lasă-mă să te țin de mână…“ Dar baba aceea mă prevenise că un om care a făcut rău moare încet, în chinuri. Trebuie ori să spargi tavanul, ori să scoți din țâțâni toate ferestrele din casă, altfel sufletul nu pleacă, nu se desprinde de trup. Și nu trebuie în nici un caz să-i dai mâna, fiindcă boala trece la tine. „De ce să mă ții de mână?“ N-a răspuns, s-a făcut mică. Deja se apropia sfârșitul… Și totuși ea nu vorbea cu noi, nu ne spunea unde își ținea hainele în care voia să fie înmormântată. Unde erau banii pe care-i adunase pentru înmormântare. Îmi era teamă că o să ne sufoce noaptea cu pernele, pe mine și pe fiica mea. Era în stare… Am

închis ochii, dar apoi i-am deschis din nou: cum o s-o părăsească sufletul? Cum e… acest suflet? O să fie lumină sau nor? Oamenii spun și scriu de toate, dar nimeni n-a văzut vreodată sufletul ăsta. Dimineața am dat fuga la magazin, am rugat o vecină să stea cu ea. Vecina a luat-o de mână, și atunci mama a murit. În ultima clipă a strigat ceva de neînțeles. A strigat pe cineva… A strigat pe cineva pe nume… Pe cine? Vecina nu-și amintea. Un nume necunoscut. Am spălat-o, am îmbrăcat-o, fără nici un sentiment, ca pe un obiect. Parcă ar fi fost o cratiță. Nici un fel de sentimente, sentimentele se ascunseseră. Vă spun adevărul… Au venit prietenele ei, au furat telefonul… Au venit toate rudele, și sora noastră mijlocie de la țară. Mama zăcea… ea i-a deschis ochii. „De ce o atingi pe mama moartă?“ „Mai ții minte cum își bătea joc de noi când eram mici? Îi plăcea când plângeam. O urăsc.“

S-au adunat rudele și au început să se înjure… Încă din noaptea aceea, cu ea în sicriu, au început să-și împartă lucrurile. Împachetau unul televizorul, altul mașina de cusut… Au luat cerceii de aur din urechile moartei… Au căutat bani – n-au găsit. Eu stăteam și plângeam. Începuse chiar să-mi fie milă de ea. A doua zi am dus-o la crematoriu… Am hotărât să ducem urna la țară și s-o îngropăm lângă tata, deși ea nu voise asta. Poruncise să nu fie înmormântată lângă tata. Îi era frică. O exista sau nu lumea cealaltă? Un loc unde ea și tata să se întâlnească… *(Se oprește.)* Acum nu prea mai am lacrimi… Mă mir și eu cât de lipsit de importanță a devenit totul. Și moartea, și viața. Și oamenii răi, și cei buni. Îmi vine să scuip… Când nu te îndrăgește soarta, nu ai scăpare. Nu poți să fugi de ce ți-e scris. Da… Sora mea mai mare, la care locuiam, s-a măritat a doua oară și a plecat în Kazahstan. O iubeam… Am simțit ceva… Inima îmi șoptea, și i-am zis: „Nu te mărita cu el“, fiindcă cel de-al doilea soț al ei nu-mi plăcea. „E bun. Mi-e milă de el.“ La optsprezece ani era în lagăr, fiindcă împreună cu niște amici omorâse pe cineva la beție. I-au dat cinci ani, s-a întors după trei. A început să vină la noi acasă, să aducă daruri. Mama lui s-a întâlnit cu sora mea și s-a străduit s-o convingă. A rugat-o. A convins-o astfel: „Bărbații au mereu nevoie de o dădacă. O soție bună e un pic mamă pentru soțul ei. În singurătate, bărbatul devine lup… mănâncă și de pe jos…“ Sora mea a crezut-o! E milostivă, ca mine… „Cu mine o să se facă om.“ Am stat cu ei toată noaptea lângă sicriul mamei. Iar el se purta cu sora mea atât de tandru, că o și invidiam. După zece zile am primit o telegramă: „Tanti Toma, veniți. A murit mama. Ania.“ Telegrama era trimisă de fiica ei de unsprezece ani. Nici nu dusesem bine un sicriu la groapă, că deja aştepta

altul… *(Plânge.)* El s-a îmbătat și a făcut o criză de gelozie. A călcat-o în picioare, a înjunghiat-o cu furculița. După ce ea a murit, a violat-o. Era beat sau drogat, nu știu. A doua zi, la slujbă, a spus că i-a murit soția și i s-au dat bani de înmormântare. I-a dat fetiței, iar el s-a dus la miliție și a mărturisit. Acum fiica ei stă la mine. Nu vrea să învețe, are probleme cu capul, nu ține minte nimic. E sperioasă… îi e frică să iasă din casă… Iar lui… i-au dat zece ani, o să se întoarcă la ea. Tăticul!!

Am divorțat de primul soț și am crezut că în casa mea n-o să mai calce niciodată picior de bărbat. Că n-o să permit asta! M-am săturat să plâng și să umblu plină de vânătăi. Miliția? Vin prima dată când suni, apoi data viitoare îți spun: „E o problemă de familie.“ Cu un etaj mai sus… la noi în bloc… un bărbat și-a omorât soția și atunci au venit cu mașinile lor cu girofaruri, au făcut un proces-verbal și l-au luat în cătușe. O chinuise zece ani… *(Se bate cu pumnul în piept.)* Nu-mi plac bărbații. Mi-e frică de ei. Cum de m-am măritat a doua oară, nici eu nu înțeleg. El s-a întors din Afganistan, traumatizat, rănit de două ori. Era parașutist. Nici acum nu-și scoate niciodată maioul. Locuia împreună cu mama lui în casa de vizavi. Aveam curtea comună. Ieșea și stătea cu acordeonul sau dădea drumul la casetofon. Cântece „afgane“, de jale… Deseori m-am gândit la război… Tot timpul mi-a fost frică de ciuperca aia blestemată… atomică… Îmi plăcea când tinerii – mire și mireasă – se duceau după slujba de nuntă cu flori la Flacăra Veșnică. Adoram asta! Era atât de solemn! Odată, m-am așezat lângă el pe bancă: „Ce e războiul?“ „Războiul e atunci când vrei să trăiești.“ Mi s-a făcut milă de el. Tată nu a avut niciodată, iar mama era invalidă din copilărie. Dacă ar fi avut tată, nu ar fi fost trimis în Afganistan. Tatăl lui ar fi făcut ceva, ar fi dat bani, ca alții. Dar el și mama lui… Am intrat în apartament: un pat și niște scaune, o medalie afgană atârnată pe perete. Mi-a fost milă de el, dar la mine nu m-am gândit. Am început să trăim împreună. A venit la mine cu un prosop și o lingură. Și-a adus și medalia. Și acordeonul.

Mi-am imaginat… am inventat că e un erou… un apărător… Eu însămi i-am pus coroana pe cap și le-am insuflat copiilor ideea că e rege. Trăim cu un erou! Și-a făcut datoria de soldat, a suferit mult. Eu o să-l alin… o să-l salvez… Maica Tereza! Nu sunt un om profund credincios, mă rog numai: „Doamne, iartă-ne.“ Dragostea e un fel de boală… Începe să-ți fie milă… Dacă iubești, ți-e milă… în primul rând… În vis, el „alerga“: picioarele nu i se mișcau, dar mușchii i se contractau, ca unui om care aleargă. Uneori alerga așa toată noaptea. Țipa: „Dușarii! Dușarii!“ (adică

„duhuri“, mujahedini afgani). Îşi striga comandantul, prietenii: „Înconjoară-i din flanc!“, „Acționați grenadele!“, „Aruncați o perdea de fum…“ Odată era să mă omoare când am vrut să-l trezesc: „Kolea! Kolea! Trezește-te!“ E adevărat… chiar l-am îndrăgit… Am învățat multe cuvinte afgane: *zindan*, *boceata*, *dubal*… *barbuhaika*… *„Hudo! Hafez!*“ – „Adio, Afganistan!“ Un an am trăit bine, ce-i drept! Când avea bani, aducea carne la conservă – felul de mâncare preferat. Când se duceau în munţi, luau cu ei carne la conservă şi vodcă. Ne-a învățat cum să dăm primul ajutor, ce plante sunt comestibile şi cum se vânează animalele. Broasca țestoasă, spunea el, e dulce. „Dar în oameni ai tras?“ „Acolo n-ai de ales: ori împuști, ori eşti împuşcat.“ Îi iertam orice pentru suferința lui… Singură mi-am pus în spinare cocoaşa asta…

Iar acum… Îl aduc prietenii noaptea şi-l depun pe prag. Fără ceas şi cămaşă… zace gol până la brâu… Mă sună vecinii: „Ia-l, Tamara! O să-şi dea sufletul de frig.“ Îl târăsc în casă. Plânge, urlă, se târăşte pe podea. Nu se ține de nici o slujbă: a fost bodyguard, paznic… Sau e beat, sau e mahmur. A dat totul pe băutură… Nu ştii niciodată: o să fie ceva de mâncare în casă, ori nu? Când nu face scandal, stă în fața televizorului. Vecinii noştri au un chiriaş armean… La un moment dat, a spus ceva ce nu i-a plăcut soțului meu. S-a trezit zvârcolindu-se pe pământ plin de sânge, cu dinții scoşi şi nasul spart. Soţului meu nu-i plac orientalii. Mi-e frică să merg cu el la piață, acolo vând numai uzbeci şi azeri. Nu-i trebuie mult… Are şi o zicală: „Pentru orice cur cu filet, există un şurub.“ Când îl văd, vânzătorii scad prețurile, nu insistă. „Aaaa… unul din Afganistan… un posedat… un diavol!!“ Îi bate şi pe copii. Cel mic îl iubea, se ducea după el, dar el a vrut să-l sufoce cu perna. Aşa că acum copilul, când aude uşa deschizându-se, fuge repejor în patul lui şi se face că doarme, închide ochii, să nu-l bată, sau ascunde toate pernele sub pat. Mie îmi vine să plâng… Sau… *(Îmi arată mâna bandajată.)* De Ziua Paraşutistului… se adună prietenii lui… toți, ca şi el, în maiouri… Se îmbată ca porcii! Îmi umplu baia de vomă. Au ceva defect la cap… O megalomanie: noi am fost în război! Ce tare! Primul toast: „Lumea-i de rahat, oamenii-s curve, soarele-i un găoz de felinar.“ Şi aşa până dimineață: „pentru cei morți“, „pentru sănătate“, „pentru decorații“, „ca să crape toți“. Nu pot avea o viață normală… Nu pot să vă spun de ce – din cauza vodcii sau din cauza războiului? Sunt răi ca nişte lupi! Şi îi urăsc pe toți caucazienii şi pe toți evreii. Pe evrei îi urăsc pentru că l-au omorât pe Hristos şi au compromis cauza lui Lenin. Aici, acasă, în Rusia, soţul meu şi prietenii lui nu se simt

bine: se trezesc, se spală, mănâncă. Plictiseală! Numai o vorbă să le spui și s-ar aduna într-o clipă în Cecenia. Ca să fie eroi! Cu câtă ură au rămas, ură față de toți: față de politicieni și generali, față de toți cei care n-au fost acolo. Mai ales faţă de cei care n-au fost acolo… Mulți dintre ei, ca și soțul meu, n-au nici o specializare. Toți știu doar să umble cu pistolul. Se spune că beau de necaz… Of, of! Au băut ei și acolo, nu ascund asta: „Fără o sută de grame soldatul rus nu apucă victoria“, „Lasă-l pe omul nostru în deșert: apă n-o să găsească, dar două ore mai târziu va fi beat“. Foloseau alcool metilic, lichid de frână… Erau măcinaţi de băutură, de droguri… Când s-au întors acasă, unul s-a spânzurat, altul a fost împușcat într-o încăierare, altul a fost bătut atât de tare, încât a rămas invalid… Unuia i s-a tulburat mintea, a fost închis într-un spital de nebuni… Asta-i numai ce știu eu. Naiba știe câte altele s-au întâmplat… Capitaliștii… ăștia, noii ruși… îi angajează, îi plătesc ca să-i ajute să-și recupereze datoriile unii de la alţii. Că doar ei trag cu ușurință, n-au milă de nimeni. Un papă-lapte de douăzeci de ani are bani gârlă; ei au medalii, malarie, hepatită… O să le fie milă de el? De ei nu i-a fost milă nimănui… Chiar vor să tragă… Nu înregistra asta… mi-e teamă… Ei nu stau la multe discuții – imediat te pun la zid! Vor să se ducă în Cecenia pentru că acolo ar fi liberi, pentru că acolo rușii sunt oprimaţi… și pentru că visează să le aducă haine de blană nevestelor. Și inele de aur. Și al meu a cerut să plece, numai că nu vor să ia beţivi. Sunt destui bărbați sănătoși. În fiecare zi aud același lucru… „Dă-mi bani.“ „Nu-ți dau.“ „Vino-ncoa’, cățea!“ Și mă lovește. Apoi stă și plânge. Se agață de gâtul meu: „Să nu mă părăsești!“ Multă vreme mi-a fost milă de el… *(Plânge.)*

Mila asta afurisită… Acum n-o mai las să m-apuce… Să nu cedezi în fața milei! N-are decât să-și înfulece voma cu lingura și să se înece cu ea! Iartă-mă, Doamne, dacă exişti cu adevărat. Iartă-mă!

Mă întorc seara de la serviciu… Îi aud vocea. Îi dă lecții fiului nostru. Deja știu totul pe dinafară: „Stop! Ține minte: arunci grenada pe fereastră și te rostogolești încoace. La pământ. Iar cealaltă – după coloană…“ Mama mă-sii! „Patru secunde și ești pe scări, dai ușa de perete cu piciorul, ții cu automatul spre stânga. Cade primul… Al doilea fuge pe lângă el… Al treilea îl acoperă… Stop! Stop!!“ Stop… *(Țipă.)* Mi-e frică! Cum să-mi salvez fiul? Fug la prietene… Una zice: „Trebuie să te duci la biserică. Să te rogi.“ Cealaltă m-a dus la o vrăjitoare… Unde să mă mai duc? Nu mai am la cine. Baba era bătrână de când lumea. Mi-a spus să vin a doua zi și să-i aduc o sticlă de vodcă. A mers prin casă cu sticla asta, șoptind ceva, a făcut niște semne cu mâinile în jurul ei, apoi mi-a dat-o: „Vodca e

descântată. Îi dai două zile câte un păhărel din ea și a treia zi n-o să mai vrea.” Și e adevărat, o lună n-a băut. Dar apoi a luat-o de la capăt: zace noaptea plin de muci, bate în cratițe la bucătărie ca să-i dau să mănânce… Am găsit altă vrăjitoare… Asta mi-a ghicit în cărți și a turnat plumb topit într-o cană cu apă. M-a învățat niște vrăji simple – cu sare, cu un pumn de nisip. Nimic n-a ajutat! De vodcă și de război nu te vindeci… *(Își leagănă mâna rănită.)* Ah, ce-am obosit! De nimeni nu mai mi-e milă… nici de copii, nici de mine… Mama îmi apare în vis fără s-o chem. Tânără, veselă. Mereu e tânără și râde. O gonesc… Și pe soră-mea o visez, ea e serioasă, îmi pune mereu aceeași întrebare: „Tu crezi că te poți stinge, ca o lampă?“ *(Se oprește.)*

Toate astea sunt adevărate… N-am văzut în viață nimic frumos. Și nici n-o să mai văd. Aseară a venit la mine la spital: „Am vândut covorul. Copiii sunt flămânzi.“ Covorul meu drag. Singurul lucru frumos care era la noi în casă… Care rămăsese… Un an întreg am strâns bani. Copeică cu copeică. Atât de tare mi-am dorit covorul ăla… vietnamez… Și el l-a băut. Colegele mele au venit într-un suflet: „Of, Tomka, întoarce-te mai repede acasă. S-a săturat de cel mic – îl bate. Iar fetița cea mare (a surorii mele) are deja doisprezece ani… Știi și tu… la beție…“

Noaptea stau întinsă, dar nu dorm. Apoi parcă aș cădea într-o groapă, parc-aș zbura undeva. Și nu știu cum o să mă trezesc a doua zi. Am gânduri cumplite…

(La despărțire, pe neașteptate, mă îmbrățișează.)

Să nu mă uiți…

După un an a mai avut o tentativă de sinucidere, de data asta reușită. Soțul ei, după cum am aflat, și-a găsit repede o altă femeie. I-am telefonat: „Mi-e milă de el“, mi-a spus ea. „Nu-l iubesc, dar mi-e milă. Necazul e că a început iar să bea, și-mi făgăduise că se lasă.“

Vă închipuiți ce am auzit mai departe?

Despre tăcerea morţilor şi a prafului

Olesia Nikolaeva – sergent de miliție, 28 de ani

Din relatarea mamei

— Dacă mai spun povestea de multe ori, o să mor curând… De ce vă povestesc? N-aveți cu ce să mă ajutați. Dar scrieți, publicați… Oamenii buni vor citi şi vor plânge, iar cei răi… ei nu vor citi. Ce rost ar avea?

Am povestit asta de multe ori…

23 noiembrie 2006…

S-a dat la televizor… Deja știau toți vecinii… Orașul vuia…

Eu cu Nastenka, nepoțica mea, eram acasă. Televizorul nostru nu mergea, se stricase de mult, de vechi ce era. Așteptam, ne ziceam: „Când vine Oleska, o să cumpărăm unul nou.“ Ne apucaserăm de curățenie, de spălat. Nu știu de ce, eram tare vesele, în ziua aia am râs întruna. A venit mama mea… bunica… din grădină: „Aveți grijă, fetelor, că prea sunteți vesele. Să nu plângeți după aceea.“ Mi-a stat inima în loc… Cum i-o fi Oleskăi? Cu doar o zi în urmă îi telefonasem, era sărbătoare – Ziua Miliției: i se înmânase o insignă „Pentru servicii excepționale aduse MVD[126]“. Am felicitat-o. „Ah, vă iubesc atât de tare“, a zis ea. „Abia aştept să ajung acasă.“ Jumătate din pensia mea se ducea pe telefoane, îi auzeam vocea şi cumva reuşeam să mai îndur două-trei zile. Până la telefonul următor… „Mamă, nu plânge“, mă liniştea ea. „Port armă, dar n-o folosesc. Într-o parte, e război, dar în alta, unde sunt eu, e liniște. Azi-dimineață am auzit cântecul unui mullah, e un fel de rugăciune la ei. Aici munții sunt vii, nu morți – au iarbă şi copaci până-n vârf.“ Altă dată: „Mamă, pământul cecen e îmbibat tot cu petrol. În orice grădină ai săpa – peste tot, petrol.“

De ce i-au trimis acolo? Nu pentru patrie luptau, ci pentru puțuri de

petrol. O picătură de petrol costă acum cât o picătură de sânge…

A venit pe fugă o vecină… după o oră alta… „Ce-i cu ele?“ mă întrebam. Veneau așa, fără nici o treabă. Stăteau puțin, apoi plecau. Dar la televizor se anunțase deja de câteva ori…

Până a doua zi, n-am știut nimic. Dimineața, m-a sunat fiul meu: „Mamă, azi stai acasă?“ „De ce, ce vrei? Voiam să merg la magazin.“ „Așteaptă-mă. Vin după ce o trimiți pe Nastea la școală.“ „Aș ține-o acasă. Tușește.“ „Dacă n-are temperatură, trimite-o la școală.“ Mi-a stat inima în loc și am început să tremur… Parcă mă lovise un ciocan. Nastenka a plecat, iar eu am ieșit pe balcon. L-am văzut pe fiul meu venind, dar nu era singur, ci cu soția lui. N-am mai putut să aștept, încă două minute erau peste puterile mele! Am ieșit pe casa scărilor și am strigat în jos: „Ce-i cu Oleska?“ Se pare că am strigat cu un glas atât de gâtuit, că au început să strige și ei: „Mamă! Mamă!“ Au ieșit din lift și s-au oprit. Nici un cuvânt. „E în spital?“ „Nu.“ Mi se învârtea totul în fața ochilor. Am amețit. Apoi mi s-a făcut rău… Nu-mi amintesc mare lucru… Nu știu de unde, s-a adunat multă lume… Toți vecinii au deschis ușile, m-au ridicat de pe ciment, au încercat să mă liniștească. Și eu mă târam pe jos și îi apucam de picioare, le sărutam ghetele: „Oameni buni… dragii mei… Nu putea s-o lase pe Nastenka… soarele ei… lumina ochilor ei… Draaaagii meeeei…“ Mă loveam cu fruntea de podea. În primele minute nu crezi, te agăți de orice. N-a murit, o să se întoarcă invalidă. Fără picioare… oarbă… Nu-i nimic, eu și Nastenka o s-o ducem de mână. Important e că trăiește! Vrei să implori pe cineva să fie așa… să te rogi în genunchi…

Mulți, mulți oameni… era casa plină de oameni străini… Mi-au făcut injecții, m-am culcat, când m-am trezit au chemat iar Salvarea. Războiul intrase în casa mea… Și oamenii au viața lor. Nimeni nu înțelege necazul altuia, să dea Dumnezeu să-l înțeleagă pe al lui… Uuf… Toți credeau că dorm, dar eu stăteam întinsă și ascultam. Mă doare, mă doare…

„…eu am doi băieți. Sunt încă la școală. Adun bani să le pot plăti scutirea de armată…“

„…poporul nostru e răbdător – asta-i clar. Omul e carne de tun, războiul e o muncă…“

„…renovarea ne-a adus la sapă de lemn. Bine că ne-am cumpărat aragaz italienesc mai devreme, la preț vechi. Ne-am pus geamuri termopane și uși blindate…“

„…dar copiii cresc… Bucură-te cât sunt mici…“

„…și acolo-i război, și aici… Se trage în fiecare zi. Sunt explozii.

Mergi cu autobuzul și te temi, în metrou ți-e frică să te urci…“

„…vecinul meu avea un fiu șomer și bețiv. S-a angajat ca mercenar. După un an s-a întors din Cecenia cu o valiză de bani: și-a cumpărat mașină, nevesti-sii i-a luat haină de blană și inel de aur. A plecat cu familia în Egipt… Acum, dacă n-ai bani, ești zero. Dar unde să-i câștigi?“

„…jefuiesc… rup Rusia în bucăți… ca pe o mare plăcintă!“

Războiul ăsta murdar! Era undeva departe… departe… Și acum intrase în casa mea. I-am pus la gât Oleskăi o cruciuliță… N-a apărat-o. *(Plânge.)*

După două zile ne-au adus-o… Șiroia… sicriul era ud… L-am șters cu cearceafuri. Autoritățile: repede… repede… trebuie înmormântată repede. „Să nu-l deschideți. E terci.“ Dar noi l-am deschis. Toți speram că-i o greșeală. La televizor se anunțase: Olesia Nikolaeva, douăzeci și unu de ani… Vârsta nu era corectă. Poate e altă Olesia? Nu a noastră. „E terci…“ Ne-au dat un certificat: „…sinucidere prin împușcarea cu armamentul din dotare în partea dreaptă a capului…“ Ce să fac eu cu o hârtie! Vreau să văd cu ochii mei, s-o ating. S-o mângâi cu mâinile mele. Când au deschis sicriul, chipul îi era ca viu, frumos, cu o găurică în partea stângă… Atât de mică… cât să intre un creion, de pildă. Din nou incorect, ca și în cazul vârstei – găurica era în partea stângă și ei au scris că-i în dreapta. Ea plecase în Cecenia cu detașamentul de milițieni din Riazan, dar ne-au ajutat s-o înmormântăm cei de la secția de miliție unde lucrase. Colegii ei. Și toți au spus într-un glas: „Ce sinucidere? Asta nu-i sinucidere, ci împușcare de la circa doi-trei metri…“ Împușcare?! Și autoritățile ne grăbeau. Ne ajutau, ne zoreau. Au adus-o seara târziu, iar în dimineața următoare, la ora douăsprezece, deja o înmormântam. La cimitir… Uuuf… Am avut o forță… Omul nu poate avea o asemenea forță… Când au bătut capacul sicriului în cuie, le-aș fi smuls, aș fi scos cuiele cu dinții. La cimitir nu era nimeni din partea autorităților. Toți se lepădau de noi… mai întâi statul… La biserică n-au vrut să-i facă slujbă – păcătuise… Dumnezeu nu primește un suflet atât de rătăcit… Păi cum așa? Cum așa? Acum mă duc la biserică… pun o lumânare… O dată m-am apropiat de preot: „Oare Dumnezeu iubește numai sufletele desăvârșite? Dacă-i așa, care-i rostul Lui?“ I-am povestit totul… De multe ori am povestit asta… *(Tace.)* Preotul nostru e tânăr… A început să plângă: „Cum de mai trăiți și n-ați ajuns la casa de nebuni? Dă-i, Doamne, împărăția cerurilor!“ S-a rugat pentru fetița mea… Iar oamenii spuneau de toate: că se omorâse din cauza unui bărbat, că era bețivă. Toată lumea știe că acolo se bea fără măsură. Beau și bărbații, și femeile. Am îndurat atâta suferință…

Îşi făcea valiza… Iar mie îmi venea să scot totul de-acolo, să sfâşii tot. Îmi muşcam mâinile. Nu puteam să dorm. Mă dureau toate oasele, aveam frisoane. Nu dormeam – şi totuşi vedeam ca-n vis… Gheţuri veşnice, iarnă veşnică. Totul argintiu-albăstrui… Şi se făcea că ea şi Nastenka merg şi tot merg pe apă, şi nu ajung niciodată la mal. Numai apă… Pe Nastenka o văd, dar pe Oleska o pierd curând din ochi… Nu-i nicăieri… Şi în vis m-am speriat: „Oleska! Oleska!“ o strig. Apare. Dar nu aşa cum era vie, ci ca un portret; o fotografie… şi în partea stângă are o vânătaie. Exact în locul acela, unde a intrat glonţul… *(Tace.)* Asta era când abia îşi făcea valiza… „Mamă, mă duc. Am completat deja formularul.“ „Îţi creşti singură copilul. N-au dreptul să te trimită.“ „Mamă, o să mă dea afară dacă nu mă duc. Ştii doar: la noi voluntariatul e obligatoriu. Dar nu plânge… Acolo nu se mai trage, se construieşte. Şi eu n-o să fac decât să păzesc. Mă duc şi câştig nişte bani, ca atâţia alţii.“ Deja plecaseră fete de la ei, totul era normal. „O să te duc în Egipt, să vedem piramidele“ – ăsta era visul ei. Voia să-i facă bucurii mamei ei. Trăiam strâmtorat… cu bani puţini… Când ieşi în oraş, peste tot sunt reclame: cumpără o maşină… ia-ţi un credit… Cumpără! Numai ia! Orice magazin are în mijloc o masă, uneori şi două – cumpără în rate. La mesele acelea e mereu coadă. Oamenii s-au săturat de sărăcie, toţi vor să trăiască bine. Iar eu nu ştiam cu ce să-i hrănesc, se terminaseră şi cartofii. Şi macaroanele. N-aveam bani nici de-un bilet de troleibuz. După liceu, a intrat la Institutul de Pedagogie şi Psihologie, a făcut un an, dar n-am avut bani să plătim. Au dat-o afară. Pensia mamei mele e de o sută de dolari, şi eu am tot o sută de dolari. Cei de sus… pompează petrol şi gaz… dar dolarii nu curg în buzunarele noastre, ci în ale lor. Oamenii simpli, ca noi, merg prin magazine şi se uită ca la muzeu. Iar la radio, parcă înadins ca să ne înfurie, ni se tot repetă să-i iubim pe bogaţi, că ei o să ne salveze. O să ne dea de lucru… Ni se arată cum se odihnesc, ce mănâncă. Case cu piscină… Grădinar propriu, bucătar propriu… Cum aveau odinioară moşierii… ţarul… Te uiţi seara la televizor: Ce mizerie! îţi spui, şi te duci la culcare. Înainte mulţi oameni votau cu Iavlinski[127] şi Nemţov[128]… Eram un bun cetăţean, am votat de fiecare dată. Patrioată! Îmi plăcea Nemţov pentru că era tânăr şi frumos. Dar pe urmă toată lumea a văzut că şi democraţii vor să trăiască bine. De noi au uitat. Omul e un fir de praf… Lumea s-a orientat iar spre comunişti… Pe vremea lor nimeni nu avea miliarde, fiecare avea câte puţin şi tuturor le ajungea. Fiecare se simţea om. Eram şi eu ca toată lumea.

Eu sunt un om sovietic, şi mama mea e un om sovietic. Am construit

socialismul și comunismul. Ne-am învățat copiii că e ruşine să te târguieşti și că banii nu aduc fericirea. Că trebuie să fii cinstit și să-ți dedici viața patriei – e tot ce avem mai de preț. Toată viața am fost mândră că sunt un om sovietic, iar acum pare că e ceva rușinos, că suntem, cumva, inferiori. Am avut idealurile comunismului, acum avem idealurile capitalismului: „Nu cruța pe nimeni, căci nici tu nu vei fi cruțat.“ „Mamă“, spunea Oleska, „tu trăiești într-o țară care nu mai există. Nu mă poți ajuta cu nimic“. Ce-au făcut din noi? Ce-au făcut… *(Se oprește.)* Vreau să vă spun atât de multe! Atât de multe! Dar ce e important? După moartea Oleskăi… am găsit un caiet de-al ei de școală cu o compunere: *Ce înseamnă să trăiești?* „Îmi înfățișez idealul omului“, scria ea. „Scopul vieții este ceea ce te face să te ridici…“ Eu o învățasem asta… *(Plânge în hohote.)* A plecat la război… ea nu era în stare să omoare nici un șoricel. A fost ceva putred, dar nu știu ce. Nu-mi dau seama… *(Țipă.)* A pierit fără urmă fetița mea. Nu se poate așa ceva! În Al Doilea Război Mondial, mama avea doisprezece ani și au fost evacuați în Siberia. Copiii… lucrau acolo în fabrici câte șaisprezece ore pe zi… la fel ca adulții. Pentru o cartelă de cantină, unde li se dădea un castron cu macaroane și o bucățică de pâine. Pâinică! Făceau obuze pentru front. Mureau lângă bancurile de lucru pentru că erau încă mici. Pe-atunci, mama înţelegea de ce se omorau oamenii unii pe alții, dar acum nu înțelege de ce se omoară. Nimeni nu înțelege. Războiul ăsta murdar! Argun… Gudermes… Hankala[129]… Când aud, sting televizorul…

Țin certificatul în mână: „sinucidere… împușcare cu armamentul din dotare…“ Și a rămas Nastenka… fetița de nouă ani… Acum sunt și bunică, și mamă. Mereu bolnavă, ciopârțită de chirurgi. Am trei operații. Nu stau deloc bine cu sănătatea, dar cum altfel? Am crescut în regiunea Habarovsk. Taiga, taiga cât vezi cu ochii. Trăiam în barăci. Portocale și banane vedeam doar în poze. Mâncam macaroane… Lapte praf și macaroane… rareori carne la conservă… Mama lucra în Orientul Îndepărtat după război, când tinerii au fost chemați să colonizeze Nordul. Erau chemați ca pe front. Pe marile șantiere mergeau doar sărăntocii ca noi, fără casă, fără masă. „În ceața și miresmele taigalei“ – asta știam din cântece… din cărți… Dar noi ne-am umflat de foame. Foamea ne îndemna la fapte mari. Nici n-am ajuns bine adolescentă, că am plecat și eu să muncesc pe șantier… Am construit, alături de mama, BAM. Și am o medalie „pentru construirea Magistralei Baikal-Amur“ și un snop de diplome. *(Tace.)* Iarna erau geruri de minus cincizeci de grade, zăpadă înaltă de cel puțin un metru. Coline albe. Atât de albe sub zăpadă, că nu se mai vedeau nici pe vreme bună. Nu se distingeau.

Iubeam din toată inima colinele astea. Omul are o patrie mare şi o patrie mică. Acolo e patria mea mică. Barăcile aveau pereţii subţiri, toaleta afară… Dar eram tineri! Credeam în viitor, mereu am crezut… Viaţa, ce-i drept, era în fiecare an mai bună: la început nimeni nu avea televizor – absolut nimeni! –, apoi au început să apară. Trăiam în barăci… Şi deodată au început să ne dea apartamente individuale. Ni se promitea: „Generaţia sovietică de mâine va trăi în comunism.“ Adică eu… eu voi trăi în comunism?! *(Râde.)* Am intrat la facultate la fără frecvenţă, am studiat economia. Pe atunci studiile nu se plăteau, ca azi. Unde-aş mai fi învăţat? Pentru asta îi sunt recunoscătoare puterii sovietice. Lucram la comitetul raional, la departamentul financiar. Mi-am cumpărat o haină de muton… un şal frumos din mohair… Iarna mă înfofoleam de mi se mai zărea numai nasul. Mergeam în inspecţie pe la colhozuri, unde se creşteau samuri, vulpi polare, nurci. Trăiam binişor. I-am cumpărat şi mamei o haină… Şi atunci a venit capitalismul. Ni s-a promis că îndată ce comuniştii vor pleca ne va fi bine tuturor. Noi nu suntem un popor credul. Suntem învăţaţi cu răul. Oamenii au dat imediat fuga să-şi cumpere sare şi chibrituri. „Perestroika“ suna la fel ca „război“. Sub ochii noştri au început să fie prăduite colhozuri… uzine… Iar pe urmă le-au cumpărat pe câteva copeici. Noi am construit toată viaţa, şi totul s-a dus de râpă. Oamenii au primit cupoane… au fost înşelaţi… Ale mele zac şi acum în dulap. Certificatul Oleskăi… şi hârtiile astea… Ăsta-i capitalism? Mă uitam la capitaliştii ruşi, nu toţi erau ruşi, erau şi armeni, şi ucraineni. Luau credite mari de la stat şi nu mai dădeau banii înapoi. Oamenilor ăstora le străluceau ochii. Ca la *zeki*. Licărirea asta caracteristică mi-e foarte cunoscută. Acolo sunt peste tot lagăre şi sârme ghimpate. Cine a colonizat Nordul? *Zeki* şi noi, sărăcanii. Proletariatul. Dar pe vremea aceea nu ne vedeam aşa…

Mama a hotărât… Exista o singură scăpare, să ne întoarcem la Riazan. În oraşul nostru natal. Sub ferestrele noastre se trăgea deja – se împărţea URSS. Înşfăcau… smulgeau… Bandiţii au devenit stăpâni, iar cei inteligenţi, proşti. Noi am construit toate astea şi acum le-am dat pe mâna bandiţilor… Ăsta-i rezultatul? Noi am plecat cu mâinile goale, cu mărunţişurile din casă. Iar lor le-am lăsat uzine întregi… mine… Am mers cu trenul două săptămâni, ducând cu noi frigiderul, cărţi, mobilă, maşina de tocat carne, vase… şi altele asemenea… Două săptămâni m-am uitat pe geam: pământul rusesc e nesfârşit. E prea „mare şi îmbelşugată“ Maica Rusie ca să poţi face ordine în ea. Asta era în 1994… Deja pe vremea lui Elţîn… Ce ne aştepta acasă? Acasă, profesorii lucrau la negustori azeri,

vindeau fructe, colțunași. În Moscova piața se întindea de la gară până la Kremlin. Au apărut ca din pământ cerșetorii. Dar toți suntem sovietici! Sovietici! Multă vreme ne-am simțit toți stânjeniți, ne-a fost rușine.

…În piață am stat de vorbă cu un cecen… De cincisprezece ani e război la ei și vin să se refugieze aici. Se împrăștie prin Rusia… prin diferite colțuri… Dar e război… Rusia se luptă cu ei… execută „operațiuni speciale“… Ce fel de război e ăsta? Era un cecen tânăr: „Eu, mamaie, nu lupt. Soția mea e rusoaică.“ Am auzit o poveste, pot să v-o spun și dumneavoastră… O fată cecenă s-a îndrăgostit de un aviator rus. Un băiat frumos. Au căzut de acord ca el s-o fure de la părinții ei. A dus-o în Rusia. S-au căsătorit. Totul cum se cuvine. Li s-a născut un băiețel. Dar ea nu se mai oprea din plâns, îi era milă de părinții ei. Atunci le-au scris o scrisoare: vă rugăm să ne iertați… ne iubim… Le-au transmis și salutările mamei rusoaice. Dar în toți acești ani, frații acestei cecene o căutaseră, vrând s-o omoare, pentru că le dezonorase familia – se căsătorise cu un rus, mai rău, cu un rus care îi și bombardase. Care omorâse compatrioți de-ai lor. I-au găsit ușor după adresa de pe plic… Unul dintre frați a înjunghiat-o, apoi a venit şi celălalt după el. *(Tace.)* Războiul ăsta murdar… nenorocirea asta… a intrat în casa mea. Acum adun tot ce pot… citesc despre Cecenia orice găsesc. Întreb… Aș vrea să mă duc acolo. Și să fiu omorâtă acolo. *(Plânge.)* Aș fi fericită. Asta-i fericirea mea de mamă… Cunosc o femeie… N-au mai găsit nici o fărâmă din fiul ei, a căzut un obuz direct pe el. „Aș fi fericită“, mi-a mărturisit ea, „dacă s-ar odihni în pământul natal. Măcar o bucățică din el“… Asta ar fi făcut-o fericită… „Mamaie, dumneata ai un fiu?“ m-a întrebat cecenul acela. „Am un fiu, dar fiica mea a pierit în Cecenia.“ „Rușilor, eu vreau să vă întreb, ce fel de război e ăsta? Ne omorâți, ne schilodiți și apoi ne tratați în spitalele voastre. Ne bombardați și ne dărâmați casele, apoi le reconstruiți. Ne convingeți că Rusia e casa noastră, dar eu, din cauza trăsăturilor mele cecene, trebuie să dau mită la miliție în fiecare zi ca să nu mă omoare în bătaie. Ca să nu mă jefuiască. Îi conving că n-am venit aici să ucid, că nu vreau să le dărâm casa. Puteam să fiu omorât în Groznîi… dar pot să fiu omorât și aici…“

Cum îmi mai bate inima… *(Cu disperare.)* O să caut. Vreau să știu cum a murit fiica mea. N-am încredere în nimeni.

(Deschide o ușă a servantei, unde lângă păhărușele de cristal se află niște documente și fotografii. Le ia și le împrăștie pe masă.)

Fata mea era frumoasă… Era șefa clasei la școală. Îi plăcea să patineze. Era de nivel mediu, o elevă normală… În clasa a zecea s-a

îndrăgostit de Romka… Eu, firește, eram împotrivă, era cu șapte ani mai mare ca ea. „Mamă, și dacă asta-i dragostea?“ Era îndrăgostită nebunește, dacă n-o suna, îl suna ea… „De ce-l suni tu?“ „Mamă, și dacă asta e dragostea?“ Nu avea ochi pentru nimeni altcineva în afară de Romka. Uitase și de maică-sa. A doua zi după balul de absolvire, s-au căsătorit. Au făcut un copil. Romka bea, se bătea, și ea plângea. Îl uram. Au trăit așa un an. Îi sfâșia hainele bune, era gelos. O lua de păr, și-l înfășura pe mână și o dădea cu capul de perete. A îndurat ea ce a îndurat… Nu voia s-o asculte pe mamă-sa. Până când… totuși… Nu știu cum… În cele din urmă, a fugit de la el. Unde? La mama… „Mamă, scapă-mă!“ Așa că el a venit să stea cu noi. Într-o noapte m-am trezit și am auzit un fel de scâncete… Deschid ușa de la baie, și el stă deasupra ei cu un cuțit… Am apucat cuțitul ăla, m-am tăiat la mâini. Altă dată, Romka a găsit nu știu unde un pistol, probabil cu aer comprimat, nu unul adevărat. Am tras-o pe Oleska din mâinile lui, și a îndreptat pistolul spre mine. „Ia, gura!“ Nu m-am oprit din plâns până nu s-au despărțit. Eu l-am gonit… *(Tace.)* A trecut… După nici jumătate de an… fata mea vine de la serviciu și-mi spune: „Romka s-a însurat.“ „Dar tu de unde știi?“ „M-a adus cu mașina.“ „Și?“ „A, nimic.“ S-a însurat repede. Dar pentru ea asta a fost prima iubire. De neuitat. *(Ia o foaie din teancul de documente.)* Medicul legist a scris „împușcătură în partea dreaptă a capului“, dar găurica era în stânga. O găurică mică… Poate că nici n-a văzut-o moartă? A scris ce i s-a ordonat. L-or fi plătit bine.

Speram… Așteptam să se întoarcă detașamentul ei. Voiam să mă rog de ei, să le arăt poza… Găurica e în stânga, și ei au scris că-i în dreapta. Trebuie să știu… E deja iarnă. Zăpadă. Cândva iubeam zăpada. Și Oleska mea o iubea, își scotea devreme patinele, le ungea cu grăsime. Cândva, demult… demult, tare demult a fost asta. Mi-e greu, tare mi-e greu… Mă uit pe fereastră: oamenii se pregătesc de Crăciun, aleargă cu cadouri, cu jucării în mâini. Cară brazi. Iar la mine în bucătărie radioul e deschis permanent. Ascult știrile locale. Aștept. Într-un sfârșit, așteptarea mi-a fost răsplătită – aud anunțul: „Milițienii din Riazan s-au întors din misiunea în Cecenia… concetățenii noștri și-au îndeplinit cu onoare datoria de soldați… nu ne-au făcut de rușine…“ Au fost întâmpinați cu fast la gară. Fanfară, flori. Le-au înmânat diplome și cadouri valoroase. Unuia un televizor, altuia un ceas scump… Eroii… S-au întors eroii! Despre Oleska nici o vorbă, nimeni nu pomenea de ea… Am așteptat… cu radioul la ureche… Trebuie să o pomenească! A început o reclamă… O reclamă la detergent de rufe… *(Începe să plângă.)* A pierit fetița mea fără urmă. Așa

ceva nu se poate! Oleska… Ea a fost prima… primul sicriu „cecen“ din oraș… După o lună au mai adus două sicrie – un miliţian mai în vârstă, altul foarte tânăr. Lumea şi-a luat rămas-bun de la ei în foaierul teatrului… al Teatrului Municipal „Esenin“. Gardă de onoare, coroane de flori din partea comunității, a primarului… Discursuri. Au fost înmormântați pe Aleea Eroilor, unde zac băieţii din Afganistan… acum şi cei din Cecenia… În cimitirul nostru sunt două alei – Aleea Eroilor şi încă una – oamenii o numesc Aleea Bandiților. Bandiții se războiesc între ei, se împuşcă. Perestroika e o reglare de conturi. Bandiții au locurile cele mai bune din cimitir. Sicrie din lemn roşu, încrustate cu aur, cu frigidere. Nu au pietre de mormânt, ci adevărate mausolee ale gloriei. Eroilor le pune statul pietre de mormânt. Pietre soldățești, modeste. Și nici asta tuturor. Mercenarilor nu. Știu că o mamă s-a dus la comandamentul militar şi a fost refuzată: „Fiul tău a luptat pentru bani.“ Oleska mea… ea zace separat de toți ceilalți, doar e o simplă sinucigașă… U-u-uf… *(Nu poate vorbi.)* Nastenka noastră… I-au stabilit o pensie de o mie cinci sute de ruble – cincizeci de dolari pe lună. Unde-i adevărul? Dreptatea? Pensia e mică pentru că mama ei nu e erou! Dacă mama ar fi omorât pe cineva, dacă ar fi aruncat vreun duşman în aer cu o grenadă… Dar mama s-a omorât doar pe ea şi pe nimeni altcineva… Nu e erou! Cum să-i explici asta unui copil? Ce-o să-i spun? Am citit într-un ziar nişte cuvinte care parcă erau ale Oleskăi: „Fetiţei mele n-o să-i fie ruşine cu mine…“ În primele zile după înmormântare… Nastenka stătea detașată, de parcă nu s-ar fi aflat acolo sau n-ar fi ştiut unde se află. Nimeni nu se putea hotărî… Până la urmă i-am spus eu: „Oleska… mămica ta nu mai e…“ Ea stătea de parcă nu m-ar fi auzit, eu plângeam, ea nu. Iar mai târziu… amintesc ceva despre Oleska… şi ea pare că nu aude. A ţinut-o aşa multă vreme, chiar a început să mă enerveze. Am dus-o la un psiholog. Copilul e normal, dar puternic şocat. Am fost şi la tatăl ei. Îl întreb: „Iei tu fetiţa?“ „Unde s-o iau?“ Avea deja un copil cu noua lui soţie. „Atunci renunță la drepturile părintești.“ „Cum adică? Și dacă la bătrâneţe am nevoie de ceva? Vreun bănuț…“ Ăsta era tatăl ei… Nu avem nici un ajutor de la el. Nişte prieteni de-ai Oleskăi ne vizitează… De ziua de naştere a Nastenkăi se adună întotdeauna şi aduc un cadou. I-au cumpărat un computer. Prietenii şi-o amintesc.

Multă vreme am aşteptat un telefon. Detaşamentul se întorsese – şi comandantul, şi băieţii cu care fusese acolo. O să sune… Negreşit! Dar telefonul era mut… Și am început să caut singură nume de familie, numere de telefon. Comandantul de detaşament Klimkin… Am citit în ziar cum îl

cheamă. Toate ziarele scriau despre ei, despre eroii ruși! Toate! Vitejii din Riazan! Ba într-un ziar era chiar o declarație de-a lui cum că mulțumește detașamentului pentru comportamentul impecabil. Își îndeplinise datoria cu onoare… Chiar cu onoare… Am sunat la secția de miliție la care lucrează: „Vă rog, aș vrea să vorbesc cu domnul maior Klimkin.“ „Cine îl caută?“ „Ludmila Vasilievna Nikolaeva… mama Olesiei Nikolaeva…“ „Nu e la birou.“ „E ocupat.“ „E în delegație.“ Ești comandant. Singur ar trebui să vii la o mamă și să-i povestești ce s-a întâmplat acolo. S-o liniștești. Să-i mulțumești. Eu așa văd lucrurile… *(Plânge.)* Plâng, dar lacrimile mele-s de ciudă… Eu n-am vrut s-o las pe Oleska, am rugat-o să nu plece, dar mama mea a zis: „Dacă trebuie, las-o să se ducă.“ Trebuie! Acum urăsc cuvântul ăsta! Nu mai sunt aceeași… Pentru ce să-mi iubesc patria? Ni s-a spus că în democrație le e bine tuturor. Că e dreptate peste tot. Cinste. E o înșelătorie... Omul e praf… un fir de praf… Singura diferență e că acum magazinele sunt mereu pline. Luați! Luați! În socialism nu era așa. Sigur, eu sunt o simplă femeie sovietică… Nimeni nu mă mai ascultă, fiindcă n-am bani. Dacă aș fi avut bani, altfel ar fi stat lucrurile. Le-ar fi fost frică de mine… şefilor… Acum banii conduc…

Când a plecat… Oleska se bucura: „Merge și Kormceaia.“ Erau singurele femei din detașament. Olga Kormceaia… Am văzut-o la gară, când ne-am luat rămas-bun. „Ea e mama mea“, a spus Oleska. A fost un moment, când am condus-o… Poate că îi acord eu importanță acum, după tot ce s-a întâmplat. Autobuzele erau gata să pornească, a început să se cânte imnul, toată lumea a început să plângă. Eu stăteam într-o parte și am fugit în cealaltă; Oleska îmi strigase ceva prin geam și eu înțelesesem că urmau să întoarcă. Și am fugit pe partea cealaltă ca s-o mai văd o dată. Să-i fac cu mâna. Dar au plecat drept înainte și n-am mai văzut-o. Mi s-a strâns inima. În ultimul moment i s-a rupt mânerul de la geantă… Poate că acum îmi închipui toate astea… Scumpa mea… *(Plânge.)* Am găsit în cartea de telefon numărul Olgăi Kormceaia. Am sunat-o: „Sunt mama Oleskăi… Aș vrea să mă întâlnesc cu dumneavoastră.“ A tăcut îndelung, apoi mi-a spus oarecum cu năduf, cu un fel de răutate: „Am suferit atâta… Când o să mă lăsați toți în pace?“ Și a închis. Am sunat-o iar: „Vă rog! Trebuie să știu… Vă implor!“ „Nu mă mai chinuiți!“ Am mai sunat-o o dată, peste vreo lună… A răspuns mama ei: „Fiica mea nu e acasă. A plecat în Cecenia.“ Din nou! În Cecenia?! Înțelegeți, și în război poți să-ți faci un rost. Fiecare cum are noroc… Omul nu se gândește la moarte, să mori azi e înfricoșător, dar „cândva“ nu înseamnă nimic. În acea jumătate de an cât au stat acolo

fiecare a primit câte șaizeci de mii de ruble. Ajung pentru o mașină de lux. Și își păstrau și salariul. Înainte de plecare, Oleska își luase pe credit o mașină de spălat… un telefon mobil… „Când mă întorc, le plătesc“, spunea. Acum trebuie să le plătim noi. Din ce? Vin facturile… le stivuim… Nastenka are niște tenișI vechi, îi sunt mici, vine de la școală și plânge că o dor degetele de la picioare. Eu cu mama strângem, tot strângem din pensie, ne numărăm banii, dar la sfârșitul lunii nu rămâne nimic. Și unui mort nu-i poți cere socoteală…

Doi oameni au fost cu ea în ultimul moment… Doi martori. Postul de control… Cabina avea doi metri pe doi metri și jumătate. Garda de noapte. Erau trei. Primul… „Păi, a venit“, mi-a spus el la telefon, „am stat de vorbă două-trei minute…“ Apoi zice că el a lipsit, fie că l-a presat o nevoie, fie că l-a chemat cineva. A auzit prin ușă un pocnet, la început nici nu s-a gândit că e o împușcătură. S-a întors și a găsit-o pe jos. În ce stare de spirit era? Starea de spirit era bună… normală… „Salut – Salut.“ Râdeau. Hi-hi, ha-ha… Pe al doilea martor l-am sunat la serviciu, n-a venit să ne întâlnim, și pe mine nu m-au lăsat să intru la el… Era lângă ea când s-a împușcat, dar tocmai în momentul acela s-a întors. În secunda aceea… Cabina avea doi metri pe doi și jumătate, și el n-a văzut nimic. Dumneavoastră credeți? L-am implorat: „Spuneți-mi… Trebuie să știu… N-o să spun niciodată nimănui... Vă conjur!“ Fugeau de mine ca opăriți. Li se ordonase să tacă. Să-și apere superiorii. Le-au închis gura cu dolari… *(Plânge în hohote.)* De la bun început, când s-a dus să lucreze în miliție, nu mi-a plăcut: Oleska mea, milițian? Nu mi-a plăcut deloc! Nicicum… Era ceva… Avea liceul și un an de facultate. Multă vreme nu și-a putut găsi o slujbă. Dar în miliție au luat-o imediat. Mi-era frică… Miliția înseamnă afaceri… mafie… Oamenii se tem de milițieni, fiecare familie are pe cineva care a suferit din pricina miliției. În miliția noastră se și torturează, se și mutilează. Se tem de ei ca de bandiți. Să te ferească Dumnezeu! Citești în ziare: niște vârcolaci cu epoleți… ba au violat… ba au omorât… Așa ceva… în epoca sovietică nu era posibil… Cum adică? Şi chiar dacă s-ar fi întâmplat, pe atunci nu se vorbea… nu se scria… Și noi ne simțeam apărați. *(Cade pe gânduri.)* Jumătate din milițieni au fost în război. Fie în Afganistan, fie în Cecenia. Au ucis. Sunt traumatizați psihic. S-au luptat acolo și cu populația pașnică. Acum așa sunt războaiele: soldații nu se mai luptă numai între ei, ci și cu civilii. Cu oamenii obișnuiți. Pentru ei toți sunt inamici: bărbați, femei, copii. Iar aici, când se întorc, omoară un om și apoi se miră că trebuie să dea explicații. În Cecenia nu era nevoie să explice… „Mamă“, se certa cu

mine Oleska, „tu n-ai dreptate. Totul depinde de om. O fată miliţian e un lucru frumos. Cămaşă albastră, epoleţi.“

În ultima seară au venit la ea nişte prieteni să-şi ia rămas- bun. Acum îmi amintesc… Acum îmi amintesc totul… Au stat de vorbă toată noaptea…

„…Rusia e o ţară măreaţă, nu o conductă de gaz cu robinet…“

„…Crimeea nu mai e… au dat-o… Cecenia e-n război… Tatarstanul se agită… Eu vreau să trăiesc într-o ţară mare. MIG-urile noastre vor zbura la Riga…“

„…Rusia zace cu faţa-n ţărână! Şi bandiţii ceceni sunt eroi… Drepturile omului?! Păi, acolo au intrat cu automatele în casele oamenilor: ori te omorâm, ori pleci. Un cecen bun e cel care zice mai întâi «Pleacă!» şi abia apoi te omoară, unul rău te omoară direct. Valiză, gară, Rusia. Inscripţii pe garduri: «Nu cumpăraţi case rusoaicelor voastre, căci sigur vor fi căsuţele noastre!», «Ruşi, nu plecaţi, avem nevoie de sclavi».“

„…doi soldaţi ruşi şi un ofiţer au fost luaţi prizonieri de ceceni. Soldaţilor li s-a tăiat capul, iar ofiţerului i-au dat drumul: «Du-te şi înnebuneşte.» Am văzut pe casete… Le taie urechile, le rup degetele… Beciurile sunt pline de prizonieri ruşi transformaţi în sclavi. Fiare!“

„…mă duc! Îmi trebuie bani de nuntă. Vreau să mă însor. E o fată frumoasă… mult n-o să mă aştepte…“

„…eu am un prieten, am făcut armata împreună. Locuia în Groznîi. Avea un vecin cecen. Într-o bună zi, ăsta îi spune: «Te rog, pleacă!» «De ce?» «Fiindcă în curând o să vă omorâm.» Şi-au lăsat acolo apartamentul de trei camere, acum locuiesc în Saratov, într-un cămin. Nu le-au permis să ia nimic: «Să vă cumpere Rusia altele», răcneau. «Astea-s ale noastre!»“

„…Rusia a căzut în genunchi, dar încă nu-i zdrobită. Noi suntem patrioţi ruşi! Trebuie să ne facem datoria faţă de patrie! Un banc… Tovarăşi soldaţi şi ofiţeri, dacă vă purtaţi bine în Cecenia, patria o să vă trimită «la odihnă», în Iugoslavia. În Europa… Mama ei de viaţă!“

Fiul meu a răbdat ce-a răbdat, până n-a mai putut. A început să mă certe: „Mamă, o să te alegi cu un atac cerebral.“ M-a trimis la sanatoriu. Cu forţa, aş putea zice, cu scandal. La sanatoriu am cunoscut o femeie cumsecade, i-a murit fata de tânără din cauza unui avort, plângeam împreună. Ne-am împrietenit. Nu demult am sunat-o – a murit. A adormit şi a murit. Eu cred că a murit de dor… Eu de ce nu mor? Aş fi fericită să mor, dar nu mor. *(Plânge.)* M-am întors de la sanatoriu… „Fetiţo, o să intri la închisoare“, au fost primele cuvinte ale mamei. „N-o să te ierte că vrei să

afli adevărul.“ Ce se întâmplase… Nici nu plecasem bine, şi a primit un telefon de la miliție: „În douăzeci și patru de ore să vă prezentați la biroul cutare… Pentru neprezentare – amendă și cincisprezece zile de arest…“ Mama e un om fricos, la noi toată lumea e fricoasă. Găsiți-mi un om în vârstă care să nu fie fricos. Şi asta n-a fost tot… Au venit şi i-au iscodit pe vecini: ce fel de oameni suntem… cum ne purtăm… Au pus întrebări şi despre Oleska: a văzut-o cineva beată? dar cu droguri…? Au cerut de la policlinică fişele noastre medicale. Au verificat: nu e vreunul dintre noi în evidența vreunui cabinet psihiatric? M-a cuprins mânia! Şi înverşunarea! Am luat receptorul… Am sunat la miliție: „Cine a amenințat-o pe mama… un om de aproape nouăzeci de ani… În ce problemă ați chemat-o?“ Rezultatul a fost că după două zile am primit o înștiințare – veniţi la biroul cutare… Era trecut şi numele anchetatorului… Mama plângea: „O să te aresteze.“ Mie nu-mi mai e frică de nimic. Scuip pe ei! Ar trebui să se scoale Stalin din mormânt! Îl chem din mormânt! Asta-i rugăciunea mea… Pe prea puțini dintre şefii noştri i-a închis şi i-a executat. Pe prea puțini! Nu mi-e milă de ei. Vreau să le curgă lacrimi! *(Plânge.)* M-am dus la biroul acela… anchetatorul se numea Fedin… M-am răstit din prag: „Ce vreți de la mine? Mi-ați adus fiica într-un sicriu ud… Nu v-ajunge?“ „Dumneavoastră sunteți o femeie fără şcoală. Nu înțelegeți unde vă aflați. Aici întrebările le punem noi…“ La început a fost numai el… apoi l-a chemat pe comandantul Oleskăi… Klimkin… În sfârşit îl vedeam şi eu! A intrat… Eu, către el: „Cine a omorât-o pe fiica mea? Spuneți-mi adevărul…“ „Fiica dumneavoastră a fost o idioată… o nebună!“ Doamne, n-am rezistat! N-am mai putut… S-a înroşit tot… A țipat, a bătut din picior. Of! M-au provocat… Au reuşit să mă facă să urlu, să zgârii, ca o pisică. Prin urmare, eram nebună, şi fiica mea era şi ea nebună. Scopul lor a fost să-mi închidă gura… U-u-uf…

Cum îmi bate inima… Trebuie să aflu adevărul… Nu mi-e frică de nimeni! Nu mai sunt o cârpă de şters pe jos, o marionetă. Nu mă mai poți trimite la loc în cutie. Mi-a fost adusă fiica într-un sicriu ud…

…Mergeam cu trenul… M-am aşezat în faţa unui bărbat. „Ei, măicuță, am pornit? Hai să facem cunoştință…“ S-a prezentat: „Fost ofițer, fost întreprinzător, celibatar, fost «democrat». Actualmente şomer.“ Eu, orice m-ar întreba cineva, vorbesc de ale mele: „Fiica mea a murit în Cecenia… era sergent de miliție…“ El m-a rugat: „Povestește-mi…“ Am povestit asta de multe ori… *(Tace.)* M-a ascultat şi a început să povestească şi el…

„…am fost şi eu acolo. De când m-am întors, nu reuşesc să-mi fac o

viață. Nu pot să intru în tiparele astea. Nu vrea nimeni să-mi dea de lucru: «Aaaa… în Cecenia?» Mi-e teamă de oameni… îmi fac greață… Dar dacă întâlnesc pe cineva care a luptat în Cecenia, e fratele meu…

…un bătrân cecen stă și se uită: suntem o mașină întreagă de demobilizați. Se uită și se gândește: sunt niște flăcăi ruși normali, și mai adineaori aveau automate, mitraliere… puști cu lunetă… Eram îmbrăcați cu niște geci noi-nouțe, în jeanși… Din ce bani le-am cumpărat? Din cei câștigați aici. Făcând ce? Război… Tragi… Dar acolo sunt și copii, și femei frumoase. Ia-le soldaților armele, îmbracă-i în haine civile… și devin tractoriști, șoferi de autobuz, studenți…

…trăiam împrejmuiți de sârmă ghimpată… În jur erau turnuri de veghe și câmpuri minate. O lume mică, închisă. O zonă. N-aveai voie să ieși – te-ar fi omorât. Moarte ocupanților! Beam toți, ne îmbătam ca porcii. În fiecare zi vedeai case dărâmate, jafuri, oameni uciși. Încet-încet, te cuprinde o euforie! Totul se extinde… Poți să-ți permiți multe… Ești un porc beat și ai o armă în mână. În cap, doar un spermatozoid…

…muncă de călău… Muream pentru niște mafioți care nici nu ne-au plătit. Ne-au păcălit. Păi, eu n-am omorât oameni aici, pe stradă, ci în război. Am văzut o rusoaică tânără, pe care șacalii ăștia au violat-o. I-au ars pieptul cu țigara, ca să geamă mai tare…

…am venit cu bani… Am băut vodcă cu prietenii, mi-am cumpărat un Mercedes la mâna a doua…“

(Nu-și mai șterge lacrimile.) Așa că uite unde a fost Oleska mea… Unde a nimerit… Războiul ăsta murdar… Era undeva, departe, tare departe, și acum e la mine-n casă. De doi ani… bat la uși, mă duc la diferite instanțe. Scriu la procuratură… la procuratura de raion… de regiune… Procurorului general… *(Arată spre teancul de scrisori.)* Primesc răspunsuri… Un munte de răspunsuri! „Cu privire la moartea fiicei dumneavoastră, vă comunicăm…“ Și toți mint: că a murit pe 13 noiembrie, când de fapt a murit pe 11, că avea grupa de sânge O I, când ea avea B III, ba era în uniformă militară, ba într-o rochie civilă. Avea o găurică în partea stângă, lângă tâmplă, iar ei scriu că era în dreapta… I-am scris o solicitare și deputatului nostru în Duma de Stat – l-am ales, am votat pentru el. Credeam în puterea noastră! Am reușit să obțin o audiență la el. Stăteam la parterul Dumei… Și ochii mi se fac cât cepele! Văd o vitrină cu bijuterii: inele de aur cu briliante, ouă de Paște din aur și argint… și pandantive… N-am câștigat în toată viața cât costă cel mai mic inel cu briliant de acolo. Un singur ineluș… Deputații noștri… ai poporului… ei de unde au atâția bani?

Am doar un teanc de diplome pentru munca mea cinstită… şi mama la fel… Iar ei au acţiuni la Gazprom… Noi avem hârtii, ei au bani. *(Tace cu obidă.)* În zadar m-am dus acolo… În zadar am plâns acolo… Daţi-ni-l înapoi pe Stalin… Poporul aşteaptă un Stalin! Mi-au luat fiica şi mi-au adus un sicriu. Un sicriu ud… Anchetarea faptelor, procesul-verbal al crimei. Dacă ar fi fost sinucidere, pe pistol ar fi rămas sânge… pe mâini praf de puşcă… Acum ştiu tot… Nu-mi plac ştirile de la televizor. Sunt numai minciuni! Dar serialele poliţiste… cu crime… în fine, toate astea… nu le scap. Uneori nu pot să mă trezesc dimineaţa, îmi simt mâinile şi picioarele amorţite – aş sta în pat… Îmi amintesc de Oleska… Şi mă ridic…

Am adunat din bucăţele… cuvânt cu cuvânt… Cineva a pălăvrăgit la un moment dat la beţie, erau şaptezeci de oameni acolo, şi altcineva i-a şoptit unei cunoştinţe… Oraşul nostru nu e mare… nu e Moscova… Astăzi deja îmi imaginez tabloul… ce s-a întâmplat acolo… Au tras o beţie grandioasă în cinstea Zilei Miliţiei. S-au îmbătat până n-au mai ştiut de ei şi au trecut la orgii. Dacă Oleska ar fi plecat cu colegii ei… din secţia ei… dar aici toţi erau străini… Era un detaşament amestecat. A nimerit cu cei de la miliţia rutieră. Ăştia sunt regi, au buzunarele pline de bani. Stau pe străzi cu automatul în mâini şi iau mită. Toată lumea le dă. E un loc de aur! Băieţilor le place să se distreze… Să omoare, să se îmbete şi să reguleze – cele trei bucurii ale războiului. S-au îmbătat până le-au ieşit ochii din cap… au devenit nişte fiare… Şi se pare că le-au violat pe toate fetele. Colegele lor. Iar Oleska ori n-a vrut să cedeze, ori i-a ameninţat după aceea că-i trimite la închisoare. Şi n-au mai lăsat-o să plece.

Se mai spune şi altceva… Stăteau la post şi controlau maşinile care intrau. Acolo toţi se învârtesc, se sucesc, aleargă ca nebunii ca să facă bani. Prin orice metode. Cineva a adus marfă de contrabandă, nu ştiu ce şi de unde, n-o să mint. Droguri sau… Dar toţi erau înţeleşi. Fuseseră deja plătiţi. Era o maşină Niva… Toţi îşi amintesc de o Niva… Şi Oleska şi-a dat seama… dintr-un motiv sau altul, n-a lăsat să treacă maşina asta… Şi au tras în ea. Erau bani mulţi în joc, deranjase. Se pare că era amestecat un personaj cu funcţie înaltă…

Şi mama mea a visat o Niva… M-am dus la o clarvăzătoare… Am pus pe masă fotografia asta… *(Mi-o arată.)* „Văd“, a spus ea, „o Niva…“

Am stat de vorbă cu o femeie… E soră medicală. Nu ştiu cum era când a plecat în Cecenia, poate că era veselă. Acum e ca şi mine, e înrăită. Acum sunt mulţi oameni supăraţi, tac, dar sunt supăraţi. Toţi au visat să câştige în

noua viață, dar puțini au fost cei care au câștigat, care au tras biletul norocos… Nimeni nu era pregătit să se ducă la fund. Acum mulți oameni trăiesc cu supărarea asta, mulți sunt supărați. *(Tace.)* Poate că și Oleska s-ar fi întors schimbată… necunoscută… *(Tace.)* Femeia asta a vorbit deschis cu mine…

„…am plecat de romantică ce sunt! Multă vreme au râs toți de mine acolo. Dar dacă e să spun adevărul, am lăsat tot ce era acasă din cauza unei iubiri nefericite. Nu-mi mai păsa dacă mă împușcă un cecen sau mor de dor.

…cine n-a avut de-a face cu cadavre crede că ele tac. Că nu scot nici un sunet. Dar acolo sunt mereu tot felul de sunete. Ba iese gazul, ba trosnește vreun os înăuntru. Un foșnet… Poți să înnebunești…

…eu n-am văzut acolo bărbat care să nu bea și să nu tragă. Se îmbată și trag – încotro văd cu ochii. De ce? Nimeni nu știe răspunsul.

…era chirurg… Eu credeam că e iubire între noi. Când să plecăm acasă, m-a avertizat: «Să nu mă suni și să nu-mi scrii. Dacă e să-mi fac de cap acasă, măcar să fie cu o femeie frumoasă, cu care să nu-mi fie rușine că mă vede nevastă-mea.» Eu nu sunt o frumusețe. Dar stăteam împreună în sala de operații câte 72 de ore. E un sentiment… mai puternic decât dragostea…

…Acum mi-e teamă de bărbați… Pe cei care s-au întors din război nici nu vreau să-i văd… Sunt nişte nenorociţi, toţi – nişte nenorociţi! Mă pregăteam să plec acasă și tot voiam să iau cu mine ba una, ba alta… Casetofonul, covorul… «Eu», mi-a spus șeful spitalului, «las tot aici. Nu vreau să iau războiul cu mine acasă». Dar războiul nu l-am adus în lucruri, ci în suflet…“

Ne-au dat hainele Oleskăi: tunica, fusta… cerceii de aur, lănțișorul. În buzunarul tunicii avea niște fursecuri și două ciocolate mici. Pesemne le păstrase pentru Crăciun, voia să ni le trimită acasă. Mă doare, tare mă doare…

Dar scrieți dumneavoastră adevărul… Cine se mai sperie de adevăr? Puterea e acum de neatins… Atât ne-a mai rămas: pușca și greva. Să ne culcăm pe șine. Dar nu avem pe cineva să ne conducă – altfel, oamenii s-ar fi răsculat de mult… N-avem un Pugaciov! Dacă mi s-ar da o armă, aș ști în cine să trag… *(Îmi arată un ziar.)* Ați citit? Se face un circuit turistic prin Cecenia. Ești dus cu elicoptere militare și ți se arată Groznîiul distrus, satele incendiate. Acolo războiul și construcția sunt simultane. Împușcă și construiesc. Și îți arată. Noi încă plângem, iar acolo cineva deja face bani

de pe urma lacrimilor noastre. A fricii noastre. Face bani ca din petrol.

După câteva zile, ne-am întâlnit din nou.

Înainte înțelegeam viața noastră… felul în care trăiam… Dar acum nu mai înțeleg… Nu…

Note

126. Ministerul Afacerilor Interne (*Ministerstvo Vnutrennih Del*).

127. Grigori Iavlinski (n. 1952), om politic și economist rus, candidat la alegerile prezidențiale în 1996 și în 2000. Astăzi este un critic al președintelui Putin.

128. Boris Nemțov (n. 1959), om politic rus pe care Elțîn l-a avut în vedere ca succesor în funcția de președinte, preferându-l însă, în cele din urmă, pe Vladimir Putin. Nemțov l-a susținut inițial pe Putin, dar ulterior a devenit un opozant important al acestuia. A murit asasinat în februarie 2015.

129. Orașe din Cecenia.

Despre tenebrele răului şi „o altă viaţă care ar putea fi făcută din asta“

Elena Razdueva – muncitoare, 37 de ani

Pentru această poveste multă vreme nu mi-am putut găsi „călăuza“, povestitorul sau interlocutorul – nici nu știu cum să-i numesc pe cei care mă ajută să călătoresc prin universurile umane. Prin viața noastră. Toți refuzau: „cazul ăsta e pentru un psihiatru“, „din cauza unor fantezii bolnave o mamă a părăsit trei copii – aici e nevoie de un judecător, nu de un scriitor“. „Și Medeea?“ întrebam eu. „Medeea, care și-a ucis propriii copii din dragoste?“ „Ăsta-i un mit, dumneavoastră aveți de-a face cu oameni reali.“ Numai că realitatea nu este un ghetou pentru un artist. E tot o lume liberă.
Mai târziu am aflat că despre eroina mea s-a făcut deja un film, Suferințe *(Studiourile Fișka-Film). M-am întâlnit cu regizorul filmului, Irina Vasilieva. Am stat de vorbă, am pus caseta cu filmul, am stat din nou de vorbă.*

Din relatarea regizorului de film Irina Vasilieva

— Mi s-a povestit… Și povestea asta nu mi-a plăcut, m-am speriat. Tot încercau să mă convingă că va fi un film cutremurător despre dragoste, că trebuie să mă duc imediat să filmez. O poveste foarte rusească! O femeie care are un soț și trei copii se îndrăgostește de un zek, care mai e și „viețaș“, condamnat la închisoare pe viață pentru o crimă de o cruzime cumplită. De dragul lui lasă tot – bărbat, copii, casă. Dar ceva mă împiedica…

În Rusia, deținuții au fost dintotdeauna iubiți – ei au păcătuit, dar au și

suferit. Au nevoie de încurajare și alinare. O întreagă cultură a milei e întreținută cu grijă, mai ales la țară și în orașele mici. Acolo trăiesc femei simple, care n-au Internet, dar folosesc poșta. Un mijloc de comunicare străvechi. Bărbații beau, se bat, iar ele stau seara și-și scriu una alteia scrisori. Acolo, în plicurile acelea, găsești povești de viață naive și tot felul de flecuștețe – tipare de haine, rețete, iar la sfârșit neapărat adrese de condamnați. Una are un frate închis, care povestește despre tovarășii lui, alta un vecin sau un coleg de clasă. Își transmit vești de la una la alta… A furat, a făcut prostii, a stat la închisoare, a ieșit, apoi a fost din nou închis. Vechea poveste! La țară, dacă cercetezi, jumătate din bărbați ori au ispășit deja o condamnare, ori sunt încă închiși. Iar noi suntem creștini, trebuie să-i ajutăm pe cei nefericiți. Sunt femei care se căsătoresc cu acești recidiviști, chiar cu asasini. N-o să am aroganța să mă apuc să vă explic cum se întâmplă… E complicat… Dar bărbații se pricep să le găsească pe domnișoarele astea. Cel mai adesea, sunt femei cu un destin nefericit, care nu s-au realizat. Singure. Și deodată cineva are nevoie de ele, pot să protejeze pe cineva. E un mijloc de a schimba ceva în viața lor. Un fel de medicament…

În cele din urmă, ne-am dus totuși să facem filmul. Eu voiam să arăt că în lumea noastră pragmatică sunt oameni care au o logică a existenței diferită. Și cât de lipsiți de apărare sunt ei… Vorbim mult despre poporul nostru. Unii îl idealizează, alții îl consideră o turmă de vite. De *sovki*. Dar de fapt nu-l cunoaștem. Dacă nimerește cineva printre noi… Întotdeauna filmez o poveste, în orice poveste găsești de toate. Întotdeauna vei găsi-n ea cele două concepte fundamentale – iubirea și moartea.

S-a întâmplat în regiunea Kalujsk, într-un sat îndepărtat… Mergem acolo… Mă uit pe fereastră: totul e nesfârșit – și câmpia, și pădurea, și cerul. Pe dealuri se văd turle albe de biserici. Forță și liniște. Ceva străvechi. Mergem, mergem… De pe autostradă virăm pe o șosea obișnuită… Ohoo! Drumurile rusești sunt de excepție, nici tancurile nu reușesc toate să treacă. Câte două-trei gropi la fiecare trei metri încă înseamnă un drum bun. Iar de o parte și de alta – sate… Niște izbe gârbovite, într-o rână, cu gardurile rupte, pe ulițe se plimbă găini și câini. Din zori, alcoolicii stau la coadă în fața magazinului încă închis. Totul e atât de cunoscut, că simți un nod în gât… În centru, se înalță și acum, ca întotdeauna, o statuie din ghips a lui Lenin… *(Tace.)* A fost o vreme… acum nu ne mai vine să credem că a fost, că noi am fost așa… Când a venit Gorbaciov, toți am sărit în sus de bucurie. Trăiam cu vise, cu iluzii. Ne

uşuram inima prin bucătării. Voiam o Rusie nouă… După douăzeci de ani ne-a izbit: dar de unde s-o luăm? Ea n-a existat şi nu există. Cum bine a remarcat cineva: Rusia poate să schimbe în cinci ani totul şi în două sute nimic. Avem întinderi de necuprins şi, din cauza asta, o psihologie de robi… Rusia nu poate fi reformată în bucătăriile din Moscova. S-a revenit la stema ţaristă, dar imnul a rămas stalinist. Moscova e rusească… capitalistă… Dar Rusia a fost şi a rămas sovietică. Acolo n-au văzut picior de democrat, iar dacă ar vedea, l-ar sfâşia. Majoritatea vrea să mănânce şi să fie condusă. Vodca ieftină contrafăcută curge în valuri… *(Râde.)* Simt că eu şi cu dumneavoastră suntem din generaţia „bucătăriilor“… Am început să vorbim despre iubire, şi după cinci minute deja discutăm despre cum să reconstruim Rusia. Dar Rusiei n-avem ce să-i facem, ea îşi trăieşte propria viaţă…

Un ţăran cam beat ne-a arătat unde locuieşte eroina noastră. A ieşit din izbă… Mi-a plăcut din prima clipă. Nişte ochi albaştri-albaştri, statuară. Chiar frumoasă, aş zice. O frumuseţe rusească! O astfel de femeie va străluci şi într-o izbă sărăcăcioasă de ţară, şi într-un apartament elegant din Moscova. Şi, închipuiţi-vă, e logodnica unui criminal, pe el încă nu l-am văzut, e condamnat pe viaţă şi suferă de tuberculoză. Când a auzit de ce-am venit, a râs: „Asta-i telenovela mea.“ Pe drum mă tot gândeam cum să-i spun că vrem s-o filmăm. Dacă se teme de cameră? Şi ea zice: „Sunt atât de prostuţă, că spun povestea mea oricui, de la prima întâlnire. Unii plâng, alţii mă înjură. Dacă vreţi, v-o spun şi dumneavoastră…“ Şi începe…

Despre dragoste

— Nu urma să mă căsătoresc dar, firește, visam. Aveam optsprezece ani. El! El! Cum o să fie el? Odată, am avut un vis: mergeam pe izlaz spre râu, care la noi e în afara satului, şi în faţa mea apare deodată un flăcău înalt şi chipeş. Mă ia de mână şi îmi spune: „Tu eşti logodnica mea. Logodnica mea în faţa lui Dumnezeu.“ Mă trezesc şi mă gândesc: să nu-l uit… să nu-i uit chipul… Mi-a rămas în memorie, ca un fel de program. Trece un an… trec doi… şi nu întâlnesc un flăcău ca acela. Dar îmi făcea curte de mult Lioşa, care era cizmar. Mă tot cerea de nevastă. Eu îi răspundeam cinstit că nu-l iubesc, că-l iubesc şi-l aştept pe flăcăul acela pe care-l visasem. Cândva o să-l întâlnesc, nu se poate să nu-l întâlnesc, pur şi simplu e imposibil. Lioşa râdea… şi tata şi mama râdeau… M-au convins că trebuie să mă mărit şi că apoi o să vină şi dragostea.

De ce zâmbiţi? Toţi râd de mine, ştiu… Dacă trăieşti aşa cum îţi spune inima, eşti anormală. Dacă spui adevărul, nu te crede nimeni, dar, dacă

minți, da! Trecea pe aici un băiat cunoscut, eu tocmai săpam în grădină… „Ascultă, Petia, nu demult te-am visat.“ „Doamne, nu! Numai asta nu!“ A fugit de mine de ziceai că-s ciumată. Eu nu sunt ca toată lumea, oamenii se feresc de mine… Nu vreau să plac nimănui, nu dau doi bani pe țoale și nu mă fardez. Nu știu să flirtez. Știu numai să vorbesc. Într-un timp voiam să mă duc la mânăstire, dar apoi am citit că poți să fii monah și în afara mânăstirii. Chiar și acasă. Că ăsta e un mod de viață.

M-am măritat. Doamne, ce bun era Alioșa, era atât de puternic, că lua vătraiul și-l frângea. Ce mult l-am iubit! I-am născut un fiu. După naștere s-a întâmplat ceva cu mine, poate un șoc postnatal, nu mai suportam bărbații. Am un copil, ce nevoie mai am de soț? Puteam să vorbesc cu el, să-i spăl, să-i gătesc, să-i schimb patul, dar nu mai puteam să fiu cu el… ca bărbat… Țipam! Făceam crize de isterie! Așa ne-am chinuit doi ani, apoi am plecat, mi-am luat copilul în brațe și am plecat. Dar nu aveam unde să mă duc. Mama și tata muriseră. Sora mea era undeva, în Kamceatka… Aveam un prieten, Iura, mă iubea încă din școală, dar eu nu i-am împărtășit niciodată dragostea. Eu sunt mare, iar el e mititel, mult mai scund ca mine. Păștea vacile și citea cărți. Știa tot felul de povești, rezolva repede cuvinte încrucișate. M-am dus la el: „Iura, noi doi suntem prieteni. Pot să stau la tine? O să stau în casa ta, dar să nu te apropii de mine. Te rog, să nu mă atingi!“ Și el a spus: „Bine!“

Așa am trăit, am trăit… Și îmi zic în sinea mea: el mă iubește, se poartă atât de frumos, nu-mi cere nimic – de ce chinui omul? Ne-am căsătorit. El a vrut să facem și nuntă la biserică, dar atunci i-am mărturisit că la biserică nu pot… și i-am povestit despre visul meu, i-am spus că îmi aștept ursitul… Iura a râs și el de mine: „Ești ca un copil. Crezi în minuni. Dar nimeni n-o să te iubească atât de mult ca mine.“ I-am născut doi fii. Am trăit împreună cincisprezece ani, și cincisprezece ani am mers ținându-ne de mână. Oamenii se mirau… Mulți trăiesc fără dragoste, văd dragostea numai la televizor. Ce e omul fără dragoste? E ca o floare fără apă…

La noi e un obicei… Fetele și femeile tinere le scriu scrisori celor din închisori. Toate prietenele mele, și eu la fel… încă din școală scriam… Am scris sute de scrisori din astea și am primit sute de răspunsuri. Și de data asta… A fost ca de obicei… Poștașul a strigat: „Lenka, ai o scrisoare.“ Eu am dat fuga… Am luat scrisoarea: ștampila închisorii, adresa ascunsă. Deodată, inima a început să-mi bată cu putere. A fost de-ajuns să văd scrisul, dar îmi părea atât de cunoscut – nu puteam citi nimic de emoție. Eu sunt o visătoare, dar înțeleg și realitatea. Nu era prima scrisoare de felul

ăsta… Textul era simplu: soră, îți mulțumesc pentru cuvintele frumoase… sigur, nu ești sora mea, dar îmi ești ca o soră… Îi scriu în aceeași seară: trimite-mi o fotografie, vreau să-ți văd fața.

Sosește răspunsul cu fotografia. Mă uit: era chiar flăcăul acela pe l-am văzut în vis. Dragostea mea. Douăzeci de ani l-am așteptat. Nu pot explica nimic nimănui – pare un basm. Soțului meu i-am mărturisit pe loc: „Mi-am găsit dragostea.“ El a plâns. M-a rugat. A încercat să mă convingă: „Avem trei copii. Trebuie să-i creștem.“ Și eu am plâns: „Iura, știu că ești un om bun, copiilor o să le fie bine cu tine.“ Vecinii… prietenele… sora mea… Toți m-au judecat. Acum sunt singură.

La gară mi-am cumpărat bilet… Lângă mine s-a așezat o femeie, am stat de vorbă. Mă întreabă: „Unde te duci?“ „La soțul meu (încă nu era soțul meu, dar știam că va fi).“ „Și unde e soțul tău?“ „La închisoare.“ „Dar ce-a făcut?“ „A omorât un om.“ „Aaaah. L-au condamnat pentru multă vreme?“ „Pentru toată viața.“ „Aaaah… săraca de tine…“ „Nu mă compătimiți. Iubesc.“

Pe orice om trebuie să-l iubească cineva. Fie și o singură persoană. Iubirea e… O să vă spun ce e… El e bolnav de tuberculoză, în închisoare toți sunt bolnavi de tuberculoză. De la mâncarea proastă, de la dorul de lume. Mi s-a spus că e bună untura de câine. M-am dus prin sat, am întrebat, până la urmă am găsit. Apoi am aflat că și mai tare ajută untura de viezure. Am cumpărat de la farmacie. Destul de scumpă! Îi mai trebuiau țigări, carne la conservă… M-am angajat la fabrica de pâine, acolo salariul era mai bun decât îl aveam eu la fermă. E muncă grea. Cuptoarele vechi se încing atât de tare, că scoatem tot de pe noi, rămânem în sutien și chiloți. Car saci cu făină de câte cincizeci de kilograme, tăvi cu pâine de câte o sută de kilograme. Îi scriu scrisori în fiecare zi.

— Uite-așa e ea… *continuă Irina Vasilieva.* Un om impulsiv, impetuos… Clocotește pe dinăuntru, vrea să facă totul repede. Peste măsură, peste limită. Mi-au povestit vecinii… Au trecut prin sat niște refugiați tadjici, aveau foarte mulți copii, erau flămânzi, dezbrăcați, așa că ea le-a adus de-acasă tot ce-a putut: haine, perne… linguri… „La noi prea e totul bine, iar oamenii ăștia n-au nimic.“ Dar tot ce avea ea în izbă erau o masă, câteva scaune… Se poate spune că trăia în sărăcie. Se hrăneau cu ce aveau în grădină – cartofi, varză. Beau lapte. „Nu-i nimic“, își liniștea ea soțul și copiii, „toamna pleacă orășenii, o să ne mai lase și ei câte ceva“. Acolo vara locuiesc moscoviți, locurile sunt superbe, sunt mulți pictori,

actori, toate casele abandonate au fost cumpărate. După plecarea lor oamenii adună tot, până și pungile de plastic. Satul e sărac, îmbătrânit, plin de bețivi… A mai fost o întâmplare… Prietena ei a născut un copil și nu avea frigider. Lena i l-a dat pe al ei: „Copiii mei au crescut deja, al tău e mic.“ Și gata! Ia-l! Omul n-are nimic, și totuși poate dărui foarte multe. Așa e rusul… rusul acela despre care scria Dostoievski că e generos ca pământul rusesc. Nu l-a schimbat socialismul, n-o să-l schimbe nici capitalismul. Nici bogăția, nici sărăcia. Stau niște țărani în fața magazinului, și-au luat o sticlă pentru toți trei. Pentru ce beau? Toast: „Sevastopol e oraș rusesc! Sevastopolul va fi al nostru!“ Se mândresc că rusul poate să bea un litru de vodcă fără să se îmbete. Despre Stalin își amintesc un singur lucru, și anume că sub conducerea lui au fost învingători…

Toate astea am vrut să le filmez… M-am abținut, mi-a fost teamă că aș putea ajunge atât de departe, că n-aș mai ști să mă descurc… Fiecare destin e o poveste de Hollywood! Un subiect de film. De exemplu, prietena ei, Ira… Fostă profesoară de matematică, a plecat de la școală din cauza salariului de mizerie. Avea trei copii care o rugau: „Mămico, hai să mergem la fabrica de pâine. Să mirosim puțin pâinica.“ Se duceau seara, să nu-i vadă lumea. Ira s-a angajat la fabrica de pâine, ca și Lena, și e bucuroasă că acum copiii ei pot măcar pâine să mănânce pe săturate. Fură… Acolo toți fură, doar așa pot supraviețui. E o viață de animal, nu de om, dar sufletul trăiește. Dacă ați auzi despre ce vorbesc femeile… Nu v-ar veni să credeți! Vorbesc despre iubire. Fără pâine se poate trăi, dar fără iubire – nicicum, s-a terminat… Ira citea scrisorile pe care le primea Lena de la acel *zek* și se înflăcăra și ea. A găsit la cea mai apropiată închisoare un hoț de buzunare. Acela s-a eliberat repejor… Povestea a continuat după legile genului tragic… Jurăminte de dragoste până la moarte. Nuntă. După scurt timp, acest Tolea… Tolian… a început să bea. Ira avea deja trei copii, a mai făcut doi și cu el. El face scandal, o fugărește prin tot satul, iar dimineața se trezește și se bate cu pumnii în piept. Îi pare rău. Ira… și ea e frumoasă! Deșteaptă! Dar așa e construit bărbatul nostru, se crede regele animalelor…

Iar acum trebuie să vă povestesc despre Iura… Soțul Lenei… În sat i se spune „păstorul cititor“, paște vacile și citește. Am văzut la el multe cărți scrise de filozofi ruși. Cu el se poate vorbi despre Gorbaciov, despre Nikolai Fiodorov[130], despre perestroika sau despre nemurirea omului… Alți bărbați beau, dar el citește. Iura e un visător… e contemplativ din fire… Lena se lăuda că rezolva careurile de cuvinte încrucișate cu viteza

fulgerului. Dar Iura e mic de statură… În copilărie a crescut foarte repede… Când era în clasa a șasea, mama lui l-a dus la Moscova. Acolo i-au făcut o injecție nereușită în coloană. Și a încetat complet să crească – are un metru și cincizeci de centimetri. E drept, e un bărbat frumos. Dar lângă soția lui pare un pitic. În film ne-am străduit să nu se observe asta, îl rugam, îl imploram pe operator: „Pentru Dumnezeu, inventează ceva!“ Nu puteam să sugerez o situație atât de banală: l-a lăsat pe pitic și s-a dus după un superman chipeș. O femeie ca toate femeile! Iar Iura… e înțelept, știe că fericirea are multe culori. Ar fi de-acord ca Lena să rămână cu el în orice condiții, fie și nu ca soție, ci ca prietenă. La cine vine ea cu scrisorile de la închisoare? La el… Citesc împreună scrisorile astea… Lui Iura îi sângerează inima, dar ascultă… Dragostea îndelung rabdă… dragostea nu pizmuieşte… nu caută ale sale și nu gândește răul… Firește, nu e totul atât de frumos cum povestesc eu acum… Viața lor nu e un balon de săpun roz… Iura a vrut să se împuște… să plece unde-o vedea cu ochii… Au fost scene reale, cu carne și sânge. Dar Iura o iubește…

Despre contemplație

— Am iubit-o mereu… din școală. S-a măritat și a plecat din oraș. Dar eu o iubeam.

Era într-o dimineață… Eu și mama stăteam la masă, beam ceai. Mă uit pe geam și-o văd venind pe Lena cu un copil în brațe. Și îi spun mamei: „Mamă, uite, a venit Lena mea. Mi se pare că a venit la mine pentru totdeauna.“ Din ziua aceea, am devenit vesel și fericit, ba chiar… frumos… Când ne-am căsătorit, eram în al nouălea cer de fericire. Îmi sărutam verigheta, pe care am și pierdut-o a doua zi. E uimitor, îmi stătea bine pe deget, dar, lucrând, mi-am scos o mănușă, iar când s-o pun la loc, am văzut că verigheta nu mai era – am căutat-o, dar n-am găsit-o. Iar Lena a purtat-o pe a ei și, deși îi era puțin largă, nici măcar o dată n-a rătăcit-o, până nu și-a scos-o…

Eram peste tot împreună… așa am trăit! Ne plăcea să mergem la izvor împreună, eu căram găleata, iar ea de alături: „Hai să te distrez.“ Îmi povestea ceva… Cu banii nu ne era ușor, dar banii-s una și fericirea e altceva. De când venea primăvara, la noi în casă erau mereu flori, la început le aduceam numai eu, apoi au crescut copiii, le aduceam împreună. Toți o iubeam pe mama lor. Mama era veselă. Cânta la pianină (făcuse școala de muzică). Cânta și din voce, inventa povești. Într-o vreme am avut televizor, îl primiserăm cadou. Copiii stăteau lipiți de ecran, nu se puteau

desprinde, și deveniseră cam agresivi, nu-i mai recunoșteam. Așa că ea a luat apă și a turnat în el, ca într-un acvariu. Televizorul s-a ars. „Copii, mai bine uitați-vă la flori, la copaci. Stați de vorbă cu mama și tata.“ Copiii noștri nu s-au supărat, pentru că venea dinspre mama lor…

Divorțul… Judecătorul întreabă: „De ce divorțați?“ „Avem concepții diferite despre viață.“ „Soțul bea?“ Vă bate?“ „Nu bea și nu mă bate. Și, în general, soțul meu e un om minunat.“ „Atunci de ce divorțați?“ „Între noi nu e iubire.“ „Ăsta nu-i un motiv serios.“ Ne-a dat un an să ne mai gândim, să ne răzgândim…

Bărbații râdeau de mine. Mă sfătuiau: gonește-o din casă, du-o la spitalul de nebuni… Ce-i lipsește? Oricui i se poate întâmpla asta. Dorul ne cuprinde pe toți, ca o ciumă. Mergi cu trenul, te uiți pe fereastră și te apucă dorul. În jur e frumos, nu-ți vine să-ți iei ochii, dar îți curg lacrimile și nu știi ce să faci cu tine. Da, dorul rusesc… Chiar și atunci când omul pare să aibă de toate, ceva tot îi lipsește. Dar trăiește. Cumva, îndură totul. Ea însă… „Iura, tu ești foarte bun, ești cel mai bun prieten al meu. El și-a petrecut jumătate de viață în închisoare, dar am nevoie de el. Îl iubesc. Dacă nu-mi dai drumul, o să mor. O să fac totul așa cum se cuvine, dar o să fiu moartă.“ Cum mai e și soarta asta…

Ne-a lăsat și a plecat. Copiilor le era dor, plângeau mult, mai ales cel mic. Matveika al nostru… Toți o așteptau pe mama, și acum o așteaptă. Și eu o aștept. Ne-a scris: „Numai să nu vindeți pianina.“ Era singurul lucru scump din casa noastră, îi rămăsese de la părinții ei. Pianina noastră dragă… Stăteam seara cu toții și ea ne cânta… Cum aș putea s-o vând ca să iau niște bani? Iar ea nu mă poate scoate din viața ei, să lase acolo un loc gol, asta e imposibil. Am trăit cincisprezece ani împreună, avem copii. Ea e bună, dar e altfel. Cumva, nepământeană… E aeriană… aeriană… Eu sunt însă un pământean. Fac parte dintre cei… care trăiesc pe pământ…

S-a scris despre noi în ziarul local. Apoi ne-au chemat la Moscova, la televiziune. Acolo e așa: tu stai pe un fel de scenă și povestești despre tine, iar în sală sunt spectatori. Pe urmă se comentează. Cum au criticat-o pe Lena, mai ales femeile: „Maniacă! Nimfomană!“ Erau gata s-o omoare cu pietre. „Asta e boală, nu e normal.“ Mi s-au pus întrebări… Knock-out după knock-out… „Cățeaua asta în călduri care v-a părăsit pe dumneavoastră și pe copii nu vă ajunge nici la degetul mic. Sunteți un sfânt. Mă înclin la picioarele dumneavoastră în numele tuturor femeilor ruse…“ Am dat să răspund… am început… Dar mi s-a spus: „Timpul dumneavoastră s-a scurs.“ Am început să plâng. Toți au crezut că plâng de

necaz, de năduf. Dar eu plângeam pentru că sunt atât de deştepţi, de şcoliţi, locuiesc în capitală şi nu înţeleg nimic.

O s-o aştept cât o să fie nevoie. Cât o să vrea ea… Nu mă pot imagina alături de altă femeie. Dar uneori… brusc se trezeşte dorinţa…

Din discuţiile sătenilor

— Lena e un înger…

— Înainte astfel de femei erau închise în beci sau biciuite…

— Dacă s-ar fi dus după unul bogat, ar fi fost clar. Viaţa bogătanilor e mai interesantă. Dar ce relaţii poţi avea cu un bandit? Şi încă „vieţaş“. Două întâlniri pe an – şi gata. Asta-i toată dragostea.

— E o fire romantică. Las-o să-şi facă de cap.

— Avem asta în sânge, să ne fie milă de nefericiţi. De cri-minali şi beţivani. Omoară un om, dar are ochi de copil nevinovat. Şi ţi-e milă de el.

— Eu în general n-am încredere în bărbaţi, şi cu atât mai puţin în puşcăriaşi. Le e urât în închisoare. Aşa se distrează. Scriu scrisori la indigo: lebăda mea cu aripi albe, visez la tine, lumina ochilor mei… Câte o proastă crede şi se repede să-l salveze: cară pachete grele de nu le poţi ridica, trimite bani. Îl aşteaptă. El se eliberează, vine la ea, mănâncă, bea, îi ia banii şi într-o bună zi dispare. Şi ciao-ciao!

— Fetelor, ce iubire e asta! Ca în filme!

— S-a măritat cu un criminal şi a lăsat un bărbat bun. Şi-apoi are copii, trei flăcăi… Pur şi simplu i-a venit deodată să-şi ia bilet şi să se ducă la el, la capătul lumii – de unde ia bani? Tot timpul ia de la gura copiilor. Intră în magazin şi se codeşte: să le cumpere o chiflă sau nu?

— Femeia trebuie să se teamă de bărbatul ei… Se înfăţişează împreună în faţa lui Hristos. Altfel… altfel, pentru ce? Dacă nu-i ăsta scopul, atunci pentru ce?

— Fără mine, spune Domnul, nu puteţi face nimic[131]. Şi ea încearcă să facă după capul ei. Asta-i mândrie. Acolo unde nu e smerenie, mereu există o altă forţă. Un demon.

— Trebuie să se ducă la mânăstire, să caute o cale de mântuire. Omul se mântuieşte prin întristare. Chiar trebuie să caute întristarea…

Continuă convorbirea mea cu Irina Vasilieva:

— Şi eu am întrebat-o: „Lena, tu îţi dai seama că o să vă vedeţi doar de

două ori pe an?“ „Şi ce-i cu asta? Îmi ajunge. O să fiu cu el în gând. În suflet.“

Ca să ajungă la el trebuie să se ducă departe, în Nord. Pe Ognennîi Ostrov[132]. În secolul al XIV-lea, discipolii lui Serghie din Radonej s-au dus şi s-au stabilit în pădurile Nordului. Croindu-şi drum prin desiş, au văzut un lac, iar în mijlocul lacului, nişte limbi de foc. Astfel li se înfăţişa Sfântul Duh. Ei au cărat pământ cu bărcile… Au făcut pe locul acela o insulă şi au construit pe ea o mânăstire. Pereţii erau groşi de un metru şi jumătate. În această mânăstire veche se află acum o închisoare pentru cei mai cumpliţi criminali. Pentru condamnaţii la moarte. Pe uşa fiecărei camere este atârnată o tăbliţă cu faptele rele ale criminalului: le-a înjunghiat cu cuţitul pe Ania, şase ani… pe Nastea, doisprezece ani… Citeşti, te cuprinde groaza, dar când intri te salută un om aparent obişnuit. Îţi cere o ţigară şi tu îi dai. „Ce mai e pe-afară? Noi aici nu ştim nici măcar cum e vremea.“ Trăiesc în piatră. În jur sunt păduri şi apă. Nimeni n-a evadat vreodată…

Prima oară Lena s-a dus acolo fără să-i treacă prin cap că putea să nu i se aprobe vizita. A bătut în gemuleţul prin care se dă buletinul; nimeni n-a vrut nici măcar s-o asculte: „Uitaţi, vine şeful închisorii. Vorbiţi cu el.“ Ea s-a repezit la şef: „Vă rog să-mi aprobaţi o vizită.“ „La cine?“ „Am venit la Volodea Podbuţki.“ „Dar nu ştiţi că aici sunt criminali extrem de periculoşi? Au un regim foarte sever: două vizite pe an de câte trei zile şi trei vizite mai scurte, de câte două ore. Le permitem numai rudelor celor mai apropiate: mamă, soţie, soră. Dumneavoastră ce-i sunteţi?“ „Eu îl iubesc.“ Era limpede, era nebună. Şeful a vrut să plece, dar ea l-a ţinut de mânecă: „Înţelegeţi că îl iubesc.“ „Sunteţi o străină pentru el.“ „Atunci îngăduiţi-mi măcar să văd cum arată.“ „Cum adică, nu l-aţi mai văzut până acum?“ Deja se amuza toată lumea, s-au apropiat şi gardienii să vadă ce era cu nătânga asta. Ha, ha… Dar ea a început să-i povestească despre visul pe care-l avusese la optsprezece ani, despre soţ şi cei trei copii şi despre faptul că l-a iubit toată viaţa pe omul acesta. Sinceritatea şi candoarea ei ar mişca şi pietrele. Lângă ea, omul îşi dă seama că ceva nu e tocmai cum trebuie în viaţa lui corectă – că e grosolan, insensibil. Şeful închisorii nu-i un om tânăr, în munca lui a văzut de toate… Şi se pune în situaţia ei: „Având în vedere că aţi venit de atât de departe, vă dau şase ore cu el, dar o să fie un gardian cu dumneavoastră.“ „Pot să fie şi doi! Oricum n-o să văd pe nimeni în afară de el…“

Şi-a revărsat asupra acestui Volodea tot preaplinul inimii ei, toate trăirile ei nemărginite, exacerbate: „Înţelegi cât sunt de fericită… Te-am

aşteptat toată viaţa, şi în sfârşit suntem împreună.“ El, firește, nu era pregătit pentru asta. Venea deja la el o baptistă, avea o relație cu ea. Acolo, lucrurile erau clare: o femeie tânără obișnuită, care nu reușise în viață. Are nevoie de un bărbat, o ștampilă în buletin că e măritată. Aici însă era un asemenea elan, o asemenea revărsare! Oricine s-ar speria văzând că vine cineva și vrea să pună stăpânire pe el așa. Gândurile i se învârtejeau în creier… „Te rog“, a zis Lena, „lasă-mă să mă mărit cu tine. Ca să-mi dea voie să vin la tine, să pot să te văd. N-am nevoie de nimic altceva.“ „Păi nu ești măritată?“ „Divorțez. Eu te iubesc numai pe tine.“ Avea cu ea o geantă cu scrisorile lui, pe care erau desenate elicoptere, floricele. Nu se putea despărți de ele nici o clipă. Erau apogeul fericirii ei, pentru că toată viața își dorise absolutul, iar absolutul poate exista numai în formă scrisă, numai pe hârtie își poate găsi deplina realizare. Pe pământ, în pat, nu există așa ceva. Absolutul nu-l găsești acolo. Tot ce are legătură cu alți oameni: familie, copii – toate astea sunt un compromis…

Parcă ceva o împinge… Ce forță? Care e natura acestui vis?

…Ne-am dus și noi pe Ognennîi Ostrov. A fost nevoie de multe hârtii și aprobări cu ștampile rotunde, telefoane. Am ajuns… Și Volodea ne-a primit cu arțag: „Pentru ce acest show?“ A trăit multă vreme în singurătate, s-a dezobișnuit de oameni. A devenit suspicios, nu are încredere în nimeni. Bine că era cu noi Lena, ea l-a luat de mână: „Volodenka.“ Și el s-a muiat. Împreună l-am convins, sau poate s-a gândit el, e băiat isteț: poate peste douăzeci și cinci de ani, în condiții excepționale, o să fie o amnistie, și dacă se face filmul el o să fie o celebritate locală, asta l-ar putea ajuta după aceea… Toți cei de acolo vor să trăiască… nu le place să vorbească despre moarte…

Așa am și început…

Despre Dumnezeu

— Stăteam în singurătate, așteptam execuția. M-am gândit mult… Cine să te ajute între patru pereți? Timpul nu exista, era ceva abstract. Simțeam un asemenea gol… Și la un moment dat, am izbucnit: „Doamne, dacă exiști, ajută-mă! Nu mă lăsa! Nu-ți cer minuni, ajută-mă să înțeleg tot ce mi s-a întâmplat.“ Am căzut în genunchi. M-am rugat. Dumnezeu nu-i lasă să aștepte prea mult pe cei care se întorc către el…

Citiți dosarul meu – am omorât un om. Aveam optsprezece ani. Abia terminasem școala, scriam versuri. Voiam să plec să studiez la Moscova. Să

mă fac poet. Trăiam împreună cu mama. Bani nu aveam, dacă voiam să învăț, trebuia să câștig. M-am angajat la un atelier auto. Seara în sat era discotecă… Și m-am îndrăgostit la nebunie de o fată frumoasă. Ne întorceam de la dans… Era iarnă… zăpadă… Brazii licăreau deja prin ferestre, curând avea să fie Anul Nou. Nu eram beat. Mergeam, vorbeam, ha-ha, hi-hi… Ea mă întreabă: „Tu chiar mă iubești?“ „Te iubesc mai mult decât viața.“ „Și ce-ai fi în stare să faci de dragul meu?“ „Aș putea să mă sinucid.“ „Să te sinucizi, clar. Dar l-ai putea ucide de dragul meu pe primul om întâlnit în cale?“ Nu știu dacă a vrut să glumească sau dădusem peste o cățea ordinară… Nici măcar nu mi-o mai amintesc, i-am uitat până și chipul, nu mi-a scris nici măcar o dată la închisoare. „Poți să ucizi?“ A spus asta și a râs. Iar eu eram erou! Trebuia să-mi dovedesc dragostea. Am smuls un par dintr-un gard… Era noapte. Întuneric. Stau și aștept. Și ea așteaptă. Mult timp n-a apărut nimeni, dar într-un târziu am văzut un om venind spre noi. Și eu i-am dat una în cap. Zbang! Am lovit o dată, încă o dată… A căzut. Am continuat să-l lovesc… cu parul ăla… Și era profesorul nostru…

La început m-au condamnat la moarte… După jumătate de an pedeapsa a fost comutată în închisoare pe viață. Mama n-a mai vrut să știe de mine. Sora mea mi-a scris o vreme, apoi a încetat. Sunt de mult singur… Stau deja în celula asta, sub lacăt, de șaptesprezece ani. Șaptesprezece ani! Un copac sau un animal oarecare nu știe nimic despre timp. Gândește Dumnezeu în locul lor. Așa sunt și eu… Dorm, mănânc, sunt scos la plimbare… Văd cerul doar printre gratii. În celulă am un pat, un taburet, o cană, o lingură… Alții trăiesc din amintiri… Eu ce să-mi amintesc? Nu mi s-a întâmplat nimic, n-am apucat să trăiesc. Privesc în urmă – acolo e un întuneric constant, uneori mai pâlpâie câte o luminiță. Cel mai des o văd pe mama… lângă aragaz, în bucătărie… În rest e întuneric peste tot…

Am început să citesc Biblia… nu mă puteam desprinde… Tremuram din tot corpul. Vorbeam cu El: „De ce m-ai pedepsit așa?“ Omul îi mulțumește lui Dumnezeu pentru bucurie, dar când e nefericit răcnește: „De ce?“ Nu caută să înțeleagă sensul încercării care i-a fost trimisă. Să-și pună viața în mâinile Lui…

Și deodată a venit Lena… A venit și a spus: „Te iubesc.“ Lumea s-a deschis în fața mea… Îmi puteam imagina orice… O familie, copii… Din plin întuneric am intrat în cea mai strălucitoare lumină… eram înconjurat de lumină… Firește, nu e o situație normală: ea are un soț, trei copii, și îi declară iubire unui bărbat străin, îi scrie scrisori. Dacă aș fi fost în locul

soțului ei… Ce-aș fi făcut…! „Ce, ești proastă?“ „Nu există iubire fără sacrificiu de sine. Ce iubire ar fi aia?“ Eu nu știam… De unde era să știu că există asemenea femei? Din închisoare – cum? Există oameni, există nemernici și gata. Și apare un om din cauza căruia nu poți închide ochii noaptea… Vine – și plânge, și râde. Și e mereu frumoasă.

În scurt timp ne-am căsătorit civil. Apoi am hotărât să ne cununăm… În închisoare este o cameră de rugăciune… Deodată, privea spre noi un înger păzitor…

Până la întâlnirea cu Lena uram toate femeile, credeam că iubirea nu e altceva decât hormoni. Dorința trupului… Dar ea nu se teme de acest cuvânt, îl folosește des: „Iubesc! Iubesc!“ Atunci stau nemișcat. Toate astea… cum să vă spun… Eu nu sunt obișnuit cu fericirea. Uneori cred în ea. Vreau să cred că e adevărat – eu pot să iubesc, singura diferență între mine și ceilalți oameni e că ei se cred buni, dar omul nu se cunoaște pe sine; dacă s-ar cunoaște, s-ar speria. M-am gândit eu oare că aș putea… Că ar putea ieși din mine o fiară… Niciodată! Credeam că sunt bun. Undeva, la mama, sunt caietele mele cu versuri, dacă nu le-o fi dat foc. Altă dată… Mi-e teamă… Prea mult am trăit singur, am încremenit în starea asta. Viața normală e departe de mine. Am devenit rău și sălbatic… De ce mi-e teamă? Mi-e teamă că povestea noastră e un film, și eu n-am nevoie de un film. Poate că abia am început să trăiesc… Am vrut un copil… Ea a rămas însărcinată. Și a pierdut copilul. Dumnezeu mi-a amintit de păcatele mele…

Mi-e groază… Atât de groază, încât ba vreau să mă omor, ba… „Mi-e frică de tine“, îmi spune ea. Și nu pleacă… Poftim, subiect de film! Poftim…

Din discuţiile din închisoare

— Aiureli! Aiureli! Femeiușca asta are nevoie de un psiholog…

— Până acum despre asemenea femei am citit doar în cărți, despre femeile decembriștilor… Literatură! Dar în viață… Lena e singurul om de acest fel pe care l-am întâlnit. Și, de fapt, la început nici eu n-am crezut: „Poate nu e normală?“ După aceea însă s-a răsturnat ceva în mine… Și pe Iisus l-au crezut nebun. E mai normală decât cei mai normali!

— Odată, n-am dormit toată noaptea din cauza ei. Mi-am amintit că am avut și eu o femeie care m-a iubit mult…

— Asta e crucea ei. A luat-o în spinare și o poartă. O adevărată

rusoaică!

— Îl cunosc pe Volodka… Pe mire! E o lepădătură la fel de mare ca mine. Mi-e frică pentru ea, nu e omul care să se căsătorească și dup-aia gata, trăiește cum vrei – ea o să se străduiască să-i fie soție. Dar ce-i poate oferi el? Noi n-avem cum să oferim ceva. Ne joacă-n ochi copii însângerați. Avem o singură posibilitate – să nu luăm nimic, să nu primim nici un fel de sacrificiu. Tot sensul vieții noastre acum e să nu primim. Dacă primești, înseamnă că iar jefuiești pe cineva…

— Dar ea e un om fericit. Și nu se teme să fie fericită.

— În Biblie… Dumnezeu nu e definit nici de bunătate, nici de dreptate… E definit de iubire…

— Până și părintele… Vine și-mi dă mâna printre gratii și o retrage cât poate de repede, nu observă că-mi dau seama de asta. Înțeleg, am mâinile pătate de sânge… Iar ea a devenit soția unui criminal, i s-a dăruit, vrea să împartă totul cu el. Și acum fiecare dintre noi se gândește: înseamnă că nu e totul pierdut. Dacă n-aș fi aflat despre ea, mi-ar fi fost mult mai greu aici.

— Ce viitor îi așteaptă? N-aș da nici o copeică găurită unei ghicitoare…

— Amărâţii! Ce minuni se pot întâmpla? Viața nu-i o corabie albă cu pânze albe. E un morman de căcat învelit în ciocolată.

— Ce caută ea, ce-i trebuie ei n-o să-i dea nici un om de pe lume – numai Dumnezeu.

S-au cununat în închisoare. Totul a fost așa cum își imaginase Lena: lumânări strălucitoare, inele de aur… Un cor bisericesc cânta „Isaia dănțuiește“…

Preotul: „Vladimir, vrei, de bunăvoie și nesilit de nimeni, s-o iei de soție pe Elena, pe care o vezi aici, în fața ta?“

Mirele: „Vreau, preacinstite părinte.“

Preotul: „Nu te-ai făgăduit altei logodnice?“

Mirele: „Nu m-am făgăduit, preacinstite părinte.“

Preotul: „Elena, vrei, de bunăvoie și nesilită de nimeni, să-l iei de bărbat pe Vladimir, pe care-l vezi aici, în fața ta?“

Mireasa: „Vreau, preacinstite părinte.“

Preotul: „Nu te-ai făgăduit altui bărbat?“

Mireasa: „ Nu m-am făgăduit, preacinstite părinte.“

Doamne miluiește…

Un an mai târziu, m-am întâlnit din nou cu Irina Vasilieva

Povestea ei

— Filmul nostru a fost dat la televiziunea centrală… Au venit scrisori de la telespectatori. M-am bucurat, dar… Ceva nu e-n regulă în lumea în care trăim. Ca în bancul acela: la noi oamenii sunt buni, poporul e rău. Îmi amintesc: „Eu sunt pentru pedeapsa cu moartea, pentru reciclarea deșeurilor umane“, „Monștri precum eroul dumneavoastră ar trebui să fie sfârtecați în Piața Roșie, iar în pauze să se dea reclame la Snickers“, „Să se facă experimente chimice și să se testeze noi medicamente pe organele lor…“ Dacă te uiți în dicționarul lui Dal, cuvântul *dobrota*, „bunătate“, provine din verbul *dobrovat* – „a trăi bine, în belșug“… ceea ce se întâmplă când există stabilitate și demnitate. Dar la noi toate astea nu există. Răul nu e de la Dumnezeu. Cum spunea Sfântul Antonie cel Mare: „Nu Dumnezeu este vinovat pentru rău. El a dat omului rațiune, capacitatea de a face diferența între bine și rău…“ E drept, au fost… îmi amintesc și scrisori frumoase, ca asta: „După filmul dumneavoastră am început să cred în dragoste. Se pare că Dumnezeu există totuși…“

Un documentar e o intrigă – o capcană… În genul documentar există, aș spune, un defect congenital: filmul e făcut, dar viața continuă. Eroii mei nu sunt inventați, ei sunt oameni vii, adevărați, și ei nu depind de mine – de voința mea, de reprezentările mele sau de profesionalismul meu, prezența mea în viața lor e întâmplătoare și vremelnică. Eu nu sunt atât de liberă ca ei. Dacă aș putea… Aș filma toată viața un singur om. Sau o singură familie. Zi după zi. Cum merg cu copilul de mână… se duc la *dacea*… beau ceai și stau de vorbă, azi despre una, mâine despre alta… se ceartă… cumpără ziare… li se strică mașina… se termină vara… cineva plânge… Asistăm la toate astea, dar multe se petrec fără noi. Trec pe lângă noi. Să prind un moment sau să urmăresc un anumit interval de timp pentru mine e puțin. Puțin! Eu nu pot… Nu știu să mă despart de personajele mele… Mă împrietenesc cu ele, le scriu, le sun. Ne întâlnim. Multă vreme „filmez“ încă materialul, prin fața ochilor mei se perindă imagini noi. Așa am „făcut“ zeci de filme.

Unul dintre aceste filme este despre Lena Razdueva. Am un blocnotes cu însemnări. Un fel de scenariu pentru un film care n-o să existe…

…ea suferă pentru că face asta, dar nu poate să n-o facă.

…au trecut câțiva ani până când s-a hotărât să-i citească dosarul. Dar nu s-a speriat: „Asta nu schimbă nimic, eu tot îl iubesc. Acum sunt soția lui

în fața lui Dumnezeu. A omorât un om pentru că atunci nu eram alături de el. Trebuie să-l iau de mână și să-l scot de acolo...“

…Tot pe Ognennîi Ostrov e închis și un fost procuror de raion, care împreună cu fratele lui a ucis cu toporul două femei – o contabilă și o casieră. Scrie o carte despre el însuși. Nu iese nici la plimbare, nu se îndură să piardă timpul. Au furat o mică sumă de bani. De ce? Nu știe… Sau un lăcătuș care și-a omorât nevasta și cei doi copii… Până atunci nu a ținut în mâini decât o cheie de piulițe, iar acum toată închisoarea e decorată cu tablourile lui. Fiecare dintre ei e bântuit de propriii demoni și vrea să se spovedească. Crima e un mister la fel de mare pentru călăi ca și pentru victime…

…o convorbire auzită acolo: „Tu crezi că există Dumnezeu?“ „Dacă există, înseamnă că moartea nu e sfârșitul. Eu nu vreau să existe.“

…ce e iubirea? Volodea e înalt, frumos, iar Iura e pitic… Mi-a mărturisit că Iura o și satisfăcea mai mult ca bărbat… Dar ea trebuie să… Ăsta e soțul ei, i s-a întâmplat o nenorocire. Trebuie să-l țină de mână…

…la început a trăit în sat, cu copiii. De două ori pe an se ducea în vizită. El a început să-i ceară să lase tot și să vină la el: „Tu mă înşeli, simt că tu mă înşeli.“ „Volodenka, cum să plec de lângă copii? Matveika e încă mic, încă are nevoie de mine.“ „Ești creștină… trebuie să fii supusă, să-ți asculți soțul.“ Și-a pus o basma neagră și trăiește lângă închisoare. N-are slujbă, dar i-a oferit adăpost preotul de la biserică. Face curățenie acolo. „Și Volodea e aproape… Simt… simt că e aproape… „Să nu te temi“, îi scriu, „sunt cu tine“… Îi scrie în fiecare zi de șapte ani…

…îndată ce s-au căsătorit, Volodea a început să-i ceară să scrie la toate instanțele: e tatăl mai multor copii, trebuie să se ocupe de ei. Era șansa lui la libertate. Dar Lena e cinstită… Se așază să scrie, dar nu poate: „A omorât totuși un om. Nu există păcat mai mare.“ Atunci el îi face niște scandaluri monstruoase. Îi trebuie altă femeie. Mai bogată și cu relații. S-a săturat de proasta asta…

…a intrat la închisoare la optsprezece ani… Atunci era încă Uniunea Sovietică și viața sovietică. Și oameni sovietici. Era socialism. Habar n-are ce țară e acum. Dacă iese, cum o să-l izbească viața asta nouă! Ce șoc o să aibă – meserie n-are, rudele l-au renegat. Iar el e înrăit. Odată, în închisoare, s-a certat cu un fârtat și puțin a lipsit să nu-l omoare mușcându-l de gât. Lena înțelege că va trebui să-l ducă undeva, cât mai departe de oameni. Visează că vor lucra amândoi ca pădurari. Că vor trăi în pădure. Cum spune ea, printre copaci și animale necuvântătoare…

…nu o dată mi-a spus: „Ochii i-au devenit atât de reci, atât de pustii. Într-o zi o să mă omoare. Știu cu ce ochi o să mă omoare.“ Dar ceva o atrage acolo, abisul ăsta o atrage. De ce? Oare n-am observat și la mine fenomene ca ăsta? Ești atras de întuneric…

…ultima dată când ne-am întâlnit, am auzit-o spunând: „Nu mai vreau să trăiesc! Nu mai pot!“ Era ca în comă – nici vie, nici moartă…

Hotărâm să mergem împreună la Lena. Dar ea a dispărut. N-a mai dat nici un semn de viață. Se zvonește că acum trăiește într-un schit îndepărtat. Alături de narcomani, bolnavi de SIDA… Acolo mulți depun jurământ de tăcere.

Note

130. Filozof rus creștin-ortodox (1829–1903), care vorbea, printre altele, despre prelungirea radicală a vieții, despre nemurirea fizică și chiar despre învierea prin metode științifice.

131. Ioan 15, 5.

132. Insula de foc.

Despre bărbăţie şi după ea

Tania Kuleşova – studentă, 21 de ani

Cronica evenimentelor

Pe 19 decembrie, în Bielorusia au avut loc alegeri prezidențiale. Nimeni nu se aştepta la alegeri corecte, rezultatul era cunoscut dinainte: o să câștige președintele Lukașenko, cel care conduce țara de șaisprezece ani. În presa internațională se făcea haz de el: „dictatorul cartofului“, „mops universal“, dar el își ține poporul prizonier. E ultimul dictator din Europa… Nu-și ascunde simpatia față de Hitler, nici el n-a fost luat în serios multă vreme și a fost numit „micul caporal“ și „Gefreiter de Boemia“.

Seara, în Piața Oktiabrskaia (principala piață din Minsk) au ieșit zeci de mii de oameni care protestau împotriva falsificării alegerilor. Demonstranţii cereau anularea rezultatelor false şi organizarea de alegeri noi, fără Lukașenko. Acțiunea de protest pașnică a fost înăbușită cu cruzime de forțele speciale ruse și bieloruse. În pădurile de lângă capitală stăteau militari pregătiți de luptă…

În total, au fost arestați 700 de demonstranți, între care șapte ex-candidați la președinție care aveau încă imunitate…

După alegeri, serviciile speciale bieloruse muncesc zi și noapte. În toată țara au început represaliile politice: arestări, anchete, percheziții în apartamente, în redacțiile ziarelor de opoziție și birourile organizațiilor pentru apărarea drepturilor omului, confiscarea computerelor și a altor dispozitive electronice. Mulți dintre cei aflați în închisoarea Okrestino și în izolatorul KGB sunt amenințați cu condamnări între 4 și 15 ani de închisoare pentru „organizarea unor tulburări de masă“ și „tentativă de lovitură de stat“ – așa definește astăzi puterea bielorusă participarea la

acțiuni de protest pașnice. Temându-se de prigoană și întărirea dictaturii, sute de oameni fug din țară…

Din publicații cotidiene.
Decembrie–martie 2010–2011.

Cronica sentimentelor

„…mergeam veseli, mergeam fără încrâncenare“

— N-o să folosesc numele meu de familie, ci pe cel al bunicii. Mă tem… firește… Toți așteaptă nu știu ce eroi, iar eu nu sunt o eroină. Nu eram pregătită pentru asta. În închisoare nu mă gândeam decât la mama, la faptul că e bolnavă de inimă. Ce-o să fie cu ea? Dacă învingem, despre asta se va scrie în manualele de istorie… Dar despre lacrimile celor apropiați? Despre suferințele lor? Ideile au o forță cumplită, e o forță nematerială, care nu poate fi cântărită. N-are greutate… e altfel de materie… ceva devine mai important decât mama. Trebuie să alegi. Și nu ești pregătită… Acum știu ce înseamnă să intri în camera ta după ce kaghebiștii au scotocit prin lucrurile tale, prin cărți… ți-au citit jurnalul… *(Tace.)* Azi, când mă pregăteam să vin la dumneavoastră, m-a sunat mama, i-am spus că mă întâlnesc cu o scriitoare faimoasă și ea a început să plângă: „Taci. Nu povesti nimic.“ Mă susțin oameni străini, iar rudele, apropiații nu. Dar ei mă iubesc…

Înainte de miting… Ne adunam seara la cămin și discutam. Despre viață și despre asta: cine merge la miting, cine nu merge. Să spun, da? Despre ce vorbeam? Așa, ca exemplu…

— Mergi?

— Nu merg. O să mă dea afară din facultate și o să mă trimită în armată. O să mă trezesc alergând cu pistolul automat în mâini.

— Pe mine, dacă mă dau afară, tata mă mărită imediat.

— Ajunge cu pălăvrăgeala, e timpul să facem ceva. Dacă tuturor o să ne fie frică…

— Vrei să mă transform în Che Guevara? (Acestea sunt cuvintele fostului meu prieten, o să vă povestesc mai târziu despre el.)

— O gură de libertate…

— Eu merg, că m-am săturat să trăiesc sub dictatură. Ne cred niște vite fără creier.

— Ei bine, eu nu sunt un erou. Vreau să învăț, să citesc cărți.

— Un banc despre *sovok*: e rău ca un câine și tace ca un pește.

— Eu sunt un om neînsemnat, nimic nu depinde de mine. Nu merg niciodată la vot.

— Eu sunt revoluționar… eu merg… Revoluția e *cool*!

— Ce idealuri revoluționare ai tu? Un nou viitor luminos – capitalismul? Trăiască revoluția latino-americană!

— La șaisprezece ani îmi judecam aspru părinții, le era tot timpul frică de ceva, pentru că tata avea o carieră. Mă gândeam: ei sunt încuiați, dar noi fremătăm! Noi o să ieșim! Noi o să spunem ce gândim! Acum sunt la fel ca ei, conformist. Un adevărat conformist. Conform teoriilor lui Darwin, supraviețuiesc nu cei mai puternici, ci cei mai adaptați la mediu. Supraviețuiește mediocritatea și duce specia mai departe.

— Să mergi înseamnă să fii prost, să nu mergi – mai rău.

— Cine v-a spus, oi proaste, că revoluția înseamnă progres? Eu sunt pentru evoluție.

— Pentru mine că-s „albi“, că-s „roșii“… Mă doare-n fund!

— Eu sunt revoluționar…

— N-are rost! O să vină mașinile militare cu băieții rași în cap și o să primești un baston în tărtăcuță, asta-i tot. Puterea trebuie să aibă mână de fier.

— Ducă-se-n p…, tovarășul Mauser[133]. Eu n-am promis nimănui că o să fiu revoluționar. Vreau să termin facultatea și să pornesc o afacere proprie.

— Bateți câmpii!

— Frica e o boală…

Mergeam veseli, mergeam fără încrâncenare. Râdeam mult, cântam cântece. Ne plăceam foarte mult unii pe alții. Starea de spirit era foarte bună. Unii aveau pancarte, alții chitare. Prietenii ne sunau pe telefoanele mobile și ne spuneau ce se scrie pe Internet. Eram la curent… Așa am aflat: străzile din centrul orașului erau pline de vehicule militare cu soldați și milițieni. Către oraș înaintau trupe… Credeai și nu credeai, șovăiai, dar nimeni nu se temea. Deodată, teama dispăruse. Păi, în primul rând, uite ce de lume… zeci de mii! Oameni de toate categoriile. Niciodată n-au fost atât de mulți. Eu nu țin minte… Iar în al doilea rând, suntem la noi acasă. La urma urmelor, e orașul nostru. Țara noastră. Drepturile noastre sunt scrise în Constituție: libertatea adunărilor, mitingurilor, demonstrațiilor, marșurilor… Libertatea cuvântului… Există legi! Eram prima generație netemătoare. Nebătută. Neîmpușcată. Și dacă ne arestează pe cincisprezece

zile? Închipuie-ți! O să aibă ce scrie în *LiveJournal*. Să nu creadă puterea că suntem o turmă care merge orbește după păstor! Că în loc de creiere avem televizor. Pentru orice eventualitate, aveam la mine o cană, fiindcă știam că într-o celulă de închisoare e o cană la zece oameni. Îmi pusesem în rucsac și un pulover călduros și două mere. Mergeam și ne fotografiam unii pe alții, ca să ne amintim de ziua asta. Cu măști de Crăciun, cu urechi de iepure caraghioase, care luminau… Niște jucării chinezești. Crăciunul era aproape… Ningea… Ce frumusețe! N-am văzut nici măcar un bețiv. Dacă cineva era văzut cu o cutie de bere în mână, i-o înșfăcau și-o vărsau imediat. Pe acoperișul unei clădiri am observat un om: „Un lunetist! Un lunetist!“ Toți ne-am înveselit. Îi făceam cu mâna: „Hai cu noi! Sari!“ Foarte tare. Înainte nu mă interesa deloc politica, nu mă gândisem niciodată că există astfel de senzații și că eu le-aș putea încerca. Trăiam așa ceva numai când ascultam muzică. Muzica e totul pentru mine, e de neînlocuit. A fost incredibil de interesant. Alături de mine mergea o femeie… De ce nu i-am cerut numele de familie? Ați fi scris despre ea. Eu eram ocupată cu altele, în jur era veselie, totul era nou pentru mine. Femeia asta mergea cu fiul ei, părea să aibă vreo doisprezece ani. Era elev. Un colonel de miliție a văzut-o și a strigat în megafon, cu cuvinte foarte grosolane, că e o mamă rea. Că e nebună. Și toată lumea a început să-i aplaude pe ea și pe fiul ei. Spontan, fără să vorbim între noi. E atât de important… atât de important să se știe… Pentru că tot timpul ne e rușine. Ucrainenii au avut Maidanul, gruzinii – Revoluția Trandafirilor. Iar de noi râd toți: Minsk e o capitală comunistă, ultima dictatură din Europa. Acum trăiesc cu alt sentiment: am ieșit. Nu ne-a fost frică. Asta-i important… asta-i cel mai important…

Stăm față în față: noi și ei. Aici e un popor, dincolo altul. Arăta ciudat… Unii cu pancarte și portrete, alții în uniforme militare și echipament complet, cu scuturi și bastoane. Erau niște băieți lați în umeri. Frumoși de-a dreptul! Cum să înceapă să ne bată? Să mă bată? Suntem de aceeași vârstă, din aceeași generație. E adevărat! Printre ei sunt și niște băieți cunoscuți de la mine din sat, cu siguranță erau acolo. Mulți de la noi au plecat la Minsk și s-au angajat în miliție: Kolea Latușka, Alik Kaznaceev… Băieți normali. La fel ca noi, doar că au epoleți. Și o să ne atace? Nu-mi venea să cred… Nicicum… Râdeam, glumeam cu ei. Îi provocam: „Ce, băieți, o să vă războiți cu poporul?“ Și ningea, și ningea. Și deodată… Ca la paradă… S-a dat un ordin militar: „Împrăștiați mulțimea! Păstrați rândurile!“ Creierele nu s-au conectat la realitate, nu imediat… pentru că așa ceva nu se poate întâmpla… „Împrăștiați mulțimea…“ Într-un

moment de liniște. Și brusc se pornește zgmotul scuturilor… zgomotul ritmic al scuturilor… Au pornit… Se deplasau în șiruri și băteau cu bastoanele în scuturi, cum fac vânătorii când urmăresc un animal. Prada. Veneau, veneau, veneau. Niciodată n-am văzut atâția soldați, numai la televizor. Mai târziu am aflat de la băieții din satul meu că li spune: „Cel mai rău e să vedeți în demonstranți oameni.“ Îi dresează ca pe câini. *(Tace.)* Țipete… plânsete… Strigăte: „Ne bat, ne bat!“ Am văzut: băteau. Știți, o făceau chiar cu poftă. Cu plăcere. Țin minte că băteau cu plăcere… de parcă ar fi fost la antrenament… S-a auzit un țipăt de fată: „Ce faci, nenorocitule!“ Un glas ascuțit, apoi gâtuit. Era atât de îngrozitor, că am închis ochii pentru câteva clipe. Aveam o geacă albă, o căciuliță albă. Eram toată în alb.

„Mecla-n zăpadă, cățea!“

Duba… Mașina-monstru. Acolo am văzut-o pentru prima dată. E o camionetă specială pentru transportul deținuților. Acoperită toată cu oțel. „Mecla-n zăpadă, cățea! O singură mișcare și te omor!“ Stăteam întinsă pe asfalt… Nu eram singură, toți ai noștri erau acolo… capul mi se golise… nu aveam nici un gând… Singura senzație reală era de frig. Cu îmbrânceli și lovituri de baston, suntem ridicați și îngrămădiți în dube. Cel mai greu le era băieților, pe ei se străduiau să-i lovească între picioare: „Dă-i la coaie, la coaie! La sculă!“, „Dă-i la oase“, „Pișă-te pe el!“ În timp ce ne băteau filozofau: „Mă fut în revoluția voastră!“, „Pe câți dolari ți-ai vândut țara, nemernicule?“ Duba avea doi pe cinci metri – era gândită pentru douăzeci de oameni, spuneau cunoscătorii, dar noi stăteam înghesuiți mai mult de cincizeci. Luați de-aici, cardiaci și astmatici! „Nu vă uitați pe geam! Capul jos!“ Înjurături… înjurături… Din cauza noastră, a unor „tâmpiți neisprăviți“ care se „vânduseră americănoilor“, rataseră un meci de fotbal. Fuseseră ținuți toată ziua închiși în mașini. Sub o prelată. Urinaseră în pungi de plastic și prezervative. Țâșniseră de acolo flămânzi, înrăiți. Poate că ei nu sunt oameni răi, dar sunt călăi de meserie. Niște băieți cu o înfățișare normală. Mici șuruburi ale sistemului. Nu ei hotărăsc dacă bat sau nu, dar ei bat… Mai întâi bat, și abia apoi gândesc… sau poate nu gândesc. *(Tace.)* Am mers mult, ba înainte, ba înapoi. Încotro? Mister total. Când au deschis ușile, la întrebarea „Unde ne duc?“ ni s-a răspuns: „La Kuropatî[134]“. Am înnoptat în dubă. Pe stradă erau minus douăzeci de grade, iar noi eram într-o ladă de fier. *(Tace.)* Trebuie să-i urăsc. Dar eu nu vreau să urăsc pe nimeni. Nu sunt pregătită pentru asta.

Peste noapte, paza s-a schimbat de câteva ori. Nu-mi amintesc chipuri, în uniformă arată toți la fel. Dar pe unul… Și acum l-aș recunoaşte pe stradă, l-aș recunoaște după ochi. Nici tânăr, nici bătrân, un bărbat ca toți bărbații, nimic special. Ce-a făcut? A dat în lături uşile dubei şi le-a ținut multă vreme deschise, i-a plăcut când am început să tremurăm de frig. Toți eram în niște geci subțiri, cu cizme ieftine, cu blană artificială. A făcut-o din proprie inițiativă. Alt milițian mi-a întins un Snickers: „Poftim, ia. Ce-oi fi căutat în piața aia?“ Se spune că pentru a înțelege toate astea trebuie să-l citeşti pe Soljeniț în. Când eram la şcoală, am luat de la bibliotecă *Arhipelagul Gulag*, dar atunci nu l-am putut citi. Era o carte groasă și grea. Am citit cincizeci de pagini și am lăsat-o… Era ceva îndepărtat, îndepărtat, ca Războiul Troian. Stalin era o temă răsuflată. Pe mine, pe prietenii mei nu ne prea interesa…

Primul lucru care se petrece cu tine în închisoare… Ți se scot toate lucrurile din geantă și se pun pe o masă. Ce senzație ai? Ca și cum te-ar dezbrăca… Și te și dezbracă la propriu: „Scoate-ți chiloții. Depărtează picioarele la nivelul umerilor. Apleacă-te.“ Ce căutau în anusul meu? Se purtau cu noi de parcă am fi fost *zeki*. „Fața la perete! Uită-te în jos!“ Tot timpul ți se ordona să te uiți în jos. Nu le plăcea deloc când îi priveai în ochi: „Fața la perete! Am spus fa-ța la pe-re-te!“ Peste tot mergeam încolonate… Până și la toaletă ne-au dus încolonate: „Formați o coloană una în spatele celeilalte.“ Ca să pot îndura toate astea, am inventat o barieră: aici suntem noi, aici sunt ei. Interogatoriu, anchetator, probe… La interogatoriu: „Trebuie să scrii: «Îmi recunosc vina în totalitate.»“ „Dar de ce sunt vinovată?“ „Ce, nu pricepi? Ai participat la dezordini în masă…“ „Era o acțiune pașnică de protest.“ Încep presiunile: o să fii dată afară din facultate, maică-ta o să fie concediată. Cum poate să lucreze ca profesoară când are o asemenea fiică? Mama! Tot timpul m-am gândit la mama… Ei și-au dat seama de asta, așa că începeau fiecare interogatoriu cu cuvintele: „mama ta plânge“, „mama ta e la spital“. Și iarăși: Numele de familie… Cine a fost lângă tine? Cine a împărțit fluturași? Semnează… Spune… Ți se promite că n-o să afle nimeni și că ți se va da drumul acasă pe loc. Trebuie să alegi. „Nu vă semnez nimic.“ Noaptea plângeam. „Mama ta e la spital“… *(Tace.)* E ușor să devii turnător, pentru că-ți iubești mama… Nu știu dacă aș mai fi rezistat o lună. Ei râdeau: „Ei, cum e, Zoia Kosmodemianskaia?“ Băieți tineri, veseli. *(Tace.)* Mi-e frică… Mergem la aceleași magazine, stăm în aceleași cafenele, călătorim cu același metrou. Suntem peste tot împreună. În viața obișnuită nu există o graniță clară între

„noi“ și „ei“. Cum să-i recunoști? *(Tace.)* Înainte trăiam într-o altă lume, care nu mai există și nici n-o să mai existe.

O lună întreagă în celulă… În tot timpul ăsta n-am văzut nici măcar o dată o oglindă. Aveam una mică, dar după percheziție îmi dispăruse din geantă. Și portofelul cu bani s-a pierdut. Îmi era sete tot timpul. O sete insuportabilă! Ne dădeau apă numai în timpul mesei, iar în restul timpului: „Beți din closet.“ Râgâiau. Ei beau Fanta. Mi se părea că n-o să mă satur niciodată de apă, după ce am fost eliberată am umplut frigiderul cu apă minerală până la refuz. Duhneam toți… nu aveam unde să ne spălăm… Cineva avea un flaconaș cu parfum, ni-l dădeam de la una la alta și-l miroseam. Și undeva, afară, prietenii noștri scriu conspecte, stau în bibliotecă. Predau referate. Îmi aminteam tot felul de fleacuri… O rochie nouă, pe care n-o îmbrăcasem niciodată. *(Începe să râdă.)* Am aflat ce bucurie îți pot aduce lucruri mărunte precum zahărul sau o bucățică de săpun. Într-o celulă pentru cinci oameni – treizeci de metri pătrați – noi stăteam șaptesprezece. Trebuia să învățăm să trăim pe doi metri. Cel mai greu era noaptea, n-aveam aer. Nu prea dormeam. Stăteam de vorbă. În primele zile despre politică, apoi numai despre dragoste.

„…refuzi să crezi că fac asta de bunăvoie“ (conversaţii în celulă)

„…totul se petrece după același scenariu… Totul se învârtește în cerc. Poporul e o turmă. O turmă de antilope. Iar puterea e o leoaică. Leoaica își alege victima din turmă și o omoară. Celelalte antilope își rumegă iarba trăgând cu ochiul la prădător, care își alege următoarea victimă, și toate răsuflă ușurate când leoaica se repede asupra acesteia. «N-am fost eu! N-am fost eu! Pot să trăiesc mai departe.»“

„…îmi plăcea cum era înfățișată revoluția la muzeu… Romantic. Părea un basm. Nu m-a chemat nimeni, m-am dus singură în piață. Era interesant să vezi cum se face revoluția. Am primit pentru asta bastoane în cap și în rinichi. Pe străzi au ieșit tineri, a fost „revoluția copiilor“ – așa a fost numită. Așa i se spune acum. Iar părinții noștri au rămas acasă. Au stat în bucătării și au vorbit despre cum noi ne-am dus. Și-au făcut sânge rău. Lor le era frică, dar noi nu avem amintiri sovietice. Noi am citit despre comuniști numai în cărți, nouă nu ne era frică. În Minsk trăiesc două milioane de oameni, câți dintre noi au ieșit? Vreo treizeci de mii… Iar cei care au stat și s-au uitat la noi au fost mai mulți: stăteau în balcoane, semnalizau cu farurile mașinilor, ne încurajau: «Haideți, copii! Haideți!»

Mereu sunt mai mulţi cei care stau la televizor cu o cutie de bere în mână. Aşa că asta-i tot… Câtă vreme în stradă suntem numai noi, intelectualii romantici, asta nu-i revoluţie…“

„…credeţi că totul se bazează pe frică? Pe miliţie şi pe bastoane de cauciuc? Greşiţi. Călăul trebuie să se înţeleagă cu victima. Asta ne-a rămas din vremurile comuniste. Există un acord tacit. Un contract. Un mare blat. Oamenii înţeleg totul, dar tac. Pentru asta vor să primească un salariu bunicel, să-şi cumpere măcar un Audi la mâna a doua şi să-şi facă vacanţele în Turcia. Încearcă să vorbeşti cu ei despre democraţie, despre drepturile omului… Parcă le-ai vorbi în chineză! Cei care au trăit în epoca sovietică vor începe imediat să-şi amintească: «Copiii noştri credeau că bananele cresc la Moscova. Şi uite acum… O sută de sortimente de salam! De ce ne mai trebuie libertate?» Mulţi vor şi acum Uniunea Sovietică, dar cu salamuri din belşug.“

„…eu am nimerit aici din întâmplare… Eram cu prietenii în piaţă şi am vrut să ne distrăm pe sub pancarte şi baloane. Ca să fiu cinstită… îmi plăcea un băiat de acolo. În orice caz, eu sunt un spectator fără importanţă. Mi-am scos din cap orice ţine de politică. Gata, mi-a ajuns lupta asta dintre bine şi rău…“

„…ne-au mânat într-o baracă. Noaptea stăteam în picioare cu faţa la perete. Dimineaţa: «Toată lumea în genunchi!» Ne aşezam în genunchi. Ordin: «Drepţi! Mâinile sus!» Ba ridicai mâinile deasupra capului, ba făceai o sută de genuflexiuni. Sau stăteai într-un picior… De ce făceau asta? Pentru ce? Dacă-i întrebi, n-o să-ţi răspundă. Pentru că li s-a permis… au simţit cum e să ai putere… Fetelor le era greaţă, cădeau leşinate. Prima dată când m-au chemat la interogatoriu i-am râs în faţă anchetatorului, până când el a spus: «Ascultă, fetiţo, acuşi te regulez în toate găurile şi te arunc într-o celulă cu cei de drept comun.» Nu l-am citit pe Soljeniţîn, şi cred că nici anchetatorul nu l-a citit. Dar ştiam tot.“

„…anchetatorul meu era om cu şcoală, a terminat universitatea la care sunt şi eu. A reieşit că ne plac aceleaşi cărţi: Akunin, Umberto Eco… «De unde m-am procopsit eu cu tine?» a zis. „«Eu mă ocupam de corupţi. Treabă uşoară! Cu ei totul e clar. Cu voi însă…» Îşi face treaba fără tragere de inimă, ruşinat, dar şi-o face. Sunt mii ca el: funcţionari, procurori, judecători. Unii bat, alţii mint în ziare, alţii arestează, rostesc sentinţe. E nevoie de foarte puţin ca să faci maşinăria stalinistă să meargă.“

„…în familia noastră se păstrează un caiet gros vechi. Bunicul a scris pentru copii şi nepoţi povestea vieţii lui. Relatează cum a supravieţuit

epocii staliniste. L-au condamnat la închisoare şi l-au torturat: îi puneau o mască de oxigen pe faţă şi blocau oxigenul. Îl dezbrăcau şi îi băgau un drug de fier sau un ţăruş de lemn în anus… Eram în clasa a zecea când mama mi-a dat caietul ăsta: «Eşti deja mare. Trebuie să ştii toate astea.» Şi eu nu înţelegeam: de ce?“

„…dacă revin lagărele, gardieni se vor găsi. Ba chiar va fi inflaţie! Pe unul mi-l amintesc bine… Dacă te uitai în ochii lui, părea un băiat normal, dar făcea spume la gură. Se mişcau ca în vis, ca în transă. Loveau în stânga şi-n dreapta. Un bărbat a căzut, l-au acoperit cu un scut şi au început să danseze pe el. Nişte zdrahoni de aproape doi metri… Optzeci-o sută de kilograme, sunt hrăniţi ca să aibă greutatea ideală pentru luptă. Trupele speciale ruse şi bieloruse – sunt nişte băieţi aparte… ca opricinicii lui Ivan cel Groaznic… Refuzi să crezi că fac asta de bunăvoie, refuzi din toate puterile să crezi. Trebuie să mănânce şi ei o pâine. Soldatul din trupele speciale… N-are decât şcoala şi armata, dar câştigă mai mult decât un profesor universitar. Mai târziu… aşa se va întâmpla… ca întotdeauna… Mai târziu vor spune că ei n-au ştiut nimic, că n-au făcut decât să execute nişte ordine, că n-au nici o vină. Şi astăzi îşi găsesc o mie de justificări: «Şi mie cine-mi hrăneşte familia?», «Am depus un jurământ», «N-aş fi avut cum să ies din rând nici dacă aş fi vrut». Orice om poate fi corupt astfel. Mulţi, în orice caz…“

„…eu am doar douăzeci de ani. Cum să trăiesc mai departe? Am senzaţia că o să ies în oraş şi o să-mi fie frică să ridic privirea din pământ…“

„…la voi, acolo, e revoluţie, dar la noi e putere sovietică“

Ne-au dat drumul noaptea. Jurnalişti, prieteni – toţi aşteptau în faţa închisorii, dar ei ne-au urcat în dubă şi ne-au aruncat la marginea oraşului. Pe mine m-au lăsat undeva în Şabanî. Lângă nişte grămezi de pietre, aproape de nişte construcţii noi. Era cu adevărat înfricoşător. Am şovăit o clipă, apoi am pornit spre luminile care se vedeau în zare. Bani nu aveam, mobilul se descărcase de mult. În portofel aveam doar o factură, toţi primiserăm astfel de facturi, ca să ne plătim şederea în închisoare. Suma era cât bursa mea pe-o lună… Nici nu ştiu… Eu şi mama abia ne descurcăm cu banii. Tata a murit când eram în clasa a şasea, aveam doisprezece ani. Tatăl meu vitreg îşi cheltuie tot salariul pe băutură şi pe chefuri. E alcoolic. Îl urăsc, ne-a stricat viaţa mie şi mamei. Mă străduiesc mereu să câştig un ban: pun reclame în cutii de scrisori, vara vând fructe

sau înghețată. Mergeam gândindu-mă la toate astea… Niște câini au trecut în fugă… oameni nu se vedeau nicăieri… M-am bucurat imens când lângă mine a oprit un taxi. I-am dat adresa căminului la care locuiam, dar i-am spus: „N-am bani.“ Nu știu cum, taximetristul a ghicit imediat: „Aaaa, ești decembristă.“ (Fusesem arestată în decembrie.) „Urcă. Am mai luat unul ca tine și l-am dus acasă. Dar de ce vă dau drumul noaptea?“ Conducea și mă povățuia: „Toate astea sunt prostii! Prostii! În ’91 studiam la Moscova și mergeam și eu la demonstrații. Noi am fost mai mulți decât voi. Am învins. Visam să ne deschidem toți firme și să ajungem bogați. Și ce-a ieșit? Pe vremea comuniștilor lucram ca inginer, acum învârt de volan. Am gonit niște ticăloși, au venit alții. Negri, cenușii, portocalii – toți sunt la fel. La noi puterea corupe pe oricine. Eu sunt realist. Am încredere doar în mine și în familia mea. În timp ce următorii idioți organizează următoarea revoluție, eu pun bani deoparte. Luna asta trebuie să câștig bani să-i iau fiică-mii o canadiană, iar luna următoare, cizme pentru nevastă-mea. Tu ești o fată frumoasă. Mai bine găsește-ți un băiat cumsecade și mărită-te.“ Am intrat în oraș. Muzică. Râsete. Perechi care se sărutau. Orașul trăia ca și cum noi n-am fi existat.

Îmi doream foarte mult să vorbesc cu prietenul meu. Nu mai aveam răbdare. Eram împreună de trei ani. Ne făceam planuri. *(Tace.)* Îmi promisese că vine la miting, dar n-a venit. Așteptam explicații. Și iată-l că vine, cu aerul că totu-i normal. Fetele ne-au lăsat singuri în cameră. Ce explicații?! E caraghios! Eu, pare-se, sunt „pur și simplu o proastă“, „un specimen“, „o revoluționară naivă“. El m-a prevenit, am uitat? Îmi spusese că nu e rațional să te agiți în legătură cu fenomene pe care nu le poți influența. Există atitudinea asta – să trăiești pentru alții, dar el n-o adoptă, el nu vrea să moară pe baricade. Nu asta e chemarea lui. El are un țel principal: cariera. Vrea mulți bani. O casă cu piscină. Trebuie să te bucuri de viață. Astăzi sunt atâtea posibilități… îți fug ochii… Poți să călătorești în toată lumea, croazierele sunt grozave, dar costă mult, poți să-ți cumperi orice castel, dar costă mult, poți să comanzi la restaurant supă de broască țestoasă… Numai să poți plăti. Bani! Bani! După cum ne învăța profesorul de fizică: „Dragi studenți! Țineți minte că banii rezolvă orice, chiar și calculul diferențial.“ Adevărul cenușiu al vieții. *(Tace.)* Și idealurile? Rezultă că nu există așa ceva, nu? Îmi puteți spune dumneavoastră ceva? Doar scrieți cărți… *(Tace.)* M-au dat afară din facultate într-o adunare generală. Toți au fost „pentru“, în afară de bătrânul meu profesor preferat. L-au luat în aceeași zi din facultate cu Salvarea. Prietenele mă împăcau în

cămin, când nu le vedea nimeni: „Nu fi supărată pe noi, decanul ne-a amenințat că ne dă afară dacă…“ Eroine!

Mi-am luat bilet să plec acasă. În oraș, mi-e dor de satul meu. E drept, nu știu de ce sat mi-e dor, probabil de satul copilăriei mele. De satul acela unde tata mă lua cu el când scotea din stupi ramele grele de miere. La început îi afuma, ca să plece albinele și să nu ne înțepe. Când eram mică, eram caraghioasă… Credeam că albinele sunt păsări… *(Tace.)* Îmi place la țară acum? Oamenii trăiesc la fel ca înainte, de la un an la altul. Scot cartofi din grădină cu lopata, se târăsc în genunchi. Fierb basamac. Seara nu mai întâlnești nici un bărbat treaz, beau în fiecare zi. Votează cu Lukașenko și plâng după Uniunea Sovietică. Neînvinsa armată sovietică. Lângă mine în autobuz s-a așezat un vecin de-al nostru. Beat. Vorbea despre politică: „I-aș sparge mutra fiecărui nenorocit de democrat. V-au lăsat să scăpați ieftin. Pe cuvânt de onoare! Ăștia trebuie împușcați. Mie nu mi-ar tremura mâna. America o să plătească pentru tot… Hillary Clinton… Dar noi suntem un popor rezistent. Am supraviețuit perestroikăi, o să supraviețuim și revoluției. Eu am auzit de la un om deștept că revoluția a fost inventată de jidani.“ Tot autobuzul îl aproba: „Numai să nu fie mai rău. Oricând deschizi televizorul, peste tot se trage și se bombardează.“

Iată-mă acasă. Am deschis ușa. Mama stătea în bucătărie și curăța niște bulbi de dalie, înghețaseră și mucegăiseră în pivniță, pentru că sunt flori pretențioase. Nu le place gerul. Am început s-o ajut. Ca în copilărie. „Ce se întâmplă la voi, în capitală?“ a fost prima întrebare a mamei. „Am văzut la televizor o mare de oameni, toți strigau împotriva conducerii. Doamne Dumnezeule! Ce spaimă! Noi aici ne-am temut cu toții că o să înceapă războiul: unii au copii în trupele speciale, ai altora sunt studenți – au ieșit în piață și au strigat. În ziare scrie că sunt «teroriști» și «bandiți». Oamenii de la noi cred în ziare. La voi, acolo, e revoluție, dar la noi e putere sovietică.“ În casă mirosea a valeriană.

Am aflat noutățile din sat… După Iurka Șved, fermier, a venit noaptea o mașină cu doi indivizi în civil, ca în ’37 după bunicul. Au răscolit toată casa. I-au luat computerul. Asistenta medicală Ania N. a fost concediată – s-a dus la Minsk, la miting, și s-a înscris într-un partid de opoziție. Are un copil mic. Bărbatul ei se îmbăta și o bătea: opozanto! Iar mamele unor băieți care lucrau în miliția din Minsk se laudă că fiii lor au primit prime mari. Le-au adus cadouri. *(Tace.)* Au împărțit poporul în două… M-am dus la club; toată seara, nimeni nu m-a invitat la dans. Pentru că… eu sunt teroristă… Le era frică de mine…

„…se poate transforma în roșu“

Ne-am întâlnit întâmplător un an mai târziu, în trenul Moscova–Minsk. Toți dormeau deja de mult, dar noi stăteam de vorbă.

— Studiez la Moscova. Merg la mitingurile moscovite cu colegii. E genial! Îmi plac chipurile oamenilor pe care-i văd acolo. Îmi aduc aminte că erau chipuri ca astea și la noi, când am ieșit în piața din Minsk. Nu-mi mai recunoșteam orașul, nu mai recunoșteam oamenii. Erau alții. Mi-e dor de casă, mi-e foarte dor de casă.

Când mă urc în tren să plec în Bielorusia, nu pot niciodată să adorm. Stau pe jumătate adormită… pe jumătate trează… Ba mă văd la închisoare, ba la cămin, ba… Îmi tot amintesc… Voci de bărbați și femei…

„…ne puneau să ne întindem și ne ridicau picioarele în dreptul capului…“

„…ne puneau o foaie de hârtie în dreptul rinichilor, ca să nu rămână urme, și ne băteau cu sticle de plastic pline cu apă…“

„…îmi trăgea pe cap o pungă de plastic sau o mască de gaze. Iar apoi… puteți să vă imaginați, după câteva minute îmi pierdeam cunoștința… Și acasă are nevastă și copii. E un soț bun. Un tată bun…“

„…te bat, te bat, te bat, te bat… cu cizmele, cu bocancii, cu adidașii…“

„…îți imaginezi că-i învață numai să sară cu parașuta sau să coboare din elicopter alunecând pe un cablu? Învață după aceleași manuale care erau și pe vremea lui Stalin…“

„…la școală ni se spunea: «Citiți-i pe Bunin, pe Tolstoi, cărțile astea îi salvează pe oameni.» Pe cine să întrebi: de ce asta nu se transmite, dar țărușul în anus și punga de plastic pe cap se transmit?“

„…li se măresc salariile de trei-patru ori… mă tem că o să tragă…“

„…în armată mi-am dat seama că-mi plac armele. Băiat de profesori, crescut printre cărți. Vreau să am pistol. E un obiect frumos! În câteva sute de ani, a fost adaptat perfect pentru mână. E plăcut să-l ții. Mi-ar plăcea să-l demontez, să-l curăț. Să-l ung. Îmi place mirosul ăla.“

„…ce crezi, o să fie revoluție?“

„…portocaliu… asta-i culoarea pișatului de câine pe zăpadă. Dar se poate transforma în roșu…“

„…mergem înainte…“

Note

133. Aluzie la poemul *Marș pe stângul*, de Vladimir Maiakovski, care conține versul „aveți cuvântul, tovarășe Mauser!“ – aluzie la pușca cu același nume.

134. Loc aflat în apropiere de Minsk, unde au fost aruncate în gropi comune victime ale represiunii staliniste.

Vocea unei femei obişnuite

— Ce să-mi amintesc? Trăiesc la fel ca toată lumea. A fost perestroika… Gorbaciov… Poştaşul a deschis portiţa: „Ai auzit că nu mai sunt comuniştii?“ „Cum nu mai sunt?“ „S-a desfiinţat Partidul.“ Nimeni n-a tras, nu s-a întâmplat nimic. Acum se spune că a fost un mare imperiu şi că am pierdut tot. Dar eu ce-am pierdut? Cum trăiam înainte, într-o căsuţă fără nici un confort – fără apă, fără canalizare, fără gaze –, aşa trăiesc şi acum. Am muncit cinstit toată viaţa. Am arat, am arat, m-am obişnuit să ar. Şi mereu am câştigat puţin. Înainte mâncam macaroane şi cartofi, la fel şi acum. Cojocul pe care-l port e sovietic. Aici, la noi, sunt nişte zăpezi…!

Cea mai frumoasă amintire a mea e cum m-am măritat. Din dragoste. Îmi amintesc că ne întorceam de la starea civilă şi înflorise liliacul. Înflorise liliacul! În tufele de liliac, dacă vă vine să credeţi, cântau privighetori… Eu aşa îmi amintesc… Am trăit bine, câţiva ani, ni s-a născut o fetiţă… Dar pe urmă Vadik a început să bea şi vodca l-a omorât. Bărbat tânăr, patruzeci şi doi de ani. Aşa că trăiesc singură. Fata deja a crescut, s-a măritat şi a plecat.

Iarna suntem acoperiţi de zăpadă, tot satul e sub zăpadă – şi casele, şi maşinile. Uneori nu merg autobuzele săptămâni întregi. Ce mai e prin capitală? De la noi la Moscova sunt o mie de kilometri. Privim viaţa moscovită la televizor, ca pe un film. Îi ştiu pe Putin şi pe Alla Pugaciova… în rest, pe nimeni… Mitinguri, demonstraţii… dar noi aici, cum am trăit atunci, aşa trăim şi-acum. Şi în socialism, şi în capitalism. Pentru noi ori „albi“, ori „roşii“, tot aia e. Trebuie să ne descurcăm pân’ la primăvară. Să sădim cartofi… *(Tace îndelung.)* Eu am şaizeci de ani… La biserică nu merg, dar am nevoie să mai vorbesc cu cineva. Să vorbesc despre altceva… Cum ar fi că nu vreau să îmbătrânesc, nu vreau deloc să îmbătrânesc. Şi o să-mi pară rău să mor. Aţi văzut ce liliac am? Ies noaptea

și strălucește, de-a dreptul. Stau, mă uit la el. Haideți să vă culeg un buchet…